T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

KONYA'DA AYANLIK (1639-1839)

Eşref TEMEL

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Doğan YÖRÜK

KONYA- 2017

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren, çağın getirdiği iklim soğuması, enflasyon, fiyat hareketleri gibi bir dizi sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır. Bunlara dâhili sorunlar da eklenince idari, mali, askeri yapıda bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu kapsamda artan para ihtiyacını karşılamak üzere; merkez maliyesi, timar (dirlikler) ve vakıflardan oluşan mali gelir düzeninde değişikliğe gitmiştir. Timar sistemi içinde yer alan bazı dirlikleri, "*mukataa*" haline getirerek "*iltizama*" vermeye başlamıştır. Bununla birlikte XVII. yüzyılın ortalarından sonlarına kadar geçen dönemde, önce Girit (1645-1669) daha sonra da Kutsal İttifak (1682-1699) ile yaptığı, uzun süre devam eden savaşlar yüzünden yine mali sıkıntıya düşmüştür. Osmanlı maliyesi, bu sorunların aşılabilmesi için bir taraftan iltizam sisteminde iyileşmeye giderek hazineyi, mukataayı ve içindeki reayasını himaye etmek amacıyla, 1695'te "*malikâne sistemi*"ni uygulamaya koymuştur. Diğer taraftan yine timar sistemi içinde yer alan bazı hasları, mukataaya dönüştürerek bunları da malikâne sistemine dâhil etmiştir. Böylece hem hazinenin nakit ihtiyacına hem de toprağı ve reayayı korumada çözüm olabilecek bir yol bulmuştur. Ancak iltizamın yaygınlaşması ile başlayıp malikâne usulünün devreye girmesiyle iyice belirgin hale gelen değişim hemen hemen Tanzimat'a kadar devam ederek idari, mali, askeri ve sosyal değişiklikleri de beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada Konya şehrinde, malikâne sistemiyle birlikte ivme kazanan değişimin, ayanlık bağlamında, XVII. yüzyılın ortalarından Tanzimat'a kadar idari-askeri, XVIII. yüzyıl boyunca da mali yansımaları aranacaktır. Bu çerçevede Osmanlı idari, mali ve askeri uygulamaları şehirli gruplar tarafından yerelleştirilip yerelleştirilmediği ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Çalışmanın birinci bölümünde genel anlamda mali, askeri ve idari değişimin boyutları ele alınacaktır. İkinci bölümde mali açıdan XVIII. yüzyılda Karaman eyaletinin Konya sancağında, (1717-1736) ve (1737-1808) tarihli Maliyeden Müdevver Defterlerine göre başta tarım olmak üzere, hayvancılık, ticaret-hizmet ve sanayi alanında faaliyet gösteren toplam 18 mukataaya değinilecektir. Üçüncü bölümde atama kayıtları, şeriye sicilleri ve yer yer de kronikler üzerinden 1639-1839 yılları arası mercek altına alınarak idari, askeri değişim sonucunda Konya'da ayanlığın hangi zeminde yükseldiği üzerinde durulacaktır. Son bölümde ise tezin asıl problematiğini oluşturan konular, "*geçiş dönemi (1768-1811)*" olarak adlandırılan

zaman diliminde, "*Atçeken boy beyi Arapağazade es-Seyyid Süleyman Ağa*" özelinde daha somut hale getirilecektir.

Tezin ana kaynaklarını, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, şeriye sicilleri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi oluşturmaktadır. Ayrıca yayınlanmış ya da tez çalışması olarak incelenmiş çeşitli arşiv malzemeleri de araştırmanın ihtiyaç duyduğu kaynakları sağlamada oldukça faydalı olmuştur. Bunlardan başka konu ile ilgili tetkik eser ve makaleler de kullanılmıştır.

Bu çalışmada bana rehberlik ederek teveccühünü bir an olsa bile sakınmayan başta danışmanım Prof. Dr. Doğan YÖRÜK olmak üzere Tez İzleme Komitesi üyelerinden Prof. Dr. Alaaddin AKÖZ'e ve Prof. Dr. Abdülkadir BULUŞ'a, şükranlarımı sunarım. Çalışmam sırasında bana ait birçok işi kendisi yaparak rahat bir ortam sağlayan ve her türlü desteği veren eşim İsmet TEMEL'e teşekkür ederim. Diğer taraftan uzun bir süreci kapsayan bu çalışma süresinde vakitlerinden çaldığım kızlarımdan ise özür dilerim. Ayrıca çalışmamın başından itibaren, belge sağlama konusunda ellerinden gelen yardımı esirgemeyen İstanbul ve Ankara'daki Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Ankara'daki Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, tezle ilgili evrak işlerini takip eden Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü sekreteryasına ve Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrenci işleri çalışanlarına da minnettarlığımı ifade etmeyi bir borç bilirim.

KONYA 2017

Eşref TEMEL

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	:	Eşref TEMEL	Numarası:	104102032002
	Anabilim / Bilim Dalı	:	Tarih Ana Bilim Dalı / Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı		
	Danışman	:	Prof. Dr. Doğan YÖRÜK		
	Tezin Adı	:	Konya'da Ayanlık (1639-1839)		

ÖZET

Osmanlı'da XVI. yüzyılın sonlarından itibaren; bütçe açıkları, bunları takip eden tağşişler, fiyat enflasyonu, uzun süren savaşlar ve savaş teknolojisinde önemli gelişmeler olmuştur. Devlet, vergi gelirlerinin daha fazla bir bölümünü nakit olarak toplamak, merkezde daha büyük ordular kurmak, bunları sürekli eğitmek ve uzun süren yıpratıcı savaşların nakit ihtiyacını karşılamak zorunda kalmıştır. Bu sorunların çözümü için fiskalist bir yaklaşım sergilemiştir. Bir yandan gelirleri arttırmanın öte taraftan da masrafları kısmanın yolunu aramıştır. Ancak iltizamın yaygınlaşmasıyla başlayıp malikâne usulünün devreye girmesiyle iyice belirgin hale gelen değişim, hemen hemen Tanzimat'a kadar devam etmiştir. Bu da idari, mali, askeri ve sosyal değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada anılan değişim ve dönüşümün ayanlık temelinde Konya şehrine etkisi ele alınmıştır. Bu çerçevede mali alanda, malikâne sisteminin Konya ölçeğinde başarılı olup olmadığı, Konya mukataalarının bütün sistem içindeki yeri, bunları genel anlamda kimlerin işlettiği ve yerelde ise bu işletmecilerin kimliği ortaya çıkarılmıştır. İdari alanda, Karaman idarecilerinin sistem içindeki yeri, Konya ayanlarının kimler olduğu ve bu kişilerin yüklendiği sorumluluklar ele alınmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması için tartışılanlar, Konya ayanı Arapağazade Seyyid Süleyman Ağa üzerinden somut hale getirilmiştir. Sonuç olarak merkezi yönetimin, mali, idari ve askeri anlamda, Konya üzerindeki denetimini yitirmediği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Mukataa, Malikâneci, Mütesellim, Vakıf.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı :	Eşref TEMEL	Numarası:	104102032002
	Anabilim / Bilim Dalı :	Tarih Ana Bilim Dalı / Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı		
	Danışman :	Prof. Dr. Doğan YÖRÜK		
	Tezin İngilizce Adı :	Ayanship in Konya (1639-1839)		

SUMMARY

From the last decades of XVIth Century, there have been some important developments such as budget deficit, debasement based on budget deficit, price inflation, long lasting wars and war technology in Ottoman Emprie. Ottomans had to collect more part of tax revenue in cash because of recruit more bigger army in center, contuniusly train and to fund of this army in cash in long lasting wars. They have taken a fiscalist approach to solve this problems. On the one hand they have look for the way to increase their incomes on the other hand to reduce costs. The change that has became apparent by starting of widespread of iltizam and malikane practise has continued almost to the Tanzimat era. And this also brought about administrative, financial, military and social changes.

In this study, it has been studied the effect of change and transformation mentioned to the Konya city in the base of Ayan. In this context in financial field, it has been found out the malikane practise has succeed or not in Konya scale, the place of Konya muqâtaas in whole system, the persons whose managed of these muqâtaas in genereal and the identity of managers in local. In the field of administration, it has been examined the place of Karaman administrator in whole system, who was the Konya ayan and the responsiblity of these ayan they have taken. For a better understanding of this matter discussion has been concretized on Arapağazade es-Seyyid Süleyman Ağa as a Ayan of Konya. As a result, it has been said that central government has not lost its control in financial, administrative and military sense in Konya.

Key words: Ottoman, Muqâtaa, Malikâneci, Mütesellim, Waqf.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI I
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU II
ÖNSÖZ III
ÖZET V
SUMMARY VI
İÇİNDEKİLER VII
KISALTMALAR IX
TABLO LİSTESİ X
HARİTA, ŞEKİL VE GRAFİK LİSTESİ XI
GİRİŞ 1
1. Tezin Konusu ve Kapsamı 1
2. Amacı ve Önemi 1
3. Sınırlılıklar 2
4. Literatür İncelemesi 3
BİRİNCİ BÖLÜM 10
XVII.-XIX. YÜZYILLARDA OSMANLI'DA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM 10
1.1. DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜ ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER 10
1.2. MALİ ALANDA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM 13
1.3. ASKERİ VE İDARİ ALANDA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM 30
1.4. DEĞERLENDİRME 48
İKİNCİ BÖLÜM 53
MUKATAALAR ÜZERİNDEN KONYA AYANLIĞININ EKONOMİK VE MALİ TEMELLERİ 53
2.1. KONYA'NIN GENEL DURUMU 53
2.2. KONYA MUKATAALARI 57
2.3. MUKATAALARIN MALİKÂNE SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ 80
2.4. MALİKÂNECİLERİN DURUMU 83
2.4.1. Konya Malikânecileri 85

2.4.2. Konya'da İkamet Eden Malikâneciler 95
2.5. DEĞERLENDİRME 100
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 104
KONYA'DA AYANLIĞIN ASKERİ VE İDARİ TEMELLERİ 104
3.1. İDARİ SİSTEMDE KARAMAN İDARECİLERİNİN YERİ 104
3.1.1. Karaman Valileri 105
3.1.2. Konya Mütesellimleri 114
3.1.3. Savaşta ve Barışta Karaman İdarecileri 115
3.2. İDAREDE KONYA AYANLARININ YERİ 121
3.3. İDARECİLERE YÜKLENEN SORUMLULUKLAR 133
3.4. DEĞERLENDİRME 152
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 157
KONYA AYANI OLARAK ATÇEKEN AĞASI ARAPAĞAZADE SEYYİD SÜLEYMAN AĞA 157
4.1. OSMANLI YÖNETİMİNDE ATÇEKENLER VE İDARESİ 157
4.2. SÜLEYMAN AĞA VE AİLESİ 159
4.3. ATÇEKEN AĞALIĞI 164
4.4. ESBKEŞAN VOYVODALIĞI VE ÜSTLENDİĞİ DİĞER MALİ GÖREVLER 168
4.5. MÜTESELLİMLİĞİ VE DİĞER GÖREVLERİ 184
4.6. HANE OLUŞTURMA SİYASETİ 195
4.7. DEĞERLENDİRME 196
SONUÇ 198
KAYNAKÇA 205
EKLER 221
ÖZGEÇMİŞ 273

KISALTMALAR

b. : bin

Çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

İÜEF : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İÜİF : İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

KN. : Kayıt Numarası

S. : Sayı

s. : sayfa

TTK : Türk Tarih Kurumu Yayınları

TVYY : Tarih Vakfı Yurt Yayınları

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

vb. : ve benzeri

vr. : varak

Yay. : Yayınlayan

YTY : Yeni Türkiye Yayınları

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 1643-1788 Arası Osmanlı Bütçeleri 15
Tablo 2: 1645-1839 Arası Osmanlı Savaşları 32
Tablo 3: 1628-1795 Yılları Arasında Konya'daki Mukataa Sayıları ve Gelirleri..... 58
Tablo 4: 1717-1808 Yılları Arasında Konya Mukataalarının Genel Durumu 71
Tablo 5: 1759-1789 Yılları Arası Esma Sultan'ın Tasarrufunda Olan Mukataalar..... 79
Tablo 6: Konya Mukataaları ile Anılan Yerlerdeki Mukataaların Karşılaştırılması..... 81
Tablo 7: Konya'nın Malikâne Sistemi İçerisindeki Yeri 83
Tablo 8: İkamet Yerlerine Göre Toplam Muaccele Ödemeleri ve Oranları 84
Tablo 9: 1661-1840 Yılları Arası Konya'da Nakibüleşraf Kaymakamlığı Yapanlar 130
Tablo 10: 1768-1838 Arası Esbkeşan Mukataasını Tasarruf Edenler..... 170
Tablo 11: Süleyman Ağa'nın Tasarrufunda Olan Mukataalar 178
Tablo 12: 1834'te Esbkeşan Mukataasından Toplanan Vergiler ve Toplanma Süreleri..... 183

HARİTA, ŞEKİL VE GRAFİK LİSTESİ

Harita 1: XVIII. Yüzyılda Karaman Eyaletinin Sınırları 54
Harita 2: Konya'nın Jeostratejik Konumu 56
Harita 3: XVIII. Yüzyılda Konya Mukataalarının Sınırları 59
Harita 4: Suğla Bölgesi 64
Harita 5: 1830'da Atçekenlerin Yerleşim Yerleri 159
Şekil 1: Malikâne (İltizam) Sisteminde Taraflar Arasındaki İlişkiler 20
Şekil 2: XIX. Yüzyılın Başlarında Taraflar Arası İlişki Modeli 30
Şekil 3: XVIII. Yüzyılda Taşrada Taraflar Arasındaki İlişkiler 40
Şekil 4: Cabbarzade Süleyman Bey ile Diğer Taraflar Arasındaki İlişkiler 112
Grafik 1: Muaccele ve Cebelü Bedeliyesinden Elde Edilen Gelirler (Kuruş) 23
Grafik 2: 1643-1788 Yılları Arası Osmanlı Bütçe Gelir ve Harcamaları (Saf Gümüş Ton) ... 33
Grafik 3: 1732/33'te İran Şahı Tahmasp-Kulu Han Üzerine Gönderilen Ordunun Dağılımı .. 36
Grafik 4: Vergi Gelirlerinin Tahmini Olarak Dağılım Oranları 50
Grafik 5: Konya'da Bir Yılda Faaliyet Gösteren Malikâneler ve Bunların Devlete Sağladığı Katkı (Kuruş) 73
Grafik 6: Konya Mukataalarının Faaliyet Alanları ve Devlete Yaptıkları Yıllık Tahmini Katkı (Kuruş) 74
Grafik 7: Konya Mukataalarının Büyüklüğünü Gösteren Ortalama Mal-ı Mirileri ve Bunların Toplama Göre Oranları (Kuruş; %) 75
Grafik 8: Konya Mukataalarının El Değiştirme Sayısı ve Toplamdaki Oranları 76
Grafik 9: Konya Mukataalarının 1717-1808 Arası Başlangıç ve Ortalama Brüt Hasılatı Arasındaki Değişim Oranları (Kuruş;%) 77
Grafik 10: İkamet Yerlerine Göre Toplam Muaccele Ödemeleri ve Oranları (Kuruş;%) 84
Grafik 11: Konya Malikânecilerinin İkamet Yerleri 87
Grafik 12: Konya Malikânecilerinin İkametlerine Göre Ödedikleri Muaccele Miktarı ve Oranları (Kuruş;%) 88
Grafik 13: Konya Mukataalarındaki Malikânecilerin Unvanları ve Sayıları (Sayı;%) 89
Grafik 14: İstanbul'da İkamet Eden Malikânecilerin Unvanlarına Göre Ödedikleri Muaccele (Kuruş) 90
Grafik 15: Konya'da İkamet Eden Malikânecilerin Unvanlarına Göre Ödedikleri Muaccele (Kuruş) 91
Grafik 16: Konya Mukataalarındaki Ortaklık Durumu (Kuruş;%) 92

Grafik 17: Konya'da Ortak İşletilen Mukataalarda İşletmecilerin Aidiyet Durumu ve Ödedikleri Muacceleler (Kuruş;%) 93
Grafik 18: Konya'da İkamet Eden Malikânecilerin Unvanlarına Göre Sayıları ve Oranları... 96
Grafik 19: Karaman Valilerinin Görevde Kalma Süreleri ve Bir Yıla Düşen Vali Sayıları .. 107
Grafik 20: Savaş ve Barış Dönemlerine Göre Konya'da Vali ve Mütesellim Ataması Sayıları 116
Grafik 21: Dönemlere Göre Konya Mütesellimlerinin Kullandıkları Unvanların Sayıları ve Oranları..... 119
Grafik 22: Dönemlere Göre Konya Mütesellimlerinin Menşei..... 121
Grafik 23: Dönemlere Göre Konya Hanedan Alilelerinin Yaptığı Mütesellimlikler..... 122
Grafik 24: XIII.-XIX. Yüzyıllar Arası Konya Medreselerinin Sayısal Durumu..... 149
Grafik 25: XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası Konya Muallimhanelerinin Sayısal Durumu 149

GİRİŞ

1. Tezin Konusu ve Kapsamı

Osmanlı'da XVI. yüzyılda başlayan değişim ve dönüşüm, bizzat o anı yaşayanlar ve onlardan sonrakiler tarafından tartışılmıştır. Burada bu tartışmaya hangi konuyla dâhil olunduğu, bunun ne gibi öneme sahip olduğu, kapsamı, amacı, kullanılan yöntemi ve konu bağlamında ilgili literatür tanıtılmaya çalışılacaktır.

Bu çerçevede daha önceden malikâne sistemi açısından merkez-taşra ilişkileri, Diyarbakır[1], Musul[2] ve Mısır[3] gibi bazı vilayetlerde incelenmişti. Bu çalışmada ise Karaman eyaletine bağlı Konya sancağı ele alınacaktır. Zira Konya idari, mali, askeri, kültürel ve demografik açıdan tipik bir Anadolu-Türk şehri olup timar sisteminin uygulandığı herhangi bir ayrıcalığı olmayan yönetim merkeziydi. İkincisi ekonomisi tahıl üretimine dayalı olup en eski yol şebekesinin içinde yer almış ve belli başlı ticaret merkezleri (İstanbul, Bursa, Adana, Kayseri, Halep, Şam, Mısır şehirleri) arasında sefer yaparak kendi ihtiyaçlarını karşılayan bir ticaret şehriydi[4].

2. Amacı ve Önemi

Bu çalışmayla hedeflenen ilk olarak Hathaway'in Mısır, Khoury'nin Musul ve Salzmann'ın da Diyarbakır için dile getirdikleri "*Elit hane örgütlenmesini merkez alan bir Osmanlı siyasi kültür biçimi, taşra düzeyinde tekrarlanarak Osmanlı siyasi otoritesi bu şekilde yerelleşmiştir. Başka bir ifadeyle Osmanlı idari ve askeri uygulamaları şehirli gruplar tarafından yerelleştirilmiştir*"[5] savlarını Konya ölçeğinde test etmektir. İkincisi Konya, Türkiye Selçukluları'ndan Karamanoğulları Beyliği'ne oradan da Osmanlı'ya kadar merkez olması dolasıyla büyük bir gelişme göstermiştir. Fakat doğal olarak Osmanlılar döneminde eskiye

---

[1] Ariel Salzmann, *Modern Devleti Yeniden Düşünmek Osmanlı Ancien Régime'i*, (Çev. Ayşe Özdemir), İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

[2] Dina Rizk Khoury, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumu Musul 1540-1834*, (Çev. Ülkün Tansel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

[3] Jane Hathaway, *Osmanlı Mısır'ında Hane Politikaları Kazdağlıların Yükselişi*, (Çev. Nalan Özsoy), TVYY, İstanbul 2002.

[4] Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı yayınları, Ankara 1995, s. 158-162.

[5] Hathaway, *aynı eser*; Khoury, *aynı eser*; Salzmann, *aynı eser*; Ariel Salzmann, "İmparatorlugu Özelleştirmek: Osmanlı XVIII. Yüzyılında Paşalar ve Âyânlar", *Osmanlı*, (Ed.: Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, III, Ankara 1999, s. 227-235; Dina Rizk Khoury, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Merkez ile Taşradaki Güç Sahipleri Arasındaki İlişkiler: Bir Tarihyazımı Çözümlemesi", *Türkiye Tarihi 1603-1839: Geç Osmanlı İmparatorluğu*, (Ed. Suraiya Faroqhi), (Çev.: Fethi Aytuna), III, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 171-191.

nazaran parlak günlerinden fazla eser kalmamıştır[6]. Bu doğrultuda özellikle XVIII. yüzyılda idari, mali alanlarda herhangi bir değişim olup olmadığı tartışılacaktır. Yine bu minvalde Konya üzerinden merkez-taşra ilişkilerinde payitahta yakınlık veya uzaklığın belirli bir etkisinin olup olmadığı araştırılacaktır. Üçüncüsü ayanlık meselesine dair yapılan çalışmalar içerisinde, doğrudan Konya ayanlarına hasredilmiş bir araştırma yoktur[7]. İşte anılan boşlukları doldurmak amacıyla böyle bir çalışma yapılmıştır.

3. Sınırlılıklar

Askeri yapıdaki değişim dönüşüm kapsamında, timardan hasa oradan da mukataaya dönüşen alanlar bulunmaktadır. Bu çerçevede devletin, timar sisteminde buraları idare eden kişilerden ne kadar askeri neye göre talep edeceği biliniyordu. Ancak timar alanlarının mukataalaştırılmasının ardından bu konudaki netlik ortadan kalkmıştır. Devlet de bu sorunu muhtemelen mukataanın işletmecisinin durumuna göre, ya nakit ya da doğrudan asker talep ederek aşmış olmalıdır. İşte bu çalışmada anılan sebepten dolayı askeri değişim konusu, genel çerçevede ele alınarak idari yapılanma ile birleştirilmek zorunda kalınmıştır.

Tezin ikinci bir sınırlılığı ise mali yapıdaki her değişikliğin reaya üzerindeki baskıyı artırıp artırmadığı konusudur. Her ne kadar burada devletin, iltizam konusunda halktan doğrudan vergi talebi olmadığını belirtsek de bilindiği üzere mültezimler, işlettikleri alanlarda devlete yıllık ödemek zorunda oldukları vergileri, doğal olarak halktan çıkarmaya çalışmışlardır. Bu da muhtemelen halk üzerindeki mali baskıyı artırmış olmalıdır. İşte tam da burada sorulması gereken soru şu, halk mali yapının evrimi sürecinde ister devlet isterse

---

[6] Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985; Ergenç, *aynı eser*; Yusuf Küçükdağ, *Lâle Devri'nde Konya*, Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1989; Muhittin Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya (1756-1856)*, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya 2001; Tuncer Baykara, "Konya", *DİA*, XXVI., Ankara 2002, s. 182-187; Alaattin Aköz-Bayram Ürekli, "Karamanoğullarından Osmanlıya Konya", *İpek Yolu Konya Kitabı IX. Özel Sayı*, 77-115, (2006); Bayram Ürekli-Doğan Yörük, " Kıvâmî'ye Göre Fâtih'in I. ve II. Karaman Seferi", *Yeni İpek Yolu Konya Kitabı*, (Ed. Yusuf Küçükdağ), V, Konya 2002, s. 207-218; Doğan Yörük, "Karaman Eyâletinde Osmanlı Timar Düzeninin Tesisi (1483)", (Kısaltma: *Timar Düzeni*), *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXV/40, (Ankara 2006), s.177-202; Doğan Yörük, "Karaman Eyaletinde Timara Çevrilen Vakıf ve Mülkler (1476-1483)", (Kısaltma: *Vakıf ve Mülkler*), *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.6, (Ankara 2007), s.61-74; Faruk Sümer, "Karamanoğulları", (Kısaltma: *Karamanoğulları*), *DİA*, XXIV. İstanbul 2001, s.454-460; ayrıca Turgudoğulları için bkz. M. Zeki Oral, "Turgut Oğulları, Eserleri-Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, S.3, Ankara 1956, s. 31-65; Alaattin Aköz, "Turgutoğulları", (Kısaltma: *Turgutoğulları*), *Konya Ansiklopedisi*, VIII, Konya 2015, s. 351-353 (350-353); Mehmet Zeki Oral, *Turgutoğulları ve Konya'daki Eserleri*, (Haz. Eşref Temel ve diğerleri), Çizgi Kitabevi, Konya 2016, s. 88-100.

[7] 1990'lı yıllarda Özkaya "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*", Nagata'da ondan naklen "*Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*" adlı eserlerinde Ereğli hanedanından Gaffarzadeler ve Karaman hanedanından Çavuşzadelerin bazı faaliyetlerine temas etmişlerdir. Cengiz ise Çavuşzadeler hakkında "*Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*" ismindeki çalışmasında, Özkaya ve Nagata'ya nazaran daha geniş şekilde bahsetmiştir. Yine Köse de anılan tezinde İçel'deki ayan aileleriyle Çavuşzadeler başta olmak üzere Gaffarzadelerin aralarında kurdukları münasebetleri hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

mültezimin vergi taleplerini nasıl karşılamıştır? Halkın elde ettiği artık, bu talepleri ne oranda karşılamıştır? Dolayısıyla bu süreçte halkın tahammül gücü nedir? Halk bu vergileri öderken zorlanmış mıdır? Yoksa değişime paralel olarak halkın refahında artış olmuş da bu ödemelerde zorlanmamış mıdır? Bu nokta da üzerinde durulması lazım gelen başka bir sınırlılıktır.

Bir başka sınırlılık ise bu çalışmada Konya'nın idari mali yapısı ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışıldı. Ancak bu hususta bazı konulara değinilemedi. Örneğin idari yapılanmanın önemli bir ayağını oluşturan "*kadı*" konusu genel çerçevede ele alınırken bunun Konya özelinde incelemesi yapılamamıştır. Yine merkezden atanan "*alaybeyi*", "*yeniçeri serdarı*" gibi askeri görevliler üzerinde durulamamıştır. İlaveten Konya ekonomisinin bir ayağını oluşturan mukataa konusuna açıklık getirilmesine rağmen, bir o kadar önemli esnaflık hususu da ele alınamamıştır. Ayrıca Konya'nın ayan aileleri, biri dışında, yüzeysel olarak değerlendirilmiş, geri kalanları hakkında ise ayrıntılı bir incelemeye gidilememiştir. Dolayısıyla ortaya koyduğumuz çalışma, nev'i şahsına münhasır olmasına rağmen, şehrin idari, mali, askeri, ekonomik ve sosyal yapısını tam olarak kapsamamaktadır.

4. Literatür İncelemesi

Değişim ve dönüşüm konusunda yapılan tartışmaların içeriğine bakıldığında bu süreç, öncelikle o dönemde bizzat yaşayanlar tarafından genel anlamda bir "*bozulma*" ve "*gerileme*" olarak telakki edilmiştir. Bundan dolayı da içinde bulundukları kötü durumdan kurtulmanın yollarını aramışlardır. Bu bağlamda kendilerince soruna teşhis koyarak çözüm önerilerinde bulunmuşlardır[8]. Ancak bu anlayış zaman içerisinde Osmanlı tarih yazıcılığına da hâkim olmuştur. Hatta XIX. yüzyıldan sonra artık doğal seyri içinde ele alınması gereken bu durum veya bir başka deyişle değişim konusu, özellikle Batılılar ve onların yerli takipçileri tarafından ön kabullere dayalı bir şekilde değerlendirilerek bağlamından kopartılmıştır[9]. Dolayısıyla "*kuruluş*", "*yükseliş*", "*duraklama*", "*gerileme*", "*çökme*" veya "*klasik çağ*", "*modern çağ*" gibi farklı şekillerde karşılaşılan dönemlere ayırma eğilimi, Osmanlı Devleti'nin zamanın şartlarına göre dönüşüm sergilediği fikrini maskelemiştir[10]. Fakat son zamanlarda bu anlayış terk edilmiştir[11].

---

[8] Geniş bilgi için bkz. Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadîmin Peşinde: Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 53-102, 103-118; Mehmet Öz, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Osmanlı*, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, IX, Ankara 1999, s. 711-729.

[9] Huricihan İslamoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 19.

[10] Daha geniş bilgi için bkz. Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Merkezileşme*, (Çev. Zeynep Altok), TVYY, İstanbul 2011, s. 50.

[11] Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, (Ed. Halil İnalcık-Donald Quataert), II, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 598.

XX. yüzyılın ortalarından itibaren ise bu olgunun bir değişim olduğu kabul edilmiş ve bu alanda birçok çalışma yapılmıştır. Ancak tartışmaların odağında değişimin sembolü haline gelen, ayanlar olmuştur. Bu çerçevede konu, genellikle yetki paylaşımı açısından ele alınarak merkeziyetçiliğin büyük oranda yitirilerek egemenliğin yerel güç odaklarına kaptırılması, toprak sorunu ve merkeziyetçi devlet düzeninin çökmesi, dağılmanın bir ön aşaması[12], daha yeni bir yaklaşımla ise merkez-taşra rekabeti, taşra idaresinde sivilleşme veya erken modern devlet yapısına doğru evrilme[13] olarak değerlendirilmiştir.

Neticede ayanlık hakkında, modern dönem tarihçileri arasında süregelen belli başlı tartışma konuları; kimlerden teşekkül ettiği ve statüleri, ortaya çıkış zamanı, merkezi idareyle olan münasebetleri ve zenginliklerinin kaynağı şeklinde dört ana başlıkta toplanmaktadır. Tartışmaların odağında da değişimin sembolü haline gelen, ayanlar olmuştur. Bu konuda da doğrudan ve dolaylı birçok çalışma kaleme alınmıştır. Ancak ayan konusunda son yıllarda yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri Köse'nin, İçel ayanlarını ele alan, araştırmasıdır. Araştırmacı çalışmasında, 1940'lı yıllardan günümüze kadar, konu hakkında yerli ve yabancı hemen hemen bütün araştırmacıların çalışmalarını kapsayan bir literatür değerlendirmesi yapmıştır. Buna göre ayanlar, XVIII. yüzyılda ortaya çıkmış yeni bir zümre olmayıp genel bir ifadeyle "*ileri gelenler*" anlamına gelmektedir. Ayanların ortaya çıkış tarihlerine yönelik ortaya atılan ilk defa "*reîs-i âyan*" seçiminin yapıldığı 1680'ler ile ayanlığın resmiyet kazandığı iddia edilen 1726 tarihleri hakkındaki yapılan tartışmalar ise tamamıyla o zamanın zorunlu şartlarının getirip dayattığı sıkıntıları gidermeye yönelik adımlardır. Ayanın merkezi idareyle olan münasebetleri konusunda ise bugüne kadar yapılan tartışmaların ayan zümresinin feodal bir karakter taşıyıp taşımadığı ve merkeziyetçi bir imparatorlukta ortaya çıkan bu oluşumun, herhangi bir ademimerkeziyetçilik anlamına gelip gelmediği soruları üzerinde yoğunlaştığını ifade etmiştir. Bu soruların ortaya çıkış nedeninin timar sisteminin bozulduğuna dair Osmanlı

---

[12] Konuyla ilgili tartışmalar için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, (Kısaltma: *Rumeli Ayanları*),TTK, İstanbul 1942, s. 1; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, TTK, Ankara 1994, s.59-110; Mustafa Akdağ, "Timar Rejiminin Bozuluşu", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, III/4 (Ankara 1945), s. 419-431; Mustafa Akdağ, "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/6-7, (Ankara 1966) , s. 201-247; Yuzo Nagata, *Tarihte Ayanlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, TTK, Ankara 1997.

[13] Konuyla ilgili daha modern sayılabilecek tartışmalar için bkz. Şerif Mardin, "Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler I*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s.34-76; Rıfa'at Ali Abou-El-Haj, *Modern Devletin Doğası*, (Kısaltma: *Modern Devlet*), (Çev. Oktay Özel, Canay Şahin), İmge Kitabevi, Ankara 2000; Faroqhi, *aynı makale*, s. 676-679, 690-693; Hülya Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, (Çev. Zeynep Yelçe), İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.215-223.

tarih yazıcılığına hâkim anlayış ile ortaya çıktığını ardından Şarkiyatçı bir bakışla Marksist tarihçiler tarafından öne sürülen "*doğu despotizmi*" gibi birtakım yaklaşımlarla tartışmanın boyutlarının genişletildiğini vurgulamıştır. Ademimerkezileşme vardı yoktu tartışmalarında, iki taraf arasındaki görüş ayrılıklarının bu denli keskin olmasını, klasik dönem Osmanlı idari yapısına atfedilen ve neredeyse "*totaliterlik*" boyutuna taşınan aşırı merkeziyetçi yoruma karşılık, benzer şekilde bu defa da XVIII. yüzyılın mahalli hanedanlarına, hiçbir zaman sahip olmadıkları abartılı güç ve nüfuz izafe edilmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Ayanların servet ve nüfuz edinme yolları konusunda ise hemen hemen bütün araştırmaların, bu zümre mensuplarının maddi-manevi servet ve nüfuz sahibi kişiler olduğu, ortak noktasında birleştiğini zikretmiştir. Araştırmacıya göre, maddi-manevi servet ve nüfuz sahibi olmanın ayanlığın doğasında var olduğunu, asıl meselenin ise onların servetlerini hangi yollarla elde ettikleri ve onlara nüfuz kazandıran ayırt edici özelliklerinin neler olduğu konusudur. Servet edinme yollarına dair tartışmaların çiftlik ve malikâne meselesinde yoğunlaştığını, nüfuz kaynakları bağlamında ise soy asaleti (aristokrasi) ve dini mensubiyet (seyyidlik) gibi hususiyetlerin ön plana çıktığı üzerinde durmuştur. Ayanın çiftlik ve malikâne edinmesi konusunda; İçel ayanlarının iktisadi yönden güçlenmelerinde, ister mültezim ister malikâneci olarak mukataaların önemli bir payının olduğunu, ayrıca bu vasıtayla daha başka, çiftlik, han, onlarca dükkân, değirmen, bağ ve bahçe gibi gayrimenkulleri elde etme fırsatı yakaladıklarını belirtmiştir. Ayanın soy asaleti konusunda ise bu zümrenin Avrupa aristokratları gibi mal varlıklarını miras yoluyla gelecek kuşaklara aktaramadığına işaret etmiştir. Buna ilaveten ayanların içinde bulundukları toplumun seçkinleri olduğunu, ama ellerinde bulundurdukları maddi güç ve kullandıkları nüfuzun sınırlarının merkezi otorite tarafından çizildiği için tam anlamıyla aristokrat bir zümre olamadıkları değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayanların dini mensubiyeti ile ilgili olarak da, seyyidlik beratına sahip olmanın, Osmanlı toplumunda her açıdan önemli bir ayrıcalık olması hasebiyle, İçel ayanlarının da neredeyse tamamının seyyidlik beratına sahip olduğunu zikretmiştir[14].

O halde ayanlar özellikle mali yapının evrimi sonucu ön plana çıkan toplumsal bir grupsa bu süreçte edindikleri iltizamlar özellikle de malikâneler sayesinde maddi güç ve nüfuz elde etmişlerse dolayısıyla da sahip oldukları imtiyazın sınırlarını devlet belirliyorsa meseleyi bu yönden ele almakta fayda vardır. İşte o zaman daha doğru bir yaklaşım ortaya koymak mümkün olacaktır. Ancak bu durumda, meselenin boyutları ve sorulması gereken soruların

[14] Ensar Köse, *Âyanlar Çağında İçel Sancağında Sosyal Hareketlilik*, İstanbul Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 2-42.

içeriği de değişecektir. Buna göre tartışmalar da genel anlamda mali yapının evrimine neden olan iltizam, özelde de malikâne sistemi üzerinde yoğunlaşacaktır. Bu minvalde, mukataa, iltizam veya malikâne sistemi nedir? Bunlar neden ortaya çıkmıştır ve nasıl işler? Tarihi süreçte değişime uğramalarının sebebi nedir? Nerelerde ve hangi alanlarda uygulanmışlardır? gibi bazı temel sorulara ilaveten, bu sistemler uygulandıkları yerlerde ne gibi idari, mali, sosyal bir değişime neden olmuştur? Merkez-taşra ilişkileri nasıl şekillenmiştir? Bu değişimin yöreden yöreye farklılık gösteren ayırıcı özellikleri var mıdır? şeklindeki yerel konuları ilgilendiren soruları da cevaplamak gerekecektir. Böylece meseleye daha doğru bir bakış açısıyla yaklaşılmış olacaktır.

Buna göre, anılan sorulara cevap arayan birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin Genç, Osmanlı iktisadı dünya görüşünün temel unsurlarını, iaşecilik, fiskalizm ve gelenekçilik olarak üç ana ilkede toplayarak bunlar çerçevesinde; mukataa, iltizam ve malikâne sistemlerinin nasıl işlediği, tarihi süreçte değişime uğrayıp uğramadığı ve nerelerde ve hangi alanlarda uygulandığı gibi daha birçok temel meselede çığır açıcı araştırmalar yapmıştır[15]. Ona göre, özellikle XVIII. yüzyılda yaşanan değişimlerin temelinde, Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyılın sonlarındaki Kutsal İttifakla, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru da Ruslarla yapılan savaşlar vardır. Çünkü devlet, bunlar sonrası oluşan bütçe açıklarını ve mali zorlukları, malikâne sistemi çerçevesinde, iltizamlar dağıtarak dokunulmazlıklar ve imtiyazlar vererek aşmaya çalışmıştır. Bu da yukarıda belirtilen değişimin yaşanmasına vesile olmuştur[16]. Genç'in bu tespitleri, ana hatlarıyla XVIII. yüzyılda görülen değişimin kırılma noktalarına da işaret etmektedir. Böylece yukarıdaki sorulara, anılan savaşlardan sonraki dönemler arasında, malikâne sisteminin uygulanma sonuçları bakımından, bir farklılık oluşmuş mudur? Oluşmuşsa bunlar arasındaki benzer veya farklı yönler nelerdir? Her iki dönemde de aktörlerin üstlendiği rollerde değişiklik olmuş mudur? gibi daha başkalarını da eklemek gerekir.

Genç'in çalışmaları dışında malikâne sisteminin genel işleyişini inceleyen Cezar, XVIII. yüzyılın sonlarındaki uzun süren savaşlarla birlikte, mali sorunların nedeni olarak gördüğü malikâne sisteminin, Genç gibi, yüzyılın başında büyük yararlarının görüldüğünü, yüzyılın sonuna doğru ise vergi alanlarının devletin elinden çıkıp özel kişilere geçmesine ve onlarca tahrip edilmesine yol açtığını ifade etmiştir. Yazar, malikâne sisteminin askeri alanda yaptığı

---

[15] Mehmet Genç, "Mukātaa", (Kısaltma: Mukataa), *DİA*, XXXI, Ankara 2006, s. 129-132; Mehmet Genç, "İltizam", (Kısaltma: *İltizam*), *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 154-158; Mehmet Genç, "Mâlikâne", (Kısaltma: *Malikâne*), *DİA*, XXVII, Ankara 2003, s. 516-517; Mehmet Genç, "Esham", *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 376-380.
[16] Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s. 101-154.

tahribata dikkat çekmiş, sistemin timar sahalarını da kapsamasıyla timarın ve dolayısıyla eyalet ordusunun tasfiye sürecini hızlandırdığını, gelirleri azalan eyalet ve sancak mutasarrıflarının imdadiyelerle desteklenmeye çalışılsa da tüm kurumları savaşlara göre düzenlenmiş bir devlette askeri alandaki yapısal bir eksikliğin, yeni savaşların kaybedilmesine neden olduğunu belirtmiştir[17].

Yine başka bir araştırmacı Tabakoğlu, madenlerden esnaf kethüdalığına, tuzlalardan damga resmine kadar, cizye ve avarız hariç, devletin vergi aldığı bütün faaliyet alanlarına yayılan malikâne sisteminin, timar sisteminin güvenliğini diriltemediği gibi, iltizamın sakıncalarını da sürdürdüğü değerlendirmesinde bulunmuştur. Tabakoğlu'na göre, bu sistem iltizamın sakıncalarına karşı bir tedbir olarak getirilmiştir. Ancak malikâneciler, bir timar eri gibi işletmeleri başında durmayarak malikâneyi kendileri iltizama vermek yoluna gitmişlerdir. Bu durum, iltizamda olduğu gibi, malikâne sisteminde de kademelenmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece bu sistemin de bütün olumsuzlukları, olanca ağırlığıyla yine reayanın sırtına yüklenmiştir[18].

Malikâne sisteminin ilk yıllarındaki uygulamaları ve sonuçlarını değerlendiren Özvar ise bu sistemle devletin, bir yandan vergi gelirlerini daha düzenli ve devamlı hale getirebilmek için mültezimler ile reayaya güvence verdiğini, diğer yandan ayni bir ekonominin nakdileşmesi sürecinde, ortaya çıkması muhtemel ademimerkeziyetçi kesim ya da kesimlerin doğuşuna mani olmak istediği çıkarımını yapmıştır[19].

Bu çalışmalar, sistemle ilgili genel meseleleri bir çerçeveye oturtmasına rağmen anılan değişimin etkilerini belirlenmiş bir yer üzerinde gözlemeye yarayacak, yeterli veri setleri oluşturamamaktadırlar. Bundan dolayı yerel anlamda çok büyük önemi olan merkez-taşra ilişkileri istenilen düzeyde ele alınamamıştır. Ancak son zamanlarda Salzmann'ın Diyarbakır, Khoury'nin Musul, Hathaway'in de Mısır hakkında yaptıkları araştırmalarda, malikâne sisteminin farklı özelliklere sahip coğrafyalarda nasıl işlediği ve bu çerçevede gelişen merkez-taşra ilişkileri ele alınmıştır. Bu özelliklerinden dolayı da anılan çalışmalar, tezin ilham kaynağı olmuşlardır.

O halde, bu çalışmalarda ulaşılan sonuçlar nelerdir? Bu teze ne yönde katkıları olacaktır? sorularına açıklık getirmek gerekir. Salzmann'a göre, Diyarbakır'da malikâne

---

[17] Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim (XVIII. yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 71-73.
[18] Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Mâliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985, s. 135.
[19] Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 165.

alanlarının artmasıyla, siyasal anlamda taşralı gruplar, devlet mâliyesi içine alınmış, ama bu durum, devletin gücünü yitirmesine sebep olmamıştır. Ayrıca malikâne uygulaması sayesinde devlet, merkezdeki ve taşradaki seçkin grupların kaynaklarına el atma fırsatı yakalamıştır. Böylece Osmanlı Devleti, bir taraftan malikâneler dağıtarak siyaset ve din kurumları içindeki vergiden muaf grupların yastık altı birikimlerini piyasaya sürmesinin yolunu açmıştır. Öbür yandan da birikimlerini tarım alanında değerlendiren bu grupların üretime sağlayacağı katkılarla, XVII. yüzyıldaki olumsuzluklar yüzünden bozulan dengeyi, köylüyü üretime yönelterek ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu sayede onların hanedana bağlılığı artmış ve mali kriz içinde olan devletin yeniden yapılanma sürecinde toplumsal düzenin tesis edilmesi daha da kolaylaşmıştır. Bununla birlikte Salzmann, bahsedilen sürecin özellikle taşrada sosyal bir dönüşüme neden olduğunu, ama bu durumun sanıldığının aksine taşları yerinden oynatacak bir etkiye hiçbir zaman ulaşamadığını da iddia etmiştir. İddiasına delil olarak da malikâne sisteminin uygulanışı sırasında yapılan bazı değişiklikleri göstermiştir. Buna göre devlet adamlarına has imtiyazı ve muafiyetleri baltalaması düşünülen uygulamalar; 1713, 1732, 1734 yıllarında alınan kararlarla ortadan kaldırılmıştır. Alınan bu kararlar, askeri ve kalemiye dışındaki adayların devletin hizmet hiyerarşisi içinde yer alabilme olanağını tam olarak ortadan kaldırmamıştır. Ancak bu kararlar, XVIII. yüzyılın son yıllarında, kadroların çoğunun askeri soyundan gelen beyzadelerin veya eski müftülerin çocukları olan mollazadelerin eline geçmesinin önünü açmıştır[20].

Khoury ise XVIII. yüzyıldan XIX. yüzyılın başlarına kadar, Musul'da malikâne uygulamasının yaygınlaşmasına bağlı olarak gelişen dönüşüm sürecinin Osmanlı Devleti'nin yönetsel anlamda kontrolünü zayıflattığını ileri sürmüştür. Ancak devletin, kaynakları dağıtma yetkisini elinde bulundurmasından dolayı, bunlardan pay almak isteyen kesimler üzerinde, mali kontrolünü artırdığını iddia etmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, bu mali kontrol sayesinde, bölge seçkinleri eliyle hem Sünni inancının geçerli olduğu sınır boylarını koruduğunu hem de konumlarını kaybetmek istemeyen bu seçkinlerde bağımlılık yarattığını ifade etmiştir. Böylece Musullu para sahipleri mültezimler arasına katılarak devlete kapılanırken devlet de özel mülkiyet haklarını yaygınlaştırarak taşra toplumunun daha büyük bir kesimini Osmanlı sistemine katmış ve onları Osmanlılaştırmıştır[21].

Hathaway de Mısır'daki Kazdağlı hanesini konu edindiği çalışmasında ailenin yükselişinde; kapı sahibi olmak, evlenme yoluyla olsun veya olmasın çevresinde ittifaklar

[20] Salzmann, *aynı eser*.
[21] Khoury, *aynı eser*.

oluşturmak gibi stratejilerin yanında asıl etkili faktör olarak *hanenin devamını sağlamak* olarak görür. Zira haneyi geçindirmeye yetecek bir servet ve bırakılacak bir miras olmazsa hanenin dağılması kaçınılmazdır. O halde bir hane nasıl ayakta tutulmalıdır? sorusuna Hathaway, hane sahibi akıllı bir ileri gelenin temel meselesinin düzenli bir gelir kaynağı sağlamak olduğunu, bunun da ancak şehirde ve şehir dışında vergi toplama hakları, mülklerin kiraya verilmesi ve ticari yatırım yapma yoluyla elde edilebileceği cevabını vermiştir[22].

Özetle bu çalışmada, Diyarbakır, Musul ve Mısır hakkında yapılan çalışmaların bir benzeri, Konya şehri için de yapılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede alana yeni bir yöntem veya metot getirildiği söylenemez. Ancak anılan çalışmalarda kullanılan kaynaklara ilaveten, bu tezde farklı olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan "*Hurufat Defterleri*"nden faydalanılmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere bu defterler, kazaların Arap alfabesine göre sıralanmasından oluşturulmuştur. Baykara'ya göre 1691-1839 yılları arasında tutulan bu kayıtlar, Osmanlı taşra teşkilatı ve kamu görevlileri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu defterlerde, kadıların kontrolündeki vakıflarla ilgili yapılan yazışmalar yer almaktadır. Bu şekilde vakıflara yapılan; muallimlik, dersiamlık, müderrislik, imamlık, hatiplik, mütevellilik, nazırlık, ferraşlık atamalarında, birkaç cümle ile bu görevlere kimin, ne zaman, neden atandığından ve bu görevde ne kadar ücret aldığından bahsedilmektedir. Ücretleri belirtmesi bakımından iktisadi tarih, atamaların neden yapıldığını göstermesi ve yapılardaki görevleri ortaya koyması açısından sosyal ve siyasi tarih, yeni inşa edilen eserlerin de sanat tarihçileri ile şehir tarihçileri için yararlanılması gereken basılmamış arşiv kaynakları özelliğine sahiptir[23].

[22] Hathaway, *aynı eser*, s. 141.
[23] Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1990, s. 4.

BİRİNCİ BÖLÜM

XVII.-XIX. YÜZYILLARDA OSMANLI'DA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

1.1. DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜ ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER

Bu bölümde Osmanlı Devleti'nin XVII.-XIX. yüzyıllar arasında, genel anlamda idari, mali, askeri alanda geçirdiği değişim ve dönüşüm ele alınacaktır. Bu çerçevede öncelikle Osmanlı'da timardan mukataaya, oradan iltizam ve malikâne sistemine, hatta bu sistemlerin ortadan kaldırılması süreçlerinin, geniş anlamda devlet, özel anlamda ordu ve savaş finansmanının gereklerine göre şekillendiği belirtilmelidir. Zira devlet, savaş organizasyonunda meydana gelen değişmelere paralel olarak idari, mali ve askeri değişim yaşamıştır[24].

Osmanlı Devleti, kuruluş döneminde, aşiret kültürünün motiflerini taşıyan bir yapı içerisinde iken zamanla hâkimiyet alanlarını genişlettikçe, timar ve kul sistemi gibi merkezi, yerleşik ve kurumsal yapılara bırakmıştır[25]. Bu yapıların dengeli bir şekilde çalışabilmesi için de iktisadi anlamda iaşecilik, fiskalizm ve gelenekçilik ilkelerini benimsemiştir[26]. Ancak XVI. yüzyılın sonlarından itibaren; bütçe açıkları, bunları takip eden tağşişler, fiyat enflasyonu, uzun süren savaşlar, her şeyden önemlisi savaş teknolojisinde önemli gelişmeler olmuştur. Bundan dolayı, merkezi devletin vergi gelirlerinin daha fazla bir bölümünü nakit olarak toplamak, merkezde daha büyük ordular kurmak, bunları sürekli eğitmek ve uzun süren yıpratıcı savaşların "*nakit ihtiyacını*" karşılamak zorunda kalmıştır[27]. Mevcut durum karşısında devlet, fiskalist bir yaklaşımla, gelirleri arttırmak, diğer yandan da masrafları kısmak[28] üzere iki istikamette çözüm yolu aramıştır[29].

Nitekim bu konuda ilk adım olarak mevcut nakdi "*avarız*"[30] ve ayni "*tekâlif*"[31] iki olağanüstü vergiyi düzenli gelir kaynakları haline getirmiştir. Örneğin 1653 yılındaki 580 milyon akçe tutarındaki gelirlerin 48.1 milyonunu bedel-i nüzuldan[32], 828 milyon akçelik 1692

---

[24] Özvar, *aynı eser*, s. 10.
[25] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Kısaltma: *Klasik Çağ*), (Çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 46-57.
[26] Anılan ilkelerin geniş açıklaması için bkz. Genç, *aynı eser,* s. 55-88.
[27] İnalcık, *Klasik Çağ*, s. 46-57; Şevket Pamuk, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Fiyat Devrimine Yeniden Bakış", *Osmanlı*, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, III, Ankara 1999, s. 198 (193-201).
[28] Genç, *aynı eser,* s. 91-92, 230. Kalıcı bir çözüm olmasa da "*mîrî mübayaa*" ve "*hazine mande*" uygulamalarını bu kategoride değerlendirmek gerekir. Y. Cezar, *aynı eser,* s. 75-76. Diğer taraftan yine pek kalıcı olmasa da giderleri kısıcı; israfın önüne geçilerek lüks harcamalarda kısıntıya gitmek ve maaş alan zümreler denetlenerek görevi başında olmayanların maaşını kesmek gibi bazı önlemlere de başvurulmuştur.
[29] Tabakoğlu, *aynı eser,* s. 259-260.
[30] Halil Sahillioğlu, "Avârız", (Kısaltma: *Avârız*), *DİA,* IV, İstanbul 1991, s. 108-109.
[31] Feridun Emecen, "Bedel", *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 301.
[32] Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, (Çev. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi, İstanbul 2007, s. 74.

yılı bütçesinin de 188 milyonunu avarızdan[33] sağlamıştır. İkinci bir tedbir olarak "*imdâdiye*"[34] denilen yeni vergiler koymuştur. Üçüncü olarak timar ve has arazilerinin gelirleri mukataalar halinde devlet hâzinesi adına doğrudan iltizama verilmek üzere yeniden düzenlemiştir. Son olarak da vergilerin toplu ödemeler şeklinde tayin edildiği, dağılım ve toplanmasının yerel ahaliye verildiği maktu sisteminin kullanımını yaygınlaştırmıştır[35]. Bununla birlikte "*iç hazineden borçlanma*", "*tağşiş*"[36] ve "*müsadere*"[37] gibi bilindik yöntemlere de başvurmuştur[38]. Özellikle devlet, üçüncü yoldan önemli faydalar sağlamıştır. Şöyleki bu süreçte timar sistemi içinde yer alan taşradaki dirlikler, önce padişah haslarına dönüştürmüş, ardından da buraları birer mukataa haline getirip "*iltizam sistemine*" dâhil etmiştir[39]. Böylece devlet, nakdileşen ekonomi karşısında, elde ettiği bu düzenli gelir sayesinde, hem askeri harcamalarının büyük bir bölümünü hem de hazinenin nakit ihtiyacını karşılamıştır[40]. Bu da kısa süreliğine XVII. yüzyılın ortalarında, belirli bir rahatlama getirmiştir.

Ne var ki bu ortam çok uzun sürmemiştir. Zira aynı dönemde, bütün reayayı olumsuz etkileyen; nüfus kaybı, kötü iklim koşulları, kuraklık, kıtlık ve salgın hastalık gibi olaylar yaşanmıştır. Bu olaylar, yerleşik tarım ile hayvancılığa dayalı göçerlik arasındaki dengenin tarım aleyhine bozulmasına ve tedarik sisteminde aksamalara yol açmıştır[41]. Bununla birlikte XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra uzun süre devam eden Girit Savaşı ve Kutsal İttifak ile girişilen mücadeleler, bütün kaynakları soğurarak bütçe açıklarına sebep olmuştur[42]. Bu durumdan en çok da reaya etkilenmiştir[43]. Zira halk özellikle uzun süren savaşlar sırasında, anılan vergilerle daha sık yüz yüze kalmıştır. Paranın kıt ve nakil masraflarının yüksek olduğu

---

[33] Sahillioğlu, *Avârız*, s. 108-109.
[34] Ahmet Tabakoğlu, "İmdâdiyye", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 221-222.
[35] Maktu sistemi için bkz. Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I: Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, (Kısaltma: *Devlet-i 'Aliyye I*), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. 337; Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV: Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, (Kısaltma: *Devlet-i 'Aliyye IV*), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 62-64. Ayrıca bkz. Genç, *Mukataa*, s.129.
[36] Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, (Kısaltma: *Paranın Tarihi*), TVYY, İstanbul 1999, s. 55.
[37] Cengiz Tomar, "Müsâdere", *DİA*, XXXII, Ankara 2006, s. 65.
[38] Y. Cezar, *aynı eser,* s. 33.
[39] Y. Cezar, *aynı eser,* s. 174-175.
[40] Erol Özvar, "Malî Yapı", (Kısaltma: *Mali Yapı*), *DİA*, XXXIII, Ankara 2007, s. 521-524.
[41] Sam White, *Osmanlı'da İsyan İklimi Erken Modern Dönemde Celâli İsyanları*, (Çev. Nurettin Elhüseyni), Alfa Basım, İstanbul 2013, s. 119-150, 171-172.
[42] Gábor Ágoston, "Savaş-Osmanlı Dönemi", *DİA*, XXXVI, Ankara 2009, s. 197. Bu savaşlardan Macar serhaddinde Uzun savaşlar (1593-1606), Erdel'deki savaş (1658-1660) ve Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya devletlerinden oluşan Kutsal İttifak'a karşı girişilen savaş (1683-1699); doğu serhaddinde Safevî İran'a karşı yürütülen savaşlar (1570-1592, 1603-1611 ve 1623-1639) ve Akdeniz'de Girit savaşı (1645-1669) daha önce görülmemiş sayıda asker, silâh, erzak ve para gerektirmiştir.
[43] Faroqhi, *aynı makale*, s. 667.

zamanlarda tahsil edilen bu vergiler, reayanın cezalandırılması gibi bir anlam taşımıştır[44]. Yine bu süreçte artan enflasyondan sonra timarları oluşturan vergiler artırılmadığı için sipahilerin timar geliri miktarı gerçekte küçülmüş, bunun üzerine timarlı sipahiler seferden kaçmaya veya birtakım kanunsuz yenilikler çıkararak reayadan türlü adlar altında para sızdırmaya, böylece zararlarını gidermeye çalışmışlardır[45]. Bütün bunlara, XVII. yüzyıl boyunca Anadolu'da, Suriye'de ve Irak'ta devam eden eşkıyalık hareketleri de eklenince ülkenin idari, mali, askeri, sosyal ve ekonomik durumu iyice bozulmuştur[46].

Osmanlı yönetimi, XVII. yüzyılın sonlarında bütçe açıklarını kapatmakta ve askerlerin maaşlarını ödemekte zorlanmaya başlamıştır. Bu süreç, gerek timar alanlarından gerekse iltizamla idare edilen mukataalardan, geçimini sağlamaya çalışan reayayı da olumsuz etkilemiştir. İşte bütün bu olumsuzlukları gidermek adına, bu kez de iltizam ve timar sistemlerinin bir terkibi olarak "*malikâne sistemi*"ni devreye sokmuştur. Buna göre, Şam, Halep, Diyarbakır, Mardin, Adana, Malatya, Antep ve Tokat vilayetlerindeki miri mukataalarda uygulanmak üzere, Ocak 1695'te bir ferman yayınlamıştır[47]. Mukataalar artık belirli bir süreliğine değil de ömür boyu bir kişiye verilmeye başlanmıştır. Böylece devlet, bir yandan malikâne sistemine dâhil edilen yerlerin istikrarını sağlayarak reayayı tefecilerin elinden kurtarmaya ve üretimi artırmaya çalışmıştır[48]. Böylece asker temini ve düzenli bir gelire ilaveten, bir defaya mahsus olsa da hazinenin nakit ihtiyacına "*muaccele*" denen peşin ödeme sayesinde çözüm bulmuştur[49]. Ayrıca bu sayede savaş gibi olağanüstü durumlarda, vergilerin arttırılmasına imkân veren bir vergi tabanı oluşturmuştur[50]. Diğer taraftan Osmanlı Devleti, timardan iltizama oradan da malikâneye dönüşen alanların, işin doğası gereği, üst düzey asker ve bürokratların elinde olmasını sağlamıştır. Şayet bu işletmeler, anılan kişilerin elinde olursa hem bütçe açıklarından dolayı onların tehlikeye düşen maaşları garantilenecek, hem de reaya ve toprak koruma altına alınmış olacaktı[51]. Ayrıca buraları işletenlerin hanedana bağlılıkları

---

[44] Zafer Karademir, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 113.
[45] İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye I*, s. 196.
[46] William J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyan 1591-1611*, (Çev. Ülkün Tansel), TVYY, İstanbul 2000, s.173-175.
[47] 1695'te yayınlanan ferman için bkz. Genç, *aynı eser,* s. 144-146.
[48] Tabakoğlu, *aynı eser,* s. 135; Özvar, *aynı eser*, s. 165.
[49] Genç, *aynı eser,* s. 106-112; Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 57-58.
[50] Murat Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi*, (Çev. Şehnaz Layıkel), TVYY, İstanbul 2011, s. 150.
[51] Çizakça, *aynı eser*, s. 149.

artacak ve mali kriz içinde olan devletin yeniden yapılanma sürecinde toplumsal düzenin tesis edilmesi sağlanacaktı[52].

XVII. yüzyılda iltizamın yaygınlaşması ile başlayıp XVIII. yüzyılda malikâne sisteminin devreye girmesiyle hız kazanan "*mali yapının evrimi*"[53] süreci, Kutsal ittifak ile yapılan savaşın sonunda imzalanan 1699 Karlofça Antlaşması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Zira bu süreç, Osmanlı tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bundan sonra devleti kalkındırmak için birtakım köklü ıslahat önlemleri uygulanmıştır. Avrupa karşısında yenileşmenin mutlak bir zorunluluk olduğu ortaya çıkmıştır[54]. Bu kapsamda timar ve kul sistemi gibi yerleşik kurumlardaki dönüşüm daha da hızlanmıştır[55]. Bu dönüşüm, sadece timar sisteminin uygulandığı Anadolu ve Balkanlarda değil, Mısır[56] ve Musul gibi Arap vilayetlerinde[57] de yaşanmıştır. Böylece bu yapıların işletilmesini sağlayan birçok görevlinin yetki ve sorumluluğu ya kısmen sınırlandırılmış ya tamamen elinden alınarak günün koşullarına göre başka birine veya kuruma devredilmiş ya da artırılmıştır. Böylece iltizam/malikâneleri birinci derecede merkezden alanlar ve özellikle onları ikinci derecede taşrada yerinde işleten ayanlar üzerinden; idari, mali, askeri, sosyal alanda taşrada önemli oranda yerelleşme sağlanmıştır[58]. Ancak bu durum, mukataaların merkezden veriliyor olması nedeniyle, iddia edilenin aksine, merkezden bağımsız hareket etmenin önüne geçmiştir.

1.2. MALİ ALANDA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

Osmanlı'da devlet maliyesi denildiğinde akla, yapılan çeşitli harcamaları karşılayabilmek amacıyla, elde edilen gelirler ve bu gelirleri temin etme yolları gelir. Devlet harcamalarının finansmanında kullanılan en temel gelir kaynağı da vergilerdir. Buna göre, Osmanlı'da mali gelirler; merkez maliyesi, timar, vakıf[59] olmak üzere üç temel birleşen üzerine inşa edilmişti. Merkez maliyesi, merkezi hazine etrafında teşkilâtlanmıştı. Merkezi hazinenin gelir ve harcamaları, tahrir kayıtlarında havass-ı hümâyun adı altında, doğrudan toplanan kaynaklara dayanmaktaydı. Bu hazinenin temel amacı, merkezi hükümetin gelir ve

---

[52] Salzmann, *aynı makale*, s. 229.
[53] Mali yapının evrimi hakkında geniş bilgi için bkz. İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye I*, s. 45-66.
[54] İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye I*, s. 3.
[55] İnalcık, *Klasik Çağ*, s.52; Rıfa'at Ali Abou-El-Haj, *1703 İsyanı Osmanlı Siyasasının Yapısı*, (Kısaltma: *1703 İsyanı*), (Çev. Çağdaş Sümer), Tan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011, s. 19; Öz, *aynı eser*, s. 33-51.
[56] Çizakça, *aynı eser*, s. 120-122, 144-145.
[57] Khoury, *aynı makale*, s. 175.
[58] Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyânlıkları Ele Geçirişleri ve Büyük Hânedânlıkların Kuruluşu", *Belleten*, (Kısaltma: *Yerli Aileler*), TTK, S.168, Ankara 1978, s. 667-674.
[59] Vakıf hakkında geniş bilgi için bkz. Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *DİA*, XLII, Ankara 2012, s. 475-479 ve Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf Tarih", *DİA*, XLII, Ankara 2012, s. 479-486.

harcamalarını kontrol etmekti. Timar gelirleri ise doğrudan merkezi hazineye girmezdi. Belirli görev ve sorumluluklar karşılığında dolaylı olarak askeri zümreye tahsis edilirdi. Vakıflara ait gelirler de tahrire ve devlet denetimine tâbi olmakla birlikte nispi özerkliği olan kurumlardı. XVI. yüzyılda mali gelirlerin sözü edilen mali kesimler arasındaki paylaşımı ise % 51'i merkezi hazine, % 37'si dirlikler ve % 12'si evkaf ve emlâkti[60].

Özvar'a göre bu yapıyı oluşturan unsurlar temelde aynı kalmakla birlikte, yukarıda belirtildiği gibi başta değişen savaş teknikleri ile uzun süre devam eden savaşlar olmak üzere daha başka nedenler yüzünden, mali yapıda değişimler olmaya başlamıştır[61]. Zira bu üç sektörden timarlar sayı ve hacim olarak XVII. yüzyılın başlarına, hatta muhtemelen ortalarına kadar genişlemeye devam etmiş ve ancak ondan sonra yavaş bir tempo ile daralmıştır. Bu alanlar aynı tempoda merkez hazinesinin cizye[62] ve avarız vergisinden sonra üçüncü gelir kalemi olan mukataa kapsamına alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda devlet, doğrudan ve kolaylıkla nakde dönüştürülebilen büyük ve düzenli gelir getiren mukataaların gelirlerini merkezi hazineye tahsis ederken bu niteliği daha az olan timarları ve vakıfları bunun dışında tutmuştur. Uzun vadede hem ekonomide nakdi sektörün genişlemesi, hem de timarların XVII. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş daralması sonucu, mukataalardan merkezi hazineye sağlanan gelirlerde önemli artışlar görülmüştür. Zira XVII. yüzyılın sonlarında timarların payı % 25'in altına inmiştir. Hatta XVIII. yüzyılda da bu daralmanın devam ettiği düşünülürse timarların payı daha azalmıştır. Vakıf sektörünün zaman içindeki değişmeleri hakkında herhangi bir toplu nicel veri oluşturulamamaktadır. Padişahların ve yüksek rütbeli devlet görevlileriyle saray mensuplarının yaptıkları, gelirini daha ziyade kamusal kaynaklardan sağladığı için literatürde "*irsâdî*"[63] diye nitelenen bu vakıflar her padişah döneminde yeni ilâvelerle katlanmış olarak büyümeye devam etmiştir. Ancak tahsis edilen gelir kaynakları içinde devlete ait vergiler yerine zamanla özel sektörde yer alan gelir getirici ticari tesislerin ağırlık kazanmaya başladığı dikkati çeker. Uzun vadede bütçeler üzerinde ordu ve savaş harcamalarının baskısı arttıkça vakıflara ayrılan kaynakları kısıtlama eğiliminin hâkim olduğu anlaşılmaktadır[64]. Böylece mali yapının evrimi denilen süreç ortaya çıkmıştır. Bunun öne çıkan en belirgin özelliği de vergi toplama usullerinde yapılan değişiklikler olmuştur. Bu bağlamda devlet, öncelikle timar alanlarını

[60] Özvar, *Mali Yapı*, s. 521-524.
[61] Özvar, *aynı eser*, s. 10.
[62] Cizye hakkında geniş bilgi için bkz. Halil İnalcık, "Osmanlılar'da Cizye", (Kısaltma: *Cizye*), *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 45.
[63] Ahmet Akgündüz, "İrsâdî Vakıf", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 448.
[64] Özvar, *Mali Yapı*, s. 521-524.

mukataaya çevirerek dolaylı katkıları doğrudan gelire dönüştürmüştür. Ardından da emanet, iltizam ve malikâne usulüyle hazineye giren bu gelirleri daha da artırmaya çalışmıştır[65] (bkz. Tablo 1).

Tablo 1: 1643-1788 Arası Osmanlı Bütçeleri

Yıllar	Bütçe Gelirleri (Kuruş)	Bütçe Harcamaları (Kuruş)	Fark (Kuruş)	Farkın Gelire Oranı (%)	Gelir (Gümüş Ton)	Harcama (Gümüş Ton)	Fark (Gümüş Ton)
1643-44	4,287,225	4,281,816	5,409	**0%**	144.0	143.8	0.2
1648-49	2,640,000	4,583,333	-1,943,333	**-74%**	88.7	154.0	-65.3
1650	4,440,833	5,726,667	-1,285,833	**-29%**	149.2	192.4	-43.2
1652-53	4,310,596	6,401,593	-2,090,997	**-49%**	144.8	215.0	-70.2
1654	4,477,920	5,486,320	-1,008,400	**-23%**	150.4	184.3	-33.9
1661-62	4,843,924	4,946,703	-102,779	**-2%**	133.6	136.5	-2.9
1666-67	4,611,910	5,265,514	-653,603	**-14%**	127.2	145.3	-18.1
1669-70	4,937,741	5,310,053	-372,312	**-8%**	124.4	133.8	-9.4
1670-71	6,587,307	5,691,303	896,004	**14%**	147.1	143.4	3.7
1678-79	5,500,428	5,149,769	350,659	**6%**	138.6	129.7	8.9
1687-88	5,836,309	7,515,861	-1,679,552	**-29%**	147.0	189.2	-42.2
1690-01	4,714,595	6,773,986	-2,059,391	**-44%**	73.5	105.7	-32.2
1691-92	6,818,239	7,918,721	-1,100,482	**-16%**	106.4	123.5	-17.2
1692-93	6,903,113	7,658,434	-755,321	**-11%**	107.7	119.5	-11.8
1693-94	6,645,390	7,684,783	-1,039,393	**-16%**	103.7	119.9	-16.2
1694-95	7,889,002	9,284,936	-1,395,934	**-18%**	123.1	144.8	-21.8
1690-97	7,822,274	9,134,819	-1,312,544	**-17%**	123.9	144.7	-20.8
1698-99a	8,778,722	9,800,594	-1,021,872	**-12%**	139.1	155.2	-16.2
1698-99b	9,564,320	10,094,827	-530,507	**-6%**	151.5	159.9	-8.4
1700-01a	9,776,188	9,248,177	528,011	**5%**	154.9	146.5	8.4
1700-01b	9,645,483	8,854,443	791,040	**8%**	152.8	140.3	12.5
1701-02	9,833,115	8,758,878	1,074,237	**11%**	155.8	138.7	17.0
1702-03	10,109,805	8,832,103	1,277,702	**13%**	160.1	139.9	20.2
1704-05	10,457,136	9,591,061	866,075	**8%**	165.6	151.9	13.7
1710-11	10,792,353	8,339,041	2,453,312	**23%**	165.8	128.1	37.7
1747	13,827,135	14,255,470	-428,335	**-3%**	200.7	206.9	-6.2
1748	13,741,282	14,288,803	-547,522	**-4%**	199.5	207.4	-7.9
1760-61	14,514,000	14,064,500	449,500	**3%**	165.4	160.3	5.1
1761-62	14,539,939	14,175,791	364,148	**3%**	165.7	161.6	4.1
1784-85	14,742,715	17,298,064	-2,555,349	**-17%**	147.3	172.9	-25.6
1787-88	13,254,500	18,307,000	-5,052,500	**-38%**	132.4	182.9	-50.5

Bu tablo, Erol Özvar, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler I*, (Haz. Erol Özvar, Mehmet Genç), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 219-220'den alınmıştır.

[65] Özvar, *aynı eser*, s. 2.

Türkçe'de dirlik ile eş anlamlı kullanılan timar kelimesi sözlükte "*bakım, ilgi*" anlamına gelir. Terim olarak Osmanlı merkez vilayetlerinde bir süvari birliğini ve askeri-idari hiyerarşiyi desteklemek amacıyla yapılan ve tevarüs yoluyla geçmeyen tahsisatı ifade eder. Timar sistemi, devletin sadece askeri-idari teşkilâtlanmasının temel direği olmakla kalmamış aynı zamanda miri arazi sisteminin işleyişinde, köylü-çiftçilerin statüleri ve ödeyecekleri verginin belirlenmesinde ve tarımsal ekonominin yönetiminde esas belirleyici faktör olmuştur. Genelde at ve silah, profesyonel sipahi sınıfını vergiye tâbi ekonomik faaliyetlerle uğraşan halktan ayıran temel özelliklerdi. Bu iki sınıfın birbirine karışmaması son derece sıkı takip edilen bir hususdu. Bu durum toplumsal adalet düzeni ilkesi kabul ediliyordu. Sipahi mesleği ve sınıfı, 1593-1606 yıllarında Avusturyalılar'a karşı yapılan savaş sırasında tüfek kullanan birliklere duyulan ihtiyacın maaşlı asker istihdamını zorunlu kılmasına kadar, Osmanlı askeri sisteminin temel birimini oluşturmuştur[66]. Bu bağlamda XIV. yüzyılın başlarından XVII. yüzyılın başlarına kısmen de ortalarına kadar etkili bir şekilde XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar varlığını sürdürmüştür. Devletin topraklarının büyük bir kısmında Balkanlar, Anadolu, Kuzey Suriye ve kısmi olarak Irak'ta uygulanmıştır[67]. Bu çalışma kapsamında timar hakkında üzerinde durulması gereken konu, timarlarları idari ve mali muhtariyet bakımından serbest ve serbest olmayan şeklinde ikiye ayrılmasıdır. Zira padişah, şehzade, vezir gibi yüksek rütbeli idare amirleriyle memur ve askerlerin dirlikleri serbest timar kategorisine girmekteydi. Devlet, başka bir ehl-i örfün buralara müdahalesini, "*serbestiyet statüsü*" içerisinde engellenmiştir[68]. Bu durum "*mefrûzü'l-kalem ve maktû'ü'l-kıdem min-külli'l-vücûh serbest*" şeklinde formüle edilmiştir[69]. Buna göre, serbest bir timara dışarıdan, hangi vasıfta olursa olsun, bir ehl-i örfün müdahalesi pek söz konusu olamazdı. Daha sonra timarların mukataalaştırılarak iltizama verilmesi ile birlikte, önceleri dirlik sahibine verilen bu idari ve mali yetkiler veya başka bir ifadeyle serbestiyet yetkisi, doğrudan mukataayı iltizama alan mültezime de tanınmıştır[70]. Dolayısıyla

---

[66] Timar hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Tımar", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s: 286-333; Nicoara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Teori Yayınları, Ankara 1985; Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler*, XIII., İstanbul 2002, s. 899-907; Halil İnalcık, "Timar", (Kısaltma: *Timar*), *DİA*, XLI, Ankara 2012, s. 168.

[67] Genç, *Mukataa*, s. 130.

[68] Mehmet Ali Ünal, "Serbest Timar", *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, (Kısaltma: *OTS*), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, s.607-608.

[69] Mehmet Ali Ünal, "Maktu'ul-kıdem", *OTS*, s.441. Bir daireden diğer bir daire veya dairelere, herhangi bir husus, bir karar veya hükmü bildirmek üzere yazılan belgelere denir.

[70] 01/10/1697 tarihli *C.ML.* 10897'deki kayda göre, Konya İhtisabı ve tevabii mukataası, 20/07/1697 tarihinden itibaren, senede 44.000 akçe malı ve 11.040 akçelik kalemiye vesair harçlarıyla birlikte 55.040 akçeye, Belgrad Muhafızı Vezir Mehmet Paşa'ya has tayin edilmiştir. Kendi seçeceği bir voyvodaya hasılat ve rüsumlarını, serbestiyet üzere, zapt ve idare ettirmesine müsaade edilmiştir.

toprağı tasarruf eden kişinin serbestiyet hakları, timarda olduğu gibi, iltizam ve ardından da malikâne uygulamasında da korunmuştur[71]. Şimdi de mali yapının önemli bir ayağı olan mukataa ve mukataa sistemi hakkında kısa bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

"*Mukataa*" kelime olarak Arapça'da "*kesişmek*" anlamına gelmektedir. Terim olarak ise Osmanlı maliyesinde timar düzeni dışında kalan iltizam çerçevesinde ele alınan vergi gelir birimini ifade etmektedir. Mukataa kelimesi başlangıçtan beri, mülkiyeti devlete veya vakıflara ait araziden ve arsalardan ifraz edilerek özel şahıslara veya kurumlara kiralanan parçalar için yapılan kira sözleşmesine ve ödenen kiraya denilmiştir[72]. Mukataaların tamamının senelik malları doğrudan merkezi hazineye intikal etmezdi. Bu özelliğinden dolayı mukataaları iki gruba ayırmak mümkündür. Buna göre ilk gruptakilerin senelik vergi gelirleri doğrudan merkezi hazineye aktarılırdı. Bu tür mukataalar, merkezden iltizama konu olabilen veya işletimi konusunda merkezin doğrudan yetki sahibi olabildiği kalemlerdi. İkinci gruptaki mukataalardan bir kısmı merkezi otoritenin belirli vazifeler karşılığında askeri zümre mensuplarına tahsis ettiği "*haslara*"; diğer bir kısmı, iltizam yoluyla tevcih edilen "*muhassıllık, nezaret, eminlik veya voyvodalıklara*"; bir başka kısmı ise gelirleri askeri, zirai, bayındırlık ve benzeri harcamalara tahsis edilen "*ocaklıklara*" bağlanmıştı. Ancak ikinci gruptaki mukataaların statüleri daimi değildi. Merkezi otorite, gerektiğinde has tayin edilen bir mukataayı Hazine-i Amire'ye döndürebilirdi. Yine bu grupta muhassıllık, nezaret veya voyvodalıklar altında yer alan mukataalar, birer mültezim olan voyvodalara, muhassıllara veya nazırlara iltizam yoluyla tevcih edilirdi. Mültezim de iltizam mukavelesi içinde yer alan mukataaları dilediği gibi kendisi işletebilir, bir başkasına da ilzam edebilirdi. Ancak bunun karşılığında mültezim, deruhte ettiği mukataaların senelik vergi hasılatını ya doğrudan Hazine-i Amire'ye gönderir veya merkezi otoritenin tayin edeceği masraf mahalline yollardı. Bu yüzden ödeme yöntemleri açısından, bu türdeki mukataaların ilk gruptakilerle karıştırılmaması için "*miri mukataa*" terimi kullanılmıştır. Bu süreçte merkezi otorite, hem tahsilat güçlüğünü aşabilmek hem de genel olarak vergi toplama riskini mültezim zümresine transfer edebilmek için mukataaları tek tek ve doğrudan merkezden ilzam etmek yerine, kalemler halinde birleştirerek[73], bir mültezime, muhassıla veya voyvodaya vermek yoluna gitmiştir. Bu bağlamda iltizam sisteminin yaygınlaşmaya başladığı ilk dönemlerde, bu türdeki mukataaların

[71] Colin Imber, *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, (Çev. Şiar Yalçın), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s.250.
[72] Genç, *Mukataa*, s. 129-132.
[73] Genç, *Mukataa*, s. 129-132.

işletmecileri, timardan "*miri arazi hukuku*"[74] tevarüs eden idari, mali, askeri yetki ve sorumlulukları doğrudan üstlenmişlerdir. Bununla birlikte malikâne sisteminin devreye girmesinin ardından, ilk olarak miri mukataalar, daha sonra da haslar ve ocaklıklar malikâne kapsamına alınmıştır[75]. Osmanlı Devleti'nde mukataa sistemi kapsamında vergiler; emanet, iltizam, malikâne usulllerine göre toplanmıştır. Aşağıda bu usuller hakkında da genel bir değerlendirme yapılacaktır.

"*Kendisine bir şey emanet edilen, güvenilir kimse, mutemet*" anlamına gelen "*emin*" kelimesi, Osmanlılarda belli bir görevi yerine getirmesi istenen ve bunun karşılığında maaş alan, ancak üstlendiği vazifeden dolayı herhangi bir risk altına girmeyen görevli anlamına gelmektedir. Mukataanın emin yoluyla işletilmesi şekline de "*emanet*" denir. Emanet usulü, darphane, arpa, tophane, harc-ı hassalık, devlet gelirlerinin dağıtımı, cizye ve nüzul, avarız, kürekçi, lağımcı vergilerinin tahsili ve iltizama verilemeyen mukataalarda uygulanmıştır. Ayrıca mültezimlerin ihaleye sunulan mukataaları, ekonomik veya başka nedenlerle tercih etmediği durumlarda uygulanmıştır. Emin, mukataayı bir müddet idare ettikten sonra mültezim gibi tahvil süresi için bir meblağ önerebilir ve emanetle birlikte iltizamı kabul edebilirdi. Emanetle iltizamı birleştiren bu işletme tarzına "*emânet ber-vech-i iltizâm*", emine de "*emîn ber-vech-î iltizâm*" adı verilirdi[76].

"*İltizam*" kelime olarak "*gerekli sayma, üzerine alma, bir tarafı tutma*", terim olarak ise Genç'e göre Osmanlılarda devlete ait vergi gelirinin özel bir şahsa verilmesi anlamında kullanılmaktadır[77]. Pamuk'a göre ise iltizam, vergi gelirlerini timar düzeni çerçevesinde dolaylı olarak kullanmak yerine, doğrudan merkezi hazinede toplama çabalarının bir sonucudur[78]. Bu bağlamda iltizam, geleneksel düzenin çöküşüne yol açmamıştır. Zira iltizamın uygulama alanının XVII. yüzyıldan sonra genişlemesi, ülke içi ekonominin daha fazla ticarileşmesi ve savaş usullerinin değişmeye başlaması sonucu ortaya çıkan bir zorunluluktur[79]. Kanunların çeşitli iktisadi faaliyetlerden belirlediği, genelde ayni vergileri mükelleflerden toplayıp piyasada nakit haline getirdikten sonra, devlet hazinesine gönderen kişiye de "*mültezim*" denirdi. Osmanlı'da mültezim, vergi kaynağından, yani mukataadan

---

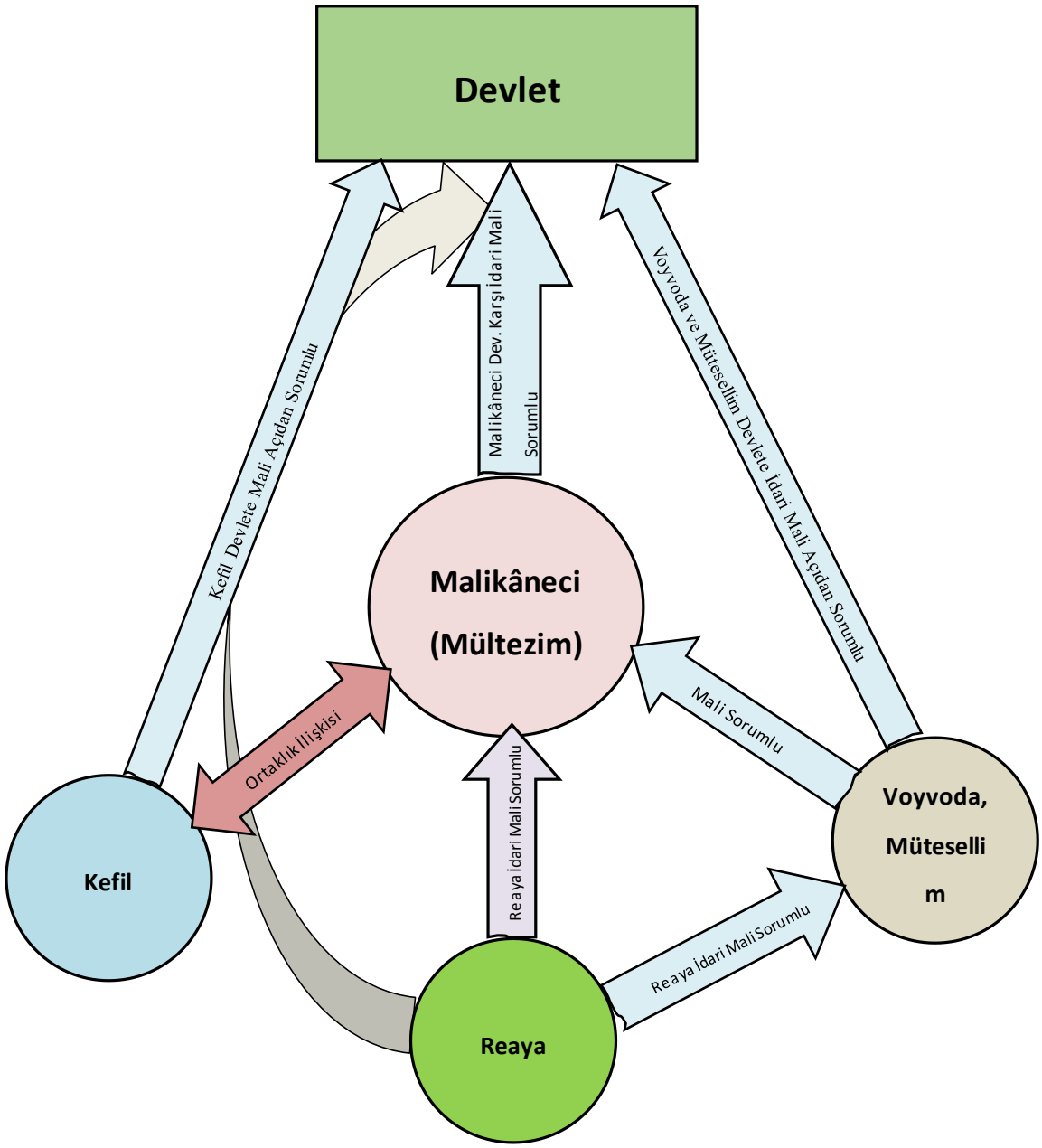
[74] Miri arazi hakkında geniş bilgi için bkz. Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu düzenin Bozulması,* (Kısaltma: *Toprak Düzeni*), Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1985; Halil Cin, *Mîri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*, (Kısaltma: *Mîri Arazi*), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1987; M. Macit Kenanoğlu, "Mîrî Arazi", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 158.
[75] Özvar, *aynı eser*, s. 35-37.
[76] Halil Sahillioğlu, "Emin" , *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 111-112.
[77] Genç, *İltizam*, s. 154.
[78] Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 147.
[79] Salzmann, *aynı makale*, s. 228.

vergi toplama yetkisi, devlet tarafından kendisine verilen bir girişimci olduğu için riske girmek zorundaydı. Söz konusu yetki en yüksek fiyatı teklif eden kişiye veriliyor ve bu işlem bir müzayede sonucunda gerçekleşiyordu. Mültezim müzayede fiyatı ile işletme giderlerinin toplamına eşit olan toplam giderlerinden fazla bir gelir elde etmeyi başarırsa kâr elde eder, yoksa zarar ederdi. Taahhüt ettiği meblağı devlete ödeyemeyen mültezimin mülküne el konulur ya da tutuklanırdı[80].

Osmanlı Devleti vergilendirmeyi, genel anlamda iki şekilde yapmıştır. Bunlardan ilki, emanet denilen maaşlı memur kadrolarıyla, diğeri de belirli şartlar çerçevesinde özel teşebbüs gibi hareket eden kişilere devredilen vergilendirmedir. Uygulamada bu iki usul arasında değişik şekiller her zaman için mevcut olmuştur. Ancak başlangıçtan itibaren iltizamı emanete tercih etmişler ve bu tercihlerini XIX. yüzyılın ortalarına kadar pek değiştirmemişlerdir. Zira emanet usulü iltizamla kıyaslandığında ona göre daha masraflı ve geniş bir bürokrat kadro gerektiriyordu. Ayrıca vergi maliyetini de artırıyordu. Bundan dolayı iltizamla rekabet edemediği için çok fazla tercih edilmemiştir. Ancak Tanzimat'tan itibaren tercih istikameti emanetin lehine değişmekle birlikte, iltizam tam olarak tasfiye edilemeden devletin sonuna kadar varlığını korumuştur. Diğer taraftan iltizam sistemi bazı olumsuzlukları da beraberinde taşıyordu. Zira bir mültezimin; yetki süresinin sabit olmaması ve yetki süresi dolmadan mukataasını yüksek teklif veren birine kaptırma riski, onun vergi kaynağını istismar etmesine ve uzun vadeli yatırımlar yapmasına engel oluyordu. İltizam usulü uzun tarihi boyunca büyük değişmelere sahne olmuştur. Ama bu modelin; mekânla sınırlı olması, rekabete açık genellikle müzayede ile belirlenmesi, bir bölümünün peşin ödenmesi, genelde bir yıllık (üç veya 12 yıla kadar) bedel ve süreyle sınırlandırılması, kâr ve zararın mültezime ait olması ve güvenilir bir kefil bulunması gibi temel unsurları değişmemiştir[81] (bkz. Şekil 1).

[80] Çizakça, *aynı eser*, s.124.
[81] Geniş bilgi için bkz. Genç, *İltizam*, s. 154-158.

Şekil 1: Malikâne (İltizam) Sisteminde Taraflar Arasındaki İlişkiler

Bu şekil, Temel tarafından hazırlanmıştır.

"*Malikâne*" kelimesi, Arapça "*mülk sahibi*" anlamındaki "*malik*" kelimesiyle Farsça "*âne*" ekinden türetilmiş bir kelimedir. Terim olarak ise Osmanlı maliyesinde iltizam sisteminin 1695 yılından Tanzimat'a kadar uygulanan özel bir türüdür[82]. Malikâneci, vergi kaynağını pek çok talipli arasında, "*füruht*"[83] denilen "*satış*" sonucu, en yüksek fiyatı vererek ömür boyu

[82] Genç, *Malikâne*, s. 516.
[83] Özvar, *aynı eser*, s. 5.

"*tahvile*"[84] işletmeye hak kazanan girişimcidir. Malikâneci, vergi kaynağı karşılığında devlete peşin olarak bir defaya mahsus "*muaccele*" ve her yıl da "*mal veya müeccele*" adında iki ayrı ödeme yapardı[85]. Muaccele terimi, malikânecinin hazineye ödeyeceği, önceden belirlenmiş ve değişmeyeceği garanti edilmiş peşin tutardır. Mal ise malikânecinin her yıl aksatmadan belli sayıdaki taksitle hazineye ödemesi gereken vergidir. Muaccelenin miktarı müzayedelerde, yıllık ödemenin miktarı da devlet tarafından belirlenirdi. Muaccele fiyatları, mukataanın kârlılığı oranında, değişkenlik gösterirken malda fazla bir değişiklik yapılmazdı. Ancak muaccele, normalde malın altında olamazdı. Buna göre devletin kasasına girmesini beklediği meblağ, malikânenin yıllık net kârının en az 2-8 katı arasındaydı[86]. Bu değerler, müzayedeye girecek malikâneci adaylarına ilan yoluyla duyurulurdu. Müzayedede en yüksek teklifi veren kişi söz konusu vergi kaynağına ömür boyu sahip olurdu[87]. Yukarıda da değinildiği üzere, iltizam usulünün bazı temel kusurları vardı. Öncelikle mültezim, vergi kaynağını ne kadar müddetle kontrolü altında tutabileceğini bilmiyordu. Bu da vergi kaynağı mukataanın dolayısıyla da reayanın sömürülmesine yol açabiliyordu. İkinci olarak devlet riskten kaçınır hale geldikçe riskleri mültezime devretme eğilimi gösteriyordu. Bu ise devletin mukataalardan elde ettiği gelirin en aza inmesine ve gerçek kârın riske giren girişimci mültezime kalmasına neden oluyordu. Son olarak bu sistemde gelirler yavaş toplanıyordu. Zira Kutsal İttifak ile yapılan savaş boyunca bütçe açıkları ciddi boyutlara ulaşmıştı. Devletin bu dönemdeki ihtiyacı, hükümet gelirlerini kısa sürede büyük ölçüde değiştirecek, yeni bir mali sistemdi[88].

Başlangıçta iltizam sisteminin bir türevi olan maktu sistemi uygulandı. Ancak gerçek reform, Ocak 1695'te yayınlanan malikâne sistemine geçiş fermanıyla gerçekleştirilmiştir[89]. Buna göre Osmanlı Devleti, yukarıda anılan yerlerde daha sonra da bütün mukataaları kapsayacak şekilde, hemen hemen 150 yıla yakın bir süre mali politikalarının belirlenmesinde etkili olan malikâne sistemini yürürlüğe sokmuştur[90]. Bu fermanda malikâne sisteminin nerelerde uygulandığı, uygulanma gerekçesi, nereden alındığı, öngörülen faydaları, zaman içerisinde değişen şartlarına göre devletin yeniden yapılandırma yetkisini elinde bulundurması,

---

[84] Mehmet Ali Ünal, "Tahvil", *OTS*, s. 663.
[85] Murat Çizakça, "Osmanlı İmparatorluğunda İç Borçlanmanın Evrimi (XV. Yüzyıldan, XIX. Yüzyıla)", (Ed. Güler Eren), *Osmanlı*, III, Ankara 1999, s. 224.
[86] Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, (Kısaltma: *Devlet ve Ekonomi*), İstanbul 2007[5], s. 159.
[87] Genç, *Malikâne*, s. 516.
[88] Çizakça, *aynı makale*, s. 224; Çizakça, *aynı eser*, s. 141.
[89] 1695'te yayınlanan ferman için bkz. Genç, *aynı eser,* s. 144-147.
[90] Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Genç, *aynı eser,* s. 101-154; Çizakça, *aynı eser*, s. 119-170; Özvar, *aynı eser*; Salzmann, *aynı eser*; Y. Cezar, *aynı eser*; Tabakoğlu, *aynı eser*.

uygulanması sırasında çıkan problemlerin çözümünde yetkili kılınan organlar ve yürürlüğe girmesinden önceki dönemde askerilerin müktesep haklarının nasıl korunacağı gibi konular ele alınmıştır. Ardından malikânecilere verilen yetkiler ve sorumluluklar ile bazı teknik detaylardan da bahsedilmiştir[91]. Malikâne sisteminin devreye girmesiyle devlet, bir yandan anılan problemlerine çözüm bulurken öte yandan da malikânecilerin ödedikleri mal[92] ve muacceleden[93] bir vergi tabanı oluşturarak daha fazla gelir elde etme fırsatı yakalamıştır.

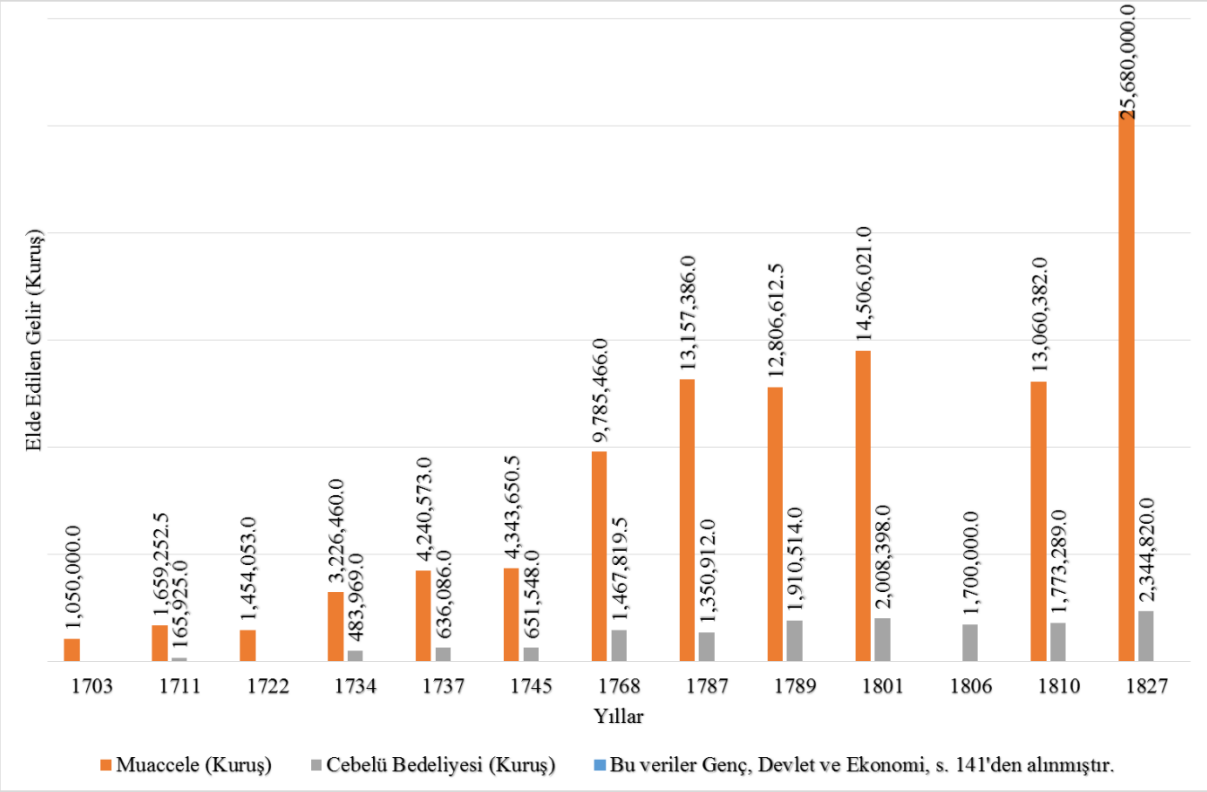
[91] Genç, *aynı eser,* s. 144-146.

[92] Bu bağlamda malın % 10 ila 20'sine kadar, "*kalemiye*" vergisi alınmıştır (Y. Cezar, *aynı eser,* s. 42). Kalemiyenin üçte ikisi sadrazama, kalan üçte biri de defterdara aktarılmıştır (Salzmann, *aynı eser*, s. 134). Diğer taraftan İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili 41 (1115-1116/1703-1704) (Transkripsiyon ve Dizin),* (Kısaltma: *41 Nolu*), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, 29/08/1704 tarihli KN. 257/1'deki kayıtta, mâlikanecilerin kalemiye adı altında her 100 kuruş için 20 kuruşun; 11 kuruşunu sadrazam ve defterdarın kalan 9 kuruşun da başmuhasebe, başbakikulu, ruznamçe, mektupçu ve halife gibi görevlilere aktarıldığı belirtilmektedir. Buna ilaveten devlet, yıllık mal üzerinden "*tefâvüt-i şemsiye*" ve "*tefâvüt-i hasene ve kuruş*" denilen vergileri de tahsil etmiştir. Osmanlı maliyesi, hem güneş hem de ay yılını esas alan karışık bir mali yıl kullanırdı. Bunlardan güneş yılı hazinenin gelir teşekkülüne, ay yılı da harcamalarına özellikle ulûfe dağıtımına, uygun düşerdi. Bunlar arasında da 11 günlük bir fark bulunuyordu. Mukataalar da hem güneş, hem de ay yılı esasına göre tasarruf edilirdi. Güneş yılı esasına göre tasarruf edilen "*Martî mukataa*"ların iltizam başlangıcı 1 Mart iken Ay yılını temel alan "*Muharremî mukataa*"larınki ise 1 Muharrem idi (Nurettin Gemici, "Âtıf Mustafa Efendi ve Sıvış Yılları Sorununun Halline Dair Telhisi", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 21, (İstanbul 2009), 52). Ay ve Güneş yılı farklılıklarındaki hazine kaybı daha çok mukataa gelirlerinde göze çarpmaktadır. Mesela 1710-11 bütçesine göre, sadece toplam gelirlerin % 26 ila 30'unu oluşturan Marti mukataaların geliri ile alakalı kısım, bundan etkilenmiştir. Gelirlerin toplanması konusunda, Muharremi mukataalarda herhangi bir sorun yaşanmazken 11 günlük farktan dolayı marti olanların, yıllık malına "*tefâvüt-i şemsiye*" adında bir miktar zam yapılırdı (Halil Sahillioğlu, "Sıvış Yılı Buhranları", *İÜİF Mecmuası*, XXVII, S. 1-2, (İstanbul 1967-1968), s, 75, 80-81). Osmanlı maliyesi, Miladi takvime aşina olmasına karşın Avrupa devletleriyle yazışmalar hariç bu takvim pek kullanmıyorlardı. Bu sebeple güneş yılını tarifte zorluk çekiyorlardı. Herhangi bir güneş yılını tanımlamak isterken bu yılın başını ve sonunu, tekabül ettikleri Hicrî ay yılı tarihleriyle belirtiyorlardı (Tabakoğlu, *aynı eser,* s. 244). Diğer taraftan hazineye giren altın para ile iri bir gümüş para olan kuruş düşük bir kurdan alınır ve ödemelerde daha yüksek bir kur üzerinden verilirdi. Buna göre her bir kuruş için iki akçe olarak alınan kur farkı gelirine de "*tefâvüt-i hasene ve kuruş*" denirdi (Sahillioğlu, *Sıvış Yılı*, s, 106). Böylece mukataaları tasarruf edenlerin ödediği yıllık mala göre tahsil edilen her iki tefavüt de hazineye düzenli bir gelir sağlardı (Sahillioğlu, *Sıvış Yılı*, s, 75; Tabakoğlu, *aynı eser*, s. 244-245, 284). Örneğin Esbkeşan mukataası, *KK.d.* 3157: s.172/1'deki kayda göre, 8.000 kuruş malı, 133 kuruş 40 akçe tefavütü ve 800 kuruş da kalemiyesi olan muharremi bir mukataa idi. 23/01/1743 tarihli *MAD.d.* 10185: s. 61'deki kayda göre, Esbkeşan mukataasından elde edilen kalemiyenin; üçte ikilik kısmı 533 kuruş 40 akçesi sadrazama, üçte biri 266 kuruş 80 akçesi de defterdara aktarılırdı. Muharremi bir mukataa olduğu için malikânecisi tefavüt-i şemsiye değil de kur farkından doğan tefavüt-i hasene ve kuruş vergisini öderdi. Yukarıdaki hesaba göre, Esbkeşan malikânecileri bu vergiyi; 8.000X2=1.600 akçe, yani 1.600/120=133 kuruş 40 akçe olarak ödemişlerdir.

[93] Çakır, *aynı eser,* s. 163-169. Yine devlet, muaccele taban olmak üzere; "*cebelü bedeliyesi veya resmi*", "*kasrıyed resmi*" ve "*cülus resmi*" gibi vergileri de tahsil etmiştir. İlk olarak cebeli bedeli, 1650 yılında timar ve zeamet sahiplerinden savaşa götürmek zorunda oldukları cebeli yerine, onun masraflarına eşit miktarda mali kriz zamanlarında ödenen bir vergiydi. Malikâne sahiplerinden de, 1711'de Prut savaşından itibaren "*bedel-i cebelü*" ismiyle savaş zamanlarında tahsil edilmek üzere benzer bir vergi tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu bedel, ilk tahsil edildiğinde muaccele miktarının % 10'u kadar olup bu oran, daha sonra %15'e yükseltilmiştir. İkinci olarak kasrıyed resmi, malikâne sahipleri mukataalarını başka bir kişiye kendi istekleriyle devretmek etmek istediklerinde muaccele miktarının % 10'u oranında ödedikleri vergidir. Mukataa müzayedeye çıkarıldığında daha önce devredilmişse kasrıyed bedeli "*bedel-i ferâğ*" muaccele miktarının belirlenmesine temel olarak kabul edilmekteydi. Bu nedenle devretme bedeli hüccete, gerçek miktarından düşük yazılmış ise bunun gerçek miktarı veya bunu belirtmek amacıyla "*bedel-i ma'lûm*" yazılıp düzeltilmeden berat verilmemesi istenmekteydi. Çünkü talipler bir mukataanım kârlılığını muaccelesine göre değerlendirmekte olduğundan, kârı yüksek olan bir mukataa verimi düşük olduğu kanısıyla talep edilmemekte, böylece devlet zarara uğratılmaktaydı. Üçüncü olarak cülus resmi, Osmanlı'da padişah değişikliklerinde kapıkulları, ulema ve devlet memurlarına verilen cülus bahşişi

Neticede 1703'te devlet, sadece muaccele olarak 897.705 kuruş gelir elde etmiştir. Bu gelirlerin 361.835 kuruşu (% 40) Şam, Malatya, Diyarbekir, Musul, Adana ve Şehrizor'dan, kalan 535.870 kuruş ise 322.278 kuruşu (% 36) Balkanlardan ve 213.592 (% 24) kuruşu da Anadolu'dan olmak üzere, daha sonra bu sisteme dâhil edilen yerlerden sağlanmıştır. Hatta sadece tarım arazileri değil, sürüler ve aşiret vergileri, gümrük vergileri ve sanayi gelirleri de malikâne sistemine dâhil edilmiştir. 1741 senesine kadar ise malikâne yatırımları; Anadolu, Şam, Halep, Bağdat, Musul ve Diyarbakır'dan 2.237.710 kuruş (% 52), Balkanlardan 1.438.418 kuruş (% 33) ile Mora, Girit ve diğer adalardan da 664.436 kuruş (% 15) olmak üzere toplam 4.340.564 kuruşa ulaşmıştır[94]. Devletin muaccele gelirleri daha sonra da artmaya devam etmiş, 1768'de 9.78 milyon kuruş ve 1787'de de 13.16 milyon kuruş olmuştur. Hatta bu katkılara, muaccelenin % 10-15 civarına tekabül eden cebelü bedeliyelerini de eklemek gerekir[95] (bkz. Grafik 1).

Grafik 1: Muaccele ve Cebelü Bedeliyesinden Elde Edilen Gelirler (Kuruş)

giderini karşılamak için malikânecilerin berat yenilemesi sırasında muaccelenin % 25' i oranında cülus resmi tahsil edilmiştir. Cülus resmi, I. Mahmut (1730-1754) tahta geçtiğinde tahsil edilmiş, daha sonraki padişahlar döneminde alınmamıştır.

[94] Salzmann, *aynı eser*, s. 150.

[95] Linda T. Darling, "Kamu Mâliyesi: Osmanlı Merkezi Yönetiminin Rolü", *Türkiye Tarihi 1603-1839: Geç Osmanlı İmparatorluğu*, (Ed. Suraiya Faroqhi), (Çev. Fethi Aytuna), III, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 163.

Malikâne sisteminin devreye girmesiyle devlet önemli bir gelir elde ederken onca sorumluluk üstlenen işletmecinin bu işten kârı ne olmuştur? sorusu akla gelebilir. Buna göre, genellikle askeri sınıf üyesi olan malikâneciler, onlara tanınan kayd-ı hayat şartı sayesinde, yaşadıkları süre boyunca özel mülkiyete benzer bir mülkiyete sahip olma imkânını elde etmişlerdir. Hatta daha sonraki yıllarda mutlak özel mülkiyete gidişin temelleri bu sayede atılmıştır. Diğer taraftan yönetimin hisse satışını sınırlandırmaması, özellikle askerilerin küçük miktarda bir parayla bir malikânede pay sahibi olmasına ve servetinin geri kalanını ise başka malikânelere yatırarak bir nevi portföy oluşturmasını kolaylaştırmıştır. Çeşitli malikânelerden pay alarak muhtemel riskleri azaltma fırsatı yakalayan bir malikâneci, bu sayede emekliliğinden sonra servetini muhafaza edebilecek ve düzenli bir gelir elde etme fırsatı yakalamıştır[96]. Osmanlı bürokrasisi portföy kavramını "*birinin fazlası diğerinin kesrine medâr olmak üzere*" ifadesiyle gayet net bir biçimde tanımlamıştır. Nitekim bazı girişimciler, bir mukataayı ancak "*tevâbii*" ile yani beraberindeki ona bağlı diğer mukataalar ile birlikte verilmesi koşuluyla kabul etmiştir. Böylece bir girişimci, bu ister bir kişi isterse devlet olsun, bir mukataanın zararını diğerlerinin kârıyla kapatarak mukataaların tamamından elde edilen gelirdeki dalgalanmaları en aza indirilebilmiştir. Malikâne sistemi yaygınlık kazandıkça girimşimcilerin riski dağıtma veya portföy oluşturma eğilimi de o oranda artmıştır. Zaman içinde, bu süreç, hissedar sayısının artmasına ve ortalama hisse büyüklüğünün azalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte hissedar başına düşen muaccele ödemesinde de artış görülmüştür[97].

Yeri gelmişken kurulan ortaklıklar hakkında da bahsetmek gerekir. Bilindiği üzere iltizam yönetimi, mukataa sisteminde borç kavramının kullanılmaya başlanmasına yol açmıştır[98]. Zira bir mukataayı iltizama alan şahıs devlete borçlanmış sayılıyordu. Dolayısıyla, devlet-mültezim ilişkileri borçlar hukuku çerçevesinde değerlendiriliyordu. Bu sayede de mültezim idari mali bazı yetkiler elde ediyor ve sorumluluklar üstleniyordu. Bunun için de devlet öncelikle mukataaya talip olan kişinin, bu işi yüklenmesi durumunda, iltizam bedelini karşılayabilecek zenginlikte olmasını öngörüyordu. Buna ilaveten devlete borçlanan mültezimlerin, kefil göstermeleri gerekmekteydi[99] (bkz. Şekil 1). Kefil sayesinde devlet, borçların ödenmemesi durumunda riskten kaçınmış oluyordu[100]. Bu noktada, kefillerin neden

[96] Çizakça, *aynı eser*, s. 150-151.
[97] Genç, *Malikâne*, s. 516-517.
[98] Kefalet hakkında geniş bilgi için bkz. H. Yunus Apaydın, "Kefalet", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 168.
[99] Çakır, *Mukataa*, s. 40.
[100] 31/05/1814 tarihli *KŞS* 102: s.103/3. Genel olarak Karaman eyaletindeki bütün mukataaları iltizama alanlardan, sağlam bir kefille, yıllık olarak iltizam bedellerini ödemeleri istenmekteydi.

başkasına kefil olmayı kabul ederek riske girdiğini sormak gerekiyor. Zira bir kişinin arkadaşına kefil olmayı kabul etmesinin mümkün olduğu istisnai durumların yanı sıra, kefalet kurumunun aslında bir başka kurumun, iş ortaklıklarının bir parçası olarak düşünmek gerekmektedir. Bu minvalde İslâm'da faiz yasaklandığı için bir girişimci, genel anlamda "*mudârebe*", "*müfâvaza*", "*inan*" ve "*vücûh*" diye bilinen iş ortaklıkları sayesinde finanse edilmiştir[101]. Çizakça bu ortaklık şekillerinin Osmanlı'ya intikal ettiğini, bunlar arasında en iyi bilinenin mudârebe olduğunu ve bunların gemicilik ve gemi yapımında, para vakıflarında ve daha çok da devlete finansman sağlayan vergi toplayıcı girişimcilerin kurduğu ortaklıklarda görüldüğünü belirtmiştir. Buna göre ilk olarak kefalet ve ortaklık kavramları birlikte değerlendirilmelidir. İkinci olarak ortaklık yapısının iltizamdan malikâneye doğru olan evrimi sırasında, iltizam sisteminde dört kişiye kadar olan küçük ortaklıklar giderek büyümüş, bazı örneklerde 20, hatta 30 ortağa kadar ulaşabilen büyük malikâne ortaklıklara dönüşmüştür[102].

O halde bir işletmeciye bu finansmanı sağlayan kimlerdi? sorusunu yanıtlamak gerekir. Kefillik vasfını taşıyan, maddi durumu iyi olan, kişileri umumiyetle taşrada bulmak zordu. Bundan dolayı kefillik görevlerini daha çok İstanbul'da oturan hali vakti yerinde kişiler yürütüyordu. Doğal olarak bu kişiler de genelde sarraflar oluyordu[103]. Osmanlı'da tefecilik yasaklanmasına rağmen sarraflık her zaman için resmi bir statüye sahipti. Osmanlı maliyecileri, birçok işte olduğu gibi, mültezimlerden de "*kavi bir sarrafı kefil göstermesini*" isterdi[104]. Bunun için de hemen hemen bütün asker ve memurların finansmanını sağlayan Ermeni, Rum, Yahudi bir sermayedar, muhasebeci veya sarraf olmuştur. Zira bir bankerin, kişi hakkındaki güvenirlilik araştırmasından sonra, verdiği teminat mektubu olmadan[105], bir mültezimin iltizam ihalesine girip teklif vermesi mümkün değildi. 1734 tarihinde sarraflar, yukarıda değinilen

[101] Mudârebe, mufâvaza, inan ve vücuh hakkında geniş bilgi için bkz. Çizakça, *aynı eser*, s. 3-8.
[102] Çizakça, *aynı eser*, s. 4-170. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Fethi Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü XVI.-XVII. Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 261-265. Bu konu hakkındaki farklı bir yorum için bkz. Timur Kuran, *Yollar Ayrılırken Ortadoğunun Geri Kalma Sürecinde İslam Hukukunun Rolü*, (Çev. Nurettin Elhüseyni), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s. 73-75.
[103] Kaya, *aynı tez*, s. 43.
[104] Reyhan, *aynı eser*, s. 197-203.
[105] 26/071828 tarihli *KŞS* 072: s.068/1. Anılan süreç şu şekilde işliyordu. Mültezim, kapı kethüdasına sarraf kefaletini gösteren mühürlü bir deyn temessüğü (borç senedi) verecekti. Bu senede istinaden mültezime, devlet tarafından, mukataa işlerinde yetkili olduğunu ve başka kimselerin karışmamasını sağlayan emr-i şerif verilecekti. Ayrıca, zikredilen mukataanın ilgili mültezime verildiğine dair, Darphane'ye ilm ü haber gönderilecek, Darphane nazırı da buna istinaden mültezime mühürlü bir temessük verecekti.

nedenlerden dolayı, malikâne sahibi olmaları yasaklanmış, ancak diğer malikânecilere sağladıkları kefalet hizmetiyle, dolaylı olarak mukataa ortağı konumunda olmuşlardır[106].

Bu konuda finansman sağlayan diğer bir grup da paşalardır. Paşalar bir firma gibi çalışarak devletin her yanına dağılmış himayeleri altındaki köleler, müdürler, mali mümessiller ve taşeronlardan oluşan geniş ağlar kurmuşlardır. Böylece bu ağ içerisinde yer alan kişilere hediye, ücret, memuriyet ve maaşın yanı sıra, baş simsar payının küçük bir kısmını aktarmakta ya da yakın bölgelerden toplanacak vergilerin tahsili için yapılacak sözleşmelerden pay almalarına yardımcı olmuşlardır. Paşanın kendisi İstanbul'da otururken ya da taşrada üst düzeyde askeri ve idari görevlerde bulunurken aktif bir ortak, iş ilişkisi içinde olduğu bir kimse, taşeron ya da şahsi mümessil üretimin mahallinde gelirleri toplamaktaydı. İstanbul'da üslenen müdürler ve mali mümessiller hesapları tutmakta, bunları ilgili yerlere ulaştırmakta, devlete gitmesi gereken taksitleri toplamakta ve kendi hisseleri üzerinden özel bir vergi ödemekteydi[107].

Şimdi de malikâne sisteminin yürürlükte olduğu dönem içerisinde, işleyişte görülen aksaklıklar ve bunların çözümü için devletin aldığı önlemler üzerinde durmakta fayda vardır. Malikâne sisteminin ilk uygulandığı yıllarda, iltizam sisteminde olduğu gibi, rekabetçi müzayedelerde mültezimleri finanse eden ortakların sayısı azalmıştır. Bunun başlıca iki nedeni vardı. Birincisi, devlet ilk zamanlarda, sadece büyük ortaklıklar gerektirmeyen küçük mukataaları satıyordu. İkincisi ise bir malikâneyi satın alan ortakları sınırlı sayıda tutmak bir hükümet politikasıydı. Bu amaçla 1713 yılında bir ferman çıkartılmış, ortakların sayısı ikiyle, en çok üçle sınırlanmıştır. Devlet, böyle bir politika takip etmekle, riski en aza indirmek ve daha az kişiyle muhatap olmak istemiştir. Ancak bu ferman, uygulamada pek etkili olamamıştır. Zira devlet, bu fermanla sadece alıcıların veya ortakların sayısını sınırlamış, satın alınan hisselerin üçüncü şahıslara yeniden satılmasını kısıtlayan herhangi bir kural getirmemiştir[108]. Bir malikâneci hisselerinin, sekizde birini üçüncü bir şahsa satması, bu şahsın ise aldığı hisseleri başka iki kişiye satması mümkündü. Böylece hisse satışının sınırlandırılmamış olması, hisse sahiplerinin sayısının artmasına neden olmuştur[109]. Yönetim yine 1713'te reayanın siyasi

---

[106] Salzmann, *aynı eser*, s. 161-167. Muhtemelen 1732'de memurların gedik sisteminde yapılan değişiklik sırasında, sarrafların yapısında da yeniden yapılanmaya gidilmiş olmalıdır. Zira 26/11/1734 tarihli *C.BLD.* 4422 nolu belgedeki "*yetmiş iki sarraf olarak yeniden nizama rapt olunan sarraf taifesi*" ifadesi bunu destekler niteliktedir.

[107] Salzmann, *aynı makale*, s. 229-230.

[108] Tabakoğlu, *aynı eser,* s. 132; Genç, *aynı eser,* s. 109.

[109] Çizakça, *aynı eser*, s. 153.

güçten yoksun olduğu ve bu yüzden malikânelerini koruyamadıkları gerekçesiyle malikâne sahibi olmalarını yasaklamıştır[110].

Bu düzenlemenin hemen ardından malikâne sistemi 1715'te tamamen kaldırılmıştır[111]. Çünkü yönetim, malikâne sistemini ihdas ederken bir yandan bütçe gelirlerini artırmak, diğer yandan da malikânelerin özellikle askerilerin kısmen de üst ve orta düzey bürokratların elinde olmasını istiyordu. Şayet malikâneler askerilerin elinde olursa hem bütçe açıklarından dolayı onların tehlikeye düşen maaşları garantilenecek, hem de reaya koruma altına alınmış olacaktı[112]. Bununla birlikte hanedana bağlılık artacak ve mali kriz içinde olan devletin yeniden yapılanma sürecinde toplumsal düzenin tesisi sağlanacaktı[113]. Ancak reaya, hâlâ başta murabahacılar olmak üzere, eşkıyanın ve hatta bazı yerel ehl-i örfün tehdidi altında bulunuyordu. Bununla birlikte devlet, malikâne sistemine talebi artırmak için başlangıçta sıradan reayanın ve devlet kadrolarında yer alan reaya kökenli memurlar ile gayrimüslimlerin malikâne sahibi olmasının önünü açmıştı. İlk 20 yıl içinde gelişen bu durum, devletin hem beklediği geliri elde edememesine, hem de malikânelerin askeri olmayanların eline geçmesine neden olmuştur. Yönetim de bu yüzden malikâne sistemini lağvetmiş, bütün mukataaları, ya yıllık vergileri artırarak iltizama ya da ne kadar hasılatları olduğunu anlamak üzere emanete vermiştir. Böylece özellikle emanetle idare edilen mukataaların ne kadar geliri olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitin ardından Osmanlı maliyecileri, özellikle muaccele bedellerinin hazineye yapacağı katkıyı düşünerek 1717'de yeniden malikâne sistemini devreye sokmuşlardır. Malikâne sisteminin yürürlüğe girmesiyle birlikte, mukataaların muaccele bedelleri yükseldiğinden, hazinenin gelirleri de önemli ölçüde artmıştır[114].

Devlet, daha sonra da aksayan bir durum gördüğünde müdahale etmekten çekinmemiştir. 1732'de hamal yahut tayfa başı gibi kimselerin lonca benzeri oluşumların şeyhliği mertebesine erişmesiyle malikâne sözleşmesi yapabilme imkânına sahip olmalarından dolayı, malikâne mukataalarının çoğunu iptal etmiştir. Yine bu doğrultuda 1734'te, gayrimüslimlerin veya başka bir ifadeyle sarrafların malikâne ihalelerinde teklif vermelerini yasaklayarak özellikle taşrada yerel güçlerle işbirliği sayesinde, doğrudan sistem aleyhine genişleyen etkilerini önlemiştir[115]. Öyle anlaşılıyor ki devlet, malikâneleri hem daha verimli

[110] Tabakoğlu, *aynı eser,* s. 132; Genç, *aynı eser,* s. 109.
[111] Genç, *aynı eser*, s. 115.
[112] Özvar, *aynı eser*, s. 18-19; Çizakça, *aynı eser*, s. 149.
[113] Salzmann, *aynı makale*, s. 229.
[114] Genç, *aynı eser,* s. 115-116; Tabakoğlu, *aynı eser,* s. 133.
[115] Salzmann, *aynı eser*, s. 137, 147, 166.

kullanmak hem de üst düzey askerilerin ve bürokratların elinde kalması için zaman içerisinde önemli tedbirler almıştır. Böylece malikâne sistemi içerisinde yer alan mukataaların amacının dışında kullanılmasına müsaade etmemiştir.

Esham, "*sehm*" kelimesinin çoğulu olup "*hisseler*" anlamına gelmektedir. Malikâne sisteminin genel çerçevesi içinde, Osmanlı maliyesinde 1775-1870 yılları arasında "*esham usulü*" uygulanmıştır. Bu usulün ortaya çıkmasında Osmanlı-Rus Savaşı etkili olmuştur. Zira Osmanlı, Küçük Kaynarca Antlaşması ile 1775'te Rusya'ya, bütçenin yıllık nakdi gelirinin yaklaşık yarısına tekabül eden 7.500.000 kuruşluk savaş tazminatı, ödemek zorunda kalmıştır. Maliye bürokratları, kısa sürede bu meblağı karşılayabilmek için malikâne sisteminin bazı unsurlarını değiştirerek 1775'te esham sistemini uygulamaya koymuşlardır. Böylece, bürokrasi en değerli gelir kaynaklarından bazılarını malikâne piyasasından tamamen geri çekmiş ve buraların yönetimini, merkezden maaş alan eminlere devretmiştir. Devlet, esham hisselerine talep oluşturmak amacıyla, bir tam hisseyi daha küçük parçalara ayırmıştır. Böylece yüksek teklif veren birkaç girişimci yerine, idaresi devlette kalmak üzere, yüzlerce küçük hisse kadınlara, ulema mensuplarına ve İstanbul'da yaşayan sıradan şahıslara ihale edilmiştir. Malikâne sisteminde bir vergi kaynağının tüm geliri, düzenli mal ve kalemiye ödemeleri karşılığında ömür boyu bir malikâneciye satılırken esham sisteminde söz konusu vergi kaynağının yalnızca yıllık kârı, yine hayat boyu olmak üzere satılmıştır. Ayrıca, vergi kaynağının muhtemel yıllık kârı, hisseler halinde elde edilmiştir[116].

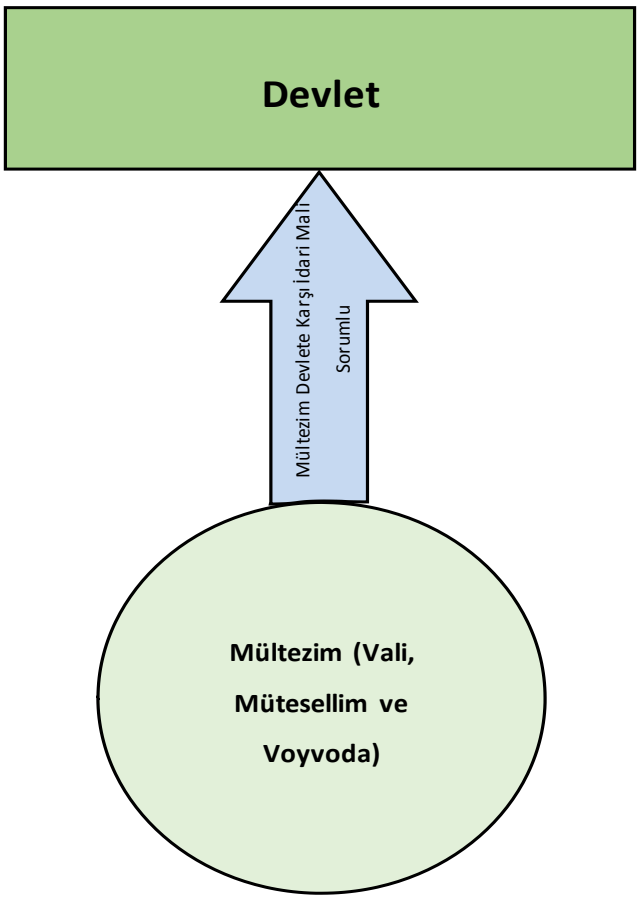
Bundan sonraki sürecin hikâyesine göz atılacak olursa Rusya ile 1787-1792 yılları arasında yapılan savaşın ardından, "*Nizâm-ı Cedîd*" diye bilinen uygulamalar, yürürlüğe sokulmuştur. Bununla birlikte 1793'te "*Îrâd-ı Cedîd Hazinesi*" kurulmuştur. Bunun amacı, malikâne ve esham sistemine son verip timar rejiminin ıslahını ve muhtemel savaşlara ihtiyat fonu oluşturmaktı. Bunun gerçekleştirilebilmesi için bazı vergilere zam yapılmış ve yeni vergiler koyulmuştur. 1793 yılında çıkarılan yasayla Darphane tarafından idare edilen bazı mukataaların ve timarların idare ve iltizam işleri bu hazineye devredilmiştir. Buna göre yıllık faizi 5.000 kuruştan daha fazla olan mukataalar, malikânecileri öldüğünde tekrar satışa sunulmamıştır. Bu mukataalar, İrad-ı Cedid Hazinesi'nin kontrolünde, kısa vadeli iltizamlarla idare edilmeye başlanmıştır[117]. Malikâne sisteminin Nizam-ı Cedid'in son bulduğu 1807'de bu

[116] Y. Cezar, *aynı eser,* s.79-88. Eshâm sistemi için ayrıca bkz. Genç, *aynı eser,* s. 188-197; Çizakça, *aynı eser*, s. 158-165; Salzmann, *aynı eser*, s. 174.
[117] Y. Cezar, *aynı eser,* s. 155-174.

faaliyetler biraz durakladıysa da II. Mahmut (1808-1839) döneminde hemen aynı yola, bu defa daha radikal ve kararlı bir şekilde girilmiştir. Bu dönemde malikâne sahalarının daraltılması giderek hızlandırılmıştır. Bu daraltma, malikânecilerin ellerindeki mukataaları gasp ederek değil, Osmanlı hukuk rejimine uygun olarak malikâneciler öldükçe mukataaları yeniden satışa çıkarmayarak hazinenin kontrolünde tutulması şeklinde olmuştur. Kontrolü hazineye geçen mukataalar, 1811'den itibaren bulundukları bölgenin vali veya sancak beyine iltizama verilmeye başlanmıştır. Bu uygulamanın amacı, mahalli ayan ve eşrafın iltizamlardaki etkinliğini azaltmak ve merkezi otoritenin temsilcilerini güçlendirmekti. Bu süreç aslında, malikâne olarak işletilen mukataaların giderek esham statüsüne kaydırılması ile başlamıştır[118]. 1830'lara gelindiğinde vilayetlerdeki malikânelerin önemli bir kısmı merkezin yönetimine geçmiştir. 1811-1839 döneminde bütün mukataalar merkezden tayin edilen vali, mütesellim ve voyvodalara iltizama verilerek idare ettirilmiştir. Bu dönemde emanet metodu da zaman zaman denenmekle birlikte esas itibariyle iltizam usulü hâkim vergilendirme formu olarak kalmış ve bu form merkezileştirmenin bir aleti şeklinde kullanılmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde bütün vergi iltizamlarının tek dağıtıcısı haline gelen merkezi devlet ve onun adına hareket edenler, daha önce malikâneci ve taşra ayanının aldıkları rantı büyük ölçüde kontrol altında tutmayı başarmışlardır[119] (bkz. Şekil 2).

[118] Çizakça, *aynı eser*, s. 161-163.
[119] Genç, *İltizam*, s. 157.

Şekil 2: XIX. Yüzyılın Başlarında Taraflar Arası İlişki Modeli

Bu şekil, Temel tarafından hazırlanmıştır.

1.3. ASKERİ VE İDARİ ALANDA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

Toplum ve yönetim düzenindeki en önemli değişiklik zaten enflasyon yüzünden gelirleri görevlerini yerine getirmeye yetmeyen timarlı sipahilerin aynı zamanda askeri-teknik bakımlardan önemlerinin azalmasıyla ortaya çıkmıştır. Devlet, timarlıların ekonomik güçlüklerine karşılık yer yer az gelirli timarları kaldırmak ve sipahilere özellikle seferlerde borç temin etmek gibi bazı tedbirlerin dışında bunların toplum içindeki yerlerinin zayıflamasını umursamaz bir duruma gelmiştir. Buna karşın sayıları gittikçe artan bir hızla büyüyen kapıkulu mensupları ise devlet merkezinde en önemli siyasal unsurlardan biri haline gelmiş ve devletin her tarafında kasabalara kadar dağılıp taşra hayatında da güçlü bir rol oynamaya başlamıştır. Askeri düzendeki bu değişiklik taşra düzeninde kapıkullarının timarlılara göre güçlenmesinin yanı sıra devlet vergi düzeninde de önemli değişikliklere yol açmıştır. Zira kapıkullarının artan maaş yükünü karşılayabilmek için devlet merkezi hazinenin nakit gelirlerini arttırmaya

çalışmış, bu amaçla özellikle nakit toplanan divani-örfi vergilerin miktarını arttırdığı gibi toplanışlarını da her yıl olmak üzere düzenlemiştir[120].

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere, bu değişikliklerin yapılmasındaki zorlayıcı sebep hiç kuşkusuz, Osmanlı Devleti'nin yaptığı savaşlar ve bunlara finansman sağlamak olmuştur. Buna göre, iltizam sisteminin yaygınlaşmaya başlaması 1645-1669 Osmanlı-Venedik savaşlarından sonra, malikâne sisteminin devreye girmesi 1683-1699 Kutsal İttifak (Sacre Ligua) ile girişilen savaş sırasında, eshâm sistemi 1768-1774 ve Nizam-ı Cedid 1787-1792 Osmanlı-Rus savaşlarının ardından yürürlüğe sokulmuştur. İrad-ı Cedid Hazinesi ihtilal ile 1807'de ortadan kaldırılınca aynı fonksiyonu görmek üzere, önce Darphane, 1827'den sonra da Asakir-i Mansure-i Muhammediye'ye destek sağlamak amacıyla yeni kurulan Mukataa Hazinesi ihdas edilmiştir[121] (bkz. Tablo 2 ve Grafik 2).

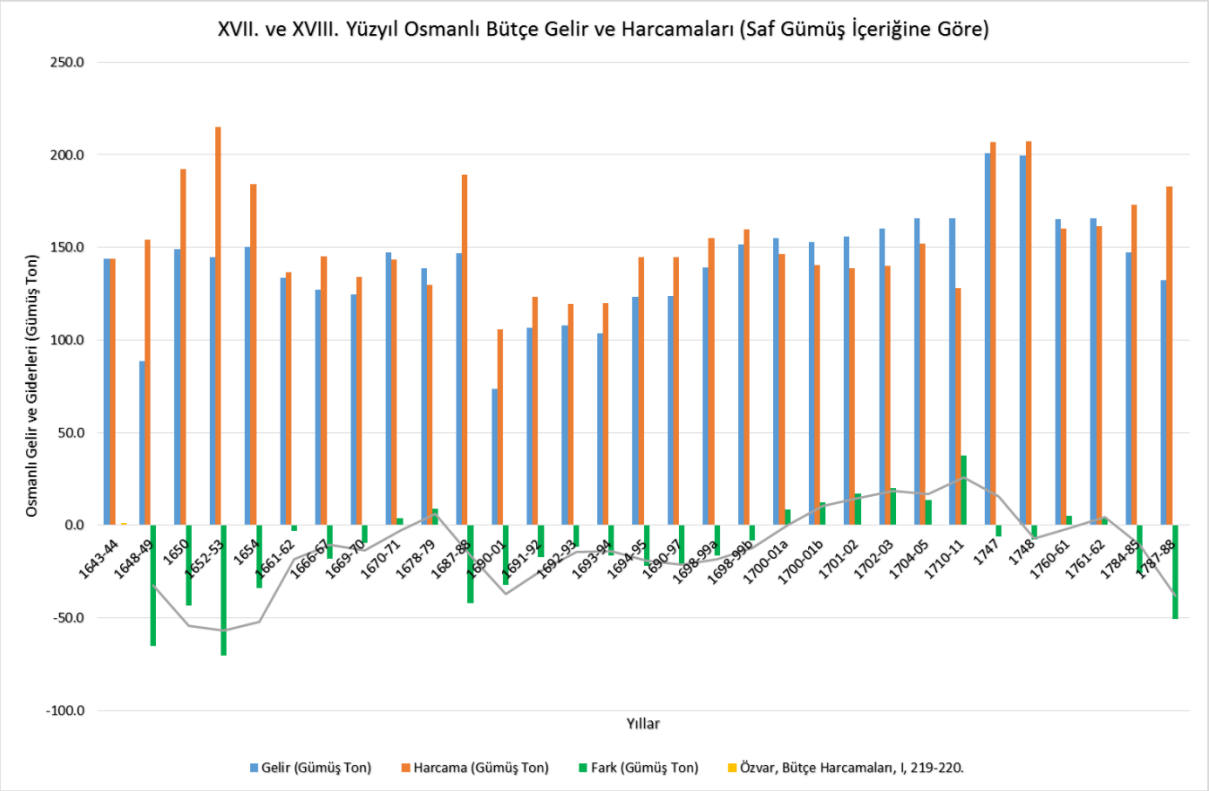
[120] İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı: Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 111-112.
[121] Mehmet Genç, "Osmanlı Maliyesinde Mukataa Kavramı", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler I*, (Haz. Erol Özvar, Mehmet Genç), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 64.

Tablo 2: 1645-1839 Arası Osmanlı Savaşları

Savaşın Başlangıç ve Bitiş Tarihi	Savaşın Kiminle Yapıldığı	Savaşın Kaç Yıl Sürdüğü
1645-1669	Girit Savaşı	25 yıl
1682-1699	Kutsal İttifak Savaşları	17 yıl
1710-1711	Prut Savaşı-Rusya'yla Savaş	2 yıl
1714-1718	Avusturya-Venedik Seferi	4 yıl
1723-1746	İran Seferi	23 yıl
1735-1739	Avusturya-Rus Seferi	4 yıl
1768-1774	Rus Seferi	6 yıl
1775-1779	İran Seferi	4 yıl
1787-1791	Avusturya Seferi	4 yıl
1787-1792	Rus Seferi	5 yıl
1798-1801	Fransa'nın Mısır Seferi	3 yıl
1806-1812	Rus Seferi	6 yıl
1807-1809	Osmanlı-İngiliz Savaşı	2 yıl
1811-1818	Osmanlı-Suudi (Vehhabi) Savaşları	7 yıl
1821-1823	İran Seferi	2 yıl
1828-1829	Rus Seferi	1 yıl
1839	Osmanlı-Mısır Savaşı	1 yıl

Bu tablo, Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870* , (Kısaltma: Harpler), (Çev. Gül Çağalı Güven), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 2: 1643-1788 Yılları Arası Osmanlı Bütçe Gelir ve Harcamaları (Saf Gümüş Ton)

Şimdi de bu değişimin askeri alandaki yansıması hakkında bir değerlendirmede bulunmak yerinde olacaktır. Osmanlı'da devletin idari teşkilatlanması, bilindiği üzere, eyaletler üzerine bina edilmiştir. Eyaletler de Osmanlı ordu düzenine göre şekillenmiştir. Osmanlı ordusunu, daimi, hazır ve nakit maaş alan genelde piyadeden oluşan merkezde kapıkulu askerleriyle, eyaletlerdeki mevsimlik olarak seferber edilen ve timar toprakları verilerek desteklenen sipahiler meydana getirmiştir. Eyaletlerdeki sipahiler bir savaş durumunda bağlı bulundukları sancak beylerinin etrafında toplanırlar, sancak beyleri de bağlı oldukları beylerbeyilerinin komutasına girerlerdi. Eyaletlerde tatbik edilen toprak sistemi ve bu sistem üzerine kurulan vergi düzeni, devletin esas itibariyle askeri ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edilmişti[122]. Bu değerlendirmeler daha çok XV.- XVI. yüzyıl için geçerlidir. Ancak burada asıl mesele, XVII. yüzyıldan itibaren timar alanları, mukataaya dönüştürülmeye başlayınca mali-askeri dengelerde nasıl bir değişiklik meydana gelmiştir? sorusuna cevap bulmaktır.

Bu sorunun cevabına geçmeden önce, Osmanlı ordusunun temel dinamiklerini ana hatlarıyla ortaya koymak gerekir. Zira bu dinamikler, mali yapının evriminin de çerçevesini belirlemektedir. Bu bağlamda Osmanlı ordusu, yeniçerilerce temin edilen ihtisaslaşmış teknik

[122] Özvar, *aynı eser*, s. 10-11.

servislerin kritik önemine rağmen, fiiliyatta üyelerinin çoğunluğu ve belirgin özelliği süvari olan bir orduydu. Süvarinin hâkimiyeti tarafından sağlanan hızlı seferberlik sayesinde Osmanlılar, operasyonel başarılarını artırmışlardır. Buna göre eyaletlerden gelenler ve merkez kuvvetleri olarak iki kategoride toplanan bu askerlerin, çeşitli seferlerde Osmanlı ordusundaki mutlak sayıları ve birbirlerine oranları, koşullara ve taktik gereksinimlere göre önemli oynamalar göstermiştir. Ama genelde piyadelerin süvarilere oranı, ya bire iki ya da bire üç düzeyindedir. Sağlanan bu dengenin bir şekilde bozulmasına pek müsaade edilmemiştir. Örneğin 1638 Bağdat kuşatması sırasında, Osmanlı ordusu, bir kısmı yeniçeri olan 35.000 piyade ve 73.589 hafif atlıdan oluşan 108.589 kişiden oluşmaktaydı[123]. Bundan sonraki yüzyıllarda da yeniçerilerin sayısı kuvvetle muhtemel 40.000 kişiyi pek aşmamıştır[124].

Bu durumu ortaya koyduktan sonra, bunun XVI. yüzyılın sonlarından itibaren görülen değişimde, askeri-mali açıdan nasıl bir denge oluşturduğu sorusunu cevaplamakta fayda vardır. Buna göre devlet, Giriş'te de bahsedildiği üzere, mali baskılar iyice artınca fiskalist bir yaklaşımla, askeri harcamalara finans sağlamak ve giderleri azaltmak şeklinde iki yönde harekete geçmişti. Bu sürecin, gelirleri artırmak yönü de yukarıda geniş şekilde izah edilmişti. İşte bu noktada giderleri köklü bir şekilde azaltılması için orduda yeniden yapılanmaya gidilmiştir[125]. Bu kapsamda Osmanlı düzeni bakımından kul temininde devşirme yönteminin yerine, Kafkaslardan daha değişik şekillerde kullar getirilmiş ve saraya intisap yoluyla, yani kişisel ilişkilerden faydalanarak ümera kapılarında bulunanlardan alınmaya başlanmıştır. Bu da sistemlilikten kişisel ilişkilerin önem kazandığı bir düzeni beraberinde getirmiştir. Hatta ilerleyen yıllarda bu süreç daha da hızlanmıştır. Devlet, il yönetiminde disiplini sağlamak ümidiyle daha üstün güçlerle desteklediği ve doğrudan doğruya saraydan ya da merkezden gönderdiği beylerbeylerine bel bağlamıştır[126].

Ardından yeni silah altına alınanlar ile yeniçerilerin piyadeleri, maliyeye, kıdemli subaylardan ve bir sınıf olarak süvari birliklerinden daha ucuza mal olduğu için özellikle yeniçeri sipahilerin sayısı azaltılmıştır. Buradan sağlanan tasarruflar, piyade ve topçuların giderlerine taransfer edilmiştir. XVII. yüzyılın sonlarına gelindiğine hâzineden yeniçeri sipahilerine yapılan ödemeler, yüzyılın daha önceki yıllarında yapılan ve bütçe üzerinde yıkıcı etkisi olan seviyenin yaklaşık yarısına inmiştir[127]. Bununla birlikte XVII. yüzyılın başlarında

[123] Murphey, *aynı eser*, s. 58-59.
[124] Aksan, *Harpler*, s. 55.
[125] Aksan, *Harpler*, s. 55-56.
[126] Kunt, *aynı eser*, s. 120-121.
[127] Murphey, *aynı eser*, s. 75.

sayıları yüz binlerle ifade edilen timarlı sipahiler ise timar alanlarının artan bir eğilimle mukataalaştırılması sonucu, XVIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Osmanlı-Rus Savaşı'nda 20.000[128], XIX. yüzyılın başlarında ise 5.200[129] kişiye kadar düşmüştür. Öyle anlaşılıyor ki, devlet, takip ettiği fiskalist politika ile öncelikle askeri harcamalara, ek vergilerle finans sağlamaya çalışmıştır. Ancak bu husus, halk üzerinde fazladan bir baskı oluşturacağı için daha köklü bir çözüm olarak timar alanlarını mukataalaştırma kararı almıştır. İşte bu da idari, mali ve askeri alanda, birleşik kap misali, farklı dengelerin kurulmasına neden olmuştur.

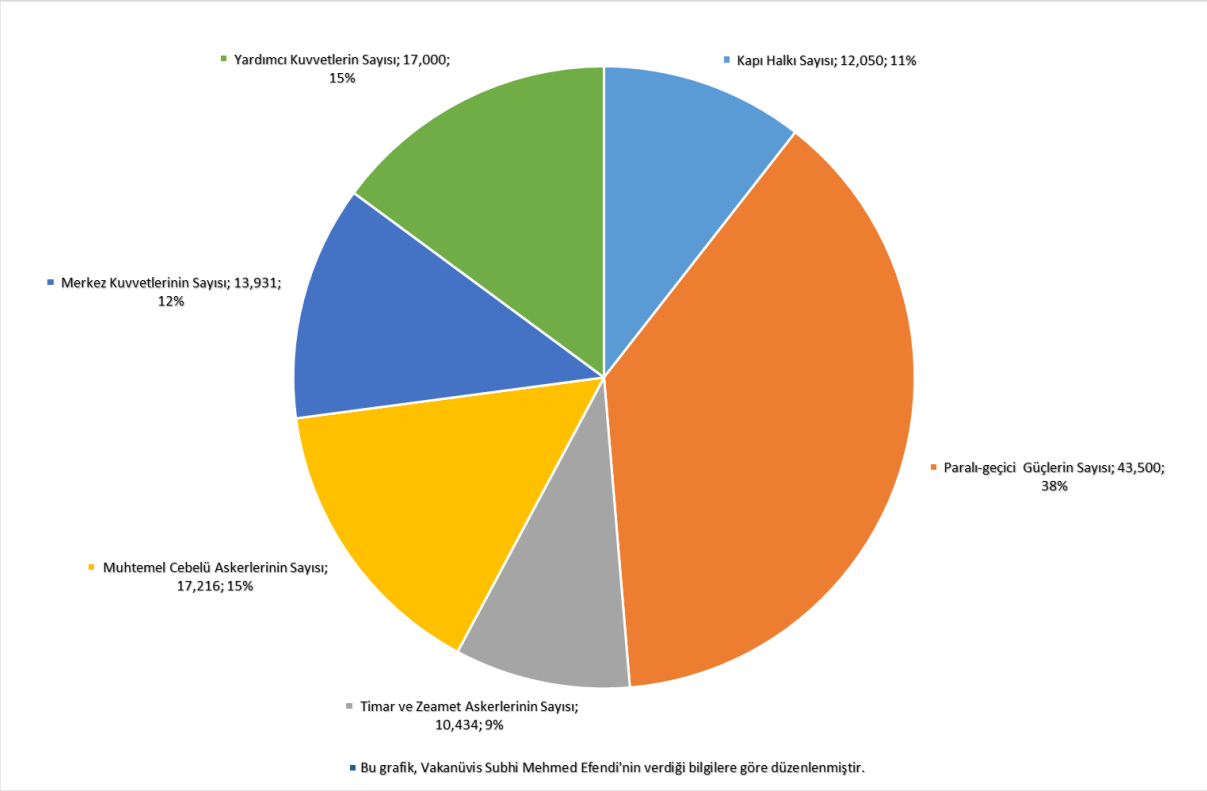
İşte bu süreçte, Osmanlı ordusunun bel kemiği genel anlamda süvarilerse buna rağmen yeniçeri ve timarlı sipahilerinin sayısı azaltılmışsa o zaman devlet, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda artan asker ihtiyacına rağmen bunu nasıl karşılamıştır? sorusuna cevap bulmak gerekir. Tam bu noktada devlet, alternatif askere alma biçimlerine başvurmuştur. Bu çerçevede Osmanlılar çözümü, taşradan sağlanan paralı-geçici güçler ile taşra yöneticilerinin maiyetindeki askerlerin sayısını artırmada bulmuşlardır. Buna göre daha XVII. yüzyılın başlarında Avusturya Savaşı sırasında, ateşli silah gücüne karşı sipahilerin yetersizlikleri ortaya çıkınca halk arasında "*sekban piyade*", "*sarıca süvari*", "*türedi asker*" [130] daha sonradan da "*levent*"[131] denilen, sayıları duruma göre 4.000 ile 10.000 arasında değişen, geçici askerlerden faydalanmaya başlanmıştır[132]. Bu modelde toplanan asker sayısı artan oranlarda hemen hemen XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir[133]. Yine bu süreçte taşra idarecileri, İstanbul'daki hanedanlığı taklit ederek "*kapı halkı*" adı verilen geniş haneler oluşturmaya başlamıştır[134]. Maiyetlerinde bulunan yeniçeri tarzındaki bu paralı askerler, önceleri genelde valinin kendi kişisel işlerine hizmet ederken XVII. yüzyılın sonlarından itibaren, yerin durumuna göre bunların sayıları artarak savaşlarda askeri güç bakımından önemli bir yer teşkil etmeye başlamışlardır[135]. Örneğin 1723-1746 yılları arasındaki İran Seferi sırasında, 1732/33 yılında İran Şahı Tahmasp-Kulu Han üzerine, yaklaşık 100-110 bin kişilik bir ordu gönderilmiştir. Buna göre 12.050 kişi kapı halkı askerleri % 11, 43.500 kişi paralı askerler % 38, 27.650 kişi timarlılar % 24, 13.931 kişi

---

[128] Halil Cin-S. Gül Akyılmaz, *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1995, s. 339.
[129] İnalcık, *Timar*, s. 172.
[130] Sarıca-sekban ve türedi asker için bkz. İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye IV*, s. 27-43.
[131] Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 1965, s.30-40, 189-374.
[132] Murphey, *aynı eser*, s. 52, 216.
[133] Aksan, *Harpler*, s. 520.
[134] Abou-El-Haj, *1703 İsyanı*, s. 19-21.
[135] Murphey, *aynı eser*, s. 62-63; Vak'anüvîs Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte 1730-1744 (İnceleme ve Karşılaştırılmalı Metin)*, (Haz. Mesut Aydıner), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, s. 179-185; Aksan, *Harpler*, s. 46.

yeniçeriler % 12 ve 17.000 kişi de Mısır ve Kafkasya % 15 gibi yerlerden sağlanmıştır[136] (bkz. Grafik 3).

Grafik 3: 1732/33'te İran Şahı Tahmasp-Kulu Han Üzerine Gönderilen Ordunun Dağılımı

Öyle anlaşılıyor ki, ordunun yarısı, başta paralı-geçici güçler olmak üzere, eyalet ve sancak yöneticilerinin maiyetindeki kapı halkından oluşmuştur. Bu sayılar, XVII. yüzyılın başlarında eyalet valilerinin sadece kişisel hizmetlilerinden oluşan ülkenin tümüyle karşılaştırıldığında ne denli bir artış yaşandığını ortaya koymaktadır[137].

Yine bu doğrultuda, özellikle malikâne sisteminin devreye girmesiyle, ayanların nüfuz ve zenginliğinin artışına paralel olarak devlete sağladıkları katkı da o oranda artmıştır. Nitekim 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında sadece mütesellim ve voyvodaların, "*kendi*

---

[136] Vak'anüvîs Subhî Mehmed Efendi, *aynı eser*, s.179-185. Sefer lojistikleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Yaşar Ertaş, *Sultanın ordusu: Mora Fethi Örneği 1714-1716*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007; Ömer İşbilir, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin Îâşe İkmâl ve Lojistik Meseleleri*, İstanbul Üniversitesi SBE Basılmamış Doktara Tezi, İstanbul 1996; Mustafa Nuri Türkmen, *Kamaniçe Seferinin Lojistik Hazırlıkları*, Ankara Üniversitesi SBE Basılmamış Doktara Tezi, Ankara 2002; Tahir Sevinç, *1695 ve 1696 Avusturya Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010; Serdar Genç, *Osmanlı-Safevi Savaşlarında Sefer Organizasyonu ve Lojistik 1722-1725*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012; Bekir Gökpınar, *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*, Atatürk Üniversitesi SBE Basılmamış Doktara Tezi, Erzurum 2013.

[137] Kunt, *aynı eser*, s. 98-105.

mâlından" yani masraflarını kendileri karşılamak üzere, toplayacakları asker sayısı 30.000 kişiye ulaşmıştır[138]. Hatta ayanların bu katkısı, XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar daha da artmıştır[139]. Öyle anlaşılıyor ki, timar alanları zaman içerisinde daralıyor olsa da bundan doğan yetki ve sorumluluklarda bir aşınma olmamıştır. Zira bu sorumluluklar mukataaları doğrudan veya dolaylı olarak işletenlere devredilmiştir.

Mali ve askeri alanda görülen bu değişim, idari anlamda merkez ve taşraya nasıl yansımıştır? sorusunu yanıtlamak gerekirse merkezi idarede örneğin sadrazam, XVII. yüzyılın ortalarından itibaren yürütme yetkisini elinde toplamaya başlamıştır[140]. Malikâne sisteminin devreye girmesinin ardından da Bâb-ı Âli denilen yeni bir kurumla, devlet kurumlarını gözeten düzenleyici bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Sadrazamlık makamının görev yetkilerindeki değişimi defterdarlık gibi diğer bürolarda da görmek mümkündür. Yine malikâne sistemi ile kamunun ve dini vakıfların kontrolünü elinde bulunduran sultanın hazinesi zayıflarken başında sadrazam olan devlet işlerinin, savaşın ve devletin çok geniş topraklarının idaresine tahsis edilen hazine-i amire, savaşların ve maaş ödemelerinin kaynakları tüketici etkisinden dolayı diğerinin aleyhine genişlemiştir[141]. Yine bu süreçte Darphane giderek önemli bir kurum özelliği kazanmıştır. XVIII. yüzyılda sadece para basan yer olmaktan çıkarak bazı mukataaların idaresi de buraya verilmiştir. Böylece değişik mukataaların toplandığı bir hazine olmuştur. Ayrıca darüssaade ağaları kontrolündeki Haremeyn Evkafı Nezareti'ni de üstlenerek bunlara mukataa şeklini verip malikâne sistemi içinde işletmeye başlamıştır. Sonraları III. Selim ve II. Mahmut zamanlarında daha başka mukataaları yönetmekle de görevlendirilmiştir[142]. Bu sırada dini teşkilat ve hizmet aristokrasisi arasındaki güç ve ayrıcalıkların da yeniden tanımlanması gerekmiştir. Buna göre, çevreden sisteme dâhil olmak isteyen bir kişi, İstanbul'daki hizmet bürolarındaki ve kredi işlerine bakan kişilerle iyi ilişkiler kurmak zorunda kalmıştır. Bu şartı yerine getiren kişinin sisteme girişine izin verilmiştir. Böylece bürokratlar, vezirler, saray görevlileri, önde gelen ulema ve ordu mensuplarını birbirine bağlayan karmaşık bir mali patronaj ve yeniden dağıtım devresinin kurulması sağlanmıştır[143] (bkz. Şekil 1).

---

[138] Yuzo Nagata, *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*, (Kısaltma: *Muhsinzade*), Akademi Kitabevi, İzmir 1999, s. 111.
[139] Aksan, *Harpler*, s. 180-184, 219-232,265, 281-296.
[140] Mehmet Öz, "Merkez ve Taşra Teşkilatında Dönüşüm", *Osmanlı Merkez ve Taşra Teşkilatı*, (Ed. Ahmet Nezihi Turan-Mehmet Öz), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s. 189-195; Abou-El-Haj, *Modern Devlet*, s. 133-140.
[141] İnalcık, *Klasik Çağ*, s. 94-107.
[142] Halil Sahillioğlu, "Darphâne", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.503. Darphane hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ömerül Faruk Bölükbaşı, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhâne-i Âmire*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.
[143] Salzmann, *aynı eser*, s. 120-147.

Bu süreçte merkez ile taşra arasındaki kilit rolü, merkezdeki elitler üstlenmiştir. Zira büyük çoğunluğu yüksek bürokrat ve askeri zümre mensubu olan bu kişiler, ticari faaliyetlere katılma fırsatı yakalamışlardır. Ancak bazı gerekçelerle, mukataalarının başına gidememiş, bunun yerine, devletten almış oldukları bütün yetki ve sorumlulukları ikinci, hatta üçüncü, bir mültezime devretmişlerdir. Böylece, merkezde devlet adamları veya desteğine başvurduğu ağa kapısındaki bürokratlar ile bu gruba finansman sağlayan zümreler oluşurken taşrada da idari, mali işleri iltizamla vekâleten yürüten bir ayanlar topluluğu meydana gelmiştir. Neticede timar sisteminden tevarüs eden idari, mali bütün yetki ve sorumluluklar, yerel elitlerden oluşan ayanların eline geçmiştir. Bunlar da zamanla, gerek merkezdeki grupla gerekse bölgede yaşayan halkla geliştirdikleri ilişkiler çerçevesinde, edindikleri işletmeler ve bu sayede üstlendikleri görevlerle, zenginlik ve nüfuzlarını artırmışlardır[144] (bkz. Şekil 1).

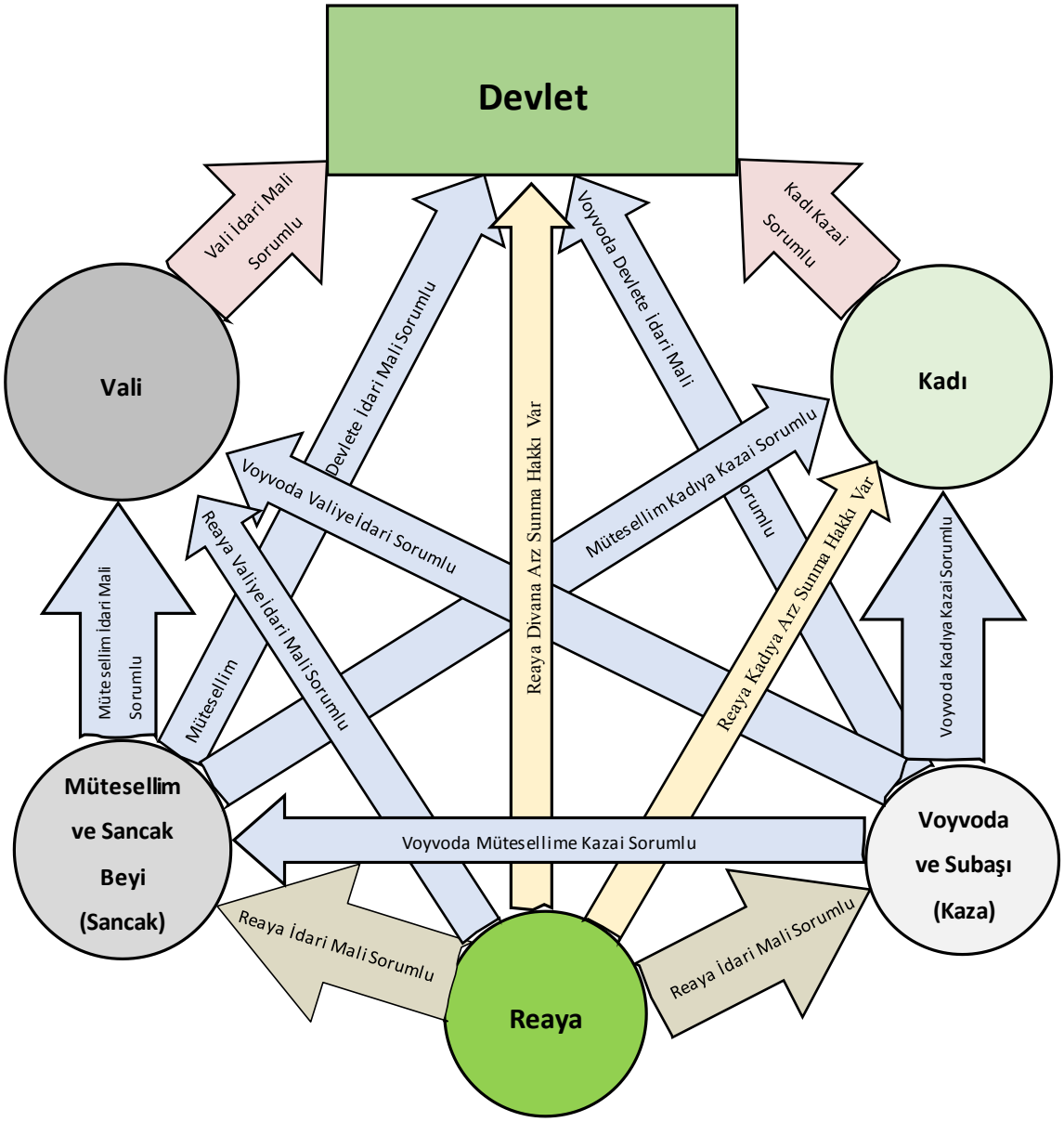
Asıl konumuzu teşkil eden taşra idaresine gelince genel anlamda güçler ayrılığı ve denge siyaseti esasına dayalı olarak merkez tarafından kısa süreliğine atanan ve sultanın yürütme gücünü temsil eden beylerbeyi ve sancak beyi ile sultanın hukuki yetkisini temsil eden kadının yer aldığı iki temel yönetici etrafında şekillendirilmiştir[145]. Bu çerçevede toplum, yönetenler ve yönetilenler olmak üzere iki gruptan oluşmuştur. Askeriler de denilen yönetenler, yetişme tarzları ve üstlendikleri sorumluluklar bakımından "*ehl-i şer'*" ve "*ehl-i örf*" adıyla ikiye ayrılmıştı. "*İlmiye*"[146] diye adlandırılan ehl-i şer'; şeyhülislam, kazasker, kadı, naip, nakibüleşraf, müderris gibi eğitim ve din hizmetlerinde görevlendirilen ulema zümresini; "*seyfiye ricali*" de denilen ehl-i örf ise daha çok yöneticileri teşkil etmiştir[147]. Bu kapsamda, vali[148], mutasarrıf[149],

[144] Genç, *İltizam*, s. 157.
[145] İlber Ortaylı, "Osmanlı Kadı'sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", (Kısaltma: *Osmanlı Kadısı*), *Amme İdaresi Dergisi,* IX/1, (Ankara 1976), s. 96; İlber Ortaylı, "Osmanlı Devleti'nde Kadı", (Kısaltma: *Kadı*), *DİA,* XXIV, İstanbul 2001, s. 72; Kunt, *aynı eser*, s.15-29; Fahameddin Başar, *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı 1717-1730*, TTK, Ankara 1997, s.1-9; İnalcık, *Klasik Çağ*, s. 108-123.
[146] Mehmet İpşirli, "İlmiye", *DİA,* XXII, İstanbul 2000, s. 141.
[147] Mehmet İpşirli, "Ehl-i Örf", *DİA*, X, İstanbul 1995, s. 519-520.
[148] Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", (Kısaltma: *Beylerbeyi*), *DİA,* VI, İstanbul 1992, s.69-74; Halil İnalcık, "Eyâlet", *DİA,* XI, İstanbul 1995, s. 548-550; Orhan Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı; Beylerbeylikler, Eyâletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler", *Türkler,* (Ed: Hasan Celal Güzel), YTY, Ankara 2002, s. 89-107.
[149] Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Ceren Matbaacılık, Elazığ 1997, s. 23-24. Ayrıca bkz. Ali Fuat Örenç, "Mutasarrıf", *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 377-379.

sancak beyi[150], alay beyi, subaşı[151], sipahi[152], mütesellim[153], voyvoda[154] gibi kamu görevlileri ehl-i örf grubunu oluşturmuştur. İdari, mali ve askeri düzenin daha kolay sağlanması için de ülke eyaletlere, eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler de karyelere ayrılmıştır. Eyaletleri oluşturan sancaklar, başında kadıların bulunduğu kaza denilen idari ünitelere bölünmüştür. Kadının yetki alanını ifade eden kaza, aynı zamanda bağımsız bir hukuki ünite olma özelliği de taşımaktaydı[155]. Anılan bu düzen, hemen hemen XIX. yüzyılın ortalarına kadar ana hatlarıyla korunmakla birlikte, yukarıda anılan nedenlerden dolayı, eyalet ve sancakların yönetim biçimleri ve özellikle gelirlerinin ne şekilde toplanacağı konusunda köklü değişiklikler yaşanmıştır[156] (bkz Şekil 3).

[150] İlhan Şahin, "Sancak", *DİA*, XXXVI, Ankara 2009, s. 99.
[151] Mücteba İlgürel, "Subaşı", *DİA*, XXXVII, Ankara 2009, s. 447-448.
[152] Erhan Afyoncu, "Sipahi", *DİA*, XXXVII, Ankara 2009, s. 256-258.
[153] Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi", *DTCF Dergisi*, XXVIII, S. 3-4, Ankara 1977, s. 369-386; Yücel Özkaya, "Mütesellim", *DİA*, XXXII, Ankara 2006, s. 203-204.
[154] Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1969, s. 53; Erol Özvar, "Voyvoda", (Kısaltma: *Voyvoda*), *DİA*, XLIII, Ankara 2013, s. 129.
[155] Ortaylı, *Osmanlı Kadısı*, s. 96; Ortaylı, *Kadı*, s. 72; Başar, *aynı eser,* s.1. aynı bilgi için bkz. Bayram Ürekli, "17. Yüzyılda Osmanlı Taşra Teşkilatında Görevliler: Konya Örneği", *Uluslar Arası Kuruluşu'nun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi,* (Yay. Haz: Alâaddin Aköz, Bayram Ürekli, Ruhi Özcan), Konya 2000, s.707; Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Ereğli Kazası*, (Kısaltma: *Ereğli*), Ereğli Belediyesi Yayınları, Konya 2009, s. 15.
[156] Kılıç, *aynı eser,* s. 1.

Şekil 3: XVIII. Yüzyılda Taşrada Taraflar Arasındaki İlişkiler

Bu şekil, Temel tarafından hazırlanmıştır.

XVI. yüzyılın ortalarına kadar ümera gelirleri çoğunlukla has gelirlerinden sağlanmış ve bu gelirler ümeranın ihtiyaçları için yeterli görülmüştür. Yüzyılın üçüncü çeyreğinde ise enflasyonun ilk dalgası ülkeyi sarsmağa başladıktan sonra, bir yandan ümera haslarında "*çiftlik tarikiyle*" tasarruf edilen bölümler ortaya çıkmış, diğer yandan merkezi idare gibi ümera da mali zorluklar içinde kalmıştır. Yine merkezi idare tam bu sırada değişen savaş taktikleri ve tekniği dolayısıyla daha çok kapıkulu beslemeğe mecbur kaldığı gibi ümera da kendi kapı halkının sayısını çoğaltmak yönünde siyasal baskılar hissetmiştir. Ümeranın kapı halkının devlet

desteğiyle çoğaltılması hem en nüfuzlu kişilerin yararına işlemiş hem de en çok bu desteği sağlayanlar siyasal nüfuzlarını artırmışlardır. Bu karşılıklı etki devlet idaresinde gruplaşmaları ve çekişmeleri de beraberinde getirmiştir. XVII. yüzyılda ise beylerbeyileri vaziyetlerini düzeltmiş, hatta enflasyon öncesine göre çok daha güçlenmişlerdir. Bu mali güçlenmede has gelirleri gittikçe önemsiz bir hale gelmiştir. Bunun yerine bir yandan paşaların kişisel ekonomik atılımları, öte yandan da reaya üzerindeki kendi gelirlerini artırmaya yönelik baskıları ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte devlet, bu yüzyılda da idarecilerini desteklemeye devam etmiştir. Ancak bu destek daha çok beylerbeyiler için olmuştur. Bu çerçevede beylerbeylerine sağlanan destek, çoğunlukla mazuliyetlerinde arpalık sancak vermek şeklinde olmuştur. Bu çerçevede XVII. yüzyılın ortalarına doğru Kastamonu, Saruhan, Çorum, Kudüs, Çankırı ve Beyşehir sancakları artık "*arpalık sancak*" haline dönüşmüştür[157]. XVII. yüzyılın sonları ve XVIII. yüzyıla gelindiğinde devlet, kapı halkı sayısında artış olan taşra idarecilerinin giderlerinin karşılaması için öncelikle valilerin haslarını artırmış, ardından da bu hasları mukataalaştırmıştır. Bu da yeterli gelmemiş ek olarak başta imdadiyeler olmak üzere, cebelü gibi başka vergilerle de desteklemiştir. Örneğin 1702'de Karaman valisinin gelirleri önceden 645.743 akçe iken tahsis edilen 12 hasla 1.854.207 akçe daha eklenerek toplam gelir 2.500.000 akçeye tamamlanmıştır[158]. 1715'te ise gelir hemen hemen aynı kalmakla birlikte anılan haslar mukataaya çevrilmiştir[159]. İmdadiyeler XVIII. yüzyıl boyunca devam eden savaşlar yüzünden, ehl-i örfün müdahale etmesi yasak olan mukataalardan bile alınmaya başlamıştır. Örneğin "*mu'âf, müsellem ve min-külli'l-vücûh serbest*" olmalarına rağmen Atçekenler ve Bozulus Türkmenleri, her savaş çıktığında valilerin imdadiye vergisi talebiyle karşılaşmışlardır. Bu süreçte imdadiyeler, üç aşamada zorunlu hale getirilmiştir[160]. Yine XVIII. yüzyılın başlarında,

---

[157] Kunt, *aynı eser*, s. 104-109.

[158] 12/04/1702 tarihli *MAD.d.* 19098: s. 8. Bu kayda göre, Karaman valisine önceden tahsis edilen meblağ, "*kadim yazısı*" şeklinde ifade edilmiştir. Bu da 645.743 akçedir. Daha sonra ise Hasha-yı Eğrihan 72.840, Hasha-yı Bozdoğan-ı Adana 130.780, Hasha-yı Havass-ı Hoca 212.900, Hasha-yı Yüzdeciyan-ı Karaman 60.400, Hasha-yı Timarha-yı Hesney? 97.900, Hasha-yı Eşkün 366.000, Hasha-yı Bozdoğan-ı İçil 85.600, Hasha-yı Kethüdalık-ı Defter-i Maraş? 124.024, Hasha-yı Çeltük-i enhar-ı Meram 211.900, Hasha-yı İnemaruf 78.840, Hasha-yı Mindos 84.000, Hasha-yı Kureyş Bilviran 36.000 akçe geliri olan haslar tahsis edilmiştir. Ancak bu gelirden 387.933 akçesi mevkuf, 95.120 akçesi de vezaif adıyla kesilmiştir.

[159] 1715 tarihli *KK.d.* 3196: s. 7. Bu kayda göre ise anılan haslar öncelikle mukataaya çevrilmiş, bunlara ek olarak da Mukataa-ı Ferik?'ten elde edilen 21.852 akçe ile Mukataa-ı Semendre?'den tahsil edilen 374.660 akçe Karaman valisine gelir kaydedilmiştir. Ancak elde edilen toplam 2.481.699 akçeden; 374.660 akçesi salyane-i ocaklık, 96.000 akçesi de vezaif adıyla kesilmiştir.

[160] 18/11/1777 tarihli *KŞS* 063: s.104/1; 15/01/1788 tarihli *KŞS* 065: s.102/2'deki kayda göre, Konya kadısına, Esbkeşan kadılarına, Konya mütesellimine ve Esbkeşan voyvodası Seyyid Süleyman'a Rusya seferi hakkında ferman gönderilmiştir. Buna göre, ordunun Rusya seferi için bedeli Konya ve Beyşehir sancaklarındaki reayadan tahsil edilmek üzere deve satın alınacaktır. Ancak, Esbkeşan reayası hisselerine düşen 32 deveyi muaf olduklarını iddia ederek vermemişlerdir. Ancak, bu verginin ila-yı kelimetullahın tertibi için gerekli olduğu belirtilerek Esbkeşan reayasının hissesine isabet eden develerin peşin akçesiyle satın alınması emredilmiştir. Bu kapsamda

valilere verilmek üzere, cebelü bedeliyesinin kapsamı genişletilerek önceden sadece timar sistemi içinde tahsil edilen bu vergi, malikânecilerden de alınmaya başlamıştır[161]. Devlet, bu verginin her durumda tahsil edilmesi gerektiğini vurgulayarak hatta zaman zaman da artırıma giderek malikâneci de yoksa mültezimden ve mukataayı zapt eden kişiden kesinlikle alınmasını emretmiştir. Bu çerçevede 1799'da Karaman eyaletine bağlı; Konya, Kayseri, Niğde, Aksaray, Kırşehir ve Akşehir sancaklarındaki malikânecilerinden toplam 6.537,5 kuruş 8 akçe tahsil edilmiştir[162]. Anlaşılan o ki devlet, aldığı bu tedbirlerle özellikle valisini desteklemeye çalışmıştır. Böylece vali, geniş tabana yayılmış bu vergiler sayesinde, eyalet üzerindeki idari, mali ve askeri etkisini daha da artırmıştır.

Diğer taraftan XVI. yüzyılın sonlarına doğru ümeranın bir yandan görev süreleri kısalırken aynı zamanda iki tayin arasında mazul kaldıkları süreler de uzamıştır. Bu iki yanlı değişme genellikle sancak beyleri için beylerbeylerinden daha önce gelişmiştir. Bu durumda da beylerbeyi özellikle sancak beyi rütbesinde bir sıkışıklık meydana gelmiştir. Bunun nedeni her ne kadar devletin genişlemesinin durmuş ya da yavaşlamış olması ile açıklansa da asıl sebep, kul temininde yapılan değişiklik sonucu, insan gücü kaynağının çeşitlenmesidir. Bunun sonucunda da taşra idareciliğine atanma konusunda, yüksek seviyede nüfuzlu kişilerce himaye edilenlerle "*kapısı mükemmel*" olanların şansını artırmıştır. Böylece Osmanlı il düzeninde sancaktan eyalete doğru bir kayma olmuştur. Bu değişimin bir yönü yönetimde ağırlığın daha küçük bir idari birimden daha büyük bir birime geçiştir. Diğer yönü ise XVII. yüzyıldaki büyük idari birimin beylerbeyilikten valisinin daha geniş yetkilerini belirleyen yeni bir deyimle eyalete dönüşmesidir[163].

Böylece Osmanlı Devleti'nin bürokrasisinde XVII. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra devlet mirimiran veya vezir rütbeli paşa sayısının artması mansıb bulamayan paşaların sancak idarelerini de kabul etmeleri gibi bir sonucu doğurmuştur. Eyalet ve sancak tasarrufunda has

---

sancaklardan toplanacak develerin her bir katarı için 31 kuruş harcanarak orduya teslim edilmesi istenmiştir; 17/12/1789 tarihli *C.AS.* 39852; 17/06/1790 tarihli *MAD.d.* 17913: s.17-18; 02/07/1790 tarihli *KŞS* 101: s.140/2; 10/08/1799 tarihli *C.ML.* 4379; Tarihsiz *KŞS* 068: s.145/3; 18/08/1825 tarihli *KŞS* 071: s.137/1. Bu kayıtta, altı kazadan oluşan Esbkeşan kazalarında yaşayan reayanın ödeyeceği imdadiyenin miktarı, 20 deve olarak belirtilmiştir; 15/07/1828 tarihli *KŞS* 074: s.103/2; 12/12/1829 tarihli *C.TZ.* 8038.

[161] Çakır, *aynı eser,* s. 163-169.

[162] 23/01/1799 tarihli *KŞS* 005: s.025/1'deki kayda göre, Karaman valisine gönderilen yazıda; Fransızların Mısır'a saldırması üzerine buraların savunulması için denizden ve karadan sefere çıkılması gerektiği bildirilmiştir. Sefer için malikâne olarak verilen bütün mukataalardan daha önceden olduğu gibi cebelü vergisi tahsil edilmekteydi. Ancak, 1793 yılında mukataalar hakkında alınan bir karara göre, cebelü bedeliyesi Darphane-i Amire tarafından 1793'ten önceki malikânecilerin eski muaccele vergilerinde bir cebelü için 50 kuruş tahsil edilirken bu tarihten sonra bu vergi, üç senesini tamamlayan malikânecilerden olmak üzere, bir cebelü için 100 kuruş alınmaya başlanmıştır.

[163] Kunt, *aynı eser*, s. 121-122; Abou-El-Haj, *1703 İsyanı*; İ. Şahin, *aynı makale*, s. 99.

suretiyle yönetim sisteminin de tedricen ortadan kalkması böylesi bir uygulamayı zorunlu hale getirmiştir. Nitekim hazinenin nakit para ihtiyacını karşılamak maksadıyla miri mukataa haline getirilen birçok sancak veya eyalet iltizam, malikâne veya arpalık usulüyle tevcih edilmeye başlanmıştır. XVII. yüzyılın sonlarında uygulamaya konulan malikâne sisteminin yaygınlaşarak sancak ve hatta eyaletleri de içerisine alması bu yerleri tasarruf eden devlet görevlilerinin rütbelerinin önceki dönemden farklı bir şekilde olması sonucunu doğurmuştur[164]. XVIII. yüzyılda merkezi otoritenin kuvvetli olarak hissedildiği; Rumili, Bosna, Anadolu, Karaman, Girit, Sivas, Adana, Derya Kaptanlığı, Özi ve Kefe gibi eyaletler tamamen vezir veya mir-i miran rütbeli paşalar tarafından müstakil olarak bunlara bağlı sancaklar ise çoğunlukla arpalık şeklinde tasarruf edilmiştir. Paşalar ilgili sancağa bizzat gidip oranın yönetimi ile ilgilenmeyerek yerlerine gönderdikleri mütesellimler, mütesellimler de voyvodalar ile vergileri toplatıp ilgili yerleri idare ettirmişlerdir. Bundan dolayı bu kişiler de birinci derecede, vekili olduğu kişilere karşı sorumlu olmuşlardır. Sancakları arpalık suretiyle tasarruf edilmeyen eyaletlerde ise güçlü mahalli hanedan temsilcileri, hâkimiyeti veya idareyi tekellerinde bulundurmuşlar, bir müddet sonra paşalık alarak vezarete kadar yükselebilmişlerdir[165]. Trabzon, Sivas ve Erzurum üçgeninde Canikli Alipaşazadeler, Yozgat ve çevresinde Cabbarzadeler, Maraş ve havalisinde Rişvanzadeler, Van ve çevresinde Timurpaşazadeler, Şam ve çevresinde ise Cezzarzadeler bunlara örnek olarak verilebilir. Bu aile üyeleri XVIII. yüzyılın önemli tasarruf usullerinden biri olan malikâne sistemini de zaman zaman devreye sokarak ilgili yerlerin mali ve idari haklarını adeta tekellerine almışlardır. Bağdat, Şam, Mısır, Trablusşam, Halep, Safed-Sayda-Beyrut ve Musul eyaletlerinin yönetimi de güçlü mahalli hanedan üyelerinin elindedir. Rakka yüzyılın başlarından itibaren eyalet olarak malikâne, Çıldır ise yurtluk-ocaklık olarak tasarruf edilmiştir. Bağdat, Diyarbakır, Kars, Şehr-i Zor ve Van eyaletlerinde de sancaklar büyük oranda ocaklık statüsündedir (bkz Şekil 1). Böylece Kılıç ve Khoury'ye göre, XVIII. yüzyılda gerek merkezi otoritenin güçlü olduğu eyaletlerdeki arpalık uygulaması, gerekse daha uzak bölgelerdeki mevcut durumdan dolayı ayanların önü açılmıştır. Burada ayanlık, merkezin etkisinin daha çok hissedildiği yerlerde, özellikle paşa sancaklarında, mütesellimlik veya voyvodalık üzerinden vucüt bulurken daha uzak ve özel yerlerde ise doğrudan yerel paşaların tekelinde olmuştur[166].

---

[164] Kılıç, *aynı eser*, s. 17-26.
[165] Orhan Kılıç, "18. Yüzyıl Osmanlı Eyalet ve Sancak Tevcihatının Sistematik Tetkiki", (Kısaltma: *Tevcihat*), *XV. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Eylül 2006 Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 1036-1037.
[166] Kılıç, *Tevcihat*, s. 1043; Khoury, *aynı eser*, s. 11; Khoury, *aynı makale*, s. 177-179.

Bu süreçte sancak beyi, alaybeyi, subaşı ve çeribaşı gibi taşra görevlilerinin bazı yetki ve sorumlulukları da mütesellim ve voyvoda gibi daha önceden kendi emirlerindeki "*ayan*" denilen yerel elitlere devredilmiştir[167]. Bu çerçevede, zaman içerisinde daha da yerelleşen mütesellimler sancak beyinin, voyvodalar da subaşının yetki ve sorumluluklarını üstlenmişlerdir[168]. Böylece nüfuzunu artıran mütesellimler, vekili oldukları sancak beyi veya beylerbeyinin yerine, sefer zamanlarında sancaktan başta asker olmak üzere, ordu iaşesi ve levazımatı tedarik edip göndermek veya gerektiğinde sefere kapı maiyetiyle birlikte katılmak, önemli kale ve boğazların muhafazasını sağlamak, sancak vergilerinin tevzii ve tahsilini yapmak, toplanan vergilerden sancak için masrafları karşılamak, hazinenin, hac kervanlarının ve devlet görevlileri ile elçilerin gidecekleri yerlere sağ salim ulaştırılmalarına yardımcı olmak, suçluları cezalandırmak gibi görev ve sorumlulukları yerine getirmişlerdir[169]. Hatta dirlik sahibi yerine sancak tasarruf eden bir mütesellim, görev yaptığı sancağa bağlı kazalara voyvodalar yollayarak vergi tahsilâtını gerçekleştirmişlerdir[170] (bkz Şekil 3).

Voyvodalar ise XVII. yüzyılın ortalarından itibaren daha ziyade mahallinden seçilmiş ve neredeyse her kaza ve kasabaya tayin edilmiştir[171]. Bu çerçevede daha önceden bir kaza subaşısının idari, mali, askeri bütün yetki sorumluluklarını üstlenmişlerdir. Bundan dolayı da onlara "*kaza ayanı veya kaza voyvodası*" denilmeye başlanmıştır. Bir kaza voyvodası, eskiden olduğu gibi, genelde seyfiye kökenli kişiler arasından seçilmişlerdir[172] (bkz Şekil 3). Örneğin, Konya'ya bağlı Larende (Karaman) kazası voyvodası, kazada bulunan mukataanın iltizamla işletilmesi[173], kazanın hissesine düşen vergilerin tevzii ve tahsili[174], kadının verdiği cezaların

---

[167] Musa Çadırcı, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, I, (Yay. yön. Fahri Aral), İstanbul 1985, s.212–213; İ. Şahin, *aynı makale*, s. 99.
[168] Özvar, *Voyvoda*, s. 130. Dirlik sahibini temsil eden voyvodalar, beylerbeyi, sancak beyi ve mütesellimden sonra anılırdı. Ayrıca bkz. İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye IV*, s. 78.
[169] Mütesellimlik hakkında geniş bilgi için bkz. Fatma Şimşek, *Anadolu Sancaklarında Mütesellimlik Kurumu (XVIII. Yüzyıl)*, Akdeniz Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, Antalya 2010.
[170] İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye IV*, s. 72-73.
[171] Özkaya, *aynı eser*, s. 172. Ayrıca bkz: Özvar, *Voyvoda*, s. 130.
[172] Cahit Telci, "Bir Osmanlı Aydınının XVIII. (Yüzyıl) Devlet Düzeni Hakkındaki Görüşleri: Penah Süleyman Efendi", *Osmanlı*, (Ed. Güler Eren), YTY, VII, Ankara 1999, s. 184.
[173] 30/05/1820 tarihli *Karaman ŞS* 293: s. 283'teki kayda göre, Larende voyvodası es-Seyyid el-Hac İsa Ağa, Voyvodalık mukataasının iltizamı, zahire baha ve ikramiye adında altı ay için toplanan 4.705 kuruşu, Karaman valisi el-Hac Ebubekir Paşa'ya vermiştir.
[174] 30/01/1812 tarihli *Karaman ŞS* 293: s. 300-301.

infazı[175], asker yazımı[176] ve temini[177] gibi görevleri yerine getirmiştir. Bunun karşılığında halktan topladıklarından almak üzere "*tahsildariye*" adı altında bir ücret almış[178], bu yetkiyi elinde bulundurabilmek için de Karaman valisine "*ayanlık rüsumiyesi*"[179] adında bir vergi ödemişlerdir[180]. Kazadaki işleri bizzat yerinden takip eden voyvodalar, zaman içerisinde, idari olarak yükselme fırsatı yakalamışlardır. Böylece taşradaki, miri mukataalar, padişah, valide sultan ve paşa hasları ile sonradan timardan hassa oradan da mukataaya dönüştürülen alanların işletmeciliği mütesellim ve voyvodaların eline geçmiştir. Bu durumda sancak ve kazaların önceden idareciliğini yaparken daha sonra oraların mali işlerini de kontrol eder hale gelmişlerdir. Mukataa işletmeciliği sayesinde, idari ve mali yetkileri, birbirine mündemiç şekilde, ele alan mütesellim ve voyvodaların oralarda nüfuz edemediği bir alan neredeyse kalmamıştır[181].

Bu sürecin devamında doğal olarak devlet, vezirler, valiler ve sancak beylerine, eski Türk devletlerinde[182] ve Avrupa'da[183] olduğu gibi savaş zamanlarında devlete asker gönderme karşılığında tanıdığı kapı halkı bulundurma hakkının bir benzerini mütesellim ve voyvodalara da vermiştir. Buna göre hemen hemen taşradaki bütün idareciler, savaş dönemlerinde orduya asker yollamışlardır[184]. Böylece devlet asker ihtiyacını ilk başlarda timardan, daha sonra vali ve sancak beylerinin kapı halkından, en sonunda da bunlara ek olarak mütesellim ve voyvodaların "*kendi mallarından*" karşıladıkları güçlerden temin etmiştir[185]. Hatta asker gönderme hususunda bütün idarecileri nezre bağlamıştır[186]. Yine bu doğrultuda devlet,

---

[175] 19/12/1792 tarihli *HAT* 50343'teki kayda göre, Larende eski voyvodası Abdülkadir'in avanesinden Gazzazoğlu Mehmet, Larende voyvodası Hacı İsmail Ağa marifetiyle idam edilmiştir.
[176] 16/04/1789 tarihli *AE.SABH.I.* 17963'teki kayda göre, asker yazımı görevi verilen İçil Sancağı eski mütesellimi Seyyid Ali'nin vefatı üzerine, bu işle Larende Voyvodası Kamışoğlu el-Hac İsmail görevlendirilmiştir.
[177] 25/12/1790 tarihli *C.AS.* 7819'daki kayda göre, Larende voyvodası Seyyid Abdulkadir Ağa'nın 300 nefer asker tedarik ederek İsakçı'ya götürmesi emredilmiştir.
[178] 30/05/1820 tarihli *Karaman ŞS* 293: s. 283-284'teki kayda göre, Larende voyvodası, altı ay için 2.500 kuruş tahsildariye ücreti alıyordu.
[179] 30/01/1785 tarihli *KŞS* 064: s.138/1'deki kayda göre, Esbkeşan voyvodası Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa, Konya mütesellimliği sırasında; Aladağ kazası ayanlığı hususundan ber-mutad rüsumiye 2.500, Gaferyad kazası hazeriye 1. taksit ve ayanlığından 1.500 kuruş toplamıştır.
[180] Voyvoda hakkında geniş bilgi için bkz. Kemal Kaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Voyvodalık*, Ankara Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.
[181] Özcan Mert, "Âyan", (Kısaltma: *Ayan*), *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 196.
[182] Cin, *Toprak Düzeni*, s. 56; Cin, *Mîri Arazi*, s. 61.
[183] Aksan, *Harpler*, s. 52.
[184] Özvar, *Voyvoda*, s. 130.
[185] Nagata, *Muhsinzade*, s. 111. Ayrıca bkz. İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye IV*, s. 78.
[186] Nagata, *Muhsinzade*, s. 111,134-135'de Bir askerin devlete maliyeti konusunda Nagata, adam başına 10 kuruştan 35 kuruşa kadar fark gösterebildiğini belirtmektedir. Ancak Nagata, bu askerin piyade mi süvari mi olduğunu ve bu masrafın kaç ay için öngörüldüğünü açıkça belirtmemiştir. Nagata bu konuda verdiği örnekte (s.134-135), devletin sefere gönderilmeyen her bir piyade askeri için altı aylık ulufe karşılığı olan 32 kuruş talep ettiğini belirtmektedir. Buna göre bir askerin aylık masrafı, 5,33 kuruşa tekabül etmektedir. Bu durumda

ilgililerden sadece asker istemekle kalmamış, stratejik önemi haiz başka taleplerde de bulunmuştur. Bu yetkiyi elinde bulunduran ister vali ister mütesellim bütün idareciler, bu işler benim sorumluluğumda değil diyememişlerdir. Bunda başarılı olamadıkları takdirde, bütün yetki ve sorumlulukları ellerinden alınmıştır. Bundan dolayı bütün taraflar, her zaman istenilenleri herhangi bir aksamaya mahal vermeden yapmak zorunda kalmışlardır[187].

Neticede vekâleten yürüttüğü işler ve işlettiği mukataalar sayesinde eskiye nazaran yetkisi artan bir mütesellim sancak beyinin, voyvoda da kaza subaşısının işlerini yapmışlardır. Devlet katında da aynı muameleyi görmüşlerdir. Bu bağlamda gerek şehirde gerekse kırda bütün ekonomik etkinliklerin önemli aktörleri haline gelmişlerdir. Yerel ayanların edindikleri malikâneler sayesinde, eyaletlerde ortaya çıkışı, her ne kadar Osmanlı tarihinde kötü bir gelişme olarak kaydedilse de devletin o dönemde içinde bulunduğu özel koşullar dolayısıyla bu gelişim, normal olarak kabul edilmelidir. Zira devlet merkeziyetçi sistemini bırakarak idarede, vergi ve asker toplamada yerelleşmeye gitmiştir[188].

Nagata'nın yukarıda belirttiği rakamlar, muhtemelen altı aylık masraflar olmalıdır. Diğer taraftan bu konuya biraz daha açıklık getirmekte fayda vardır. Bu bağlamda sistemin nasıl işlediğini ortaya koymak yerinde olacaktır. Hatice Çetin Durgun, *197 No'lu Mühimme Defteri'nin Transkipsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-60)*, Akdeniz Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2009, s. 191-192'deki 18-29/12/1791 tarihli 272 numaralı hükümde, devlet, ilgili ayanın martın birinde piyade askerlerini toplamasını, martın onunda da herkesin belirtilen yerde, ilgili memur tarafından yoklama alınarak olmasını istemiştir. Daha sonra bu askerlerlerin, yaz askeri gelinceye kadar, belirtilen yerde 40-50 gün boyunca ikamet etmesini ve böylece toplam kalma süresinin 70 güne tamamlanmasını emretmiştir. Ayrıca bu askerler toplanırken; 10 askere bir zabit, 50 askere bir baş ve bütün askerlerin sevk ve idaresi için de "*cümlesi üzerlerine zabt ü rabt ve i'mâl-i asâkire tehdîdini îfâya kâdir erbâb-ı nüfûzdan*" bir başbuğ belirlenmesi istenmiştir. Bununla birlikte devlet, cepheye gelmeyen ve cepheden firar edenler için de bazı tedbirler alınmıştır. Cepheye gelmeyenler için askeri toplamakla sorumlu ayandan; öncelikle sefere gelmeyen kişinin yerine bir başkasının katılması sağlanmış, ardından ceza olarak nefer başı 25 kuruş tahsil etmiştir. Devlet, bunu daha sefere çıkılmadan önce nezre bağladığı için örneğin 10 kişi gelmemişse 250 kuruş olarak tahsil etmemiştir. Devlet bu cezayı, ayanın toplamayı taahhüt ettiği toplam askerleri göz önünde bulundurarak tahsil etmiştir. Yani devlet, ayan 1.000 kişi taahhüt etmişse bu kişiler arasında da gelmeyenlerin olduğu tespit edilmişse 25.000 kuruş nezrin ödenmesini talep etmiştir. Devlet, cepheden kaçanların da mallarına el konularak evlerinin yakılmasını emretmiştir. Ayrıca firarı zamanında haber vermeyen zabit ve ellibaşıların da aynı cezaya çarptırılması istenmiştir. Şayet bu tür bir olayın vukuunda ilgili ayanın, firarilerin mallarını zapt ve evlerinin yakılması konusunda ihmali tespit edilirse verdiği nezrin tahsil edilmesi istenmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, nezre bağlanan kişi başı 25 kuruş, muhtemelen 70 günlük (bahar ve yaz askeri diye tanımlanan) dönemdeki ortalama masrafları kapsıyor olmalıdır. Bu bağlamda Nagata'nın bir askerin kişi başı masrafı için ifade ettiği 10 ila 35 kuruş, 70 günlük harcama için belirlenen bir rakamdır. Diğer taraftan İnalcık, *Timar*, s. 169'da, 3.000 akçe yani 25 kuruş geliri olan bir timar sahibinin cebeli bir bürüme teçhiz etmesi gerektiği düşünülürse muhtemelen bir süvarinin kişi başı masrafı da ortalama 25 kuruş düzeyinde olmalıdır. Ayrıca nezrin toplumsal işlevi hakkında bkz. Cemal Çetin, "Kamu Düzeninde Alternatif Bir Yöntem: Nezir", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII, S. 36, Şubat 2015, s. 287.

[187] 23/01/1799 tarihli *KŞS* 005: s.025/1'deki kayda göre, Konya, Kayseri, Niğde, Aksaray, Kırşehir ve Akşehir sancaklarındaki malikânecilerden toplam 6537,5 kuruş 8 akçe vergi toplanmıştır. Meselenin önemine binaen bu verginin her durumda tahsil edilmesi gerektiğinden malikâneci yoksa mültezimden veya mukataayı zapt eden kişiden alınması emredilmiştir.

[188] İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye IV*, s. 10-12.

Diğer taraftan XVII. yüzyılın başlarından itibaren devletin savaş zamanlarında askeri gücünden istifade ettiği paralı-geçici gruplar da bu süreçle birlikte yerelleşmeye başlamıştır. Zira devlet, kaynağı[189] ve adı[190] ne olursa olsun "*eşkıya*" diye tabir edilen bu grupları, gerek valiler ve sancak beylerinin gerekse bunların yerine vekâlet eden mütesellim ve voyvodaların kapı halkı haline getirmiştir. Ayrıca bu hanelere mensup kişileri askeri sayıldıkları için bütün vergi ve resimlerden muaf tutmuştur[191]. Bu da savaş dışı zamanlarda, asayişi bozma ihtimali yüksek paralı-geçici grupların üzerinde önemli bir kontrol mekanizması oluşturmuştur[192]. Dolayısıyla devlet politikaları çerçevesinde örgütlenen bu grupları, kırsal kesimin bir ürünü olarak görmek zordur. Çünkü devlet, bu yeni toplumsal tipin üretilmesinde önemli bir rol oynamıştır[193]. Osmanlı'nın eşkıya ile kurduğu ilişkiler, Batı tipi merkezileşme modelinin "*çatışma*" temelli yaklaşımı yerine, Batı-dışı tarihleri açıklamak için "*pazarlık*" temelli yeni bir yaklaşım modeliyle açıklanması gerekmektedir. Buna göre pazarlık, klasik tarih yaklaşımında belirtildiği gibi devletin güçsüzlüğünün göstergesi değil, aksine devletin karşısındaki güç odaklarını merkezle bütünleştirme aracı olmuştur. Devlet, "*Osmanlı tarzı merkezileşme*" gerçekleştirmiştir[194].

Bu süreçte idari mali olarak güçlenen kişi ve kurumlar karşısında, güçler ayrılığı ve denge siyasetini daha iyi işletebilmesi için kadılara önemli görevler verilmiştir[195]. Kadı, özellikle malikâne sistemine geçildikten sonra, bu konuyla ilgili davalarda yerel anlamda tek yetkili merci tayin edilerek iltizam ve malikâne ile satın alınabilen bütün görevleri ve bunları satın alan kişileri denetleme yetkisine sahip olmuştur[196]. Böylece dönüşen sistemin işleyişinde de önemlerini korumuşlar, hatta artırmışlardır. Zira borçlu ve alacaklı arasındaki pek çok işleme aracılık ettiklerinden yatırımcılar arasındaki anlaşmazlıklarda son kararı onlar vermişlerdir. Görevlerini, genelde, tarafsızlık içinde yürüterek borçlunun statüsüne bakmaksızın malikâne

---

[189] Eşkıya denilen gruplar, yerine ve zamanına göre değişen biçimlerde; sarucalar-sekbanlar, kapılı, kapısız, miri leventler, macera arayan veya dik başlı köylüler, gerçekten yerinden yurdundan edilmiş köylüler veya sürülerinin karnını doyurmaya çalışan konargöçer Kürt, Türk, Arap aşiretlerden oluşuyordu.
[190] M. Cezar, *aynı eser*, s.189-374.
[191] M. Cezar, *aynı eser*, s. 331.
[192] İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye IV*, s. 27-43.
[193] Barkey, *aynı eser*, s. 181.
[194] Barkey, *aynı eser*, s. 237-250.
[195] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, (Kısaltma: *İlmiye*), TTK, Ankara 1984, s. 105; Ortaylı, *Osmanlı Kadısı*, s. 96; İlber Ortaylı, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* I, (Haz. Fahri Aral), İstanbul 1985, s.232; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, Fey Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1990, s. 230; Ortaylı, *Kadı*, s. 72; Khoury, *aynı makale*, s. 185-186.
[196] Özvar, *aynı eser*, s. 22.

usulüne dolayısıyla da kredi sistemine destek çıkmışlardır[197]. Diğer taraftan kadılık makamı, bu süreç içerisinde önemli ölçüde yerelleşmiştir[198]. Zira kazasker veya mevleviyet derecesindeki kadılar arpalık olarak verilen kazalarına bizzat gitmeyip valinin yerine bir mütesellimi atadığı gibi, naip görevlendirirlerdi[199]. Doğal olarak bu kişiler de genelde iltizamla, atama şartlarına uygun olmak koşuluyla, o yerdeki kişiler arasından seçilirdi[200] (bkz Şekil 3).

Reaya ise yerel mahkeme veya divana arzuhal sunma haklarını kullanmaya devam etmiştir. Hatta bu konuda artış olduğu bile söylenebilir. Zira mali yapıdaki her değişiklik, reaya üzerindeki baskıyı dolaylı olarak artırmış, önceden var olan külfetlerin üzerine bir yenisini eklemiştir. Örneğin iltizamın yaygınlaşmasıyla, mültezimler, işlettikleri alanlarda devlete yıllık ödemek zorunda oldukları vergileri, doğal olarak halktan çıkarmaya çalışmışlardır. Yine malikâne sisteminin devreye girmesiyle, yeni vergi kalemleri ihdas edilmiş, işletmeciler de bu vergileri hep reayaya yansıtmıştır. Dolayısıyla halk, her geçen gün daha fazla vergi vermek zorunda kalmıştır[201]. Bunlara bir de kıtlık, salgın hastalıklar, enflasyon, başka ehl-i örfün ve eşkıyanın haksız talepleri eklenince reayanın şikâyetleri artmıştır. Özellikle kırsal alanda yaşayan reaya, bu baskıdan kurtulmanın yollarını aramıştır. Bu durum ise mali yapının evrimi sürecinde toplumsal mobiliteyi artırmış, genel anlamda birçok yerin, yerleşim ve nüfus özellikleri değişmiştir. İşte bu nedenlerden dolayı artan şikâyetler, kadı ve divan tarafından dikkate alınarak sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, Osmanlı eyalet idaresi, XVIII. yüzyılın güç şartlarında insanların menfaatlerini mümkün olduğunca teminat altına alarak herkese yönetimde söz hakkı tanımaya çalışmıştır[202] (bkz Şekil 3).

1.4. DEĞERLENDİRME

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya ve Avusturya ile girişilen uzun savaşlarda alınan ağır yenilgiler, Osmanlı Devleti'ni büyük bir mali baskı altına sokmuştur. Bu da devletin vergi toplama haklarını devretmesi karşılığında taşradan asker sağlama modelini tartışılır hale getirmiştir. Devlet içinde bulunduğu durumdan kurtulmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu kapsamda XVIII. yüzyılın ortalarına kadar işe yarayan askeri finansman

---

[197] Salzmann, *aynı eser*, s. 170-171.
[198] Khoury, *aynı makale*, s. 184.
[199] Uzunçarşılı, *İlmiye,* s. 263-264; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi Cilt 1 1243-1453,* Tekin Yayınevi, İstanbul 1979, s. 403.
[200] Naiplik hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Osmanlı'larda Nâib", *DİA*, XXXII, Ankara 2006, s. 312-313.
[201] Y. Cezar, *aynı eser,* s. 174-175; İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye I*, s. 323.
[202] İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye IV*, s. 91.

modelinin artık işe yaramadığı, ordunun disiplin, eğitim ve taktik kapasitesi[203] açısından çağı yakalayamadığı görülmüş ve yeniden düzenleme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Hatta bu durum o dönemde yaşayan birçok devlet adamı tarafından gündeme getirilmiştir[204]. Zira Osmanlı Devleti, uzun süre (1746-1768) savaşsız geçen bir dönem yaşamıştır (bkz. Tablo 2). Osmanlı Devleti, bu süre zarfında, mutlakıyetçi devletlerin esas askeri varlığını oluşturan kalıcı ve düzenli talim yapan bir ordu oluşturmayı başaramamıştır[205]. Bu dönemde Avrupalı devletler, Yedi Yıl Savaşı (1757-1768) denen bir savaş yapmışlardır. Osmanlı bu savaşa iştirak etmeyerek felâketin dışında kalmış, böylece büyük bir masraftan kurtulmuştur. Ancak bu zaman diliminde askeri örgütlenme ve tekniklerdeki hızlı ilerlemeyi yakalayamamıştır[206]. Bununla birlikte Fransa bu savaştan, hem Atlantik hem de Hint Okyanusu'nda, mağlup olarak ayrılmıştır[207]. Bu durum ise küresel dengelerin Osmanlı aleyhine değişmesine yol açmıştır. Nitekim Prusya'nın ittifak taahhüdüne rağmen 1768'de yeni bir Rus ve Habsburg cephesinin açılması Osmanlı'yı Orta Avrupa'da çok daha büyük tehlikeli bir bölgesel ittifakla karşı karşıya bırakmıştır. Osmanlı sultanları bundan sonra bir yandan batı sınırlarını güvenlik altına almaya çalışırken diğer yandan doğuda, Kerim Han Zand'ın Bağdat kuşatması ve 1775'de Basra'nın işgaliyle İran ile uğraşmak zorunda kalmıştır[208]. Böylece hemen hemen timar sisteminin kurumsal kimliğe kavuştuğu zamanlardan XVIII. yüzyılın sonlarına kadar iyisiyle kötüsüyle çalışan modelin tasfiyesi paralelinde, yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Bu yüzden devlet, idari, mali ve askeri alanlarda yeni ıslahatlar yapmaya öncelik vermiştir.

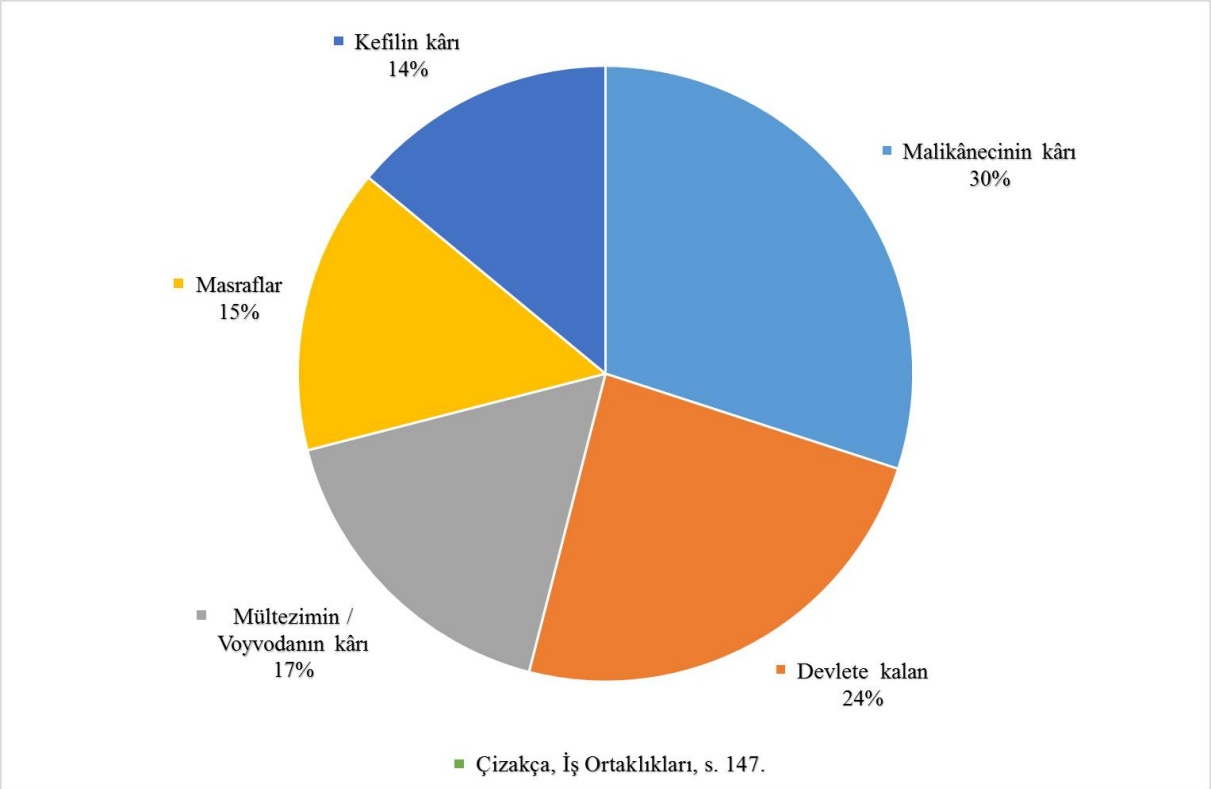
Osmanlı Devleti mali olarak öncelikle eskiden de uygulanagelen tağşiş, yeni ek vergiler veya mevcut vergilerde zam gibi yollarla savaşlar için ek finansman sağlamaya çalıştığından, halkın üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır[209]. Bu kaynaklar yeterli gelmediği ve halkın üzerine ek bir yük getirdiği için de daha köklü bir yola başvurulmuştur. Bütün bir modelin tasfiyesi anlamına gelen malikâne sisteminde değişiklik yapılmasına, yani aracı paylarının

---

[203] Ahmet Resmi Efendi'nin 1769'da Sadrazam Halil Paşa'ya sunduğu sefer hazırlığıyla ilgili layihası için bkz. Virginia H. Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, (Çev. Özden Arıkan), TVYY, İstanbul 1997, s. 186-192.
[204] Telci, *aynı makale*, s. 180.
[205] Christoph K. Neumann, "Siyasi ve Diplomatik Gelişmeler", *Türkiye Tarihi 1603-1839: Geç Osmanlı İmparatorluğu*, (Ed. Suraiya Faroqhi), (Çev. Fethi Aytuna), III, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s.78.
[206] Aksan, *Harpler*, s. 50. Özellikle küçük silahlar ve topçulukla ilgili önemli gelişmeleri takip edememiştir.
[207] Cenk Reyhan, *Osmanlı'da Kapitalizmin Kökenleri Kent-Kapitalizm İlişkisi Üzerine Tarihsel-Sosyolojik Bir Çözümleme*, TVYY, İstanbul 2008, s. 11-12.
[208] Salzmann, *aynı eser*, s. 113-114.
[209] Genç, *İltizam*, s. 157.

azaltılmasına, karar vermiştir (bkz. Şekil 2 ve Grafik 4)[210]. Bu şekilde gelirlerini en yüksek düzeyde tutmaya çalışmıştır. Bilindiği üzere, XVIII. yüzyılın sonrasındaki askeri mücadeleler, temelde dayanıklılık harpleri olup zafer en yüksek vergi toplama kapasitesiyle kredi elde edebilme yeteteneğine sahip, yani çok parası olan, devletin olmuştur. Nitekim XVIII. yüzyılın en gelişmiş Avrupa devletleri bile bu dönem savaşlarının giderlerini olağan gelirlerinden ödeyememiştir. Devlet, toplayacağı vergilerde artış yaptığı zamanlarda, bunları toplayabilecek etkin bir mekanizması olsa bile ülke içinde muhtemel huzursuzluklarla karşılaşmıştır. Bütün devletler de doğal olarak bu tür bir iç kargaşa ortamından çekinmiştir. Bu minvalde, bir devlet için savaşı sürdürebilecek finans kaynağı bulmanın en etkin yolu, tahvil ya da makam satışı yaparak ve yahut devlete borç veren herkese uzun vadeli ciro edilebilir faizli hisse senedi satarak borçlanmak olmuştur[211].

Grafik 4: Vergi Gelirlerinin Tahmini Olarak Dağılım Oranları

[210] Kıvanç Karaman-Şevket Pamuk, "Avrupa Devletleriyle Bir Karşılaştırma Osmanlı Bütçeleri ve Mali Yapının Evrimi", *Toplumsal Tarih*, S. 191, (İstanbul 2009), s. 31.
[211] Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri: 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar*, (Çev. Birtane Karanakçı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, s. 110-111.

Askeri olarak hem merkez hem de taşra askerlerinin, bu savaştaki kötü performansları yüzünden[212], orduya çeki düzen verilmesi gerektiği fikri ortaya çıkmıştır[213]. Örneğin savaşta pek faydası görülmeyen paralı-geçici gruplar tasfiye edilerek bunlar özellikle Cabbarzade Süleyman Bey gibi nüfuzlu kişilerin ve onlara bağlı yerel ayanların hizmetine verilmiştir[214]. Merkezde ise yine bu doğrultuda "*vüzera kanunnamesi*" çıkarılarak vezir ve mirmiranlar maaşa bağlanmıştır. Hatta bu uygulamaya diğer bürokratlar da dâhil edilmiştir. Böylece XIX. yüzyıl yaklaşırken Osmanlı maliyesinde nakit maaş sisteminin önü açılmıştır[215]. Diğer taraftan merkezdeki, Nizam-ı Cedid ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye, maaşlı, talimli ve dâimi ordu ile tasfiye ettiği taşra güçlerini de kapsamına alacak biçimde genişletip yeniden organize etmeye çalışmıştır[216].

İdari olarak devlet, Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra, taşrada askeri ve stratejik öneme sahip bazı malzemelerin temini konusunda görülen düzensizliklere bir çeki düzen verme ihtiyacından olsa gerek yerel elitler üzerinde dolaylı kontrol mekanizmaları oluşturmuştur. Bazı önemli işlerin daha sağlıklı yürütülmesi için birkaç eyaleti içine alan yerlerin idaresini Cabbarzade Süleyman Bey gibi güvendiği idarecilere bırakmıştır. Bu noktada, anılan işlerin organizasyonunu aksamadan yürütme tecrübesine sahip, bölgelerinde nüfuz sahibi aşiret yapılanmalarının daha ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Örneğin geniş alanlara yayılmış Mamalu aşiretini idarede oldukça başarılı olan Cabbarzadeler ve onların lideri Süleyman Bey önderliğinde Sivas eyaletine bağlı Bozok sancağı merkez olmak üzere, Karaman, Anadolu, Maraş, Adana ve Rakka'yı içine alacak şekilde, idari bir ağ oluşturulmuştur[217]. Bununla birlikte bunun bir benzeri, yerel anlamda da uygulanmaya çalışılmıştır. Nitekim Karaman eyaletindeki en büyük aşiret olan Atçekenlerin boy beyi Arapağazade Süleyman Ağa, hemen hemen Cabbarzade Süleyman Bey ile aynı dönemde, Konya'da etkili bir yönetim ağı oluşturmuştur. Devlet bu uygulamanın başarıya ulaşması için

---

[212] Uzunçarşılı, *Rumeli Ayanları*, s. 1.
[213] Aksan, *Harpler*, s. 180-184, 200-202.
[214] 30/06-09/07/1775 tarihli *KŞS* 062: 111/1'deki kayda göre, zaman zaman kapusuz levent eşkıyası toplanıp Anadolu'daki eyalet ve livalara saldırmaktadır. Devlet, bu hususu zaman kaybetmeden Anadolu, Sivas, Adana ve Karaman gibi ilgili eyalet idarecilerine bildirilerek halkın bunlardan zarar görmemesi için gereken tedbirlerin alınması istemiştir. Ayrıca devlet, ilgililere, savaş sonrası geri dönen leventlerin etrafa zarar vermemesi için onların istihdam edileceğinin duyurulmasını emretmiştir. Böylece hariçte levent kalmayıp tamamının kapılara yerleştirilmesiyle anılan zararların önüne geçilmeye çalışılmıştır.
[215] Y. Cezar, *aynı eser,* s. 66-70.
[216] Y. Cezar, *aynı eser,* s. 236-252.
[217] Özcan Mert, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980, s. 21-32, 74.

de bölgedeki stratejik önemi bulunan bazı mukataaları ve işleri bu kişilere vererek onları ekonomik açıdan desteklemiştir.

Süreç içerisinde bu yapılanlara karşı büyük bir direnç gösterilmiş, 1768-1811 arasında istenilen sonuçlar pek alınamamıştır. 1811'den sonra, ikinci bir adım olarak malikâne sahalarının daraltılması kararı alınmıştır. 1811-1839 döneminde bütün mukataalar merkezden tayin edilen vali, mütesellim ve voyvodalara iltizama verilerek idare ettirilmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde bütün vergi iltizamlarının tek dağıtıcısı haline gelen devlet, daha önce malikâneci ve taşra ayanının aldıkları rantı büyük ölçüde kontrol altında tutmayı başarmıştır[218]. Bu sayede yeni bir model oluşturularak gelirler artırılmış, belki de bu yüzden devlet, I. Dünya Savaşı'na kadar ayakta kalabilmiştir[219].

[218] Genç, *İltizam*, s. 157.
[219] Karaman-Pamuk, *aynı makale*, s. 27-28.

İKİNCİ BÖLÜM

MUKATAALAR ÜZERİNDEN KONYA AYANLIĞININ EKONOMİK VE MALİ TEMELLERİ

2.1. KONYA'NIN GENEL DURUMU

Bu çalışma süresince ele alınacak konuların, hangi zeminde meydana geldiğini ortaya koyabilmek için öncelikle Konya'nın idari yapısı ve coğrafi durumuna ana hatlarıyla değinmek gerekir. Zira Konya, kapsadığı alan, tarihi coğrafya, idari yapı, ekonomik potansiyel ve jeostratejik açıdan oldukça önemli bir konuma sahiptir. Osmanlı Devleti tarafından Rumeli ve Anadolu eyaletlerinden sonra, 1468-1512 tarihleri arasında Konya ve çevresinde "*Karaman eyaleti*" teşkil edilmiştir. Karaman eyaleti; Konya, Beyşehir, Akşehir, Aksaray, Niğde, Kırşehir ve Kayseri başta olmak üzere, Alanya, Maraş, Bozok, İçil ve Tarsus gibi sancaklar da zaman zaman bu eyalete bağlanmıştır. Eyaletin paşa sancağı Konya olmuştur[220]. Konya Ovası'nın güney kesiminden Taşeli Yaylası'na, doğuda da sedir ormanlarıyla kaplı Bolkar Sıradağlarına uzanan yerlere eski çağlardan beri "*Yunân*", sonraları "*iklim-i Karaman*" denilmiştir. Matrakçı Nasuh ise buraya "*Vilâyet-i Yunân ve beden-i gülşen-i memleket-i Karaman*" demiştir[221]. Ayrıca Karaman eyaleti, batı ve güneyde Anadolu'nun Akdeniz kıyı şeridi ve Suriye ile doğuda da dağlar ve çöllerle çevrili yarı kurak bozkırında yer almaktadır. Bu bozkır, Irak ve Suriye sınırlarına yakınlığından dolayı "*sınırdaki diyar*" diye de adlandırılmıştır[222] (bkz. Harita 1).

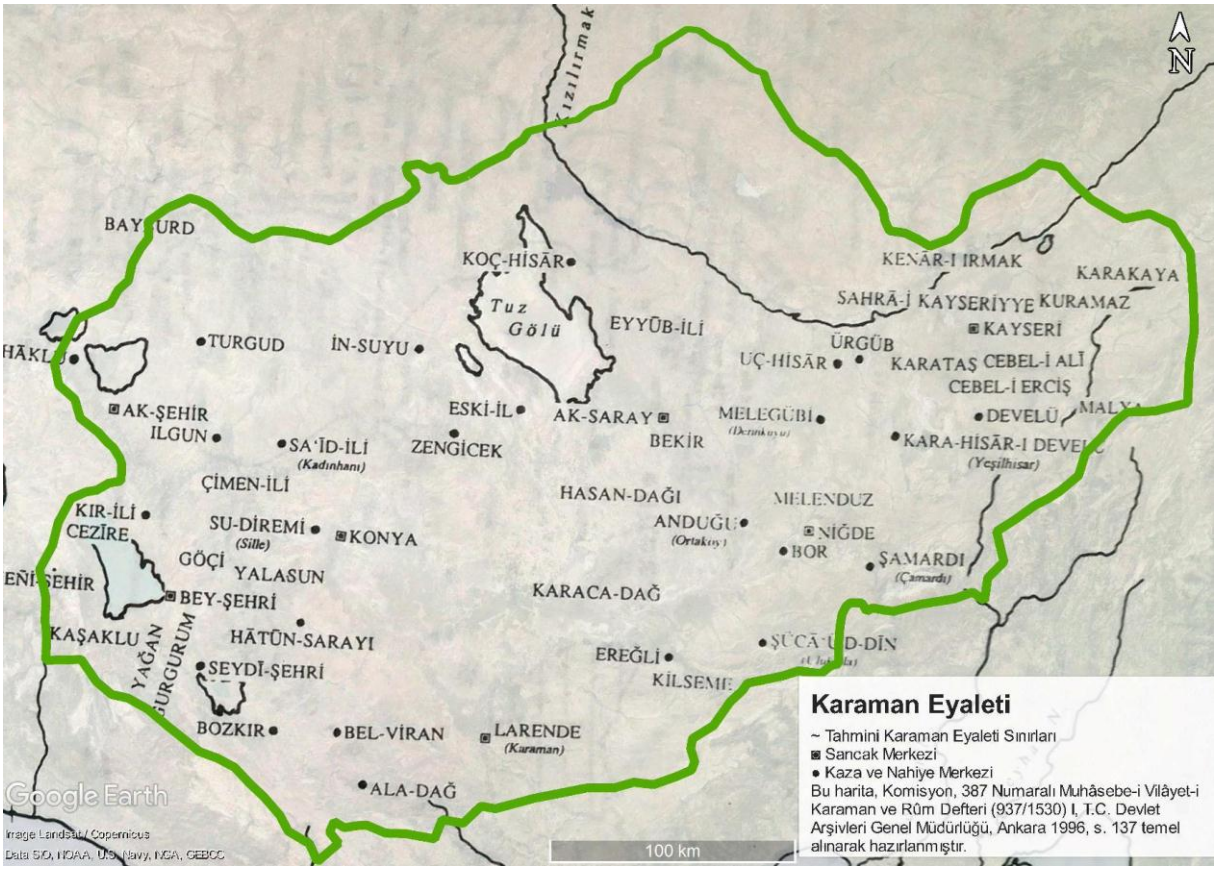
---

[220] Aynî Ali Efendi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eyâlet Taksimatı, Toprak Dağıtımı ve Bunların Malî Güçleri*, (Çev. Hâdiye Tuncer), Gürsoy Basımevi, Ankara 1964; Sofyalı Ali Çavuş, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi: Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Tasarruf Sistemi'nin Hukukî ve Mâlî Müeyyede ve Mükellefiyetleri*, (Haz. Midhat Sertoğlu), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992; Başar, *aynı eser*; Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı*, Tablet Kitabevi, Konya 2005, s. 30; Yörük, *Ereğli*, s. 16; Alâaddin Aköz-Doğan Yörük, "XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı'ndaki Taşra Görevlileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14, (Konya 2002), s. 108-109.

[221] Şikârî, *Karamannâme (Zamanın Kahramanı Karamanîler'in Tarihi)*, (Haz. Metin Sözen-Necdet Sakaoğlu), Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 13.

[222] White, *aynı eser,* s. 152.

Harita 1: XVIII. Yüzyılda Karaman Eyaletinin Sınırları

Coğrafi olarak Konya ve çevresi, göl ve deniz tortulları ile püskürük kayalar üzerinde oluşmuş, düz ya da dalgalı bir yapıya sahiptir. Bölgede tek bir akarsu ya da göl havzası olmayıp çok sayıda akarsu, göl, bataklık havzalarının bir araya gelmesiyle vücuda gelen bir havzalar birliği vardır. İç Anadolu'nun kurak kuşağı içerisinde kalan bu havzada, göller ve bataklıklar ile ovalarda yok olup giden çaylara rastlanır. Karasal iklim kuşağında kalan Konya, Karapınar, Ereğli, Hotamış, Altınekin, Yeniceoba, Akşehir, Cihanbeyli ve Kulu ovasının doğal bitki örtüsünü step bitkileri oluşturmaktadır[223].

Bu coğrafi yapı, Konya ve çevresini, Anadolu'nun başka yerlerine oranla daha hassas ve kırılgan bir hale getirmiştir. İlk olarak bu bölge, Suğla bölgesi gibi sulama imkânına sahip bazı yerler hariç, günümüzde de Anadolu'nun en az yağış alan yerlerin başında gelmektedir. Hatta Tuz Gölü ve civarındaki plato ve ovalar, 300 milimetre yağış ortalamasıyla Anadolu'nun en az yağış ve nem oranına sahip bölgesidir. Yağışların bu derece az olması, yer üstü su kaynaklarını da olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla sulama imkânlarından uzak bir şekilde

[223] Hasan Basri Karadeniz, *Atçeken Oymakları (1500-1642)*, Erciyes Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995, s. 16-18.

bölgede yapılan tarım, yıllara göre değişkenlik gösteren yağmurlara bağlı olarak yapılmaktadır. Nitekim bu husus bölgeyi kuraklık, kıtlık hatta bunların akabinde meydana gelen salgın hastalıklara karşı kırılgan şartlara mahkûm etmiştir. Yıldan yıla değişkenlik gösterebilen hava olaylarına bağlı olarak gelişen bu hadiseler meydana geldiğinde sosyal felaketler de kaçınılmaz olmuştur. İkinci olarak Konya ve çevresi bulunduğu konum itibariyle bozkır yerleşik ve göçer toplumlarını ayıran bir alanı kaplamaktadır. Bu özellik de konargöçer aşiretlerin bölgede oldukça etkili olmasına hatta zaman zaman bu toplulukların ciddi sorunlar çıkarmasına neden olmuştur[224].

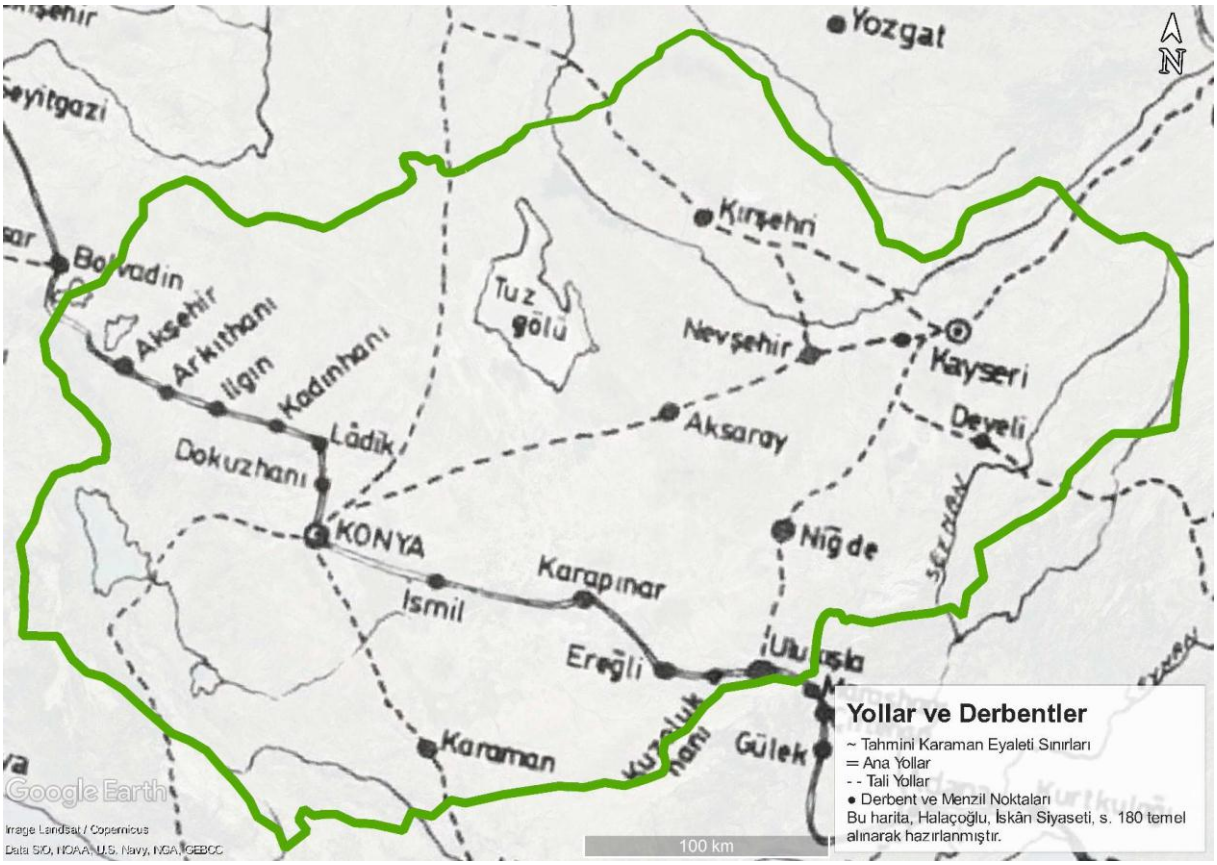
Diğer taraftan yukarıda kısaca değinildiği üzere Konya, Orta Anadolu steplerinin güneyinde, topografik şartlarının uygunluğu sebebiyle, en eski yol şebekesinin içinde yer almıştır. Anadolu'yu çaprazlama kateden bu eski yol, Osmanlılar zamanında Bursa'nın iktisadi bir merkez olarak yükselmesinden sonra büyük bir önem kazanmıştı. Bursa'dan başlayıp Kütahya-Karahisar-Akşehir-Konya-Adana'dan geçerek Halep ve Şam'a ulaşan bu yol aynı zamanda, Konya'yı başta merkez İstanbul olmak üzere diğer Osmanlı şehirlerine bağlıyordu. Suriye'den Anadolu'ya gelen bir başka ticaret yolunun geçtiği Kayseri, Aksaray üzerinden Konya'ya bağlantılı idi. Osmanlıların, Arap ülkeleri ile münasebetlerini temin ettikleri bir başka yol da, Antalya-Alanya deniz yolu idi. Anadolu'nun yükte ağır ticari malları, karadan Antalya'ya getirildikten sonra, denizden İskenderiye'ye ve oradan çeşitli istikametlere taşınıyordu. İşte bu Antalya yolunun kontrolü, Karaman eyaleti ve dolayısıyla Konya tarafından yapılıyordu. Kısaca Konya, ticaret şebekesi içinde, hemen hemen her yönden gelen yolların geçtiği bir transit merkezi idi. Tarihi perspektif içinde, bu yollardan hangisi önem kazanmışsa Konya o yönden gelen-giden mallara bir bakıma antrepo görevini görüyordu[225]. Özellikle "*Anadolu'nun sağ kolu*" diye de bilinen ilk yol üzerindeki, ihtiyaca göre farklı mekân ve organizasyona sahip; derbentler[226] ve menzillerde[227] askeri lojistik, haberleşme, sürre ve hac yolu güvenliği gibi hizmetler verilmekteydi. Bunlara ilaveten devlet için askeri ve mali önemi

---

[224] White, *aynı eser,* s. 152-157.
[225] Ergenç, *aynı eser*, s. 32.
[226] Daha geniş bilgi için bkz. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilâtı*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1967. Ayrıca Karaman'daki derbentler için bkz. Doğan Yörük, "XVIII. Yüzyılda Konya Çevresinde Güvenlik Meselesi ve Derbentlerle İlgili Düzenlemeler", (Kısaltma: *Derbentler*), *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, (Ed. Hasan Bahar ve diğerleri), Konya 2013, 249-266.
[227] Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2013; Ayrıca Konya ve çevresinde işleyen menzilhaneler için bkz. Cemal Çetin, "İşlevleri ve Özellikleri Bakımından Konya Menzilleri (XVII.-XVIII. Yüzyıllar)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.21, Konya 2007, s. 338-339.

haiz barut yapımından kullanılan güherçile[228], saçma imalatında gerekli kurşun, sikke kesilmesinde lazım olan gümüş, altın gibi madenler[229], zahire[230], koyun[231], tuz[232] gibi ihtiyaçların temini veya taşınması da bu yoldan sağlanıyordu (bkz. Harita 2).

Harita 2: Konya'nın Jeostratejik Konumu

Bununla birlikte bölgenin jeostratejik önemini, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren başlatılan yeniden yapılanma süreci bir kat daha artırmıştır. Zira Osmanlı maliyecileri, bozulan dengeleri yeniden kurabilmek için idari, mali, askeri ve sosyal alanları kapsayacak şekilde, malikâne sistemini devreye sokmuşlardır. Osmanlı Devleti, ticari alanda, öncelikle Basra'dan geçen ticaret yoluyla ilgili olarak gereken tedbirleri almaya çalışmıştır. Bu kapsamda, Basra'yı

---

[228] Yunus İnce, *Karaman Eyaletinde Güherçile Üretimi ve Nizamı (18. ve 19. yüzyıllar)*, Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005, s.124-127.
[229] Hamit Şafakcı, *Bozkırda Madencilik 1776-1839*, Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2013, s.383-384.
[230] İzzet Sak-Cemal Çetin, *45 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1126-1127/1714-1715) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2008, 16/04/1771 tarihli KN. 107/1-2.
[231] 27/08-05/09/1738 tarihli *KŞS* 054: s.365/2; Geniş bilgi için bkz. Ahmet Uzun, *İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü 1783-1857*, TTK, Ankara 2006, s. 21; White, *aynı eser,* s. 167-168.
[232] M. Akif Erdoğru, "Osmanlı Kıbrısında Tuz Üretimi ve Sorunları (1580-1640)", *Tuz Kitabı*, (Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Mesut Şen), Kitabevi, İstanbul 2004, s. 229.

İstanbul ve Halep'e bağlayan yolları kullanmaya ikna etmek için tesisleri iyileştirip güvenliğini artırmışlardır. Bunun için yol üzerinde bulunan menzil ve derbentler yeniden ihya edilmiş, 1690-1740 arası dönemde ticarete engel olan Kürt, Türk ve Arap aşiretleri, Rakka ve Adana'nın batı bölgelerine yerleştirilmiştir[233]. Böylece Osmanlılar, kervan yollarına yeniden hâkim olarak kontrol altında tutmuş, Osmanlı tüccarları da kendi ticaret ağlarını kurmaya başlamışlardır[234]. Nitekim Konya ve çevresindeki menzillerin ve derbentlerin ihyası, ticarete zarar veren Konya'daki Kürt ve Türkmen aşiretlerin Rakka'ya iskânı[235] gibi düzenlemeler de bu kapsamda alınmış kararlardır.

2.2. KONYA MUKATAALARI

Konya mukataalarını açıklamaya geçmeden buralarda yaşayan reayanın devlete ne tür vergiler verdiği konusunu kısaca ela almak yerinde olacaktır. Osmanlılar, İslâmın alınmasını emrettiği öşür[236], cizye ve haraç[237] gibi vergilerin yanında, örfi vergi ve yükümlülüklerin çoğunu çift-resmiyle ilişkili olan rüsum ya da "*tekâlif-i örfiyye ve avârız-ı dîvâniyye*" sistemi adı altında sürdürüyorlardı. Osmanlı öncesi örfi vergilere ve devlet vergilerine dayanan rüsûm ve tekâlif gelirleri, öncelikli olarak vilayet askerlerine ayrılmış olan Osmanlı vergi sisteminin temelini oluşturuyordu[238]. Buna göre tarımdan, "*resm-i çift*", "*resm-i bennâk*", "*resm-i tapû-yı zemîn*", "*at resmi*" vb.; hayvancılıktan "*âdet-i ağnâm*" ve "*âdet-i gulâmiye*", "*resm-i ağıl*", "*yaylak resmi*", "*kışlak resmi*" ve "*otlak resmi*" vb.; günlük ticaretten, "*ihtisâb resmi*", "*bâc-ı keyl*", "*bâc-ı pazar*", "*bâc-ı bazâr-ı sipâh*", "*bâc-ı ahmâl-i meyve*", "*resm-i kapân*", "*resm-i kapân-ı dakîk*" ve "*kapân-ı 'asel ve revgân*" vb.; işletmelerden, "*resm-i mumhâne*", "*resm-i boyahâne*" ve "*resm-i kahve*" vb.; genel anlamda da duruma göre "*avârız*", "*nüzûl*", "*bâd-ı hevâ*", "*kul, câriye yâve ve kaçgun*", "*resm-i arûsâne*", "*cürm ve cinâyet*", "*beytü'l-mâl-ı 'âmme ve hâssa*" ve "*mâl-ı mefkûd*" gibi vergiler tahsil edilmiştir[239].

---

[233] Salzmann, *aynı eser,* s. 104-105.
[234] Faroqhi, *aynı makale*, s. 655.
[235] İzzet Sak-Fatih Küçük, *Konya Kadı Sicili 14 (1080-1081/1669-1670) (Transkripsiyon ve Dizin)*, (Kısaltma: *14 Nolu*), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, 05-14/09/1691 tarihli KN. 290/1. Yayınlanmış şeriye sicillerinde, orijinal belgenin takibini mümkün kılabilmek için eserin sayfa numarası yerine, belgedeki kaydın künyesini vermeyi uygun bulduk. Ayrıca bu uygulama olası yanılmaların da önüne geçmiş oldu.
[236] Öşür hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Tabakoğlu, "Öşür", *DİA*, XXXIV, Ankara 2007, s. 101.
[237] Cizye ve haraç hakkında geniş bilgi için bkz. İnalcık, *Cizye*.
[238] Halil İnalcık, *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2008, s. 96.
[239] Geniş bilgi için bkz. Ahmet Tabakoğlu, "Resim", *DİA*, XXXIV, Ankara 2007, s. 582-584.

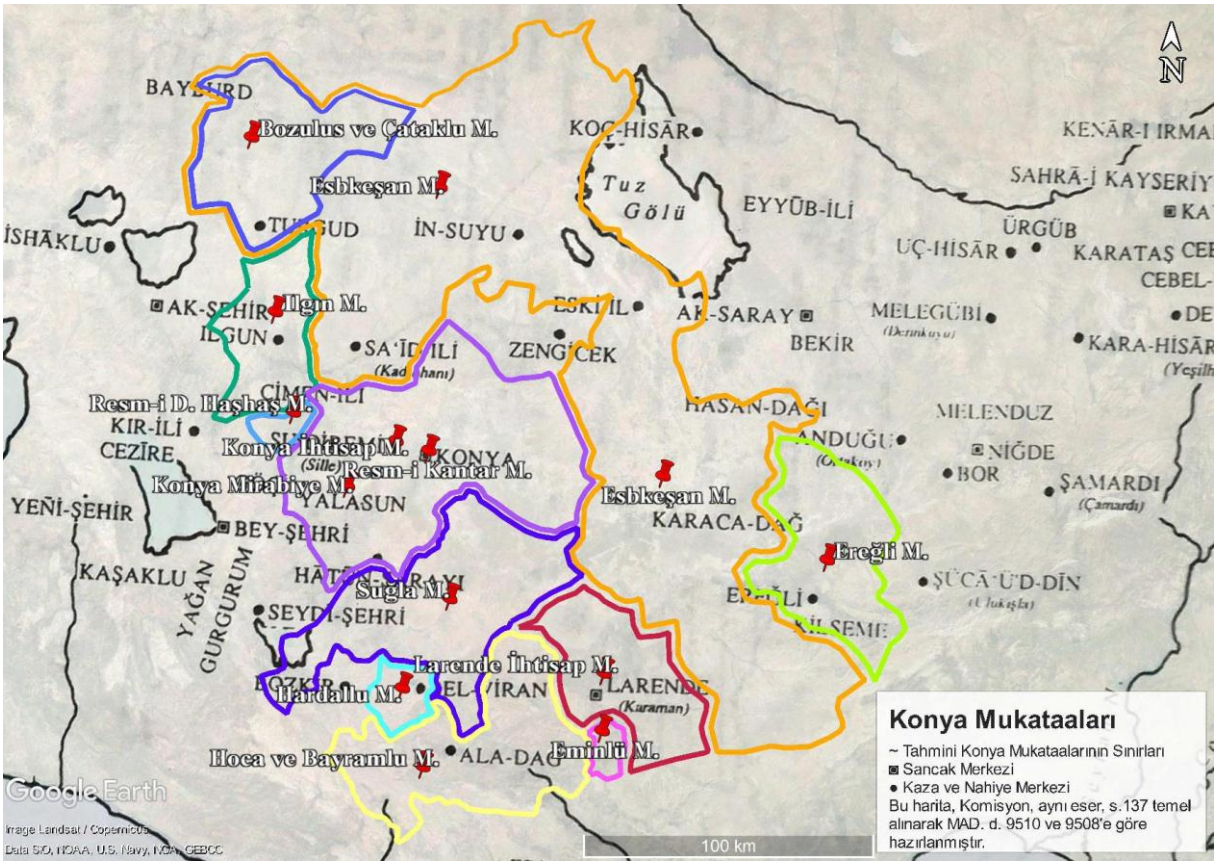
Tablo 3: 1628-1795 Yılları Arasında Konya'daki Mukataa Sayıları ve Gelirleri

Genel Sırası	Mukataanın Adı	Yıl (MAD 615: s. 58-59.)	Mal-ı Mirisi (Akçe)	Yıl / Belge No	Mal-ı Mirisi (Akçe)	Yıl / Belge No	Mal-ı Mirisi (Akçe)	Yıl / Belge No	Mal-ı Mirisi (Akçe)	Yıl / Belge No	Mal-ı Mirisi (Akçe)	Mal-ı Mirisi (Kuruş)	Yıl (MAD 9510: s. 2, 107-114.)	Mal-ı Mirisi (Akçe)	Mal-ı Mirisi (Kuruş)	Yıl (MAD 9508: s. 13, 168-175.)	Mal-ı Mirisi (Akçe)	Mal-ı Mirisi (Kuruş)
1	Esbkeşan	1628	400,000	1640 (*MAD.d.* 551: s. 14-24.)	401,544	1657 (*MAD.d.* 18036: s.1-5.)	456,180	1685 (*KŞS* 033: s. 260/1.)	463,063	1702 (*MAD.d.* 19098)		3,812	1720		8,000	1740		8,000
2	Suğla	1628	300,000	1640 (*KŞS* 006: s. 176/3.)	396,000	1660 (Sak, *10 Nolu* , KN 287/3.)	396,000	1685 (*KŞS* 033: s. 274/1.)	396,000	1704 (Sak, *41 Nolu* , KN 268/1.)		3,186	1718		3,186	1744		3,270
3	Konya Mirabiye	1628	150,000	1640 (*MAD.d.* 551: s. 14-24.)	150,000	1657 (*MAD.d.* 18036: s.1-5.)	150,000	1692 (Solak-Sak, *38 Nolu* , KN 289/2.)	152,100	1707 (*KŞS* 043: s. 280/1.)	180,150		1718	228,150		1742	240,150	
4	Hoca	1628	75,000	1640 (*MAD.d.* 551: s. 14-24.)	75,000	1657 (*MAD.d.* 18036: s.1-5.)	75,000	1693 (Sak, *37 Nolu* , KN 265/1.)	179,160				1718	179,160		1740	179,160	
5	Larende İhtisap	1628	105,000	1640 (*MAD.d.* 551: s. 14-24.)	105,000	1657 (*MAD.d.* 18036: s.1-5.)	105,000						1718	152,100		1734	152,100	
6	Konya İhtisap			1640 (*MAD.d.* 551: s. 14-24.)	80,000	1657 (*MAD.d.* 18036: s.1-5.)	80,000	1692 (Sak-Solak, *38 Nolu* , KN 272/1.)	80,000	1704 (Sak, *41 Nolu* , KN 286.)	55,040		1718	67,529		1742	73,529	
7	Bozulus												1718		9,452	1740		7,903
8	Çataklu												1718		300	1744		350
9	Eminlü												1718		640	1743		650
10	Ilgın												1720		3,000	1743		3,000
11	Adet-i Ağnam												1723		12,500	1737		12,500
12	Bayramlu												1726	42,170		1734	42,170	
13	Resm-i Dönüm-i Haşhaş												1737		60	1737		60
14	Resm-i Kantar												1739	6,000		1742	6,000	
15	Esad Ahi												1744	8,000		1744	8,112	
16	Karacaöyük															1745	12,000	
17	Hardallu															1777	3,094	
18	Ereğli															1795	44,090	
Akçe/Kuruş Cinsinden Toplam Gelir			1,030,000		1,207,544		1,262,180		1,270,323		235,190	6,998		683,109	37,138		760,405	35,733
Gümüş Cinsinden Toplam Gelir (Kg)			237		130		243		267		142			658			613	
Bu tablo, Eşref Temel tarafından hazırlanmıştır.																		

Tablo 3'te de görüldüğü üzere, XVII. yüzyılın ortalarına kadar mukataa sayısı altı civarında iken bu sayı XVIII. yüzyılın başlarında yaklaşık 10'a yükselmiş, ortalarında da bir

ara 16'ya kadar çıkmıştır[240] (bkz. Ek 1). Bu husus aynı doğrultuda gelire de yansıyarak XVII. yüzyıla göre XVIII. yüzyılda hemen hemen üç kat artış göstermiştir[241]. Bu bağlamda devletin, Konya ölçeğinde malikâne sisteminden beklediği faydayı sağlamış olduğunu söylemek mümkündür. Ana hatlarıyla meselenin özünü verdikten sonra, XVIII. yüzyılda Konya mukataalarının, nereleri kapsadığı, faaliyet alanları, gelir kaynakları ve malikânecinin devlete ödemesi gereken yıllık vergiyi nerelere harcadığı gibi hususları açıklamakta fayda vardır (bkz. Harita 3).

Harita 3: XVIII. Yüzyılda Konya Mukataalarının Sınırları

[240] Aslında Konya'da, Karaman valilerine tahsis edilenler dışında, toplam 24 mukataa bulunuyordu. Bunlardan 21'i müstakil bir yapıda Konya'dan, kalan üçü ise başka yerden idare ediliyordu. Müstakil olarak Konya'da olan toplam 21 mukataadan; 18'inin kaydı, Haslar, ikisininki Harameyn kalan birinin ise Maden Mukataaları Kalemi tarafından tutuluyordu (Mukataa kalemleri için bkz. Çakır, *aynı eser*, s. 84-111). Merkezi Konya'da olmayan üç mukataanın hepsi de Maden Kalemi'ne bağlı olarak faaliyet yürütüyordu. O halde neden bütün mukataalar araştırma konusu yapılmadı? diye bir soru akla gelebilir. Bu çalışmanın Haslar Kalemi'ne bağlı olarak faaliyet yürüten 18 mukataa ile sınırlı tutulmasının nedeni, anılan işletmelerle ilgili ayrıntılı verilere ve bu kayıtların da merkez-taşra ilişkilerine daha fazla ışık tutacak niteliğe sahip olmasıdır.

[241] Bu hesaplamada, akçenin yıllara göre değişen gümüş içeriği konusunda, Şevket Pamuk, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara Basım yılı yok, s. 13-16'da bulunan veriler esas alınmıştır.

Bu noktada öncelikle şehirde faaliyet gösteren mukataalardan başlamak yerinde olacaktır. İlk olarak Konya İhtisap mukataası[242], Harita 3'te de görüldüğü üzere, Konya merkezde faaliyet gösteren bir mukataa idi. XVII. yüzyılda Karaman eyaleti valilerinin hasları arasında yer alan bu mukataayı, Hz. Mevlana evladından Şeyh Hüseyin Çelebi, 1673'te iltizamla işletiyordu[243]. XVIII. yüzyılın başlarından itibaren de malikâne sistemine dâhil edilmiştir[244]. Mukataayı bizzat yerinde işleten kişi, aynı zamanda muhtesiplik[245] görevini de icra ediyordu[246]. Örneğin 1742 yılında hem mukataa işletmecisi hem de Konya muhtesibi, Hz. Mevlana soyundan gelen Hidayetzade Ahmet Efendi idi. Mukataanın gelir kalemleri arasında; "*ihtisâb resmi*", "*Kapan Hanı'nın pazâr bâcı*"[247] ve At Pazarı'nda "*Küsfend (koyun) ve Gav (sığır)*" adı altında satılan koyun, keçi, inek, beygir ve merkep gibi hayvanların her birinden tahsil edilen ikişer para resm-i miri[248] ile şehir dışından gelen veya Konya'da imâl edilen penbe (pamuk) bezi ve sarığı damgasından her bez başına alınan birer akçe[249] de gelir kalemleri arasında yer alıyordu. XVIII. yüzyılın başlarında, bu mukataanın yıllık malı 67.529 akçe, muaccelesi de 900 kuruş idi. Burada muaccelenin neye göre belirlendiği konusunda, yukarıda üzerinde durulan genel bilgiler hatırlanacak olursa, mukataanın başlangıç muaccele bedeli yıllık net kârın 2-8 katı arasında olmalıydı. Tablo 4 incelendiğinde Konya İhtisap mukataasının net kârının yaklaşık 300 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre mukataanın muaccele bedelinin yıllık net kârın üç katı olması hasebiyle, durumun genel çerçeveye uygun olduğunu söylemek mümkündür[250]. Ancak daha sonra 1739'da ihdas edilen Resm-i Kantar mukataasının 1742'de 50 kuruş yıllık malı, 150 kuruş da muaccelesiyle Konya İhtisap mukataasına ilhak edilmesiyle, yıllık malı 78.393 akçeye, muaccelesi de 4.825 kuruşa yükselmiştir[251]. Kısmen kârlı olduğu anlaşılan bu mukataa 17 defa el değiştirerek muaccele bedeli hemen hemen beş kat artmıştır (bkz. Ek 1). Böylece gelir kalemlerine, dericiler, bakkallar ve diğer esnafın ürünlerinin

---

[242] Mukâta'a-ı İhtisâb-ı Konya ve Kapân ve Küsfend ve Gav der-Nefs-i Konya'ya ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 108; *MAD.d.* 9508: s. 170'te yer almaktadır.
[243] 09/03/1673 tarihli *KŞS* 016: s.177/2.
[244] 20/05/1670 tarihli Sak-Küçük, *14 Nolu*, KN. 189/2.
[245] İhtisap hakkında geniş bilgi için bkz. Ziya Kazıcı, "Hisbe: Osmanlı Devleti", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 143-145.
[246] 19/07/1700 tarihli *KŞS* 044: s. 033/2.
[247] İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1143-1144/1730-1731) Defter 52*, (Kısaltma: *52 Nolu*), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013, 24/08-02/09/1731 tarihli s. 253/1 numaralı kayıt.
[248] Küçükdağ, *aynı tez*, s. 165-166.
[249] 13/08/1700 tarihli *KŞS* 044: s. 049/3.
[250] Akçe ve kuruş hakkında geniş bilgi için bkz. Pamuk, *Paranın Tarihi*, s. 176-187. Anılan yıllarda bir Osmanlı kuruşu 40 para veya 120 akçeye eşit kabul ediliyordu.
[251] Maktû'-ı Resm-i Kantâr der-Nefs-i Konya'ya ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 110, *MAD.d.* 9508: s. 171'de yer almaktadır.

tartılmasından elde edilen vergi de eklenmiştir. Muhtesip, anılan yıllık malın 20.000 akçesini hazineye, kalanını da "*vezâ'if*" başlığı altında buradan maaş alanlara aktarmıştır[252]. Örneğin seferlerde şehirde toplanan serdengeçtilerin tayinatının bir bölümü, harplerde sakatlanan askerlerden emekliye ayrılanların bir kısmının ulufeleri, Konyalı olup çalışamayacak kadar aciz ve bakıma muhtaç kimselerin ücretleri bu mukataanın malından ödenmiştir[253]. Burada yeri gelmişken muhtesibin hazineye gönderdiği belirtilen meblağ aslında Karaman valisine tahsis edilmiştir[254].

Konya Mirabiye[255] mukataası da merkezde faaliyet gösteren bir mukataa idi (bkz. Harita 3). Aynı şekilde burası da XVII. yüzyılda Karaman eyaleti valilerinin hasları arasında olup Hz. Mevlana evladından Mesnevihanzade Abdülahad Ağa, 1691'de iltizamla işletiyordu[256]. XVIII. yüzyılın başlarından itibaren malikâne sistemine dâhil edilmiştir[257]. Mukataayı bizzat yerinde işleten kişi, aynı zamanda beytülmal eminliği görevini de yapmıştır. Örneğin 1740'ta mukataa malikânecisi olan Hz. Mevlana soyundan Hidayetzade Ahmet Efendi, aynı zamanda beytülmal eminliği görevinde de bulunuyordu[258]. Mirabiye mukataasının gelirleri; Konya'ya bitişik Vadi-i Meram (Dere), Şeyh Vefa, Karaöyük mahalleleri çevresindeki sulanan arazi, "*bâc-ı keyl*", "*resm-i kahve*", "*Gödene ve 'Araplar köyleri*", "*şem'hâne (mum)*", "*beytülmâle ait olan terekeler*", Konya şehrindeki beş "*boyahâne*", muhtemelen şehir çevresinde boya yapımında kullanılan bitkilerin vergisi olan "*boyanın öşrü*" ve "*kaçan kölenin yakalanmasından dolayı sahibinden alınan resimler*" buraya gelir olarak kaydediliyordu[259]. XVIII. yüzyılın başlarında, bu mukataanın yıllık malı 180.150 akçe, muaccelesi de 1.000 kuruş idi. Yüzyıl sonlarında ise yıllık malı 240.150 akçeye, muaccelesi de 21.500 kuruşa yükselmiştir. Dolayısıyla oldukça kârlı olduğu anlaşılan bu mukataa 19 defa el değiştirerek muaccele bedeli hemen hemen 21 kat artmıştır (bkz. Ek 1). Malikâneci anılan yıllık malın 149.520 akçesini Mevlana Dergâhı dervişlerinin taamiyelerine, 35.154 akçesini mütekaidin ve duaguyanın ücretlerine, seferlerde

[252] *MAD.d.* 9510: s. 108; *MAD.d.* 9508: s. 170.
[253] Küçükdağ, *aynı yer*.
[254] Küçükdağ, *aynı tez*, s. 170.
[255] Mukâta'a-ı Mîrâbiyye-i Konya ve Bâc-ı Keyl ve Resm-i Kahve ve Karye-i Gödene ve 'Arablar ve Şem'hâne ve Beytü'l-mâl der-Nefs-i Konya'ya ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 107, *MAD.d.* 9508: s. 168'de yer almaktadır.
[256] 25/03/1691 tarihli *KŞS* 036: s. 281/1. Mesnevihanzade es-Seyyid Abdülahad Ağa, bu mukataayı 150.000 akçe yıllık malıyla, Silahşör-i Şehriyari İbrahim Ağa kefaleti üzerine iltizama almıştır.
[257] 20/05/1670 tarihli Sak-Küçük, *14 Nolu*, KN. 189/2.
[258] 23/10/1740 tarihli *KŞS* 055: s. 346/10.
[259] Küçükdağ, *aynı tez*, s. 166-167.

şehirde toplanan serdengeçtilerin tayinatına[260] ve kalan 55.476 akçeyi de hazineye göndermiştir[261].

Larende İhtisap mukataası ise Karaman merkezde faaliyet gösteren bir mukataa idi (bkz. Harita 3). Bu mukataanın tevabii; "*a'şâr-ı şer'iyye*", "*tapû-yı zemîn*", "*bâd-ı hevâ*", "*kul, cariye ve kaçgun*", "*resm-i boyahâne*", "*resm-i mumhâne*", "*suğla*", "*ihtisâb*", "*bâc-ı bazâr*" ve "*cürm-i cinâyet*" gibi vergilerden oluşuyordu[262]. XVIII. yüzyılın başlarında, bu mukataanın yıllık malı 152.100 akçe, muaccelesi de 1.605 kuruş idi. Yüzyılın sonlarına doğru ise yıllık malı 175.893 akçeye, muaccelesi de 37.500 kuruşa yükselmiştir. Dolayısıyla Konya mukataaları arasında en kârlı olduğu anlaşılan bu işletme tam 25 defa el değiştirmiş muaccele bedeli de yaklaşık 24 kat artmıştır (bkz. Ek 1). Malikâneci anılan bu vergilerin tamamını hazineye göndermiştir[263]. Dikkat edilecek olursa Larende İhtisap mukataasının hem muaccele bedelinin hem de el değiştirme sayısının Konya İhtisap ve Konya Mirabiye'ye göre, daha yüksek olduğu görülmektedir. Muhtemelen bunun nedeni Larende'deki bütün gelir kalemlerinin birleştirilerek tek elden ihaleye sunulmuş olmasıdır. Zira yukarıda da görüldüğü gibi, Konya merkezdeki gelir kalemleri mevcut belgelere göre, en az üçe bölünmüş görünmektedir. İşte bu bölünme de Konya merkezdeki mukataaların muaccele bedellerinin, Larende'ye göre, daha az olmasına sebebiyet vermiş olmalıdır. Neticede kâr elde etme olanağı diğerlerine göre daha yüksek olan Larende İhtisap mukataasına ilgi oldukça yoğun olmuştur. Öyle anlaşılıyor ki, şehirdeki kârlı olan mukataaların muaccele bedelleri, her bir el değiştirmede ortalama bir kat artmıştır. Bu da onlara gösterilen ilginin sebebini açıklamaktadır. Ayrıca şehirden sağlanan gelirin çoğu, hazineye gitmeden genel anlamda yine şehirde bulunan unsurlara aktarılmıştır.

Şimdi de şehir merkezleri dışında kalan mukataalar hakkında değerlendirmede bulunulacak olursa şehrin güneyinde Suğla mukataası[264] bulunuyordu. Bu mukataa, Suğla Suyu denilen kaynakla sulanıyordu. Bu kaynak ise genel anlamda Beyşehir Gölü'nden Seydişehir Gölü'ne akan suların etrafında bulunan yerler ile Siristat (Bozkır) ve Bolkar Dağları'ndan ve Larende'den çıkan kaynakların suladığı alanlar idi (bkz. Harita 4). Bu su kaynaklarından yalnızca Suğla mukataası değil, civarda bulunan zeamet, timar ve vakıflara ait topraklar da

[260] Küçükdağ, *aynı yer*.
[261] *MAD.d.* 9510: s. 107, *MAD.d.* 9508: s. 168.
[262] 02-03/1808 tarihli *Karaman ŞS 293*: s. 350/1.
[263] Mukâta'a-ı İhtisâb ve Tamgâ-yı Lârende'ye ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 107, *MAD.d.* 9508: s. 168'de yer almaktadır.
[264] Mukâta'a-ı Hashâ-yı Suğla ve Tevâbi'i'ye ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 109, *MAD.d.* 9508: s. 170 ve 174'te yer almaktadır.

sulanıyordu[265]. Örneğin Konya kazasına bağlı Arvad?, Karakaya, Balıklagu?, Zincirlü ve Sadeddin, Alaslayöyük?, Yeğinöyük?, Akçe, İsmail? ve Ilgın; Sahra nahiyesine bağlı Sahra, Hacı Ali, Küreçukuru ve Kayseroğlanı, Rumdiğin, Müneccim ve Çumra Karkın adlı yerlerin herbiri kendi adıyla suğla diye anılıyor ve buraya mülhak olarak sayılıyordu[266]. Suğla Suyu'nun kendine mahsus bir toprağı olmayıp devlete ait olan su kaynaklarıyla sulanan arazilerden oluşuyordu. Bu yüzden de mukataalar birbirinden ayrı yerlerde olabiliyordu. Anılan yerlerin vergilendirilmesi ise şu şekilde idi. Devlete ait olan bu kaynaklardan sulanan araziden elde edilen ürünlerin yarısı orayı işletene, kalanı da reayaya aitti. Şayet bu arazileri, Suğla Suyu basmazsa elde edilen ürünlerin üçte biri işletmecilerin, kalan üçte ikisi de reayanın olurdu[267]. Gerek bu kaynaklar ile gerekse bunlarla dolup ardında çekilen araziye ekilen mahsulatın; "'*öşür*", "*arûsâne*", "*resm-i çift*", "*resm-i bennâk*", "*cürm-i cinâyet*" ve "*bâd-ı hevâ*" gibi vergileri anılan işletmelere gelir kaydedilirdi[268]. XVII. yüzyılda padişah hasları arasında yer alan bu mukataayı, 1690'da Hz. Mevlana evladından Mesnevihanzadeler iltizamla işletmişlerdir[269]. XVIII. yüzyılın başlarında, bu mukataanın yıllık malı 3.186 kuruş, muaccelesi de 850 kuruş idi. Yüzyılın sonlarına doğru ise yıllık malı 3.269,5 kuruşa, muaccelesi de 8.000 kuruşa yükselmiştir. Dolayısıyla kârlı olduğu anlaşılan bu mukataa da 19 defa el değiştirerek muaccele bedeli hemen hemen 10 kat artmıştır (bkz. Ek 1). Malikâneci anılan bu vergilerin başlarda 3.082 kuruşunu hazineye, kalan 104 kuruşunu ocaklık olarak Hz. Mevlana Dergâhı'na; yüzyıl sonlarında ise 2.782 kuruşunu hazineye, kalan 487,5 kuruşunu ocaklık olarak Hz. Mevlana Dergâhı'na göndermiştir[270]. Devlete gönderilmesi gereken meblağın bir bölümü de ellerinde beratları bulunan bazı asker, şeyh ve ulemâya ücret olarak verilmiştir[271].

[265] 19/11/1797 tarihli *KŞS* 067: s. 157/1.
[266] 04-12/08/1798 tarihli *KŞS* 067: s. 149/1
[267] 30/03/1739 tarihli *KŞS* 056: s. 273/2.
[268] Küçükdağ, *aynı tez*, s. 167-168.
[269] 02/07/1690 tarihli KŞS 035: s. 116/2. Suğla mukataasını asıl tasarruf eden Osman Paşa'dır. Seyyid Mehmet, Mesnevihanzade Seyyid Abdülahad Ağa ve Osman Paşa'nın vekili olan Yusuf Ağa, şirket üzere, bu mukataayı Osman Paşa'dan 5.796 esedi kuruşa iltizama almışlardır.
[270] *MAD.d.* 9510: s. 107, *MAD.d.* 9508: s. 168.
[271] Küçükdağ, *aynı yer*.

Harita 4: Suğla Bölgesi

Hoca mukataasının da toprakları Suğla bölgesinde olup Karaman'ın kuzeybatısındaki Eşkün mukataasının mülhaklarından idi[272] (bkz. Harita 3). XVIII. yüzyılın başlarına kadar Karaman eyaleti valilerinin hasları arasında yer alırken 1718'den itibaren malikâne sistemine dâhil edilmiştir. Ancak yüzyılın ortalarında da malikâne kaydı kaldırılmıştır. Bu mukataanın yıllık malı 179.160 akçe, muaccelesi de 1.805 kuruş idi. Malikâne olarak işletildiği süre boyunca iki defa el değiştirmiş ve muaccele bedeli de hiç değişmemiştir (bkz. Ek 1). Malikâneci anılan yıllık malın 8.000 akçesini mütekaidin ve duaguyanın ücretlerine, kalan 171.160 akçeyi de hazineye göndermiştir[273].

---

[272] 25/02/1640 tarihli *MAD.d.* 551: s. 18'deki kayda göre, anılan mukataanın adı "*Mukâta'a-ı Hashâ-yı Hoca ve Defterdâr-ı der-Kazâ-yı Lârende ve Gaferyad ve Aladağ*"'dır. Gaferyad'ın bugünki Kazımkarabekir kasabası olduğu düşünülürse mukataanın Karaman'ın kuzeybatısında bulunduğu anlaşılmaktadır.

[273] Mukâta'a-ı Hoca ve Gayrihî (İzzet Sak, *37 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1102-1103 /1691-1692), (Transkripsiyon ve Dizin)*, (Kısaltma: *37 Nolu*), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2010, 23/03/1692 tarihli KN. 265/1'e göre, gayrihi diye ifade edilen mukataalar: Pirlevganda, Digorna, Basmacıyan ve Tahmis-i Kahve-i Larende idi.) an-İfrâz-ı Eşkün der-Livâ-yı Konya'ya ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 108, *MAD.d.* 9508: s. 169'da yer almaktadır.

Yukarıda da değinildiği gibi Suğla'ya mülhak birçok Konya mukataası bulunuyordu. Bu mukataalardan tarih sırasıyla Bayramlu[274] 1726'da, Resm-i Dönüm-i Haşhaş[275] 1736'da, Esad Ahi[276] 1744'te, Karacaöyük[277] 1745'te, Hardallu[278] 1777'de ve Ereğli[279] ise 1795'te malikâne sistemine dâhil edilmiştir. Bunların hemen hemen hepsi de zeametten malikâneye dönüştürülmüş mukataalardır. Ancak Konya şehir merkezinin kuzeybatısında yer alan (bkz. Harita 3), Ilgın mukataası[280] Suğla mülhaklarından olduğu halde, gerek kapsadığı alanın büyüklüğü gerekse kârlı bir işletme olması hasebiyle, daha XVIII. yüzyılın başlarından itibaren malikâne sistemine alınmıştır[281].

Ilgın mukataasının vergi kalemleri de Suğla mukataasınınki ile aynı olup 1720'de yıllık malı 3.000 kuruş, muaccelesi de 2.200 kuruş idi. Yüzyıl sonlarında ise yıllık malı 3.156 kuruş, muaccelesi de 30.000 kuruşa yükselmiştir. Yine kârlı olduğu görülen bu mukataa 17 defa el değiştirerek muaccele bedeli de yaklaşık 14 kat artmıştır (bkz. Ek 1). Malikâneci anılan yıllık malın tamamını hazineye göndermiştir[282]. Larende'nin güneybatısındaki Eminlü mukataası[283] da bulunduğu alan itibarıyla Suğla'ya mülhaktı (bkz. Harita 3). Burası 1717'de malikâne sistemine dâhil edilmiş olup yıllık malı 640 kuruş, muaccelesi de 900 kuruştu. Yüzyıl sonlarında yıllık malı hiç değişmemiş, muaccelesi de 1.040 kuruşta kalmıştır. Harita 3'te görüldüğü üzere, Suğla'ya mülhak Bayramlu, Resm-i Dönüm-i Haşhaş, Esad Ahi, Karacaöyük, Hardallu ve Ereğli mukataalarının hepsinin toplam yıllık malı sadece 1.136 kuruş, muaacceleleri de 2.150 kuruştu[284]. Bu mukataalar arasında en dikkat çekeni ise Resm-i Dönüm-i Haşhaş'tır. Zira öyle anlaşılıyor ki, 1736'da zeametten malikâne sistemine dâhil edilen bu

[274] Mukâta'a-ı Hashâ-yı Karye-i Bayramlu ve Tevâbi'iha tâbi' Nâhiye-i Aladağ der-Livâ-yı Konya'ya ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 110, *MAD.d.* 9508: s. 171'de yer almaktadır.
[275] Mukâta'a-ı Resm-i Dönüm-i Haşhaş der-Livâ-yı Beyşehri der-Eyâlet-i Karamân'a ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 111, *MAD.d.* 9508: s. 171'de yer almaktadır.
[276] Maktû'-ı Karye-i Esad Ahi tâbi' Bağanlar? der-Livâ-yı Konya'ya ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 114, *MAD.d.* 9508: s. 172'de yer almaktadır.
[277] Maktû'-ı Karye-i Karacaöyük ve Mezâri'-i Karacaöyük'e ait kayıtlar, *MAD.d.* 9508: s. 172'de yer almaktadır.
[278] Mukâta'a-ı Karye-i Hardallu ma'a Zemîn-i Kara Hamza veledi Ali tâbi' Nâhiye-i Belvirân der-Livâ-yı Konya'ya ait kayıtlar, *MAD.d.* 9508: s. 173'te yer almaktadır.
[279] Mukâta'a-ı Nefs-i Ereğli der-Nâhiye-i Ereğli der-Livâ-yı Konya'ya ait kayıtlar, *MAD.d.* 9508: s. 173'te yer almaktadır.
[280] Mukâta'a-ı Hashâ-yı Ilgın ve Tevâbi'iha der-Livâ-yı Konya'ya ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 109, *MAD.d.* 9508: s. 170 ve 175'te yer almaktadır.
[281] 31/05/1703 tarihli *KŞS* 040: s. 194/1-2.
[282] *MAD.d.* 9510: s. 109, *MAD.d.* 9508: s. 170 ve 175.
[283] Mukâta'a-ı Karye-i Eminlü ve (Kozlubucak) Tevâbi'iha der-Livâ-yı Konya'ya ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 107, *MAD.d.* 9508: s. 168 ve 173'te yer almaktadır.
[284] *MAD.d.* 9510 ve *MAD.d.* 9508.

mukatanın, ihdas tarihi göz önünde bulundurulduğunda Konya ovasında tahıl dışında başka ürünlerin de yetiştirildiği anlaşılmaktadır.

Karaman sakini Bozulus Türkmeni[285] ile ondan ifraz olmuş Çataklu[286] mukataaları ise Konya merkezin kuzeybatısında Sultan Dağı'nın doğu eteklerinde yer alıyordu. Harita 3'te görüldüğü üzere, bu bölge menzil ve derbentlerin yoğun şekilde bulunduğu yerlerden biridir. Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılın başlarında yeniden yapılanma sürecinde, Konya ve çevresinde sorun çıkaran Kürt ve Türkmen aşiretlerini Rakka'ya sürgün etmiş, hem bu şekilde bölgede boş kalan yerlere hem de Atçekenlerin daha önce terk ettiği bazı alanlara Bozulus Türkmenlerinden; Oğulbeğlü, İzzeddin, Köşne, Süleyman Hacılu, Hamza Hacılu, Amrudlu, Danişmendlü, Kara Halillü, Ortaciyan maa Ebumlu?, Çavundur obaları, Çataklu, Çepni ve Çayan cemaatlerini bu bölgeye yerleştirmiştir[287]. Ardından da onları bazı muafiyetler karşılığında derbentçi olarak kaydetmiştir[288]. Derbentçi olmayan Bozulus Türkmenlerinin vergilerini mukataa haline getirerek Rabia Gülnuş Valide Sultan'a has olarak tahsis etmiştir[289]. Buna göre, ilk kısmı Karaman sakini Bozulus Türkmenleri diye anılan İzzeddin, Köşne, Süleyman Hacılu, Hamza Hacılu, Amrudlu, Danişmendlü, Kara Halillü, Ortaciyan maa Ebumlu? cemaatleri[290]; ikinci kısmı, Oğulbeylü cemaatinden ifraz edilerek Kadınhanı derbendine iskân edilen Hacılu, Karamanlu, Abdurrahmanlu, Derilü ve Karasarılu cemaatleri; üçüncü kısmı Çataklu cemaati; dördüncü kısmı ise Çayan aşiretine tabi İleminlü cemaatleri oluşturmaktadır[291]. Böylece bir yandan bölge güvenliği temin edilirken diğer yandan da hazineye katkı sağlanmıştır[292]. XIX. yüzyılın başlarından itibaren Bozulus Türkmenlerinin yaşadığı Bozulus kazası idari olarak, ileride değinileceği üzere, Esbkeşan kazaları arasında sayılmaya başlanmıştır[293]. Bozulus ve Çataklu mukataalarının vergi kalemleri de Suğla ile

---

[285] Mukâta'a-ı Türkmenân-ı Cemâ'at-i Bozulus 'an-Sâkinân-ı Karamân'a ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 108, *MAD.d.* 9508: s. 169'da yer almaktadır.
[286] Mukâta'a-ı Cemâ'at-i Türkmenân-ı Çataklu 'an-İfrâz-ı Bozulus 'an-Sâkinân-ı Karamân'a ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 108, *MAD.d.* 9508: s. 169'da yer almaktadır.
[287] Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri "Bozulus Türkmenleri 1540-1640"*, Bilge Yayınları, Ankara 1997, s. 146.
[288] Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, (Kısaltma: *İskân Siyaseti*), TTK, Ankara 1997, s, 68, 70-77, 94-108, 127-128, 144. Ayrıca bkz. Yörük, *Derbentler*, s. 260-261.
[289] *MAD.d.* 19098.
[290] 20/02/1764 tarihli *C.ZB.* 1614.
[291] *MAD.d.* 3157'de bahsedilen mukataaların 1763-1772 yılları arasındaki yıllık malları; Karaman sakini Bozulus Türkmenlerinin 7991 kuruş, Oğulbeylü cemaatinden ifraz olunan cemaatlerin 682 kuruş, Çataklu cemaatinin 350 kuruş ve İleminlü cemaatlerinin ise 300 kuruştur.
[292] Bozulus Türkmenleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gündüz, *aynı eser*.
[293] 1830 tarihli *NFS.d* 3390. Bu defterde Esbkeşan kazaları; Eskiil ve Turgud ile birlikte Bozulus kazasından oluşmuştur.

aynıydı. XVIII. yüzyılın başlarında, Bozulus Türkmeni mukataasının yıllık malı 7.904 kuruş, muaccelesi de 13.000 kuruş idi. Malikâne kaydı kaldırılmadan önce ise yıllık malı aynı olup muaccelesi 3.000 kuruşa inmişti. Dolayısıyla bu mukataanın zarar ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim bu yüzden de daha az el değiştirmiş olabilir. Buna göre bu mukataa 12 defa el değiştirerek muaccele bedeli hemen hemen dört kat azalmıştır (bkz. Ek 1). İşletmeci anılan yıllık malın tamamını hazineye göndermiştir[294].

Esbkeşan mukataası[295], Harita 3'te görüldüğü üzere, Konya mukataaları arasında idari, mali ünite olarak gerek yerleşim yeri gerekse nüfus bakımından en büyüğüdür[296]. XVI. yüzyılın ortalarına kadar konargöçer daha sonra da yerleşik hayata geçen Atçeken aşiretlerinin yaşadığı bu coğrafya; Doğu'da Tuz Gölü, Aksaray ili ve Konya'nın Karapınar ilçesi, güneyde Karaman ili, batıda Bozkır ilçesi, Konya merkez, Akşehir, Yunak ve Çeltik ilçesi, kuzeyde ise Ankara ili arasında yer almaktaydı[297]. İdari olarak zaman zaman değişiklikler gösterse de genelde Turgud, Bayburd ve Eskiil kazası şeklinde teşkilatlandırılmıştı[298]. Turgud, Konya merkez, Akşehir ve Cihanbeyli ilçeleri arasında[299]; Eskiil, Aksaray ilinin batısından başlayarak Konya'nın Karapınar ilçesinin tamamını ve merkez ilçenin bazı kısımlarını içine alan bölümde; Bayburd ise Karaman'ın kuzey, kuzeybatı ve kuzey doğu kısımlarını kaplayan bir kaza idi[300]. Atçekenler için XVI.-XVII. yüzyıllar arasında, kanunlar düzenlenmiş[301], buna göre, yaptıkları ziraat için "*at resmi*", "*esb resmi*" veya "*at akçesi*" gibi adlarla anılan vergiyi ödemişlerdir. Bunun karşılığında da "*avârız*", "*nüzûl*" ve "'*öşr*" gibi vergilerden muaf sayılmışlardır. Yetiştirdikleri hayvanlar ve diğer reayanın ödediği; "*bâd-ı hevâ*", "*resm-i arûs*", "*resm-i tapû-yı zemîn*", "*yâve*", "*mâl-ı mefkûd ve kaçgun*", "*cürm ve cinâyet*", "*beytü'l-mâl-ı 'âmme ve hâssa*" gibi örfi vergileri de vermişlerdir. Diğer taraftan yerleşik hayata geçen Atçekenlerden, "*yaylak resmi*", "*kışlak resmi*" ve "*otlak resmi*" gibi konargöçerlerden alınan vergiler tahsil edilmemiştir[302]. Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ortalarına kadar, bu idari ve iktisadi ünitenin bütünlüğünü

---

[294] *MAD.d.* 9510: s. 108, *MAD.d.* 9508: s. 169.
[295] Mukâta'a-ı Rüsûm-ı Tâ'ife-i Esbkeşân ve Tevâbi'i'ye ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 2, *MAD.d.* 9508: s. 13'te yer almaktadır.
[296] Bu tezde mali ünite olarak Atçeken aşiretlerinin yaşadığı mukataadan söz edilecekse "*Esbkeşan mukataası*", bölgede yaşayan reaya anlamında ise "*Atçekenler*", "*Atçeken aşiretleri*" gibi terimler kullanılacaktır.
[297] Atçeken aşiretleri hakkında geniş bilgi bkz. Karadeniz, *aynı tez.*
[298] İréne Beldiceanu Steinherr, "Atçeken", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 48 (48-49).
[299] Karadeniz, *aynı tez*, s. 69.
[300] Faruk Sümer, "Çukur-ova Tarihine Dâir Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)", (Kısaltma: *Çukurova*), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, I, S. l,, (Ankara 1963), s. 89.
[301] Karadeniz, *aynı tez*, s. 357-378.
[302] Karadeniz, *aynı tez*, s. 37-41, 301.

korumak için Atçekenliğe giriş-çıkışları denetim altına almıştır. Nitekim kaydedildikleri yerin dışına çıkıp orada yerleşseler bile, Atçekenlik vergisini vermek zorunda kalmışlardır. Ancak reayanın önceden ödemediği borçlar üzerlerinde kalmak şartıyla bulundukları yere gelişleri on seneyi geçmiş ve avarız hanesine de kayıt olmuşlar ise Atçekenlikten çıkıp oraya yerleşmelerine izin verilmiştir[303]. Esbkeşan mukataasının XVIII. yüzyılın başlarında, yıllık malı 8.133 kuruş, muaccelesi de 8.500 kuruş idi. Malikâne kaydı kaldırılmadan önce ise yıllık malı aynı kalmasına rağmen muaccelesi 2.000 kuruşa inmişti. Dolayısıyla Esbkeşan mukataası da Bozulus gibi zarar ettiği anlaşılmaktadır. Zira ona benzer şekilde 10 defa el değiştirmiş ve muaccele bedeli de yaklaşık dört kat azalmıştır (bkz. Ek 1). Malikâneci anılan yıllık malın yüzyıl başlarında, 6.500 kuruşunu malikâne-has olarak kalanını da hazineye göndermişti. Daha sonra da tamamını hazineye göndermeye başlamıştır[304].

Ancak yeri gelmişken burada şu hususta da bahsetmek gerekir. Yukarıda anılan gelişmeler çerçevesinde XVIII. yüzyıl boyunca devam eden savaşlar yüzünden, devlet, "*imdâdiye*" denilen bazı tekâlifleri, "*mu'âf, müsellem ve min-külli'l-vücûh serbest*" olmalarına rağmen[305] Atçekenler ve Bozulus Türkmenleri'nden tahsil ederek valilerini desteklemeye çalışmıştır. Bu süreçte imdadiyeler, üç aşamada zorunlu hale getirilmiştir. Birinci aşamada, 1723-1746 arası dönemde İran ve Avusturya seferleri sırasında, reaya serbest olduğu için imdadiye alınması yasaklanmıştır[306]. İkinci aşamada, 1768-1774 Rus seferi sırasında, verginin şarta bağlı olarak alınabileceği belirtilmiştir[307]. Son aşamada, 1774-1829 yılları arasında İran, Rus, Avusturya, Fransa, İngiltere ve Suudi (Vehhabi) savaşları sırasında, imdadiyelerin bölge reayasından toplanması yasal hale getirilmiştir[308]. Bu süreçte reaya, üzerlerine bindirilen fazladan yüke, gerek resmi gerekse gayriresmi olarak itiraz etse de çaresiz şekilde kabullenmek

---

[303] 02-11/05/1718 tarihli *KŞS* 048: s.275/2.
[304] *MAD.d.* 9510: s. 2, *MAD.d.* 9508: s. 13.
[305] Halil İnalcık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 52. Osmanlı devletinde vergilerden muaf olma konusunda üç kademe vardı. Devlet, önce avarızdan, sonra raiyyet rüsumundan ve en son şer'i vergilerden muâfiyet bağışlardı. Bütün bu muafiyetler ancak din ve devlet için bir takım hizmetler karşılığı bağışlanmış sayılırdı.
[306] 15/04/1731 tarihli *C.ML.* 1874; 03/04/1741 tarihli *KŞS* 055: s. 001/1; 29/04/1741 tarihli *KŞS* 055: s. 001/2'deki kayda göre, Esbkeşan kazalarından 72 deve talep edilmiştir; 18-27/01/1742 tarihli *KŞS* 055: s.291/1 ve aynı tarihli *MAD.d.* 10184: s.62.
[307] 02/01/1768 tarihli *KŞS* 059: s.096/1.
[308] 18/11/1777 tarihli *KŞS* 063: s.104/1; 15/01/1788 tarihli *KŞS* 065: s.102/2; 17/12/1789 tarihli *C.AS.* 39852; 17/06/1790 tarihli *MAD.d.* 17913: s.17-18; 02/07/1790 tarihli *KŞS* 101: s.140/2; 10/08/1799 tarihli *C.ML.* 4379; Tarihsiz *KŞS* 068: s.145/3; 18/08/1825 tarihli *KŞS* 071: s.137/1; 15/07/1828 tarihli *KŞS* 074: s.103/2; 12/12/1829 tarihli *C.TZ.* 8038.

zorunda kalmıştır[309]. Hatta bazen işi yokuşa sürerek sürüncemede bırakmaya çalışmışlardır[310]. Ancak ellerinden pazarlık yaparak daha az vergi ödemekten başka bir şey gelmemiştir[311]. Anlaşılan o ki devlet, uzun yıllar boyunca muaf olan mukataaların serbestiyet özelliğinde bir değişikliğe gitmekle, valisini desteklemiştir.

Son olarak Adet-i Ağnam mukataasına[312] gelince bu mukataanın vergi toplama alanı bütün Karaman eyaletini kapsıyordu (bkz. Harita 1). Burayı işletenler, Karaman eyaletinde yaşayanların, ister Müslüman isterse gayrimüslim, yetiştirdiği bütün koyun, keçi gibi hayvanlardan; "*âdet-i ağnâm*", "*resm-i ağıl*" [313] ve "*âdet-i gulâmiye*" adındaki vergileri tahsil ediyordu. Adet-i ağnam vergisi, Anadolu, Sivas ve Karaman eyaletlerinde, Rumeli'deki uygulamaya göre toplanması esastı. Buna göre vergi, senede bir defa olmak üzere Mart ayında tahsil edilecekti[314]. Adet-i Ağnam mukataasının XVIII. yüzyılın başlarında yıllık malı 12.500, muaccelesi de 10.500 kuruştu. Yüzyıl sonlarında yıllık malı aynı kalmış, muaccelesi de bir ara düştükten sonra, 11.220 kuruşa yükselmiştir. Çok kârlı bir işletme olmadığı anlaşılan Adet-i Ağnam, 18 defa el değiştirmiştir (bkz. Ek 1). Bunun da nedeni anılan mukataanın muhtemelen bütün Karaman eyaletini kapsaması hasebiyle işletmeciye sağladığı prestij olmalıdır. Zira anılan verginin zorlanmadan tahsil edilebilmesi için işletmecinin bölgede sözü geçmesi ya da

---

[309] Köylülerin devlete gösterdiği tepkiler hakkında geniş bilgi için bkz. Suraiya Faroqhi, *Devletle Başa Çıkmak Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550-1720*, (Çev. Hamide K. Bejsovec), Alfa Yayıncılık, İstanbul 2016.

[310] Bu nokta 15/10/1815 tarihli *C.AS.* 25529'deki kayda göre, 1815 senesine mahsuben orduda yük taşımak üzere kiralanacak develerin, Konya'nın kazalarına isabet eden 350 adedinin bedeliyesi herbiri için 150 kuruştan 52.500 kuruştur. Bu bedeliyelerin 25.550 kuruşu mübaşir olarak gönderilen Çukadar Salih Ağa tarafından toplanmıştır. Yapılan tahkik sonucu, Konya (42 deve), Larende, Pirlevganda, Aladağ ve Gaferyad senedini İstanbul'a, İnsuyu ve Ereğli senedini Bayburdlu Hasan Ağa'ya, Belviran da senedini Bozkır Madeni mülhakatından olduğu için Darbhane'ye göndermiştir. Ancak, Esbkeşan hisesine düşen 144 deve karşılığı olan 22.100 kuruşu malikâne sahibi valide sultan kethüdası tarafından gönderilen biri olursa veririz diyerek Saidili de muafiyet iddiasıyla bedeliye vermemişlerdir.

[311] 15/04/1774 tarihli *KŞS* 062: s.164/1'deki kayda göre, Esma Sultan'ın malikâneciliğini yaptığı Esbkeşan mukataası reayaları, 1774 tarihinde İstanbul'a bir arzuhal göndermişlerdir. Mukataaya ait olan Eskiil, Bayburd, Kureyş ve Turgud kazaları 150 tane mamur köyden ibaret iken Bayburd ve Turgud kazalarının reayası dağılmış bir haldedir. Eskiil kazasının 55 köyünden Muradça ve İnegazi köylerinde 20-30 nefer reaya mevcuttur. Ancak yapılan yeni düzenleme ile seferler için Konya kazalarından 350 deve istenmiştir. Konya ayanının yaptığı taksimata göre Esbkeşan kazalarından; Turgud kazasına 26 ve 2 sülüs, Kureyş kazasına 24, Bayburt kazasına 13 ve 1 sülüs, Eskiil kazasına da 24 deve düşmüştür. İstenen bu develeri reayanın vermesi mümkün değildir. Bundan dolayı, Eskiil'den altı, Bayburd'tan bir, Kureyş'ten beş ve Turgud'dan da beş olmak üzere toplam 17 mehar şütüran vermeye güçleri yetmektedir. Ayrıca bu husus 1774'te gönderilen bir fermanla çözüme kavuşturulmuştu. Neticede son gelen fermanla Esbkeşan reayası hissesine düştüğü iddia edilen 80 deve yerine önceden olduğu gibi 17 deve toplanmaya devam edilmesi ve kalan 63 devenin diğer kazalara dağıtılması kararlaştırılmıştır.

[312] Mukâta'a-ı Âdet-i Ağnâm ve Âdet-i Gulâmiye ve Resm-i Ağıl-ı Müselmânân ve Gebrân Livâ-yı Konya ve Kayseriyye ve Kırşehri ve Niğde ve Aksaray ve Beyşehri ve Tevâbi'ihâ der-Eyâlet-i Karamân'a ait kayıtlar, *MAD.d.* 9510: s. 109, *MAD.d.* 9508: s. 171'de yer almaktadır.

[313] Ağnam resmi ve resm-i ağıl hakkında geniş bilgi için bkz. Feridun Emecen, "Ağnam Resmi", *DİA*, I, Ankara 1988, s. 467.

[314] 10/07/1731 tarihli Sak, *52 Nolu*, KN. 261/1.

sözü geçen birisiyle çalışması gerekirdi. Malikâneciler anılan yıllık malın tamamını hazineye göndermişlerdir[315].

Yukarıda imdadiyelerde yaşanan sürecin bir benzeri Adet-i Ağnam mukataasında da yaşanmıştır. Zira devlet, muhtemelen yine anılan gerekçelerle bu vergilerde artırma yoluna gitmiştir. Buna göre, 1703'te adet-i ağnam vergisi, timar topraklarında yaşayan reayadan iki koyuna bir akçe, miri (has) mukataalardakilerden ise bir koyuna bir akçe olarak tahsil edilmiştir[316]. Askerilerden ve Evkaf Nezareti'ne bağlı vakıf reayasından ise 150 koyuna kadar herhangi bir vergi alınmayıp bundan sonrası için bir koyuna bir akçe olarak toplanmıştır[317]. 1732 tarihli başka bir kayıtta; Anadolu, Sivas, Karaman sancaklarında Rumeli de uygulandığı gibi, tahsili emredilen bir baş koyundan bir akçe, 100 baş koyundan 20 akçe gulamiye, 300 baş koyundan beş akçe resm-i ağıl alınmasının İçil sancağında da uygulanması emredilmiştir[318]. 1731 tarihli diğer bir belgede ise askerilerin de daha önce belirtilen şekilde ödeme yapmaları gerektiğinden bahsedilmektedir[319]. Böylece reayanın ödediği resm-i ağnamda % 100 oranında zam yapılmıştır. Buna ilaveten XIX. yüzyılın başlarında bu tür ödeme şeklinden vazgeçilerek anılan vergiler maktu olarak tahsil edilmeye başlamıştır. Buna göre, Karaman eyaletine bağlı her bir sancağın durumuna göre bir sayı belirlenmiştir. Belirlenen bu sayı, yine o livadaki kazanın durumuna göre tevzi edilmiştir. Örneğin 1815'te Konya için toplam koyun sayısı 2.000 olup her bir koyundan tahsil edilmesi gereken meblağ da beş kuruş olarak belirlenmiştir[320]. Ayrıca Osmanlı maliyesi, XVIII. yüzyılın sonlarında "*kıl ve yapağı resmi*" adında yeni bir vergi kalemi daha oluşturmuştur. Buna göre, Konya sancağına bağlı; İnsuyu, Belviran, Eskiil, Akçaşehir, Gaferyad, Larende, Pirlevganda, Ereğli, Karaman, Kureyşözü, Saidili, Kureyş maa Bayburd, Kureyş maa Divle ve Bozulus kazalarında yaşayan reayanın her bir koyun ve keçisi için bir para toplanması ve "*Îrâd-ı Cedîd Hazînesi*"ne gönderilmesi istenmiştir[321].

---

[315] *MAD.d.* 9510: s. 109, *MAD.d.* 9508: s. 171.
[316] 13/06/1787 tarihli *KŞS* 065: s.127/1'deki kayda göre, Karaman eyaletine bağlı Konya, Kayseri, Niğde, Akşehir, Aksaray, Beyşehri, Kırşehri sancaklarının kasabalarında, köylerinde, yaylaklarında, kışlaklarında ve diğer yerlerinde sakin olup ziraatle meşgul olan bütün müslim, gayrimüslim reayaya, bazı tekaliflerden muaf Esbkeşan ve Bozulus Türkmeni mukataası reayası da dâhil, adet-i ağnamı vermeleri hususunda birkaç defa ferman gönderilmiştir.
[317] 1703 tarihli *KŞS* 040: s.194/2.
[318] 31/05/1732 tarihli *AE.SMHD.I.* 12225.
[319] 10/07/1731 tarihli Sak, *52 Nolu*, KN. 261/1.
[320] 30/09/1815 tarihli *KŞS* 070: s. 135/2.
[321] 17/12/1795 1795 tarihli *KŞS* 066: s.081/2'deki kayda göre, anılan vergilerin tahsil edilmesi ile ilgili olarak kapıcıbaşlarından Mirahur Bozok mutasarrıfı Cabbarzade Süleyman görevlendirilmiştir.

Konya mukataalarıyla ilgili genel açıklamalar yapıldıktan sonra, kaynaklardan elde edilen verileri (bkz. Ek 1) tablo haline getirerek sütun sütun daha ayrıntılı olarak değerlendirmekte fayda vardır (bkz. Tablo 4).

Tablo 4: 1717-1808 Yılları Arasında Konya Mukataalarının Genel Durumu

Genel Sırası	Malikâne Kapsamına Alındığı Yıl	Mukataanın Defterdeki Son Kayıt Tarihi	Mukataanın Adı	Mukataanın Faaliyet Gösterdiği Alan	Mukataanın Başlangıç Mal-ı Mirisi (Kuruş)	Mukataanın Ortalama Yıllık Mal-ı Mirisi (Kuruş)	Mukataanın Mal-ı Mirisindeki Değişim Oranı (%)	Mukataanın (Büyüklüğü) Toplam Mal-ı Miridеki Oranı (%)	Mukataanın Başlangıç Muaccele Bedeli (Kuruş)	Mukataanın Ortalama Muaccele Bedeli (Kuruş)	Mukataanın Muaccelesindeki Değişim Oranı (%)	Malikânecinin Başlangıç Yıllık Brüt Hasılatı (Kuruş)	Malikânecinin Ortalama Yıllık Brüt Hasılatı (Kuruş)	Mukataanın Yıllık Brüt Hasılatındaki Değişim Oranı (%)	Mukataanın El Değiştirme Sayısı
1	1723	1808	Adet-i Ağnam	Hayvancılık	12,500	12,500	0%	30%	10,500	11,866	13%	17,226	16,966	-2%	18
2	1720	1789	Esbkeşan	Tarım	8,133	8,025	-1%	19%	8,500	5,058	-40%	12,598	10,830	-14%	10
3	1719	1789	Bozulus	Tarım	7,904	7,766	-2%	18%	13,000	9,579	-26%	13,891	11,774	-15%	12
4	1718	1808	Suğla	Tarım	3,186	3,258	2%	8%	850	5,443	540%	3,795	4,804	27%	19
5	1720	1808	Ilgın	Tarım	3,000	3,148	5%	7%	2,200	17,772	708%	4,041	6,936	72%	17
6	1718	1808	Konya Mirabiye	Ticaret, Sanayi ve Hizmet	1,901	2,016	6%	5%	1,000	9,018	802%	2,493	3,972	59%	19
7	1718	1747	Hoca	Tarım	1,493	1,493	0%	4%	1,805	1,805	0%	2,306	2,266	-2%	2
8	1718	1808	Larende İhtisap	Ticaret, Sanayi ve Hizmet	1,268	1,303	3%	3%	1,605	19,762	1131%	1,982	5,457	175%	25
9	1717	1808	Eminlü	Tarım	640	651	2%	2%	900	1,283	43%	1,013	1,033	2%	13
10	1718	1808	Konya İhtisap	Ticaret	563	613	9%	1%	900	2,666	196%	944	1,292	37%	17
11	1726	1808	Bayramlu	Tarım	516	516	0%	1%	500	9,536	1807%	730	2,477	240%	7
12	1795	1808	Ereğli	Tarım	367	367	0%	1%	250	250	0%	461	458	-1%	2
13	1718	1758	Çataklu	Tarım	300	336	12%	1%	300	433	44%	425	478	12%	3
14	1745	1745	Karacaöyük	Tarım	100	100	0%	0%	150	150	0%	156	156	0%	1
15	1744	1808	Esad Ahi	Tarım	68	68	0%	0%	1,020	2,361	131%	371	572	54%	5
16	1736	1791	Resm-i Dönüm-i Haşhaş	Tarım	60	60	0%	0%	150	784	423%	112	239	114%	9
17	1739	1808	Resm-i Kantar	Ticaret	50	50	0%	0%	170	295	74%	107	121	12%	10
18	1777	1808	Hardallu	Tarım	26	28	9%	0%	80	529	562%	47	121	159%	7

Bu tablo, *MAD.d.* 9510 ve 9508'e göre Temel tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre, Konya sancağında malikâne sistemi ilk defa 1695-1696 yılları arasında uygulanmaya başlamıştır. Bu kapsamda, anılan yıllarda sadece bir adet mukataa malikâne sistemi içerisine dâhil edilmiştir[322]. İlerleyen yıllarda ise malikâne sayısı daha da artmıştır[323]. Ancak malikâne sistemi, 1715'te ilga edildikten sonra bu mukataalar da genelde iltizamla işletilmiştir[324]. Malikâne sisteminin 1717'de yeniden ihdasından sonra bu mukataalar da peyder pey malikâne kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte sonraki yıllarda bazı timar ve zeametlerin de malikâneye dönüştürülmesiyle XVIII. yüzyılın sonlarında mukataa sayısı daha da artmıştır. Tablo 4'te görüldüğü üzere, Karacaöyük mukataası 1745'te malikâne kapsamına alınmış, fakat aynı yıl sistemden çıkarılmıştır. Hoca mukataası 1747'de, Çataklu da 1758'de malikâne yerine iltizama verilmeye başlanmıştır. Yine Esbkeşan ve Bozulus mukataaları da 1789'da malikâne kapsamından çıkarılarak Valide Sultanlara has tayin edilmiştir[325]. Aynı şekilde Resm-i Dönüm-i Haşhaş'ın da 1791'de malikâne kaydı kaldırılmıştır. Bu konudaki daha ayrıntılı veriler, aşağıdaki grafikte verilmiştir (bkz. Grafik 5).

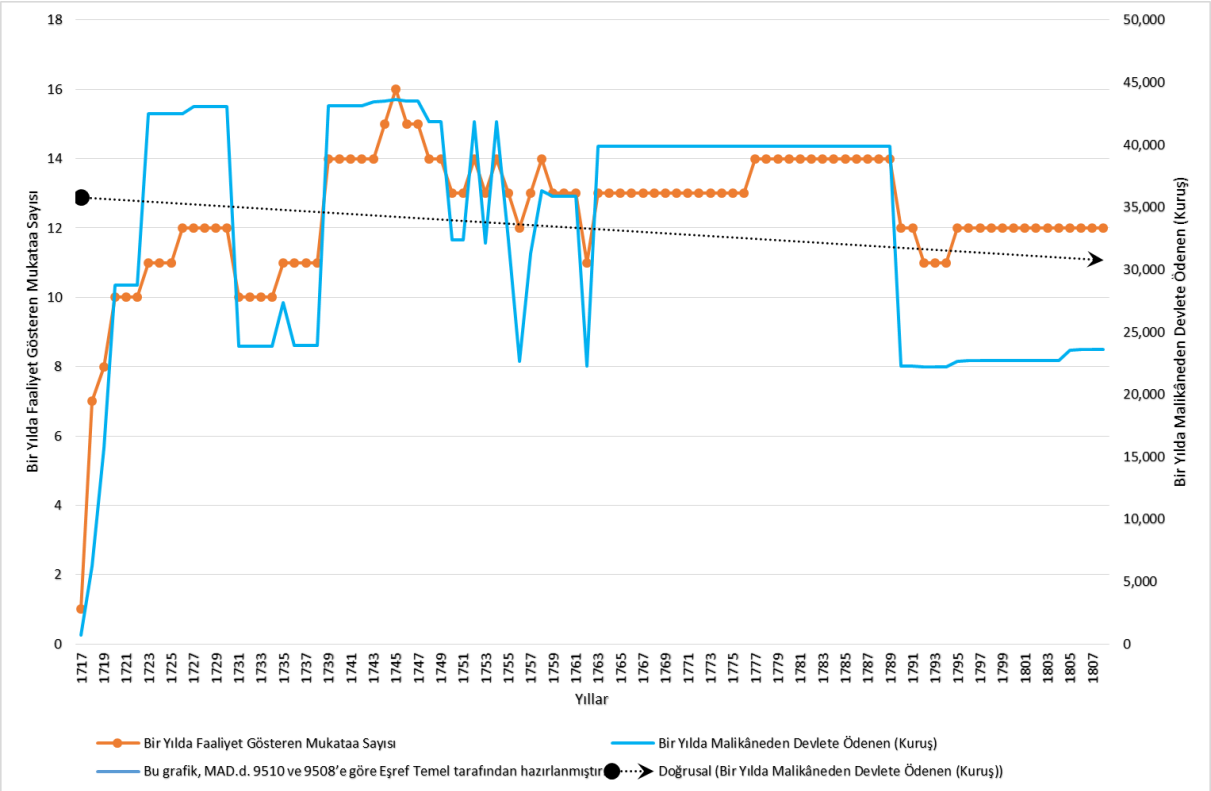
[322] Özvar, *aynı eser*, s. 222, 230.

[323] 20/05/1704 tarihli Sak, *41 Nolu*, KN. 286/1'deki kayda göre, Konya İhtisap mukataasının ber-vech-i malikâne Mart 1115'ten itibaren Mevlevi Mehmet'in üzerinde, muaccelesinin 1.400 kuruş ve yıllık malının da 55.040 akçe olduğu belirtilmektedir. Yine aynı defterdeki 03/08/1704 tarihli 268/1'deki kayda göre, Suğla mukataasının senede tefavütüyle 3.186 Esedi kuruş malı, 1.050 kuruş da muaccelesinin olduğu ifade edilmiştir.

[324] İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili 47 (1128 - 1129 / 1716 - 1717) (Transkripsiyon ve Dizin)*, (Kısaltma: *47 Nolu*), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, 24/01/1717 tarihli KN. 257/1'deki kayda göre, Mustafa b. Hidayetullah, 1129 mali yılına mahsup olmak üzere, Konya Mirabiye mukataasını, 198.150 akçe eski malına 200 kuruş ilavesiyle, bir yıllığına iltizama almıştır. Kendisine beratı 27/01/1717'de verilmiştir. Devlet Mustafa Efendi'den anılan malın; 137.520 akçesini ocaklık olarak Hz. Mevlana Vakfı fukaralarının taamiyesine, 42.630 akçesi emekli ve halen görevde olanlara ve kalan 350 kuruşunu da Hazine'ye vermesini istemiştir. Bu kayıttan anlaşıldığı kadarıyla aslında, aynı yıl için bu mukataayı, Mustafa ve Süleyman, yukarıdaki toplam maldan 50 kuruş eksik olmak üzere iltizama almışlar, hatta kendilerine 12/10/1726 tarihinde berat dahi verilmişti. Ancak Mustafa b. Hidayetullah, malikâne sisteminin yürürlükte olduğu dönemde kendisine ait olan bu mukataayı başkalarına kaptırmak istemediği için yıllık malda 50 kuruş daha artırıma gitmiştir. Böylece mukataa da kendisinde kalmıştır. Yine aynı defterdeki 29/11/1716 tarihli 266/1'deki kayda göre, Yusuf zide kadrühü, 01/01/1129 mali yılına mahsup olmak üzere, Konya İhtisap mukataasını, 67.529 akçe yıllık malıyla bir yıllığına iltizama almıştır. Kendisine beratı 22/01/1716'da verilmiştir. Devlet Mustafa Efendi'den anılan malın; 47.529 akçesini emekli ve halen görevde olanlara ve kalan 20.000 akçesini de Hazine'ye vermesini istemiştir.

[325] *MAD.d.* 9510: s. 2, 108; *MAD.d.* 9508: s. 13, 169.

Grafik 5: Konya'da Bir Yılda Faaliyet Gösteren Malikâneler ve Bunların Devlete Sağladığı Katkı (Kuruş)

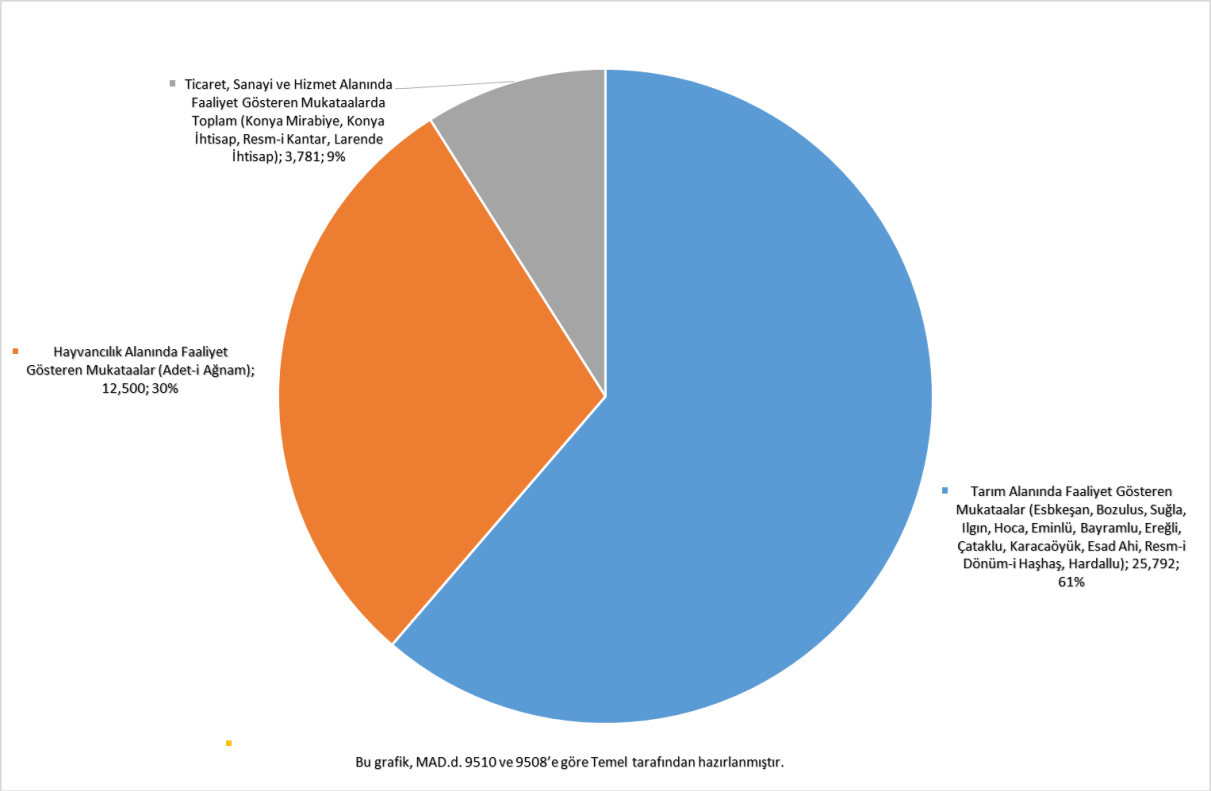
Tablo 4 ve Grafik 5'ten hareketle, özellikle XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren malikâne sayısında azalma görülse de bu işletmelerin malikâne dışında iltizam veya başka bir şekilde işletiliyor olması hasebiyle, genel anlamda mukataa sayısında önemli bir artış olduğunu söylemek mümkündür. Yine aynı doğrultuda, Esbkeşan ve Bozulus gibi mukataaların malikâne sisteminden çıkarılmasına rağmen hâlâ has veya iltizamla işletildiği düşünülürse Konya'dan devlete sağlanan yıllık katkı yaklaşık 40-50 bin kuruş olmuştur.

Bu mukataaların hangi alanda faaliyet gösterdiğine gelince bilindiği üzere, işletmelerin "*tevabiine*" yani içerdiği vergi unsurlarının çeşitliliğine göre, kapsadığı mekânın genişliği de değişirdi. Buna göre bir mukataanın içerdiği vergi ve resimlerin çeşidi arttıkça kapsadığı mekânın sınırı daralır, buna karşılık tek bir vergi unsuru içeren mukataanın mekân sınırı ise o ölçüde genişlerdi[326]. Konya mukataaları bu kapsamda değerlendirildiğinde merkez dışında bütün eyaleti kapsayacak şekilde Adet-i Ağnam hayvancılık; Esbkeşan, Bozulus, Suğla, Ilgın, Hoca, Eminlü, Bayramlu, Ereğli, Çataklu, Karacaöyük, Esad Ahi, Resm-i Dönüm-i Haşhaş ve Hardallu tarım; Konya şehir merkezindeki, Konya İhtisap ve sonradan buna dâhil edilen Resm-

[326] Genç, *Mukataa*, 129-132.

i Kantar ticaret; yine şehirdeki Konya Mirabiye ticaret, sanayi ve hizmet; Larende (Karaman) merkezdeki Larende İhtisap da tarım, ticaret, hizmet ve sanayi sektöründe faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 4 ve Grafik 6).

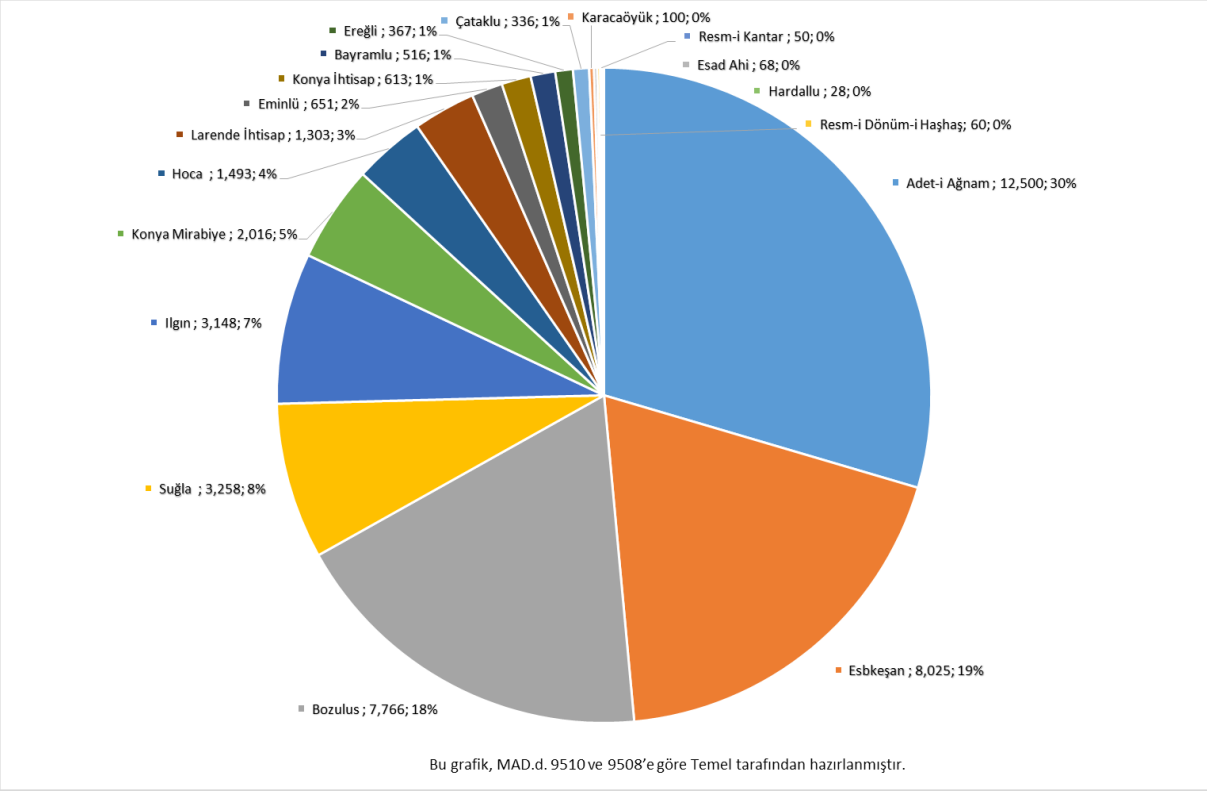
Grafik 6: Konya Mukataalarının Faaliyet Alanları ve Devlete Yaptıkları Yıllık Tahmini Katkı (Kuruş)

Bu çerçevede Grafik 6, Konya'da anılan faaliyetlerin durumu; % 61 tarım, % 30 hayvancılık ve % 9 da ticaret, sanayi ve hizmet sektörleri olarak sıralanmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, Konya ekonomisi, yaklaşık % 90 oranında kıra dayalı bir yapıya sahip olup ancak şehrin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde de diğer alanlarda faaliyet göstermiştir.

Genel değerlendirmenin ardından, Konya mukataalarını, devlete yaptıkları yıllık katkı, yani devlete ödenen mal-ı miri açısından tek tek ele almak gerekirse Adet-i Ağnam, Esbkeşan, Bozulus, Suğla ve Ilgın, Konya Mirabiye, Hoca, Larende İhtisap, Eminlü, Konya İhtisap, Bayramlu, Ereğli, Çataklu, Karacaöyük, Esad Ahi, Resm-i Dönüm, Resm-i Kantar ve Hardallu diye sıralamak mümkündür. Bu sıralamaya göre, Ilgın'dan sonra tarım alanında faaliyet gösteren mukataaların tamamı, başlangıç tarihleri dikkatte alındığında timar ya da zeametten malikâne kapsamına alınmış, dolayısıyla katkıları da o oranda az olmuştur (bkz. Grafik 7).

Grafik 7: Konya Mukataalarının Büyüklüğünü Gösteren Ortalama Mal-ı Mirileri ve Bunların Toplama Göre Oranları (Kuruş; %)

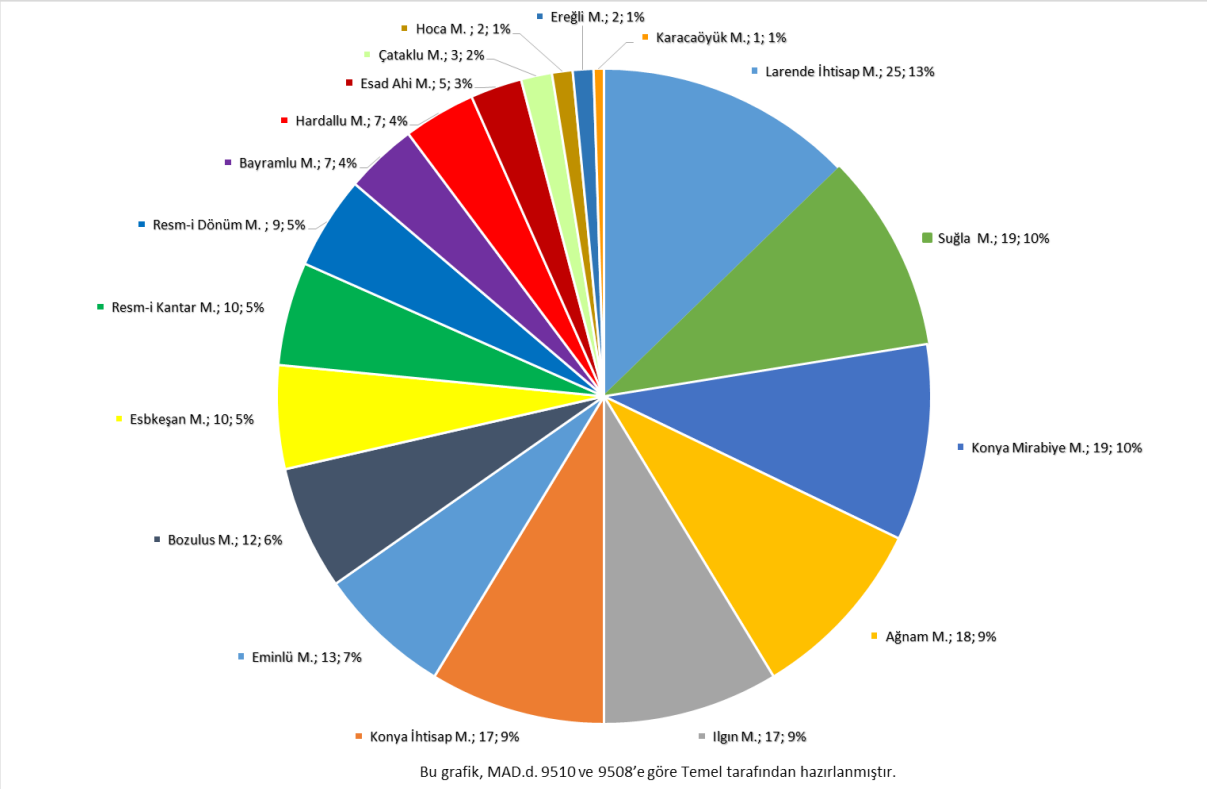
Grafik 7'ye göre, en büyük katkı % 30 oranında 12.500 kuruşla bütün Karaman eyaletinin hayvancılık vergilerini içine alan Adet-i Ağnam'dan gelmiştir. Tarımsal anlamda da en büyük topraklara sahip olan Esbkeşan ise % 19 oran ortalama 8.025 kuruşla, ikinci sırayı almıştır. Şehir ekonomisi anlamında en büyük katkı ise % 5 oran ortalama 2.016 kuruşla Konya Mirabiye'den sağlanmıştır. En az katkı ise daha sonradan mukataalaştırılan işletmelerden gelmiştir. Buna göre, anılan mukataaların toplam katkısı % 3 civarında 1.139 kuruşta kalmıştır.

Şimdi Konya'daki mukataalardan hangisinin daha fazla talep gördüğünü ve bunun nedenleri üzerinde kısa bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Bunun için de genel anlamda işletmecilerin her bir ihale ve hisse devri yani el değiştirme sonrası oluşan duruma bakmak gerekir[327]. Bilindiği üzere bir mukataa, her el değiştirmede yeniden fiyatlandırılır, buna göre de muaccele bedelleri aşağı veya yukarı yönlü olabilirdi. Bunların aşağı veya yukarı yönlü

[327] Genç, *aynı eser*, s. 155-187. Genç, bir mukataanın malikânenin sahibine sağlayacağı yıllık kâr ile bu kâra bedel olarak ödenen muaccele meblâğı arasında belirli bir oran bulunacağı hipotezinden hareket etmiştir. Bu sayede, malikânelerin İstanbul piyasasında cari olan kâr hadlerini, yaklaşık olarak ortaya çıkarmıştır. Bundan sonra; muaccele miktarı ile muaccelenin ait olduğu yıla tekabül eden kâr haddini çarparak malikâne sahibine ait yıllık muhtemel kârı tespit etmiştir. Hazineye ödenmesi gereken; mal, kalemiye gibi yıllıkların miktarı verili olduğundan, malikânecinin yıllık muhtemel kârı ile hazineye aktarılacak bu miktarı toplayarak malikânecinin brüt gelirini bulmuştur. Böylece malikânecinin brüt gelirindeki artış veya azalışa göre, reel faaliyet hacminin mutlak seviyesi olmasa da mukataanın alâkalı olduğu faaliyet hacmindeki değişmeleri ortaya çıkarmıştır.

olması da o mukataanın kârlı olup olmadığı konusunda genelde önemli bir fikir verirdi. Bununla birlikte bir işletmeci bir mukataayı kârlı olmasa bile, bazı gerekçelerle, kârlı olan diğer mukataalarla birlikte portföy şeklinde işlettiği zamanlar olurdu[328]. Buna göre, Tablo 4 ve Grafik 8, Konya mukataaları el değiştirme sayısına göre değerlendirildiğinde en yoğun ilgi; Larende İhtisap, Suğla, Konya Mirabiye, Ağnam, Ilgın, Konya İhtisap, Bozulus ve Esbkeşan mukataalarına gösterilmiştir.

Grafik 8: Konya Mukataalarının El Değiştirme Sayısı ve Toplamdaki Oranları

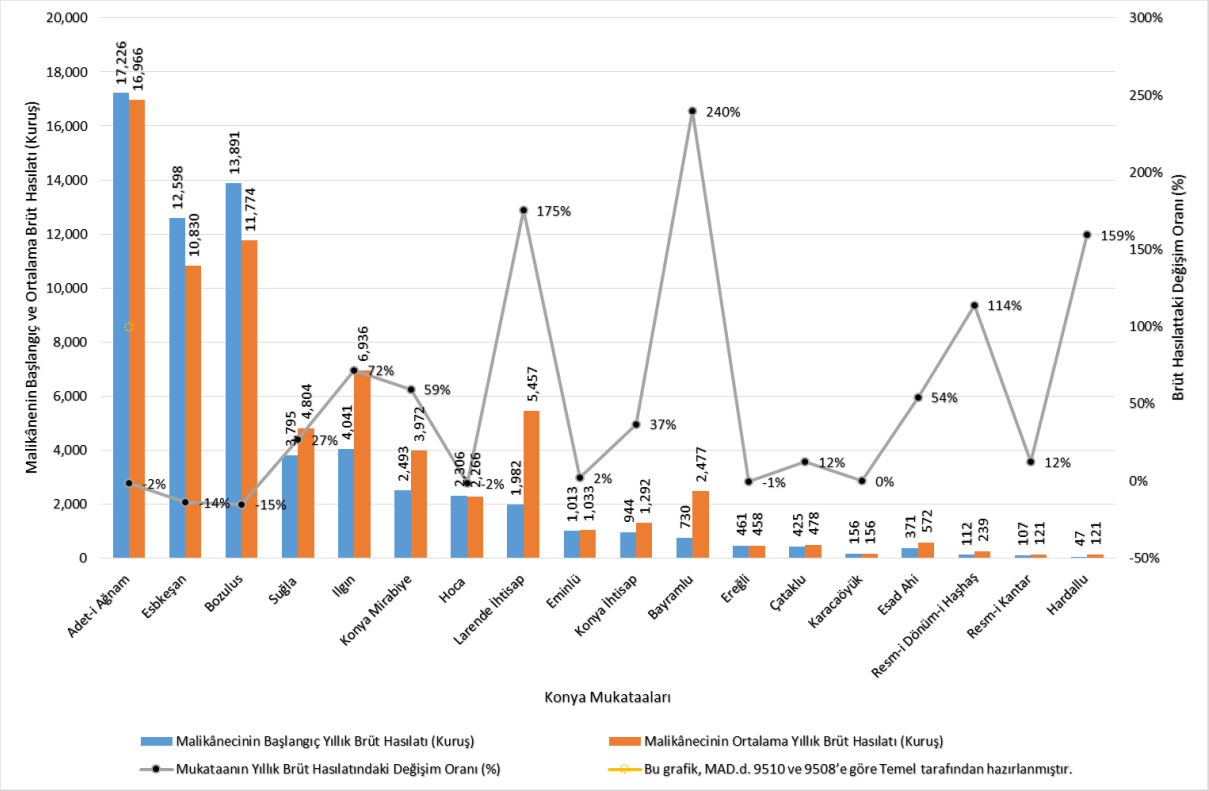
Grafik 8'e göre, en çok talep, 25 kez el değiştirerek hemen hemen bütün alanlarda faaliyeti olan Larende İhtisap'a gösterilmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere, bu mukataanın tevabii, Konya şehir merkezindeki mukataalar gibi, ayrı ayrı işletilmediği için işletmeciye önemli avantajlar sağlamıştır. Zira burayı alan kişi, muhtemelen bulunduğu yerde başka işletmeci olmadığı için sorun çıkmadan bölgedeki vergileri toplama fırsatı yakalamış olmalıdır. Haliyle bu durum da Larende İhtisap'ın değerini artırmıştır. Ardından genel anlamda sulu tarımın yapıldığı Suğla ve Konya Mirabiye 19'ar defa el değiştirmiştir. Bunların ardından 18

[328] Genç, *Malikâne*, s. 516-517; Çizakça, *aynı eser*, s. 150-151.

ile Adet-i Ağnam, 17'şer defa ile de Ilgın ve Konya İhtisap, 13 ile Eminlü, 12 ile Bozulus ve 10 defa ile Esbkeşan gelmiştir. Bundan sonraki mukataaların ise 10'un altında hisse devri yapılmıştır.

Diğer taraftan brüt gelir açısından oransal olarak en yüksek artış, özellikle Suğla bölgesindeki ve şehir merkezlerinde faaliyeti olan mukataalarda görülmüştür (bkz. Tablo 4 Grafik 9).

Grafik 9: Konya Mukataalarının 1717-1808 Arası Başlangıç ve Ortalama Brüt Hasılatı Arasındaki Değişim Oranları (Kuruş;%)

Grafik 9'a göre, başlangıca göre brüt gelir; Bayramlu'nun % 240, Larende İhtisap'ın % 175, Hardallu'nun % 159, Resm-i Dönüm-i Haşhaş'ın % 114, Ilgın'ın % 72, Konya Mirabiye'nin % 59, Esad Ahi'nin % 52, Konya İhtisap'ın % 37, Suğla'nın % 27, Çataklu ve Resm-i Kantar'ın % 12 ve Eminlü'nün de % 2 artmıştır. Ereğli'nin % 1, Adet-i Ağnam ve Hoca'nın % 2, Esbkeşan'ın % 14 ve Bozulus'un da % 15 oranında brüt geliri azalmıştır. Adet-i Ağnam, Bozulus ve Esbkeşan mukataalarının brüt gelirlerinde görülen azalmanın nedeni,

muhtemelen 1740'lı yıllarda Esbkeşan ve Bozulus çevresinde görülen kıtlık olmalıdır[329]. Zira bu durum anılan mukataalarda muaccele bedellerinin azalmasına neden olmuştur. Bu durumdan dolaylı olarak aynı kaynaktan gelir sağlayan, Adet-i Ağnam mukataası da olumsuz etkilenmiştir. Ancak Hoca ve Ereğli mukataalarındaki zararın neden kaynaklandığı hakkında mevcut veriler ışığında bir yorum yapmak mümkün değildir.

Yukarıdaki sıralamalara bakıldığında özellikle Suğla bölgesindeki mukataaların hem çok el değiştirdiği hem de brüt gelirlerinin arttığı görülmektedir. Bu da anılan mukataaların, muhtemelen kârlı olduğunu ve işletmeciler arasındaki rekabete işaret etmektedir. Bu durumda devletin bu alanları mukataalaştırarak ne kadar isabetli bir karar aldığı ortaya çıkmaktadır. Ancak bu sıralamada dikkati çeken bir husus ise Esbkeşan, Bozulus ve Adet-i Ağnam gibi muaccele bedelleri başlangıca göre azalan mukataalar da tahmin edilenden daha fazla ilgi görmüştür. Bunun da nedeni, yukarıda anılan sebeplerden dolayı, devlet, Atçekenler ve Bozulus Türkmenleri gibi geniş bir alanı kapsayan iki büyük idari, mali ünitenin bütünlüğünü korumak istemiş olmalıdır. Bu çerçevede o dönemde zarar ettiği açıkça bilinen Esbkeşan mukataasının Hanedan'a mensup Esma Sultan[330] tarafından satın alınması manidardır. Zira devlet, Esbkeşan'ı Esma Sultan'a satarak muhtemelen bu yapının korunmasını sağlamış olmalıdır. Diğer taraftan Esma Sultan'ın ise bu işletmeyi alarak aslında zarar etse de oluşturduğu portföy sayesinde, buranın zararını diğerlerinin kârıyla karşıladığı anlaşılmaktadır[331] (bkz. Tablo 5).

[329] 25/02/1740 tarihli *MAD.d.* 5512: s.004/3.
[330] M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK, Ankara 1980, s. 90-91.
[331] *D.HSK.d.* 25739: s.3.

Tablo 5: 1759-1789 Yılları Arası Esma Sultan'ın Tasarrufunda Olan Mukataalar

No	Mukataanın Adı	Mukataayı Malikâne Olarak Alma Tarihi	Mukataanın Yıllık Malı (Kuruş)	Esma Sultan'ın Hisse Oranı	Esma Sultan'ın Ödediği Muaccele (Kuruş)	Mukataanın Toplam Muaccelesi (Kuruş)	Mukataanın Muaccelesinin Mala oranı (%)
1	Esbkeşan	1768	8,133	1/1	2,000	2,000	**-75%**
2	Gümrük-i İstanbul maa Gümrük-i İskele-i Vize	1762	21,562	1/4	8,200	32,800	**52%**
3	Memlaha-i Selanik	1766	22,500	1/6	7,333	44,000	**96%**
4	Ortaabad? Hasköy ve Kızılca Müsellem	1775	2,572	1/2	15,500	31,000	**1105%**
5	Adet-i ağnam Liva-i Biga ve Karesi	1773	1,500	3/4	22,875	30,500	**1933%**
6	Muhassıllu? Vize Safir? ve rüsum-ı tamga-yı Akçeşme?	1759	26,614	1/2	15,000	30,000	**13%**
7	Resm-i Gümrük-i Duhan İstanbul ve Edirne (Esham usülü uygulanıyor)	1775	211,546	2/160 sehim	25,000	2,000,000	**845%**
8	Gümrük-i İskele-i Dırac	1775	25,330	1/5	16,800	84,000	**232%**
	Toplam		**319,757**		**112,708**	**2,254,300**	
Bu tablo, *D.HSK.d.* 25739'e göre Temel tarafından hazırlanmıştır.							

Öyle anlaşılıyor ki, Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılda artan nakit ihtiyacına paralel olarak Konya'daki mukataa sayısını artırmıştır. Bu çerçevede öncelikle Suğla diye bilinen bölgedeki birçok zeameti mukataaya çevirmiştir. Ayrıca mevcut duruma göre, reayanın muaf tutulduğu bazı vergileri bile kademeli olarak tahsil etmeye başlamıştır. Yine reayanın ödemesi gereken vergilerin hem miktarını artırarak hem de niteliğini değiştirerek hazineye daha fazla gelir elde etmeye çalışmıştır. Osmanlı merkezi yönetiminin XVIII. yüzyıldaki bu girişimleri sayesinde, Konya'dan hazineye sağlanan katkı artmış görünmektedir. Bu katkının da yıllık olarak 40-50 bin kuruş civarında olduğu[332], bunun ise yaklaşık % 90'nının kırda yapılan tarım ve hayvancılıktan, kalan % 10'unun da şehirdeki faaliyetlerden sağlandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mukataalardaki el değiştirme sayısı göz önünde bulundurulduğunda en yoğun ilginin ve rağbetin, özellikle sulu tarımın yapıldığı ve şehir merkezindeki mukataalara gösterilmesi, söz konusu mukataaların daha fazla kâr getirdiği şeklinde yorumlanabilir.

[332] Erol Özvar, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler I*, (Haz. Erol Özvar ve Mehmet Genç), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 219-220. Özvar'a göre, 1748'de Osmanlı Devleti'nin bütçe geliri 13,741,282 kuruş idi. Buna göre, Konya mukataalarının bütçedeki yeri yaklaşık binde 3-4 civarındaydı.

2.3. MUKATAALARIN MALİKÂNE SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ

Bugüne kadar malikâneler hakkında yapılan çalışmalarda ulaşılan neticelerden bahsetmek gerekirse ilk olarak Osmanlı dış ticaret politikasındaki değişikliklerin de etkisiyle, yukarıda da görüldüğü üzere, malikâne sayısında büyük bir artış olmuştur. İkinci olarak XVIII. ilâ XIX. yüzyılların başları arasında malikâne başına düşen hissedar sayısı yaklaşık iki katına çıkmıştır. Üçüncü olarak bir hissedarın sahip olduğu hisse, riski dağıtmak amacıyla, göreceli olarak azalmıştır. Bununla birlikte malikâne sahiplerinin ödediği ortalama muaccele miktarında reelde, yani kuruşun içerisindeki gram gümüş olarak azalma olmuştur[333] (bkz. Tablo 6). Bu sonuçlara Konya'nınkileri de ilave ederek hepsini bir tabloda belirttikten sonra, konuyu başlıklar halinde değerlendirmek yerinde olacaktır.

[333] Çizakça, *aynı eser,* s. 150-157.

Tablo 6: Konya Mukataaları ile Anılan Yerlerdeki Mukataaların Karşılaştırılması

	Tokat			Diyarbakır			Halep			Girit			Konya			İstanbul			Genel Toplam		
Yıl	1745/50	1768	Oran (%)	1745/50	1768	Oran (%)	1745/50	1768	Oran (%)	1740/50	1760/65	Oran (%)	1745/50	1765/70	Oran (%)	1745/50	1768	Oran (%)	1745/50	1768	Oran (%)
Malikâne Sayısı	205	62	-70%	308	39	-87%	234	62	-74%	85	44	-48%	14	14	0%	864			1710	221	-87%
Malikâneci Sayısı	185	158	-15%	214	100	-53%	163	169	4%	192	110	-43%	34	33	-3%	795	771	-3%	1583	1341	-15%
Malikâne Başına Düşen Malikâneci Sayısı	0.90	2.55	183%	0.69	2.56	271%	0.70	2.70	286%	2.25	2.50	11%	2.43	2.36	-3%	0.92			0.93	6.07	555%
Malikâneci Başına Düşen Muaccele (Kuruş)	265.2	269.6	2%	531.0	186.8	-65%	839.8	198.4	-76%	537.0	1,451.0	170%	1,671.9	1,022.4	-39%	3,516.5	10,153.0	189%	2,209.6	6,052.3	174%
Kuruş Cinsinden Ödenen Toplam Muaccele (1 kuruş=120 akçe)	49,062	42,597	-13%	113,634	18,680	-84%	136,887	33,530	-76%	103,104	159,610	55%	56,845	33,740	-41%	3,038,256	7,827,963	158%	3,497,788	8,116,119	132%
Gümüş Cinsinden Ödenen Toplam Muaccele (Kilogram)	712	490	-31%	1,650	215	-87%	1,988	385	-81%	1,497	1,835	23%	825	388	-53%	44,115	89,990	104%	50,788	93,303	84%

Bu tablo ana hatlarıyla Çizakça, *aynı eser* , s. 150-157'e göre hazırlanmıştır. Çizakça ise, çalışmasını Genç'in elde ettiği verilere dayandırmıştır. Kuruşun yıllara göre değişen gümüş içeriklerine dair veriler de Pamuk, *Fiyatlar ve Ücretler* , s. 14-16'dan alınmıştır.

Konya mukataaları hakkında yukarıda 1717-1808 yılları arasındaki veriler esas alınacağı ifade edilmişti. Fakat dikkat edilirse Tablo 6'da malikâne sisteminin yürürlüğe girdiği yıllara ve XVIII. yüzyılın sonlarına ait veriler bulunmamaktadır. Tokat, Diyarbakır, Halep, Girit ve İstanbul ile Konya'nın sağlıklı bir karşılaştırmasını yapabilmek için hemen hemen aynı yıllara ait veriler kullanılmıştır. Buna göre yaklaşık 1740 ile 1770 yılları karşılaştırıldığında ilk olarak İstanbul hariç, malikâne sayısında bütün yerlerde azalma görülürken Konya'da herhangi bir değişme olmamıştır. İkinci olarak Halep hariç, malikâneci sayısı azalmıştır. Üçüncü olarak malikâne başına düşen hissedar sayısında, her yerde artış görülürken Konya'da cüzi bir düşüş yaşanmıştır. Dördüncü olarak malikâneci başına düşen muaccele miktarı, İstanbul ve Girit dışında, her yerde azalmıştır. Son olarak ödenen toplam muaccele miktarında, yine İstanbul ve Girit hariç, önemli bir azalma olmuştur. Bu azalma, muacceleler kuruş cinsinden hesap edildiğinde sınırlı düzeyde kalırken gümüşe göre ise daha fazla olmuştur. Bu bilgilerden hareketle İstanbul ve Girit dışında, malikâne işletmeciliğinin kârlı olmaktan çıktığını söylemek mümkündür. Bundan dolayı da devlet, gerekli gördüğü yerlerde malikâne alanlarını sistemden çıkartarak başka şekillerde işletmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda toplam muaccele ödemeleri açısından, taşranın payı azalmış, merkezin ise artmıştır.

Anılan yerler ile Konya mukataaları karşılaştırıldığında malikâne ve malikânecinin diğerlerine göre daha az olmasına rağmen, Konya'daki mukataaya sahip bir malikâneci, devlete sağladığı katkı İstanbul ve Girit'ten sonra üçüncü sıradadır. Bu açıdan bakıldığında Konya mukataalarının, İstanbul ve Girit dışında, daha fazla kâr sağladığını ve bu yüzden rağbet gördüğünü söylemek mümkündür. Bunda da muhtemelen, Konya'nın Anadolu'nun sağ kolu üzerinde bulunduğu için her alanda önemli bir lokasyona sahip oluşu etkili olmalıdır. Buna ilaveten Konya'daki mukataaların çoğu, daha önceden valide sultanlara veya paşalara ait haslar olması hasebiyle, hem kapsadığı alan hem de yıllık mal ve muacceleleri çok büyüktü. Örneğin Esbkeşan mukataası, valide sultanlar hayatta iken onlara, vefat etmişlerse malikâne olarak İstanbul'daki üst düzey asker ve bürokratlara satılmıştır. Bu mukataayı, iltizamla işletme dışında, Konya'da ikamet eden hiçbir kişi malikâne olarak satın alamamıştır[334].

[334] *MAD.d.* 9510: s. 2; *MAD.d.* 9508: s. 13.

Şimdi de Konya mukataalarının genel malikâne sistemi içerisindeki yerine bakmak yerinde olacaktır. Bunun için de Tablo 7'den hem de daha önce yurt çapında muaccele bedellerini gösteren Grafik 1'den yararlanılacaktır.

Tablo 7: Konya'nın Malikâne Sistemi İçerisindeki Yeri

Yıllar	Konya Toplam Muaccele (Kuruş)	Tokat, Diyarbakır, Halep, Girit, Konya ve İstanbul Toplam Muaccele (Kuruş)	Konya'nın Anılan Yerler Arasında Kuruş Cinsinden Yeri (%)	Yurt Çapında Toplam Muaccele (Kuruş)	Konya'nın Yurt Çapında Kuruş Cinsinden Yeri (%)
1745/50	56,845	3,497,788	1.63	4,343,651	1.31
1765/70	33,740	8,116,119	0.42	9,785,466	0.34
Tokat, Diyarbakır, Halep, Girit ve İstanbul hakkındaki veriler; Çizakça, *aynı eser* , s. 150-157'den yurt çapındakiler ise Genç, *aynı eser* , s. 141'den alınmıştır.					

Konya mukataaları, XVIII. yüzyıl ortalarında anılan yerler arasında % 1,63, yurt çapında ise % 1,31 bir paya sahiptir. Ancak bu pay yüzyılın sonlarına doğru azalarak anılan yerler arasında % 0,42'ye, bütün sistem içerisinde de % 0,34'e gerilemiştir. Konya mukataalarından devlete sağlanan katkı, anılan bazı yerlerden daha fazla olsa da genel toplamın içerisinde çok fazla bir değer taşımadığı anlaşılmaktadır.

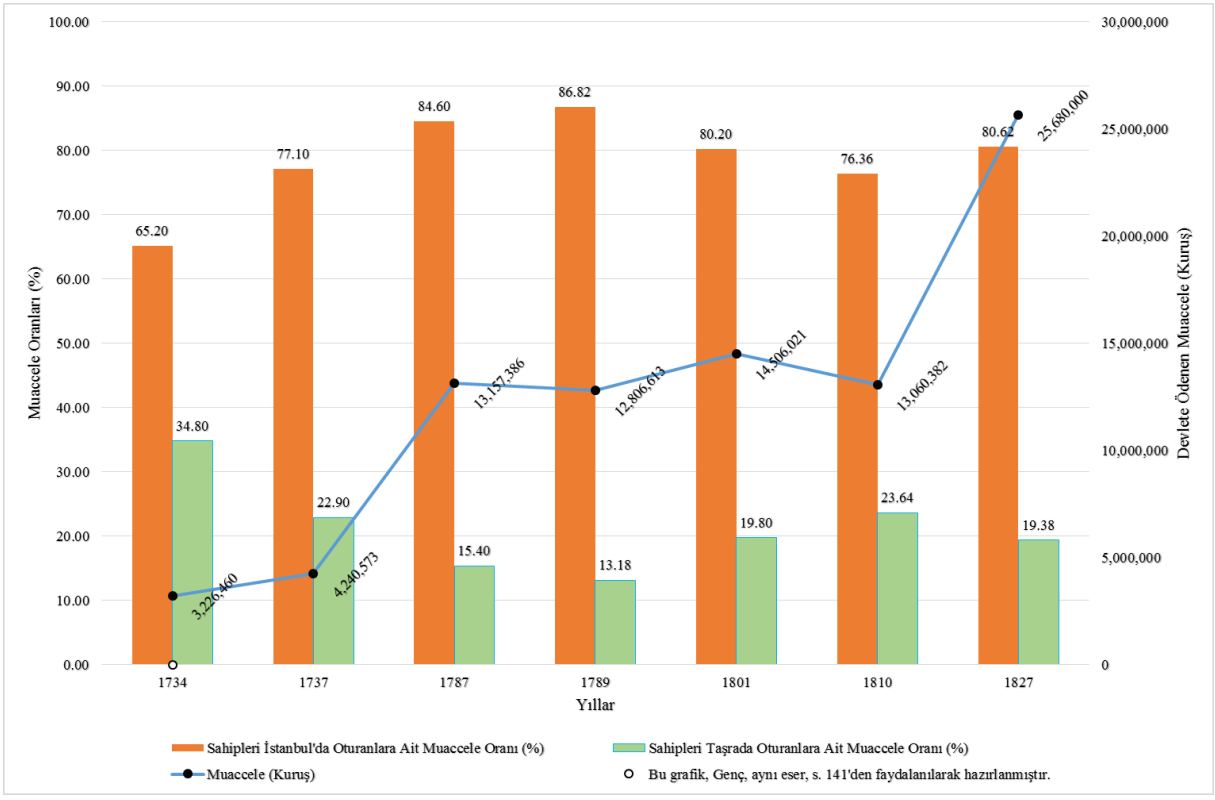
2.4. MALİKÂNECİLERİN DURUMU

Öncelikle konuyu genel bir çerçeveye oturtmak bakımından, Osmanlı'da yaşayan ister merkezde isterse taşrada ikamet eden bütün malikânecileri, ödedikleri muaccele bedeli açısından ele almak yerinde olacaktır. Bu minvalde yıllara göre İstanbul'da ve taşrada ikamet eden malikânecilerin, toplam muaccele ödemelerindeki yerini gösteren Tablo 8 ve Grafik 10 oluşturulmuştur.

Tablo 8: İkamet Yerlerine Göre Toplam Muaccele Ödemeleri ve Oranları

Yıllar	Toplam Muaccele (Kuruş)	Toplam Muaccele (Gümüş Ton)	Sahipleri İstanbul'da Oturanlara Ait Muaccele Miktarı (Kuruş;%)	Sahipleri İstanbul'da Oturanlara Ait Muaccele Miktarı (Gümüş Ton)	Sahipleri İstanbul'da Oturanlara Ait Muaccele Oranı (%)	Sahipleri Taşrada Oturanlara Ait Muaccele Miktarı (Kuruş;%)	Sahipleri Taşrada Oturanlara Ait Muaccele Miktarı (Gümüş Ton)	Sahipleri Taşrada Oturanlara Ait Muaccele Oranı (%)
1734	3,226,460.0	48.0	2,103,652	31.3	65.20	1,122,808	16.7	34.80
1737	4,240,573.0	63.1	3,269,482	48.6	77.10	971,091	14.4	22.90
1787	13,157,386.0	131.5	11,131,149	111.3	84.60	2,026,237	20.3	15.40
1789	12,806,612.5	88.4	11,118,701	76.7	86.82	1,687,912	11.6	13.18
1801	14,506,021.0	85.6	11,633,829	68.7	80.20	2,872,192	17.0	19.80
1810	13,060,382.0	48.9	9,972,908	37.3	76.36	3,087,474	11.6	23.64
1827	25,680,000.0	59.5	20,703,216	47.9	80.62	4,976,784	11.5	19.38
Genel Ortalama	**12,382,490.6**	**75.0**	**9,990,419**	**60.3**	**80.68**	**2,392,071**	**14.7**	**19.32**
Bu veriler; Genç, *aynı eser* , s. 141'den faydalanılarak elde edilmiştir.								

Grafik 10: İkamet Yerlerine Göre Toplam Muaccele Ödemeleri ve Oranları (Kuruş;%)

Tablo 8 ve Grafik 10'a göre, İstanbul'da oturanların ödediği muaccele ile taşradakilerin arasında farkın en az olduğu yıl 1734'tür. Bu yıl İstanbul'da ikamet edenler yaklaşık 2.1 milyon

kuruş % 65, taşradakiler ise 1.1 milyon kuruş % 35 muaccele ödemesinde bulunmuşlardır. Aradaki farkın en fazla olduğu yıl ise 1789 olmuştur. Bu yılda merkezde oturanlar yaklaşık 11.1 milyon kuruş % 86,82, taşradakiler de 1.7 milyon kuruş % 13,18 muaccele ödemişlerdir. Bunların genel ortalaması alındığında İstanbul'da oturanların payı % 81, taşradakilerin ise % 19 olmuştur. Öyle anlaşılıyor ki, malikâne sistemi giderek küçük tasarrufçuların erişebileceği bir hale gelmiştir. Ancak ortalama muaccele miktarının düşmesi, kalemiye mensupları ile ulemânın da dâhil olduğu askeri sınıf dışında, toplumun diğer üyelerinin de malikâne sistemine katılmasını sağlamamıştır. Nitekim İstanbul'da ikâmet eden 1.226 malikâne sahibinin yüzde birinden az bir kısmı esnaf sınıfına mensup olup içlerinden sadece birkaçı ayan ya da mültezim, geriye kalan % 99'luk kısım, kalemiye mensupları ile ulemânın da dâhil olduğu askeri sınıftan insanlardan oluşmuştur[335].

2.4.1. Konya Malikânecileri

O halde genel açıklamanın ardından Konya mukatalarını işletenlerin unvanı neydi ve bu kişiler nerelerde oturuyorlardı? sorularının cevaplamak yerinde olacaktır. Ancak bu soruları cevaplamaya geçmeden önce, anılan defterlerde, Konya mukataalarına yatırım yapan malikâneciler için kullanılan unvanlara açıklık getirmekte fayda vardır. Zira bu unvanlar, bir malikânecinin kimliğini ortaya koyan en önemli işaretlerden biridir. Hatta onların sadece kimlikleri değil, nerede ikamet ettikleri konusunda da belirleyici bir özelliğe sahiptir. Buna göre, Konya mukataalarında malikâneci olan kişiler için "*hanedan üyesi*", "*paşa*", "*paşazade*", "*efendi*" [336], "*efendizade*", "*ağa*", "*ayan ağa*" ve "*ayan efendi*" unvanları kullanılmıştır. Bunlar arasında hanedan üyesi diye bahsedilen unvan; padişah kadınları, çocukları veya kardeşlerine aittir. Bu çalışma kapsamında III. Ahmet'in kızları Zeynep Sultan[337] ve Esma Sultan için bu unvan kullanılmıştır. Zeynep Sultan Bozulus'ta, Esma Sultan ise Esbkeşan mukataasında malikâneciydi. Paşa unvanı, daha çok eyaletlerde valilik yapmış kişileri ifade etmektedir. Bu kişilerin genelde sabit bir ikamet yerleri yoktu. Örneğin Karaman valiliği yapan Çelik Mehmet Paşa ile Kadı Abdurrahman Paşa birçok eyalette valilik yapmışlardır. Paşazade unvanı, vali çocuklarını belirtmekte olup bu kişilere genelde "*bey*" deniliyordu. Paşazadeler, resmi bir görev üstlenmedikçe, genelde babalarının görev veya yatırım yaptığı şehirlerde kalırlardı. Örneğin

[335] Çizakça'nın ana hatlarıyla Genç'in elde ettiği verilere dayandırdığı araştırması hakkında geniş bilgi için bkz. Çizakça, *aynı eser*, s. 150-157.
[336] Ergenç, *aynı eser*, s. 133.
[337] Uluçay, *aynı eser*, s. 86-87; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), I, TVYY, İstanbul 1996, s. 46.

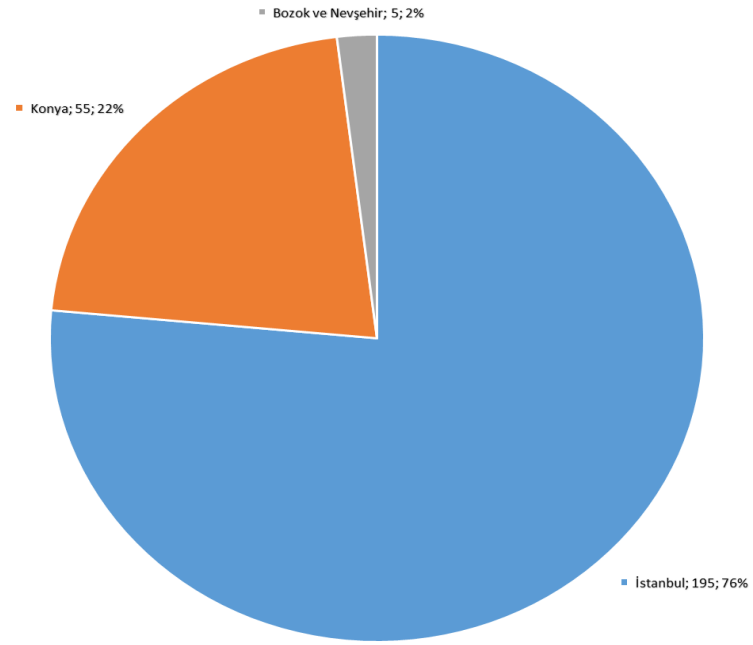
Çelik Mehmet Paşa'nın çocukları İbrahim, Hasan, Ali ve Hüseyin Bey ile Abdurrahman Paşa'nın çocukları Ahmet Rifat, İzzet Ali ve Mehmet Bey babalarıyla birlikte Konya'daki mukataalarda hisse sahibi olmuşlardır. Bundan dolayı Konya'da ikamet eden paşazadeler için bu unvan, bir bakıma yerelleşmiş olmanın bir ifadesidir. Efendi unvanı ise genelde İstanbul'da yaşayan ilmiye kökenli kişiler için kullanılan bir unvandır. Ancak bu unvana sahip birkaç kişi, Konya'da ikamet etmekteydi. Efendizade unvanı, ilmiye kökenli kişilerin İstanbul'da kalan çocuklarına aittir. Ağa unvanı, yine genelde İstanbul'da sakin kalemiyedeki kişileri belirtmektedir. Ancak Konya'da birkaç askeri kökenli kişi de bu unvanla anılmıştır. Ayan ağa, Konya'da sakin, askeri kökenli, özellikle mültezimlikten gelen ayanları ifade eder. Örneğin Eskiilli Arapağazade es-Seyyid Süleyman Ağa, 1775'te Esbkeşan voyvodası iken 1790'da Ilgın mukataasının yarı hissesini satın almıştır. Yine Konya'da ikamet eden Larendeli Çavuşzadeler de aynı yolla bir hanedana sahip olmuşlardır. Bununla birlikte Nevşehir hanedanından Pirizadelerin de Konya'da malikâne hissesi bulunuyordu. Ayan efendi unvanı ise sadece Konya'da sakin Hz. Mevlana soyundan gelen, muhtemelen iki farklı kol olan, Hidayetzadeler ve Mesnevihanzadelere aittir (bkz. Ek 1).

1717-1808 yılları arasında Konya'da faaliyet gösteren 18 adet mukataayı işleten toplam 255 malikâneci tespit edilmiştir[338]. Bu süre zarfında Konya malikânecileri tarafından devlete, toplam 792.257 kuruş muaccele ödenmiştir. Aşağıda Konya mukataalarını işleten toplam 255 malikânecinin ikamet yerleri, ödedikleri muacceleler ve unvanları ayrıntılı olarak incelenecektir (bkz. Ek 1).

[338] Konya'daki mukataalara yatırım yapan 255 malikâneci arasında, birden fazla mukataanın sahibi veya ortağı olan yatırımcılar vardı. Bu çalışmada her bir mukataanın sahibi veya hissedarı ayrı ayrı değerlendirmeye alınmıştır. Örneğin 1719'da Bozulus mukataasını malikâne olarak satın alan Hasan Ağa, 1720'de Esbkeşan mukataasını da almıştır. Bu durumda Hasan Ağa, bir yerine iki malikâneci olarak sayılmıştır.

Konya mukataalarına sahip malikânecilerin % 76'sı İstanbul'da, % 22'si Konya'da, % 2'ye yakını da Bozok ve Nevşehir'de ikamet ediyordu[339]. Bu çerçevede sayısal olarak toplam 255 malikâneciden 195'i İstanbul'da, 55'i Konya'da kalan beşi de Bozok ve Nevşehir'de sakindi (bkz. Grafik 11).

Grafik 11: Konya Malikânecilerinin İkamet Yerleri

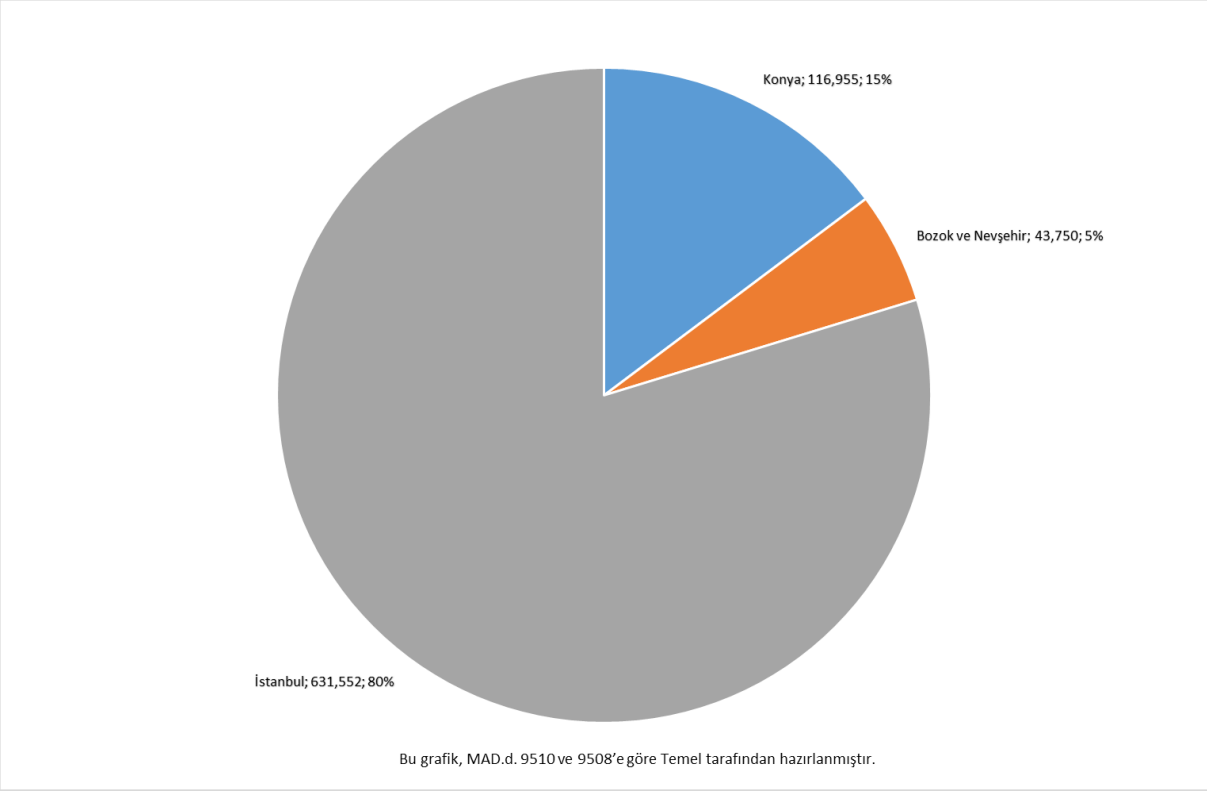

Bu grafik, MAD.d. 9510 ve 9508'e göre Temel tarafından hazırlanmıştır.

[339] Malikânecilerin ikamet yerleri belirlenirken öncelikle anılan defterlerdeki açıklamalar, ardından da o kişi hakkkında önceden sahip olunan bilgiler esas alınmıştır. Buna göre, şayet defterde malikânecinin kaldığı yer konusunda bilgilendirme varsa bu durum belirtilmiştir. Ancak herhangi bir açıklama yoksa malikânecinin İstanbul'da ikamet ettiği kabul edilmiştir.

Konya malikânecileri tarafından devlete ödenen 792.257 kuruş muaccelenin 631.552 kuruşunu % 80'ini İstanbul'da, 116.955 kuruşunu % 15'ini Konya'da ve 43.750 kuruşunu % 5'ini Bozok ve Nevşehir'de ikamet edenler ödemişlerdir (bkz. Grafik 12).

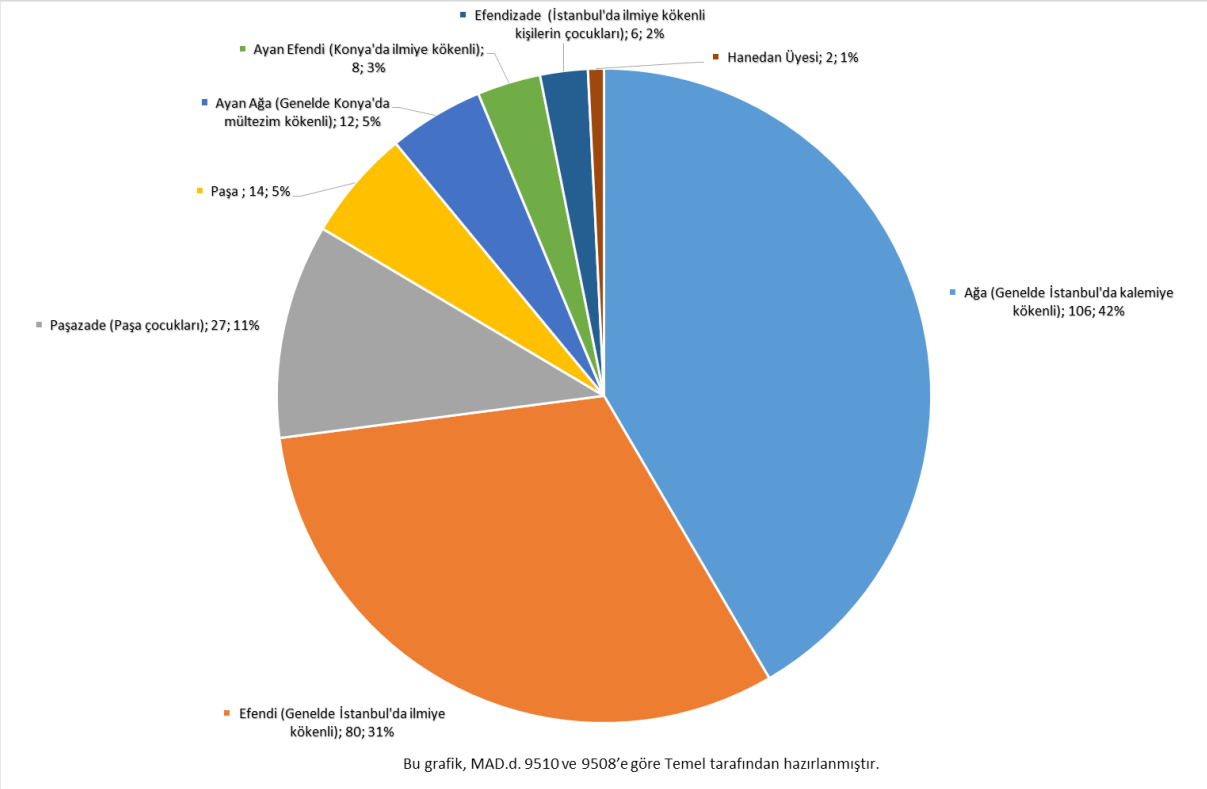
Grafik 12: Konya Malikânecilerinin İkametlerine Göre Ödedikleri Muaccele Miktarı ve Oranları (Kuruş;%)

Öyle anlaşılıyor ki, Konya malikânecilerinin ikamet yerleri ile ödedikleri muacceleler, Grafik 11 ile Grafik 12'deki veriler, hemen hemen aynı paralelde seyretmiştir. İstanbul'da ikamet edenler, yaklaşık % 80 civarında, Konya mukataalarının sahipleri olmuştur.

Şimdi de bu malikânecilerin unvanları incelenecek olursa işletmecilerin % 42'si ağa, % 31'i efendi, % 11'i paşazade, % 5'i paşa, % 5'i ayan ağa, % 3'ü de ayan efendi, % 2'si efendizade ve % 1'i de hanedan üyesiydi. Konya'da malikâne sahibi olan kadınların oranı ise sadece % 1'di ve bu kişiler hanedan üyesiydi (bkz. Grafik 13).

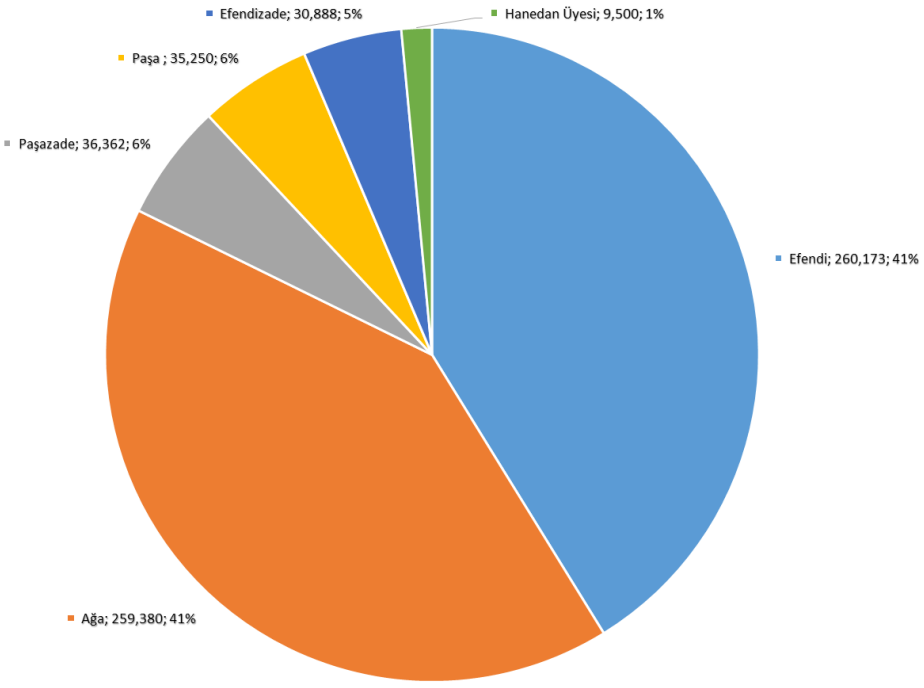
Grafik 13: Konya Mukataalarındaki Malikânecilerin Unvanları ve Sayıları (Sayı;%)

Anlaşılan o ki, Konya mukataalarına sahip olan malikâneciler, genelde İstanbul'da oturan üst düzey bürokratlar, ilmiye kökenliler ve paşalar ile hanedan üyelerinden oluşmuştur. Yerel anlamda ise sadece ayan ağaların, ayan efendilere göre daha fazla malikâne sahibi olduğunu söylemek mümkündür. Grafik 13, Konya mukataalarına sahip olanların kimlikleri konusunda genel bir bilgi verse de paşa, paşazade, ağa ve efendi gibi unvanlar hem merkezde hem de Konya'da oturan kişiler için ortak şekilde kullanıldığından kesin bir ayrım imkânı sağlamamaktadır. Bundan dolayı, aşağıda bu ayrımı net bir şekilde yapabilmek için ödenen toplam muaccele konusunu, merkez ile taşrada ikamet etme açısından, biraz daha ayrıntılı şekilde analiz etmek yerinde olacaktır.

Buna göre, İstanbul'da ikamet eden malikânecilerden tahsil edilen toplam 631.552 kuruşun; ağalar % 41'ini, efendiler % 41'ini, paşalar % 6'sını, paşazadeler % 6'sını, efendizadeler % 5'ini ve hanedan üyeleri de % 1'ini ödemişlerdir (bkz. Grafik 14).

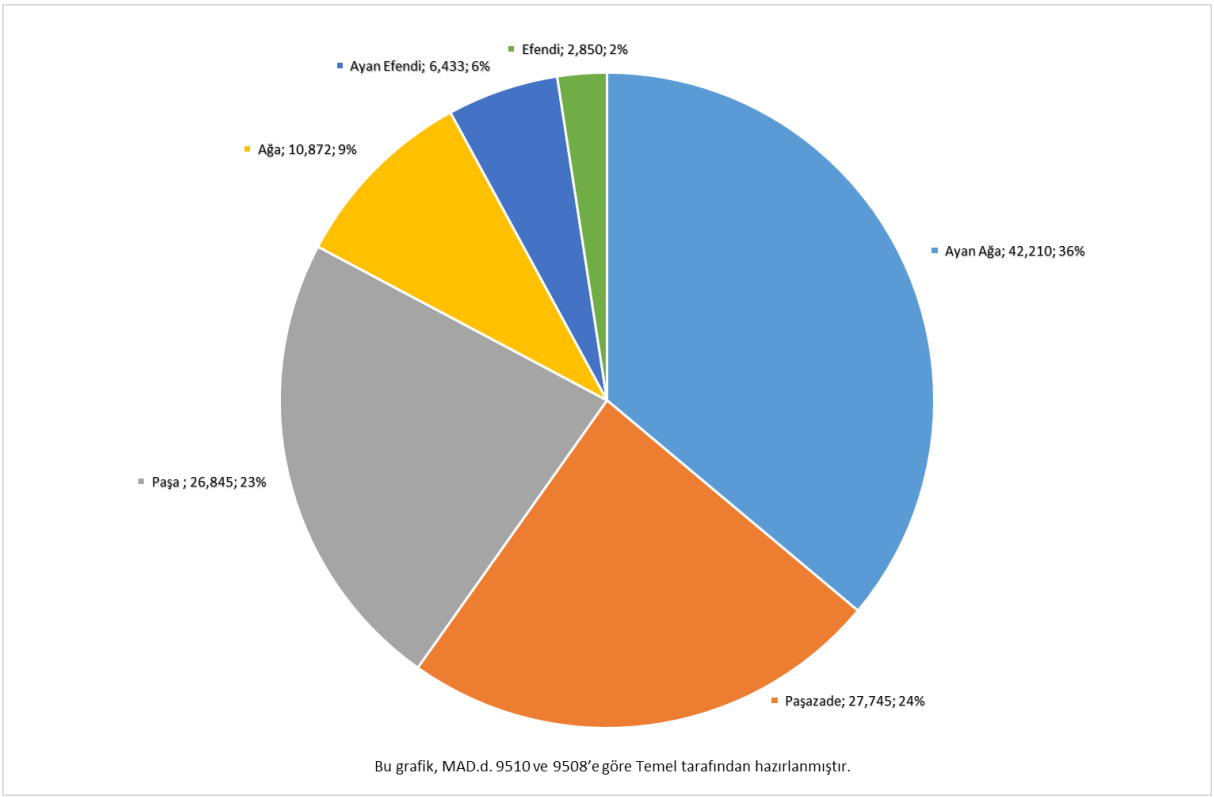
Grafik 14: İstanbul'da İkamet Eden Malikânecilerin Unvanlarına Göre Ödedikleri Muaccele (Kuruş)

Bu grafik, MAD.d. 9510 ve 9508'e göre Temel tarafından hazırlanmıştır.

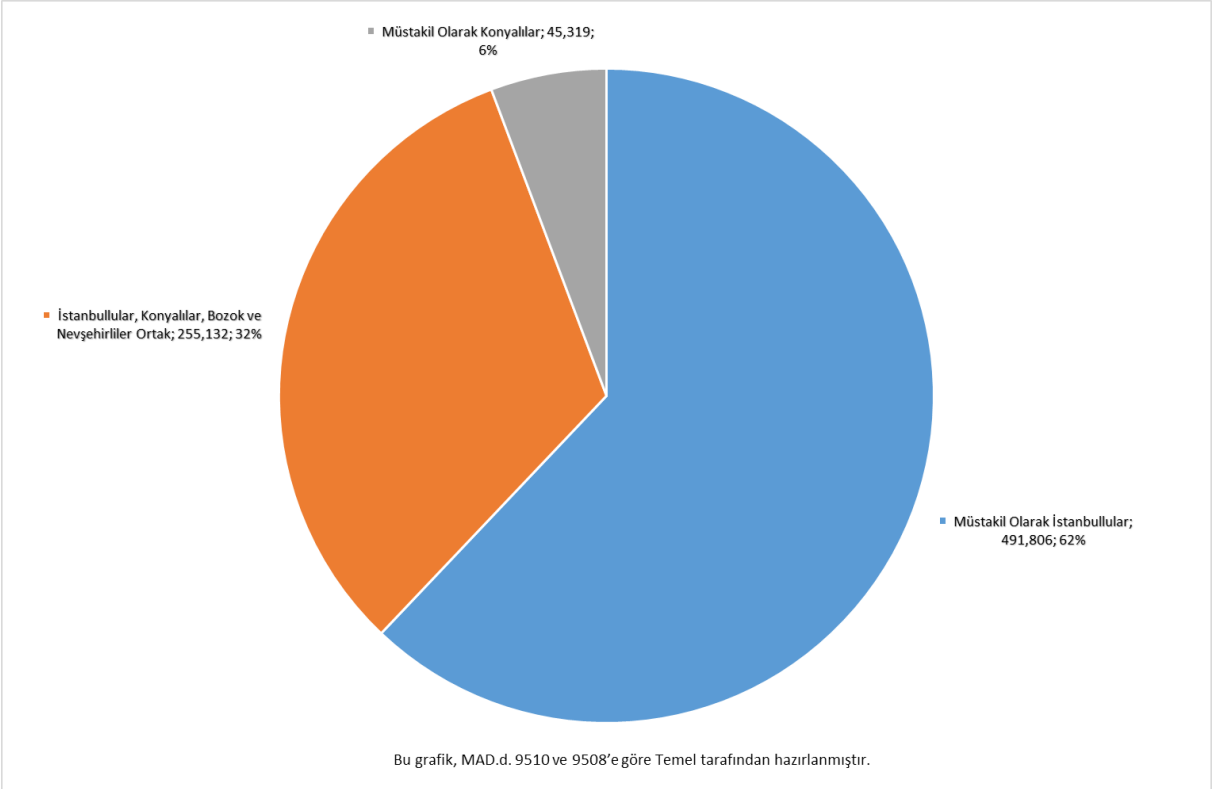
Konya’da ikamet eden malikânecilerin ödediği toplam 116.955 kuruşun ise ayan ağalar % 36’sını, paşalar % 23’ünü, paşazadeler % 24’ünü, efendiler % 2’sini, ağalar % 9’unu ve ayan efendiler de % 6’sını vermişlerdir (bkz. Grafik 15).

Grafik 15: Konya'da İkamet Eden Malikânecilerin Unvanlarına Göre Ödedikleri Muaccele (Kuruş)

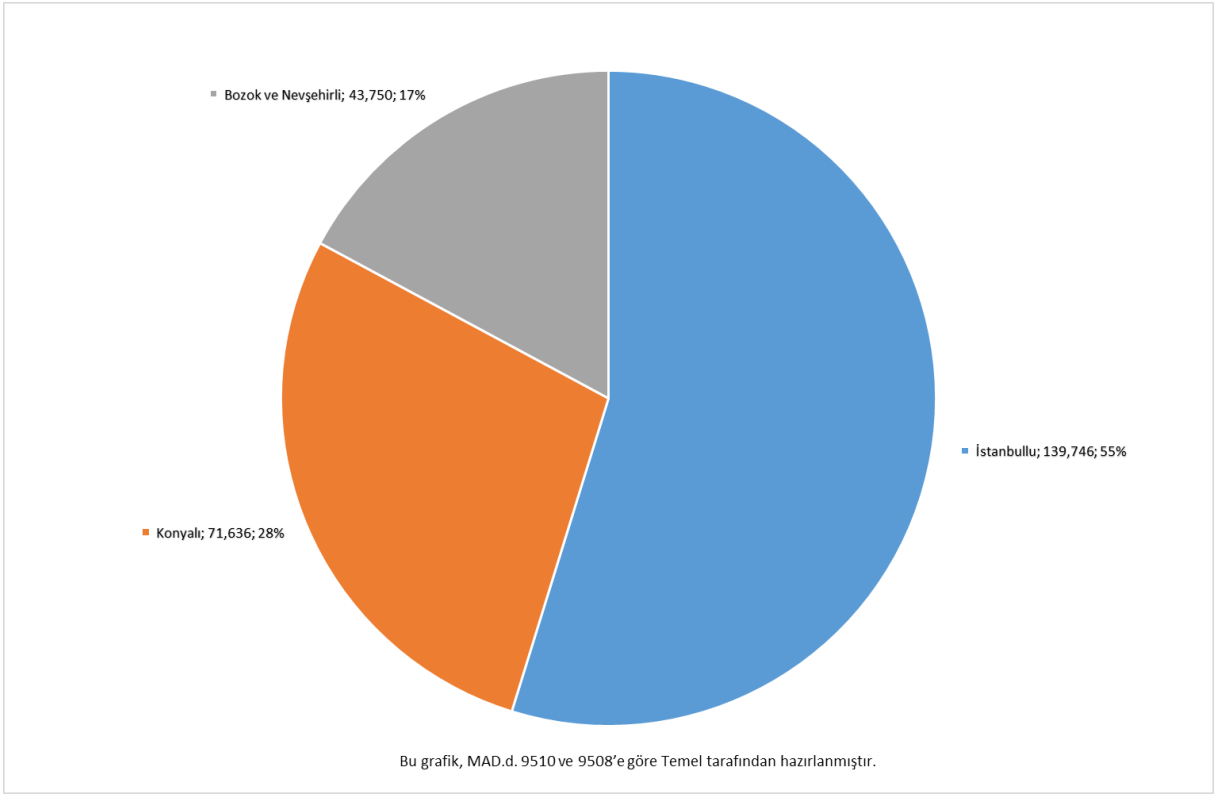
Bu konu bir de kurulan ortaklıklar bakımından ele alınacak olursa tahsil edilen toplam 792.257 kuruş muaccelenin 491.806 kuruşunu % 62'sini sadece İstanbulluların, 45.319 kuruşunu % 6'sını Konyalıların, kalan 255.132 kuruşunu % 32'sini de İstanbullular, Konyalılar, Bozok ve Nevşehirliler birlikte ödedikleri görülmektedir (bkz. Grafik 16).

Grafik 16: Konya Mukataalarındaki Ortaklık Durumu (Kuruş;%)

Kurulan bu ortaklıklar sonucu, ödenen toplam 255.132 kuruş muaccelenin İstanbul'da ikamet eden malikâneciler 139.746 kuruşunu (% 55), Konya'dakiler 71.636 kuruşunu (% 28), Bozok ve Nevşehir'dekiler ise 43.750 kuruşunu (% 17) vermişlerdir (bkz. Grafik 17).

Grafik 17: Konya'da Ortak İşletilen Mukataalarda İşletmecilerin Aidiyet Durumu ve Ödedikleri Muacceleler (Kuruş;%)

Konya mukataalarında kurulan ortaklıklar konusunu ortaklığın türü açısından da ele almak yerinde olacaktır. Ancak bu hususta Konya'da kurulan ortaklıkların yapısı hakkındaki verilere şimdilik ulaşılamamıştır. Bundan dolayı da konu bağlamında yapılan değerlendirmeler yorumdan öteye geçememektedir. Yine de bir değerlendirmede bulunmak gerekirse muhtemelen Konya mukataalarında ya malikâneciler arasında doğrudan ve ya da kefiller ile dolaylı ortaklıklar kurulmuş olmalıdır. Bilindiği üzere Konya'daki toplam malikâneci sayısı 255 idi. Bunlardan sadece 42'si (% 16) tek başına bir mukataa sahibiydi. Kalan 213'ü (% 84) ise ya İstanbul'da ya da Konya, Bozok ve Nevşehir'de ikamet edenlerle ortaktı. Bu durumda İstanbul'da ikamet edenlerin, kendi aralarında ve Bozok ile Nevşehir'deki malikânecilerle yaptıkları ortaklıklar müfâvaza, Konya'dakilerle de müdârebe türünde kurulmuş olabilir. Zira İstanbul'da ikamet eden malikâneciler, mukataanın bütün yetki ve sorumluluklarını, genelde

bir yıllığına yapılan iltizam anlaşmasıyla, voyvodalara teslim etmişlerdir. Bu noktada bunun karşılığında da yıllık ödeyecekleri malın biraz üzerindeki bir meblağı voyvodadan istemişlerdir. Böylece malikâneciler yıllık enflasyonun durumuna göre, belirlenmiş bir kârı, voyvodadan talep etmiştir. Voyvodadan tahsil edilen bu kârı da aralarında eşit bir şekilde paylaşmışlardır. Dolayısıyla riski eşit şekilde paylaştıkları için de bu ortaklığın türü kuvvetle muhtemel müfâvaza olmalıdır. Diğer taraftan malikânecilerden en az birinin Konyalı olduğu durumlarda, sermayeyi Konya dışında ikamet eden malikâneciler, emeği de Konyalılar karşılamış olabilir. Zira böyle bir ortaklıkta, hem sermayedar hem de işin emek kısmını üstlenen yereldeki kişi, mültezimin hizmet bedeli olan meblağ (bkz. Grafik 4) ortadan kalktığı için daha fazla kâr elde etmiş olmalıdır. Diğer taraftan dolaylı olarak ortaklık sayılabilecek kefâlet konusuna gelince muhtemelen bu konuda da yukarıda anılan süreç yaşanmış olmalıdır. Bu bağlamda voyvodanın devrede olduğu bir durumda, malikâneci ve dolayısıyla da kefil, yetki ve sorumluluklarını voyvodaya devretmişlerdir. Buna göre voyvoda, malikâneciye aralarında belirlenen bir kârı, belirlenmiş bir zamanda takdim ettiğinde muhtemelen malikâneci de kefil ile masaya oturup bu kârı paylaşmışlardır. Böylece kurulan bu ilişkiler sayesinde işin odağındaki malikâneci, muaccele bedelinden kurtulmuş, kefil verdiği muaccele karşılığında düzenli bir gelire kavuşmuş, voyvoda ise bütün riskleri üstlenerek mukataayı idari ve mali olarak işletmiş olabilir (bkz. Şekil 1). Ancak genelde kurulan ortaklıklarda, idari ve mali işletme hakları belirli bir meblağ karşılığında voyvodaya devredilmiştir. Böylece gerek merkez gerekse yerel malikâneci sermayesini riske atmaktan daima kaçınmıştır. Bu noktadan hareketle Konya'da kurulan ortaklık türlerinde genel eğilimin müdârebeden ziyade müfâvaza olduğunu söylemek mümkündür.

Ortaklıkta olduğu gibi, kefaletin yapısı konusunda da herhangi bir belge olmadığı için bu değerlendirmeler tahminden öteye geçememiştir. Ancak anılan defterlerde kefillerin kimler olduğu belli olduğu için bir yorum yapmak mümkündür. Örneğin Esbkeşan mukataası malikâne kapsamında, 10 defa el değiştirmiş, bunun altısı "*füruht-satış*", üçü "*kasrıyed-el değiştirme*" ve biri de "*yeniden iade*" şeklinde gerçekleşmiştir. Bu malikâneciler burayı üç defa tek kişi, dört kez iki ortak, iki kere üç ortak ve bir kere de beş ortakla işletmişlerdir. Malikâneciler, bu satış işlemlerinden beşinde kefile ihtiyaç duymuşlardır. Kefil olanlar, efendi veya ağa unvanına sahip genelde sarayda görev yapanlar ile paşa firmasının kişileri olup hiç birisi de gayrimüslim değildir. Bu durum hemen hemen bütün Konya mukataaları için de geçerlidir.

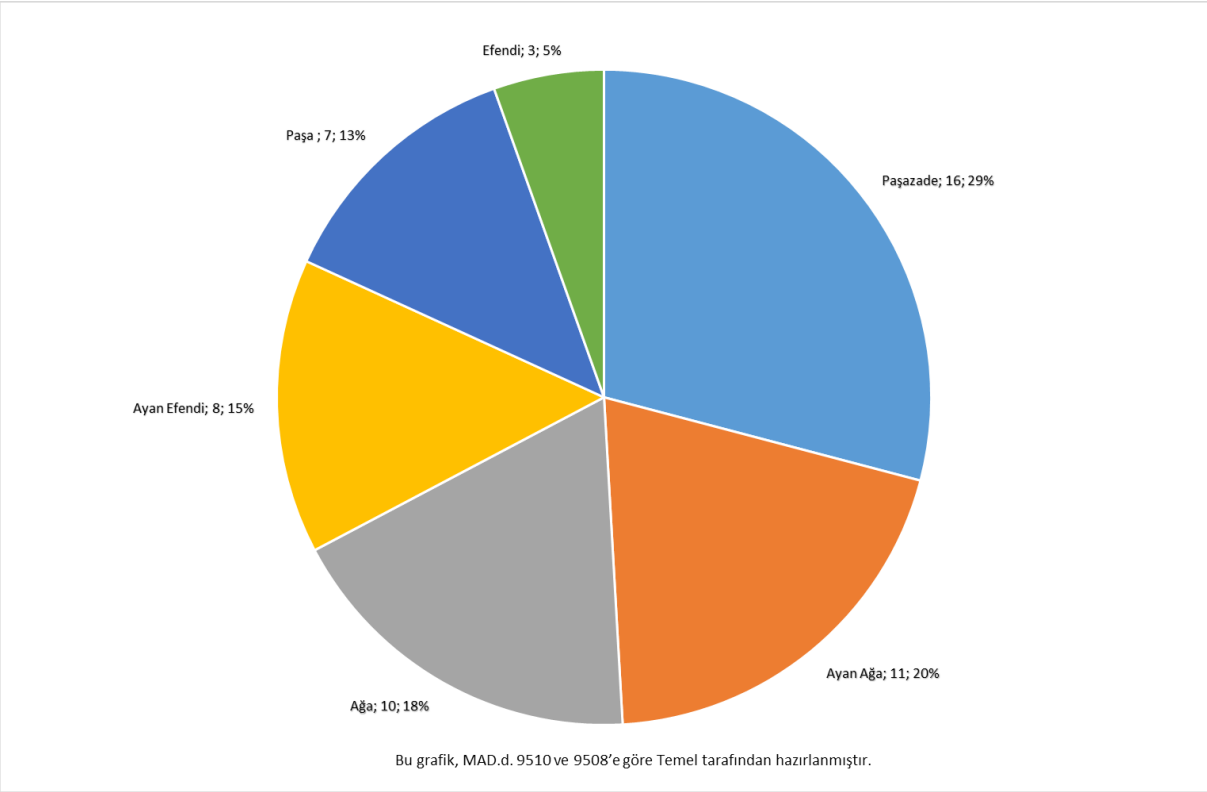
Görülen o ki, Konya'da, İstanbul'da ikamet eden üst düzey askeri ve bürokratların malikâne piyasası üzerindeki hâkimiyeti sürmüştür. Buna göre, Konya mukataalarının % 80'i İstanbul'da ikamet eden malikâneciler arasında % 53 oranında seyfiyeden ağalar, paşalar ve paşazadelere, % 46 oranında kalemiyeden ve ilmiyeden de efendiler ve efendizadelere, % 1 oranında da hanedan üyeleri tarafından işletilmiştir. Bu mukataaların % 15'i ise Konya'da ikamet eden % 92 oranında seyfiyeden ayan ağalar, paşazadeler, paşalar ve ağalara, % 8 oranında da ilmiyeden ayan efendiler ile efendilerin elinde olmuştur. Kalan % 5'i de Bozok ve Nevşehirde ikamet edenlerin işletmesine verilmiştir. Ancak reel olarak bakıldığında Konya'daki malikâne piyasasına, gerek müstakil gerekse kurulan ortaklıklıklarda en fazla hisseye sahip olmaları hasebiyle, % 94 oranında İstanbul'da ikamet edenlerin hâkim olduğu görülmüştür. Bu durumda Konya'da ikamet edenlerin genelde küçük ortak şeklinde, İstanbul'dakilerle ortaklık kurduğu ve müstakil olarak yalnızca % 6'da söz sahibi olabildikleri anlaşılmaktadır. Bunun da mali anlamda, merkezden kopma yerine, önemli ölçüde merkezileşmeyi getirdiği söylenebilir. Zira taşradaki malikânelerin tümünün ihalesi İstanbul'da yapılmıştır. Bu ihaleleri de genelde İstanbul'da yaşayan seyfiye, ilmiye ve kalemiye kökenli elitler kazanmıştır. Burada Konyalı malikâneciler ihalelerin sadece küçük bir kısmını kendileri almışlar, kalan diğer ihalelerde ise küçük ortak olarak hisse sahibi olmuşlardır. Bununla birlikte ihaleyi kendi başlarına alan İstanbullu malikâneciler, bu mukataaların işletmesini Konyalı yerel ayanlara iltizama vermiştir. Bu süreç de muhtemelen mali açıdan bütün tarafların payitahta olan bağımlılığını artırmış olmalıdır.

2.4.2. Konya'da İkamet Eden Malikâneciler

Böylece muaccele ödemeleri üzerinden, Konya mukataalarının ve malikânecilerinin malikâne sistemi içerisindeki yeri tespit edildikten sonra, şimdi de Konya'da ikamet eden malikâneciler konusunu ayrıntılı bir şekilde incelemek yerinde olacaktır. Zira bunun üzerinde yapılan değerlerdirmeler, Konya'da ayanlığın mali açıdan güçlenmesi ve yükselişi hakkında ipucu niteliği taşımaktadır. Bu çerçevede yukarıdaki verilerden hareketle, Konya'da ikamet eden malikâneciler hangi mukataaları işletmişlerdir? Bu mukataaların, yine önceki değerlendirmeler doğrultusunda, öne çıkan özellikleri nelerdir? gibi sorulara cevap aranacaktır (bkz. Ek 1).

Konya'da sakin 55 malikâneciden 16'sı % 29'u paşazade, 11'i % 20'si ayan ağa, 10'u % 18'i ağa, 8'i % 15'i ayan efendi, 7'si % 13 paşa ve 3'ü % 5'i de efendi unvanına sahip bulunuyordu (bkz. Grafik 18).

Grafik 18: Konya'da İkamet Eden Malikânecilerin Unvanlarına Göre Sayıları ve Oranları

Konya'da sakin malikânecilerden % 13'ü paşa ve % 29'u da paşazade unvanına sahipti. Bu unvanlara sahip olan kişiler, babalar ve oğullardan oluştuğu için birlikte ele alınmıştır. Buna göre paşalar, Karaman valiliği yapan Çelik Mehmet Paşa[340] ve Kadı Paşa diye de bilinen Kadı Abdurrahman Paşa idi[341]. Paşazadeler ise Çelik Mehmet Paşa ve Kadı Abdurrahman Paşa'nın oğullarıydı. Bu çerçevede Çelikpaşazadeler, Suğla (1762-1808), Konya İhtisap (1762-1808) ve Resm-i Kantar'da (1762-1808) hisseleri vardı[342]. Ayrıca Konya dışında Beyşehir'de malikâne

[340] Mehmed Süreyya, aynı eser, IV, s. 1047. Ayrıca Çelik Mehmet Paşa'nın muhallefatı için bkz. Bayram Ürekli-Alpay Bizbirlik, "Karaman Valisi Çelik Mehmet Paşanın Terekesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. I., (Konya 1994), s. 175-221.

[341] Mehmed Süreyya, *aynı eser*, I, s. 97. Kadı Abdurrahman Paşa hakkında daha geniş bilgi için bkz.: İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya (Alâiye)*, (Kısaltma: *Alaiye*), Ayaydın Basımevi, İstanbul 1946, s. 429-433.

[342] Çelikpaşazadeler, Suğla'da, *MAD.d.* 9508: s. 170 ve 174'e göre, Mehmet Paşa oğlu İbrahim Bey ve diğer iki İstanbullu ortağı bulunuyordu. Hisselerin çoğu Çelikpaşazadelere aitti. 1773'te İstanbullu ortaklardan birinin yerine Mesnevihanzadeler, hisseyi satın almışlar, 1800'e kadar bu ortaklık sürmüştür. Konya İhtisap'da *MAD.d.* 9508: s. 170'e göre, 1762'de Çelik Mehmet Paşa, İstanbullu ortakların hisselerini satın alarak Hidayetzadelerle

hisseleri vardı[343]. Abdurrahmanpaşazadeler ise Konya Mirabiye (1807-1808), Konya İhtisap (1807-1808), Resm-i Kantar (1807-1808) ve Ilgın (1807) mukataalarında hisse sahibi olmuşlardır[344]. Abdurrahmanpaşazadeler de Çelikpaşazadeler gibi Konya dışında Beyşehir'de malikâne hisseleri bulunuyordu[345]. Paşa ve paşazadeler bu hisselere en az 29, en çok 10.000 kuruş muaccele ödeyerek sahip olmuşlardır[346].

Bu malikânecilerden % 20'si de ayan ağaydı. Bunlar Larende hanedanından Çavuşzadeler, Mühürdar Mustafa Ağa ve Eskiil'den de Arapağazade Süleyman Ağa'dır. Ayan ağa unvanını kullananlar arasında Larende hanedanından Çavuşzadeler ön plana çıkmaktadır. Zira bu hanedana mensup es-Seyyid Abdurrahman bin Çavuşzade, es-Seyyid Zeynelabidin bin Abdurrahman, es-Seyyid Abdurrahman bin Zeynelabidin ve es-Seyyid İnayetullah bin Zeynelabidin adlı kişilerin Eminlü (1717-1721), Larende İhtisap (1718-1722 ve 1761-1784)[347] ve Adet-i Ağnam (1762-1784) mukataalarında hisseleri bulunuyordu[348]. İstanbul'dan gelerek bir ara Konya'da ikamet etmiş olan Mühürdar Mustafa Ağa Suğla (1735), Konya Mirabiye (1735-1739) ve Konya İhtisap'da (1735-1739) hissedardı[349]. Arapağazade Süleyman Ağa ise

ortak olmuştur. Bu ortaklık Hidayetzadeler hisselerini İstanbullu ortaklara 1772'de satıncaya kadar sürmüştür. Çelikpaşazadeler 1807'de Abdurrahmanpaşadelerle de ortak olmuşlardır. Ancak bu ortaklık çok kısa sürmüştür. Resm-i Kantar'da da *MAD.d.* 9508: s. 171'e göre, Konya İhtisap'daki sürecin aynısı yaşanmıştır. Burada şunu belirtmekte fayda vardır. Bu süreç içerisinde Çelik Mehmet Paşa vefat edince hisseleri oğullarına devredilmiştir. Onlar da Suğla'daki hisselerine 1815, diğer hisselerine ise 1834'e kadar sahip olmuşlardır.

[343] Çelikpaşazadeler, *MAD.d.* 9508: s. 215'e göre, Beyşehir'deki Maktu-ı Taliban-ı? Mai der-Göl-i Seydişehri der-Civar-ı Karye-i Yanaklağu? Der-Liva-yı Beyşehir adındaki malikânede de hisseleri bulunuyordu.

[344] Abdurrahmanpaşazadeler, Konya Mirabiye'de, *MAD.d.* 9508: s. 168'e göre, İstanbullu ortakları vardı. Konya İhtisap ve Resmi Kantar'da ise durum yukarıda izah edilmiştir. Ilgın'da da *MAD.d.* 9508: s. 175'e göre, benzer süreç yaşanmıştır. Bu hisseler, çok geçmeden ellerinden alınmıştır.

[345] Nitekim Abdurrahmanpaşazadeler, *MAD.d.* 9508: s. 215'e göre, Beyşehir'deki Maktu-ı Taliban-ı? Mai der-Göl-i Seydişehri der-Civar-ı Karye-i Yanaklağu? Der-Liva-yı Beyşehir adlı malikânedeki bu hisseyi Çelikpaşazadelerden satın almışlardır.

[346] Özellikle paşalar ve paşazadeler, Konya Mirabiye, Konya İhtisap ve Larende İhtisap gibi daha önceden valilere has tayin edilmiş, 1656 tarihli *MAD.d.* 18036: s. 2-3'e göre, "*vüzera hassı*" diye bilinen mukataaları işletmişlerdir. Muhtemelen bu mukataaların valilere daha sonra da malikâne olarak verilmesi tesadüf olmamalıdır.

[347] Şubat-Mart/1808 tarihli *Karaman ŞS 293*: s. 249/1-2, 250/1-2'deki kayıtlara göre, Larende İhtisap mukataasının voyvodalığını, Çavuşzade Ömer Necip Ağa yapmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki Çavuşzadeler, mukataanın malikâneciliğini bıraktıktan sonra voyvodalık görevini üstlenmeye devam etmişlerdir.

[348] Çavuşzadeler, Eminlü'de *MAD.d.* 9510: s. 107'e göre, Konya'dan Halil Efendi ile ortaktılar. Ancak bu mukataa, halka kötü davrandıkları gerekçesiyle ellerinden alınmıştır. Larende İhtisap da *MAD.d.* 9510: s. 107'e göre, Konyalı ortakları olup aynı sebepten ellerinden alınmıştır. Ancak bu mukataa, *MAD.d.* 9508: s. 168'e göre, 1761'de yeniden Çavuşzadelere verilmiştir. Bu sırada ortaklarının hepsi İstanbullu idi. Adet-i Ağnam'da ise *MAD.d.* 9508: s. 171'e göre, Nevşehir'den Pirizadeler ve İstanbullu ortakları vardı.

[349] Mühürdar-ı Sadr-ı Ali Mustafa Ağa, *MAD.d.* 9510: s. 109'a göre, Suğla'da İstanbullu Abdullah Ağa ile yarı hisse ortaktı. Konya Mirabiye'de ise *MAD.d.* 9510: s. 107'ye göre, dörtte bir hissesi olup iki ortaktan biri İstanbullu aynı kişi diğeri de Hidayetzadelerden Mustafa Efendi idi. Konya İhtisap'da da *MAD.d.* 9510: s. 108'e göre, yine dörtte bir hissesi olup İstanbullu aynı kişi ve başka bir İstanbullu ile ortak olmuşlardır.

Ilgın'da (1790-1800) hisse sahibiydi[350]. Ayan ağalar bu hisselere, en az 500, en çok 10.000 kuruş muaccele ödeyerek sahip olmuşlardır.

Konya'da ikamet eden malikânecilerin % 18'i de ağa ve % 5'i de efendi unvanlıydı. Bu kişilerin paşalar, paşazadeler, ayan ağalar ve ayan efendiler gibi hanedan oluşturma bakımından, ayırıcı özellikleri olmadığı için burada isim isim zikredilmemiştir. Ancak bunların yatırımlarını, ya Eminlü ve Ereğli gibi küçük mukataalara ya da XVIII. yüzyılın ilk yarısında muaccele bedellerinin çok yüksek olmadığı zamanlarda, Konya İhtisap, Larende İhtisap, Konya Mirabiye ve Bozulus gibi malikânelere yaptıklarını söylemek mümkündür. Muhtemelen hanedan olamadıkları için de malikânelerini uzun süre ellerinde tutamamışlardır. Bu kişiler malikânelere en az 400, en fazla 5.000 kuruş muaccele ödeyerek sahip olmuşlardır.

Konya'da sakin malikânecilerden % 15'i ayan efendi unvanına sahipti. Bu unvanın sadece Hz. Mevlana soyundan gelen Hidayetzadeler ve Mesnevihanzadeler için kullanıldığı yukarıda belirtilmişti. Hidayetzadelere mensup Derviş Mustafa Efendi bin Hidayetullah, Derviş Ahmet bin Hidayetullah ve Yakup Efendi'nin Konya Mirabiye (1718-1772), Konya İhtisap (1742-1772) ve Resm-i Kantar (1742-1772) mukataaları ile Evkâf-ı Hümâyun Kalemi'ne bağlı Karapınar ve Tevabii mukataasında (1739-1781)[351] hisseleri vardı[352]. Mesnevihanzadelere mensup Derviş Abdullah ve Derviş Mehmet'in de Suğla'da (1773-1799) hissesi mevcuttu[353]. Anılan ayan efendiler, bu hisselere, en az 170, en çok 1.150 kuruş muaccele ödemişlerdir.

Ancak burada her ne kadar (1717-1808) arasında Konya'da malikânecilik yapmasalar da Abdülgaffarzadeler ve Nakipzadelerden bahsetmek yerinde olacaktır. Zira ileride sıkça

---

[350] Arapzade Süleyman Ağa, Ilgın'da, *MAD.d.* 9508: s. 175'e göre, İstanbullu ortakları arasında yarı hisseye sahipti.

[351] 22/12/1766 tarihli *KŞS* 059: s. 31/2.

[352] Hidayetzadeler, Konya Mirabiye'yi, *MAD.d.* 9510: s. 107 ve *MAD.d.* 9508: s. 168'e göre, ilk olarak ihale alan malikâneci idiler. Ancak daha sonra hisselerinin yarısını İstanbullu ortaklarına satmışlardır. Zaman içerisinde İstanbul'dan olmak üzere, Konya'dan da Mühürdar Mustafa Ağa ile ortaklık etmişlerdir. 1765'te hisselerin tamamı kendilerine geçmiştir. Konya İhtisap'da da *MAD.d.* 9510: s. 108 ve *MAD.d.* 9508: s. 170'e göre, ilk sene İstanbullu bir ortak ile ardından hisselerin tamamını satın almışlardır. Ancak 1758'de üçte iki hisselerini İstanbullu ortaklarına devretmişlerdir. 1762'de ise Çelik Mehmet Paşa İstanbullu ortakların hisselerini satın alarak Hidayetzadelerle ortak olmuşlardır. Resm-i Kantar'da da *MAD.d.* 9510: s. 110 ve *MAD.d.* 9508: s. 171'e göre, Konya İhtisap'daki sürecin aynısı yaşanmıştır. Zira Hidayetzade Ahmet, Resm-i Kantar mukataası 1739'da kurulduğunda 170 kuruş muaccele ile tek başına satın almıştı. 1742'de Resm-i Kantar ile Konya İhtisap mukataası birleştirilince yeniden ihaleye çıkılmıştı. Hidayetzade Ahmet 830 kuruş, Mehmet Ağa da 970 kuruş vererek yarımşar hisse şeklinde Konya İhtisap mukataasına malikâneci olmuşlardı. 1743'te de Ahmet, 970 kuruş muaccele ile Konya İhtisap mukataasının tek malikânecisi olmuştu.

[353] Mesnevihanzadeler, *MAD.d.* 9508: s. 170 ve 174'e göre, Çelikpaşazadeler ve İstanbul'da ikamet eden İsmail Ağa ile ortaktılar. Bu ortaklıktaki en büyük pay da Çelikpaşazadelere aitti.

bahsedilecek olan Abdülgaffarzadeler, 1714'te Larende İhtisap'ı[354], sonra da Niğde'deki Karye-i Kani mukataasını[355] işletmişlerdir. Ayrıca Adet-i Ağnam mukataasının da uzun yıllar mültezimliğini yapmışlardır[356]. Nakipzadeler ise 1704'te Konya Mirabiye mukataasını malikâne olarak[357] 1822'de de Esbkeşan mukataasını[358] iltizamla idare etmişlerdir.

Öyle anlaşılıyor ki, Konya'da ikamet eden malikâneciler başta Konya Mirabiye, Larende İhtisap, Konya İhtisap ve Resm-i Kantar gibi şehir merkezindeki mukataalar olmak üzere, Suğla, Ilgın, Eminlü, Ereğli gibi Suğla bölgesindeki mukataalardan ve Adet-i Ağnam ve Bozulus mukataalarından hisse sahibi olabilmişlerdir. Esbkeşan, Hoca, Bayramlu, Çataklu, Karacaöyük, Esad Ahi, Resm-i Dönüm-i Haşhaş ve Hardallu mukataalarında ise hisseleri olmamıştır. Bu kişiler, genelde yatırımlarında portföy oluşturmuşlardır. Buna göre, yurt genelinde l/150'ye kadar bölünen hisseler, Konya'da 1/36 şeklinde gerçekleşmiştir. Zira yerel ayanlar, muhtemelen İstanbul'da müzayede edilen mukataaları almakta ya zorluk çekiyor ya da daha kârlı sahalarda kullanabilecekleri sermayeyi kabarık yekûnlara varan muaccele halinde malikâneye bağlamak istemiyorlardı. Buna ilaveten mukataa üzerinde kontrolü muhafaza etmek bakımından küçük bir hisseyi elinde bulundurmayı tercih etmiş oldukları da düşünülebilir[359]. Malikâne sahibi veya mültezimi olan Konya elitlerinin bu eğilimi, muhtemelen İstanbul'dakileri de etkilemiş olmalıdır. Buna göre, Konya'da ikamet eden paşa, paşazade, ayan ağa ve ağa gibi seyfiye kökenli malikâneciler bölgede sözü geçen ve nüfuz alanları geniş kişiler olduğu için en fazla kâr getiren şehirdeki Konya Mirabiye, Larende İhtisap, Konya İhtisap ve Resm-i Kantar ve kırdaki Ilgın, Suğla gibi sulak olan mukataaları tercih

---

[354] 22/12/1714 tarihli *İE.ML.* 8067.

[355] *MAD.d.* 9508: s. 179'daki kayda göre, Abdülgaffarzade Halil Ağa, yarı hisse 525 kuruş muaccele ile Niğde'deki Mukataa-ı Karye-i Kani? Maa Bedel-i Eşkün'den (1745-1773) hisse sahibiydi.

[356] İzzet Sak-Cemal Çetin, *Konya Kadı Sicili 50 (1138-1139/1726-1727) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, 13/04/1726 tarihli KN. 270/1'de, Adet-i Ağnam mukataası, 1723'te Mehmet Paşa ile Ali ve Mustafa tarafından malikâne olarak ihaleyle alındıktan sonra 1726'ya kadar işletmeciliğini Ereğli'de sakin Gaffarzade Seyyid Osman yapmıştır. 01/08/1731 tarihli Sak, *52 Nolu*, KN. 260/3'teki kayıttan da mukataanın 1730'da İbrahimpaşazade Mehmet Paşa ile Hatice Sultan'ın kethüdası Mehmet tarafından malikâne olarak satın alındığı ve yine işletmesinin Abdülgaffarzadelere, Süleyman Ağa'ya, verildiği anlaşılmaktadır. Hatta 22/06/1738 tarihli *KŞS* 054: s. 362/1'deki kayda göre, bu durumun 1738'e kadar da sürdüğü görülmüştür. Buna göre Abdülgaffarzadeler, Adet-i Ağnam mukataasını en az 20 yıla yakın bir süre iltizamla işletmişlerdir.

[357] 05/06/1707 tarihli *KŞS* 043: s. 280-281'deki kayda göre, Malikâne sistemi 1715'te ilga edilemeden önce Konya Mirabiye mukataası, 180.150 akçeye Konevi Nakipzade es-Seyyid Hasan, es-Seyyid Ahmet ve es-Seyyid el-Hac Mehmet'e müştereken malikâne olarak ihale edilmiştir. Bu kayıtta gösteriyor ki, Nakipzadelerin işletmecilik tecrübesi vardı.

[358] *MAD.d.* 10270: s. 108'de 04/01/1823 tarihli şerhte Konya vücuhundan Nakipzade Ahmet Tahir'in Esbkeşan mukataasını dörtte bir hisse ile iltizama aldığından bahsedilmektedir.

[359] Genç, *aynı eser*, s.114-115.

etmişlerdir. İlmiye kökenli ayan efendi ve efendiler de yine seyfiye kökenlilerin işlettiği mukataalarda hisse sahibi olmakla birlikte, daha çok vakıf bağlantısı olan[360] mukataalarda hisse edinmişlerdir.

Bununla birlikte Konya'da ikamet eden seyfiye kökenli işletmeciler, sahip oldukları nüfuzun bir göstergesi olarak belki de zarar etme pahasına, gerek stratejik konum olarak gerekse yerleşim ve nüfus bakımından belirli bir potansiyele sahip, bütün Karaman eyaletini kapsayan Adet-i Ağnam ile Esbkeşan ve Bozulus gibi belirli bir aşiretin sakin olduğu mukataaları ya malikâne ya da genelde iltizamla işletmişlerdir. Örneğin Adet-i Ağnam'ın Çavuşzadeler 20 yıldan fazla malikâneciliğini, Abdülgaffarzadeler ve Arapağazade Süleyman Ağa da yine uzun yıllar mültezimliğini yapmışlardır. Yine bölgede sahip olduğu coğrafi konum ve potansiyel güç olarak jeostratejik önemdeki Atçeken aşiretlerinin yaşadığı Esbkeşan ve Bozulus Türkmenlerinin yaşadığı Bozulus mukataaları, Atçekenlerin boy beyi Arapağazade Seyyid Süleyman Ağa tarafından, hemen hemen XVIII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın başlarına kadar, iltizamla işletmiştir. Bundan dolayı bölgedeki diğer mukataaları işletmenin yolu, zaman içerisinde, Adet-i Ağnam'a ve Esbkeşan'a sahip olmaktan geçer hale gelmiştir. Nitekim Arapağazade Süleyman Ağa, Esbkeşan'da gösterdiği başarı neticesinde Adet-i Ağnam'ı ve diğer mukataaları işletmeye başlamış, hatta Ilgın'ı da büyük ortak şeklinde malikâne olarak satın alabilmiştir.

2.5. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde Konya mukataalarının genel durumu incelenmiştir. Ardından buradan elde edilen veriler ışığında, Tokat, Diyarbakır, Halep ve Girit malikâneleri ile Konya mukataaları karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda anılan yerlerdeki mukataaların; malikâne sayısı, hissedar sayısı, yapılan muaccele ödemesi gibi sonuçlarla Konya'dakiler karşılaştırılarak benzer veya farklı eğilimler olup olmadığı tespit edilmiştir. Bu genel değerlendirmenin ardından Konya ölçeğinde XVII. yüzyılın sonlarından itibaren devletin artan nakit ihtiyacını karşılamaya yönelik devreye soktuğu malikâne sisteminin bu sıkıntıyı gidermede ne kadar başarılı olup olmadığı incelenmiştir. Bu husus iki unsur üzerinden takip edilmiştir. Bu unsurlardan ilki

[360] 03/08/1704 tarihli Sak, *41 Nolu*, KN. 268/1'deki kayda göre, Suğla mukataasının senede tefavütüyle 3.186 kuruş malı bulunuyordu. Devlet bu malın 1.250 kuruşunu, fakirlerin yiyecek masraflarını karşılamak üzere, Mevlana Vakfı'na tahsis etmişti. Bu durumla ilgili hem bu tarihten önce hem de sonra birçok kayıt bulunmaktadır. Bu bağlamda devlet, vakıflar kanalıyla halka doğrudan yardım ediyordu. Ayrıca vakıf bağlantısı kapsamında Hidayetzadeler, 22/12/1766 tarihli *KŞS* 059: s. 31/2, Karapınar ve tevabii mukataasını 1739-1781 yılları arasında ellerinde tutmuşlardır.

XVII.-XVIII. yüzyıllarda Konya'daki vergi ünitelerini ve kalemlerini içeren mukataların sayısında ve büyüklüklerinde görülen artış, diğeri ise mukataa ünitelerinin verimlilik veya kârlılıklarını gösteren el değiştirme sıklıkları veya bunları elde etmede yaşanan rekabet ortamıdır. Daha sonra da Konya mukataaları, malikânecilerin toplam muaccele ödemeleri ve ikamet yerleri açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Bu sayede ayanlığın Konya'da gelişiminin en önemli unsuru olan mali süreç, açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Bu çerçevede devlet, XVIII. yüzyılda Konya'da da mukataa sayısını artırmıştır. Öncelikle Suğla diye bilinen bölgedeki birçok zeameti mukataaya çevirmiştir. Ayrıca mevcut duruma göre, reayanın muaf tutulduğu bazı vergileri bile kademeli olarak tahsil etmeye başlamıştır. Yine reayanın ödemesi gereken vergilerin hem miktarını artırarak hem de niteliğini değiştirerek hazineye daha fazla gelir elde etmeye çalışmıştır. Osmanlı merkezi yönetiminin XVIII. yüzyıldaki bu girişimleri sayesinde, Konya'dan hazineye sağlanan katkının arttığı, ancak hâlâ yaklaşık % 90 oranında kıra dayalı bir ekonomiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir tabloyla karşılaşılmasının nedeni de muhtemelen kendine has ticari bir ürünü piyasaya sunamaması olmalıdır[361]. Bununla birlikte mukataalardaki el değiştirme sayısı göz önünde bulundurulduğunda en yoğun ilginin ve rağbetin, özellikle sulu tarımın yapıldığı ve şehir merkezindeki mukataalara gösterildiği gözlenmekte, bu da söz konusu mukataaların daha fazla kâr getirdiği şeklinde yorumlanabilir. Bütün bu anlatıdan ortaya çıkan sonuç, XVII. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı maliyesinin artan nakit ihtiyacını karşılamaya yönelik uygulamaya konulan mukataa sisteminin Konya özelinde başarıya ulaştığı, devletin beklentilerinin önemli bir kısmının karşılandığı söylenebilir.

Konya'nın malikâne sistemi içindeki yeri; malikâne sayısı, hissedar sayısı, yapılan muaccele ödemeleri üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Bu yapılırken öncelikle Tokat, Diyarbakır, Halep, Girit ve İstanbul malikâneleri, daha sonra da bütün bir sistem içindeki konumu göz önünde bulundurulmuştur. Daha önceki çalışmalara göre, muaccele ödemeleri açısından malikâne piyasasını % 81 oranında İstanbul'da oturanların, kalan % 19'unu ise taşralı malikâneciler elinde tuttuğu bilinmekteydi. Bu çalışma kapsamında Konya'da da durumun bundan pek farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Buna göre, Konya malikânelerinden devlete ödenen muacceleleleerin % 80'ini İstanbul'da, % 15'ini Konya'da ve kalan % 5'ini de Bozok ve Nevşehir'de ikamet edenlerin ödediği tespit edilmiştir. Buna göre Konya malikânelerini ödenen

[361] Genç, *aynı eser*, s.128-142.

muaccele bakımından, İstanbullu malikâneciler toplamda % 80'e tekabül eden paylarının % 62'sini müstakil ya da birden çok ortakla İstanbul'da ikamet edenlerle, kalan % 18'ini de İstanbul dışında yerleşik bir veya birkaç ortakla işletmişlerdir. Konya'da ikamet eden malikâneciler ise toplamdaki % 15'lik paylarının, müstakil olarak sadece % 6'lık bir bölümüne sahip olabilmişlerdir.

Malikânecilerin kimliği açısından, XIX. yüzyıl başlarında, İstanbul'da ikamet eden malikânecilerin % 99'u üst düzey askeri ve bürokrat iken kalan % 1 de yerel ayan veya esnaftan oluşuyordu[362]. Bu veriler askerilik açısından Konya ile karşılaştırıldığında, İstanbul'da ikamet edenlerin ve Konya'dakilerin tamamı askeri idi. Buna göre İstanbul'da ikamet edenler, hanedan üyesi, üst düzey askeri ve bürokrat ya da bunların çocukları idi. Konya'da ikamet edenlerin ise % 92'si paşa, paşazade ve ayan ağa gibi seyfiye, kalan % 8'i de ayan efendi ve efendilerden oluşan ilmiye kökenli idi. Ancak bu veriler yerel ayanlık açısından değerlendirildiğinde durum biraz farklılık arz ediyordu. Buna göre İstanbul'da ikamet edenler arasında yerel ayan yokken Konya'dakilerin % 66'sı paşazade, ayan ağa ve ayan efendiden oluşuyordu.

Askerilik açısından devletin Konya'da malikâne piyasasına, nakit ihtiyacı, asker temini ve diğer ihtiyaçların temini konusunda daha etkin oldukları bilinen askerilerin hâkim olmasını istediği söylenebilir. Birinci bölümde de ifade edildiği üzere, taşradaki en hayati gelir kaynaklarını, merkezin dışında ikamet eden ve özellikle seyfiye kökenli olmayan kişilere vermemiştir. Zira timarın bir devamı olarak malikâne sistemini de askeri harcamalara finansman sağlamak için kurduğundan, gerek merkezde gerekse taşrada, sıradan insanların katılabileceği bir yatırım aracı olmaktan çıkarmıştır. Aksi durumlarda da gerekli tedbirleri alarak bu işletmeleri genelde idarecilere tahsis etmiştir. Böylece muhtemelen bu süreçte onlardan talep edilen ihtiyaçları karşılama kapasitelerini artırmak istemiş olmalıdır.

Yerel ayanlık bakımından ise Konya'daki malikâne piyasasına İstanbullu işletmecilerin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu mukataacılar, genelde[363] işletmelerinin başına gitmemiş buraları gerek ortaklık şeklinde gerekse iltizamla işletilmesinde, yerel ayanları tercih

[362] Çizakça, *aynı eser*, s. 150-157.

[363] Malikâne sistemi boyunca bir malikânecinin mukataasının başına geçip reayanın durumuyla birebir ilgilenmesi nadir olmuştur. Ancak *MAD.d.* 9508: s. 13 ve 17/11/1766 tarihli *C.ML.* 30165'deki kayıtlara göre, Konya mukataaları, 1754-1755, 1757-1762 ve 1764-1767 yılları arasında İstanbul'da ikamet eden es-Seyyid Mustafa Ağa ve es-Seyyid Ahmet Ağa b. Es-Seyyid Ömer tarafından işletilmiştir. Anılan malikâneciler işleri voyvoda yerine bizzat kendileri yürütmüştür.

etmişlerdir[364]. Bu malikâneleri de farklı zaman dilimlerinde Konya'da ikamet eden Abdülgaffarzadeler, Çavuşzadeler, Çelikpaşazadeler, Abdurrahmanpaşazadeler, Arapağazadeler, Nakipzadeler, Hidayetzadeler ve Mesnevihanzadeler gibi hanedan aileler işletmişlerdir. Dolayısıyla bu durumu mahalli sosyal ilişkilerde nüfuz sahibi olan bölgeyi tanıyan haber alma ve uygun personeli ucuza kullanabilme gibi vergilendirmede etkinlik sağlayan Konya ayanlarının önünün açılması şeklinde yorumlamak mümkündür.

[364] Genç, *aynı eser*, s.170. Abdülgaffarzadeler, Adet-i Ağnam mukataasını en az 20 yıla yakın bir süre iltizamla işletmişlerdir. Yine aynı mukataanın voyvodalığı, yıllar boyunca Arapağazade Süleyman Ağa tarafından yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONYA'DA AYANLIĞIN ASKERİ VE İDARİ TEMELLERİ

3.1. İDARİ SİSTEMDE KARAMAN İDARECİLERİNİN YERİ

Daha önce, taşralarda yürütme alanında valiler ve sancak beylerinin, hukuki olarak da kadıların sultanı temsil ettikleri anlatılmıştı. Bu bağlamda 1639-1839 yılları arasında Karaman eyaletine yapılan vali ve Konya mütesellimi atamaları üzerinden merkez-taşra ilişkilerine bakmak yerinde olacaktır. Buna göre aşağıda yaklaşık 200 yıl boyunca 223 vali ve 205 mütesellim atamasını gösteren bir tablo oluşturulmuştur (bkz. Ek 2)[365]. Bu süre çok uzun olduğu için dönüm noktası teşkil eden olaylar çerçevesinde, mevcut veriler dönem dönem incelenmiştir. Buna göre birinci dönem (1639-1699) Girit Savaşı ve Kutsal İttifak ile yapılan savaşları, ikincisi (1700-1767) Kutsal İttifak ile savaştan Osmanlı-Rus Savaşı'na kadarki zamanı, üçüncüsü (1768-1811) ise "*geçiş dönemi (1768-1811)*"[366] diye tabir edilen kısmı, dördüncüsü (1812-1839) de geçiş döneminden Tanzimat'a kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Böylece öncelikle bu uzun zaman diliminin idari yönden nasıl bir farklılıklar yarattığı anlatılmış olacak hem de her bir dönemin kendi içinde niteliği analiz edilerek

[365] Ek 2'deki tablo yaklaşık 15 sayfa tuttuğu için metin yerine ekte verildiğini belirtmek gerekir. Tablo oluşturulurken öncelikle resmi belgelerden faydanılmaya çalışılmıştır. Ancak resmi kayıt bulunamadığı yerlerde, kronik ve araştırma eserlerden yararlanılmıştır. Daha önce hiç atıfta bulunulmamış fakat sadece tabloda yer alan kaynakların künyeleri aşağıya çıkarılmıştır: Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, (Çev. Zuhuri Danışman), IV, Bahar Matbaası, İstanbul 1968; Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, (Çev. Zuhuri Danışman), V, Kardeş Matbaası, İstanbul 1969; İsmâil Hâmi Dânişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, (Haz. Abdülkadir Özcan), TTK, Ankara 1995; Mehmed Süreyya, *aynı eser*, I, II, IV; Vak'anüvîs Subhî Mehmed Efendi, *aynı eser*; Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid (1115-1134/1703-1722)*, (Haz. Abdülkadir Özcan ve diğerleri), II, İstanbul 2013; Ayla Akgün, *63/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1063-1064/M. 1653-1654) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2009; Ayşe Şahin, *74/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Erciyes Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2010; Serpil Çökük, *57/3 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1058-1059 / M. 1648-1649) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2010;Murat Karaköse, *57/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1058-1059 / M. 1648-1649) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2010. Bütün bu çabalara rağmen gözden kaçırılan veya yanlış anlaşılan belge muhakkak olmuştur. Ama bunun bütün tabloyu etkileyecek düzeyde olmadığı kanaatindeyiz. Bu çerçevede valilerin görevde kalma süreleri ay bazında tabloda belirtilmiştir. Ancak mütesellim atamaları tam olarak takip edilemediği için onların görevde kalma süreleri tabloya işlenmemiştir. Ayrıca bu tablo oluşturulurken her bir atama kendi başına değerlendirilmiştir. Buna göre bir vali veya mütesellimin farklı zamanlarda göreve geldiği durumlar ayrı atamalar olduğu için tabloya da bu şekilde yansınmıştır. Örneğin Çelik Hacı Mehmet Paşa, 1755-1764 yılları arasında beş defa Karaman valiliğine atanmıştır. Bundan dolayı Çelik Hacı Mehmet Paşa, Konya valiliği yapmış bir kişi değil de beş kişi olarak hesap edilmiştir.

[366] Bu çalışmada sıkça bahsedilen geçiş dönemi kavramı, daha çok konjoktürel duruma bağlı idari, mali, askeri gelişmeleri içine almaktadır. Dolayısıyla anılan tanımlama, bu çalışmaya has olarak anılan yıllar arasında meydana gelen olayları zihinde somut hale getirmek için kullanılmıştır. Geçiş dönemi tabiri, Özvar, *Mali Yapı*, s. 521'de de kullanılmıştır. Özvar'a göre geçiş dönemi ise 1793'te III. Selim zamanında İrad-ı Cedid Hazinesi'nin müstakil bir müessese haline gelmesinden 1839'da Tanzimat'ın ilanına kadar olan süreyi ifade etmektedir.

incelenecektir. Buradan da gerek vali gerekse mütesellim atamalarında yerel unsurların ne kadar pay sahibi oldukları belirlenmiş olacaktır.

3.1.1. Karaman Valileri

Karaman eyaleti; Rumeli, Bosna, Anadolu, Girit, Sivas, Adana, Derya Kaptanlığı, Özi ve Kefe gibi genelde vezir rütbeli paşalar tarafından müstakil olarak idare edilmiştir[367]. Zira Konya ve çevresi önemli bir geçiş güzergâhı olduğundan devamlı eşkıya tehditi altındaydı "*Eyâlet-i mezbûre hüccâc-ı müslimînin vesâ'ir ebnâ-yı sebîlin memerri ve levendât ve kuttâ'u't-târīk eşkıyâsının cevelângâhı olmakdan nâşî kuvvet ve kudret sâhibi bir vezire tevcihinde lâbüdd olmağın…*". Bundan dolayı da bölgenin idaresinde her zaman kuvvetli bir valiye gerek duyulmuştur[368]. Devlet, bu zorlu görevde Karaman valilerini desteklemek üzere genelde Aksaray, Akşehir, Beyşehir[369], Niğde[370] ve Kayseri[371] sancaklarını bazen de duruma göre Aydın[372], İçil[373], Karesi, Kırşehir[374], Saruhan[375] ve Teke[376] gibi farklı eyaletlere bağlı sancakları, hatta Adana[377] eyaletini bile onlara arpalık olarak vermiştir.

Bütün dönemler göz önünde bulundurulduğunda toplam 223 valinin, 150'si vezir rütbelidir. Hemen hemen % 67'ye tekabül eden bu sayının içerisinde daha önceden sadrazamlık yapmış olanlar bile vardır[378]. Dönem başına düşen vezir rütbeli vali oranı ise birinci dönem için % 31, ikinci için % 69, üçüncü için % 97 ve sonuncu dönem için de % 93'tür. Bilindiği üzere XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın başları arasında kalan süre içerisinde beylerbeyinin görevde kalma süresi en az 15,5 ay civarında idi. Bu süre de kendi içerisinde dönemlere

---

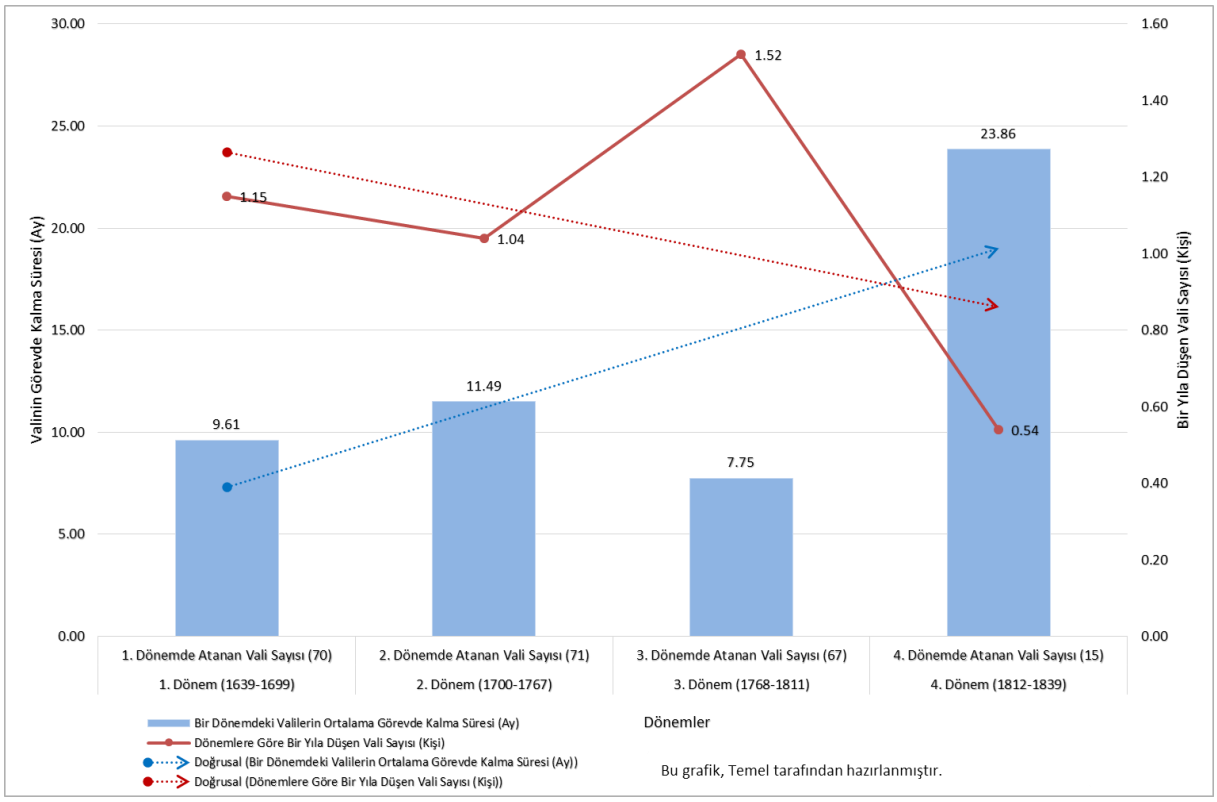
[367] Kılıç, *Tevcihat*, s. 1032.
[368] 06/08/1758 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 16: s. 65.
[369] 21/03/1768 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 16: s. 65'teki kayda göre, Vezir el-Hac Hüseyin Paşa'ya Aksaray, Akşehir ve Beyşehir verilmiştir.
[370] 12/12/1763 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 16: s. 65'teki kayda göre, Vezir Abdi Paşa'ya Niğde verilmiştir.
[371] Başar, *aynı eser*, s. 76'ya göre, 22/04/1722 tarihinde Karaman valisi olarak atanan Vezir Mustafa Paşa'ya Kayseri verilmiştir.
[372] 10/11/1757 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 16: s. 65'teki kayda göre, Vezir Çelik Mehmet Paşa'ya Aydın verilmiştir.
[373] 05/09/1718 tarihli *A.RSK.d.* 1568: s. 16'daki kayda göre, Vezir Kethüda Osman Paşa'ya İçil verilmiştir.
[374] Başar, *aynı eser*, s. 77'ye göre, 19/04/1727 tarihinde Karaman valisi olarak atanan Vezir Silahtar Mehmet Paşa'ya Kırşehir ve Karesi verilmiştir.
[375] Mehmet Topal, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Marmara Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 213'e göre, Vezir Tırnakçı (Çerkez) İbrahim Paşa'ya Saruhan verilmiştir.
[376] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, Marmara Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, s. 1586'ya göre, Vezir Hısım Mehmet Paşa'ya Teke verilmiştir.
[377] Topal, *aynı tez,* s. 901'e göre, Şehsüvarzade Seyyid Mehmet Paşa'ya Adana verilmiştir.
[378] 23/09/1790 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 16: s. 64'teki kayda göre Vezir Yusuf Paşa ve 02/06/1824 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 39: s. 7'deki kayda göre de Vezir Seyyid Ali Paşa daha önce sadrazamlık yapmıştır.

ayrılacak olursa 1568-74 yılları arasında 23,87 ay, 1578-88'de 16,20 ve 1632-41'de ise 12,22 ay olarak gerçekleşmişti[379].

Bu çalışmada ise birinci dönemde göreve gelen toplam 70 Karaman valisinin ortalama görevde kalma süresi 9,61 ay, ikinci dönemdeki toplam 71 valinin 11,49, üçüncü dönemdeki 67 valinin 7,75 ve dördüncü dönemdeki 15 valinin de 23,86 olarak tespit edilmiştir. 1639-1839 yılları arasında görev yapmış toplam 223 valinin ise genel ortalaması 10,63 ay olarak bulunmuştur. Bununla birlikte dönemlere göre bir yıla düşen vali sayısı birinci dönemde 1,15 kişi, ikinci dönemde 1,04, üçüncü dönemde 1,52 ve son dönemde de 0,54 olmuştur. Bu süre zarfında 88 ay gibi uzun süre görevde kalan olduğu gibi bir aydan daha kısa bir zaman valilik yapanlar da olmuştur. Bu da birinci ve özellikle de üçüncü dönemde daha sık vali değiştiğini, ikinci ve dördüncü dönemde ise valilerin daha uzun görevde kaldıklarını göstermektedir. Genel anlamda bir yıla düşen vali sayısı ise 1,11 kişi olduğu görülmüştür. Bütün dönemler göz önünde bulundurulduğunda eğilim olarak görevde kalma süresi artarken bir yıla düşen vali sayısı azalmıştır. Bunu da genel anlamda vali atamalarında belirli bir istikrarın sağlandığı şeklinde yorumlamak mümkündür (bkz. Ek 2 ve Grafik 19).

[379] Kunt, *aynı eser*, s. 82. Kullanılan veriler elde edilirken Tablo XIV'ten yararlanılmıştır. Bu tezde Kunt'un 155 beylerbeyinin görev sürelerini incelediği araştırmasındaki, bir valinin görev süresi için belirlediği aralıklardan en azı kullanılmıştır. Örneğin Kunt "*5-8 ay*" aralığını vermişse bu çalışmada minumum değer olan "*5 ay*" veri olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde valilerin ortalama olarak en az görevde kalma süreleri bulunmuştur.

Grafik 19: Karaman Valilerinin Görevde Kalma Süreleri ve Bir Yıla Düşen Vali Sayıları

Konya mütesellimleri konusuna geçmeden önce, hem üçüncü dönemin olağanüstü şartlarına ışık tutmak hem de dördüncü bölüme zemin hazırlamak adına, Karaman valileri arasında yer alan Cabbarzade Süleyman Bey hakkında genel bir değerlendirmede bulunmak yerinde olacaktır. Süleyman Bey, 02-11/10/1808 ile 26/11/1808 tarihleri arasında, aslında çok kısa bir süre Karaman valiliği yapmıştır (bkz. Ek 2). Ancak 1800'lü yılların başından itibaren Karaman eyaletinde idari, mali, askeri anlamda önemli bir yere sahip olmuştur. Genelde Cabbarzadeler, özelde de Cabbarzade Süleyman Bey ile ilgili bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır[380]. Burada onların hayat hikâyesi ve yapıp ettiklerinden ziyade, geçiş döneminde, üstlendikleri görevlere dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Böylece devletin sadece bu dönemle sınırlı kalacak şekilde, birkaç eyaleti içine alan yeni bir uygulamaya gittiği iddia edilecektir. Cabbarzadelere geçmeden önce, konuyu belirli bir çerçeveye oturtmak gerekirse Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra, muhtemelen alınan yenilgi ardından ikinci bir yeniden yapılanma sürecine girilmiştir. Bu süreçte devlet, Ege çevresinde Karaosmanzadeler, Musul'da Celililer gibi

[380] Cabbarzadeler hakkında geniş bilgi için bkz.: Mert, *aynı eser*; Özcan Mert, "Çapanoğulları", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 221-224.

kudretli kişilerin önünü açarak onların gayrimenkuller, büyük çiftlikler, iltizamlar ve malikâneler edinmelerinde zorluk çıkarmamıştır[381].

Bu bağlamda devlet, 1774'ten itibaren, Mamalu aşireti yöneticisi konumundaki Cabbarzade Süleyman Bey'e, birçok eyaletin sınırlarını da içine alacak şekilde, önemli mukataaları ve iltizamla satın alınan stratejik değerdeki işleri vermiştir. Devletin Süleyman Bey'e veya bağlılarına, bu görevleri verme nedeni, muhtemelen Mamalu aşireti gibi geniş bir alana yayılmış[382] cemaatler üzerindeki nüfuzundan yararlanmak istemesi olmalıdır. Zira Cabbarzadeler, bu cemaatleri yönetmede tecrübe sahibi olup bunların imkânlarını seferber etmede oldukça başarılı olmuşlardır[383]. Cabbarzadeler ve bağlılarına[384], özellikle aşiret bağıyla etkili oldukları yerler başta olmak üzere, Konya[385], Larende, Niğde[386], Kayseri[387], Kırşehir[388], Aksaray[389], Bozok, Ankara, Çankırı, Çorum, Amasya, Şarkikarahisar, Sivas, Maraş, Antep, Halep, Rakka, Adana, Tarsus, Konya Ereğlisi, Nevşehir ve hatta İstanbul Gümrüğü'ndeki[390] mukataaların işletmesi verilmiştir[391]. Cabbarzadelerin bu mukataalardaki ortakları ya da voyvodaları genelde yerel ayanlar olmuştur. Örneğin Kayseri'de Zennecizadelerle[392],

---

[381] Salzmann, *aynı eser*, s. 148.

[382] Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, IV, TTK, Ankara 2009, s. 1619-1620.

[383] Mert, *aynı eser,* s. 25-32.

[384] *MAD.d.* 9508: s. 208, 209'daki kayda göre, Cabbarzade Süleyman Ağa'ya tabi Mustafa Ağa'nın Kırşehir'deki Mukataa-ı Türkmenan-ı Cemaat-i Şereflü an-Sakinan-ı Kırşehri ve Aksaray ve Koçhisar ve Arabsun?'da ve Cabbarzade Süleyman Ağa'nın kethüdası Mehmet b. Abdullah Ağa'nın da Mukataa-ı Cemaat-i Musacalu an-İfraz-ı Mukataat-ı Eyalet-i Rakka'da hissesi bulunuyordu.

[385] 19/11/1797 tarihli *KŞS* 067: s.157/1.

[386] *MAD.d.* 9508: s. 178, 179 ve 183'deki kayda göre, Cabbarzadelerin Niğde'deki Mukataa-ı Karye-i Hisarballık? Tabi-i Şücauddin maa Mukataa-ı Beytü'l-Mal-i Amm ve Hass-ı Zemin tabi-i Nahiye-i Şücauddin'de, Mukataa-ı Hasha-yı Develü ve Tevabii'nde ve Mukataa-ı Kaza-yı Arabsun Nam-ı diğer Yenişehir? der-liva-yı Niğde'de hissesi bulunuyordu.

[387] *MAD.d.* 9508: s. 190'daki kayda göre, Cabbarzadelerin Kayseri'deki Mukataa-ı Zaviye-i Çelik Eredna nam-ı Diğer Köşk (ve Mukataa-ı Eşkün ve Tevabii) der-liva-yı Kayseri'de ve Mukataa-ı Hasha-yı Memlaha-i Talas ve tevabii maa Karye-i Mezbur'da hissesi bulunuyordu.

[388] *MAD.d.* 9508: s. 208, 209'daki kayda göre, Cabbarzadelere tabi Mustafa Ağa'nın Kırşehir'deki Mukataa-ı Türkmenan-ı Cemaat-i Şereflü an-Sakinan-ı Kırşehri ve Aksaray ve Koçhisar ve Arabsun?'da ve Cabbarzade Süleyman Ağa'nın kethüdası Mehmet b. Abdullah Ağa'nın da Mukataa-ı Cemaat-i Musacalu an-İfraz-ı Mukataat-ı Eyalet-i Rakka'da hissesi bulunuyordu.

[389] *MAD.d.* 9508: s. 226, 227 ve 228'deki kayda göre, Cabbarzadelerin Aksaray'daki Mukataa-ı Memlaha-i Kochisar ve tevabi'nde, Mukataa-ı Cemaat-i Beni Huneyn? An sakinan-ı Kırşehir ve Aksaray'da ve Mukataa-ı Hasha-yı Cemaat-i Türkmenan-ı Boynuincelü ve Hacıahmedlü ve Şeyhlü an-Sakinan-ı Kırşehri ve Aksaray'da hissesi bulunuyordu.

[390] 15/02/1809 tarihli *AE.SMST.IV*. 960.

[391] Mert, *aynı eser*, s. 64-65, 74.

[392] *MAD.d.* 9508: s. 190'daki kayda göre Kayseri'de Cabbarzade Mahmut Bey b. Süleyman Bey ile Zennecizade Seyyid Mehmet Emin ve Zennecizade Seyyid Reşit Süleyman Mukataa-ı Zaviye-i Çelik Eredna nam-ı Diğer Köşk (ve Mukataa-ı Eşkün ve Tevabii) der-liva-yı Kayseri'de ortaktılar. Ayrıca Mukataa-ı Hasha-yı Memlaha-i Talas ve tevabii maa Karye-i Mezbur'da da Cabbarzade'ye tabi Mustafa Ağa ile Zennecizade Mustafa Ağa ve Zennecizade es-Seyyid İbrahim Ağa ortaktı.

Kırşehir'de Pirizadelerle[393] ortak olmuştur. Cabbarzadeler Konya'da ise Larende İhtisap mukataasının voyvodalığına Karaman hanedanından Çavuşzade Ömer Necip Ağa'yı getirmiştir[394]. Ayrıca bölgesel nüfuzlarını yalnızca malikâne ortaklıkları üzerinden artırmamışlardır. Bunun yanında bölgelerindeki timar ve zeametleri de iltizamlarına almışlardır. Örneğin 1793 yılında İrad-ı Cedid Hazinesi tarafından idare edilen 6.341 timar ve zeametin üç binden fazlasının iltizamını yedi bölgesel ayan almıştır. Bu çerçevede Karaman ve Bozok'taki timar ve zeametler Cabbarzade Süleyman Bey'e verilmiştir[395].

Cabbarzade, kendisine tevdi edilen bölgelerin idarelerini ilgili yerin merkezdeki statüsüne uygun olarak yönetmeye devam ettirmiştir. Bunu da ya yerel temsilciler ya da yanındaki yakınlarını göndererek yapmıştır. Mesela kendisine bir sancak tevdi edilmişse mütesellimle veya voyvodalıkla yönetilmesi gereken bir yerse, Yeniil Hassı Voyvodalığı'nda[396] olduğu gibi, voyvadayla idare ettirmiştir[397]. İdari birimlerin dışındaki yerlere de mukata işletmecilerini göevlendirerek işlerini yürütmüştür. Bu gibi işleri yerine getirirken büyük oranda kazanç elde ediyor olduğu da açıktır. Bunu kazanç için mi iktidar için mi, güç için mi yapıyor olduğu her zaman tartışılabilir. Ama bunların yanında yine devlet için askeri açıdan stratejik öneme sahip, asker[398], güherçile[399], bakır[400], gümüş[401], kurşun[402], altın[403], nakliye için

[393] *MAD.d.* 9508: s. 208'deki kayda göre, Kırşehir'deki Mukataa-ı Türkmenan-ı Cemaat-i Şereflü an-Sakinan-ı Kırşehri ve Aksaray ve Koçhisar ve Arabsun?'da Cabbarzade'ye tabi Mustafa Ağa ile Pirizade Ömer Bey b. Osman Bey ile Pirizade Ebubekir Bey b. Osman Bey ortaklardı.
[394] Şubat-Mart/1808 tarihli *Karaman ŞS 293*: s. 249/1-2, 250/1-2.
[395] *MAD.d.* 3920: s. 70-80'deki kayda göre, Cabbarzade Süleyman Bey, 1793'te, Bozok'a bağlı; Bozok'tan 49, Çorum'dan 22, Amasya'dan 25, Arapkir'den 7, Divriği'den 6, Sivas'tan 52 olmak üzere, toplam 161 timar ve zeameti 10.000 kuruşa; Karaman'a bağlı Konya'dan 125, Aksaray'dan 86, Niğde'den 169, Akşehir'den 31, Kırşehir'den 27, Beyşehir'den 98, Kayseri'den 5 toplam 541 timar ve zeameti de 50.000 kuruş iltizamla almıştır. Bu durumda genel toplam, timar ve zeamet sayısı 702, ödenen meblağ da 60.000 kuruş olmuştur. Aynı defterde Süleyman Bey dışında timar ve zeametlerin topluca iltizama verildiği altı kişi daha vardır.
[396] Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, (Kısaltma: *İskân*), İÜEF Basımevi, İstanbul 1963, s. 15.
[397] Mert, *aynı eser*, s. 48, 49, 54, 57, 63.
[398] 12/10/1787 tarihli *C.AS.* 21445.
[399] 05/06/1792 tarihli *C.AS.* 42033.
[400] 04/07/1801 tarihli *C.AS.* 41102.
[401] 16/02/1798 tarihli *C.DRB.* 2459.
[402] 22/06/1800 tarihli *C.DRB.* 2715.
[403] 28/12/1805 tarihli *C.DRB.* 492.

deve[404], buğday[405], un[406], arpa[407], koyun[408] temini, lojistik açıdan köprü yapımı[409] ve han tamiri[410] gibi hizmetleri de yerine getirmektedir.

Bu gibi devletin taleplerini sanırım tartışmasız, problemsiz olarak yerine getiriyor olması, daha sonraki taleplerin devamını da getirmiş olmalıdır. Bu görevleri problemsiz yerine getiriyor olmasından dolayı ister bu işlerin maliyeti, isterseniz bedeli deyin, ne derseniz deyin karşılığında iyi bir ücret aldığı anlaşılmaktadır. Süleyman Ağa bunları karşılarken devletin de verdiğinden daha fazla işin yerine getirilmiş olmasından büyük memnuniyet duyduğu söylenebilir. Bugün bile 1980'li-1990'lı yıllarda devlet ihale ile verdiği iki yılda bitmesi gereken işlerin çeşitli sebeplerle 15-20 yıl sonra tamamlanabildiğini gördükten ve 2000'li yıllarda daha pahalıya mal olmasına rağmen iki sene sürecek olan bir işin zamanından önce 1,5 senede bitiriliyor olması, hem devlet nezdinde hem de toplam içinde verilen fazla ücretin kimsenin dikkatini çekmediği görülmektedir. Bu işleri üstlenenler devletten daha sonraki ihaleleri de alıyor olması, Süleyman'ın konumundan çok farklı olmamalı. Ayrıca Cabbarzade Süleyman'ın, işin içine bu denli girmesi bölgeyi sahiplenmesine de yol açmış gibi görünmektedir. Bu da mali getirisi olmayan işleri veya düzeni bozanlara karşı bedelinin ödenip ödenmediğini hesap etmeksizin meydana atıldığından anlaşılabilir. Bunlar kendisine tevdi edilen bölgelerin asayişinin sağlanması konusunda, eşkıya tedibi[411], ayanların yaptıkları haksızlıkların önlenmesi[412], adli olarak asker kaçaklarının yakalanması[413], soruşturma[414], muhallefat zaptı[415] ve ceza infazı[416] gibi işler bunu açıkça gösterir.

Ancak bu konuda dikkati çeken en önemli husus ise bölgedeki valilerin yetki ve sorumluluğunda olan bir takım işlerin, Süleyman Bey'in nezaretine verilmesidir. Bu çerçevede Süleyman Bey, yukarıda ifade edilen birçok hizmetin teminini Bozok dışında kendisine havale edilen bölgelerden sağlamıştır. Dahası, İstanbul Cabbarzade Süleyman'ın bu maharetini

---

[404] 21/01/1791 tarihli *C.AS.* 4863.
[405] 15/10/1793 tarihli *C.BLD.* 4716.
[406] 05/07/1796 tarihli *AE.SSLM.III.* 11804.
[407] 28/07/1794 tarihli *AE.SSLM.III.* 15354.
[408] 02/08/1799 tarihli *C.AS.* 16536.
[409] 29/07/1794 tarihli *C.NF.* 447.
[410] 11/11/1798 tarihli *C.NF.* 93.
[411] 28/12/1783 tarihli *C.DH.* 12411.
[412] 13/11/1792 tarihli *C.ML.* 10645.
[413] 09/09/1790 tarihli *AE.SSLM.III.* 20048.
[414] 01/11/1796 tarihli *C.DH.* 6633.
[415] 03/08/1793 tarihli *C.ADL.* 521.
[416] 22/10/1794 tarihli *HAT* 56911.

gördükten sonra ekstra işleri de "*rica*" ettiği görülmüştür. Örneğin İstanbul Baruthanesi'ne teslim edilmek üzere Karaman eyaletindeki kazalardan satın alınacak güherçile sevkiyatını, Hacı Abdullah engellemiştir. Bundan dolayı Süleyman Bey, o kişiyi sürgüne göndermiş, yerine de Musa Alemdar'ı tayin etmiştir[417].

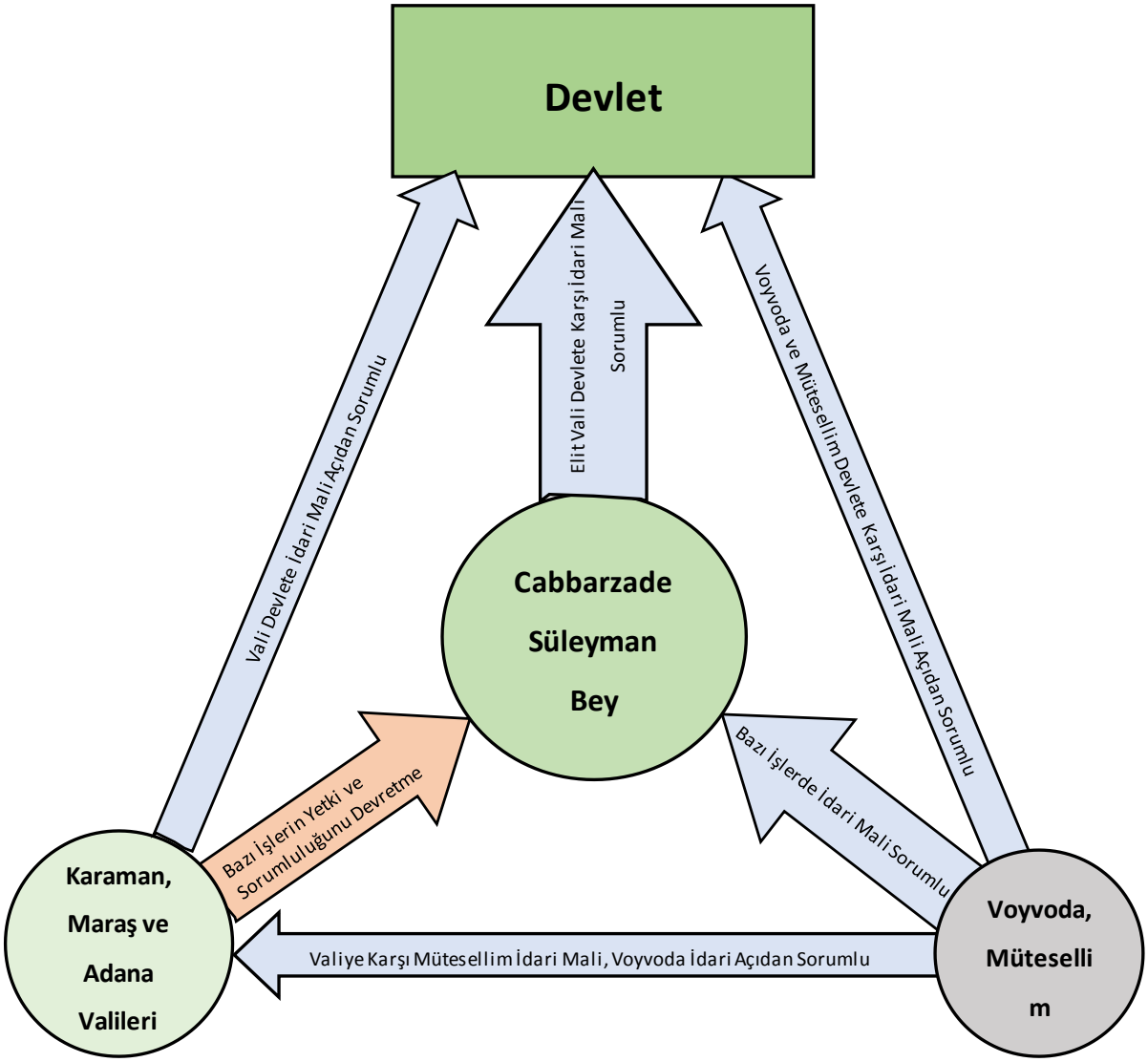
Hatta işin daha da ilginci, valilerle ilgili bir sorun olduğunda bizzat Süleyman Bey devreye girerek bunu çözmüştür. Bu minvalde Karaman valisi Abdurrahman Paşa'nın Konya'ya girmesine, Nizam-ı Cedid'i kabul etmeyen yeniçeriler ve onların destekçisi Hz. Mevlana soyundan gelen Hacı Mehmet Çelebi ile bazı ahali tarafından muhalefet edilmiştir. İki taraf arasında silahlı mücadele meydana gelmiş, bu çatışma sırasında ölenler dahi olmuştur. Hatta devlet tarafından Abdurrahman Paşa'nın Konya'ya bir an önce alınması hususunda ilgililere yazılan fermanlar ve gönderilen mübaşirler bile işe yaramamıştır. Bunun üzerine hem payitahtın hem de Abdurrahman Paşa'nın nüfuzunun yeniden tesisi açısından, bölgedeki birkaç ayan, mütesellim ve özel olarak da Nizam-ı Cedid'in önde gelen savunucularından Cabbarzade Süleyman Bey görevlendirilmiştir. Süleyman Bey önderliğindeki anılan ayanlara karşı gelemeyeceğini anlayan asiler direnişten vazgeçmişlerdir. Neticede asiler hakkında af ilan edilmiş, daha fazla kan dökülmeden paşa da şehre girebilmiştir[418].

Devlet, Cabbarzadelerin bu bölgelerde yaşayan Mamalu Aşireti'nin nüfuzu ve buralardaki yerel elitleri iş ortağı formatında kendine tabi kılması sayesinde, ihtiyaç duyduğu şeylerin yerinde ve zamanında temini konusunda zorlanmamıştır. Cabbarzadelerin bu işleri daha kolay yerine getirmesi ve bölgesel etkisini daha da artırmak için olacak ki, Cabbarzade Süleyman Bey'e "*mirahur-ı evvel*"[419] payesi vermiştir[420]. Süleyman Bey, devlet, yerel idareci ve reayadan oluşan üçlü mekanizma içinde, kurduğu iş ağı sayesinde fazla güçlükle karşılaşmadan işlerini yürütmüştür. Devlet de Cabbarzadelerin sahip olduğu bu çok yönlü nüfuzla, bölgedeki hemen hemen bütün unsurları, etkin bir şekilde kontrol altında tutma fırsatı yakalamıştır. Zira onların bölgede sahip olduğu güç ve nüfuz, yerel elitlerin taşkınlık yapmasını engellemiştir. Böylece Cabbarzadeler, birden fazla eyalette, devlet gücünün küçültülmüş bir

[417] 13/01/1797 tarihli *C.AS.* 28245.
[418] Kadı Abdurrahman Paşa ile ilgili geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa I", *Belleten*, TTK, C. XXXV, S. 138, (Ankara 1971), s. 245-302 ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa II", *Belleten*, TTK, C. XXXV, S. 139, (Ankara 1971), s. 409-451.
[419] Erhan Afyoncu, "Mîrâhur", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 141.
[420] Mert, *aynı eser*, s. 52.

şekli olarak kendi nüfuz alanlarında, kendilerine bağlı hiyerarşiler ve karşılıklı idari, mali ve askeri bağımlılık zincirleri oluşturmuşlardır[421](bkz. Şekil 4).

Şekil 4: Cabbarzade Süleyman Bey ile Diğer Taraflar Arasındaki İlişkiler

Bu şekil, Temel tarafından hazırlanmıştır.

Devlet, bu kadar sorumluluk verdiği bu kişiye çevredeki bütün idari, mali, askeri unsurların itaat etmesini resmi bir statüye sokmak istemiş olacak ki, onu aynı anda Karaman, Adana ve Maraş valisi tayin etmiştir. Bütün bu durumu çarpıcı bir şekilde ortaya koyması bakımından, 1801-1814 yılları arasındaki bütün eyaletlere, sancaklara ve diğer yönetim birimlerine yapılan idareci atamalarını gösteren oldukça önemli bir defter bulunmaktadır. Buna

[421] Salzmann, *aynı makale*, s. 232.

göre Cabbarzade Süleyman Bey, mirahur-ı evvel payesiyle, Sivas eyaletinde Çorum sancağından, Karaman, Maraş ve Adana eyaletlerinin de tamamından olmak üzere "*tüfenkli asker tahririne*" memur edilmiştir. Buraya kadar normal gibi görünen bu prosedür, toplanacak olan askerlerin masraflarının karşılanması konusunda, devletin o dönemde başka herhangi bir kişiye verilmemiş yetki sayesinde, olağanüstü bir hal almıştır[422]. Aslında eğer bir valinin vezareti varsa çevresindeki beylerbeyilerin de ona itaat etmesi gerektiği bilinen bir hususdu. Ama burada Cabbarzade Süleyman Bey'in vezirlik rütbesi bile yoktu. İşte bu yüzden anılan durum oldukça sıradışıdır. Belgenin önemine binaen, bu resmi kayıtların doğrudan Arap harflerinden Latin harflerine dönüştürülmüş metinlerinin verilmesi uygun bulunmuştur. Karaman eyaleti ve Çorum sancağının idaresinin verildiğine dair "*Dergâh-ı 'Âlî kapucubâşılarından Bozok sancâğı mutasarrıfı Cabbâr-zâde Süleymân Bey bu def'â diğer fermân-ı 'âlî ile Karamân eyâletinde vākî' Konya ve Aksarây ve Kayseriyye ve Akşehir ve Kırşehri ve Niğde sancâkları ile Sivâs eyâletinde kâ'in Çorum sancâğından müceddeden tüfenkci 'askeri tahrîrine me'mûr buyrulmak mülâsebesiyle mâru'z-zikr 'asâkirin şehriye mesârifleriyle medâr-ı yesr ve i'ânet olmak içün zikr olunân sancakların vâliye mahsûs îrâd-ı mu'ayyeni 'asâkir-i merkūmeye tahsîs olmak üzere ittifāk-ı ârâ ile nizâm virilmiş ve olvechle livâ-yı merkūme mutasarrıflarının 'uhdelerinden ref' ve kaydları ilğâ olunub mütesellimlikleri kapucubâşı mîr-i mûmâ ileyh tarafından zabt ve idâre olunmak üzere Evâsıt-ı Şa'bân sene 1223 (02-11/10/1808)*" kaydı bulunmaktadır[423]. Maraş için ise "*İttifāk-ı ârâ ile virilen karâr olbâbda şeref-rîz sudûr olan irâde-i kātı'a-ı cihândârâne muktezâsı üzere makām-ı? dîn ve devlet içün tüfenkci 'askeri tertîbi zımnında Dergâh-ı 'Âlî kapucubâşılarından olub mîrahûr-ı evvel pâyesi olan Cabbâr-zâde Mîr Süleymân dâme mecdühûnun 'uhde-i sarrâfına? ihâle olunan mahâlde Mar'aş eyâleti dahî dâhil olmağın vâlilere mahsûs olan seferiyye ve hazariyye ve mütesellimlik şehriyesi 'asker masrafına tahsîsen mu'ayyen olan câ'ize ve 'avâ'id ve hıdmet-i mübâşiriyye ve harc-ı fermânını? edâ şartıyla zikr olunan Mar'aş eyâletinin idâre ve 'asker tertîbini mîr-i mûmâ ileyhe idhâl olmağın emr-i şerîfi yazılmışdır 21 Şa'bân sene 1223 (12/10/1808)*" ifadeleri kullanılmıştır[424]. Son olarak Adana için de Maraş hakkında sarfedilen kelimelerin ve tarihin aynısı zikredilmiştir[425]. İşte bu şekilde bir iki ay da olsa devlet, anılan yerlerin idari, mali, askeri yetkilerini Süleyman Bey'e vererek yapılan işlere bir resmiyet kazandırmıştır. Böylece rutinin

[422] İpşirli, *Beylerbeyi*, s. 71.
[423] *A.DVNS.NŞT.d.* 53: s. 6.
[424] *A.DVNS.NŞT.d.* 53: s. 8.
[425] *A.DVNS.NŞT.d.* 53: s. 9.

dışına çıkarak 1768-1811 arasındaki bu dönemin geçiş dönemi diye adlandırılmasına sebep olmuştur.

Ancak bu dönem, daha önce değinildiği üzere, 1811'de yürürlüğe sokulan uygulamalar yüzünden çok da uzun sürmemiştir. Nitekim Süleyman Bey'in 1813'te vefatından sonra, Cabbarzadeler de nüfuzlarını büyük oranda yitirmişlerdir[426]. Ne var ki etkisi ve sonuçları bakımından Osmanlı tarihindeki önemli yerlerini almışlardır.

3.1.2. Konya Mütesellimleri

Konya valisi ya göreve başlayıncaya kadar, ya sefer için ayrıldığı dönemlerde veya kendisine arpalık olarak verilen bir sancağa, yerine vekâleten idare etmesi için iltizamla bir mütesellim görevlendirmiştir[427]. Örneğin 1743'te Karaman valisi olarak atanan Çeteci Abdullah Paşa, Kars'tan gelinceye kadar kethüdası Mehmet Ağa'yı eski mütesellim Mehmet Emin'in yerine getirmiştir[428]. 1716 tarihli başka bir kayda göre, Karaman valisi, sefere katıldığı için hem Konya'ya hem de kendisine gelir kaydedilen Aksaray'a, es-Seyyid Baba Ali Ağa'yı mütesellim tayin etmiştir. Buna göre vali yerine atadığı mütesellimden, görevde bulunmadığı günden Kasım 1716'ya kadar geçen süre için 2.147 kuruşu peşin, 1.000 kuruş karşılığı üç katar deve, 150 kuruşa 10 baş at, 30 kuruşa bir aba, 173 kuruşa 118 okka kahve, 1.500 kuruş Konya esnafına olan borç için toplam 5.000 kuruş hemen, kalan 2.000 kuruş da Kasım 1716'da ödenmek üzere toplam 7.000 kuruş iltizam talep etmiştir. Bunun karşılığında da mütesellime, eyaletin ve sancağın, bundan önce mütesellimi olanların topladığı gibi, öşür ve tekâlif vergilerinin tahsilatı ile mütesellimlik işlerine "*serbestiyet üzere*" hiç kimsenin müdahale edemeyeceğini bildiren bir tezkere vermiştir[429]. Hatta eyaletlerde beylerbeyiler makamlarında iken bile devlet tarafından verilmiş başka önemli işlerini takip etmek ve uzak bölgelerdeki has gelirlerini veya düzensiz vergileri toplatmak üzere mütesellim tayin etmişlerdir. Örneğin Karaman valisi Karayılanzade Mehmet Paşa, 1724'te aşiretlerin iskânı ile bizzat kendisi

---

[426] Mert, *aynı eser*, s. 63-72.

[427] Bir mütesellimin ataması hakkında bkz. Sak, *52 Nolu*, 31/05/1731 tarihli KN. 264/3. "*Şerâyi'-i şi'âr Konya nâ'ibi ve Karaman Eyâleti 'nde vâki' olan kuzât efendiler zîde fazluhum ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân a'yân-ı vilâyet zîde kadruhum ba'de's-selâm inhâ olunur ki hâlâ Karaman vâlisi vezîr -i mükerrem 'izzetlü Rüstem Pâşâ hazretleri tarafından Mûsâ Ağa eyâlet-i mezbûreye mütesellim nasb ve ta'yîn olunmağla fîmâ ba'd eyâlet-i merkûme mütesellimliğini merkûma zabt ve rabt ve vezîr-i müşârün-ileyhin tarafına 'âyid ve râci' olan mahsûlât ve rüsûmâtı ahz ve kabz itdirilmek bâbında sâdır olan fermân -ı 'âlîşân mûcibince mektûb tahrîr ve (boş) ile irsâl olunmuşdur inşâallahu te'âlâ vusûlünde mûcib-i emr-i 'âlî üzere 'amel ve hareket eyleyesiz ve's-selâm fî 24 ZA sene 1143 (24 Zî'l-ka'de 1143 / 31 Mayıs 1731). İbrahîm Pâşâ.*"

[428] 25/02-06/03/1743 tarihli *KŞS* 056: s. 003/1.

[429] 23/05-20/06/1716 tarihli Sak, *47Nolu,* KN. 022/1.

ilgilendiği için eyalet işlerini takip etmek üzere yerine Seyyid Ömer Ağa'yı mütesellim atamıştır[430]. 1739'da Karaman valisi Muhammed Paşa kendisi görevde iken işlerini takip etmek üzere Ereğlili Mustafa Ağa ve Abdülgaffarzade Süleyman Ağa'yı mütesellim olarak görevlendirmiştir. 17 ay süren bu görevin 13 ayını Mustafa Ağa, dört ayını da Süleyman Ağa yapmıştır. Konya mütesellimliğini iltizamla alan bu kişilerden her bir ay için 1.000 kuruş tahsil edilmiştir[431].

Bunun ardından 1639-1839 yılları arasında Konya'da görev yapmış 205 mütesellimin herbir dönemdeki sayıları ve bir yıla düşen kişi sayısını belirtmek gerekir. Buna göre birinci dönemdeki toplam 61 mütesellim bir yıla 1,00 ortalamayla, ikinci dönemdeki yine 61 kişi 0,90 ile, üçüncü dönemdeki 63 kişi 1,43 ile ve dördüncü dönemdeki 20 kişi de 0,71 ile atanmıştır. Genel olarak bir yıla düşen mütesellim sayısının ise 1,02 kişi olduğu görülmüştür. Bu noktadan hareketle, bütün dönemler temel alındığında valilerde olduğu gibi, bir yıla düşen mütesellim sayısı azalmıştır. Konya'da toplam 223 valinin görev yaptığı düşünülürse her bir valiye hemen hemen bir mütesellim düşmüştür (bkz. Grafik 20).

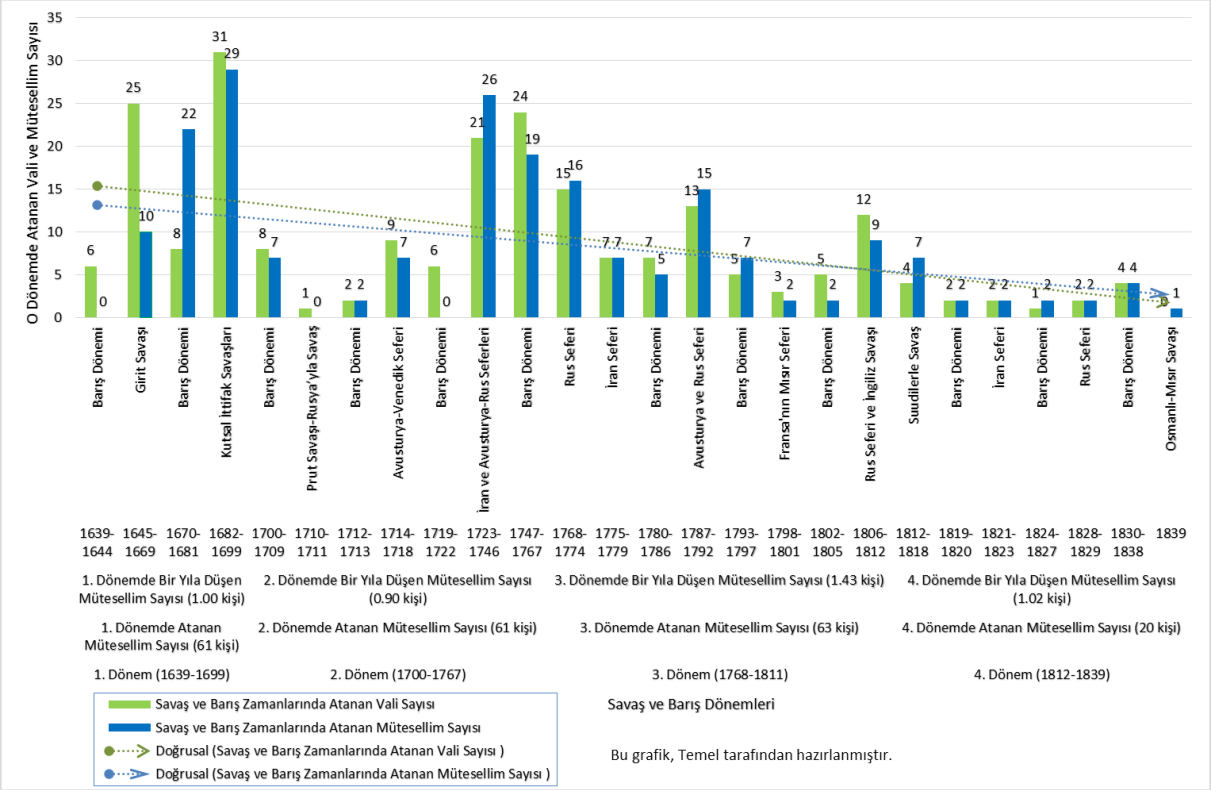
3.1.3. Savaşta ve Barışta Karaman İdarecileri

Karaman eyaletinde görev yapan valilerin, dönemlere göre görevde kalma süreleri ve bir yıla düşen vali sayıları genel anlamda incelendikten sonra, aynı verileri Ek 2 ve Grafik 20 çerçevesinde yani bir dönemdeki savaş ve barış zamanları açısından da incelemek yerinde olacaktır. Böylece aynı grafik üzerinden, sadece göreve başlama tarihleri belli olan Konya mütesellimleri ile Karaman valilerini, bir dönemde bir yıla düşen görevli sayısı açısından değerlendirme olanağı yakalanacaktır.

---

[430] İzzet Sak-İbrahim Solak, *49 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1135-1136/1723-1724) (Transkripsiyon ve Dizin)*, (Kısaltma: *49 Nolu*), Palet Yayınları, Konya 2015, 10/03/1724 tarihli KN. 003/1.
[431] 16/01/1739 tarihli *KŞS* 054: s. 158/1.

Grafik 20: Savaş ve Barış Dönemlerine Göre Konya'da Vali ve Mütesellim Ataması Sayıları

Grafik 19 ve 20'ye göre, vali ve mütesellim atamaları birlikte değerlendirildiğinde Karaman valilerinin ortalama görevde kalma süresi, savaşların uzun sürdüğü birinci dönem ve daha yıpratıcı geçen savaşların yapıldığı üçüncü dönemde kısalmış, nispeten istikrarın sağlandığı ikinci dönemde ve dönüşümün kendisini iyiden iyiye hissettirdiği dördüncü dönemde ise uzamıştır. İlk üç dönemdeki valilerin görevde kalma süreleri, duruma göre, küçük farklarla dalgalı bir seyir izlemiştir. Ancak dördüncü dönemde yapılan ıslahatlardan olsa gerek bu süre neredeyse XVI. yüzyılın sonlarındaki oranla hemen hemen eşit hale gelmiştir. Bu da genel eğilime olumlu yansımıştır. Dönemlere göre bir yıla düşen vali sayısı ise görevde kalma süresinin tam tersi istikamette bir seyir takip etmiştir. Buna göre valilerin görevde kalma süresinin kısaldığı dönemlerde, bir yıla düşen atama sayısında artış, bu sürenin uzadığı dönemlerde ise azalma olmuştur. Kısaca istikrarlı dönemlerde, bir vali, fazla yer değiştirmeden daha uzun süre görevinde kalabilmiştir. Bu süreç mütesellim açısından ele alındığında ise valiler hakkında yapılan değerlendirmelerin tersi bir durum ortaya çıkmıştır. Buna göre, her ne kadar mütesellimlerin görevde kalma süreleri tespit edilemese de bir yıla düşen mütesellim sayısının azalması, valiler hakkında yapılan değerlendirmenin burada da geçerli olduğunu göstermektedir.

Öyle anlaşılıyor ki, devlet, istikrar sağlanan dönemlerde valisini daha uzun süre görevde bırakırken mütesellim atamalarını en az düzeyde tutmuştur. Olağanüstü durumlarda ise atamalar tam tersi şekilde olmuştur. Örneğin Girit Savaşı sırasında 25 yılda, 25 valiye karşılık sadece 10 mütesellim değişmiştir. Hemen Girit Savaşı'nın ardından 12 yıl süren barış döneminde ise yalnızca 8 valiye karşılık 22 mütesellim ataması yapılmıştır. Bu da devlet katında asıl olanın merkezden yapılan vali ataması olduğu, mütesellimliğin arızi bir durum olarak görüldüğü şeklinde değerlendirilebilir.

Şimdi de Konya'ya yapılan vali ve mütesellim atamalarını, anılan kişilerin menşeleri açısından incelemek yerinde olacaktır. Karaman valilerinden hiçbirisi, tespit edilebildiği kadarıyla, Konyalı değildir. Her ne kadar Vezir Çelik Mehmet Paşa, Vezir Kadı Abdurrahman Paşa ve Vezir es-Seyyid Ali Paşa gibi Konya'da uzun süre valilik yapmış kişiler, Konyalı olarak sayılsalar da bu kanı muhtemelen yatırımlarını ve sosyal hizmetlerini daha çok burada yapmış olmalarından kaynaklanmış olmalıdır. Zira Çelik Mehmet Paşa, Burdurlu olduğu halde, yatırımlarını genelde Konya'ya yapmıştır[432]. Yine Konya merkezde halkın yararlandığı bir medrese ve cami yaptırmıştır[433]. Abdurrahman Paşa da aslen Alanyalı olup uzun yıllar Konya'daki Bozkır Madeni eminliği[434], ardından Karaman valiliği[435] ve yatırımlarını da yine burada yapmıştır. Ali Paşa da yaklaşık 30 ayı bulan Karaman valiliği sırasında, kendi parasından 1.000 kuruşu Konya'daki bazı vakıflarda görev yapan kişilerin ücretlerine sarfedilmek üzere bağışlamıştır[436]. İşte bütün bu hadiseler, anılan valilerin Konyalı sayılmasında etkili olmuştur. Ancak valiliğine Konyalı idareciler getirilmemişse de genelde, Adana, Maraş, Sivas, Anadolu gibi yakın çevrede görev yapmış, bölgeyi bilen kişilerin atandığı belirtilmelidir[437]. Yine Kayseri, Niğde, Teke gibi yakın sancaklarda mutasarrıflık yapan kişilerin de vezir payesiyle Karaman'a atandıkları görülmüştür[438]. Bu da devletin vali atamalarında belirli bir politikasının olduğunu ve hiyerarşiye dikkat ettiğini göstermektedir[439].

---

[432] Ürekli-Bizbirlik, *aynı makale*, s. 175-221.
[433] 05/01/1764 tarihli *VAD* 1108: vr.10a.
[434] Şafakcı, *aynı tez,* s. 152.
[435] Mehmed Süreyya, *aynı eser*, I, s. 97.
[436] İzzet Sak, *Şer'iye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, (Kısaltma: *Vakfiyeler*), Kömen Kitabevi, Konya 2005, s. 62-63.
[437] Ek 2'ye göre, vali olarak Adana'da görev yapan 11 kişi, Maraş'tan yedi kişi, Sivas'tan altı kişi, Anadolu'dan dört kişi daha sonra Karaman'a atanmıştır.
[438] Ek 2'ye göre, mutasarrıf olarak Niğde'de görev yapan üç kişi, Teke'den iki kişi ve Kayseri'den de iki kişi, daha sonra Karaman valisi olmuştur.
[439] Kılıç, *Tevcihat*, s. 1041-1042.

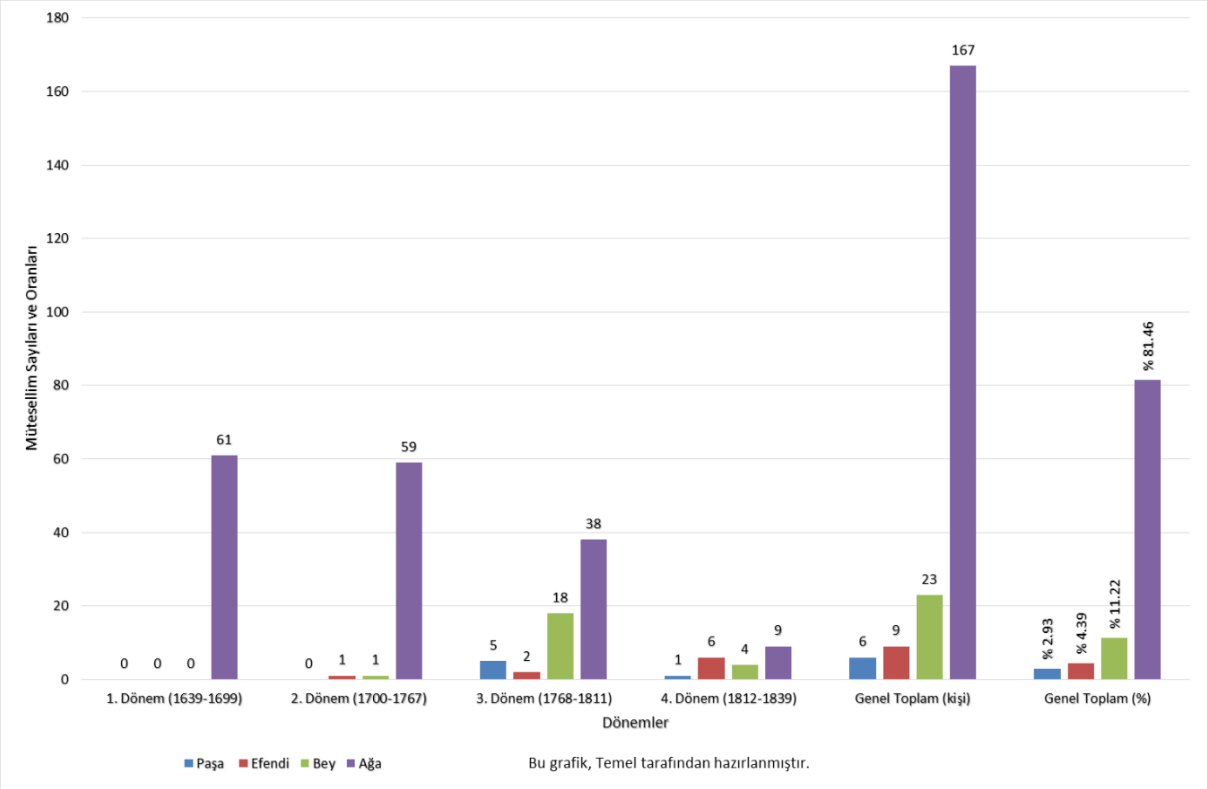
Karaman valileri hakkında gerek görevde kalma süreleri ve bir yıla düşen atama sayıları gerekse menşeleri bakımından yapılan incelemede, Konya özelinde devletin merkeziyetçi bir tutum sergilediği dolayısıyla vali atamalarında yerelleşmeye müsaade etmediği söylenebilir. Hatta bunu bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi[440] Konya'nın merkeze daha yakın olmasına bağlamak da mümkündür. Ancak bu hususun Cabbarzadeler örneğinden hareketle sanıldığı gibi olmadığı anlaşılmaktadır. Zira bilindiği üzere, Cabbarzadeler, tekel oluşturacak şekilde Bozok Sancağı'nın mutasarrıflığını yapmışlardır. Bu sancağın merkeze uzaklığı ile Konya'nın arasında yaklaşık 50 kilometre vardır. Bu fark da hemen hemen hiç mesabesindedir. Bu bağlamda devlet, şayet merkeze yakın yerlerin idaresini bilinçli olarak yerel unsurlara vermemiş olsaydı, Cabbarzadelerin Bozok ve çevresinde yıllarca hüküm sürmesinden bahsedilemezdi. Ancak bunun aksine bir durumun meydana geldiği açıkça görülmektedir. Neticede devletin bir yere yaptığı atamada, oranın yakınlık veya uzaklığına bakmadan, yerel idareci mi yoksa yabancı mı diye de ayırt etmeden, mevcut şartlar doğrultusunda ihtiyaçlarını hangisiyle daha iyi karşılayacağına dikkat ettiğini söylemek mümkündür.

Diğer taraftan literatürde genel anlamda bir yerelleşmeden söz ediliyorsa ve bu çalışmada da idareci atamalarının vali kanadında buna dair bir iz bulunamamışsa o halde dikkatleri mütesellim cephesine yoğunlaştırmakta fayda vardır. Bu çerçevede Konya mütesellimleri üzerinden yerelleşme olup olmadığı konusunu ayrıntılı olarak ele almak yerinde olacaktır. Konya mütesellimlerinin menşelerini ortaya çıkarabilmek için öncelikle onların kullandıkları unvanları incelemek gerekir. Buna göre 1639-1839 yılları arasında görev yapan 205 Konya mütesellimlerinden 167'sinin (% 82) ağa, 23'ünün (% 11) bey, 6'sının (% 3) paşa ve 9'unun (% 4) da efendi unvanına sahip olduğu görülmüştür. Bu veriler dönemlere göre incelendiğinde ise mütesellimlerden birinci dönemde görev yapan 61 kişinin tamamı ağa, ikinci dönemdeki toplam 61 kişiden bireri efendi ve bey, kalan 59'u ağa, üçüncü dönemdeki 63 kişinin beşi paşa, ikisi efendi, 18'i bey ve kalan 38'i de ağa, dördüncü dönemdeki 20 kişiden biri paşa, altısı efendi, dördü bey ve dokuzu da ağa unvalı idi. Hatta hemen bir sonraki konuda

[440] Kılıç, *Tevcihat*, s. 1043; Khoury, *aynı eser*, s. 11; Khoury, *aynı makale*, s. 177-179. Kılıç ve Khoury'ye göre, XVIII. yüzyılda gerek merkezi otoritenin güçlü olduğu eyaletlerdeki arpalık uygulaması, gerekse daha uzak bölgelerdeki mevcut durumdan dolayı ayanların önü açılmıştır. Burada ayanlık, merkezin etkisinin daha çok hissedildiği yerlerde, özellikle paşa sancaklarında, mütesellimlik veya voyvodalık üzerinden vucüt bulurken daha uzak ve özel yerlerde ise doğrudan yerel paşaların tekelinde olmuştur. White, *aynı eser,* s. 152-157. White da Karaman eyaletinin Osmanlı siyasal denetiminin sınırında yani devletin doğrudan idare edebildiği ve savaş zamanlarında olağanüstü vergiler yükleyebildiği toprakların en uç kesimindedir. Bu durum ise ehl-i örf baskısı başta olmak üzere bölgedeki güç odağı sayılabilecek kesimlerin reaya üzerindeki baskısını artırmasının nedenlerinden biri olmuştur.;

açıklanacağı üzere, efendi unvanına sahip dokuz kişiden altısı aslında seyfiye kökenli idi. Bu yüzden anılan oranlar % 99 seyfiye, % 1 ilmiye şeklindeydi (bkz. Ek 2 ve Grafik 21).

Grafik 21: Dönemlere Göre Konya Mütesellimlerinin Kullandıkları Unvanların Sayıları ve Oranları

Öyle anlaşılıyor ki, genel anlamda Konya mütesellimliği % 99 oranında paşa, bey ve ağalardan oluşan seyfiye kökenlilere verilmiş, efendi unvanına sahip ilmiye mensuplarının oranı ise % 1'de kalmıştır. Dönemlere göre incelendiğinde birinci ve ikinci dönemdeki mütesellimlerin hemen hemen tamamı ağa unvanına sahiptir. Ancak bu durum üçüncü ve dördüncü dönemde değişerek önceki dönemlere göre daha dengeli bir yapıya kavuşmuştur. Bu noktada yine ağalar çoğunlukta olmakla beraber, üçüncü dönemde beyler ve paşalar devreye girerken dördüncü dönemde ise seyfiye kökenli efendiler daha ön plana çıkmıştır. Muhtemelen böyle bir tablo ile karşılaşılmasında anılan dönemlerdeki idari, mali ve askeri değişimler etkili olmalıdır.

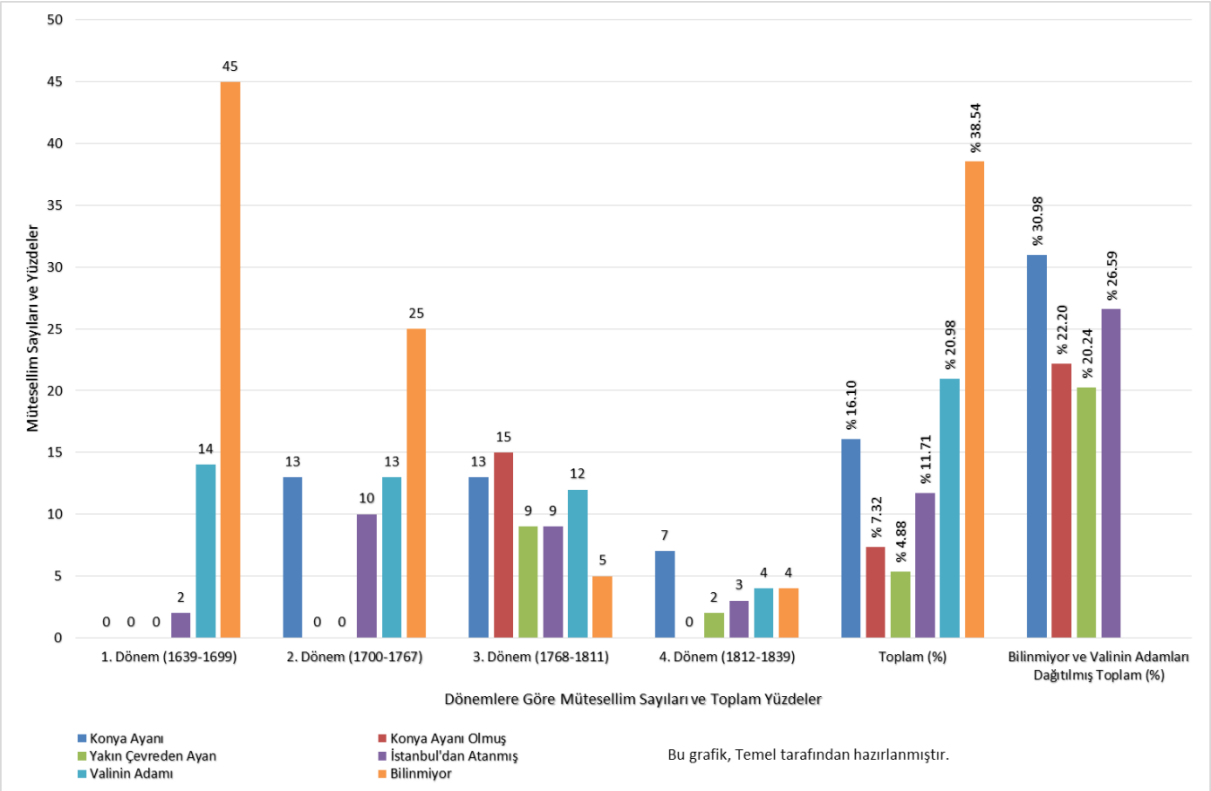
Diğer taraftan Grafik 21 yerelleşip yerelleşmeme noktasında menşeler açısından nasıl okunmalıdır? sorusuna cevap vermek gerekirse genel anlamda ağalar ve efendiler üzerinde

yoğunlaşılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Zira son dönemdeki birkaç istisna dışında[441], hemen hemen bütün paşa ve beyler, ya yakın çevreden ya da sonradan buraya gelip yerleşenlerden oluşuyordu. Ancak bu kişiler her ne kadar Konyalı olmasalar da yerel özellikler taşıdıkları için ayan kimliğine sahip olduklarını belirtmek gerekir. Görünen o ki mütesellimlerin menşeleri konusunda bu grafik pek de açıklayıcı olamamıştır. Bu sorunu çözmek için mütesellimlerin menşelerini ayrıntılı olarak ele almak yerinde olacaktır.

Konya mütesellimleri menşeleri açısından incelenecek olursa bunlardan 33'nün (% 16) Konya ayanı, 15'inin (% 7) sonradan Konya ayanı, 11'inin (% 5) yakın çevreden gelen yerel ayan, 24'ünün (% 12) İstanbul'dan atanmış, 43'ünün (% 21) valinin hizmetinde çalışan olduğu ve 79'unun (% 40) da nereden geldiğine dair bilginin olmadığı görülmektedir. Bu çerçevede valinin adamları[442] ve nereden geldiği bilinmeyenlerin arasında, yerel ayan vasfı taşıyan kişilerin olabileceği ihtimalinden hareketle, homojen bir dağılım yapıldığında % 31'nin Konya ayanı, % 22'sinin sonradan Konya ayanı, % 20'sinin yakın çevreden gelen yerel ayan ve kalan % 27'sinin de İstanbul'dan atanmış görevli olduğunu söylemek mümkündür (bkz. Ek 2 ve Grafik 22).

[441] Ek 2'de görüldüğü üzere, Eskiilli Arapağazade Memiş, Konya mütesellimliği sırasında paşa unvanına sahipti.
[442] 10/10/1812 tarihli *HAT* 13696'daki kayda göre, Karaman Valisi Çarhacı Ali Paşa, kethüdası Arapağazade Memiş Ağa'ya mirmiranlıkla Akşehir sancağının tevcihini sağlamıştır. Daha sonra da Memiş'i Konya mütesellimi olarak yanına almıştır.

Grafik 22: Dönemlere Göre Konya Mütesellimlerinin Menşei

Bu durumda Konya mütesellimliği, 1639-1839 yılları arasında % 73 oranında yerel unsurların elinde olan bir görev olmuştur. Bu oranın içerisinde doğrudan Konyalı olanların ve sonradan Konya'ya yerleşenlerin payı ise % 53 civarındadır. Bu verilerden hareketle Konya'da, mütesesellimlik bağlamında dörtte üç oranında yerelleşme sağlandığını söylemek mümkündür.

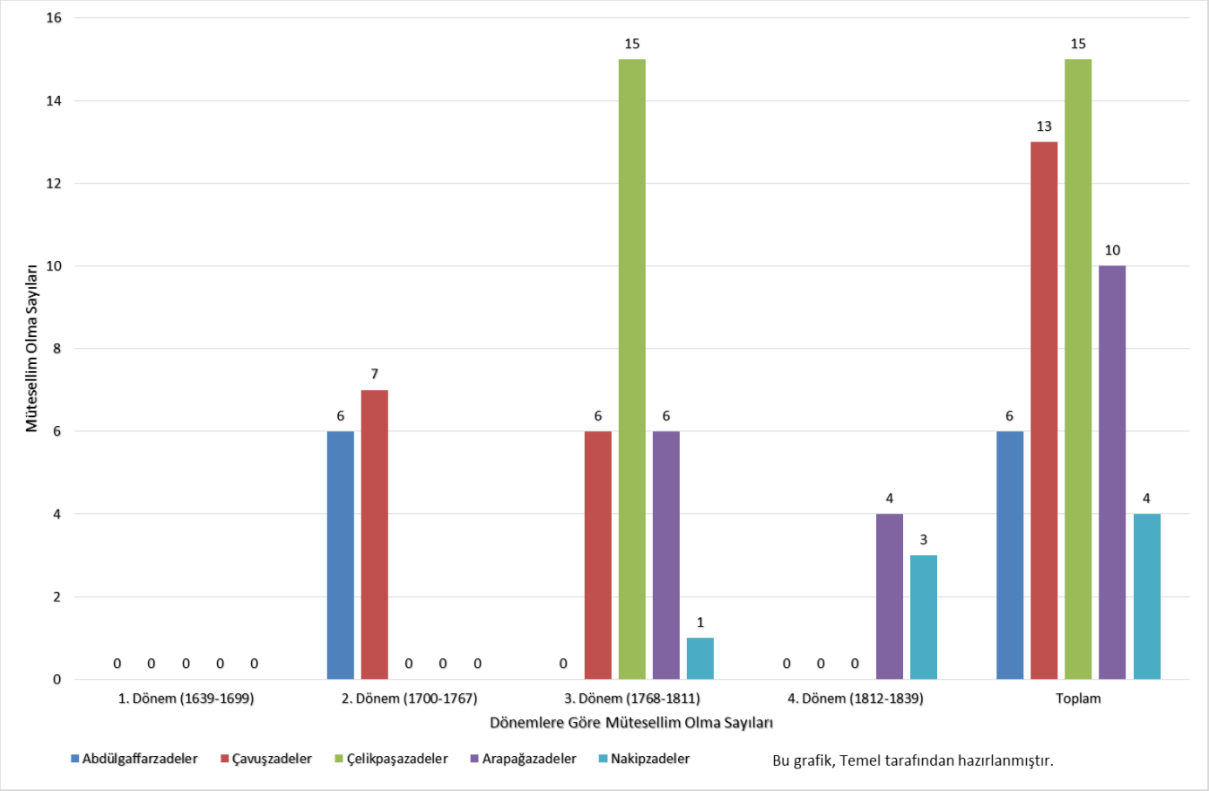
3.2. İDAREDE KONYA AYANLARININ YERİ

Anılan yerelleşmenin nasıl gerçekleştiğini ortaya koyabilmek için özellikle % 53 paya sahip Konyalı ve sonradan Konya'ya yerleşen, mütesellimlik yapmış kişileri ayrıntılı olarak incelemek yerinde olacaktır. Bu çerçevede aşağıda, bu kişilerin veya ailelerin kimler olduğu, nasıl mütesellimlik görevine getirildikleri, dönemsel olarak bu görevde aranan şartlarda değişiklik olup olmadığı, bu görevin genelde bir kişinin veya ailenin mi yoksa farklı kişiler tarafından mı yerine getirildiği gibi sorulara cevap aranacaktır. Bu sorulara verilen cevaplar neticesinde de Konya'da ayanlığın nasıl yükseldiği konusu da aydınlatılmış olacaktır.

Ek 2'ye göre 1639-1839 yılları arasında, % 53 içerisinde Konya'da mütesellimlik yapan yerel unsurlardan doğrudan yerli olanların Larende voyvodası Çavuşzadeler, Ereğli voyvodası

Abdülgaffarzadeler, Esbkeşan voyvodası Arapağazadeler ve yine Esbkeşan voyvodası Nakipzadeler, sonradan Konya'ya yerleşenlerin ise Çelikpaşazadeler olduğu görülmektedir (bkz. Grafik 23).

Grafik 23: Dönemlere Göre Konya Hanedan Alilelerinin Yaptığı Mütesellimlikler

Her ne kadar Konyalı unsurlar üzerinde yoğunlaşılacaksa da burada % 20'lik paya sahip yakın çevreden ayanların kim olduğunu da belirtmek gerekir. Buna göre, Konya'da mütesellimlik yapmış yakın çevreden ayanlar Kadı Abdurrahmanpaşazade Abdullah Paşa, Beyşehir mütesellimi Ekmekçizade Mehmet Paşa[443], Anamurlu Sunullahpaşazade Mehmet Bey[444], Akşehir Mütesellimi İbrahim Ağa, Beyşehir mütesellimi Ahmet Ağa, Silifkeli Gölgelizade Mustafa Ağa[445], Ürgüplü Hacımusazade Memiş Ağa'dır. Burada Abdurrahmanpaşazadelere ayrı bir parantez açmak gerekir. Zira bilindiği üzere Kadı Abdurrahman Paşa, Çelik Mehmet Paşa gibi, uzun yıllar Karaman valiliği yapmış ve bu süre zarfında malikâne hisseleri de edinmişti. Ancak dönemin siyasal koşulları nedeniyle

[443] Ekmekçizade Mehmet Paşa hakkında geniş bilgi için bkz. Köse, *aynı tez,* s. 298-300.
[444] Sunullahpaşazadeler hakkında geniş bilgi için bkz. Köse, *aynı tez,* s. 169-321.
[445] Gölgelizadeler hakkında geniş bilgi için bkz. Köse, *aynı tez,* s. 321-374.

istenmeyen kişi ilan edildiği için idari, mali, askeri yetkileri elinden alınmıştır[446]. Abdurrahmanpaşazadeler, özellikle malikâneleri ellerinden alınmış olsa gerek Konya'da fazla kalamamışlardır[447]. Bundan dolayı yalnızca bir defa Konya mütesellimi olabilmişlerdir.

Anlaşılan o ki ayandan bir kişinin mütesellim olabilmesi için mevcut sancağın kaza voyvodası veya aynı yerde kalan bey unvanına sahip biri ya da önceden başka bir yerde mütesellimlik tecrübesinin olmasına dikkat edilmiştir. Bilindiği üzere voyvodalık doğrudan mukataa işletmeciliğine bağlı bir konu olup doğrudan Konyalı olan kişilerin veya ailelerin hepsi ya mültezim ya da malikâneci olarak Konya mukataalarını işletmişlerdir. Bu çerçevede Larende kazasındaki Larende İhtisap mukataasını Larende voyvodası olarak Çavuşzadeler[448], Ereğli kazasına yakın Niğde'deki Karye-i Kani mukataasını Ereğli voyvodası olarak Abdülgaffarzadeler[449], Esbkeşan mukataasını da Esbkeşan voyvodası olarak Atçeken boy beyi Arapağazade Seyyid Süleyman Ağa[450] ve Nakipzade es-Seyyid el-Hac Ahmet Tahir Efendi[451] uzun yıllar işletmiştir. Kazadaki işleri bizzat yerinden takip eden bu kişiler, zaman içerisinde, idari olarak yükselme fırsatı yakalamışlardır. Nitekim yukarıda ismi geçen bütün voyvodalar, hiyerarşik anlamda bir üst kademeye geçerek belirli aralıklarla Konya mütesellimi olmuşlardır. Böylece, birinci bölümle bağlantılı olarak kaza voyvodalığı mütesellimlik için ilk basamağı teşkil etmiştir. Beyler de sonradan Konya'ya yerleşerek yerel bir unsur haline geldiklerinden, kendilerine bu görevde yer bulmuşlardır. Hatta bu konudaki şansları yerlilerden bile daha fazla olmuştur. Zira Konyalıların mütesellim olabilmesi için kaza voyvodası olması gerekirken onlarda böyle bir şart aranmaksızın kapıcıbaşı rütbesi[452] verilerek doğrudan mütesellim yapılmışlardır. Yakın çevreden gelenler ise zaten nispeten küçük

---

[446] Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Can Nalbantoğlu, *Kadı Abdurrahman Paşa'nın Siyasi Hayatı*, Ankara Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

[447] *KK.d.* 3191: s. 226. Bu kayda göre Abdurrahman Paşa'nın hissesine devlet el koymuştur. Abdurrahman Paşa'nın oğlu Mehmet Bey'in hissesi de Çarhacı Ali Paşa'ya verilmiştir.

[448] Ahmet Cengiz, *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2014, s. 174-175. Çavuşzadeler'in kaza voyvodalığı, bazen halkın tepkisini çekmiş, birçoğu ölümle biten sürtüşmelere neden olmuştur. Sicillerde kayıtlı ilk Karaman ayanı Çavuşzade Mehmet oğlu Abdurrahman Ağa'dır. 1738'de beş kişi tarafından öldürülmüştür. İkincisi, Çavuşzade Seyyid Abdurrahman Ağa oğlu Zeynelabidin Ağa'dır. 1766'da halka zulm ettiği için idam edilmiştir. Üçüncüsü, diğer Zeynelabidin Ağa'dır. Zeynel Abidin Ağa, ayanlığın yanında Larende İhtisap mukataası malikâneciliği, İçel sancağı avarızı mültezimliği de yapmıştır. Ayrıca geriye birçok hayır eseri bırakmıştır. Ancak 1773'te eşkıya tarafından şehit edilmiştir. Dördüncüsü Çavuşzade Seyyid Hacı Abdurrahman Ağa'dır. 1784'te Seyyid Nuh Paşa ve oğulları Seyyid Eşref ve Seyyid Ahmet tarafından öldürülmüştür.

[449] *MAD.d.* 9508: s. 179'daki kayda göre, Abdülgaffarzade Halil Ağa, yarı hisse 525 kuruş muaccele ile Niğde'deki Mukataa-ı Karye-i Kani? Maa Bedel-i Eşkün'den (1745-1773) hisse sahibiydi.

[450] 25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1.

[451] 28/10/1821 tarihli *AE.SMHD.II.* 7569'daki kayda göre, Esbkeşan voyvodası Nakipzade es-Seyyid el-Hac Ahmet Tahir gözetiminde Esbkeşan mukataası kazalarına bağlı yerlerden toplanan askerlere, Konya hanedanzadesinden Gedik Ağazade es-Seyyid Eyüb Ağa'nın başbuğ tayin edildiği bildirilmiştir.

[452] Abdülkadir Özcan, "Kapıcı", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 346; Nagata, *Muhsinzade*, s. 133-136.

sancakların mütesellimliğinde tecrübe sahibi olduklarından bu göreve getirilmişlerdir. Ancak % 74'lük dilimde yer alan hiçbir yerel ayan, içlerinde paşa unvanlı olanlar hatta başka bir eyaletin valiliğini yapanlar bile olmasına rağmen, Karaman valisi yapılmamıştır (bkz. Ek 2).

Ek 2 ve Grafik 23'teki veriler, Konya'da mütesellimlik yapan özelde Konyalılar ve genelde de yerel ayanların isimleri üzerinden, dönem dönem incelenecek olursa birinci dönemde Konyalı olup da "*zade*" lakabına sahip hiçbir kişinin[453] mütesellim olamadığı görülmektedir. Buradan da anılan dönemde Konya'da mütesellimlik yapan kişilerin henüz hanedan oluşturamadığı, ancak bu konuda girişim halinde oldukları söylenebilir. Birinci dönem hakkında her ne kadar bu konu ile ilgili elde bir belge olmasa da başka yollardan bu hususta atılmış adımları bulmak mümkündür. Zira ikinci dönemde "*zade*" kökenli olarak kimlerin mütesellim ve aynı zamanda da mukataa işletmecisi olduğu net olarak bilinmektedir. O halde bu bilgiler ışığında birinci dönem hakkında bir çıkarımda bulunulabilir. Buna göre ikinci dönemde gerek mukataa işletmecisi gerekse Konya mütesellimi olarak öne çıkan hanedanlar Larende voyvodası Çavuşzadeler ile Ereğli voyvodası Abdülgaffarzadelerdir. Bir hanedanın genelde kurucusuna nispetle anıldığı da malumdur. İlk etapta her ne kadar Çavuşzade hanedanının kurucusu hakkında bilgi sahibi olamasak da Abdülgaffarzade hanedanının kurucusunun Abdülgaffar olduğu anlaşılmaktadır. Zira Abdülgaffar'ın Karamanoğlu İbrahim Bey Vakfı'nın mütevellisi[454] ve bölgede tanınan biri olduğu için İstanbul'daki mukataa sahiplerinin mültezim olarak tercih ettikleri[455] bilinmektedir. Ancak Çavuşzade hanedanının kurucusunun kim olabileceği konusu pek net değildir. Bu noktada da özellikle mukataa kayıtları doğru tahmin konusunda önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Buna göre 1704'te Çavuşzade lakabını kullanan ilk kişi Mehmet'tir. Bu kişi o dönemde Larende İhtisap mukataasını işletmektedir[456]. Anlaşıldığı kadarıyla 1715'te Ahmet, 1724'te Mustafa ve 1726'da da Abdurrahman adındaki oğulları Konya mütesellimi olmuşlardır. Muhtemelen Çavuşzade Mehmet, babasının adını yaşatmak adına, oğullarından birine onun ismini vermiş olmalıdır.

---

[453] Ek 2'de görüldüğü üzere, 1691'de Vezir Çelebi İsmail Paşa'nın mütesellimliğini yapan Limonizade Mehmet Ağa idi. Her ne kadar kayıtlarda menşei hakkında bilgi olmasa da muhtemelen bu kişi ya İstanbul'dan atanmış ya valinin adamı ya da yakın çevreden biriydi. Zira bu kişi Konyalı olsaydı kuvvetle muhtemel bu lakabı kendinden sonra kullanan biri olabilirdi. Ne var ki bu lakap birinci dönem dışında hiçbir şekilde kullanılmamıştır.

[454] 13/07/1665 tarihli *TS.MA.d.* 7569.

[455] Sak, *37 Nolu,* 14/04/1692 tarihli KN. 260/1'deki kayda göre, Bor Mukataası, Voyvoda İsmail'in Kardeşi Nişancı Paşa'nın hassıdır. Bu paşaya Karaman eyaletinin beytülmal-i amme ve hassa, yava, kaçgun, müjdegane-i kul ve cariye vergileri de hasıl kaydedilmiştir. Ancak Paşa'nın Karaman'da pek fazla tanıdığı olmadığı için tavsiye üzerine, Abdügaffar Ağa'yı bu vergilerin tahsiline vekil tayin etmiştir. Bu görev, defter kaydı ve fermana göre kadı huzurunda Abdülgaffar Ağa'ya tevcih edilmiştir.

[456] 14/10/1704 tarihli İE.ML. 6732.

Daha sonraki yıllarda Abdurrahman ismini taşıyan kişilerin sıkça Konya mütesellimi olduğu göz önünde bulundurulursa Çavuşzade hanedanının kurucusunun adının Abdurrahman olma ihtimali kuvvet kazanmaktadır (bkz. Ek 2). Bu bilgilerden hareketle birinci dönemde mütesellimlik yapan Konyalılardan biri Abdülgaffar diğeri de Abdurrahman olabilir. Ek 2 incelendiğinde her iki isme de rastlanmaktadır. Bu çerçevede Abdülgaffar Ağa, 1686'da Rüstem Paşa'nın mütesellimliğini yapmıştır. Ancak bu tabloda Abdurrahman ismine dört yerde tesadüf edilmiştir. Bunlar da 1673, 1690 ve 1691 yıllarında mütesellimlik yapmışlardır. Kuşaklar arası yıl farkları göz önünde bulundurulursa Çavuşzade hanedanının kurucusu muhtemelen 1690 ve 1691 yıllarında mütesellimlik yapan Abdurrahmanlardan biri olmalıdır. Bu tarihlerin de birbirine yakın olması hatta 1690'da Vezir Tursun Mehmet Paşa'nın aynı yıl içinde iki defa Abdurrahman adında mütesellim tayin etmesi, bunların aynı kişi olması ihtimalini gündeme getirmektedir. Neticede düşük bir ihtimal de olsa Konya'da ilk olarak hanedan kurma teşebbüsünün Abdülgaffarzadeler ve Çavuşzadeler tarafından yapıldığı ve bunun temellerinin de XVII. yüzyılın sonlarına doğru atıldığı söylenebilir. Ancak bu hanedan kurma girişiminde bulunan kişilerin kim olduğunu tam olarak söylemek mümkün değildir.

1700-1767 yıllarını kapsayan ikinci dönem hakkında yukarıda kısmen bir değerlendirmede bulunulduysa da Ek 2 ve Grafik 23 doğrultusunda, daha ayrıntılı bir inceleme yapmak yerinde olacaktır. Buna göre ikinci dönemde, temelleri birinci dönemde atıldığı anlaşılan, Larende'de Çavuşzade ve Ereğli'de de Abdülgaffarzade hanedanı tam teşekküllü bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Zira bu haneler hem çevredeki stratejik öneme sahip mukataaları hem de Konya mütesellimliğini ellerinde tutmuşlardır. Bu çerçevede Çavuşzadeler (1715-1779) ikinci dönemde yedi, üçüncü dönemde altı olmak üzere, farklı farklı kişilerce başka zamanlarda, 13 defa Konya mütesellimliği yapmışlardır[457]. Abdülgaffarzadeler (1736-1760) ise altı defa mütesellimlik görevine getirilmişledir[458]. Öyle anlaşılıyorki bu yarışta Çavuşzadeler, Abdülgaffarzadelerden daha önde olmuşlardır. Nitekim bu iki aileden Konya mütesellimi olma bakımından hanedanını bir sonraki döneme taşıyan sadece Çavuşzadeler olmuştur. Tam da yeri gelmişken tekrarlanan bir yanlışı düzeltmekte fayda vardır. Bu dönemde İstanbul'dan gönderilip 1738 ve 1739 yıllarında birkaç defa mütesellimlik yapan Mühürdar Mustafa Ağa

[457] Ek 2'de görüldüğü üzere, ikinci dönemde Ahmet b. Mehmet Ağa bir, Mustafa b. Mehmet Ağa bir, Abdurrahman b. Mehmet Ağa iki, Zeynelabidin b. Abdurrahman Ağa üç defa mütesellimlik görevine getirilmiştir. Üçüncü dönemde ise yine Zeynelabidin b. Abdurrahman Ağa iki ve Abdurrahman b. Zeynelabidin Ağa da dört defa Konya mütesellimi olmuştur.

[458] Ek 2'de görüldüğü üzere, ikinci dönemde Abdülgaffarzadelerden Süleyman Ağa iki, Osman Ağa iki, Gaffar Ağa bir ve diğer Süleyman Ağa da bir defa Konya mütesellimliği yapmıştır.

adında biri bulunuyodu. Hatta bu kişinin aynı yılda, Konya mukataalarında malikâne hisseleri bile vardı. Muhtemelen bu sebeplerden olacak ki Özkaya, anılan kişiyi, Konya'da hanedan mensubu biri gibi "*Mühürdarzade*" şeklinde tanıtmıştır[459]. Hatta burada Abdülgaffarzade Osman ile Mustafa Ağa'nın Konya mütesellimliği hususunda yapmış oldukları mücadeleden de bahsetmektedir. Her ne kadar Özkaya, çalışmasında Mühürdar Mustafa Ağa'dan "*Mühürdarzade Mustafa Ağa*" diye bahsetse de sırasıyla kullanmış olduğu KŞS 054: 373/1, KŞS 054: 339/1 ve KŞS 054: 335/1 nolu belgelerin hiçbirisinde Mühürdarzade unvanına rastlanmaz. Hatta kendisi tarafından yapılan, anılan çalışmanın 721. sayfasındaki KŞS 054: 373/1 nolu kaydın Latinize edilmiş metninde bile "*Mühürdarzade*" değil de "*Mühürdar*" lakabı kullanılmıştır. Bu bağlamda anılan kişi, Konya hanedanından olmayıp sadrazamın mühürdarı idi[460]. Bir önceki Karaman valisi Vezir Muhammed Paşa zamanında da Konya mütesellimi olarak atanmıştı. Karaman valisi Ali Paşa zamanında Gaffarzade Osman Ağa ile giriştiği mücadelede, mevcut valinin adamı olmadığı için olsa gerek mütesellimlik birkaç kez ikisi arasında gidip gelmiştir. Nitekim Ek 2'ye göre, Mühürdar adınının anılan tarihten sonra hiç anılmaması ve Abdülgaffarzadelerin ise ondan çok sonra bile mütesellimlik görevinde bulunması da gösteriyor ki, Mühürdar Mustafa Ağa, Osman Ağa ile giriştiği mücadelede başarılı olamamış, Konya'dan ayrılmıştır.

1768-1811 yıllarını kapsayan üçüncü dönem, yine Ek 2 ve Grafik 23'e göre incelenecek olursa tam da geçiş döneminin özelliklerini yansıtır şekilde, Konya'da hane oluşturmuş toplam beş aileden dördünün bu dönemde etkin oldukları görülür. Kronolojik olarak bunlardan ilki bilindiği üzere, etkinliğini ikinci dönemden bu döneme aktaran hatta bunu 1779'a kadar muhafaza eden Larende voyvodası Çavuşzadelerdir[461]. İkincisi Konya'da kalarak yerel ayanlar arasına dâhil olan Çelikpaşazadelerdir (1775-1802)[462]. Üçüncüsü 1780'li yıllarda Atçeken boy beyi iken Esbkeşan voyvodası olmuş Arapağazade Süleyman Ağa'dır (1784-1808)[463]. Dördüncüsü de hemen dönemin sonunda Konya mütesellimliği yapan ilmiye geçmişi de olan

[459] Özkaya, *Yerli Aileler*, s. 696-699, 721. Bu bilgi yanlışını Özkaya'ya atfen Pamuk ve Faroqhi de sürdürmüştür.
[460] *MAD.d.* 9508: s. 170.
[461] Ek 2'de görüldüğü üzere, üçüncü dönemde Çavuşzadelerden; bir önceki dönemde dört defa görev alan Abdurrahman b. Zeynelabidin Ağa iki, Abdurrahman b. Zeynelabidin Ağa ise dört defa Konya mütesellimi olmuştur.
[462] Ek 2'de görüldüğü üzere, üçüncü dönemde Çelikpaşazadelerden; İbrahim Bey 13 ve kardeşi Ömer Bey ise iki defa Konya mütesellimliği yapmıştır.
[463] Ek 2'de görüldüğü üzere, üçüncü dönemde Arapağazade Süleyman Ağa beş defa Konya mütesellimliği görevinde bulunmuştur.

Nakipzadelerdir (1811)[464]. Dolayısıyla yaklaşık 44 yılı kapsayan bu dönemin, hemen hemen 200 yıllık bir sürecin küçültülmüş bir hali olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede anılan dönemde, "*kadim*", "*değişimin ilk evresi*" ve "*değişim*" olguları içiçe yaşanmıştır. Buna göre kadimi Çavuşzadeler, değişimin ilk evresini Çelikpaşazadeler ve değişimi de Arapağazadeler ve Nakipzadelerin temsil ettiği söylenebilir. Konya'da 1768-1811 yılları arasında böyle bir tablonun ortaya çıkmasında muhtemelen, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında oldukça sâkin geçen yaklaşık 30 senelik bir devirden sonra 1768'de Rusya ile bir savaşa girilmesi etkili olmalıdır. Zira Osmanlı Devleti, ülkede yaşayan bütün müslüman halkı, adeta seferber etmiştir. İşte bu sebep yüzünden olacak ki Konya mütesellimlerinin profilinde önemli değişiklikler görülmüştür. Buna göre 1779'a kadar Çavuşzadeler etkin bir güç iken mevcut değişime ayak uyduramadıklarından[465], onların yerini Çelikpaşazadeler almaya başlamışlardır. Arkasından Arapağazade Süleyman Ağa devreye girmiştir. Bu üçlü 1770-1780 yılları arasında etkin bir durumda olduklarından ister istemez birbirleriyle karşılaşmışlardır. Bununla ilgili geniş bilgi dördüncü bölümde verilecektir. Bu dönemin sonunda 1811'de de Nakipzade Ahmet Tahir Efendi ortaya çıkmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, önceden ağalar, ayan efendiler ve efendiler daha az muaccelesi olan küçük mukataaları işletirken savaşların arttığı dönemlerde, onların yerini ayan ağalar, paşalar ve paşazadeler almıştır. Bu kişiler, daha yüksek muaccele ödeyerek büyük mukataalara sahip olmuşlardır. Çünkü devlet yerel ayandan başta nakit olmak üzere, asker, zahire ve levâzımat ihtiyacını karşılayabilmek[466], şehirdeki ve kırdaki mukataaları Çelikpaşazadeler, Esbkeşan voyvodası Arapağazade Süleyman Ağa ve yine Esbkeşan voyvodası Nakipzade Ahmet Tahir Efendi gibi güçlü ve devlete sadık kişilere vermiştir. Böylece onların kırda ve şehirde, söz sahibi olmalarının yolunu açarak nüfuzlarının önemli oranda artmasına ve ekonomik olarak güçlenmelerine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda devlet, nakit ihtiyacının karşılanması, şehrin muhafazası ve savaşla ilgili hizmetlerin yerinde, zamanında ve devamlı verilebilmesi için güçlü ve kendisine güvenebileceği yerel ayanları iş ortağı gibi görmüştür. Bu da geçiş döneminin karakterine uygun olarak yukarıdaki tablonun ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

---

[464] Ek 2'de görüldüğü üzere, üçüncü dönemde Nakipzade Ahmet Tahir Efendi bir defa Konya mütesellimliği görevini icra etmiştir.

[465] 22/12/1784 tarihli *AE.SABH.I.* 5410'deki kayda göre, Larende ayanı olup hakkında "*fermân-ı kazâ*" cereyan eden Çavuşzade Abdurrahman b. Zeynelabidinin'in muhallefatının miri için zabt ve tahririne dair Karaman Valisi Vezir Hasan Paşa'ya ve defterdarına emir gönderilmiştir.

[466] Nagata, *Muhsinzade*, s. 121.

1812-1839 yıllarını kapsayan dördüncü dönem, yukarıda da belirtildiği gibi, değişimin tam olarak hissedildiği bir zaman dilimi olmuştur. Zira üçüncü dönemden bu döneme, sadece Arapağazadeler (1813-1831) ve Nakipzadeler (1817-1824) varlıklarını aktarmayı başarmışlardır. Değişimin bir sonucu olarak bu dönemin başlarından itibaren ağalar yerini, paşalara, beylere ve efendilere bırakmaya başlamıştır. Nitekim 1813'te Arapzade Süleyman Ağa vefat edince Konya mütesellimliği görevi 1815'te oğlu Memiş Paşa'ya, 1830 ve 1831'de de torunu Süleyman Bey'e verilmiştir. Nakipzade Ahmet Tahir Efendi ise ilki 1817'de, ikincisi 1818'de ve sonuncusuda 1824 yılında olmak üzere, bu göreve üç defa atanmıştır. Böylece bu dönem % 45'le doğrudan Konyalı ayanların en fazla mütesellim yapıldığı bir zaman dilimi olmuştur. Ancak burada efendi unvanı konusunda bir noktaya dikkat çekmek gerekir. Zira bu dönemde kullanılan efendi unvanı, dönüşüm geçirerek sadece ilmiye kökenlilerin kullandığı bir unvan olmaktan çıkarak en azından bu çalışma bağlamında, seyfiye kökenlileri de içine almaya başlamıştır. Şöyle ki Nakipzadeler, 1717-1808 yılları arasındaki defterlerde, malikâne sahibi olarak yer almamaktadırlar. Ayrıca aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, bu aile ilmiye kökenli bir yapıya sahip olup genelde nakibüleşraf kaymakamlığı gibi işlerle uğraşmışlardır. Ancak görülüyor ki, Nakipzade Ahmet Tahir Efendi'nin 1811'den itibaren 1824'e kadar dört defa mütesellim yapılması, ardından 1822'de iltizamla Esbkeşan voyvodalığı görevine getirilmesi[467], Nakipzadelerin farklı bir özelliğe sahip olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Yine hane üyesi olmasa da Konya ayanından Mehmet Cemalettin Efendi'nin, 1823'te nakibüleşraflık kaymakamlığı ardından 1827'de mütesellimlik yapması akla, anılan dönemde yaşanan değişiklik sonucu ilmiye kökenlilere de askeri işler verilmeye başlandığını getirmektedir.

Öyle anlaşılıyor ki, bütün dönemlerdeki eğilimler göz önünde bulundurulduğunda mütesellimlerin kullandıkları unvanlar açısından durum ağaların aleyhine gelişmiş, sırasıyla bey, efendi ve paşaların payları giderek artmıştır. Mütesellimlerin menşelerinde ise Konya ayanı olanların payı, sonradan Konya ayanı olmuş ve yakın çevreden gelen ayana göre daha fazla artarken menşei bilinemeyen atamaların ve valinin adamlarının payı önemli ölçüde azalmıştır. Genel anlamda mütesellimlik, seyfiye kökenli kişiler veya aileler tarafından icra edilmiştir. Ancak devlet, geçiş döneminden sonra, göreve gelecek kişilerin, önceki teamüllerin aksine, seyfiye veya ilmiye kökenli olup olmadığına pek bakmamıştır. Buradan da devletin,

[467] *MAD.d.* 10270: s. 108'de 04/01/1823 tarihli şerh.

yerel yönetimi, seyfiye kökenlilere has olmaktan çıkarıp daha geniş tabanda, ilmiye kökenlileri de içine alacak şekilde genişlettiği sonucuna varılabilir.

Şimdi de Konya'da mali dönüşüm konusuyla bağlantılı olarak bir hususu gündeme getirmek yerinde olacaktır. Buna göre yukarıda ismi geçen Çavuşzadeler, Arapağazadeler gibi seyfiye kökenli Konyalı hanedan aileler, hem mukataa işletip hem de mütesellim oldukları halde, neden aynı onlar gibi mukataa işletmecisi olan ilmiye kökenli Hidayetzadeler ve Mesnevihanzadelerden hiçbir kimse Konya mütesellimi yapılmamıştır? sorusuna cevap vermek gerekir. Bilindiği üzere, şehre ait hizmetler ve ticaretin düzenlenmesi gibi önemli işler, mali yapının evrimi sürecinde, iltizamla ve malikâne ile satın alınır hale getirilerek mukataa işletmeciliğine bağlanmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere Konya Mirabiye ve Konya İhtisap mukataaları genelde Hz. Mevlana soyundan gelenlere verildiğinden, anılan görevler de genel anlamda Hidayetzadelerin ve Mesnevihanzadelerin elinde olmuştur. Dolayısıyla Konya Mirabiye mukataasına mündemiç mal eminliği[468] ile Konya İhtisap mukataasına içkin olan muhtesiplik[469] genelde bu ailelerin yaptığı bir görev olmuştur. Ayrıca bu ailelerden özellikle Hidayetzadeler Konya'nın kadim vakıflarından Hz. Mevlana Vakfı'nın mütevelliliğini üstlenirken[470], Mesnevihanzadeler de Konya nakibüleşraf kaymakamlığı[471] görevlerini yerine getirmişlerdir. Hatta o dönemde önemli bir yeri olan nakibüleşraf kaymakamlığı görevini, Mesnevihanzadeler dışında, Nakipzadeler, Saraçzadeler ve Yeğenzadeler gibi ilmiye kökenli başka yerel ayanlar da üstlenmiştir (bkz. Tablo 9).

---

[468] Küçükdağ, *aynı tez*, s. 121.

[469] Bu çalışma kapsamında, "*Mukataa-ı İhtisab-ı Konya ve Kapan ve Küsfend ve Gav ve Resm-i Kantar der-Nefs-i Konya*" adlı mukataanın adından anlaşılacağı üzere, Konya İhtisap mukataasının tevabii arasında muhtesiplik de yer almaktaydı. Bu bakımdan Konya İhtisap mukataasının malikânecisi/mültezimi aynı zamanda muhtesiplik başta olmak üzere anılan diğer görevleri de yerine getiriyordu.

[470] Temmuz/1726 tarihli *VAD* 1091: vr.82b'deki kayda göre, Mustafa bin Hidayetullah, Hz. Mevlana Vakfı'nın mütevellisidir. Yine Ekim-Kasım/1746 tarihli *VAD* 1112: vr.13a'deki kayda göre, Mevlana Vakfının mütevelliğini, Hidayetzade Ahmet bin Hidayetullah'ın yaptığı görülmektedir.

[471] Ahmed Rıf'at, *Devhatü'n-Nukabâ (Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm ve Nakibüleşrâflar)*, (Haz. Hasan Yüksel ve M. Fatih Köksal), Dilek Matbaası, Sivas 1998, s. 22-23. Ayrıca Konya Nakibüleşraf Kaymakamlığı için bkz. Tuş, *aynı eser,* s.96-98.

Tablo 9: 1661-1840 Yılları Arası Konya'da Nakibüleşraf Kaymakamlığı Yapanlar

Belge No /Atama Tarihi	**Konya Nakibüleşraf Kaymakamı**
01/11/1661 tarihli Sak, *10 Nolu* , KN.248/2.	es-Seyyid Hüseyin Efendi b. Ahmet Efendi
19/05/1681 tarihli *KŞS* 025: s.008/3.	es-Seyyid Sinan Çelebi
12/06/1684 tarihli *KŞS* 028: s.009/1.	Mesnevihanzade es-Seyyid Abdühayy Çelebi
15/03/1685 tarihli *KŞS* 033: s.010/1.	es-Seyyid Sinan Çelebi
03/06/1690 tarihli *KŞS* 035: s.015/1.	es-Seyyid Sinan Çelebi
06/08/1691 tarihli *KŞS* 036: s.248/1.	Mesnevihanzade es-Seyyid Abdühayy bin Mahmut Çelebi
19/02/1692 tarihli Sak, *37 Nolu* , KN.006/3.	Mesnevihanzade es-Seyyid Abdühayy bin Mahmut Çelebi
26/04/1703 tarihli *KŞS* 040: s.159/2.	Mesnevihanzade es-Seyyid Abdühayy bin Mahmut Çelebi
05-14/06/1704 tarihli Sak, *41 Nolu* , KN.018/3.	Nakipzade es-Seyyid Hasan Efendi
19/10/1704 tarihli Sak, *41 Nolu* , KN.012.	Mesnevihanzade es-Seyyid Abdühayy bin Mahmut Çelebi
22/11/1704 tarihli Sak, *41 Nolu* , KN.010.	Nakipzade es-Seyyid Hasan Efendi
14/07/1714 tarihli Sak-Çetin, *45 Nolu* , KN.030/2.	es-Seyyid Mehmet Çelebi b. Ahmet
28/08/1714 tarihli Sak-Çetin, *45 Nolu* , KN.055/2.	Mesnevihanzade es-Seyyid Abdülkadir Efendi
12/10/1716 tarihli Sak, *47 Nolu* , KN.141/3.	es-Seyyid el-Hac Hasan Çelebi
28/10/1718 tarihli *KŞS* 048: s.005/3.	Mesnevihanzade es-Seyyid Abdülkadir Efendi
27/10/1726 tarihli Sak-Çetin, *50 Nolu* , KN.004/3.	Mesnevihanzade es-Seyyid Musa Efendi
03/05/1731 tarihli Sak, *52 Nolu* , KN.012/4.	Mesnevihanzade es-Seyyid Musa Efendi
05/12/1736 tarihli Solak-Sak, *53 Nolu* , KN.001/6.	Yeğenzade Seyyid Mehmet Arif Efendi
05/10/1738 tarihli *KŞS* 054: s.003/1.	Mesnevihanzade es-Seyyid Musa Efendi
19/09/1739 tarihli *KŞS* 054: s.009/2.	Nakipzade es-Seyyid Hüseyin Efendi
23/07/1743 tarihli *KŞS* 056: s.005/2.	Nakipzade es-Seyyid Hüseyin Efendi
20/09/1743 tarihli *KŞS* 056: s.011/1.	Yeğenzade Seyyid Mehmet Arif Efendi
14/09/1749 tarihli *KŞS* 057: s.002/4.	Yeğenzade es-Seyyid Osman Efendi
12/07/1763 tarihli *İMMD* 169: s. 52.	Saraçzade es-Seyyid Ahmet Efendi
27/10/1764 tarihli *KŞS* 058: s.001/1.	Mesnevihanzade es-Seyyid Abdülhay Efendi
19/04/1768 tarihli *KŞS* 059: s.091/2.	Mesnevihanzade es-Seyyid Mahmut Efendi
24/08/1770 tarihli *İMMD* 170: s. 54.	Mesnevihanzade es-Seyyid el-Hac Abdülhay Efendi
16/11/1773 tarihli *İMMD* 170: s. 54.	Saraçzade es-Seyyid Ahmet Efendi
12/05/1774 tarihli *İMMD* 170: s. 54.	Mesnevihanzade es-Seyyid Mahmut Efendi
22-31/12/1776 tarihli *KŞS* 100: s.01/6.	Yeğenzade es-Seyyid Süleyman Efendi
18/07/1785 tarihli *KŞS* 064: s.001/2.	Yeğenzade es-Seyyid Süleyman Efendi
02/09/1788 tarihli *KŞS* 065: s.002/2.	Mesnevihanzade Seyyid Musa Efendi
31/05/1794 tarihli *KŞS* 066: s.003/1-2.	Mesnevihanzade Seyyid Abdülkadir Efendi
02/12/1796 tarihli *İMMD* 142: s. 90.	Nakipzade es-Seyyid Ali Efendi
17/05/1798 tarihli *İMMD* 142: s. 90.	Mesnevihanzade Seyyid Abdülkadir Efendi
11/05/1815 tarihli *KŞS* 102: s.070/3.	Nakipzade es-Seyyid Mahmut Efendi
05/12/1823 tarihli *KŞS* 071: s.003/2.	Mehmet Cemalettin Efendi
31/08/1840 tarihli *KŞS* 076: s.156.	Bağlıcalızade Seyyid Abdurrahman Efendi
Bu tablo, Temel tarafından hazırlanmıştır.	

Tablo 9'da görüldüğü üzere, Konya'da nakibüleşraflık kaymamakamlığı yapan hane üyelerinden biriyle, Ek 2'deki Konya mütesellimliği yapan kişiler çakışmamaktadır. Buradan da Konya'da seyfiye kökenlilerin yaptığı voyvodalık ve mütesellimlik ile daha çok ilmiye kökenlilere verilen mal eminliği, muhtesiplik, nakibüleşraf kaymakamlığı ve vakıf mütevelliliği gibi görevler, ayan aileler arasında devlet kontrolünde zımni bir mutabakat sağlanarak belirli kurallara göre taksim edildiği sonucuna varılabilir. Buna göre, Konya'da kolluk kuvveti gerektiren görevler, daha çok paşa, paşazade ve ayan ağa unvanlı Abdülgaffarzadeler, Çavuşzadeler, Çelikpaşazadeler ve Arapağazadeler tarafından gerçekleştirilmiştir. Askeri güç gerektirmeyen sanayi, ticaret ve hizmet sektörü ise daha çok ayan efendi unvanlı Hidayetzadeler, Mesnevihanzadeler, Nakipzadeler, Saraçzadeler ve Yeğenzadeler gibi ilmiye kökenli ailelerin elinde olmuştur.

Böyle bir ayrımın varlığını yaşanmış olaylar üzerinden açıklamak yerinde olacaktır. Örneğin Hz. Mevlana soyundan gelenlerden bazıları, 1776'da "*vilayet işleri*" diye tabir edilen idari işlere, karışmak istedilerse de buna müsaade edilmemiştir[472]. 1786 tarihinde de benzer bir olay yaşanmıştır. Buna göre Karaman valisi ve kadısına gönderilen bir yazıda, Konya'da ayanlığın kaldırılmasına kadar bu görevi yerine getiren Yeğenzade Seyyid Süleyman Efendi ve Mesnevihanzade Seyyid Musa Efendi'nin, bu süre zarfında halktan toplam 23.853 kuruş salyane adında vergi topladıkları ifade edilmiştir. Yapılan tahkikat sonucu, haksız olarak topladıkları bu paraları halka iade etmeye güçlerinin de olmadığı anlaşıldığından, bu kişilerin hapsedilerek mallarının alacaklılara iade edilmek üzere satılması kararlaştırılmıştır[473]. Bu olay incelendiğinde ilk olarak Konya şehir merkezinde "*ayanlık*" görevinde bulunanların, efendi unvanlı Mesnevihanzade, Nakipzade, Saraçzade ve Yeğenzade gibi hanedanlar olduğunu göstermektedir (bkz Tablo 9). Bu da resmi ayanlığın mütesellimlikle pek alakasının olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Buna ilaveten ikinci olarak nakbüleşraf kaymakamlığı da yapmış Konya'nın resmi ayanı olan bu kişilerin haksız bir şekilde reayadan para topladıkları

[472] 30/04-09/05/1776 tarihli *KŞS* 100: 220/1.Konya kadısı ve naibine gönderilen emirde; Mevlanazade Şeyh es-Seyyid Ebubekir Çelebi Efendi, daha önce vilayet işlerine karışmış ancak yakın zamana kadar bu huyundan vaz geçmişti. Ancak Çerkez Hasan Paşa eşkıya ile mücadele için Konya'dan ayrılınca yeniden bu işlere müdahale etmeye başlamıştır. Bir an önce Çelebi Efendi'nin bu işlerden el çektirilerek Manisa'ya sürgüne gönderilmesi istenmiştir. 28/06-07/07/1776 tarihli *KŞS* 100: 217/1 nolu başka bir kayıtta ise Mevlanazade Çelebi Efendi daha önce Manisa'ya uzaklaştırılmıştı. Ancak, Hankah-ı Mevlana'da mesnevihan olarak yerinde kalan es-Seyyid Ali Efendi'nin de uzaklaştırılması gerekmektedir. Bundan dolayı Ali'nin Tokat'a gönderilmesi istenmiştir.

[473] 20-29/05/1786 tarihli *KŞS* 064: 111/4. Bu olayı daha da ilginç kılan durum ise ayanların mahkeye sevkedildiği sırada Konya müftüsü ve bir kaç adamı karışıklık çıkartarak yapılanları protesto etmiştir. Bu hadiselerden sonra ayanlar sürgüne gönderildiği halde müftü zindana atılmıştır. Ancak, müftünün zindana atılması halkta infiale yol açacağı için merkezden bir mübaşir gönderilerek bu duruma bir son verilmiştir.

belirtilmektedir. O halde, bunlar gerçekten para toplama yetkisine sahipler miydi? Şayet böyle bir yetkileri varsa neden topladıkları vergiler haksız bulunarak geri talep edilmiştir? sorularına cevap vermek gerekir. Bu çerçevede yukarıda da görüldüğü üzere, resmi ayanlar yani ayan efendiler o yerleşim yerinin yerlisi ve belirli bir nüfuza sahip olduklarından, halk arasında sözü dinlenir kişilerdi. Bunlar, halkın hassasiyetleri ve özellikle de ödeme kapasiteleri hakkında bilgi sahipleriydi. Dolayısıyla oraya merkezden atanan vali, sancak beyi ve kadı ile anılan görevleri belirli bir süreliğine iltizamla alan mütesellim, voyvoda ve naip gibi idarecilere, o yerleşim yerinin sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgi akışı sağlayan en güvenilir kişilerdi. Anlaşıldığı kadarıyla asıl görevleri de ilgili kişilere sadece bilgi aktarmaktan ibaretti. Ancak görülen o ki, anılan kişiler, bir şekilde bu görevi suistimal ederek yetkileri olmadığı halde, halktan para toplamışlardır.

Bu olaydan hareketle en azından Konya'da iki ayan tipi ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Bunlardan birincisi, şehir merkezlerinde, halkla yöneticiler arası ilişkilerde aracı ve danışman niteliğindeki, genelde ilmiye kökenli ayanlardır. İkincisi de iltizamla satın alınmış, idari, mali, askeri görevleri bulunan, seyfiye kökenli ayanlardır. Bu bağlamda devlet, ilmiye kökenlilerin yaptığı ayanlığı hukuki bir zemine oturtmaya çalışsa da bunda pek başarılı olamamıştır[474]. Dolayısıyla bu tipteki ayanlık, son dönem bazı araştırmacıların da belirttiği gibi, toplumsal bir statü olarak kalmıştır[475]. Ancak seyfiye kökenlilerin ayanlığı ise iltizamla satın alınmış mütesellimlik, voyvodalık gibi idari, mali, askeri yetki ve sorumluluğu bulunduğu için kurumsal bir kimliğe kavuşmuştur[476]. Öyle anlaşılıyor ki, gerek seyfiye kökenli hanelerin yaptığı işler gerekse ilmiye mensubu hanelerinkiler, tek bir hanedanın idaresinde olmadığı gibi grupların birbirinin yaptıkları işlere müdahale etmesinin de önüne geçilmiştir. Ancak ilmiye kökenlilerin yönetimindeki mukataalar ve başka bir deyişle şehre ait idari, mali, askeri işler, her zaman askeri kökenli ayanların üst denetiminde olmuştur. Buna göre, Konya sancağındaki yönetim hiyerarşisi, mukataa sahipliğine paralel bir yapıda şekillenerek şehrin genel idaresinde, mütesellimlik ve voyvodalık üzerinden, ayan ağalar, paşazadeler ve paşalar, yani Abdülgaffarzadeler, Çavuşzadeler, Çelikpaşazadeler, Arapağazadeler, üst bir denetim oluşturmuştur. Özellikle mukataa kanalıyla elde edilen kazançlar, anılan hane mensuplarınca daha çok devletin istediği, nakit, asker, levazımat gibi ihtiyaçlara sarfedilmiştir. Hidayetzadeler,

[474] Mert, *Ayan*, s. 196-197; Özkaya, *aynı eser*, s.271-301; Nagata, *Muhsinzâde*, s. 38-54.
[475] Khoury, *aynı makale*, s. 186-189.
[476] Şimşek, *aynı tez;* Kaya, *aynı tez*.

Mesnevihanzadeler, Nakipzadeler, Saraçzadeler başta olmak üzere diğer ilmiye kökenli aile mensupları da öyle görünüyor ki birikimlerini vakıf yoluyla, halkın genel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük değerlendirmişlerdir. Bu da şehrin tamamında devlet kontrolünde ve mevcut şartlar çerçevesinde bütün tarafların, birbirleriyle etkin işbirliğine dayalı bağdaşık bir düzen kurulmasına vesile olmuştur.

3.3. İDARECİLERE YÜKLENEN SORUMLULUKLAR

Burada devletin genel anlamda Konya idarecilerine özelde de ayanlara yüklediği sorumluluklar konusu ele alınacaktır. Bu minvalde Konya valisinin dolayısıyla da mütesellimin görev tanımlarını incelemek yerinde olacaktır. Buna göre devlet, genelde aldıkları bu görevler karşılığında anılan kişilerden bazı sorumlulukları yerine getirmesini istemiştir. Örneğin bir Karaman valisinden; sefere katılması[477], Konya'da bulunması[478], Anadolu'nun Sağ Kolu üzerindeki Bolvadin'den Adana'ya kadar olan yolun ve çevresindeki alanın güvenliğini sağlayarak buradan geçecek olan hacılar ve diğer yolcuları emniyete alması[479], eşkıyayı temizlemesi, fakirleri koruması ve memleketi imar etmesi istenmiştir[480]. Bu doğrultuda yapılan mütesellim atamalarında da benzer şartlar aranmıştır. 1716 tarihli bir mütesellim buyruldusunda mütesellimden valinin esnafa olan borcunu ödemesi istendiği ancak anılan kişinin bu borcu ödemediği anlaşıldığından azledilmiştir. Onun yerine de başka bir mütesellim atanmıştır. Buna göre yeni atanan mütesellimin görev tanımı şu şekilde belirtilmiştir: Valiye ayrılan gelirleri toplamak başta olmak üzere, memleketi, reayayı korumak, şeriate, kanunlara uymak ve geçmişteki iyi uygulamaları devam ettirmek[481]. 1766 tarihli başka

---

[477] 20/09/1716 tarihli *A.RSK.d.* 1573: s. 3. Kudüs mutasarrıfı iken Karaman valiliğine atanan Şehsüvarzade Seyyid Mehmet Paşa'nın bu göreve gelebilmesi için sefere katılma şartı getirilmiştir. Bu görevi yerine getirmiş olacak ki kendisine 13/10/1718'de Rumeli beylerbeyi payesi verilmiştir.

[478] 10/11/1757 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 16: s. 65. Aydın mutasarrıfı iken Karaman valisi olarak atanan Vezir Çelik Mehmet Paşa'dan, Konya'da oturması istenmiştir.

[479] 24/11/1736 tarihli *AE.SMHD.I.* 7525'teki kayda göre, Gönderilen Surre-i Hümayun'un iyi bir şekilde korunması konusunda, Karaman Valisi Vezir Mehmet Paşa'ya ve Konya'dan Adana'ya kadar yol üzerinde bulunan kadılara emir verilmiştir.

[480] 23/01/1759 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 16: s. 65'teki kayda göre, Vezir Darendeli Abdurrahman Paşa, "*Bolavadin'den Adana'ya varınca vāki' olan taraf ve mesâliki te'mîn ve eşkıyâdan tathîr ve dahîce (hüccâc-ı) müslimîni vesâ'ir ebnâ-yı sebîli selâmetle imrâr ve fukarâyı himâyet ile memleketi i'mâr eylemek ...*" anılan şartlarla vali atanmıştır.

[481] 02-11/06/1716 tarihli Sak, *47 Nolu*, KN. 022/1'deki kayda göre, bu hususlar aynen şu şekilde " *... bundan akdem tarafımızdan Eyâlet-i Karaman'a mütesellim nasb ve ta'yîn olunan es-Seyyid Baba Ali Ağa ber-vech-i peşîn esnâfa ... irişdirmek üzere kavl ve ol şartla zabt itmek üzere te'ahhüd itmişiken meblağ-ı mezbûru göndermeyüp kavlinde ve ahdinde hilâf-ı zâhir ve tarafımıza gadri îcâb itmeğin eyâlet-i mezbûre mütesellimliğinden ref' ve işbu ... zabt ve hâsıl kayd olunan hâsıllarıyla mutasarrıf olmak bâbında ... kethüdâ Mehmed Ağa ... eyâlet-i mezbûreye mütesellim nasb ve irsâl kılınmışdır vusûlünde gerekdir ki ... kânûn-ı kadîm üzere mutasarrıf olub hıfz ve hırâset-i memleket ve himâyet ve sıyânet-i ra'iyet ile şer'-i şerife müteşebbis hükümete sâl ve kânun-ı münîfe mürâ'î olmakda bundan akdem mütesellim olanlar ve nevechle edâ-yı hizmet-i me'mûre eylemişler ise mûmâ-ileyh dahî ol vechle edâ ve tekmîl ve icrâ-yı hükûmet eyleyüb gerek zabt ve rabtında ve gerek hâsıllarından 'âyid olan*

bir kayıtta da atanan valinin yukarıdakine benzer şekilde görev tanımı yapıldıktan sonra, o gelinceye dek bir mütesellimin görevlendirilmesi gerektiği belirtilerek bu göreve gelecek kişinin yapması gerekenler ifade edilmiştir: Eyaleti kontrol altına almak, eşkıyanın memlekete ve reayaya vereceği zararları önlemek ve ahali ve fakirlere gereken özeni göstermek[482]. Devlet, bir mütesellimin bütün bunları yerine getirdiği takdirde, kendisine kimsenin karışamayacağına dair taahhütte bulunmuştur.

Karaman valileri ve mütesellimleri hatta voyvodaları, devlet tarafından belirlenen bu sorumlulukları ellerinden geldiği kadar yerine getirmeye çalışmışlardır. Buna göre bir Karaman valisi diğer valiler gibi eyaletlerini idare etmiş, adamlarıyla birçok sefere katılmış[483], güvenliği sağlanmış[484], eşkıyalarla mücadele etmiş[485], askere nizam vermiş[486], iaşe temininde önemli

mahsûlât ve rüsûmâtının ta'şîr ve ahz ve kabzında ve sâ'ir umûr ve husûsda her vechle müstakil olup zabt ve rabt ve hall ve 'akdine tarafımızdan ve taraf-ı ahardan bir dürlü müdâhale olunmaya diyu buyuruldu ..." belirtilmiştir.

[482] 19/09/1766 tarihli *KŞS* 059: s. 128/2'deki kayda göre bu husus aynen bu şekilde "… *eyâlet-i mezbûre vâlîden hâli kalmak münâsib olmamağla bulunduğun mahallden hareket ve Konya'ya varub müşârün-ileyhin vürûduna değin eyâlet-i mezbûreyi zabt ve rabta ve def'-i kîr? ve mazarrât-ı eşkıyâya ve himâyet ve siyânet-i ahâlî ve fukarâya sa'y ve ihtimâm eyleyüb ... mîr-mîrân-ı mûmâ-ileyhin mütesellimliği umûrına vâlî-yi vilâyet olanların vâridât-ı mu'ayyenesini ahz ve kabzına bir ferdi dahl ve taa'rruz ve mümâna'at itdirmemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur*…" ifade edilmiştir.

[483] 30/08/1664 tarihli *KŞS* 012: s.002/2'deki kayda göre Küçük Mehmet Paşa 1664 yılında; 25/11/1682 tarihli *KŞS* 027: s. 159/3'teki kayda göre Boşnak Şişman Mehmet Paşa 1682'de; 02-11/06/1716 tarihli Sak, *47 Nolu*, KN. 022/1'deki kayda göre Seyyid Ahmet Paşa 1716 tarihinde; 16/05/1718 tarihli *KŞS* 048: s. 004/1'deki kayda göre Şehsüvarzade Seyyid Mehmet Paşa 1718 yılında; 20/04/1724 tarihli Solak-Sak, *49 Nolu*, KN. 006/1'deki kayda göre Karayılanzade Mehmet Paşa 1724'te; 29/03/1770 tarihli *KŞS* 060: s. 125/2'deki kayda göre Vezir Süleyman Paşa 1770 tarihinde; 16/10/1787 tarihli *KK.d.* 7510: s. 062/2'deki kayda göre Vezir Curazade Ahmet Paşa 1788 yılında; 15-24/07/1788 tarihli *KŞS* 065: s. 084/1'deki kayda göre Vezir Tayfur Paşa 1788'de ve 20/08/1790 tarihli *KŞS* 101: s. 135/1'deki kayda göre Vezir Muhtarpaşazade Abdullah Paşa 1790 tarihindeki seferlere katılmıştır.

[484] 09/11/1817 tarihli *HAT* 32869'daki kayda göre, Konya valisi el-Hac Mustafa Paşa'nın tahriratında, Konya dâhilindeki Ereğli Kazası Naibi Hüseyin Efendi'nin öldürülmesine sebep olan Ereğli Voyvodası Mehmet Ağa'dır. Voyvoda Mehmet'in yerine biri atanana kadar Karapınar Voyvodası Kapıcıbaşı el-Hac Mehmet Tahir nezaret edecektir. Hüseyin'in oğlu Ali ile Mehmet de muhakeme olacaklardır. Yeni voyvoda bir yandan kazadaki asayişi sağlamak adına idam edilen Bayburtlu'nun adamları olan eşkıya ile mücadele edecektir. Diğer yandan da mukataanın, oluşan boşluktan zarar görmeden iyi bir şekilde işletilmesini sağlayacaktır.

[485] 06-15/11/1716 tarihli Sak, *47 Nolu*, KN. 269/1.

[486] 30/11/1768 tarihli *C.AS.* 32005'teki kayda göre, Rakka Beylerbeyisi Ali Paşa'ya, Akşehir, Aksaray ve Beyşehri sancaklarının ilavesiyle Karaman eyaletinin kendisine tevcih olunduğunu ve adamlarının ahaliye zulm etmemesi gerektiğini bildiren bir yazı gönderilmiştir. Ayrıca Nevruz'dan önce Karaman eyaleti için 600, Beyşehir sancağı için 200, Aksaray için 200 ve Akşehir için de seksen nefer kapı halkı ve süvari adamlarıyla birlikte bütün mutasarrıflar, alay beyleri, zeamet ve timar sahipleriyle Edirne sahrasındaki orduya katılmaları istenmiştir.

görevler üstlenmiş[487], davalarda bulunmuş, timarları tevcih etmiş[488] ve daha birçok idari, mali, askeri, adli işleri yapmıştır[489]. Aynı şekilde Konya mütesellimleri[490] ve voyvodaları[491] da diğerleri gibi bulundukları bölgelerdeki işlerin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamışlardır. Örneğin Abdülgaffarzade Hacı Halil Ağa[492], Çavuşzade Zeynelabidin Ağa[493], Çavuşzade Seyyid Hacı Abdurrahman Ağa[494], Ekmekçizade Mehmet Paşa[495], Arapağazade Süleyman Ağa[496], Çelikpaşazade İbrahim Bey[497], Bayburdlu Hasan Ağa[498], Nakipzade es-Seyyid el-Hac Ahmet Tahir Efendi[499], başta asker temini olmak üzere, yetkileri ve sorumlulukları dâhilindeki birçok idari, mali, askeri ve sosyal işi görev tanımları çerçevesinde yerine getirmişlerdir. Bununla birlikte kendisinden beklenen görevi yerine getiremeyen idareciler de o işten el çektirilmiştir[500].

Valilerin, dolayısıyla da mütesellim ve voyvodaların, görev tanımında olmasına rağmen, "*fakirleri korunması* ve *memleketin imarı*" konusu, genelde gözlerden kaçan bir konu

---

[487] 27/08/1738 tarihli *KŞS* 054: s.365/2'deki kayda göre, başta Karaman valisi olmak üzere, Aksaray, Niğde, Konya ve Nevşehir'deki devlet görevlilerine İstanbul'a bir an önce koyun gönderilmesi hususunda bir hüküm gönderilmiştir. Buna göre; Hacı Ahmetlü, İzzeddinlü, Atyemezlü, Tabanlu, Acem ve diğer aşiretler, besledikleri koyunları başka yerlerde sattıklarından İstanbul'a göndermemişlerdir. Bundan dolayı İstanbul'a gelen koyun miktarı azaldığı için halk et darlığı çekmektedir. Bu durumun bir an önce ortadan kaldırılması için bölgeye mübaşir gönderilmiştir. Mübaşirin aslında değeri karşılığı alacak olduğu koyunları İstanbul'a göndermeyi reddeden aşiret olurlarsa bunlar idam edileceklerdi.

[488] 1701-1704 tarihli *TT.d.* 862: s.1-42. Karaman eyaleti Mirmiranı Hacı Mustafa ve selefi Hacı Ali Paşalara tevcih olunan tımarları havi mufassal tahrir defteri.

[489] Valinin görevleri hakkında geniş bilgi için bkz. İpşirli, *Beylerbeyi*, s. 71.

[490] Şimşek, *aynı tez*, s. 74-168.

[491] Kaya, *aynı tez*, s. 89-175.

[492] Özkaya, *aynı eser*, s. 160. 1773'te Ereğli Karaman ayanından Abdülgaffarzade Seyyid Hacı Halil'den servet sahibi olması sebebiyle ordu için kendi malından 500 süvari istenmiştir. Fakat naip, ilâm ile ahali de mahzarla hacı Halil'in ayanlıkta alakası olmadığını, yaşlı ihtiyar ve harekete iktidarı bulunmadığını, bu yüzden de "*sefer-i hümâyûn*"dan afv edilmesini istemiştir. Fakat Hacı Halil'in eskidenberi ayan ve zenginlerden olduğu, beşyüz askeri kuşatacak kudreti ve kuvveti olduğundan, bu dilekçe ve ilâmın hakikate aykırı olduğu, özür kabul edilemeyeceği, askeri muhakkak tedarik etmesi gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca bkz.: Nagata, *Muhsinzade*, s. 150.

[493] Nagata, *Muhsinzade*, s. 77. 1769'da Larende ayanı Zeynelabidin Ağa, 1.000 miri levent toplamakla görevlendirilmiştir.

[494] Köse, *aynı tez,* s. 381. Rusya savaşı münasebetiyle 1778'de Çavuşzade Seyyid Hacı Abdurrahman Ağa, mübaşir Şatır Hasan Ağa nezaretinde 1.000 nefer süvariyi hazırlayarak başlarına Osmanzade Seyyid Abdülkadir Ağa'yı başbuğ olarak görevlendirmiştir.

[495] 13/03/1774 tarihli *C.AS.* 46124'deki kayda göre, Konya Kaymakamı Ekmekçizade Mehmet Paşa, Boğazhisarlarına asker göndermeye memur iken şimdiye kadar gönderememiştir. Talep edilen 300 neferin bir an önce gönderilmesi hususunda emir verilmiştir.

[496] 18/04/1789 tarihli *C.AS.* 34143'teki kayda göre, Esbkeşan voyvodası Arapzade Süleyman Ağa 1.000 nefer süvari ile orduya azimet etmek üzere olduğundan yollarda bedelleri karşılığında halktan tayinat verilmesi için yol emri çıkarılmıştır.

[497] 25/04/1789 tarihli *C.AS.* 41751'deki kayda göre, Konya'da oturan kapıcıbaşılardan Çelikpaşazade İbrahim Bey'in, orduya katılması ile ilgili emri aldığı ve harekete hazır olduğu bildirilmiştir.

[498] 19/08/1811 tarihli *C.AS.* 51926'daki kayda göre, idamı emredilmişken 500 nefer askerle orduya gelmesi şartıyla affolunan Karaman Ereğlisi ayanı Bayburdlu Hasan Ağa'nın orduya katılması emredilmiştir.

[499] 28/10/1821 tarihli *AE.SMHD.II.* 7569.

[500] 09/12/1795 tarihli *KŞS* 067: 240/3.

olmuştur. İşte burada da anılan idareciler başta olmak üzere, şehirdeki hemen hemen bütün ileri gelenleri içine alan bu konu, Konya'ya ait Hurufat Defterleri bağlamında ele alınacaktır. Böylece birkaç sorun Konya özelinde tartışılacaktır. Bunlardan ilki XVIII. yüzyılda artan vakıf sayısına bakarak gündeme getirilen, anılan idareciler veya başka bir ifadeyle ayanlar, edindikleri servetleri müsadereden korumak için mi vakıf kurmuşlardır? İkincisi de yine aynı minvalde, yukarıda yüzeysel olarak dillendirilen Hidayetzadeler, Mesnevihanzadeler, Saraçzadeler ve Yeğenzadeler gibi idari işlere pek karıştırılmayan ilmiye kökenli aileler veya vasatın üzerinde hali vakti yerinde olan bazı ileri gelenler, gerçekten halkın genel ihtiyaçlarını karşılamak için mi yoksa birikimlerini değerlendirmek için mi vakıf tesis etmişlerdir? sorusudur.

İlk tartışma konusu çerçevesinde öncelikle Konya'da valilik, mütesellimlik ve voyvodalık yapmış idarecilerin kurmuş olduğu vakıflar hakkında inceleme yapmak yerinde olacaktır. Bunun için Konya'da vakıf kurmuş ya da kurulu bir vakfa bir şekilde bağışta bulunmuş Karaman valileri kimlerdi ve yaptığı yardımlar nelerdi? sorularını cevaplandırmak gerekir. Buna göre 1639-1839 yılları arasında Konya'ya vakıf yoluyla hizmette bulunan Karaman valileri şunlardır. Vezir Çatalbaş Mustafa Paşa 1659'da Şeyh Sadreddin Mahallesi'ndeki kendine ait içinde binası, ağaçları ve bağ çubukları olan arsayı, Şeyh Sadreddin Zaviyesi'ne vakfetmiştir[501]. Vezir Kürt İbrahim Paşa, 1726'da mütevelli tayin ettiği Ali Efendi ile mahkemeye gelerek kendi mülkü olan emlâkinden Devle Mahallesi'ndeki üst katta dört oda, alt katta üç oda, bir sofa ve altında bir oda, bir ahır ve havluyu kapsayan evini, Şerefeddin Camii Vakfı'nın bazı görevlilerinin ücretine ve Berat Kandili'nde yakılan mumların giderlerine sarf edilmek üzere vakfetmiştir[502]. Vezir Çelik el-Hac Mehmet Paşa, 1764'te Türbe-i Celaliye mahallelerinden Zincirli Kuyu Mahallesi'nde bir adet medrese ve cami[503] inşa ettirmiştir[504]. Yine Mehmet Paşa, Hacı İsa bin Hacı Mustafa ile birlikte Konya'daki çeşitli mahallelerde bulunan dört adet çeşme ile kendisi dâhil bazı önemli kişilerin evlerine akıttırılan suyun künklerinin her sene gerekli olan tamirlerinin yapılabilmesi için 500 esedi kuruş ve vakfetmiştir[505]. Vezir Darendeli el-Hac Abdurrahman Paşa, 1759'da Pirlevganda kazasına bağlı

---

[501] Sak, *Vakfiyeler*, s. 92.
[502] Sak, *Vakfiyeler*, s. 31-32. Sak, vakfiye tarihini her ne kadar 03/12/1128 (18/11/1716) olarak belirtse de defterin orijinalinde yazı silik çıktığından olacak, bu tarih aslında 03/12/1138 (02/08/1726) olmalıdır. Nitekim Ek 2'de görüldüğü üzere, anılan paşa, Konya'da 1716'da değil 1726'da görev yapmıştır.
[503] İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, (Kısaltma: *Konya*), Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964, s. 471. Konyalı bu caminin Ovalıoğlu Camii olduğunu söylemektedir.
[504] 05/01/1764 tarihli *VAD* 1108: vr.10a.
[505] İzzet Sak, *Şeriye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800)*, Kömen Yayınları, Konya 2005, s. 65.

Hadim'e bir hamam inşa ettirmiştir[506]. Son olarak 1795'te Vezir es-Seyyid Ali Paşa da hâsıl olan rıbh ve neması Beyşehir sancağına bağlı Bozkır kazası köylerinden Karacahisar'daki Seyyid İbrahim Efendi'nin inşa ettirdiği medrese ve caminin; müderris, mütevelli, imam, hatip, kayyım ve müezzinlerin ücretleri ile caminin aydınlatma giderlerine sarf olunmak üzere 1.000 kuruş nakit para vakfetmiştir[507]. 1817-1818 yılları arasında valilikte bulunan Vezir el-Hac Mustafa Paşa, Hazret-i Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin türbeleri ile Semahane ve mescidin yanındaki Sultan Selim Camii'ni tamir ettirmiştir[508]. 1819-1820 yılları arasında görev yapan Vezir es-Seyyid Hüseyin Paşa Saray içinde bir cami yaptırmıştır[509].

Bununla birlikte her ne kadar bu çalışmanın Konya'da görev yapmış kişilerle sınırlandığı belirtilse de burada görev yapmadığı halde, muhtemelen Konyalı olan, bazı eserler bırakmış, paşa rütbeli kişilerden de bahsetmek gerekir. Örneğin Karaman valisi Çelik el-Hac Mehmet Paşa, kendi memleketi Burdur'da da bir medrese[510], Gazi Hasan Paşa, İstanbul Eyüp'te Balçık İskelesi'nde bir mescit ve zaviye[511] ve Kadı Abdurrahman Paşa ise doğum yeri olan Alanya'da 1808'de bir mescit[512] ve zaviye[513] inşa ettirmişti. İşte tıpkı anılan valiler gibi Konya'da görev yapmasa da memleketine hizmet amaçlı olarak çoğunun ne zaman yapıldığı tam olarak bilinemeyen birçok eser bulunmaktadır. Bundan dolayı bir ileri gelenin sosyal faaliyetleri bağlamında, çalışmaya katkısının olacağını düşündüğümüzden onları da burada zikretmek yerinde olacaktır. Buna göre, Musahip Mustafa Paşa, Konya Kalesi Atpazarı Kapısı dışında bulunan ve halk arasında Kanlı Göl diye bilinen miri arsayı temlik yoluyla alıp 17.800 kuruş harcayarak üzerine Şeyh Ahmet Efendi Çifte Hamamı ve Debbağlar Hamamı, Şeyh Ahmet Efendi Fevkâni Camii, Bezirganlar Hanı, Kervansaray Hanı, kahve tahmisi, kahvehane, 21 dükkan ve dört mahzen yaptırmıştır. Bu arsanın haricinde, Şekerfuruş Mahalle Mescidi'ni yeniden yaptırtıp yanına muallimhane ve yazlık namazgâh ilave ettirmiştir. Ayrıca, Taşkapı Darülhadis Medresesi, şadırvanı ve avlusunu, Konya içerisinde ve çevresinde 12 adet çeşmeyi yaptırarak mütevelliliğine Şeyh Ahmet Efendi'yi atayarak bütün bu vakıfların tevliyetini onun soyuna bırakmıştır[514]. İsmi Ali Paşa olan birçok kişi Konya'nın muhtelif yerlerinde farklı

---

[506] Doğan Yörük, *3 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (987-1330/1579-1912) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Palet Yayınları, Konya 2013, s. 130.
[507] Sak, *Vakfiyeler*, s. 66-67.
[508] 21/11/1817 tarihli *C.EV.* 28000.
[509] 03/09/1821 tarihli *VAD* 555: s. 23.
[510] EV.d. 38236: s. 5.
[511] 09/10/1797 tarihli *C.EV.* 13281.
[512] Konyalı, *Alaiye*, s. 151.
[513] Konyalı, *Alaiye*, s. 286.
[514] Sami Ağaoğlu, "Musahip Mustafa Paşa Vakfı", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyet Araştırmaları Dergisi, S. 15, Konya 2004, s. 377.

eserler yaptırmıştır. Bu kişiler tarafından Topraklık Mahallesi'nde bir mescit[515], bir cami[516], Arzırum Kapısı sur içinde bir hamam[517], Fakih Dede ve Topraklık mahallelerinde altı çeşme[518], bir medrese[519] inşa edilmiştir. Ayrıca Silahdar Mustafa Paşa bir cami[520], Mehmet Paşa Dokuz'un Hanı önünde su kuyusu[521], Süleyman Paşa bir cami[522], Yakup Paşa İplikçi Medresesi'nde şadırvan[523], Sarıca Paşa Bedesten yakınında bir musluk[524] yaptırmış ve Osman Paşa da Bağvi Mescidi Vakfı'na ait bir muallimhaneyi tamir ettirmiştir[525].

Konya mütesellimleri ve voyvodalarının imar faaliyetlerine gelince Nakipzadelerden Seyyid Şeyh Hasan (Hüseyin) Efendi, 1721'de Kerim Dede Mahallesi'nde bir cami ve çeşme[526]; es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi ise Hoca Ahmet Fakih Mahallesi'nde 1756'da mescide minber yaptırarak camiye dönüştürmüş[527], yanına da bir medrese yaptırmıştır[528]. Karamanlı Çavuşzadelerden Zeynelabidin Ağa, Karaman'da 1767'de Koçak Dede Mahallesi Dahhak Sokak'ta, Ağa Camii olarak da bilinen Zeynel Ağa Camii'ni ve bitişiğindeki dokuz hücreli medrese ve kütüphaneyi inşa ettirmiştir[529]. Ayrıca Çavuşzade kerimesi Fatma Hanım'ın satın alıp vakfettiği arsa üzerine, müderris Ebubekir tarafından, 1801'de yedi hücreli Nakşibendi Tekkesi bina edilmiştir[530]. Abdülgaffarzadelerden Hacı İbrahim Ağa Ereğli'de XVIII. yüzyılın başlarında, bir cami, İsmail Ağa ise bir medrese ve mescit yaptırmıştır[531]. Arapağazadelerden Konya mütesellimi es-Seyyid Süleyman Ağa, 1790'lı yıllarda Konya'nın Eskiil kazasına bağlı Bağluca, Eğin ve Gene köylerinde birer cami[532], Muhammed Memiş Paşa,

---

515 06-07/1699 tarihli *VAD* 1140: vr.244b.
516 21/03/1711 tarihli *VAD* 1107: vr.26a. Bu kayıtta Ali Paşa'dan Emrülgazi Ali Paşa diye bahsedilmektedir.
517 02/04/1718 tarihli *VAD* 1107: vr.35b.
518 09-10/1725 tarihli *VAD* 1091: vr.79a. Bu kayıt, anılan çeşmelerle ilgili ilk kayıt olup aslında sadece Ali Paşa Çeşmesi'nden bahseder. Ancak 03-04/1726 tarihli *VAD* 1091: vr.80b'de bu çeşmelerin altı adet olduğu, 07-08/1749 tarihli *VAD* 1112: vr.20b'de de Fakih Dede, Topraklık ve başka mahhallelerde bulunduğu kayıtlıdır.
519 05-06/1735 tarihli *VAD* 1109: vr.27a.
520 15/05/1706 tarihli *VAD* 1107: vr.21a.
521 06-07/1744 tarihli *VAD* 1112: vr.8a. Bu kuyuyu Konyalı, *Konya*, s. 1030'da Çelik Mehmet Paşa'nın çesmesi olarak tanıtmıştır. Ancak bilindiği üzere o tarihlerde Çelik Mehmet Paşa, Karaman valisi olmamıştır (bkz. Ek 2). Bu yüzden anılan eser başka bir Mehmet Paşa'ya ait olmalıdır.
522 11/12/1711 tarihli *VAD* 1107: vr.27a.
523 09-10/1768 tarihli *VAD* 1125: vr.19b.
524 03-04/1757 tarihli *VAD* 1106: vr.11a.
525 31/10/1723 tarihli *VAD* 1107: vr.46b.
526 09/03/1723 tarihli *VAD* 1107: vr.45a.
527 Haziran-Temmuz/1756 tarihli *VAD* 1106: vr.9a.
528 11/10/1760 tarihli *VAD* 1106: vr.23b.
529 Cengiz, *aynı eser*, s. 42-43, 108-109, 115-116.
530 Cengiz, *aynı eser*, s. 95.
531 İsmet Boydemir Temel, *Osmanlı Döneminde Ereğli Kazası Vakıf Eserleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 104-105, 124-125.
532 Derya Karakaya, *Eskil/Karapınar Kazası Vakıf Eserleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2013, s. 18-19.

1826'da Sarı Yakup Mahallesi'nde Havutoğlu Mescidi'nin yerine bir cami[533], ayrıca Meram'da da Ayanbey diye anılan yine bir cami[534], Süleyman Bey ise 1842'de Şems-i Tebrizi Mahallesi'nde Süleymaniye adında 20 odalı mederese ve yanına da bir çeşme yaptırmıştır[535]. Konya mütesellimi kapıcıbaşı Bayburdi Hasan Ağa tarafından 1810'da Ereğli'de Abdülgaffarzade Hacı İbrahim Ağa Camii harap olması üzerine, boş kalan arsaya yeniden cami inşa edilmiştir[536].

Diğer taraftan yerel anlamda idari işlere pek karıştırılmayan, Hz. Mevlana soyundan Hidayetzadeler ve Mesnevihanzadelerin idarecisi oldukları kurumlar hakkında inceleme yapmak yerinde olacaktır. Buna göre, özellikle Hidayetzadeler, Osmanlı tarihinin en köklü vakıflardan biri olan Hz. Mevlana Vakfı'nın ve buna bağlı olarak faaliyet gösteren onlarca kurumun, mütevellilik başta olmak üzere birçok görevini üstlenmişlerdir[537]. Hz. Mevlana soyundan gelenlerin mütevelliliğini yaptığı kurumlar şunlardır: Konya'da At Pazarı Kapısı yakınındaki Hüseyin Efendi Camii ve Muallimhanesi[538], Kayayüğ Karyesi Camii[539], Türbe yakınında Hızırlık diye bilinen yerdeki Hüseyin Efendi Muallimhanesi[540], Hazret-i Mevlana Mahallesi'ndeki avarız vakfı[541], Şems-i Tebrizi Türbesi'nin Kandil Yağı Vakfı[542], Mehmet Çelebi Hanı'nda Şeyh Hüseyin Efendi Mescidi[543], İçkale yakınındaki el-Hac İshak Camii[544], Şeyh Ahmet Mahallesi'ndeki Şeyh Ahmet Efendi Camii[545], Celaleddin Türbesi Mahallesi'ndeki Ahmet Ağa Mescidi[546], Dört Vakıyye Mahallesi'ndeki Abacı Mescidi[547], Hoca Fakih Ahmet Vakfı Medresesi[548], Sultan Selim Han Camii[549], Türbe yakınlarında Köşkkavağı Mahallesi'nde Şahbazoğlu Şeyh Ahmed Efendi Mescidi[550], Ferhuniye diye bilinen Pir Esed Sultan Mahallesi

---

[533] M. Ali Uz-S. Melik Kaya, "Konya'da Köklü Bir Aile: Memiş Paşa ve Ailesi", *Akademik Sayfalar*, XIV, S. 28, (Konya 2014), s. 442.
[534] Uz-Kaya, *aynı makale*, s. 445.
[535] Konyalı, *Konya*, s. 1013-1014.
[536] Boydemir Temel, *aynı eser,* s. 105.
[537] Bu tür yapılanmanın en güzel örneklerinden biri olan Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin kontrolündeki vakıflar için bkz. Abou-El-Haj, *1703 İsyanı*, s. 51.
[538] 03-04/1698 tarihli *VAD* 1140: vr.243a.
[539] 25/04/1705 tarihli *VAD* 1107: vr.18b.
[540] 05/12/1717 tarihli *VAD* 1107: vr.34a.
[541] 02/05/1718 tarihli *VAD* 1107: vr.35b.
[542] 17/05/1722 tarihli *VAD* 1107: vr.43b.
[543] 09/03/1723 tarihli *VAD* 1107: vr.44b.
[544] 09/03/1723 tarihli *VAD* 1107: vr.45a.
[545] 07/05/1723 tarihli *VAD* 1107: vr.45b. Bu kayıttan da anlaşılıyor ki, daha önceden Musahip Mustafa Paşa'nın yaptırıp Şeyh Ahmet Efendi'ye mütevelliliğini verdiği kurumlar Hz. Mevlana Vakfı'nın idaresine geçmiştir.
[546] 10-11/1746 tarihli *VAD* 1112: vr.13a.
[547] 09-10/1741 tarihli *VAD* 1109: vr.40a.
[548] 01/1751 tarihli *VAD* 1112: vr.22b.
[549] 01-02/1752 tarihli *VAD* 1112: vr.24b.
[550] 06-07/1765 tarihli *VAD* 1108: vr.14a.

Mescidi[551], Türbe-i Celaliye Mahallesi'ndeki Durak Fakih Mescidi[552], Dolabucu Mahallesi'ndeki Hacı İbrahim Camii[553], Mevlana şeyhlerinden Şeyh Hacı Bostan Efendi'nin inşa ettirdiği çeşmeler[554], Şeyh Alaman Mahallesi'ndeki Hüseyin Efendi Camii ve Muallimhanesi[555], Konya'ya bağlı Hatunsaray nahiyesindeki Kavak[556] ve Sultan Alauddin Selçuki Camii[557], yine Hatunsaray'a bağlı Digorna karyesindeki Şeyh Halil Zaviyesi[558], yine Hatunsaray'a bağlı Botsa Karyesi Camii[559], Sahra nahiyesinde Gücün? karyesindeki Hidayetzade Hüseyin bin Osman Camii[560], Saidili nahiyesindeki Ladik karyesi yakınlarında Kafir Değirmeni diye bilinen bir mevkideki Şeyh Sadreddin Konevi Zaviyesi[561], Sudirhemi nahiyesinde Kiçimuhsine Karyesi Camii[562]. Hz. Mevlana soyundan gelenler, sadece mütevellilik yapmakla kalmamamış, başta mesnevihanlık olmak üzere, Hz, Mevlana Vakfı'nın bünyesinde ve harici olarak faaliyet gösteren birçok kurumda imamlık[563], hatiplik[564], vaizlik[565], müezzinlik[566], muallimlik[567], mektep halifeliği[568], müderrislik[569], dersiamlık[570], zaviyedarlık[571], nazırlık[572], kâtiplik[573], cabilik[574], duaguyluk[575], cüzhanlık[576], devirhanlık[577], fetihhanlık[578], bevvaplık[579] ve saraçlık[580] da yapmışlardır. Ayrıca bu vakıfların bünyesinde faaliyet gösterdiği

[551] 06-07/1768 tarihli *VAD* 1108: vr.17a.
[552] 01-02/1771 tarihli *VAD* 1114: vr.1a.
[553] 09-10/1772 tarihli *VAD* 1115: vr.2a.
[554] 03-04/1785 tarihli *VAD* 1113: vr.1b.
[555] 05-06/1786 tarihli *VAD* 1113: vr.4b.
[556] 07/1726 tarihli *VAD* 1091: vr. 82b.
[557] 10-11/1746 tarihli *VAD* 1112: vr.13a.
[558] 02-03/1749 tarihli *VAD* 1112, vr.19b.
[559] 04-05/1782 tarihli *VAD* 1111: vr.13a.
[560] 26/05/1815 tarihli *VAD* 555: vr.6a.
[561] 17/05/1778 tarihli *VAD* 1111: vr.6b. Bu kayıttan da anlaşılıyor ki, daha önceden Sadreddin Konevi Vakfı'na ait olan kurumlar Hz. Mevlana Vakfı'nın idaresine geçmiştir.
[562] 18/07/1832 tarihli *VAD* 557: s.3.
[563] 19/12/1811 tarihli *VAD* 554: s.21.
[564] 11-12/1769 tarihli *VAD* 1125: vr.20b.
[565] 01-02/1752 tarihli *VAD* 1112: vr.24b.
[566] 04-05/1769 tarihli *VAD* 1125: vr.20a.
[567] 09/03/1723 tarihli *VAD* 1107: vr.45a.
[568] 28/05/1721 tarihli *VAD* 1107: vr.41a.
[569] 11-12/1746 tarihli *VAD* 1112: vr.13a.
[570] 11-12/1746 tarihli *VAD* 1112: vr.13a.
[571] 17/05/1778 tarihli *VAD* 1111: vr.6b.
[572] 03-04/1742 tarihli *VAD* 1112: vr.5b.
[573] 06/12/1801 tarihli *VAD* 552: s.25.
[574] 06/12/1801 tarihli *VAD* 552: s.25.
[575] 26/12/1707 tarihli *VAD* 1107: vr.23a.
[576] 09-10/1773 tarihli *VAD* 1115: vr.3b.
[577] 09/03/1723 tarihli *VAD* 1107: vr.44b.
[578] 03-04/1749 tarihli *VAD* 1112: vr.20a.
[579] 09/03/1723 tarihli *VAD* 1107: vr.44b.
[580] 09/03/1723 tarihli *VAD* 1107: vr.44b.

anlaşılan esnaf teşkilatlarından çiftçiler[581] ve külahçılar[582] şeyhliklerini bizzat kendileri, bağlıları da berberler[583], kuyumcular[584], ciltçiler[585] ve aşçılar[586] kethüdalıklarının idareciliğini yapmışlardır. Görüldüğü üzere devlet, vilayet işlerine karışmasını istemediği Hz. Mevlana soyundan gelen elitlerin, gelir getirici faaliyetler yapmasına pek engel olmamıştır. Hatta dervişlerin ve misafirlerin yemek ihtiyacına sarfedilmek üzere, Hz. Mevlana Vakfı'na doğrudan ve devamlı yardımda bulunmuştur[587].

Bununla birlikte mukataa işletmeciliği, mütesellimlik ve voyvodalık dışında Konya'da nakibüleşraf kaymakamlığı yapan Saraçzadeler ve Yeğenzadeler de kendi adlarını taşıyan

[581] 17/02/1722 tarihli *VAD* 1107: vr.42b. Bu kayıt çiftçiler şeyhliği ile ilgili ilk kayıttır. Bu kaydın dışında 12 kayıt daha vardır. Son kaydın tarihi ise 1811'dir. Bu süre zarfında dokuz kişi şeyhlik görevinde bulunmuştur. 07/1726 tarihli *VAD* 1091: vr.82a'daki kayda göre, Çiftçiler şeyhliğine mukataa emini diye bahsedilen Hz. Mevlana soyundan Hidayetzade Mustafa bin Hidayetullah arzıyla bir atama yapılmıştır. Aynı tarihlerde bu kişi, Konya Mirabiye mukataasının malikânecisidir. Bu bilgilerden hareketle Çiftçiler kethüdalığının işleriyle Konya Mirabiye mukataasının malikânecisinin ilgilendiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda bu çiftçiler şeyhliği her ne kadar ziraatla ilgili bir grup ise de örgüt lenmesini şehirde yaptığı için esnaflar arasında sayılmıştır.

[582] 06-07/1783 tarihli *VAD* 1111: vr.15a'daki kayda göre, Konya'da külahçılar esnafının üzerine şeyh ve para vakfının nazırı olan Şeyh Hüseyin bin Derviş el-Mevlevi vefat ettiği için yerine oğlu Derviş Hasan el-Mevlevi atanmıştır.

[583] 15/08/1711 tarihli *VAD* 1107: vr.26b. Bu kayıtta yanlızca berberler ve hamamcılar şeyhliğinden bahsedilmektedir. Zaman içerisinde bu kethüdalığa; bakkallık, kalaycılık, kürkçülük, mûytâbcılık (kıldan eşya yapma), çömlekçilik, attarlık ve bezircilik meslekleri de eklenmiştir. Bu esnaf grubu ile ilgili 27 kayıt vardır. Ancak bu kayıtlarda, bütün meslekler aynı anda zikredilmemiştir. Son kaydın tarihi 1731'dir. Bu süre zarfında yedi kişi görev almıştır.

[584] 16/04/1714 tarihli *VAD* 1107: vr.30b. Bu kayıtta yanlızca hakkâk ve kuyumcular şeyhliğinden bahsedilmektedir. Zaman içerisinde bu mesleklere dipgüncülük de eklenmiştir. Bu esnaf grubu ile ilgili 26 kayıt vardır. Ancak bu kayıtlarda, bütün meslekler aynı anda zikredilmemiştir. Son kaydın tarihi 1804'tür. Bu süre zarfında 14 kişi görev almıştır.

[585] 21/04/1719 tarihli *VAD* 1107: vr.37b. Bu kayıtta yanlızca ciltçiler ve sahaflar şeyhliğinden bahsedilmektedir. Zaman içerisinde bu şeyhliğe; ekmekçilik, kasaplık, mıhçılık (çivicilik), nalbantlık, nalcılık, çilingirlik, kullapçılık (ip sarma), kutuculuk, çıkrıkçılık, semercilik, hallaçlık, cüllahlık (çul dokuma), yemenicilik ve marangozluk gibi meslekler de eklenmiştir. Bu esnaf grubu ile ilgili 14 kayıt vardır. Ancak bu kayıtlarda, bütün meslekler aynı anda zikredilmemiştir. Son kaydın tarihi 1832'dir. Bu süre zarfında 14 kişi kethüdalık yapmıştır.

[586] 04-05/1788 tarihli *VAD* 1142: vr.75a. İlk kayıtta aşçılar şeyhliğine 1788'de es-Seyyid Mehmet'in atandığı belirtilmektedir. Aşçılar şeyhliği ile ilgili bir kayıt daha vardır. Son kaydın tarihi 1810'dur. Bu süre zarfında iki kişi şeyhlik görevinde bulunmuştur. Bu görev Hazret-i Mevlana Türbesinde ser-tabbahan olan kişilere veriliyordu.

[587] 06/05/1674 tarihli TS.MA.d. 1678/44: s.1'deki kayda göre, IV. Murat Han, Mevlana Vakfı'na dervişlerin ve oradan gelen geçen misafirlerin yiyecek masraflarına sarf edilmek üzere, Suğla Hassı malında 150.000 akçe tahsis etmiştir. 1674'te vakıf mütevellisi Hz. Mevlana evladından Salih Çelebi gelen bu yardımı, 1084 mali yılı çerçevesinde, şu şekilde harcamıştır: 55.039 akçesi Safer, Rebiyülevvel ve Rebiyülahir aylığı masrafına, 5.624 akçesi Cemaziyelevvel aylığından dervişan ve diğer misafirlerin yemek masrafına, 15.213 akçesi Cemaziyelahir aylığı masrafına, 14.960 akçesi Recep aylığı masrafına, 18.660 akçesi para karşılığında Suğla voyvodasından alınan buğdayın develerle nakliyesine ve kalan 40.504 akçesi de gelecek senenin yiyeceklerini almak üzere Aşçıbaşı Cafer Dede, Tarikatçı Dede ve pazara giden Dede'ye teslim edilmiştir. İlerleyen yıllarda malikâne sistemine geçilip kuruş kullanılmaya başlayınca 03/08/1704 tarihli Sak, *41 Nolu*, KN. 268/1'deki kayda göre, Suğla mukataasından Mevlana Vakfı'na transfer edilen meblağ da 1.250 kuruş olmuştur.

vakıflar kurmuşlardır. Örneğin Saraçzadeler iki[588] ve Yeğenzadeler[589] de bir medrese (bkz. Ek 4) yine Saraçzadeler[590] bir han inşa ettirmiştir. İlaveten hiçbir şekilde askeri ve nakibüleşreflık gibi idari görevi olmayan, ancak hali vakti yerinde genelde ilmiye kökenli birçok "*zade*" lakaplı aile de geriye bir vakıf eseri veya hayır bırakmıştır. Örneğin Dursunzadeler[591], İplikliçizadeler[592], Emeklizadeler[593], Yağmurzadeler[594], Kadızadeler[595], İspirzadeler[596] ve Esenlerlizadeler[597] medrese (bkz. Ek 4); Çakıcızadeler[598] derslik; Hatipzadeler[599] ve Kürkçüzadeler[600] darülhuffaz; Nasrullahzadeler[601] ve Ezelizadeler[602] muallimhane (bkz. Ek 5); Hatipzadeler[603], Arapzadeler[604], Nasrizadeler (Kadızadeler-Nasrullahzadeler-Mısrizadeler)[605], Farigazadeler (Kargazadeler-Gazizadeler)?[606], Seyyidaliağazadeler[607] ve Fedazadeler[608] cami;

---

[588] 23/11/1710 tarihli *VAD* 1107: vr. 25a'daki kayda göre, Saraçzade Abdülkerim Efendi, darülhadis medresesini inşa ettirmiş, kendisini medresenin müderrisi vakfının da mütevellisi tayin etmiştir. 03-04/1769 tarihli *VAD* 1125: vr. 20a nolu başka bir kayıtta, Saraçzade Seyyid Ahmet Efendi, Fakih Dede Mahallesi Mescidi yakınında bir medrese yaptırmıştır.

[589] 10-11/1786 tarihli *VAD* 1113: vr. 5a'daki kayda göre, Yeğen Seyyid Hacı Mehmet Ağa'nın yaptırdığı medrese Karakurt Mahallesi'ndedir.

[590] 12/1733-01/1734 tarihli *VAD* 1109: vr. 25a'daki kayda göre, Şerafeddin Camii yakınında Saraçzade hanı olarak bilinen bu eserin banisi Saraçzade Abdülfettah Ağa (Paşa-Çavuş) idi.

[591] 26/03/1724 tarihli *VAD* 1119: vr. 115a'daki kayda göre, bu medreseyi Hacı Mustafa Efendi yaptırmıştır.

[592] 02-03/1749 tarihli *VAD* 1112: vr. 19b'deki kayda göre, Altun Pâ Medresesi yakınındaki bu medrese, İplikçizade Şeyh Abdullah Efendi tarafından yaptırılmıştır.

[593] 11-12/1755 tarihli *VAD* 1106: vr. 5a'daki kayda göre, Emeklizade Seyyid Ahmet Efendi tarafından inşa ettirilmiştir.

[594] 18/11/1762 tarihli *VAD* 1108: vr. 7b'deki kayda göre, Yağmurzade medresesi, İplikçi Camii yakınındadır.

[595] Caner Arabacı, *Osmanlı Döneminde Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya 1998, s. 295-297. Arabacı'ya göre, Hacı Ahmet Efendi tarafından 1766'da yaptırılan bu medrese, Şems Mahallesi'ndeki Külhan Çıkmazı Sokağı'nda idi.

[596] 06-07/1782 tarihli *VAD* 1111: vr. 13b'deki kayda göre, İspirzade medresesi Nehrikafur Mahallesi'nde idi.

[597] 14/05/1814 tarihli *VAD* 555: vr. 4b'deki kayda göre, Ziyaeddin ismiyle anılan bu mederese Konya kadısı Esenlerlizade Seyyid Abdurrahman Efendi tarafından Şerafeddin Camii yakınında bir yere yaptırılmıştır.

[598] 09-10/1738 tarihli *VAD* 1109: vr. 34a'daki kayda göre, Çakıcızade el-Hac Şaban Efendi, Sultan Selim Camii'nin batısında ulum-ı şer'iye "*eyyâm-ı makbâdede?*" tedris olunmak üzere bir derslik yaptırmıştır.

[599] 25/05/1705 tarihli *VAD* 1107: vr. 19b'deki kayda göre bu darülhuffaz Hatipzade Mehmet Çelebi Vakfı bünyesinde faaliyetini sürdürüyordu.

[600] 07-08/1742 tarihli *VAD* 1112: vr. 6a'daki kayda göre bu kurum, Hoca Sultan Vakfı bünyesinde kurulmuştur.

[601] 03-04/1697 tarihli *VAD* 1140: vr.240a'daki kayda göre, Hacı Mehmet Efendi tarafından, Sedirler Mahallesi'nde yaptırırılmıştır. 11-12/1753 tarihli *VAD* 1112: vr. 27b'deki kayıtta da Hacı Mehmet Efendi'nin lakabının Nasrizade olduğu belirtilmiştir.

[602] 08/06/1720 tarihli *VAD* 1107: vr. 39b'deki kayda göre, bu mektep Karakayış Mahallesi'nde bulunuyordu.

[603] 02-03/1698 tarihli *VAD* 1140: vr. 242a'daki kayda göre, anılan cami Hatiplizade Mehmet Çelebi tarafından yaptırılmıştır.

[604] 24/12/1718 tarihli *VAD* 1107: vr. 37a'daki kayda göre, bu cami Arapzade Arif Ağa tarafından Nehrikafur Mahallesi'nde yaptırılmıştır.

[605] 09-10/1728 tarihli *VAD* 1139: vr. 90a'daki kayda göre, Nasrizade el-Hac Mehmet Efendi tarafından yaptırılan bu cami, Sedirler Mahallesi'nde idi.

[606] 04-05/1738 tarihli *VAD* 1109: vr. 33a'daki kayda göre, Farigazade(Kargazade) Hacı İsmail tarafında inşa edilen bu cami Ahmet Dede Mahallesi'nde idi.

[607] 05-06/1785 tarihli *VAD* 1113: vr. 1b'deki kayda göre, Suvarıklı Seyyidaliağazade Seyyid Hacı Mehmet Ağa tarafından yaptırılan bu cami, Kürkçü Mahallesi'nde idi.

[608] 30/10/1797 tarihli *VAD* 552: s. 11'deki kayda göre, Fedazade Seyyid Eyüb Efendi, Vadi-yi Meram Mahallesi'ndeki Hacı Ramazan Mescidi'ni minber koydurarak camiye dönüştürmüştür.

Dursunzadeler[609], Helvacızadeler[610], Katırcızadeler[611], Gaybizadeler[612], Ezelizadeler[613], Bezircizadeler[614], Kenanzadeler[615], Abacızadeler[616], Şehzadeler[617], Kayyımzadeler[618], Şucazadeler (Şahapzadeler)[619], Emirzadeler[620], Ulvizadeler[621], Cebeynizadeler (Cebnizadeler)?[622] ve Yolcuzadeler[623] mescit; Ezelizadeler[624] zaviye; Hatipzadeler[625] ecza-yı şerif; Çamlızadeler[626] han; Hatipzadeler[627] hamam; Bezircizadeler[628], Mehmetbeyzadeler[629] ve Handıkçızadeler (Sandıkçızadeler)[630] çeşme; Uşşakizadeler[631], Katırcızadeler[632] ve

[609] 02-03/1697 tarihli *VAD* 1140: vr. 239b.
[610] 02-03/1697 tarihli *VAD* 1140: vr. 239b'deki kayda göre, bu mescit Hacı İbrahim tarafından yaptırılmıştır.
[611] 26/06/1721 tarihli *VAD* 1107: vr. 41a'daki kayda göre, Katırcızade Halim Dede tarafından yaptırılan bu mescit, Sarı Yakub Mahallesi'nde idi.
[612] 13/03/1709 tarihli *VAD* 1107: vr. 23b'deki kayda göre, anılan mescit Çalıkçılar Mahallesi'nde idi.
[613] 21/03/1711 tarihli *VAD* 1107: vr. 26a'daki kayda göre, anılan mescit Karakayış Mahallesi'nde idi.
[614] 04/08/1712 tarihli *VAD* 1107: vr. 28b'deki kayda göre, Bezircizade Ahmet Efendi tarından inşa edilen bu mescit Kalenderhane Mahallesi'nde idi.
[615] 12/1727-01/1728 tarihli *VAD* 1128: vr. 73b'deki kayda göre, anılan mescit, Yenice Mahallesin'deki Dipsiz Sokak denilen yerde idi.
[616] 15/07/1722 tarihli *VAD* 1107: vr. 43b'deki kayda göre, Abacızade Hacı tarafından yaptırılan bu mescit, Dört Vukıyye Mahallesi'nde idi.
[617] 10-11/1730 tarihli *VAD* 1109: vr. 11b'deki kayda göre, anılan mescit, Kemal Garip Mahallesi'nde idi.
[618] 07-08/1738 tarihli *VAD* 1109: vr. 33b'deki kayda göre, Kayyımzadeler tarafından yaptırılan bu mescit, Medrese Mahallesi'nde idi. Anılan mescidin bir diğer adı da Korsaeri? Mescidi idi.
[619] 07-08/1739 tarihli *VAD* 1109: vr. 36a'daki kayda göre, Şucazadeler tarafından yaptırılan bu mescit, Ahmet Fakih Mahallesi'nde idi.
[620] 10-11/1754 tarihli *VAD* 1112: vr. 28b'deki kayda göre, bu mescit, Sahra nahiyesinin Gödeler karyesinde idi.
[621] 10/11/1760 tarihli *VAD* 1106: vr. 23b'deki kayda göre, Ulvizade es-Seyyid el-Hac Sinan tarafından yaptırılan bu mescit, Kurb-i Cedit Borda Mahallesi'nde idi.
[622] 20/10/1762 tarihli *VAD* 1108: vr. 7b'deki kayda göre, Cebnizade Mescidi, Pîr Esed'deki Yeni Mahalle'de idi.
[623] 22/04/1778 tarihli *VAD* 1111: vr. 6a'daki kayda göre, Yolcuzade es-Seyyid el-Hac İbrahim Efendi tarafından yaptırılan bu mescit, Kurb-i Cedit Mahallesi'nde idi.
[624] 01-02/1726 tarihli *VAD* 1091: vr. 80b.
[625] 29/12/1723 tarihli *VAD* 1107: vr. 47a'daki kayda göre, anılan eczahane Hatipzade Mehmet Çelebi tarafından yaptırılmıştır.
[626] 05-06/1699 tarihli *VAD* 1140: vr. 244b'deki kayda göre, bu han Çamlızade Ahmet Efendi tarafından yaptırılmıştır.
[627] 01/10/1704 tarihli *VAD* 1107: vr. 17b'deki kayda göre anılan han Meram'da idi.
[628] 28/08/1718 tarihli *VAD* 1107: vr. 36a'deki kayda göre, anılan çeşmeler, Bezircizade Hacı Ahmet Efendi tarafından yaptırılmıştır.
[629] 04-05/1724 tarihli *VAD* 1119: vr. 116b'daki kayda göre, Mehmetbeyzade Hâcı Abdurrahman tarafından yaptırılan bu musluk, Polatlar Mahallesi'ndeki Zivecik adlı yerin yakınında bulunan Dikilitaş'ta idi.
[630] 07-08/1739 tarihli *VAD* 1109: vr. 36a.
[631] 12/1706-01/1707 tarihli *VAD* 1107: vr. 22b'deki kayda göre, Uşşakizade Abdülbaki Efendi, Hazret-i Mevlana Türbesi Mescidi mihrabı için para vakfetmiştir.
[632] 21/03/1711 tarihli *VAD* 1107: vr. 25b'deki kayda göre, Katırcızade Şeyh Mehmed Efendi, fakirler için para vakfetmiştir.

Sebzecizadeler[633] para; Hatiplizadeler[634], Yetimzadeler[635], Meydanizadeler[636], Şirzadeler[637], Muallimzadeler[638], İshakzadeler[639] ve Katipzadeler[640] de genel amaçlı vakıflar kurmuşlardır. İşte böyle bir durumun varlığı da yukarıda değinildiği üzere, ilmiye kökenlilerin birikimlerini, vakıf yoluyla, halkın genel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük olarak değerlendirdikleri iddiasını kuvvetlendirmektedir.

Konya'ya yapılan eserler ve onların banileri hakkındaki incelemenin ardından, ilk sorumuzun cevaplanması kapsamında, müsadere hususuna bir açıklık getirmek gerekir. Devlet, XVII. yüzyılın başlarından itibaren girilen yeniden yapılanma sürecinde, hazineye gelir sağlama konusunda, aslında önceden var olan "*müsadereyi*"[641], iltizama paralel olarak daha da yaygınlaştırmıştır[642]. Muhtemelen bunun sebebi XVII. yüzyılda zamanla zenginliklerini ve nüfuzlarını artıran ayanların sayısındaki artış olmalıdır. Zira özellikle XVIII. yüzyılda devletin dahli olsun[643] veya olmasın[644] bir şekilde vefat eden, devletin atadığı ehl-i örf gibi, hemen hemen bütün ayanların "*muhallefatına*"[645] el konmuştur. Bu da gösteriyor ki, yönetim, herhangi bir ehl-i örfüne nasıl bakıyorsa mütesellim ve voyvodaya da o gözle bakmıştır. Çünkü ayanlar da diğer devlet adamları gibi, zenginliklerini ve nüfuzlarını miriden yani mukataa sahipliği veya işletmeciliğinden elde etttiğinden, devlet, kendini bu malların asıl sahibi olarak saymıştır. Bundan dolayı müsadere, devlet adamının veya ayanın gücünü budama aracı olarak değil, tabii bir sürecin parçası olarak görülmelidir. Bu çerçevede, XVIII. yüzyılda özellikle Konya'da vefat

---

633 04/08/1712 tarihli *VAD* 1107: vr. 28b'deki kayda göre, Sebzecizade Şeyh Mehmed Efendi, sûfîlerin çizme ve giysi giderlerini karşılamak üzere, Ramazan Paşa Vakfı'na para vakfetmiştir.
634 04-05/1697 tarihli *VAD* 1140: vr. 240a.
635 25/05/1705 tarihli *VAD* 1107: vr. 19a'daki kayda göre, bu vakfın kurucusu Süleyman Efendi idi.
636 23/11/1710 tarihli *VAD* 1107: vr. 25a'daki kayda göre, Meydanizade Ahmet Bey'in kurduğu Çinioğlu da denilen bu vakfın bünyesinde Molla Mescidi bulunuyordu.
637 06/06/1712 tarihli *VAD* 1107: vr. 28a'daki kayda göre, anılan vakıf, Sultan Selim Camii'nin bünyesinde Şirzade Hatun tarafından kurulmuştu.
638 28/05/1721 tarihli *VAD* 1107: vr. 41a.
639 06-07/1728 tarihli *VAD* 1139: vr. 89b.
640 09-10/1747 tarihli *VAD* 1112: vr. 16a.
641 Tomar, *aynı makale*, s. 65.
642 Osmanlı'da müsadere hakkında geniş bilgi için bkz. Tuncay Öğün, "Osmanlı'da Müsâdere", *DİA*, XXXII, Ankara 2006, s. 67-68.
643 03/01/1813 tarihli *C.DH*. 6908. Karaman ayanı Bayburdlu Hasan namındaki şakinin Adana ve Tarsus taraflarında gizlendiği ortaya çıkmıştır. Bulunduğu yerde idamıyla yanındaki çok miktarda para ve malın İstanbul'a gönderilmesi hakkında Adana ve Tarsus naibleriyle mütesellimlerine ve ilgili ayanlara emir verilmiştir.
644 16/07/1812 tarihli *C.ML*. 26753. Konya civarından mütesellim ve maktul Çandarlızade Deli Bekir'in, fukara malından aldığı 3.000 kuruşun tahsili ile terekesinin kayıt altına alınması istenmiştir. 07/08/1814 tarihli *C.ML*. 23903 nolu başka bir kayıtta, Konya'nın Ilgın kazası ayanlarından hassa silahşörü Hacı Mustafa, hacca giderken Karapınar yakınlarında vefat etmiştir. Hacı Mustafa'nın muhallefatı ve borçlarının kayıt altına alınması için Karaman valisi Abdullah Paşa'ya ve diğer ilgililere emir gönderilmiştir.
645 Özlem Başarır, "Muhallefât Kayıtları Işığında XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Görevlilerinden Diyarbekir Voyvodalarının Terekeleri", *Belleten*, LXXX, S. 287, (Ankara 2016), s. 62-63.

eden Karaman valileri ile mütesellimlik, voyvodalık yapmış hemen hemen bütün ayanların malları müsadere edilmiştir. Örneğin Karaman valisi Çelik Mehmet Paşa[646], Kadı Abdurrahman Paşa[647], Kuyucu Süleyman Paşa[648], Hacı Ali Paşa'nın[649] malları müsadere edilmiştir. Yine aynı şekilde Konya mütesellimleri ve voyvodalarından Çavuşzadelerden Mehmet oğlu Abdurrahman Ağa'nın[650], Zeynelabidin Ağa'nın[651], diğer Zeynelabidin Ağa'nın[652], Zeynelabidin'in oğlu Abdurrahman Ağa'nın[653], Abdülgaffarzadelerden Halil Ağa'nın[654], Ekmekçizadelerden Mehmet Paşa'nın[655], Çelikpaşazadelerden İbrahim Bey'in[656], Arapzadelerden Süleyman Ağa'nın[657], Nakipzadelerden İbrahim Efendi'nin[658] mallarına devlet tarafından el konulmuştur. Devlet, ilmiye kökenlilerin mallarını pek müsadere etmese de Hz. Mevlana soyundan Hidayetzelerden Ahmet Efendi ve oğlunu[659] bundan istisna tutmuştur. Bunun nedeni de muhtemelen gelirlerini miriden elde ettikleri için olmalıdır.

---

[646] 04/06/1766 tarihli *KK.d.* 2449 ve Ürekli-Bizbirlik, *aynı makale*, s. 175-220.

[647] 11/12/1809 tarihli *C.ML.* 18550'deki kayda göre, Abdurrahman Paşa'nın muhallefatı devlet tarafından zapt edilmesinin ardından, Larende kazası voyvodası Hacı Hüseyin'de olan alacağının da tahsil edilerek hazineye gönderilmesi için Karaman valisine hüküm gönderilmiştir.

[648] Karaman valisi iken Konya'da vefat eden Vezir Kuyucu Süleyman Paşa muhallefatı için bkz. 19/01/1776 tarihli TS.MA.d. 10527/2; 02-03/1776 tarihli TS.MA.d. 10552/1; 07/04/1776 tarihli TS.MA.d. 10527/3.

[649] 13/04/1794 tarihli *KŞS* 066: s.110-114.

[650] Cengiz, *aynı eser*, s. 174-175. Sicillerde kayıtlı ilk Karaman ayanı Çavuşzade Mehmet oğlu Abdurrahman Ağa'dır. 1738'de beş kişi tarafından öldürülmüştür.

[651] 17/11/1766 tarihli *C.ZB.* 4126. Mütegallibe ve zalimlerden olduğu için idam edilen eski Karaman ayanı Zeynelabidin'in bütün mallarına el koyması için Silifke ayanı Kapıcıbaşı Gölgelizade Mustafa görevlendirilmiştir.

[652] 02/09/1777 tarihli *C.ML.* 18774. Konya Ereğli'de katli esnasında malları ahali tarafından yağma edilen Larende ayanı Çavuşzade diğer Zeynelabidin Ağa'nın muhallefatı 150.000 kuruş bedelle veresesine terkedilmiş olduğundan, yağma edilen eşyası için kasaba halkından 50.000 kuruşun zorla alınması ve vereseye verilmesi kararlaştırılmıştır.

[653] 22/12/1784 tarihli *AE.SABH.I.* 5410. Larende ayanı olup katledilerek vefat eden Çavuşoğlu Abdurrahman'ın muhallefatına, Karaman Valisi Vezir Hasan Paşa ve onun defterdarı tarafından devlet için el konulmuştur.

[654] 16/09/1774 tarihli *AE.SABH.I.* 13909. Karaman Ereğlisi kazası sakinlerinden maktulen vefat eden Gaffarzade Halil'in terekesini, Nakipzade es-Seyyid Abdullah Efendi, tahrir edip defterini İstanbul'a göndermiştir.

[655] 28/05/1775 tarihli *C.ML.* 7412. Maktul Ekmekçizade Mehmet Paşa'nın, umulanın aksine, zenginliği nisbetinde muhallefatı çıkmamıştır. Bu yüzden yeğeninin hanesinde saklanmış olabileceği iddia edilen malların, zapt edilmesi için Karaman valisi Ali Paşa görevlendirilmiştir.

[656] 25/01/1815 tarihli *C.ADL.* 3010. Vezirliği kaldırılmış olan Çelikpaşazade İbrahim Paşa, Konya'da ikamete tabi tutulmuş iken vefat etmiştir. Muhallefatı borcunu ödemeye yetmediğinden, ondan oğullarına kalan Suğla mukataasına, borcu karşılığında Darphane tarafından el konulmuştur. Böylece yıllık gelirinin yarısı Darphane'ye aktarılmış, kalan yarısıyla da borçları ödenmiştir.

[657] 20/03/1813 tarihli *KŞS* 102: s.009/3. Konya eski mütesellimi, Memiş Paşa'nın pederi, Arapzade Süleyman Ağa'dan kalan 8.500 kuruş mal-ı mirinin, Ağa'nın Konya ve Burdur'daki, Hatt-ı Hümayunla zabt olunan muhallefatından, mübaşir vasıtasıyla tahsil edilmesi eski Karaman Valisi Ali Paşa'dan istenmiştir.

[658] 07/03/1801 tarihli *C.ML.* 22881. Konyalı Nakipzade İbrahim Efendi'nin muhallefatı devlet tarafından zaptolunmuştur.

[659] 01/01/1774 tarihli *D.BŞM.MHF.d.* 12806. Katledilerek öldürülen Hidayetzade Ahmet Efendi ve oğullarının muhallefatı, İstanbul'dan görevlendirilen kapıcıbaşlarından Tayfur Mehmet Bey başta olmak üzere ahali gözetiminde, müzayede ile satılmıştır. Kalan malları ve alacakları ile ilgili diğer hususlar da Konya kadısı gözetiminde kayıt altına alınmıştır.

Bu genel tespitlerin ardından, müsadere özellikle seyfiye kökenli idareciler üzerinde nasıl uygulanmıştır? sorusuna cevap vermek gerekirse devlet, müsadere ettiği malları ve taşınmazları, öncelikle belirlenmiş bir meblağ karşılığında anılan kişilerin yakınlarına devretmiştir[660]. Yine bu uygulama da timardan tevarüs etmiştir[661]. Bu olmuyorsa da başkalarına müzayedeyle satarak nakde çevirmiştir[662]. Ardından şahsi borçlarını ödemiş[663], sonra kalan paralarına[664] ve varsa alacaklarına[665] el konmuştur. Ancak bazı durumlarda kişinin muhallefatının, ya bir kısmını[666] ya da tamamını[667] müsadere etmekten vazgeçerek affetmiştir. Buna ilaveten, bazı istisnai dönemler dışında, vakıflara ait mal ve paralara dokunulmamıştır[668].

Bütün bu açıklamalardan sonra gerçekten bu kişiler bir şekilde edindikleri servetleri müsadereden korumak için mi vakıf kurmuşlardır? sorusuna cevap verilebilir. Böyle bir soruya genel anlamda hayır yanıtını vermek mümkündür. Zira ilk olarak devlet, idarecilerini atarken görev tanımlarında "*fakirlerin korunması ve memleketin imarı*" maddesini şart koştuğundan, idareci makamında bulunan hemen hemen bütün ehl-i örf de imkânlar elverdiği ölçüde bunun gereğini yerine getirmeye çalışmıştır[669]. İkincisi devlet, öteden beri ya doğrudan doğruya yahut vakıflar vasıtası ile altyapı yatırımlarını destekleyerek kültür, eğitim, ulaştırma gibi alanlar yanında, doğrudan doğruya ekonomiye fizik kapital ilâve eden tipte yatırımlar yapmıştır[670].

---

[660] 19/07/1776 tarihli *C.ML.* 3126. Larende ayanı Çavuşzade (diğer) Zeynelabidin'in muhallefatının kendilerine terkine mukabil üç evladının taahhüt ettikleri paradan, kalan kısmının tahsil edilmesi istenmiştir.

[661] İnalcık, *Timar*, s. 170. Ayrıca , Imber, *aynı eser,* s.277. Bir vezirin tescilli hizmetkarlarına ait tımarların, tımar sahibinin ölümü üzerine, yeniden o vezirin hizmetkarına verilmesi adettir, şeklinde başka bir uygulamanın da olduğu bilinmektedir.

[662] 16/09/1786 tarihli *C.ZB.* 4238. Larende'de idam edilen Çavuşzade Abdurrahman Ağa'nın miriye zabt ve satılan muhtelif emlak ve emvalini satın alan eski Kütahya Mollası Ahmet Efendi'den anılan paralar tahsil edilmiştir.

[663] 05/06/1775 tarihli *C.ML.* 16677. Mora Muhassılı Vezir Ali Paşa'nın Konya Eyaleti Valiliği zamanında maktul Ekmekcizade Mehmet'ten alacağı olan meblağın, anılan kişinin muhallefatı parasından ödenmesi kararlaştırılmıştır.

[664] 13/01/1776 tarihli *AE.SABH.I.* 19365. Konya eski kaymakamı maktul Ekmekçizade Mehmed Paşa'nın muhallefatının tahsil olunup tamamının Hazine-i Amire'ye teslim edilmesi emredilmiştir.

[665] 13/10/1776 tarihli *C.ML.* 21683. Konya kaymakamı iken katledilen Ekmekcizade Mehmet Paşa'nın Beyşehir'deki alacaklarının tahsil edilip hazineye gönderilmesi istenmiştir.

[666] 01/08/1773 tarihli *C.ML.* 1780. Larende kasabası sakinlerinden, eşkıya tarafından şehit edilen, Çavuşzade (ikinci) Zeynelabidin Ağa'nın terekesinden devlet için 106.000 kuruş alınması kararlaştırılmıştı. Ancak devlet, müteveffanın bazı kimselerde olan alacağı ile 22.500 kuruş karşılığında kalan borcunu affetmiştir.

[667] 07/03/1801 tarihli *C.ML.* 22881. Konyalı Nakipzade İbrahim Efendi'nin muhallefatı miriye zaptolunmuştur. Ancak Karaman valisi Alaaddin Paşa, bu muhallefatın az olduğunu bildirerek malların müteveffanın varislerine bırakılması gerektiğini bildirmiştir. Devlet de bu öneriyi göz önüne alarak malları İbrahim Efendi'nin varislerine bırakmıştır.

[668] Öğün, *aynı makale*, s. 67-68.

[669] Kılıç, *aynı eser*, s. 230.

[670] Genç, *aynı eser*, s. 60, 88. Osmanlı hukuku faizi ve aynı zamanda tefeciliği hiçbir zaman meşru kabul etmemiştir. Ancak faizi, vakıflardan başka, yetimlere ait nakdi servetin işletilmesinde, maliyenin iltizam sektörü ve sarraf muamelelerinde belli oranları aşmamak şartı ile fiilen serbest bırakmıştır. Vakıf sistemi içinde faiz haddi %10-15 arasında iken mali sistemde ise % 20 civarında idi. Faizsiz kredi alıp verme, "*karz-ı hasene*" de yaygındı. Ancak kredi talebi daima daha yüksek olduğu için kredi açığını kapamak üzere tefecilik de zorunlu olarak oluşuyordu. Ama Osmanlı hukuku tefeciliği hiçbir zaman meşru kabul etmemiştir. İhtilâf vukuunda mahkemeler

Askeri zümre mensupları da kişisel olarak katıldığı bu yatırımların ekonomiyi canlandırıcı ve üretkenliği artırıcı etkileri olmuştur[671]. Dolayısıyla devletin doğrudan veya dolaylı olarak desteğini ve teşviğini arkasında hisseden ehl-i örf birçok alanda faaliyet gösteren vakıflar kurmuştur. Üçüncüsü, en azından Konya bağlamında, öyle sanıldığı gibi vakıf gelirleri yüksek bir meblağ tutmuyordu. Nitekim Osmanlı'da idari, mali önemli görevler üstlenen idareciler, genel anlamda da ayanlar, gerek kendi memleketlerine gerekse görev yaptıkları yerlere, yaptırdıkları hayır kurumunun mütevellisi veya başka bir görevlisi de olsalar iltizamdan elde edilen kârla karşılaştırıldığında kâr amacı gütmediği anlaşılan, daha çok halkın yararlanabileceği[672] eserler bırakmışlardır. Bu husus Konya ayanları üzerinden şöyle izah edilebilir. Larende'deki Çavuşzade es-Seyyid el-Hac Zeynelabidin Ağa Medresesi'nde, Zeynelabidin Ağa'nın büyük oğlu el-Hac Abdurrahman, günlük 40 akçe (ayda 1200 akçe = 10 kuruş) ile müderrislik görevini yürütüyordu[673]. Bu ücret, Konyalı ayan ağaların kurduğu vakıflar arasında, diğer vakıflardaki görevlilerin aldığı ücretler ve dönemin şartlarına göre oldukça yüksek bir meblağdı. Zira Abdülgaffarzadelerden İsmail Ağa'nın yaptırdığı mederesenin müderrisi yalnızca günlük yarım akçe (ayda 15 akçe = 0,125 kuruş) alıyordu[674]. Nakipzadelerin yaptırdığı medresenin müderrisi ise günlük aldığı maaş 10 akçe (ayda 300 akçe = 2,5 kuruş) idi[675]. Çelik Mehmet Paşa'nın yaptırdığı caminin hatibinin günlüğü de 12 akçe (ayda 360 akçe = 3 kuruş) idi[676]. Buna göre, diğerleri arasında en yüksek ücreti aldığı anlaşılan Çavuşzadelerin yaptırdığı medresenin müderrisi bile, hesap edildiğinde yıllık yaklaşık olarak 360 kuruş gelir elde edebiliyordu. Bu gelir iltizam gelirleriyle karşılaştırıldığında oldukça düşük kaldığı açıktır. Nitekim Çavuşzade Zeynelabidin Ağa'nın üçte bir hisse ile ortak olduğu Adet-i Ağnam mukataasının yıllık malı 12.500 kuruştu. Bu durumda devlete ödediği meblağ, yıllık en az kalemiyesi ile birlikte 4.500-5.000 kuruş civarında idi. Buradan elde ettikleri kâr Grafik 7 ve 9'dan hareketle malikânecinin yıllık brüt kârının 17.226 kuruş olduğu düşünülürse bu meblağın üçte biri yani yaklaşık 6.000 kuruşu Çavuşzadelere kalıyordu. Hatta buna bir de ortakları İstanbul'da olduğu için voyvodalık bedeli de eklenirse Çavuşzadelerin toplam kârı yıllık 13.000-14.000 kuruşa tekabül ediyordu. Bu hesap başka bir şekilde yapılacak olursa şayet

faizi tanımadığı için riski çok yüksek olan bir kredi sektörü olarak burada faizler %25-30'dan başlar ve %100'e kadar çıkabilirdi.

[671] Genç, *aynı eser*, s. 222.

[672] Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Abdülkadir Buluş, "Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları", *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, VIII, S.16, (Ankara 2009), s. 21-36.

[673] 23/07/1785 tarihli *AE.SABH.I.* 21449.

[674] Boydemir Temel, *aynı eser,* s. 124-125.

[675] 05/10/1795 tarihli *VAD* 590: s.193.

[676] 21/08/1777 tarihli *VAD* 1111: vr.5a.

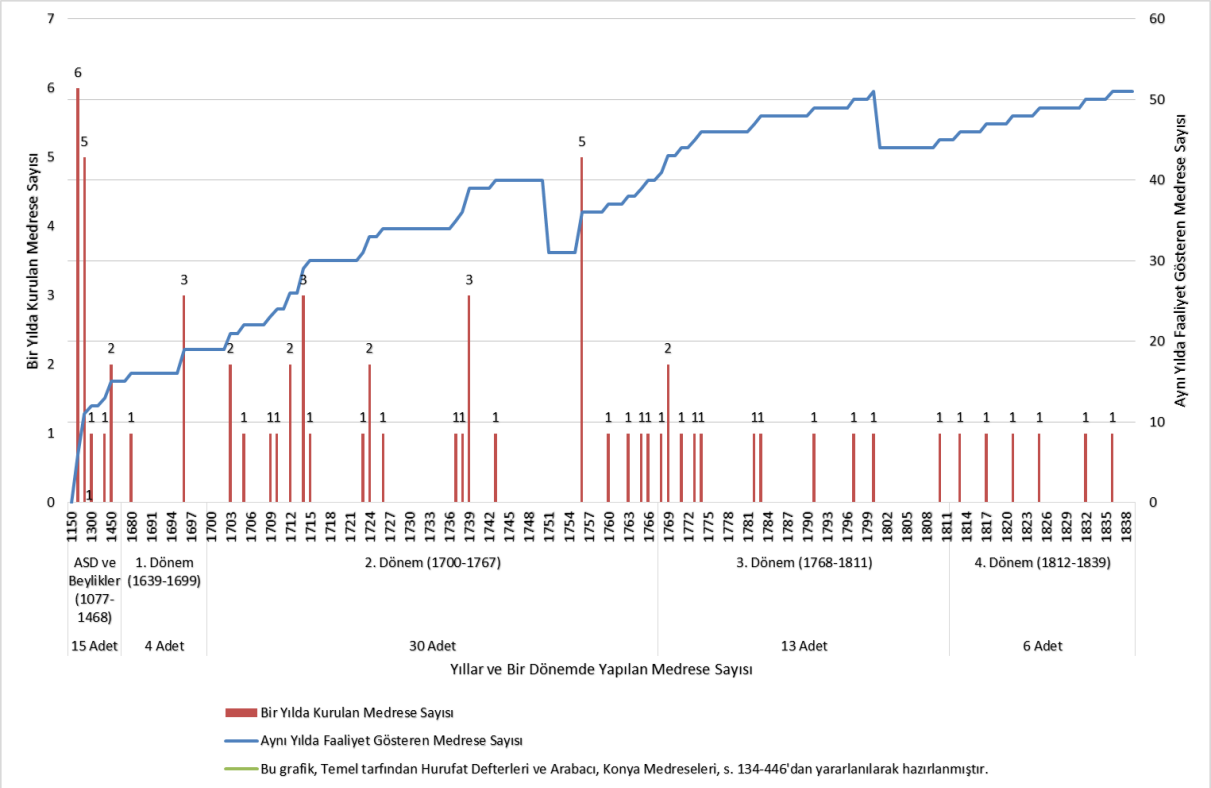
Çavuşzadeler, müderrislikten elde ettikleri gelirle devlete olan bir yıllık borçlarını ödemeye kalksalar, yemeden içmeden en iyi şartlarda yaklaşık 13-14 yıl çalışmaları gerekirdi. Dördüncüsü devlet, serveti alınan devlet adamlarının malları ve gelirlerinden vârislerine geçinecekleri ölçüdeki bir malı mutlaka bırakırdı[677]. Örneğin Konyalı Nakipzade İbrahim Efendi'nin muhallefatına el konmuş, ancak Karaman valisi Alaaddin Paşa, bu muhallefatın az olduğundan, malların müteveffanın varislerine bırakılması gerektiğini bildirmiştir. Devlet de bu öneriyi göz önüne alarak malları İbrahim Efendi'nin varislerine bırakmıştır[678].

Şimdi de bu kişiler edindikleri servetleri müsadereden korumak için vakıf kurmuşlardır iddiasına neden hayır denildiğini ve aynı kapsamda da ikinci sorumuza cevap niteliği taşıyan hususu sayısal olarak incelemek yerinde olacaktır. Buna göre, şayet iddia edildiği gibi genel anlamda ehl-i örfün vakıf kurma amaçları müsadereden kaçmak olsa idi, ilk olarak vakıfların sayıları özellikle üçüncü olmak üzere dördüncü dönemde artması gerekirdi. Çünkü bu zaman dilimleri devletin en fazla nakite ihtiyaç duyduğu dönemlerdi. Bu yüzden devlet, gelir getirici tedbir olarak bütün kesimleri kapsayacak şekilde müsadereye daha çok başvurmaya başlamıştı. Ancak öyle anlaşılıyor ki, 1768-1839 yılları arasında kurulan vakıf sayısı özellikle ikinci döneme göre oldukça azalmıştır. Bu kapsamda Konya ve nahiyelerinde faaliyet gösteren 61 avarız[679] veya başka bir ifadeyle para[680] vakfı (bkz. Ek 3), 68 medrese[681] (bkz. Ek 4) ve 82 muallimhane[682] (bkz. Ek 5) incelenmiştir. Anılan tablolarda yer alan veriler ayrı ayrı grafik haline getirilerek her bir dönemde yapılan vakıf sayısı ve yaptıranların kimlikleri tespit edilmiştir (bkz. Grafik 24 ve 25).

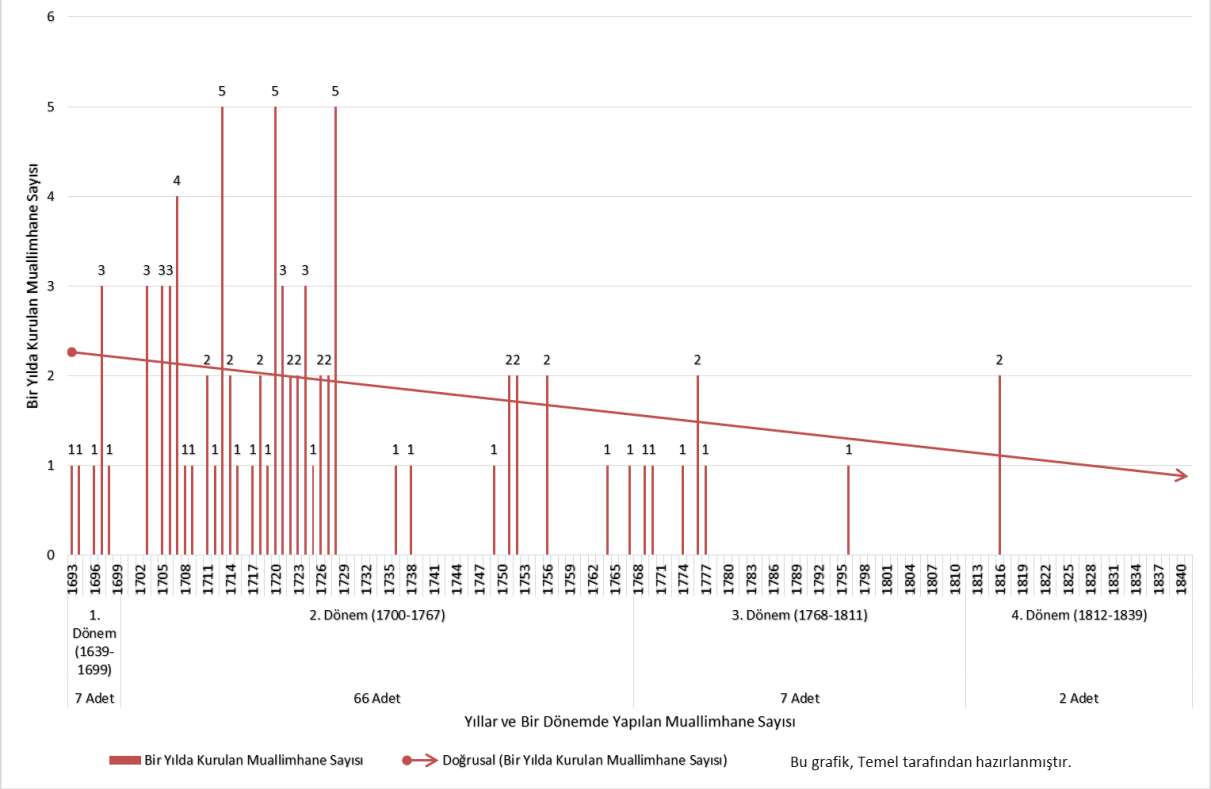
---

677 Öğün, *aynı makale*, s. 67.
678 07/03/1801 tarihli *C.ML.* 22881.
679 Avarız vakfı hakkında geniş bigi için bkz. Mehmet İpşirli, "Avârız Vakfı", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s.109.
680 Para vakfı hakkında geniş bigi için bkz. Pamuk, *Paranın Tarihi*, s. 85-90; Çizakça, *aynı eser*, s. 115-118. Ayrıca Konya bağlamında, vakıfların paralarını ne şekilde ve hangi amaçla işlettikleri hakkında bkz. Doğan Yörük, "XVI. Yüzyılda Sarayini Köyü'nün Sosyal ve Ekonomik Yapısı", *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu (24-26 Ekim 2014 Konya) Bildiri Kitabı*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2015, s. 119. XVI. yüzyılın sonlarına doğru, Sarayönü'nde bulunan cami ve çeşme vakfı gelirleri, ortalama % 15 faizle işletilmiştir. Sadece 1582 yılında köy ahalisinden beş ayrı kişiye farklı miktarlarda bu vakıftan borç verilmiştir. Bu husus bir yandan kredili işlemlerin sadece şehirlerde değil köylerde de geniş bir şekilde kullanıldığını, diğer yandan da ticaretten ziyade tüketim odaklı ihtiyaçların karşılanmasına harcandığını göstermektedir.
681 Medrese hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Medrese-Osmanlı Dönemi", *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 327-333.
682 Mektep hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Mektep-Osmanlılar'da Mektep", *DİA,* XXIX, Ankara 2004, s. 6-7.

Grafik 24: XIII.-XIX. Yüzyıllar Arası Konya Medreselerinin Sayısal Durumu

Grafik 25: XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası Konya Muallimhanelerinin Sayısal Durumu

Ek 3, 4 ve 5 ile Grafik 24 ve 25 birlikte değerlendirildiğinde ilk olarak 61 avarız vakfının, 40'ı yalnızca mahallenin, 17'si hem mahalle hem de mescidin, 2'si hem mahalle hem mescit hem de caminin, 1'i hem mahalle hem mescit hem de medresenin ve kalan 1'i de hem mahalle hem mescit hem de çesmenin giderlerini karşılamak için kurulmuştur. Avarız vakıflarının çoğu, avarız vergisinin rutin hale gelmesinden sonra kurulduğundan, tablodaki veriler, sadece o kuruma yapılan ilk ve son atama kayıtlarını ifade etmektedir. Bu çerçevede anılan kurumların ne zaman kurulduğu, faaliyetlerine ne zaman son verildiği ve vâkıfların kimliği hakkında bilgi sahibi olmak mümkün değildir. XVIII. yüzyılda Konya'nın yaklaşık 120-140 civarında mahallesi olduğu düşünülürse[683], bu vakıfların şehrin hemen hemen yarısına yayıldığını söylemek mümkündür. Bu da parasal olarak darda kalmış kişilerin, yasal çerçevede tefecilerin eline düşmeden kredi temin edebilecekleri yerin çok olduğu şeklinde yorumlanabilir.

İkinci olarak medreselere gelince Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminden Tanzimat'a kadar faal olanlar da dâhil olmak üzere toplam 68 medresenin 15'i (% 22) Osmanlı'dan önce, dördü (% 6) birinci dönemde, 30'u (% 44) ikinci, 13'ü (% 19) üçüncü kalan altısı (% 9) da son dönem yaptırılmıştır[684]. Görülüyor ki birinci dönem sayılmazsa üçüncü ve dördüncü dönemde yapılan medrese sayısı oldukça azalmıştır. Bununla birlikte yapılan medresenin 21'ini (% 31) seyfiye, 46'sını (% 68) ilmiye kökenliler ve kalan 1'ni (% 1) de kadınlar inşa ettirmiştir. Seyfiye kökenliler tarafından yaptırılan 21 medresenin 15'nin Osmanlı'dan önce yaptırılmış olması, 1639-1839 arası dönemde toplam altı medrese inşa ettirildiğini gösterir ki, bu da oldukça azdır. Dolayısıyla bu sayıya, yukarıda ismi geçen Konya'nın ileri gelen kişilerinin dışında kalan, vasatın üzerinde gelire sahip ilmiye kökenlilerin teşebbüsleriyle ulaşıldığını söylemek mümkündür. Ancak burada şu da akıldan uzak tutulmamalıdır. Üçüncü döneme gelinceye kadar toplam 50'ye (% 75) yakın medresenin faaliyette görünüyor olması, bu alanda vakıf kuracak olanları, başka bir tarafa yönlendirmiş olabilir. Ayrıca XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılda inşa edilen toplam 44 medresenin 29'u varlığını bir sonraki yüzyıla taşımış gibi görünmektedir. Bununla birlikte genelde şehir

[683] Ergenç, *aynı eser*, s. 44-47'de Ergenç, 1584 yılındaki tahrire göre, Konya'nın toplam 119 mahallesi olduğunu; Küçükdağ, *aynı tez*, s. 87'de Küçükdağ ise Lale Devri'nde bu rakamın 140'a ulaştığını; Tuş, *aynı eser,* s. 20'de Tuş da 140 sayısının XIX. yüzyılın ortalarında yaklaşık olarak korunduğunu ifade etmektedir.

[684] Medreselerin faal olup olmadığı tespit edilirken Caner Arabacı'nın Konya medreseleri hakkında yazdığı eserden azami ölçüde yararlanılmıştır. Zira Hurufat Defterleri XVIII. yüzyıldaki bir kurumun ne zaman faaliyete geçtiğine dair hemen hemen nete yakın bilgiler verirken öncesi ve sonrası hakkında bu durum geçerli değildir. Bu yüzden Arabacı'nın anılan eseri gerçekten tamamlayıcı olmuştur. Bununla birlikte onun da tespit edemediği bazı medreseler bu tezde ortaya koyulmuştur.

merkezinde faaliyet gösteren medreseler, nispeten şehirden uzak nahiyelerde de kurulmuştur. Bu da üst düzey eğitimin kırda da yaygınlaşmaya başladığı şeklinde yorumlanabilir.

Üçüncü olarak 82 muallimhanenin yedisi (% 9) birinci dönemde, 66'sı (% 80) ikinci, yedisi (% 9) üçüncü kalan ikisi (% 2) de son dönem yaptırılmıştır. Diğer taraftan yaptıranın kimliği açısından bir analiz yapıldığında altı (% 7) muallimhanenin seyfiye, 52'sinin (% 63) ilmiye, 16'sının (% 20) halk ve kalan sekizinin (% 10) de kadınlar tarafında inşa ettirildiği görülmektedir. Bununla birlikte medreseler gibi, genelde şehir merkezlerinde eğitim veren muallimhaneler, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren nahiyelerde de faal olmaya başlamış, bu şekilde kırda mektepleşme oranı % 25'e yaklaşmıştır. Bunu da yeniden yapılanma sürecinin eğitim faaliyetlerine yansıması olarak okumak mümkündür.

Medreseler ve muallimhanelerin, her bir dönemdeki sayıları ile vâkıflarının kimliklikleri açısından karşılaştırmak ve ayrıca birlikte değerlendirmek de gerekir. Buna göre her iki türdeki eğitim kurumunun dönemlere göre yaptırılma sayılarının birbirine yakın oldukları görülmektedir. Bu da verilerde bir tesadüfiliğin olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu çerçevede ilk iddianın sayısal olarak da çürütüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan banilerin kimlikleri açısından bir karşılaştırma yapıldığında ortaya oldukça ilginç bir tablo çıkmaktadır. Zira baninin kimliği açısından her iki tür kurumda da ilmiye kökenli kişiler önde olmakla birlikte, özellikle halkın tabanına yönelik muallimhanelerde reayanın % 20 ve kadınların da % 10 oranında devreye girdikleri görülmektedir[685]. Medreseler ve muallimhaneler birlikte değerlendirildiğinde ise toplam 150 eğitim kurumunun 27'ini (% 18) seyfiye, 98'ini (% 65) ilmiye, 16'sını (% 11) reaya ve kalan dokuzunu (% 6) da kadınlar yaptırmıştır. Bu da vakıfların müsadereden kaçma veya yatırım aracı olarak değil de halkın sosyal ihtiyaçlarını giderme adına, toplumun bütün kesimlerinden insanların kendi kapasiteleri ölçüsünde, harekete geçtikleri şeklinde yorumlanabilir.

Öyle anlaşılıyor ki, genel anlamda bütün gruplar mal kaçırmaktan ziyade, mevcut şartlar çerçevesinde devletin ve toplumun talepleri doğrultusunda, vakıflar kurmuştur[686]. Devlet de bu

---

[685] Konya'da vakıf kurucu olan kadınlar hakkında geniş bilgi için bkz. Doğan Yörük, "Selçuklu'dan Osmanlı'ya Konya'da Vakıf Kuran Kadınlar, *Geçmişten Günümüze Vakıf ve Kadın I*, (Kısaltma: *Kadınlar*), (Ed. Osman Köse), Samsun 2016, s. 485. Konya'da vakıf kuran kadınlar Osmanlı genelinde olduğu gibi hanedan ve ümera ailelerine mensupturlar. Üst tabakaya ait gibi görünen bu özellik, zamanla tabana doğru yayılma eğilimi göstermektedir. Kadınlar başlangıçta mescit, zaviye, darülhuffaz, türbe gibi bina vakıflarına, bilhassa darülhuffazlara yönelirken sonraki dönemlerde mevcut vakıflara akar tahsis etme yoluna gitmeleri, statü ve zenginliklerinin düşmeye başladığına işaret etmektedir.

[686] Faruk Tabak, "Bereketli Hilal'in Batısında Tarımsal Dalgalanmalar ve Emeğin Kontrolü (Yak. 1700-1850)", *Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, (Ed. Çağlar Keyder ve Faruk Tabak), TVYY, İstanbul 1998, s. 139-159.

konuda onları desteklemiştir. Daha özelde de Konya'da vakıflar üst düzey elitlerden ziyade, daha çok vasatın üzerinde hali vakti yerinde olan ilmiye kökenliler tarafından yaptırılmıştır. Özellikle reaya başta olmak üzere, kadınların da vakıf banisi olarak toplumda yer alması, geriye bir eser bırakma anlayışının ve fırsatının halk tabanına yayıldığı şeklinde yorumlanabilir. Burada ifade edilmesi gereken başka bir husus ise XVIII. yüzyılda vakıf kurucusu olan kadınların genel ortalama çerçevesinde kaldığıdır. Ancak XVIII. yüzyılda Konya'da muallimhane yaptıran kadınları, Karamanoğulları zamanında darülhuffaz yaptıran kadınlara benzetmek mümkündür[687]. Ayrıca vakıflara bağlı olarak faaliyet gösteren eğitim kurumlarının kırda da yaygın hale gelmeye başlamasını kâr amacından ziyade bu döneme mahsus eğitimde kalkınma hamlesi olarak değerlendirmek mümkündür.

3.4. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde genel anlamda askeri ve idari yapılanmadaki değişim ve dönüşümün merkezi otoriteyi taşrada temsilen bulunan idareci atamaları üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur? sorusu incelenmiştir. Ancak Konya ölçeğinde bu dönemdeki askeri değişimi, verilere dayalı olarak gün yüzüne çıkarmanın, mali ve idari uygulamalara nazaran, bazı güçlükleri vardır. Birinci bölümde de belirtildiği üzere, Osmanlı'da asker sağlama modeli ana hatlarıyla aynı kaldığı için sadece bileşik kap misali ilgili gruplar arasındaki sayılarda değişimler olmuştur. Doğal olarak bu da ölçmeyi oldukça güç hale getirmiştir. Bundan dolayı askeri yapılanmadaki değişimin Konya'ya yansıması konusu, vali, mütesellim ve voyvodaların askeri sorumlulukları kapsamında değerlendirilmiştir. Bundan dolayı konu idari açıdan, XVII. yüzyılın ortalarından Tanzimat'a kadar geçen süre zarfında Karaman eyaletinin paşa sancağı olan Konya'da bu gücü temsil eden valiler ve onlara vekâlet eden mütesellimlerin atamaları üzerinden ele alınmıştır. Böylece Konya'da ayanlığın idari temelleri, mali dönüşüm konusuyla bağlantılı olarak ilgili

[687] Yörük, *Kadınlar*, s. 485 (475-488). Konya'da vakıf kuran kadınlar Osmanlı genelinde olduğu gibi hanedan ve ümera ailelerine mensupturlar. Üst tabakaya ait gibi görünen bu özellik, zamanla tabana doğru yayılma eğilimi göstermiştir. Kadınlar genelde mescit, zaviye, darülhuffaz, türbe gibi bina vakıflarına, bilhassa darülhuffazlara yönelmiştir. Konya'da yönetim ve ticaretten kaynaklı bir zenginlik ve dinî referanslara bağlı infak duygusundan hareketle çok sayıda vakıf kurulmuştur. Yapılan çalışmalara ve kaynaklara göre bunların sayısı değişmektedir. 1650-1910 arasındaki 311 vakıftan 24'ü (% 7,72), XIII-XX. yüzyıl arasındaki 1538 vakıftan 57'si (% 3,70) kadınlar tarafından tesis edilmiştir. Bu oranlar Türkiye genelindeki kadın vâkıfların % 20'lik ve diğer şehirlerin ortalamalarıyla karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Bu çalışma kapsamında XVIII. yüzyılda medrese yaptıran kadın yoktur. Ancak toplam sekiz kadın muallimhane inşa ettirmiştir. Buna göre, avarız vakıfları sayılmazsa toplam 150 adet eğitim kurumu vakfı olduğuna göre, kadınların payı % 6'ya tekabül etmektedir. Bu da Yörük'ün XIII-XX. yüzyıl için tespit ettiği oranın yaklaşık iki puan üzerindedir.

idarecilerin malikâne sahipliği üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Daha sonra da bu idarecilere merkez tarafından yüklenen görevlerden ana hatlarıyla bahsedilmiştir.

Karaman eyaleti, eşkıyanın geçiş güzergâhında olduğu için her zaman kuvvetli bir valinin idaresine ihtiyaç duymuştur. Yaklaşık 200 yüz yıllık süre boyunca stratejik öneminden dolayı, genelde vezir rütbeli toplam 223 vali tarafından idare edilmiştir. Ayrıca geçiş dönemi diye adlandırılan zaman diliminde devlet, Karaman eyaletini içine alacak şekilde idari anlamda, sınırlı bir süre için, bilinen uygulamanın dışına çıkmıştır. Buna göre, aşiret kökenli Cabbarzade Süleyman Bey'i, bölgesel vali olarak devreye sokmuştur (bkz. Şekil 4). Ona standart bir eyalet valisinden daha geniş ölçüde destek vermiştir. Bu destekse doğal olarak mukataa işletmeciliği ve iltizamla satın alınan bölgedeki önemli işlerin, ona verilmesiyle sağlanmıştır. Bu süreçte Süleyman Bey, gerek yerel ayanın ortak olduğu mukataalardan hisse alarak gerekse idari, mali, askeri olarak stratejik önemi olan işlerin koordinasyonunu sağlayarak hem bölgede kendisine bir alan oluşturmuş hem de yerel ayanın denetimini yapmıştır. Böylece zorlu koşulları aşmak adına bölgedeki diğer eyalet valilerinin de üzerinde, XX. yüzyıldaki "*olağanüstü hal valisi*"ni[688] andırır, bir konuma sahip olmuştur.

Karaman valisi, ya göreve başlayıncaya kadar, ya sefer için ayrıldığı dönemlerde veya kendisine arpalık olarak verilen bir sancağa, yerine vekâleten idare etmesi için iltizamla bir mütesellim görevlendirmiştir. Bu şekilde anılan süre içerisinde toplam 205 mütesellim Karaman eyaletinin idaresinde bulunmuştur. Bu süre zarfında bir yıla düşen vali sayısı 1,11 kişi olmuştur. Ancak genel eğilim olarak valilerin görevde kalma süresi artmış, bir yıla düşen vali sayısı ise azalmıştır. Bir yıla düşen mütesellim sayısı ise 1,02 kişi şeklinde gerçekleşmiştir. Mütesellimlerin görevde kalma süreleri tespit edilemediğinden, sadece valilerde olduğu gibi, bir yıla düşen mütesellim sayısının azaldığını söylemek mümkündür.

Karaman valilerinden hiçbirisi Konyalı olmamakla birlikte, anılan göreve, genelde daha önceden yakın çevrede görev yapmış vezir rütbeli veya yine bölgeyi bilen mutasarrıflar vezir payesiyle atanmıştır. Bunu da devletin, Konya özelinde, merkeziyetçi bir refleksle vali atamalarında yerelleşmeye müsaade etmediği şeklinde yorumlamak mümkünse de Cabbarzadeler örneğinden hareketle durumun hiç de öyle olmadığı anlaşılmaktadır. O halde neden Konya'ya yerel ayandan bir vali atanmamıştır? sorusunu cevaplamak gerekir. Buna göre

[688] Geniş bilgi için bkz. 14/07/1987 tarih ve 19517 sayılı T.C. Resmi Gazete'de yayılanan "*Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*".

devlet, muhtemelen yerel ayanda yukarıda anılan ihtiyaçları karşılama kapasitesi görmemiş olmalıdır. Bundan dolayı da devletin Karaman eyaletine yaptığı vali atamalarında bilinen gereksinimleri yerinde ve zamanında karşılayabilen kişileri tercih ettiği söylenebilir. Bununla birlikte Konya mütesellimlerinin ataması konusunda gerek devletin gerekse Karaman'ı idare eden valilerin tavrının da aynı olduğu değerlendirilebilir. Zira bu göreve atanan 205 kişinin hemen hemen hepsinin paşa, paşazade, ağa gibi unvanlara sahip seyfiye kökenli ve genelde daha önce voyvodalık yapmış olan kişilerden oluştuğu düşünülürse bu değerlendirmenin hiç de yanlış olmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan literatürde genel anlamda bir yerelleşmeden söz edilmektedir. Ancak bu çalışmada vali atamalarında anılan yerelleşmenin emaresine rastlanamamıştır. Bundan dolayı bu izin mütesellim atamalarında aranması lüzumu hâsıl olmuştur. Buna göre, Konya mütesellimliği anılan süre zarfında % 73 oranında yerel unsurların hâkimiyetinde olmuştur. Bu oranın içerisinde doğrudan Konyalı olanların payı % 31, sonradan Konya'ya yerleşenlerin % 22 ve yakın çevreden gelen yerel ayanların ise % 20 olmuştur. Bunlardan doğrudan yerli olarak Larende voyvodası Çavuşzadeler, Ereğli voyvodası Abdülgaffarzadeler, Esbkeşan voyvodası Arapağazadeler ve yine Esbkeşan voyvodası Nakipzade Ahmet Tahir Efendi, sonradan Konya'ya yerleşenlerin ise Çelikpaşazadeler olduğu görülmektedir. Bunlar arasında ilk olarak Konya mütesellimliği görevinde bulunan hanedanlar, Larende voyvodası Çavuşzadeler ile Ereğli voyvodası Abdülgaffarzadelerdir. Daha sonra Konya'da kalarak yerel ayanlar arasına dâhil olan Çelikpaşazadelerdir. Son olarak da yine Konyalı Arapağazadeler ve Nakipzadeler gelmektedir.

Dikkat edilirse mukataa işleten ailelerle mütesellim olanların hemen hemen örtüştüğü görülmektedir. Burada birbirini tutmayan, mukataa sahibi oldukları halde mütesellim olamayan Hidayetzadeler ve Mesnevihanzadelerdir. Hz. Mevlana soyundan gelen bu aileler, genelde mirabiye mukataasına mündemiç mal eminliği, ihtisap mukataasına dâhil muhtesiplik, Hz. Mevlana Vakfı'nın ve buna mülhak bazı kurumların mütevelliliğini ve Konya nakibüleşraf kaymakamlığı görevlerini yerine getirmişlerdir, ancak vilayet işleri denilen idari hususlara pek karıştırılmamışlardır. Bir de bunların dışında mukataa veya mütesellimlik bağlantısını tespit edilemeyen ancak nakibüleşraf kaymakamlığı yapmış ilmiye kökenli Saraçzadeler ve Yeğenzadeler bulunmaktadır.

XVIII. yüzyılda taşrada, valilik ve kadılık dışında, parayla satın alınabilen mütesellimlik, voyvodalık, nakibüleşraflık kaymakamlığı, mal eminliği gibi görevler daha ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Konya'da da bu görevleri kimin elde edeceği konusunda bir mutabakat sağlandığını söylemek mümkündür. Buna göre, güvenlik gücü gerektiren mütesellimlik, voyvodalık gibi görevler askeri kökenlilere, bunun dışında, nakibüleşraflık, mal eminliği ve vakıf mütevelliği gibi hizmet sektöründeki işler ise ilmiye kökenlilere verilmeye özen gösterildiği anlaşılmaktadır. İlmiyedekilerin, askerilerin işlerine karışmasına pek müsaade edilmemiştir. Onlar daha çok sosyal hizmetler alanına yönledirilmiştir. Hatta devlet, dolaylı olarak bazı vakıflara mali destek sağlamıştır. Diğer taraftan mütesellimlik tek bir hanedanın tekeline verilmemiştir. Devlet, bu işleri yapacak kişilerin kimlikleri konusunda, hem merkezde hem de yerel anlamda daha seçici davranmış, bu görevlerin askerilerin elinde olmasına itina göstermiştir. Bu süreçte devlet hanedan modelinin taşrada da uygulanmasına zemin hazırlayarak timar sisteminden tevarüs eden geleneksel uygulamalara sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Bu bağlamda yerel bir elitin herhangi yetki ve sorumluluğu olmadan yani idari, mali, askeri statüye sahip mütesellimlik ve voyvodalık gibi vekâleten iltizamla işlettiği bir işi yoksa asker bulundurmasına müsaade edilmemiştir. Özellikle mütesellimliğe getirilme konusunda merkezin tercihleri daima ön planda tutulmuştur. Bundan dolayı İstanbul'dan gönderilenler ve valinin kendi adamları herhangi bir kurala bağlı kalmaksızın atanırken yerel ayandan bir atama yapılacaksa daha çok liyakata önem verilmiştir. Anlaşılan o ki, yazılı bir kurala rastlanmasa da o kişinin önceden kaza voyvodalığı veya başka bir yerde mütesellimlik yapmış olmasına dikkat edilmiştir. Kısaca İstanbul'dan gelenler ve valinin adamları dışındaki yerel idarecilik bir nevi işletmeciliğe bağlanarak idari, mali ve askeri işler birbirine içkin hale getirilmiştir. Bu hususta özellikle kaza voyvodaları aktif bir rol üstlenerek taşranın merkezle irtibatını hem idari hem de mali olarak kuvvetlendirmişlerdir.

Karaman valileri ve mütesellimleri hatta voyvodaları, devlet tarafından belirlenen sorumlulukları ellerinden geldiği kadar yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu görevleri yerine getirmedikleri görüldüğü anda da işlerine son verilmiştir. Genel anlamda bu görevler arasında fakirlerin korunması ve memleketin imarı konusuna pek değinilmemiştir. Yine bu hususla doğrudan ilintili olarak ortaya atılan başka bir konu da idareciler veya başka bir ifadeyle ayanlar, edindikleri servetleri müsadereden korumak için mi vakıf kurmuşlardır? sorusu olmuştur. Yapılan mantıksal ve sayısal incelemeler neticesinde, ilk olarak XVIII. yüzyılda vakıf sayısındaki artışın nedeninin seyfiye kökenli paşa, paşazade, ayan ağa ve ağaları kurdukları

vakıflar değil de ekonomik olarak vasatın üzerindeki ilmiye kökenli ve reaya statüsündeki kişilerin tesis ettiği kurumlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. İkincisi ayanların da edindikleri servetleri müsadereden korumak veya mal kaçırmak için değil, mevcut şartlar çerçevesinde devletin ve toplumun sosyal taleplerini karşılamak üzere vakfettikleri görülmüştür. O halde bu artışın nedeni nedir? sorusuna, XVII. yüzyılın sonlarında başlatılan yeniden yapılanma sürecinin olduğu cevabı verilebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KONYA AYANI OLARAK ATÇEKEN AĞASI ARAPAĞAZADE SEYYİD SÜLEYMAN AĞA

4.1. OSMANLI YÖNETİMİNDE ATÇEKENLER VE İDARESİ

Daha önce ana hatlarıyla Esbkeşan mukataası üzerinde durulmuştu. Şimdi de genel anlamda Atçeken boy beyi Arapağazade Seyyid Süleyman Ağa'nın mensubu olduğu Atçekenleri incelemek yerinde olacaktır. XIII. yüzyıldaki Moğol istilasının ardından, bazı konargöçer[689] Türkmen aşiretleri Türkistan'dan gelerek Konya ve çevresine yerleşmişlerdir. Bunlar, Turgudoğulları[690], Bayburd, Alayundlu, Çepni, Peçenek, Dulkadirlü, Şamlu, Varsak, Kosun, Esenlü, Kumlu, Develü, Boynuyumru, Aişelü, Kenelü, Kızılkoyunlu, Köseler, Tanrıvermişler ve Yılmazlardır. Bununla birlikte XIII. yüzyılda Moğolların getirdiği Pusadlu, Yanko, Teberrük ve Sevilmüş gibi boylar da bu bölgeye yerleşen aşiretlerdendir[691]. Konya ve çevresi, gerek bölgenin coğrafyası gerekse bu aşiretlerin Türkistan'dan itibaren atçılık yapmalarından dolayı, zamanla iyi cins atların yetiştirildiği bir yer halini almıştır[692]. Bundan dolayı da bu aşiretlere "*Türkçe Atçeken veya Farsça Esbkeşan Aşiretleri*", yaşadıkları yerlere de "*Atçeken veya Esbkeşan Yurdu*" denilmiştir[693]. Bu bölge Anadolu Selçuklu Devleti'nden sonra Karamanoğullarına ardından da XV. yüzyılın sonlarında Osmanlıların eline geçmiştir[694].

Osmanlılar, Konya ve çevresinde yaşayan konargöçer Atçeken aşiretlerini Konya sancağına bağlamıştır. XVI. yüzyılın başlarından itibaren de yerleşik düzene geçirmeye başlamış, yüzyılın sonunda da bu süreci hemen hemen tamamlamıştır. Buna göre Atçekenlerin idari durumunu gösteren XVI. yüzyılda 1500, 1518 ve 1591 tahrirleri[695], XVII.

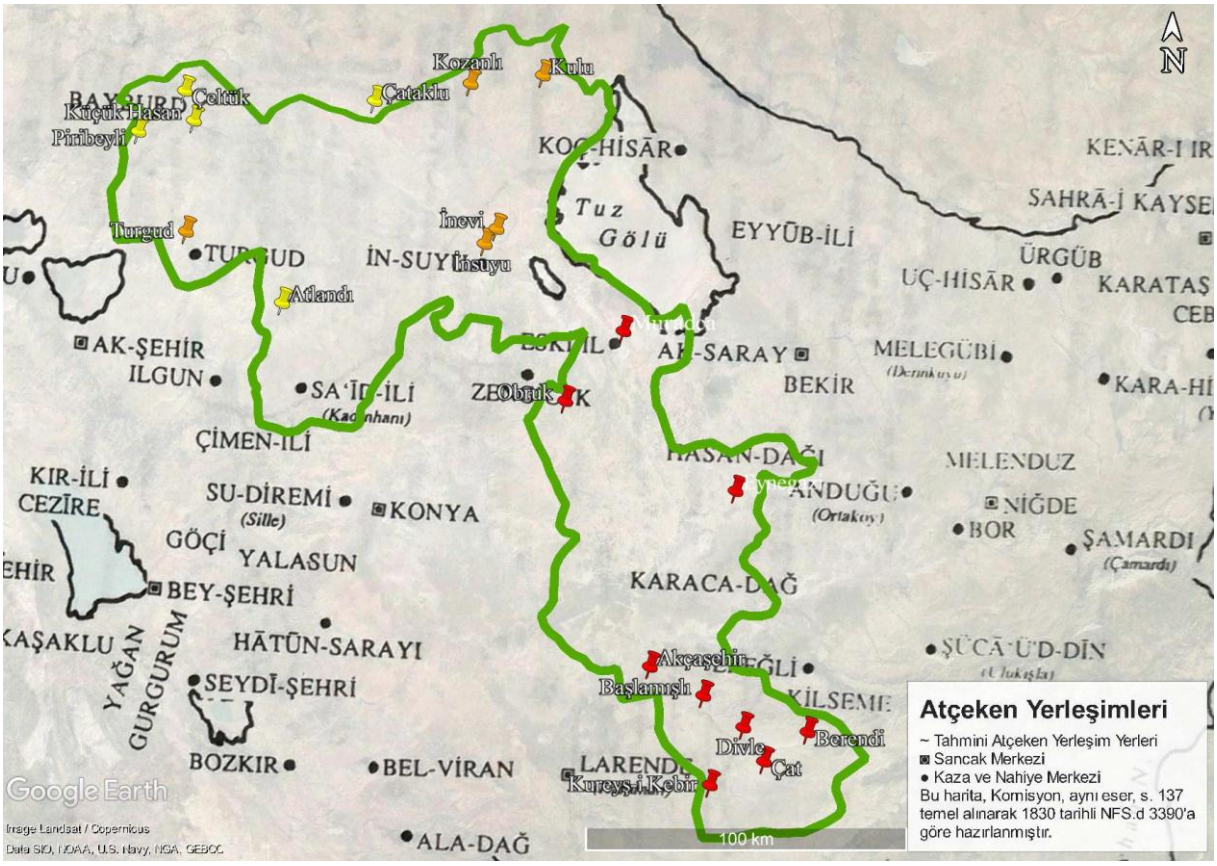
---

689 Geniş bilgi için bkz. Tufan Gündüz, "Konar Göçer", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 161.
690 Aköz, *Turgutoğulları*, s. 350-351.
691 Karadeniz, *aynı tez*, s. 193-207. Karadeniz'e göre bu aşiretler Didiği Sultan ile birlikte Türkistan'dan gelmişlerdir.
692 Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, I, TTK, Ankara 2009, s. 163-164.
693 Karadeniz, *aynı tez*, s. 29-36.
694 Baykara, *aynı makale*, s. 182-187; Aköz-Ürekli, *aynı makale*; Ürekli-Yörük, *aynı makale*; Yörük, *Timar Düzeni*; Yörük, *Vakıf ve Mülkler*; Sümer, *Karamanoğulları*, s.454-460; Aköz, *Turgutoğulları*, s. 351-353.
695 Karadeniz, *aynı tez*, s. 59-71. Atçekenlerin idari yapısını belirleyen bu değişiklikleri yapılan tahrirlerden anlamak mümkündür. 1500 yılında yapılan tahrire göre, Eskiil ve Turgud kaza iken Bayburd Turgud'a bağlı bir nahiye statüsündedir. 1518'de ise Bayburd da kaza statüsüne alınarak idari yapı Eskiil, Turgud ve Bayburd kazaları diye şekillenmiştir. 1591 tahririne göre kaza sayısında, Atçeken nüfusunun zirve yaptığı bir dönem olması hasebiyle, büyük bir artış görülmüştür. Bu tahrirde Atçekenlerin idari yapısı; Turgud, İnsuyu, Mahmudlar, Turgud-Kureyşözü, Kureyşözü, Bayburd, Bayburd-Kureyşözü ve Eskiil olarak kayıtlara geçmiştir.

yüzyılda 1643[696] ve 1692[697] tahrirleri ile XIX. yüzyılda da 1830[698] tarihli nüfus defteri tespit edilebilmiştir (bkz. Harita 5). Bu defterlere göre, Atçekenlerin yaşadıkları coğrafya, genel anlamda aynı kalmıştır. Ancak daha önce de bahsedildiği üzere, idari olarak zaman zaman değişiklikler göstermekle birlikte genelde Turgud, Bayburd ve Eskiil kazası şeklinde teşkilatlandırılmıştır[699]. Bu kazalara "*Esbkeşan kazaları*" da denilmiştir. Görüldüğü üzere, bu kazaların kapladığı alan, Karaman'daki birçok sancaktan daha geniş olmasına rağmen, buraya sancak statüsü verilmemiştir. İstanbul'dan gelen hükümlerde, kadılara genelde "... *Esbkeşan kadılarına* ..." diye başlayan emirler gönderilmiştir[700]. Ayrıca bu kazaların yönetiminde, kadının yardımcısı naip de önemli görevler üstlenmiştir. Zira doğrudan "… *Turgud naibine*..." veya "… *Eskiil naibine*..." gönderilen birkaç kayıt tespit edilmiştir[701].

[696] Karadeniz, *aynı tez*, s. 186. Atçekenler 1643'te Eskiil, Kureyşözü, Bayburd, İnsuyu, Turgud kazası ve Turgud'a bağlı Mahmudlar nahiyesi olarak yapılandırılmıştır.
[697] 16/09/1692 tarihli *EV.HMH.d.* 703. 1692 tahririne göre Esbkeşan kazaları, Eskiil, Kureyşözü, Bayburd, İnsuyu ve Turgud kazasıdır.
[698] 1830 tarihli *NFS.d* 3390. Bu defterde Esbkeşan kazaları; Turgud, Eskiil ve Bozulus'tan oluşmuştur. Buna göre, Turgud kazasına bağlı olan karyeler şunlardır: Turgud, Gözlü, Çakırlar, Kulu Kasaba, Kozanlı, Kulu Köy, İnevi, İnsuyu'nda oturan İnevililer, Süleyman Hacılı. Eskiil kazasına bağlı olanlar ise Muradca, Obruk, Gubbiye, Divle, Başlamışlı, Kureyş-i Kebir, Kıramanlı, Çat, Berendi, Kureyş-i Sağir, Akceşehir idi. Bozulus kazası da Atlandı (Armudlu Cemaati kalıyordu.), Akgöl (Armudlu Cemaati kalıyordu.), İzzeddin Cemaati, Pirbeyli (İzzeddin Cemaati kalıyordu.), Kalınlı? (İzzeddin Cemaati kalıyordu.), Çiftlik-i Küçük Hasan Kalınlı? (İzzeddin Cemaati kalıyordu.), Çeltük (İzzeddin Cemaati kalıyordu.), Hamza Hacılu (İzzeddin Cemaati kalıyordu.), Polathisarı'nda oturan Hamza Hacılı karyelilerden (İzzeddin Cemaati kalıyordu.) oluşuyordu.
[699] Sümer, *Çukurova*, s.89; Beldiceanu Steinherr, *aynı makale*, s. 48-49; Karadeniz, *aynı tez*, s.67-70.
[700] 1570 tarihli *KŞS* 002: s.007/1; 1630 tarihli *KŞS* 030: s.049/1; 1718 tarihli *KŞS* 048: s.275/1; İzzet Sak- İbrahim Solak, *53 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1148-1149/1736-1737) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2014, 1736 tarihli KN. 069/2; 1750 tarihli *KŞS* 057: s.160/1; 1766 tarihli *KŞS* 058: s.149/1; 1788 tarihli *KŞS* 065: s.102/2; 1810 tarihli *KŞS* 069: s.118/1; 1827 tarihli *KŞS* 071: s.077/2 nolu belgeleri örnek vermek mümkündür.
[701] Örneğin; 1695 tarihli *İE.ML.* 4375 Turgud naibine; 1767 tarihli *KŞS* 059: s.110/1 Eskiil naibine; 1791 tarihli *C.ZB.* 191 nolu belge de yine Eskiil naibine gönderilmiştir.

Harita 5: 1830'da Atçekenlerin Yerleşim Yerleri

Bilindiği üzere, konargöçer Türkmen aşiretleri, il veya ulus ismi altında sırasıyla boy (aşiret/kabile), oymak (cemaat), oba (mahalle) şeklinde teşkilatlanmışlardır. Her bir aşiretin bir "*boy beyi*", bu aşiretlere bağlı her bir cemaatin de "*kethüdası*"[702] bulunuyordu. Boy beyi, o boyu teşkil eden cemaatlerin kethüdalarının ve ihtiyarlarının kanaati alındıktan sonra hükümet tarafından onaylanırdı. Kethüdalar ise tâbi oldukları boy beyi tarafından tayin edilirlerdi. Ancak kethüdalar bu göreve getirilirken oymak ahalisinin kefaleti ve topladıkları vergileri has voyvodalarına vermeyi taahhüt etmeleri gerekirdi. Bundan sonra İstanbul'dan kethüdalara berat gönderilirdi. Eğer oymağı idarede ve vergi toplamada ihmalleri olursa oymak halkının şikâyetleri ve has voyvodalarının bu durumu onaylamaları ile azledilip yerlerine daha uygun birisi seçilirdi[703].

4.2. SÜLEYMAN AĞA VE AİLESİ

Süleyman Ağa'nın doğum ve ölüm tarihi ile ilgili henüz bir belge tespit edilememiştir. Ancak mevcut belgelerden hareketle bu konularda bir tahminde bulunmak mümkündür. Bu

[702] Mehmet Canatar, "Kethüdâ", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 332-334.
[703] Orhonlu, *İskân*, s. 13-14.

bağlamda Süleyman Ağa'nın en az 60 yaşında vefat ettiği söylenebilir. Zira 1775'te de Esbkeşan voyvodası, 1813'te vefat etttiği, kabrinin de Eskiil kazasına bağlı Obruk karyesinde olduğu bilinmektedir[704]. Dolayısıyla Süleyman Ağa'nın 40 yılı bulan bir kariyerinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bilgilerden hareketle, Süleyman Ağa'nın minumum 20 yaşında Esbkeşan voyvodası olduğu farzedilirse en iyi halde yaklaşık 60 yaşında vefat ettiği söylenebilir. Ancak 20 yaşında boy beyi ve voyvoda olmak mümkün olmakla birlikte, Atçekenlerin yaşadığı sıkıntılar göz önünde bulundurulursa bu görevi üstlenecek kişinin olgun, yani 20-40 yaşları arasında olması, daha makul bir ihtimal gibi görünmektedir. Bu durumda Süleyman Ağa, 1735-1755 yılları arasında doğmuş olmalıdır.

Süleyman Ağa'nın devlet nezdinde nasıl bir statüye sahip olduğunu görebilmek için belgelerde onun için kullanılan lakap, unvan ve dualara bakmak gerekir. Buna göre, Süleyman Ağa için genelde "*kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân*"[705] ile "*kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân*"[706] lakapları kullanılmıştır. Bunlardan ilki genelde müteferrika, emin, dergâh-ı âlî çavuşları ve sipahiler, ikincisi de has voyvodaları için kullanılan lakaplardır[707]. Buradan onun seyfiye kökenli bir askeri olduğu anlaşılmaktadır. İkinci olarak ondan "*Esbkeşan voyvodası*" diye bahsedilmektedir. Giriş'te de belirtildiği üzere, bu lakap, zaman içerisinde, has mukataa işletmeciliğine içkin olarak kaza subaşısı yerine kullanılmıştır. Bu lakapların ardından onun için farklı unvanlar kullanılmıştır. Buna göre, birçok belgede, Süleyman Ağa'dan "*Seyyid*"[708] veya "*es-Seyyid*"[709] diye bahsedilmiştir. Her ne kadar belgelerde ondan bu şekilde bahsedilse de Süleyman Ağa'nın seyyid olduğunu gösteren berat henüz tespit edilememiştir. Seyyid ile

---

[704] 16/03/1813 tarihli *KŞS* 102: s.113/2'deki kayda göre, Süleyman Ağa'nın bu tarihte Konya mütesellimi olmuştur. Diğer taraftan 20/03/1813 tarihli *KŞS* 102: s.009/3'deki başka bir kayıtta da valide sultanın kethüdası tarafından 1225 ve 1226 yıllarına mahsuben, Memiş Paşa'nın pederi Konya eski mütesellimi Arapzade Süleyman Ağa'nın 8.500 kuruşluk borcunun onun vefatından sonra Konya ve Burdur'daki muhallefatından tahsil edilmesi istenmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, Süleyman Ağa, 16 ila 20 Mart 1813 arasında ölmüştür. Ancak Uz-Kaya, *aynı makale*, s. 436-437'de yazarlar, Süleyman Ağa'nın Obruk'ta bulununan kabir taşında 1233/1817-1818 tarihinin bulunduğunu belirtmektedirler. Bu durumda aradaki dört beş yıllık farkın nedeni, muhtemelen mezar taşı, daha geç bir tarihte yapılmış olmalıdır.

[705] 15/09/1784 tarihli *KŞS* 064: 018/1.

[706] 13/09/1784 tarihli *KŞS* 064: 017/2.

[707] Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 1998, s. 104-105, 201.

[708] 18/11/1777 tarihli *KŞS* 063: s.104/1'deki voyvodalık beratında "… *Esbkeşan voyvodası Seyyid Süleyman Ağa* …" ifadesi yer almaktadır. 21/01/1781 tarihli *C.ML.* 29369'daki başka bir kayıtta da Süleyman Ağa'dan "*Seyyid*" diye söz edilmektedir. Bunların dışında, Süleyman Ağa'dan "*Seyyid*" diye bahseden, daha başka belgeler de bulunmaktadır.

[709] 1777? tarihli *KŞS* 063: s.101/2'deki kayıtta "… *Esbkeşan voyvodası es-Seyyid Süleyman Ağa* …" ifadesi yer almaktadır. 06/10/1784 tarihli *KŞS* 064: s.037/3'teki başka bir kayıtta, Süleyman Ağa'dan "*es-Seyyid*" diye bahsedilmektedir. Bu belgelerin dışında, Süleyman Ağa'dan "*es-Seyyid*" diye zikreden, daha başka belgeler de vardır.

birlikte Süleyman Ağa için "*Eskiilli Arapzade*" başta olmak üzere, "*Eskiilli Arapağazade*" ve "*Atçeken Ağası*" gibi unvanlarla da anılmıştır[710]. Eskiilli Arapzade veya Eskiilli Arapağazade unvanları onun, Eskiil ve civarında etkili olan bir hanedana mensup, Atçeken ağası da Atçekenlerin boy beyi olduğunu göstermektedir. Anlaşılan o ki, Süleyman Ağa'nın hanedan üyeliğinin kaynağı, Türkmen olan Atçeken aşiretlerine dayanmaktadır. Harita 5'te görüldüğü üzere, Eskiil, diğer kazalara eşit mesafede, Atçekenlerin yaşadığı yerlerin hemen ortasında yer almaktadır. Muhtemelen bu konumundan dolayı, Atçeken boy beyleri burada ikamet ediyor olmalıdır. Son olarak belgelerde ona, "*zîde mecdühû*"[711] şeklinde dua edilmiştir. Bu dua elkabı da yine yukarıda anılan görevleri yapan seyfiye kökenli kişiler için kullanılmıştır[712].

Süleyman Ağa'ya ait servetin belirlenmesinde önemli bir veri kaynağı olan muhallefat kayıtları ilgili herhangi bir belge, varlığı bilinmesine rağmen[713], bulunamamıştır. Bilindiği üzere muhallefat kayıtları, bir askerinin mal varlığını somut bir şekilde ortaya koyması bakımından, önemli belgelerdir. Ancak Süleyman Ağa'nın muhallefat kayıtlarına ulaşılamadığı için onun kariyerinden önceki ve sonraki serveti hakkında değerlendirme yapmak mümkün değildir.

Kısaca aile fertleri hakkında da bilgi vermek yerinde olacaktır. Buna göre, Süleyman Ağa'nın ailesi ile ilgili olarak babasının Abdullah Ağa, kardeşlerinin Ateş Ağa, Kamış Ağa ve Ali Ağa, çocuklarının da Mehmet, Muhammed Memiş, Mustafa, Hüseyin, Reşit, Hatice, Sema ve Nefise olduğu bilinmektedir[714]. Süleyman Ağa'nın kullandığı "*Arapzade*" veya "*Arapağazade*" unvanı, ilk olarak kendisi tarafından kullanılmıştır. Bu unvanı Süleyman Ağa'dan önce, kullanan bir aile ferdi henüz tespit edilememiştir. O halde Abdullah Ağa, hanedanın kurucusu, Süleyman Ağa da bu hanedanının ilk temsilcisi olduğu söylenebilir. Ayrıca Süleyman Ağa'nın Atçeken boy beyliği yaptığı düşünülürse muhtemelen babası da Atçekenlerin ileri gelenlerinden biri olmalıdır. Süleyman Ağa'nın ardından oğulları Mehmet[715]

---

[710] 10/04/1784 tarihli *KŞS* 064: s.058/1'de "*Eski Konya mütesellimi Esbkeşan voyvodası Arapağazade es-Seyyid Süleyman Ağa*"; 28/07/1794 tarihli *HAT* 8312'de "*Bereketli Madeni Emini Atçeken Ağası Arapzade*" Süleyman Ağa diye bahsediliştir.

[711] 13/09/1784 tarihli *KŞS* 064: 017/2.

[712] Kütükoğlu, *aynı eser,* s. 108.

[713] 20/03/1813 tarihli *KŞS* 102: s.009/3'teki kayda göre, valide sultanın kethüdası, İstanbul'a, 1810 ve 1811 yıllarına mahsuben Memiş Paşa'nın pederi Konya eski mütesellimi Arapzade Süleyman Ağa'nın 8.500 kuruşluk borcu olduğunu bildirmiştir. İstanbul da bu borcun, Süleyman Ağa'nın, Konya ve Burdur'daki muhallefatından tahsil edilmesini istemiştir.

[714] Uz-Kaya, *aynı makale*, s. 436-437.

[715] 08/04/1821 tarihli *C.ML.* 21092. Ceyb-i Hümayun Hazinesine bağlı Darphane tarafından zabt olunan Rüsum-ı Taife-i Esbkeşan Hassı ve Karaman sakini Bozulus Türkmeni mukataaları 1233-1235 mali yıllarında Voyvoda Ahmet Ağa tarafından iltizam edilmiştir. Ancak, Ahmet Ağa arzında bir kısım reayanın (Obruk karyesinden

ve Muhammed Memiş Ağa[716] da Arapzade unvanını kullanmıştır. Ancak Arapzade es-Seyyid Süleyman Ağa'nın oğlu Memiş'in, paşa olmasından sonra, hanedanın adı değişmiştir. Bundan sonraki dönemde, Arapzade yerine "*Memişpaşazade*" unvanı kullanılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda resmi yazılarda Memiş Paşa'nın oğlu Süleyman Bey'e, Arapzade değil de Memişpaşazade Süleyman Bey diye hitap edilmiştir[717].

Arapağazade Muhammed Memiş Ağa'nın ise Süleyman Bey, Şerife Hanım ve Hatice Hanım adında üç çocuğu vardır[718]. Babasının yürüttüğü birçok işte ona vekâlet ederek idari, mali işlerde genel anlamda tecrübe sahibi olmuştur. Örneğin Süleyman Ağa, 1792-1794 yılları arasında Bozkır madenini aynı zamanda vekili olan Muhammed Memiş aracılığıyla idare etmiştir[719]. Bu tecrübesinden olsa gerek 1812'de Karaman valisi Vezir Çarhacı Ali Paşa'nın kethüdalığını yapmıştır. Memiş Ağa, daha sonra Ali Paşa'nın iltimasıyla paşa rütbesi alarak yine aynı yıl Akşehir mutasarrıfı olmuştur[720]. Paşa unvanını alan Muhammed Memiş, 1815'te Konya mütesellimliği görevini üstlenmiştir[721] (bkz. Ek 2). İlerleyen yıllarda Muhammed Memiş Paşa, Kayseri mutasarrıflığı yapmıştır[722]. Ardından yine babası gibi güherçile işleriyle ilgilenmiştir[723]. İlerleyen yıllarda ise Ohri mutasarrıflığı ve Niş muhafızlığı[724], Hırsova Kalesi

Arapzade Mehmet Bey-1.839 kuruş, Muradca karyesi-3.228 kuruş, Gene karyesi-964,5 kuruş, Eğik karyesi-1.327 kuruş, Ağcaşar karyesi-2.867 kuruş, İzzeddin Cemaati-1.689 kuruş, Kulu karyesi-2.100 kuruş ve Kozanlı karyesi-3.102 kuruş) 1235 senesine mahsuben vermeleri gereken 17.116,5 kuruş mal-ı miri ve menzil masrafını tahsil edemediğini bildirmiştir. Zikredilen meblağın 1236 mali senesinde voyvodalık yapan Yümni Ağa tarafından tahsil edilmesini istemiştir.

716 02/12/1815 tarihli *HAT* 48795'te, Muhammed Memiş Ağa'dan "*Arapağazade Memiş Ağa*" diye bahsedilmektedir.

717 20/06/1835 tarihli *C.ML.* 7668'deki kayıtta Süleyman Bey'den "*Memişpaşazade Süleyman Bey*" diye bahsedilmektedir.

718 Uz-Kaya, *aynı makale*, s. 444.

719 Şafakcı, *aynı tez*, s.45.

720 10/10/1812 tarihli *HAT* 13696'daki kayda göre, Karaman Valisi Ali Paşa, kethüdası Arapağazade Memiş Ağa'ya mirmiranlıkla Akşehir sancağının tevcihini sağlamıştır. Ancak bu sancak, Süzebolu Muhafızı Derviş Hasan Paşa'nın uhdesindedir. Ali Paşa, Akşehir sancağının Memiş Ağa'da kalmasını istediğinden dolayı, Hasan Paşa'nın Aksaray veya Sultanönü sancaklarından birine tevcih edilmesini istemiştir. Öyle anlaşılıyor ki, Hasan Paşa,02-11/06/1812 tarihli *KK.d.* 7510: s. 262/1'deki kayda göre, Sultanönü mutasarrıfı olmuştur. Diğer taraftan Memiş Ağa, bu atama ile paşa rütbesi almıştır.

721 22/01/1815 tarihli *KŞS* 102: 091/2.

722 14/01/1817 tarihli *HAT* 31119'daki kayda göre Memiş Paşa, Kayseri mutasarrıflığı sırasında, İstanbul'dan vezirlik rütbesi talebinde bulunmuştur.

723 30/01/1816 tarihli *C.DRB.* 3192. Karaman ve diğer mahallerde üretilen güherçilenin, Kayseri mutasarrıfı Mehmed Memiş Paşa'ya ihale olunması durumunda, zamanında imal ve baruthaneye teslim edeceği ön görülmüştür.

724 13/03/1817 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 39: s. 37.

muhafızlığı[725], Menteşe mutasarrıflığı[726], Karahisarısahip mutasarrıflığı[727] ve Adana valiliği[728] görevlerinde bulunmuştur. Memiş Paşa son olarak Sivas valiliğine tayin edilse de görevine giderken Zıvarık'ta (Altınekin İlçesi) annesini ziyaret ettiği sırada, salgın halde olan kolera hastalığına tutularak 1827'de vefat eder. Kabri Zıvarık Kabristanı'ndadır[729].

Memişpaşazade Süleyman Bey'in de Paşa Bey ve Fatma Hanım adında iki çocuğu bulunmaktadır[730]. Süleyman Bey eşkıyaya karşı elde ettiği başarılardan dolayı önce silahşör[731] unvanı almış[732], ardından Beyşehir mütesellimi olmuştur[733]. Süleyman Bey'e daha sonra kapıcıbaşı rütbesi verilerek[734], Konya mütesellimliği tevcih edilmiştir[735] (bkz. Ek 2). Osmanlı'nın Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile yaptığı Konya Muharebesi'nde[736] yararlık göstererek devletin iaşe[737], asker[738] gibi ihtiyaçlarını karşılama noktasında elinden geleni yapmıştır. Ancak bu muharebede alınan yenilgiden olacak ki, Tanzimat'a kadar, babası gibi pek parlak bir kariyere sahip olamamıştır. Muşmal'a göre, Tanzimat'tan sonra meclis azalığı da yaptığı anlaşılan Süleyman Bey, bu dönemde Konya'daki yöneticilerle ilişkilerinde kırılmalar yaşamaya başlamıştır. Nitekim Konya'da görev yapan Hamdi Paşa ve Sandıkçı Enesti ile Süleyman Bey arasında ciddi bir husumet oluşmuştur. Bu husumetin bir sonucu olarak büyük oranda Sarraf Enesti'nin tertip ettiği bir tezgâh ile Süleyman Bey, gerek Müslim

---

[725] 30/10/1818 tarihli *HAT* 22899.
[726] 14/06/1823 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 39: s. 49.
[727] 02/06/1824 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 39: s. 55.
[728] 22/05/1825 tarihli *A.DVNS.NŞT.d.* 39: s. 10'daki kayda göre, Memiş Paşa bu görevde yaklaşık 15 ay kalmıştır.
[729] Uz-Kaya, *aynı makale*, s. 442.
[730] Uz-Kaya, *aynı yer*.
[731] Kaplan Üstüner, "Mecmuadan Biyografiye: Silahşor İbrahim Yâver'in Hayatı", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/9 Summer 2014, p. 121-139.
[732] 27/03/1830 tarihli *HAT* 48010'a göre Karaman Valisi Esad Paşa, Akşehir'in İshaklı karyesinde toplanan delil eşkıyasıyla Arkıdhanı'nda yaptığı muharebede gayret ve sadakat gösteren Konya ayanı Memişpaşazade Süleyman Bey'in silahşörlükle kayrılması talebini havi İstanbul'a yazı göndermiştir. Ardından Esad Paşa, 30/05/1830 tarihli *HAT* 48011'deki kayda göre de Süleyman Bey'in silahşöran-ı hassaya kabul edilmesinden dolayı, İstanbul'a teşekkür etmiştir.
[733] 04-12/02/1831 tarihli *KK.d.* 7512: s. 08/1'deki kayda göre, Beyşehir mütesellimliği, silahşörlerden olan Memişpaşazade Süleyman Bey'e tevcih edilmiştir.
[734] 10/06/1831 tarihli *HAT* 35458'deki kayda göre, Beyşehir mütesellimi Memişpaşazade Süleyman Bey, kendisine verilen kapıcıbaşılık için Sadaret'e teşekkür içeren bir yazı yazmıştır.
[735] 17/11/1831 tarihli *KŞS* 074: 078/2'deki kayda göre, kapıcıbaşılardan Süleyman Bey, Konya kadısı, kaymakamı ve ayanının da isteğiyle padişah tarafından Konya mütesellimi olarak görevlendirilmiştir.
[736] Konya Muharebesi için bkz. Salih Kış, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Anadolu Harekâtı ve Konya Muharebesi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, (Konya 2010), s. 145-158.
[737] 30/05/1832 tarihli *C.AS.* 36667'deki kayda göre, Anadolu ordusu için Konya Mütesellimi Süleyman Bey marifeti ile hazırlanacak peksimetin Antakya'ya gönderilmesi istenmiştir.
[738] 13/01/1833 tarihli *HAT* 39743'teki kayda göre, Konya'dan Ayan Süleyman Bey'in ve Menlikli Ahmet'in askerleriyle geldikleri ve 30-40 bin asker toplandığı belirtilmektedir.

gerekse Gayrimüslim[739] halk tarafından çok ciddi iddia ve şikâyetlerle karşı karşıya bırakılmıştır. Hatta bu yüzden Konya'da kalması uygun olmadığı için ailesiyle İstanbul'da ikamet etmesi kararlaştırılmıştır[740]. Ancak yapılan muhakeme sonunda Süleyman Bey, kaza idarecileri ve kaza meclisleri tarafından sahiplenilmesinin ardından büyük oranda temize çıkmıştır[741].

4.3. ATÇEKEN AĞALIĞI

Aşiret düzeni, konargöçer Atçekenler, yerleşik hayata geçirildikten sonra da devam etmiştir. Zira Osmanlı Devleti, konargöçer aşiretleri, yerleşik hayata geçirse de sahip oldukları aşiret düzenini bozmak şöyle dursun bu yapılanmadan yeri ve zamanı geldikçe yararlanmıştır. Buna göre, Atçeken ve Bozulus Türkmenlerini de içine alan yerler başta olmak üzere, Konya genelinde[742], 1739[743] ve 1740'ta[744], öncelikle uzun süre devam eden bir kuraklık görülmüştür. Kuraklıkla mücadele etmek bir yana, devam eden savaşlar, eşkıyaların hukuk tanımaz tutumları ve ehl-i örfün suiistimalleri yüzünden, mevcut durum kıtlığa[745] dönüşmüştür. Kıtlığın akabinde ortaya çıkan kara veba, enflasyon ve toprakların terk edilmesi sonucu, bölgedeki reaya dağılmıştır. Dolayısıyla buralarda malikâne sisteminin işleyişi bozulmuştur. Devlet, bu

---

[739] 07/05/1846 tarihli *A.DVN.* 15/92'deki kayda göre, Konya eyaletinde Kayseri Metrepolitliği iltizamında bulunan Ürgüb, Sitsola ve Zalela kazaları halkının Konya'da oturan Süleyman Bey tarafından zulüm gördüğüne dair İstanbul Rum Patriği Antimos'un yazısı bulunmaktadır.

[740] 11/11/1850 tarihli *A.AMD.* 24/93.

[741] Konya ayanı Memişpaşazade Süleyman Bey hakkındaki şikâyetler için bkz. Hüseyin Muşmal, "Modernleşme Sürecinde Anadolu'da Bir Ayan Konya Ayanı Süleyman Bey ve Onun Muhakemesi", *Tarihin Peşinde- Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 10, (Konya 2013), s. 171-194.

[742] 30/01/1753 tarihli *C.ML.30003*'teki kayda göre Konya ve havalisinde birkaç yıldır kıtlık görülmektedir. Bu yüzden Saidili kazasına tabi Ladik karyesi ahalisi, tekaliften hisselerine düşen kısmı, eskiden olduğu gibi, Konya ile birlikte vermek istemektedir.

[743] 25/02/1740 tarihli *MAD.d.* 5512: s.004/3. 1739'da Eskiil kazasına bağlı Eğin, Kene ve Bağlıca köyü civarındaki bölgede "*kaht ve galâ*" görülmüştür. Hemen akabinde de eş zamanlı olarak "*kara? veba*" ortaya çıkmıştır. Bu yüzden anılan yerlerde yaşayan Atçekenler, "*levendat eşkıyasının*" müdahalesinden korunan, Bağlıca karyesinde kışın kalmaya başlamışlardır. İşte yaşanan kötü olaylar sonucu ortaya çıkan bu çözüm, ilerleyen yıllarda, bölge reayasının çevreye dağılıp yok olmasını önlemiştir. Daha sonraki yıllarda bu çözümün işe yaradığı görülünce devlet burayı derbent haline getirmiştir. Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 104-105'te Bağlıca karyesi, daha güvenli ve ziraat yapma imkânı iyi olan bir yer olduğu için 1755'te derbent yapılmıştır.

[744] 01-10/10/1740 tarihli *KŞS* 055: s.333/1'deki kayda göre, 1739'daki hadisenin yaraları sarılmadan 1740'ta Eskiil, Turgud, Bayburd, Kureyş, İnsuyu gibi Esbkeşan ile Bozulus kazalarını içine alacak şekilde "*…birkaç seneden berü kaht ve galâ…*" görülmüştür. Etkisi öncekinden daha geniş alanda görülen bu hadise reayanın vergilerini ödemek şöyle dursun "*…halleri perîşân ve kuvvet-i yevmiyeye muhtâc olub mâl-ı mîrilerin edâya iktidârları yoğiken…*", günlük ihtiyaçlarını bile temin edemez hale getirmiştir. Reaya böyle bir halde iken Konya ayanından " *…ba'zı kimesnelerin ittibâ'…*" ve "*…kapulu ve kapusuz eşkıyâsı…*" veya "*levendat eşkıyası*" reayanın "*…vakitlü vakitsiz üzerlerine varub konub…*" zorla *"...yem ve yemek, konakçı, bayrak, çavuş, kurban, gelgeç akçesi ve sâ'ir…*" adlar altında haraç istemişlerdir. Bu da bir kısım reyanın "*…bunun emsâli zulm ve te'addîlerinden ahvâlleri diğergûn ve perâkende ve perîşân olmalarına bâ'is …*" dağılmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan yurtlarında kalan reayanın hissesine, vergiler maktu olarak toplandığı için "*…ve mâl-ı mîrinin kesr ve noksân tertîbine bâdî oldukların bildirüb…*" fazladan yük bindiğini bildirmişlerdir.

[745] Karademir, *aynı eser,* s. 11-12, 41-214.

işleyişin bozulduğunu tespit ettiği anda hemen müdahale etmiştir. Çünkü Atçekenler ve Bozulus gibi büyük idari ve iktisadi ünitelerde meydana gelen bu sorun, yerinde ve zamanında çözülmezse civardaki başka mukataalara yayılma riski bulunuyordu. Ayrıca bu durum, hem terk edilen hem de göç edilen bölgelerin iaşe tedarik sistemini olumsuz etkilemekteydi[746]. Bundan dolayı bir an önce tedbir alınması gerekiyordu. Yönetim, sorunları daha kolay çözebilmek için o dönemde malikâne sistemi içerisinde yer alan "*...izmihlâlden bâkiyyesi hakkında mîrî canibinden zabt ve tanzîmi tekarrür ettiği beyânıyla…*" mukataanın malikâne kaydını farklı zamanlarda üç kez kaldırmıştır. Her seferinde de burayı, geçici bir süreyle, iltizama vermiştir. Mukataa iltizamdayken işleyişteki mevcut olumsuzlukları gidermeye çalışmıştır. Bu kapsamda, Esbkeşan mukataasındaki bozulan düzeni yeniden tesis edebilmek için öncelikle dağılan reayanın "*…her ne mahalde bulunurlar ise hâne ve zamân i'tibâr olunmaksızın evtân-ı kadîmlerine iskânları…*" eski yurtlarına yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Yönetim, alınan iskân kararının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için Karaman valisi koodinatörlüğünde Atçekenlerin göçtüğü, Larende, Ilgın, Arkıdhanı, Akşehir, Ankara, Bolvadin, Sivas, Kütahya, Aydın, Saruhan, Hüdavendigar ve Sultanönü gibi yerleşim yerlerinin idarecilerini, İstanbul'dan gelen bir mübaşiri, Esbkeşan voyvodasını ve Atçeken boy beyi Haşim Ağa'yı görevlendirilmiştir[747].

İşte Osmanlı, sahadaki idari, mali yetkisi olan bütün idareciler yanında, boy beyinin de nüfuzunu kullanarak dağılan reayayı, eski yerlerine döndürmek istemiştir. Burada bir boy

---

[746] Karademir, *aynı eser,* s. 169.

[747] Devlet, Esbkeşan mukataasına ilk olarak *MAD.d.* 9508: s. 13'e göre, 02/12/1165-11/10/1752'de müdahale etmiştir. Mukataanın yönetimini, Mehmet Rakım Efendi, Osman Efendi'nin oğulları Mehmet Ağa ve Ahmet Ağa'ya devretmiştir. Bu kişiler de mukataayı hemen hemen bir yıl boyunca idare etmişlerdir. Devletin ikinci müdahalesi, yine *MAD.d.* 9508: s. 13'deki kayda göre, 1762'de gelmiştir. Bu defa Esbkeşan mukataası 02/06/1176-19/12/1762'de Konya valisi Çelik Mehmet Paşa'ya bir yıllığına iltizama verilmiştir. Bölgede sorunlar çözülmeyince üçüncü müdahale yapılmıştır. 06/07/1767 tarihli *C.DH.* 16477'deki kayda göre, Yönetim yeniden düzenin sağlanabilmesi için "*İzmihlâlden bâkiyesi hakkında mîrî canibinden zabt ve tanzîmi tekarrür ettiği beyânıyla*" mukataanın yönetimine tekrar el konmuştur. Atçekenlerin yeniden vatanlarına dönmesi için de iskân kararı almıştır. Yönetim, işinin sağlıklı yürütülmesi adına, bazı kişi ve kurumları görevlendirmiştir. Bu kapsamda iskân işini takip etmesi için Atçekenlerin boy beyi Haşim Ağa, İstanbul'dan Defterdar-ı Şıkk-ı Evvel İbrahim'in mübaşir olarak görevlendirdiği Çukadar Ali ve Atçekenlerin firar ettiği Karaman, Anadolu, Ankara gibi yerlerin idarecileri yetkilendirilmiştir. Ayrıca daha ileri tarihli bir kayıtta, 17-25/08/1824 tarihli *KŞS* 071: s.162/1, Konya valisi ve kadısından, Atçekenler Konya ve çevresine dağıldığından dolayı, voyvodaları Seyyid Hüseyin ve gönderilen mübaşir vasıtasıyla eski yerlerine nakli istenmiştir. Buna göre herhangi bir belge tespit edilemese de 1770'li yıllardaki yerleştirme işinde voyvodalar da görev almış olmalılardır. Öyle anlaşılıyor ki devlet, yine *MAD.d.* 9508: s. 13'deki kayda göre, aradan çok geçmeden Esbkeşan mukataasına Esma Sultan gibi sağlam bir malikâneci bulmuştur. Ardından da burayı, ona 29/11/1181-17/03/1768'de 2.000 kuruş muaccele bedeliyle satmıştır. Muhtemelen İstanbul'dan mübaşir olarak görevlendirilen Çukadar Ali, mukataaya el konulmasıyla Esma Sultan'a satılmasına kadar geçen sürede, idareci olarak görevlendirilmiş olmalıdır. Böylece Esbkeşan mukataası, Esma Sultan gibi bir hanedan üyesine teslim edilmiştir. Onun vefatından sonra mukataa malikâne sisteminden çıkartılarak valide sultanlara has olarak tahsis edilmeye başlamıştır.

beyinin bu idarecilerle birlikte doğrudan muhatap alınması, onun hâlâ hem devlet, hem de reaya nezdinde ne kadar önemli biri olduğunu, yerleşikliğe geçilmesine rağmen[748], idari anlamda aşiret üzerindeki etkisinin devam ettiğini göstermektedir. Bu da yönetimin, iddia edildiğinin aksine[749], boy beyinin nüfuzunu kırmak ve onu devreden çıkartmak gibi bir niyetinin olmadığını, bilakis onu muhatap alarak nüfuzunu daha da artırmak istediğini ortaya koymaktadır.

Nitekim ilerleyen zamanlarda anılan problemlere başkaları da eklenince durum daha da içinden çıkılmaz olmuş, Esma Sultan, Esbkeşan mukataasını malikâne olarak satın aldığında Esbkeşan voyvodalığına, son çare olarak Atçeken boy beyi Arap Ağazade Süleyman Ağa'yı getirmiştir. Genel hava belgede şöyle ifade edilmiştir: "… *Esmâ Sultân dâmet 'ismetühânın mâlikâne 'uhdelerinde kâ'in Esb-keşân mukāta'ası re'âyâsının ekseri müteferrik ve perîşân olduklarından evtân-ı kadîmlerine iclâ ve iskânlarını meş'ar bi'd-defe'ât evâmir-i 'aliyye sudûrıyla mübâşirler ta'yîn ve seferler vukū'ı ve kapusuz eşkıyâsının teksîr … sebebiyle iskânları nâ-… … mevcûd olduğı ve re'âyâ-yı mukāta'anın himâye ve sıyânetleri zımnında cümlesinin ittifāk ve iltimâslarıyla mukāta'a-ı merkūme boy beyi 'Arab-oğlu es-Seyyid Süleyman masûn ve mu'tedil ve ra'iyet-perver olduğuna binâ'en seksen dokuz senesine mahsûben Esb-keşân voyvodası nasb ve fukarâyı istimâlet ve himâye ile iştiğâl …*"[750]. İşte bu zorlu koşullarda, anılan sorunları aşmak üzere göreve getirilen Süleyman Ağa'nın macerası, 04/03/1775 tarihinden itibaren Esbkeşan voyvodası olarak başlamış ve uzun yıllar sürmüştür.

Burada Arapzade Seyyid Süleyman Ağa'yı ortaya çıkaran koşullar bağlamında onunla daha önceden bahsedilen Karaman valisi Cabbarzade Süleyman Bey arasında, birçok benzerlik bulunduğunu belirtmekte fayda vardır. Zira ikisi de 1774-1813 yılları arasında bulundukları bölgede etkin olmuş, aşiret bağlantıları sayesinde kariyer basamaklarını tırmanmıştır. Birisi Mamalu aşireti liderliğindeki Yeniil Hassı voyvodalığından bölgesel, diğeri de Atçekenlerin boy beyi olarak Esbkeşan voyvodalığından yerel ayanlığa uzanmıştır. Talihin bir cilvesi olacak, ikisinin de adı Süleyman'dır ve 1813'te aynı yıl vefat etmişlerdir. Hatta bu yüzden iki Süleyman

[748] 28/05/1740 tarihli *KŞS* 055: s. 334/2'deki kayda göre, ehl-i örfün talepleri konusunda; Esbkeşan reayasının konargöçer olmadığı, yurtlarının bulunduğu, bundan dolayı da kışlak, otlak gibi vergilerin istenmesinin haksız olduğu belirtilmiştir.
[749] Rudi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çev. Müfit Güray), İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 95.
[750] 10-19/04/1776 tarihli *A.DVNS.AHK.KR.* 13: s.217-218.

bazen birbirine karıştırılmıştır[751]. Ayrıca ikisi de III. Selim'in Nizam-ı Cedid politikalarının savunuculuğunu yapmıştır. Bundan dolayı da bölgede birçok yerde yolları kesişmiştir. Örneğin Arapzade Süleyman Ağa tarafından Karaman eyaletinden elde edilen güherçilenin denetimini Cabbarzade Süleyman Bey'in yapması, 1792-1794'te Bozkır Madeni Emini olan Süleyman Ağa'nın bu görevi 1795'te Süleyman Bey'e devretmesi[752] ve Tablo 10'da görüldüğü üzere, Esbkeşan mukataasını 1797-1798'de Süleyman Ağa'nın hemen ardından, 1798-1799'da Süleyman Bey işletmesi gibi durumlar bunun en güzel kanıtıdır.

Bu kadar benzerlik içerisinde asıl dikkat çeken husus ise devletin bölgedeki aşiretlerin nüfuzundan bir şekilde yararlanmış olmasıdır. Doğal olarak da bu durum, devlet bunu belirli bir politika dâhilinde mi yoksa tesadüfen mi yapmıştır? sorusunu gündeme gelmesine neden olmuştur. Anlaşılan o ki, devlet, geçiş döneminde, en azından Sivas ve Karaman eyaletlerinde yoğun biçimde yaşayan aşiretler ve bunların dağıldığı yerlerde, tesadüfe yer vermeyecek şekilde, belirlenmiş bir politika takip etmiştir. Devletin böyle bir uygulamayı devreye sokmasında, muhtemelen savaş sırasında ihtiyaç duyulan asker ve levazımatın aksamadan karşılanması düşüncesi etkili olmalıdır. Zira yukarıda Ahmet Resmi'nin dikkat çektiği şekilde, 1768-1774 yılları arasındaki savaş, genel anlamda savaş levazımatının tedariğinde önemli sıkıntılar olduğunu göstermişti. Bu da savaşın kaybedilmesine neden olmuştu. İşte devlet, asker, iaşe, lojistik, levazımat ve mühimmat konusunda güçlük çekmemek için bu bölgedeki bütün potansiyel güçten yararlanma yoluna gitmiştir. Belki bu çabayı, asker, iaşe ve lojistik hareketlilik açısından gözlemlemek pek mümkün değildir. Ancak bölgede bulunan, eski maden ocaklarının ve yenilerinin işletmeye açılması, güherçilenin sağlıklı bir şekilde işlenmesi ve nakli için gerekli tedbirlerin alınması, bu uygulamaların belirli bir politika dâhilinde yapıldığının en önemli işaretleri sayılmalıdır. Örneğin Konya çevresinde Bozkır Madeni mukataasının 1776'dan itibaren faaliyete geçirilerek[753], saçma imalatında gerekli kurşun[754], sikke kesilmesinde lazım olan gümüş, altın gibi madenlerin çıkartılması, barut yapımından

[751] Şafakcı, *aynı tez,* s.45.
[752] Şafakcı, *aynı tez,* s. 152.
[753] Şafakcı, *aynı tez*.
[754] 13/06/1766 tarihli *KŞS* 059: s. 134/2'deki kayda göre, Saçmanın üretimi ve satışı, merkezi İzmir'de olan Saçmahane mukataası tarafından yapılıyordu. Bu mukataanın bazı yerlerde anlaşmalı olduğu imalathaneler vardı. Devlet bu imalathaneler dışında üretilen kurşun ve saçmanın imalini ve satışını yasaklamıştır. Örneğin 15/12/1766 tarihli *KŞS* 059: s. 130/4'teki kayda göre, Konya'da kurşun üretimi Ali Beşe adlı kişi tarafından yapılıyordu. Konya'da kaçak üretim yapılmaya devam ederse kurşun üretim fabrikalarının kapatılacağı bildirilmiştir. Zira belirlenen yerler dışında üretimi ve satışı yapılan saçma, devletin vergi gelirini azalmasına neden oluyordu. Bundan dolayı devlet tarafından, böyle bir girişime müsaade edilmeyeceği belirtilmiştir.

kullanılan güherçilenin imali[755] ve bu maddelerin güvenli bir şekilde taşınması[756] için olağanüstü tedbirlerin alınması[757] bu politikanın bir ürünüdür. Yine bu çerçevede bölgedeki Akdağ, Bereketli Madeni ve Gümüşhacıköy madenlerinin işletilmesi[758], bunun bir tesadüf olmayıp bir politika dâhilinde yapıldığının en önemli kanıtları olmalıdır. Üstelik bu işlerin idaresinin de genelde Süleymanların kontrolüne verilmesi, bu ihtimali iyice ortadan kaldırmaktadır.

4.4. ESBKEŞAN VOYVODALIĞI VE ÜSTLENDİĞİ DİĞER MALİ GÖREVLER

Şimdi de Süleyman Ağa'nın kırdan şehre 40 yılı bulan kariyerinde önemli bir yeri olan Esbkeşan voyvodalığına bir göz atmakta fayda vardır. Hatırlanacak olursa Süleyman Ağa'nın, ilk olarak 1775'te Esma Sultan'ın Esbkeşan malikânecisi olduğu sırada, Esbkeşan voyvodası olarak kariyerine başladığı belirtilmişti. 1784'te Konya mütesellimi oluncaya kadar bu görevde kalmıştır[759]. Ancak mütesellimlikten ayrıldıktan sonra bu görevine tekrar dönerek Esma Sultan'ının vefat ettiği 1788'e kadar da üç yıl daha Esbkeşan voyvodalığı yapmıştır[760]. Esma Sultan'ın vefatının ardından yine Esbkeşan mukataası ile alakasını kesmemiş 1788-1789'da mültezim[761], Mihrişah Valide Sultan döneminde 1797-1798 yıllarında voyvoda[762], 1805-1807

---

[755] İnce, *aynı tez*, s.124-127.

[756] Şafakcı, *aynı tez,* s.301-321.

[757] 03/02/1779 tarihli *MAD.d.* 3282: s. 22-24. İstanbul Baruthanesi için Kayseri'den 200 Rumi kantar güherçile toplanmıştır. Ancak birkaç yıldan beri, bir yandan güherçileci taifesi hileye diğer taraftandan da mübayaacılar ise türlü nedenlerle görevi almamak için bahaneye başvurmaktadırlar. Tabiki bu durum baruthanenin işlemesini aksatmaktadır. 1770 senesinden itibaren verdikleri taaahütleri yerine getirmeyen bu kişilerin isimlerinin İstanbul'a bildirilmesi istenmiştir. Bunlar, her nerede olurlarsa olsunlar yakalanarak hapsedilecek ve kalebend yapılacaktı. Ayrıca bunlardan taahütlerini yerine getirmediklerinde (Taahhüt, güherçileyi miri fiyatı üzerinden devlete satmayı ve bir vukiyyesini dahi başkalarına satmamayı içeriyordu.) matbah-ı amireye verilmek üzere 1.000 kuruşluk nezr alınacaktı. Nezir alınmasına rağmen ismi geçen kişiler Kayseri ayanı Talaslızade Mehmet'inde sözünü dinlemeyerek 1777 senesinden 180 kantar, 1778 senesinden de 200 kantar güherçileyi göndermemekte inat etmişerdir. Bunun bir an önce tahsil edilmesi için de kapıcıbaşılarından Cabbarzade Mustafa Bey'den anılan miktardaki güherçilenin toplanması için bu bölgeye bir adam göndermesi emredilmiştir. Bu kişi güherçileyi toplamakla birlikte işi engelleyen kişileri de merkeze bildirmekle görevlendirilmiştir.

[758] Yaşar Öcal, "Çaparzade (Çapanoğlu) Süleyman Bey'in İdaresindeki Maden İşletmeleri", *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, I. 05-07 Mayıs 2016, s. 374-391.

[759] 25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1.

[760] 21-30/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.139/2'deki kayda göre, Esma Sultan'ın malikânecisi olduğu Esbkeşan mukataasının voyvodalığını Eskiil'de ikamet eden Arapağazade es-Seyyid Süleyman Ağa yapmaktadır. Süleyman, voyvodalığı sırasında bir adamını göndererek Konya merkezde yaşayan reayanın malını toplamıştır. Öyle anlaşılıyor ki, Süleyman Ağa, Konya mütesellimliğini bıraktıktan sonra, Esbkeşan voyvodası olmaya devam etmiştir.

[761] 03/09/1788 tarihli *C.ML.* 21793'teki kayda göre, Esma Sultan'ının Kethüdası Mehmet'in sunduğu deftere göre, Esma Sultan'ın vefatının ardından, yönetimi devlete geçen, başta Esbkeşan mukataası olmak üzere, diğer mukataaların mallarının tahsil edilerek hazineye gönderilmesi istenmiştir. Diğer taraftan 14/06/1796 tarihli *C.ML.* 2100'deki kayda göre, Esbkeşan mukataası Esma Sultan'dan sonra 1203 yılında tasarruf edilmediğinden, Darbhane-i Amire tarafından zaptolunmuş, Seyyid Süleyman'a iltizama verilmiştir. Böylece Süleyman Ağa, geçiş döneminde de mukataanın idaresiyle ilgilenmiştir.

[762] *MAD.d.* 9508: s. 13'deki kayda göre, Mihrişah Valide Sultan'a, 29/08/1203-25/05/1789'da mukataa, 8.000 kuruş malıyla has olarak tahsis edilmiştir. Ancak Süleyman Ağa, valide sultan 01/01/1204-21/09/1789'da yönetimi

arasında mültezim[763], Nakşıdil Haseki Valide Sultan zamanında 1810-1811 senelerinde de yine voyvoda[764] olarak bu görevi yerine getirmiştir (bkz. Tablo 10).

devralıncaya kadar, Esbkeşan mukataasını geçici olarak iltizama almıştır. İlerleyen yıllarda da, Doğan Yörük, *3 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (987-1330/1579-1912) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Palet Yayınları, Konya 2013, 22/02/1797 tarihli KN. 058/1'e göre, "*…1211 yılı rüsum-ı mirisini tahsile memur Süleyman Ağa'nın …*" ibaresinden de anlaşılacağı üzere, Mihrişah Valide Sultan'a voyvodalık yapmıştır.

[763] *KK.d.* 3191: s. 225'teki kayda göre, Esbkeşan mukataası 1805-1807 yılları arasında devlet tarafından idare edilmiştir. Bu süre zarfında mukataa, Süleyman Ağa'ya iltizama verilmiştir.

[764] 20/03/1813 tarihli *KŞS* 102: s.009/3.

Tablo 10: 1768-1838 Arası Esbkeşan Mukataasını Tasarruf Edenler

Kaynak	Tasarruf Yılı	Hicri Yıl	Tasarruf Edenin Adı	Kaynak	Voyvoda Adı	Voyvoda Adı	Voy. Tasarruf Et. Yıl	Tasarruf Biçimi
1775 tarihli *D.HSK.d.* 25739	1768-1788	1181-1202	Büyük Esma Sultan (III. Ahmet'in kızı)	1768 tarihli *KŞS* 059: s.076/3.	Uzun Ali Ağa (Çuhadar)		1768	Malikane
				1768 tarihli *C.ML.* 1731.	Çavuşzade es-Seyyid Zeynelabidin Ağa (Karaman ayanından)		1769	
				1773 tarihli *AE.SMST.III.* 21403.	Abdi Ağa (el-Hacc)		1773	
				1776 tarihli *A.DVNSAHK.KR. d.* 13: s.217-218.	Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa (Eskiil ayanından)		1775-1784	
1788 tarihli *C.ML.* 21793.	1789	1203	Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa (Eskiil ayanından)	1788 tarihli *C.ML.* 21793.	Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa (Eskiil ayanından)		1789	İltizam
1789 tarihli *D.HSK.d.* 25808.	1789-1805	1203-1219	Mihrişah Valide Sultan	1789 tarihli *C.ML.* 21793.	Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa (Eskiil ayanından)		1789	Hass
				1791 tarihli *C.AS.* 52533.	İmam Seyyid Ali Ağa		1790	
				1792 tarihli *C.ZB.* 2571.	Seyyid Hüseyin Ağa (İmam Ali Ağa'nın oğlu)		1791-1794	
				1797 tarihli Yörük, *3 Nolu* , KN. 058/1.	Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa (Eskiil ayanından)		1797-1798	
				1798 tarihli *KŞS* 070: s. 008/5.	Cabbarzade Süleyman Bey (Bozok Mutasarrıfı)		1798-1799	
				1808 tarihli *C.AS.* 49431.	es-Seyyid Halimzade Ahmet Ağa		1801	
1807 tarihli *KK.d.* 3191: s. 225	1805-1807	1219-1221	Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa (Eskiil ayanından)	1808 tarihli *C.AS.* 49431.	es-Seyyid Halimzade Ahmet Ağa		1805	İltizam
				1809 tarihli *C.AS.* 6756.	Seyyid Mehmet Ağa		1807	
1818 tarihli *MAD.d.* 8559.	1807-1818	1222-1234	Nakşıdil Haseki Valide Sultan	1810 tarihli *C.AS.* 6756.	Runik? Efendi		1807	Hass
				1814 tarihli *C.ML.* 12389.	el-Hac Mustafa Ağa (Ilgın ayanından)		1809	
				1813 tarihli *KŞS* 102: s.009/3.	Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa (Eskiil ayanından)	el-Hac Mustafa Ağa (Esbkeşan voyvodası Ilgın ayanından)	1810-1811	
				1814 tarihli *C.ML.* 12389.	Ali Paşa (Karaman Valisi Vezir)	Hasan Ağa (Esbkeşan voyvodası ve eski Ereğli voyvodası Kapıcıbaşılardan)	1812	
				1815 tarihli *C.ZB.* 2089.	el-Hac İbrahim Ağa (Akşehir mütesellimi)	el-Hac İbrahim Ağa (Akşehir mütesellimi)	1814	
				1816 tarihli *C.DH.* 7420.	Hüseyin Paşa (Karaman Valisi Vezir)	Alişanzade Ömer Bey (Esbkeşan voyvodası)	1816	
				1820 tarihli *C.ML.* 4647.	Hüseyin Paşa (Karaman Valisi Vezir)	Pehlivanluzade Mahmut Bey (Esbkeşan voyvodası)	1817	
1821 tarihli *C.ML.* 21092.	1818-1820	1234-1235	Ahmet Ağa				1819-1820	İltizam
1822 tarihli *MAD.d.* 10270: s. 108.	1821	1236	Mehmet Yümni Ağa (Hassa Silahşörlerinden)				1821	İltizam
1823 tarihli *MAD.d.* 10270: s. 108.	1822	1237	Nakibzade Ahmet Tahir Efendi (Konya ayanından)				1822	İltizam
1829 tarihli *MAD.d.* 10271: s. 89.	1823	1238	Mustafa Ağa (Konya ayanından)				1823	İltizam
1824 tarihli *KŞS* 071: s.162/1.	1824-1826	1239-1241	Seyyid Hüseyin Efendi				1824-1826	İltizam
1830 tarihli *C.SM.* 6998.	1827-1830	1242-1245	Hacı Ali Ağa (Kapıcıbaşı)				1827-1830	İltizam
1830 tarihli *C.ML* .19577.	1831	1246	İbrahim Bey (Şehla)				1831	İltizam
1831 tarihli *C.NF.* 904.	1832	1247	Hacı Ali Ağa (Kapıcıbaşı)				1832	İltizam
1833 tarihli *HAT* 25097.	1833	1248	Bekir Bey (Adana Beylerbeyi İbrahim Paşa'nın biraderi)				1833	İltizam
1834 tarihli *D.BŞM.d.* 42205.	1834	1249	Zeynelabidin Bey				1834	İltizam
1835 tarihli *KŞS* 086: s.001/1.	1835-1836	1250-1251	İbrahim b. Ali Bey				1835-1836	İltizam
1838 tarihli *HAT* 1618/14.	1837-1838	1252-1253	es-Seyyid el-Hacc Ali Paşa (Karaman müşiri)				1837-1838	İltizam
Bu tablo, Temel tarafından hazırlanmıştır.								

Ayrıca Süleyman Ağa, Esbkeşan mukataası işletmeciliğine içkin şekilde, Esbkeşan voyvodalarının daimi işleri arasında yer alan, devlet için önemi haiz, güherçile mübayaacılığını da hiç aksatmadan yerine getirmiştir[765]. Bu çerçevede Süleyman Ağa'nın Esbkeşan voyvodalığı hemen hemen 40 yılı bulmuştur.

Yeri gelmişken Tablo 10'u malikâne sisteminin tasfiye süreci açısından değerlendirmek gerekir. Buna göre, birinci bölümde, 1789'dan itibaren malikâne sisteminin tasfiye edilmeye başladığı, özellikle 1811'den sonra devletin büyük mukataalardan başlayarak malikâne sahalarının daraltılması kararı aldığı, buraları merkezden tayin edilen vali, mütesellim ve voyvodalara iltizama vererek idare ettirdiği, böylece XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde bütün vergi iltizamlarının tek dağıtıcısı haline gelerek daha önce malikâneci ve taşra ayanının aldıkları rantı büyük ölçüde kontrol altında tutmayı başardığı belirtilmişti. İşte bu çerçevede Esbkeşan mukataası da Esma Sultan'ın 1788'de vefatının ardından malikâne sisteminden çıkartılmıştır. Akabinde bir yıla yakın iltizamla idare edildikten sonra, III. Selim'in tahta geçmesiyle, 1789'da Mihrişah Valide Sultan'a verilmiş, bu tarihten sonra da valide sultan hassı şeklinde idare edilmeye başlamıştır. 1805'te vefat edince mukataa yine iltizamla idare edilmiştir. 1807'de, II. Mahmut'un padişah olmasıyla, mukataa bu kez de Nakşıdil Haseki valide sultana tahsis edilmiştir. O daha vefat etmeden 1811'den itibaren, geliri 5.000 kuruştan fazla olan Esbkeşan mukataasının yönetimi, alınan kararlar gereği, Darphane'ye geçmiştir. Bundan dolayı 1811-1818 arası dönemde, ikili bir uygulamaya gidilmiştir. Öncelikle valide sultanın ilk mültezimi genelde Karaman valisi olurken ikinci mültezimlik eskiden olduğu gibi, yine o bölgenin tanınmış ailelerine verilmiştir. Ancak 1818'de valide sultanın vefatından sonra durum düzelmiş, idare tamamen Darphane'nin yönetimine geçmiştir. Darphane de İstanbul'daki işletmecileri devreden çıkararak Esbkeşan mukataasını, Karaman valisi ve mütesellimi gibi doğrudan yerel idarecilere, genelde birer yıllığına iltizama vermeye başlamıştır (bkz. Tablo 10).

Süleyman Ağa, hayatı boyunca yaptığı işlerde reaya-malikâneci-devlet, reaya-vali-devlet, reaya-devlet, hatta eşkıya-devlet arasında, geçiş döneminin ruhuna uygun şekilde, köprü vazifesi yapmıştır. Ayrıca bazı ayanlarla da mücadeleye dayalı bir ilişki geliştirmiştir.

[765] 15/02/1828 tarihli *KŞS* 074: s.093/2'deki kayda göre, İstanbul'dan, Karaman valisine, Esbkeşan voyvodası kapıcıbaşlarından Ali Ağa'ya ve Eskiil kadısına bir hüküm gönderilmiştir. Bu hükümde Esbkeşan voyvodalarının uzun yıllardır görevleri arasında yer alan güherçile satın alma işinin, birkaç yıldır mütesellimlere devredildiği belirtilmektedir. Ancak, mütesellimler bu konu ile yeterince ilgilenemediklerinden dolayı, güherçile işi yeniden voyvodalara ihale edilmeye başlanmıştır.

Süleyman Ağa, hem halkla hem de bağlantılı olduğu kişiler veya kurumlarla yaşanan olumlu ya da olumsuz bütün ilişkilerde, doğrudan kendisi muhatap olmuştur. Yaşanan bu süreçler de onun iyisiyle kötüsüyle 40 yılı bulan kariyerini şekillendirmiştir. Şimdi de bu hususu daha iyi anlayabilmek için Süleyman Ağa'nın Esbkeşan voyvodası olduğu sırada meydana gelen bir hadiseyi değerlendirmek yerinde olacaktır. Böylece onun ne şartlarda görev yaptığı ve çevresiyle kurduğu ilişkiler konusuna da ışık tutmak mümkün olacaktır.

Buna göre devlet, 1776 yılında Karaman valisine, Konya ve İnsuyu kadısına bir ferman göndermiştir. Bu fermanda Esbkeşan mukataasından Eskiil ahalisinden olup daha önce İnsuyu kasabasında oturan levendat eşkıyasının başı Karahisarlı oğlu Ali, İbrahim, Arap Tuği?, Şereflü aşiretinden Burunsuz, Haydar, Bıyık Abdullah ve Kardeşi Ali, Tabanlı Aşiretinden Şahoğlu, Karaoğlu, Harsaklu Hasan, Mehmet ve Cerid Battal ile Konya mütesellimin baş ağası Mihalıçlı Ahmet'in 800'den fazla adamının başındaki Deli Hüseyin, birlikte hareket etmektedirler. Bu eşkıyalar, Karahisar-ı Sahib, Ankara ve Şereflü köylerine girmişlerdir. Buralarda birçok kişinin öldürülmesi ve ırza geçme olaylarına karışmışlardır. Hatta Ankara mütesellimini de öldürmüşlerdir. Bunlar, Eskiil'e saldırarak ahaliden sekiz kişiyi yanlarına almışlar, dört kişiyi öldürmüşler ve reayanın 26.400 koyununa da el koymuşlardır. Eşkıyalar, yanlarına aldıklarıyla birlikte Eskiil'e bağlı Soğor denilen yere gitmişlerdir. Buradaki ahali, eşkıyanın gasp ettiklerini geri almayı başarmıştır. Ancak Mihalıçlı Ahmet, eşkıyalara yardım etmek üzere Duraklı? Ali ve Tebşirli? Çırağı Osman'ı göndermiştir. Bunlar, zikredilen koyunları reayanın elinden tekrar geri almışlardır. Mihalıçlı Ahmet'in adamları, bu koyunların bir kısmını Soğor derbentinde satmışlar bir kısmını da sahiplerine vermek üzere yanlarında götürmüşlerdir. Ahmet, bu arada reayanın 4.000 kuruşunu ve iki atını da almıştır. Ahmet, bütün aldıklarını Konya'ya götürmüştür. Ancak bütün koyunlardan 19.600 adedini sahibine teslim etmiş, 800 koyunu kendisi almış kalanlar da yolda telef olmuştur. Reaya, kalan 800 koyunun iadesi ile diğer koyunlarının telef olmasına neden olan kişilerden zararlarının tazminini istemişlerdir. Aslında yukarıda da bahsedildiği üzere bu olay, 14/11/1775 ilâ 17/09/1776 tarihleri arasında Karaman valisi olan Vezir Çerkez Hasan Paşa zamanında, Süleyman Ağa'nın tam voyvoda olacağı sırada meydana gelmişti[766]. Hatta Eskiil voyvodasının arzı ve Konya kadısı Mevlana Mustafa el-Mesnevi'nin iki kıta ilamı üzerine, bu konu mahkemeye taşınmıştı. Vezir Çerkez Hasan Paşa da tarafları mahkemeye davet etmişti. Ancak Vezir Çerkez Hasan

[766] 10-19/04/1776 tarihli *A.DVNS.AHK.KR.* 13: s.217-218.

Paşa, tam mahkeme görüleceği sırada görevden alındığı için bu işle gereği kadar ilgilenilmemişti. İşte sürüncemede kalan bu davanın sonuçlandırılması adına, Esma Sultan'ın kethüdası Ruznamçe-i Evvel Mehmet Ağa da yeniden bir arz sunmuştur. Gönderilen emirde 14/03/1777 ilâ 23/04/1779 tarihleri arasında görev yapan Vezir Yeğen Ali Paşa (bkz. Ek 2) ve kadıdan bu mahkemenin adil bir şekilde, taraflardan hiçbiri zarara uğratılmadan bir an önce yapılması istenmiştir[767].

Şimdi bu olay bütün taraflar açısından analiz edilecek olursa geçiş döneminin başlangıcında nasıl bir atmosfer olduğu daha iyi anlaşılabilir. Bunun için de öncelikle tarafların durumlarını ortaya koymak, ardından da olayı değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Buna göre olay, Esma Sultan'ın malikânecisi olduğu Esbkeşan mukataası sınırları içerisinde, yani Esbkeşan voyvodasının idaresinde olan yerlerde meydana gelmiştir. Eskiil ve İnsuyu kazasında yaşayan Atçekenler, serbestiyet statüsüne sahip olmalarına karşın, Konya müteselliminin emirleri doğrultusunda hareket ettiği anlaşılan, kapısız leventleri tarafından zarara uğratılmışlardır.

Dolayısıyla da olaydan ilk elden olumsuz etkilenen Atçekenlerdir. Atçekenler haklarını kullanmaktan çekinmeyerek davalarını açmışlar, uğradıkları zararın tazminini istemişlerdir (bkz. Şekil 3).

İkinci derecede davacı ise mültezim Süleyman Ağa ile malikânenin sahibi Esma Sultan'dır. Süleyman Ağa, yapılan bu hareketin, kendisini hedef aldığını anlamıştır. Zira aynı konu ile ilgili olarak daha önce görülen davada, Mihalıçlı Ahmet Ağa ve belgede tam olarak ismi zikredilmeyen Nakipoğlu, Bölükbaşı Deli Hüseyin adındaki eşkıyayı da yanlarına alarak mukataadan bazı kişileri, Esbkeşan voyvodası olmaları konusunda tahrik ettikleri ortaya çıkmıştı[768]. İşte yeni görülen davada da anılan Mihalıçlı Ahmet Ağa'nın Konya müteselliminin Çelikpaşazade İbrahim Bey'in adamı olduğu belirtilmiştir. Süleyman Ağa her ne kadar bu saldırıya karşı gelmeye çalışsa da reayanın mallarının çalınmasına engel olamamıştı. Öyle anlaşılıyor ki, İbrahim Bey, Süleyman Ağa'nın Esbkeşan voyvodası olmasını istememektedir. Bu yüzden de her türlü yola başvurarak Süleyman Ağa'nın voyvoda olmasını engellemeye çalışmıştır. O halde İbrahim Bey neden böyle bir entrikanın içinde yer almıştır? sorusu akla gelebilir. İbrahim Bey, Esbkeşan gibi stratejik öneme sahip büyük bir mukataayı kendisi idare etmek istemiş olabilir. Zira bu görev konusunda kendisini daha layık gördüğü açıktır. Nitekim

[767] 07-16/06/1777 tarihli *KŞS* 100: s.175/1.
[768] 10-19/04/1776 tarihli *A.DVNS.AHK.KR.* 13: s.217-218.

babası paşa olan birinin tutup da bu görevi, kırdan gelen bir Türkmen boy beyine kaptırması kabul edilebilir bir durum değildi. İşte İbrahim Bey, bunu da kapusuz leventleri vasıtasıyla, Atçeken boy beyi ve Esbkeşan voyvodası olan Süleyman Ağa'nın gözünü korkutarak yapmak istemiş olmalıdır. Zira durup dururken Ankara mütesellimini öldürmek pek de akıl karı bir iş değildir. Eşkıyalar açısından bir köyü basmak ve orada istediğini yapmak zor olmasa da, silahlı adamları olduğu bilinen bir mütesellimi öldürmek o kadar kolay değildir. Böylece İbrahim Bey, bir yandan Ankara mütesellimini öldürerek Süleyman Ağa'ya bu konuda gözünün ne kadar kara olduğunu göstermiştir. Öte yandan da kapusuz leventlerin gasp ettiği mallarla Süleyman Ağa'yı halkın gözünde küçük düşürmeye çalışmıştır. Ancak Süleyman Ağa, belki de bunlara cevap verecek gücü olduğu halde, haklıyken haksız konuma düşmemek için Çelikpaşazade İbrahim Bey ile çatışmaya girmemiştir. Daha akıllıca bir yol izleyerek Esbkeşan malikânecisi Esma Sultan'ın kethüdasını da yanına almış, meseleyi yasal platforma taşımıştır.

İki ayanın mücadelesi olduğu anlaşılan bu olayda, Esma Sultan, neden Atçeken boy beyi olan Süleyman Ağa'nın arkasında durmuştur da babası Karaman valiliği yapmış hali hazırda Konya mütesellimi olan İbrahim Bey'in entrikalarına kanmamıştır? sorusu akla gelebilir. Çünkü Esma Sultan, mahkeme nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, Süleyman Ağa'ya "*Sen bu işi beceremedin. Reayana sahip çıkamadın. Ben de bu görevi sana değil İbrahim Bey'e veriyorum.*" deme şansına sahipti. Esma Sultan, bunu demediği gibi, üstelik voyvodasına sonuna kadar sahip çıkmıştır. Muhtemelen bu güçlü desteğin arkasında da daha önceden yaşanan tecrübeler ve devamlı işaret edilen geçiş döneminin olağanüstü atmosferi olmalıdır. Esma Sultan, 1768'de Esbkeşan mukataasını, Konya mütesellimliği de yapmış Karaman ayanından Çavuşzade es-Seyyid Zeynelabidin Ağa'ya iltizama vermiştir. Tahmin edileceği üzere Esma Sultan, bir yandan ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamı, diğer taraftan Atçekenlerin iskânı konusunda, Zeynelabidin Ağa'nın nüfuzundan yararlanmak istemiş olmalıdır. Ancak Zeynelabidin Ağa'nın bölgede kötü bir şöhretinin olması, onun bu görevde uzun süre kalmasına mani olmuştur. Zira Zeynelabidin Ağa, Konya valisi Feyzullah Paşa, Rus seferine gittiği sırada, Eskiil reayasından "*Menzil atı vermediniz*" diye 160 kuruş, Turgudluoğlu Mehmet'ten de "*Seni raiyyetlikten çıkaracağım*" diyerek 200 kuruş zorla parla almıştı. Bu durum İstanbul'a bildirilmiş, oradan da mütesellimin aldığı haracın tahsil edilmesi istenmiştir. Hatta vali, savaştan dönünce Zeynelabidin Ağa'yı, bu hareketi devam ederse hapis ve sürgünle, daha da ileri giderse idamla, cezalandırılacağı konusunda uyarmıştır[769]. Aynı yıl

[769] 04/01/1768 tarihli *C.ML.* 1731.

meydana gelen başka bir olayda ise mütesellim Zeynelabidin Ağa, Atçekenlerden "*zahire ve kışla baha*" adı altında 1.700 kuruş haraç almıştı. İstanbul, Karaman valisi Vezir Ali Paşa (Mevlüdancı?)'dan (bkz. Ek 2), zikredilen tutarın mütesellimden tahsil edilmesini istemişti. Ancak Zeynelabidin, bu emre rağmen reayanın parasını iade etmemişti. Bunun üzerine Zeynelabidin bu parayı ödemediği takdirde hapse atılacağı hususunda yine uyarılmıştır[770]. Zeynelabidin Ağa, Atçekenlerden birçok kez, haksız tahsilat yaptığı için onların nezdinde önemli bir yer edinememiştir. Bu da onun, mukataada uzun süre voyvodalık yapmasına engel olmuştur (bkz. Tablo 10). İşte Esma Sultan, geçiş döneminin puslu havasında, yeniden böyle bir durumla karşılaşmamak için reayayı tanıyan, bilen, reayanın da onu tanıdığı bildiği Süleyman Ağa'yı, yukarıda da görüldüğü üzere, ömrünün sonuna kadar desteklemiştir.

Üçüncü derecede davacı da bu olaydan dolaylı olarak olumsuz etkilenen devlettir. Zira kendi güvencesi altında bulunan reayası, hem de serbestiyet üzere, zarar görmüştür. Bundan dolayı ikincil davacı olan devlet, hemen harekete geçmiş ve adaletin yerine getirilmesi için ilgili tarafları vakit kaybetmeksizin göreve çağırmıştır. Hatta bazı nedenlerden dolayı aksayan davanın takipçisi olarak muhakeme sürecinin yeniden akamete uğramaması için bütün güçleri seferber etmiştir.

Olayı yapanlara gelince birinci derecede fail, halk arasında "*kapusuz levent eşkıyası*" diye anılan bir kesimdir. Bilindiği üzere bu kişiler, savaş zamanlarında ücret karşılığında silah altına alınırlar, anlaşmaları bitince de terhis edilirlerdi. İşte bu olayı gerçekleştirenler de levent olup başları Eskiil'e bağlı İnsuyu'ndan, diğer elemanlar da civardaki Türkmen aşiretlerindendi. En önemlisi de bu grup, Konya mütesellimi İbrahim Bey'in baş ağası Mihalıçlı Ahmet Ağa'yla işbirliği içindelerdi. Afyon, Ankara ve Şereflü köylerini basmaları, Ankara mütesellimini öldürmek gibi yasadışı işler yaptıkları düşünülürse bu grubun mütesellimin kapı halkı olmadığı anlaşılmaktadır. Buradan da İbrahim Bey'in bu adamların dağılıp gitmesini önlemek için el altından kirli de olsa onlara bazı işler yaptırdığı, böylece onları kendisine bağımlı kıldığı sonucuna varılabilir.

Olayın ikinci derecede faili ise yukarıda da değinildiği üzere, Konya mütesellimi Çelikpaşazade İbrahim Bey'in baş ağası Mihalıçlı Ahmet Ağa'dır. Ancak onun da arkasında olayın azmettiricisi olduğu anlaşılan Çelikpaşazade İbrahim Bey'dir.

---

[770] 30/03/1768 tarihli *KŞS* 059: s.080/1.

Davanın sonucu ne olmuştur? sorusuna gelince Atçekenler, el konulan koyunlarını büyük bir kısmını geri almışlar, kendilerine iade edilmeyenler için de yeniden dava açmışlardır. Ancak olayın faillerinin nasıl cezalandırıldığı hakkında açık bir ifade yer almamaktadır.

O halde bütün bu olanlar nasıl değerlendirilmelidir? Öncelikle o dönemde her an için herhangi bir kesimin haksız bir uygulamayla karşılaşmasının mümkün olduğu, ancak bu haksızlığı önlemek üzere, tarafların başvurabileceği hukuk mekanizmasının çalıştığı söylenebilir. Ardından reaya, haklı olduğu sürece, bütün taleplerinin devlet tarafından karşılandığı ortaya çıkmaktadır. Bu olayda eşkıyaların cezalandırıldığına dair herhangi bir kayda rastlanmasa da aşağıda zikredileceği üzere, devlet, bütün bir grup yerine sadece elebaşlarını cezalandırmıştır. Devlet, yaşanan kiritik süreçte, muhtemelen Atçeken boy beyinin nüfuzu sayesinde, dağılmayı önleyerek idari mali ünitenin bütünlüğünü düşünmüş olmalı ki, Esma Sultan üzerinden bu yapılanmaya zımni bir destek vermiştir. Çelikpaşazade İbrahim Bey, bu olaydan ceza almadan kurtulsa da Atçeken boy beyi Arapzade Süleyman Ağa'nın yükselişini engelleyememiştir. Hatta ileride de bu konuda bir takım girişimlerde bulunmuştur.

Süleyman Ağa, geçiş döneminin yeniden şekillendirdiği ayan profili çerçevesinde, bütün işleri bizzat yerinde takip etmiştir. Ayrıca bu işlerin daha sağlıklı yürüyebilmesi için hem yerel, hem de merkezdeki etkin kişilerle iyi ilişkiler kurarak kendisine ağlar oluşturmuştur. İşleri yerine getirmede göstermiş olduğu bu istikrar ve başarı, onu, hep bir adım ileriye taşımıştır.

Daha önce Esbkeşan'ın jeostratejik bir yerde olduğu, neredeyse birçok sancaktan bile daha geniş alanı kapsadığı, bu üstünlüğü sayesinde, bölgedeki diğer büyük ve kârlı mukataalara erişmekte önemli bir basamak teşkil ettiği belirtilmişti. İşte geniş bir alana yayılan bunca önemli işlerin yönetim ve organizasyonunda iyi bir performans sergileyen Süleyman Ağa, Esbkeşan ile ilgilenirken hemen yakındaki başka bir mukataaları da mültezim olarak işletme fırsatı yakalamıştır. Bu kapsamda 1778-1779 ve 1784'te Konya Mirabiye, 1778-1779'da Konya

İhtisap ve Resm-i Kantar[771], 1782-1785'te Bozulus[772], 1784'te Karapınar[773] ve Niğde'deki Bor ve Budaklı[774] ile 1784 ve 1788'de de Adet-i Ağnam[775] mukataalarını iltizamla işletmiştir. Dikkat edilirse bu mukataalar, Esbkeşan'a ya oldukça yakın ya da hemen sınırda yer almaktaydı (bkz. Harita 2 ve Tablo 11).

[771] 1777? tarihli *KŞS* 063: s.101/2'deki kayda göre Esbkeşan mukataası voyvodası es-Seyyid Süleyman Ağa, 01/03/1192-12/03/1778'den itibaren diğer marta kadar, Konya Mirabiye, Konya İhtisab ve Resm-i Kantar mukataalarını iltizamına almak istemiştir. Süleyman Ağa'nın 1191 yılında da buraları iltizamına aldığı anlaşılmaktadır. Zira Süleyman'ın 1191 yılına ait 5.500 kuruş mal ve kalemiyeleri göndermesi şartıyla, 1192 yılı iltizamını alabileceği belirtilmiştir. *MAD.d.* 9508: s. 168 ve 171'deki kayda göre, bu yıllarda Konya Mirabiye mukataasının malikânecisi İstanbul'da sakin Seyyid Ahmet Efendi, Konya İhtisab ve Resm-i Kantar'ın malikânecileri de Konya'da sakin İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa ile yine Seyyid Ahmet Efendi'dir. Bu mukataaların anılan yıllardaki yıllık malı; Konya Mirabiyenin 247.230, Konya İhtisabın 73.529 ve Resm-i Kantarın da 6.000 akçedir. Bu mukataaların anılan yıllardaki muaccele bedelleri ise Konya Mirabiyenin 16.000, Konya İhtisabın 3.145 ve Resm-i Kantarın da 570 kuruştur.

[772] 10/04/1784 tarihli *KŞS* 064: s.058/1'deki kayda göre, Eski Konya mütesellimi Esbkeşan voyvodası Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa, 01/01/1199-14/11/1784'den itibaren bir yıllığına (Muharrem-Zilhicce) 12.500 kuruş karşılığında Bozulus mukataasını iltizama almıştır. 07/03/1785 tarihli *C.ML.* 27175'deki kayda göre, Bozulus mukataası 1782 yılında olduğu gibi 1785'te de iltizam usulüyle Esbkeşan voyvodası Süleyman'a verilmişti. Ancak, reayadan İzzeddin ve İğneci cemaatleri, bulunduğu yerleri terk ederek Saruhan sancağı mütesellimi Kara Osmanzade Osman Ağa'nın elindeki topraklara gitmişlerdir. Yıllık 2.900 kuruş mal ve 290 kuruş kalemiyeyi ödememişlerdir. *MAD.d.* 9508: s. 169'daki kayda göre, bu yıllarda Bozulus mukataasının malikânecileri İstanbul'da sakin Şerif Mehmet Efendi ve es-Seyyid Mehmet Efendi'dir. Bu mukataanın anılan yıllardaki; yıllık malı 7.904, muaccele bedeli ise 3.000 kuruştur.

[773] *MAD* 10210: s. 186'deki kayda göre, Karapınar Sultan Selim Han Evkafı mukataasının yıllık malı 7.501 kuruş, muaccelesi de 01/03/1760'ta 1.350, 13/06/1765'te ise 3.500 kuruşa yükselmişti. Buradan elde edilen yıllık malın 3.451 kuruşu vakfın masraflarına ve burada görevli olanların maaşlarına sarfediliyor, kalan 4.050 kuruş da Hazine'ye gönderiliyordu.

[774] 25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1'deki kayda göre Süleyman Ağa'nın idaresindeki; Esbkeşan, Bor ve Budaklı, Bozulus, Adet-i Ağnam, Mirabiye ve Karapınar tevabii mukataaları ile güherçile satın alma görevi bulunmaktadır. *MAD.d.* 9508: s. 179'daki kayda göre, 1784'te Bor ve Budaklı Tevabii mukataasının malikânecileri İstanbul'da sakin; Gül Ahmet Paşazade Ahmet Bey, Esma Sultan Kethüdası Osman Ağa, Şeyhülislam Kethüdası Mustafa Efendi ve Çukadar-ı Sani Süleyman Efendi'dir. Bor ve Budaklı mukataasının anılan yıllardaki; yıllık malı 557.326 akçe, muaccele bedeli ise 22.500 kuruştur. Ancak Karapınar mukataasının ilgili yıllarına ait, henüz herhangi bir belge tespit edilememiştir.

[775] 02/07/1795 tarihli *KK.d.* 3188: s.43'teki kayda göre, Adet-i Ağnam mukataasının 01/03/1204-12/03/1790 tarihinden itibaren, malikanecileri Ruznamçeci Mehmet Şerif'in oğulları ile Malikâne Halifesi es-Seyyid el-Hac Mehmet Emin olmuştur. Süleyman Ağa, daha önceden bu mukataanın voyvodalığını 01/03/1202-12/03/1788'den itibaren bir yıllığına iltizama almıştır. Yeni mültezimlerle Süleyman Ağa arasında yıl sonunda görülen hesapta, Süleyman Ağa 2.000 kuruş alacağının kaldığını iddia etmiştir. Ancak yapılan araştırma neticesinde böyle bir paranın Süleyman'ın adamları tarafından tahsil edildiği ortaya çıkmıştır. *MAD.d.* 9508: s. 171'deki kayda göre, bu yıllarda Adet-i Ağnam mukataasının malikânecileri de İstanbul'da sakin Şerif Mehmet Efendi ve es-Seyyid Mehmet Efendi'dir. Yukarıda ismi geçen Şerif Mehmet Efendi'nin oğulları ise Ahmet Muhtar Efendi, Ahmet Sait Efendi ve İsmail Rasih Efendi'dir. Bu mukataanın anılan yıllardaki; yıllık malı 12.500, muaccele bedeli ise 2.665 kuruştur.

Tablo 11: Süleyman Ağa'nın Tasarrufunda Olan Mukataalar

Kaynak	Mukataanın Adı	Yıllık Malı (Kuruş)	Yıllık Malı (Akçe)	Yıllık Kalemiye (Kuruş)	Devlete Ödenen Yıllık Mal ve Kalemiye Toplamı (Kuruş)	Süleyman Ağa'nın Pozisyonu	Mukataanın Potansiyel Toplam Muaccelesi (Kuruş)	1. İşletmecinin Adı	1. İşletmecinin Ödediği Muaccele (Kuruş)	2. İşletmecinin Adı	2. İşletmecinin Ödediği Muaccele (Kuruş)	3. İşletmecinin Adı	3. İşletmecinin Ödediği Muaccele (Kuruş)	4. İşletmecinin Adı	4. İşletmecinin Ödediği Muaccele (Kuruş)
25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1.	Esbkeşan	8,133		800	8,933	Mültezim	2,000	Esma Sultan	2,000						
25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1.	Bozulus	7,904		790	8,694	Mültezim	3,000	es-Seyyid Mehmet Efendi	3,000						
21/10/1787 tarihli *MAD.d.* 9508: s. 175.	Ilgın	3,156		316	3,471	Malikâneci	20,200	Hüseyin Bey b. Yeğen Ali Paşa (1/4)	5,100	Hasan Bey b. Yeğen Ali Paşa (1/4)	5,100	Arapzade Süleyman Ağa (2/4)	10,000		
25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1.	Adet-i Ağnam	12,500		1,250	13,750	Mültezim	2,660	es-Seyyid el-Hac Mehmet Emin (1/3)	100	Şerif Mehmet Efendi (1/3)	100	Çavuşzade Abdurrahman b. Zeynelabidin Ağa (1/3)	2,460		
25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1.	Konya Mirabiye		247,230	272	2,332	Mültezim	16,000	Mollacıkzade Mehmet Ataullah Efendi (7/16)	7,000	Mehmet Sait b. Osman Efendi (7/16)	7,000	İbrahim Efendi b. İsmail (2/16)	2,000		
1777? tarihli *KŞS* 063: s.101/2.	Konya İhtisap		73,529	82	694	Mültezim	5,000	İbrahim Efendi b. İsmail (1/24)	206	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (16/24)	3,150	Mollacıkzade Mehmet Ataullah Efendi (5/24)	1,132	Mehmet Sait b. Osman Efendi (2/24)	513
1777? tarihli *KŞS* 063: s.101/2.	Resm-i Kantar		6,000	7	57	Mültezim	350	İbrahim Efendi b. İsmail (1/24)	32	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (16/24)	100	Mollacıkzade Mehmet Ataullah Efendi (5/24)	156	Mehmet Sait b. Osman Efendi (2/24)	62
25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1.	Bor ve Budaklu		557,326	613	5,257	Mültezim	22,500	Gül Ahmet Paşazade Ahmet Bey (1/4)	5,625	Gül Ahmet Paşazade Mehmet Bey (1/4)	5,625	Sırrı Selim Efendi (2/4)	11,250		
25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1.	Karapınar	7,501		750	8,251	Mültezim	3,500	?	?						
	Toplam	**39,193**	**884,085**	**4,879**	**51,440**		**71,710**								

Bu tablo, Temel tarafından hazırlanmıştır.

Bu da Esbkeşan'ı ve diğer mukataaları kontrolünde tutan Süleyman Ağa'ya, mukataanın biri zarar etse bile, diğerlerinin genelde kâr etmesinden dolayı, portföy oluşturma fırsatı sağlamıştır. Böylece Süleyman Ağa, Konya'da kırda ve şehirde faaliyet gösteren mukataaların mültezimliğini yaparak buralarda mali tecrübesini arttırmıştır.

Bir sonraki aşamada Süleyman Ağa, mültezimlikten malikâneciliğe uzanan sürece uygun biçimde, yıllık malı 3.156 kuruş olan Ilgın mukataasınının yarı hissesini, 10.000 kuruş muaccele ile 1783'te satın almıştır. Süleyman Ağa bu mukataayı 1783-1801 yılları arasında, İstanbullu ortaklarıyla işletmiştir[776] (bkz Tablo 11). O halde Süleyman Ağa'nın hisselerin yarısını alması nasıl bir anlam ifade ediyordu? sorusunu cevaplamakta fayda vardır. Öncelikle bunun Süleyman Ağa için çok önemli bir başarı olduğunu söylemek gerekir. Ardından merkezdeki elitlerin veya başka bir deyişle devletin, ona iyimser bir bakış açısıyla baktıkları anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, İstanbullu ortaklar, burayı işletecek herhangi bir voyvoda yerine, bölgede kalan Süleyman Ağa'yı tercih ederek hem kendileri daha fazla gelir elde etme imkânı yakalamış hem de devletin arzusu gerçekleşmiştir.

Tablo 11'deki bilgilerden hareketle, mali açıdan, bu gücün boyutları neydi? sorusunu cevaplamak yerinde olacaktır. Görüldüğü üzere, Süleyman Ağa'nın, yaptığı mültezimlikler ve satın aldığı malikânenin, kârları hariç, sadece devlete ödenen yıllık malları ve kalemiyelerinin bir yıllık hacmi, yaklaşık 50.000 kuruşa ulaşmaktaydı. Bununla birlikte malikâne sahiplerinin yıllık brüt hasılatı ise aşağı yukarı 60.000 kuruştu. Buna bir de voyvodanın kârı ve yapılan masraflar da eklenirse muhtemelen Süleyman Ağa'nın sadece mukatalardan dolayı elinden geçen toplam tutar, yaklaşık 100.000 kuruş olmalıdır. Konya mukataalarından devlete ödenen toplam mal ve kalemiyelerin bir yılda yaklaşık 40-50 bin kuruş civarında olduğu düşünülürse Süleyman Ağa'nın elinden geçen 100.000 kuruşun önemi ortaya çıkmaktadır. Zira Süleyman Ağa, incelenen dönemde, mukataa işletmeciliğinin ruhuna uygun olarak devletin istediği, başta asker olmak üzere, güherçile gibi daha birçok levazımatı bu paralarla tedarik etmiştir. Bu

[776] *MAD.d.* 9508: s. 175'teki kayda göre, Süleyman Ağa Ilgın mukataasında 1783-1801 yıllar arasında; Hüseyin Bey b. Yeğen Ali Paşa, Hasan Bey b. Yeğen Ali Paşa, Ali Efendi, İbrahim Efendi, Seyyid ?, Mehmet İslam Ağa ve Mehmet Arif adındaki İstanbullu ortaklarıyla çalışmıştır. Süleyman Ağa, kurduğu bütün ortaklıklarda yarı hisseyle en büyük paya sahip olmuştur. Süleyman Ağa'nın ortak olmasıyla mukataanın potansiyel muaccele bedeli, 20.200 kuruşa yükselmiştir. Süleyman Ağa'nın herhangi bir kefili olmamıştır. Ancak Süleyman Ağa, 1801'de sahip olduğu yarı hissesini kendi isteğiyle 5.000'er kuruşa, es-Seyyid Feyzullah Efendi ve Veli Ağa'ya devretmiştir. Ayrıca yine bu konu ile ilgili 05/10/1801 tarihli *C.ML.* 31671 numaralı başka bir kayıtta, Konya sancağındaki Ilgın ve tevabii mukataasının nısf hissesi malikânecisinin Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa'nın 01/01/1198-26/11/1783'ten 29/12/1215-13/05/1801'e kadar uhdesinde olduğu belirtilmiştir. Ancak Süleyman Ağa'dan miriye olan; 1.169 kuruş 20 akçe yıllık mal ve 1201-1215 yılları arasında yapılan beş sefer için 4.000 kuruş cebelü akçesi toplam 5.169,5 kuruş 26 akçe borcunun tahsil ve irsali istenmiştir.

konularda gösterdiği başarı da onu, idari açıdan sancak beyi statüsündeki mütesellimliğe taşımıştır.

Yeri gelmişken Süleyman Ağa, mali gücünü sahaya nasıl yansıtıyordu? veya bu güç pratikte devlet için ne anlam ifade ediyordu? sorularına da bir cevap vermek gerekir. Bilindiği üzere başbuğ olarak kendi malından topladığı 1.000 kişilik süvari birliğiyle Rus Seferi'ne katılmıştır. Bir askerin nefer başına ortalama masrafı konusunda net bilgilere sahip değiliz. Ancak devlet, genelde savaşa katılamayanlar için ortalama olarak bir nezr fiyatı belirlerdi. Buna göre o dönemdeki kişi başı nezr bedeli 25 kuruştu. İşte bu meblağ üzerinden bir hesap yapılacak olursa Süleyman Ağa da taahhüt ettiği 1.000 nefer süvari için muhtemelen 25.000 kuruş nezr bağlamış olmalıdır. Bu meblağ, Tablo 11'e göre, Süleyman Ağa'nın idaresinde bulundurduğu mukataalardan devlete ödenen, bir yıllık verginin yarısı kadardı. Bu da sadece Süleyman Ağa'nın kendi çapında, devlete sağladığı katkının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Süleyman Ağa'nın yaptığı voyvodalıklar, mültezimlikler ve malikânecilik faaliyetlerin hacmi göz önünde bulundurulduğunda bu işlerin iki ayağı olduğu anlaşılmaktadır. Birincisi Süleyman Ağa'nın, bir mukataayı iltizama veya malikâneci olarak satın alırken merkezle geliştirdiği ilişkilerin boyutudur. İkincisi ise işlerin yerinde yürütüldüğü saha faaliyetlerinin organizasyonu konusudur. Süleyman Ağa'nın iltizama aldığı ve malikânecisi olduğu mukataaların Karaman eyaletininin önemli bir kısmını kapsadığı düşünülürse onun bütün işleri kendi başına yaptığı düşünülemez. Bu kadar büyük bir alanda faaliyet yürütmek için hem merkezde hem de sahada etkin olması gerekmektedir.

Buna göre, Arapzade Süleyman Ağa, merkezle kurulan mali ilişkiler bağlamında, muhtemelen merkezi ölçekte faaliyet gösteren Salzmann'ın deyimiyle bir "*malikâne firması*"nın[777] parçası olmalıdır. Zira iltizamına aldığı ve malikâneciliğini yaptığı mukataaları tasarruf edenlerin kimlikleri, bu hususun en büyük göstergesi olarak görülebilir. Nitekim Süleyman Ağa voyvodalığını yaptığı Esbkeşan'da ilk önce Esma Sultan ile dolayısıyla onun kethüdası Mehmet Çelebi'yle daha sonra da valide sultanlarla yani onların işlerine bakan kethüdalarıyla; Bor ve Budaklı'da Gül Ahmet Paşazade Ahmet Bey, Esma Sultan'nın kethüdası Osman Ağa, Şeyhülislam kethüdası Mustafa Efendi ve çukadar-ı sani Süleyman Efendi'yle; Konya Mirabiye'de Seyyid Ahmet Efendi'yle; Konya İhtisap ve Resm-i Kantar'da İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa ve yine Seyyid Ahmet Efendi'yle; Bozulus'ta Şerif Mehmet Efendi ve

[777] Salzmann, *aynı makale*, s. 232.

es-Seyyid Mehmet Efendi'yle; Adet-i Ağnam'da da Şerif Mehmet Efendi ve es-Seyyid Mehmet Efendi'yle çalışmıştır. Süleyman Ağa malikâneciliğini yaptığı Ilgın mukataasında ise 1783-1801 yıllar arasında; Hüseyin Bey b. Yeğen Ali Paşa, Hasan Bey b. Yeğen Ali Paşa, Ali Efendi, İbrahim Efendi, Seyyid ?, Mehmet İslam Ağa ve Mehmet Arif'le ortaklık kurmuştur. Hatta Süleyman Ağa'nın Ilgın mukataasını kefil göstermeden satın alması, onun hem zenginliğinin ve nüfuzunun hem de merkezin ona olan güveninin işareti sayılabilir. Ancak kendisi devamlı sahada olduğu için muhtemelen anılan kişilerle irtibatı sağlayacak ve kendisine vekâlet edecek yakın bir adamını İstanbul'da bulundurmuş olmalıdır[778].

Süleyman Ağa'nın hacim ve nitelik bakımından bu kadar geniş bir alanda faaliyet göstermesi, sahada da etkin bir iş organizasyonunu gerekli kılmıştır. Süleyman Ağa'nın merkezdeki firmayla çalışmasını sağlayan belki de en önemli sebep, kurduğu bu organizasyon olabilir. O halde Süleyman Ağa'nın sahada kurduğu bu iş ağının temelinde ne vardı? sorusunu cevaplamak gerekir. Bu hususta verilebilecek en muhtemel cevap, Süleyman Ağa'nın Atçeken boy beyliği görevinde bulunması ve bunun anılan ortamın oluşmasında referans noktası teşkil etmesi olabilir. Zira devlet, yukarıda da ifade edildiği gibi, dağılan Esbkeşan ve Bozulus reayasını vatanlarına döndürmek ve yoğunlaşan seferler neticesinde artan kapusuz eşkıyasının baskısını azaltmak üzere, Atçeken boy beyi olduğu için 1775'te onu Esbkeşan voyvodası yapmıştır. Ardından yukarıda zikredildiği üzere, üstlendiği her bir görevi yerine başarıyla getirmiş olması da onu, daima bir üst seviyeye taşımıştır. Bu çerçevede onca işin idaresinde Süleyman Ağa, başta yakın akrabalarından oluşan vekilleri olmak üzere, diğer aşiret mensuplarından da yardım almış olmalıdır[779].

---

[778] Nagata, *Muhsinzade,* s. 133-136'da Nagata, Larende ayanı Zeynelabidin Ağa'nın hükümet merkezinde kapıkethüdası olduğunu belirtmektedir. Nagata, ayanların hükümet merkezinde kapıkethüdası bulundurmalarının yanında, valilerin hizmetinde olan adamları veya akrabalarının da olduğunu ifade etmektedir.

[779] 15/07/1789 tarihli *C.AS.* 36453'deki kayda göre, Süleyman Ağa güherçile mübayacısıdır. Ancak Süleyman Ağa binbaşı olarak sefere memur olduğundan, "*Esbkeşan voyvodası vekilinin*" kontrolünde, lazım olan mahallere re'sen ve müstakil olarak güherçile mübayaacısı tayin edilmesi istenmiştir. Şafakcı, *aynı tez,* s.152'de Süleyman Ağa'ya, 1792-1794 yılları arasında emaneten Bozkır Madeni eminliği görevi verilmiştir. Buna ilaveten 18/09/1793 tarihinde, Bereketli madeni de Bozkır madenine bağlanmıştır. Bu iki madenin emanetine de Arapzade Süleyman Ağa atanmıştır. Fakat Süleyman Ağa, Bozkır madenini, "*vekili Muhammed Memiş*" aracılığıyla idare etmiştir. Yukarıda bu kişinin oğlu olduğu belirtilmişti. 02/07/1795 tarihli *KK.d.* 3188: s.43'teki kayda göre, Adet-i Ağnam mukataasının 01/03/1204-12/03/1790 tarihinden itibaren, malikanecileri Ruznamçeci Mehmet Şerif'in oğulları ile Malikâne Halifesi es-Seyyid el-Hac Mehmet Emin olmuştur. Süleyman Ağa, daha önceden bu mukataanın voyvodalığını 01/03/1202-12/03/1788'den itibaren bir yıllığına iltizama almıştır. Yeni mültezimlerle Süleyman Ağa arasında yıl sonunda görülen hesapta, Süleyman Ağa 2.000 kuruş alacağının kaldığını iddia etmiştir. Ancak yapılan araştırma neticesinde böyle bir paranın Süleyman'ın "*vekili Eyüp*" tarafından tahsil edildiği ortaya çıkmıştır.

Onun kişisel özellikleri de bu iş ağının kurulup yaygınlaşmasında en büyük paya sahip olmuştur. Zira Süleyman Ağa'nın, bu görevler sırasında, yaptığı işe halel getirecek düzeyde, olumsuz hareketi olmadığı gibi bunları korumak ve elinde tutmak için mücadele etmekten sakınmamıştır. Örneğin hatırlanacağı üzere, kariyerinin ilk yıllarında, Mihalıçlı Ahmet Ağa ve belgede tam olarak ismi zikredilmeyen Nakipoğlu, Bölükbaşı Deli Hüseyin adındaki eşkıyayı da yanlarına alarak mukataadan bazı kişileri, Esbkeşan voyvodası olmaları konusunda tahrik etmişlerdi. Ancak anılan kişilerin bu girişimi, Süleyman Ağa'nın dirayeti sayesinde, başarılı olamamış ve onun voyvoda olmasını engelleyememişlerdi[780].

Şimdi de sahadaki bu organizasyon nasıl işliyordu? sorusuna cevap vermek gerekir. Bilindiği üzere, Süleyman Ağa'nın kurduğu iş ağı, Karaman eyaletine yayıldığından, oldukça zahmetli ve zaman alıcı idi. Bu yüzden de işini bilen çok sayıda elemana ihtiyaç vardı. Bu çerçevede, sahada işlerin nasıl yürüdüğünü gösteren, 1834 tarihli bir belge bulunmaktadır[781]. Bu belgeden hareketle, bir reayanın ne kadar ve nelerden vergi verdiği, voyvodanın bu vergiyi nasıl topladığı, onun yardımcılarının kimler olduğu, bir yerden vergi toplamanın ne kadar sürdüğü, voyvoda ve adamlarının masrafının miktarı gibi konular aşağıda tablo haline getirilmiştir (bkz. Tablo 12).

[780] 10-19/04/1776 tarihli *A.DVNS.AHK.KR.* 13: s.217-218.

[781] 08/07/1834 tarihli *D.BŞM.d.* 42205'teki kayda göre, Darphane'ye bağlı Esbkeşan hassı eski voyvodası kapıcıbaşılarından Zeynelabidin Bey, 1833 yılında bu görevi sırasında; Turgud, Eskiil, Obruk, Süleyman Hacılı, Divle, Ağcaşehir, Kulu, Kozanlı, Hamza Hacılı, Armudlu, Gözlü, Gubbiye karyeleri ile İzzeddin Cemaati ve Bozulus Türkmeni reayasının vergilerini tahsil etmiştir. Ahali "*emvâl-i mîriye ve rüsûmât-ı masâde*" diye alınan, 161.349 kuruşluk tahsilata olağan diyerek itirazda bulunmamışlardır. Ancak, "*cerayim*" adı altında alınan, 128.359 kuruşun fazladan alındığını belirtmişlerdir. Bu belge Süleyman Ağa ile ilgili olmasa da sahada işlerin nasıl yürüdüğü hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Tablo 12: 1834'te Esbkeşan Mukataasından Toplanan Vergiler ve Toplanma Süreleri

Tahsilat yapılan yerin adı	Voyvodanın devlet adına yaptığı tahsilatlar (Kuruş)				Voyvodanın Vergilendirme Masrafları (Kuruş)			Verilen diğer hizmetler (Kuruş)			Toplam (Kuruş)	Genelde Mal Dışında Alınanların Mala Oranı
	Mal-ı miri	Harc-ı esb, Esb baha (1 at 1000 kuruş), Hilat baha ve ikramiye adı altında toplanan diğer vergi ve harçlar	Toplam Tutar	Mal Dışında Alınanların Mala Oranı	Kalma süresi (Gün)	Arpa, saman, taamiye, kahve ve tütün ile hediyeler	Mal Dışında Alınanların Mala Oranı	Tahsildariye	Voyvodanın katibine, kethüdasına, mübaşirine, kavasına ve çavuşlarına verilen hizmet	Mal Dışında Alınanların Mala Oranı		
Turgud karyesi	15,000	2,000	17,000	13%	8	1,100	7%	250	2,719	18%	**21,069**	**40%**
Eskiil karyesi	14,000	2,840	16,840	20%	17	3,500	25%	450	1,727	12%	**22,517**	**61%**
Obruk karyesi	5,000	150	5,150	3%	8	2,100	42%		1,266	25%	**8,516**	**70%**
Süleyman Hacılı karyesi	2,500	250	2,750	10%	7	1,850	74%		300	12%	**4,900**	**96%**
Divle kazası	6,000	5,800	11,800	97%	10	2,100	35%		3,200	53%	**17,100**	**185%**
Ağcaşehir karyesi	5,500	1,500	7,000	27%	13	2,800	51%		1,700	31%	**11,500**	**109%**
Kulu karyesi	9,000	1,500	10,500	17%	15	3,250	36%	250	1,938	22%	**15,938**	**77%**
Kozanlı karyesi	4,500	700	5,200	16%	14	2,700	60%	100	1,750	39%	**9,750**	**117%**
İnevi karyesi (Kozanlı ile)	1,500	360	1,860	24%	4	800	53%			0%	**2,660**	**77%**
Hamza Hacılı karyesi	5,500	1,500	7,000	27%	8	1,500	27%		1,500	27%	**10,000**	**82%**
Armudlu karyesi	14,000	2,000	16,000	14%	?	4,250	30%	250	1,777	13%	**22,277**	**59%**
İzzeddin cemaati	4,000	750	4,750	19%	20	2,700	68%	100	589	15%	**8,139**	**103%**
Gözlü karyesi	2,000	110	2,110	6%	7	2,901	145%		707	35%	**5,718**	**186%**
Gubbiye karyesi	500	50	550	10%			0%		215	43%	**765**	**53%**
Emirgazi karyesi (Gubbiye ile)	500		500	0%			0%			0%	**500**	**0%**
Toplam	**89,500**	**19,510**	**109,010**	**22%**	**131**	**31,551**	**35%**	**1,400**	**19,388**	**22%**	**161,349**	**80%**

Bu tablo, *D.BŞM.d.* 42205'e göre Temel tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 12'de de görüldüğü üzere, sadece Esbkeşan mukataasından vergilerin toplanması bile üst üste toplandığında tam 131 gün sürüyordu. Bu durumda Adet-i Ağnam başta olmak üzere yukarıda anılan mukataaların büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda Süleyman Ağa'nın aynı anda iş yapabilme kapasitesine sahip, birden fazla elemana ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Süleyman Ağa'ya vekili dışında kâtip, kethüda, mübaşir, kavas ve

çavuş gibi elemanların[782] da yardım ettiği görülmektedir. Anlaşılan o ki, böyle bir iş dağılımının varlığı, her bir iş için başta yakın akrabaları olmak üzere, firma gibi çalışan Süleyman Ağa'nın, birçok kişiden niçin yararlandığını ve sahadaki onca işi nasıl yürüttüğünü ortaya koymaktadır.

4.5. MÜTESELLİMLİĞİ VE DİĞER GÖREVLERİ

Süleyman Ağa, 1784-1813 yılları arasında, yedi defa vali gelinceye kadar ona vekâleten Konya mütesellimi olmuştur (bkz. Ek 2). 1784'teki ilk mütesellimliğine Konya ahalisinin "… *istirhâmları* …" isteği ve Konya valisi Hasan Paşa'nın da "… *ibrâmıyla* …" çok üstelemesiyle getirilmiştir[783]. Daha sonra sırasıyla, 1795[784], 1800[785], 1807[786], 1808'de iki defa[787] ve 1813[788] yıllarında da Konya mütesellimliği yapmıştır. Bu sırada işlerini takip edebilmek için bir ev satın almıştır[789]. Arapzade Süleyman Ağa, Konya mütesellimliği dışında da idari görevler üstlenmiştir. Buna göre, 1792-1794 yılları arasında emaneten Bozkır Madeni eminliği görevi verilmiştir. İlaveten 1793 tarihinde, Bereketli madeni de madene bağlı kazaların serbestiyeti ile ahalinin aralarındaki anlaşmazlıkların çözümünün maden emininin bilgisi dâhilinde görülmesi gibi madenlerde geçerli olan şartlar hatırlatılarak Bozkır madenine bağlanmıştır. Bu iki madenin emanetine de Arapzade Süleyman Ağa atanmıştır. Fakat Süleyman Ağa, Bozkır madenini aynı zamanda oğlu da olan vekili Muhammed Memiş aracılığıyla idare etmiştir[790]. Diğer taraftan 1797-1798'de Niğde mütesellimliği de yapmıştır[791]. Bu esnada Niğde Bereketli

---

[782] Anılan görevliler hakkında geniş bilgi için bkz. Kaya, *aynı tez*.

[783] 25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1'deki kayda göre, Süleyman Ağa Konya mütesellimi olunca güherçile mübayaacılığı görevini bırakmak zorunda kalmıştır. Ayrıca 13/09/1784 tarihli *KŞS* 064: 017/2 ve 15/09/1784 tarihli *KŞS* 064: 018/1'deki kayıtlar da Süleyman Ağa'nın Konya mütesellimliği buyruldusudur. Buna göre, Hasan Paşa İçil'den gelinceye kadar Esbkeşan voyvodası Arap Ağazade Seyyid Süleyman mütesellimliğe getirilmiştir.

[784] 06/09/1795 tarihli *KK.d.* 7510: 116/1 ve 15-24/09/1795 tarihli *KŞS* 066: 074/1 numaralı kayıtlar Süleyman Ağa'nın Konya mütesellimliği ile ilgilidir. Buna göre, Ebubekir Paşa gelinceye kadar Esbkeşan voyvodası Arap Ağazade Seyyid Süleyman mütesellimliğe getirilmiştir.

[785] 04/08/1800 tarihli *KK.d.* 7510: 175/3. Buna göre, Seyyid Ahmet Paşazade Seyyid Alaaddin Paşa gelinceye kadar Esbkeşan voyvodası Arap Ağazade Seyyid Süleyman mütesellimliğe getirilmiştir.

[786] 21/10/1807 tarihli *KK.d.* 7510: 241/1 ve 24/10-01/11/1807 tarihli *KŞS* 068: 080/1-2. Buna göre, el-Hac Ali Paşa gelinceye kadar Esbkeşan voyvodası Arap Ağazade Seyyid Süleyman mütesellimliğe getirilmiştir.

[787] 27/11/1808 tarihli *KK.d.* 7510: 247/2 ve 08-17/01/1809 tarihli *KŞS* 069: 168/1-2'deki kayıtlara göre, el-Hac Mehmet Hakkı Paşa gelinceye kadar Esbkeşan voyvodası Arap Ağazade Seyyid Süleyman mütesellimliğe getirilmiştir.

[788] 16/03/1813 tarihli *KŞS* 102: 113/2. Buna göre, Ali Paşa gelinceye kadar Esbkeşan voyvodası Arap Ağazade Seyyid Süleyman mütesellimliğe getirilmiştir.

[789] 06/10/1784 tarihli KŞS 064: s.037/3'deki kayda göre, Esbkeşan mukataası voyvodası es-Seyyid Süleyman Ağa, Debbağhane mahallesinde 350 kuruş değerindeki bir evi Hacı Emrullah bin Hacı Ahmet'ten satın almıştır.

[790] Şafakcı, *aynı tez,* s.152.

[791] 12/04/1796 tarihli *KK.d.* 7510: 145/4'teki kayda göre, Kili Muhafızı Bağdadi Ahmet Paşa'nın Niğde mutasarrıflığı sırasında, 04/10/1212 tarihinde, Paşa Kili muhafızlığı görevinde devam ettiği için 01/10/1212 tarihinden itibaren, Esbkeşan voyvodası Arap Ağazade Seyyid Süleyman Niğde mütesellimliğine getirilmiştir. 29/12/1798-07/01/1799 tarihli *KK.d.* 7510: 153/4'deki kayda göre, Niğde Bereketli Madeni Emini Süleyman Ağa'nın gümüş ve kurşunu israf ettiği ve reayaya baskı uyguladığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine, Darphane Nazırı Mir Mustafa, bir takrirle Süleyman Ağa'nın görevden azlini istemiştir. Süleyman Ağa yerine, Niğde

Madeni emaneti, Niğde müteselliminin tasarrufuna verilmiştir. Böylece Süleyman Ağa ikinci defa Bereketli Madeni eminliği görevinde bulunmuştur[792]. Öyle anlaşılıyor ki, Süleyman Ağa'nın başarıyla yerine getirdiği herbir görev, şehirde ve kırda hatta başka bir şehirde ona ilave idari, mali üstünlük sağlamıştır.

Süleyman Ağa idareciliği sırasında genel anlamda bu görevlerin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede hükmettiği bölgedeki idari, mali, askeri, adli ve sosyal işlerin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaya çalışmıştır: İdari olarak görev yaptığı yerlerin asayişi[793], yol güvenliği[794], menzillerin korunması[795] ve dağılan reayanın iskân işlerinde[796] önemli görevler üstlenmiştir. Mali olarak reayanın ödemesi gereken vergileri

sakinlerinden el-Hac Fazlı, 1213 Martından itibaren ihale ile bir yıllığına, hem maden emini hem de maden eminliğine bağlı bulunan Niğde müteselliimi olarak görevlendirilmiştir. Bu kayıt da gösteriyor ki, Niğde müteselliimi olan kişi, aynı zamanda Bereketli Madeni'nin de eminliğini yapmaktadır.

[792] Bereketli Madeni'nin Bozkır Madeni'ne bağlanması ve Niğde müteselliimliğine ilhak edilmesi için bkz. Şafakcı, *aynı tez,* s.45-48.

[793] 27/01/1809 tarihli *KŞS* 069: s.164/1. Konya naibine, müteselliimine, Aladağ ayanı, Karaman ve Esbkeşan voyvodalarına hitaben; Eşkıyadan olup birçok suç işlemiş olan Bayburtlu Hasan'ın bir an önce yakalanması ve mallarına el konulması ve sahiplerine iade edilmesi istenmektedir. 20/04/1800 tarihli *C.ZB.* 2998 numaralı başka bir kayıtta, Esbkeşan hassı dâhilinde birkaç senedir kışlamak için sakin olan Şeyhbezenli Kürdleri, etraftan ve kendi aşiretlerinden hayvan çalmışlardır. Ayrıca ödemeleri gereken yapağı ve kıl resmi, rüsum-ı kışlak ve öşür gibi vergileri de ödememişlerdir. Merkezden bu tür olumsuzlukların, ilgililer tarafından ortadan kaldırılması istenmiştir.

[794] 15/04/1771 tarihli *AE.SMST.III.* 13127'deki kayıtta Adana'dan zahire satın alınmasına memur Hademe-i Devlet-i Aliyyeden Süleyman, elindeki hazine ile yollar güvenli olmadığından Konya'da kalmıştır. Bunun salimen irsaline dair Esbkeşan voyvodasına hüküm gönderilmiştir. Osmanlı'da yine aynı kapsamda sürre alayı ve hacıların yol güvenliği de ayrıca üzerinde durulan bir konu idi. Bundan dolayı bu konuda birçok ferman yayınlanmştır. Örneğin 17-26/06/1749 tarihli *KŞS* 057: s.148/1'deki kayıtta başta valiler olmak üzere, sürre ve hac yolları üzerinde bulunan bütün müteselliimler, voyvodalar, kethüda erleri, yeniçeri serdarları ve ayanlar hacıların güvenliğini sağlamakla görevlendirilmişlerdir.

[795] Şafakcı, *aynı tez,* s.157.

[796] 15/01/1775 tarihli *C.SM.* 6667'deki kayda göre, Esma Sultan uhdesinde olan Esbkeşan mukataası reayasından bazıları kapusuz eşkıyasının zulmunden kaçarak Anadolu, Sivas, Karaman, Aydın, Konya ve Larende gibi mahallerin evkaf ve ayan çiftliklerinde yerleşmeye başlamışlardır. Ayrıca buralardan ayrılmamak için seyyidlik ve askerlik iddiası ile birer hüccet alarak malının ziyanına sebep olmuşlardır. İlgililerden Atçekenlerin, bir an önce vatan-ı aslilerine iskân edilmeleri istenmiştir. 21/01/1781 tarihli *C.ML.* 29369'da numaralı başka bir kayıtta, Esma Sultan malikânesinden Esbkeşan mukataasına bağlı Turgud kazası reayası, Voyvoda Seyyid Süleyman'ın kaimesine göre; 1192 senesine mahsuben ödemeleri gereken mal-ı mirilerini ödemişlerdir. Ancak mevcut baskıya dayanamayarak kimi Bolvadin'e (50 haneden fazla) kimi de Akşehir taraflarına gitmişlerdir. Zikredilen yerlere giden reayanın bir kısmı vergisini öderken diğerleri ise oradaki ayanları arkalarına alarak ödemeyi reddetmişlerdir. Bu durumun diğer reayaya da sirayet etmemesi için bir an önce reayanın eski köylerine yerleştirilmesi ve kalan borçlarının da tahsil edilmesi gerekmektedir. Borçların tahsilinde ise ellerinde eda tezkiresi olmayanlardan tahsili hususunda Anadolu valisine, Kütahya ve Bolavadin kadılarına hüküm gönderilmiştir.

toplamıştır[797]. Toplanan bu vergileri, devletin istediği yerlere havale etmiştir[798]. Ayrıca valiler adına toplanan imdadiyeler konusunda, valilere gerekli yardımı yapmıştır[799]. İltizama aldığı her bir görevin ücretini ödemiştir. Örneğin, mütesellim olmak için "*müteselliмlik mahiyesi veya şehriyesi*" [800] denilen bu ücreti ödemiştir[801]. Ancak üstlendiği bu görev sırasında, hakkında,

[797] 14/06/1796 tarihli *C.ML.* 2100'deki kayda göre, Esbkeşan mukataası 8.133 kuruş mal 2.000 kuruş muaccele ile Esma Sultandan sonra 1789 yılında tasarruf edilmediğinden Darbhane-i Amire tarafından zaptolunmuş ve Bozkır Madeni mukataası emini Seyyid Süleyman'a iltizama verilmiştir. Hazineye gönderilmesi gereken yıllık malın 1.362 kuruşu, Karaman'da Mevlana'nın Validesi Türbesi'nin tamiri için harcanmıştır. Ancak, türbe şeyhi tarafından harcandı belgesi gelmemiştir. Geriye kalan 6.771 kuruşun, Esbkeşan voyvodası marifetiyle, maden emini tarafından mı tahsil edildiği yoksa reaya zimmetinde mi kaldığının araştırılması istenmektedir. Zikredilen meblağ tahsil olunmayarak reaya zimmetinde kalmış ise voyvoda tarafından serian tahsili ve durum hakkında sağlıklı bir bilgi verilmesi husunda Esbkeşan mukataası reayasının bulundukları mahallerin kadılarına, naiplerine ve Esbkeşan voyvodasına hitaben hüküm gönderilmiştir.

[798] 03/09/1788 tarihli *C.ML.* 21793. Kethüda Mehmed'in sunduğu deftere göre, Esbkeşan mukataası malikânecisi Esma Sultan'nın vefatıyla, mukataa miriye rücu etmiştir. Esbkeşan mukataasının toplam 18.958,5 kuruş yıllık iltizamından; tersaneye 2.110 ve 4.500 kuruş gönderildikten sonra, zimmetinde kalan 12.348,5 kuruşun tahsili ve hazineye gönderilmesi hususunda Arapzade Seyyid Süleyman'a, Konya kadısına ve mübaşire hüküm gönderilmiştir.

[799] 18/11/1777 tarihli *KŞS* 063: s.104/1'deki kayda göre, Konya'daki kazaların kadıları, naibleri, Konya'dan deve ihracına memur zat, ayan, zabit ve iş erlerine gönderilen ferman suretidir. 1777'de Esbkeşan mukataası voyvodası Seyyid Süleyman'ın arzıyla kayıtlara geçmiştir. Yine Konya ayanı, kazalara deve dağıtımı sırasında daha önce olduğu gibi bencil bir tutum, kayıttaki orijinal ifadesiyle "*nefsâniyyet-i kadîmelerine râci'*" ortaya koymuştur. Ayrıca ayan, İran saldırısını bahane göstererek Bağdat'taki mühimmat, cebehane, zahire ve levendat giderlerini karşılamak amacıyla yine fazladan 63 deve daha talep etmiştir. Kaldı ki bu husus daha önce 03-12/04/1774'te gönderilen bir fermanla çözüme kavuşturulmuştu. Neticede son gelen fermana göre Esbkeşan reayası hissesine düştüğü iddia edilen 80 deve yerine önceden olduğu gibi 17 deve vermesi ve kalan 63 devenin de diğer kazalara dağıtılması kararlaştırılmıştır.

[800] Özkaya, *aynı eser*, s. 150.

[801] 30/01/1785 tarihli *KŞS* 064: s.138/1'deki kayda göre, Esbkeşan voyvodası Arap Ağazade es-Seyyid Süleyman Ağa'nın Konya mütesellimliği sırasında topladığı ve harcadığı kalemler şunlardır. 07/08/1784 tarihinde Çerkes Hasan Paşa'nın tayini ile mütesellim olan Esbkeşan voyvodası Arapzade Seyyid Süleyman'ın müstehak olduğu gelir defteridir. Mütesellimlik şehriyesi 3.500 (senede üç taksit?), Hotamışlı Türkmeni'nden rüsumiye 200, İnsuyu kazasından rüsumiye 200, Kadınhanı rüsumiyesinden 180, Suvaruk rüsumiyesinden 500, Araplar mahallesinden yeniçeri maddesinden 100, Bor kazasından rüsumiye 500, Nefs-i Konya kazasından 1. taksit mal 1.356, Arap maddesinden 100, Pirlevganda kazasındaki han maddesinden 140, Konya ahalisinden deve kıymeti 320, Konya sakini zimmilerin şen' maddelerinden 500, şehir yakınındaki değirmenlerin yoklamasından 350, gece halinde menkule olan avret maddesinden 1.500, Aksaray sancağının hazeriyesinin 1. taksiti ile cizyesi 1.000, Karacadağlı Sarılıhacı hamrdan 300, Karapınar'dan rüsumiye 400, Bozca karyesinden 250, Aladağ kazası ayanlığı hususundan ber-mutad rüsumiye 2.500, mahallelerin ve köylerin tayyaratı 800, Sille karyesinden rüsumiye 300, Karaarslan karyesinden rüsumiye 300, Gaferyad kazası hazeriye 1. taksit ve ayanlığından 1500, Muhsinzade Çerağı Ahmet Ağa'dan 200, Larende sakini zimmilerin vaki olan maddelerinden 1.400, Karkınoğlu Hacı Ahmet'ten 300, gece halinde kolda alınan uşaklardan 500, Silahi? zimmilerin rüsumiyesi 1.000, Derviş Abdurrahman maddesinden 60, Kırili hazeriye ve sairesinden 500, Beyşehri hazeriye ve sairesinden 800, Larende kazası 1. taksitinden 1.000, Velidoğlu maddesinden 270, Molla Ali uşağından 150, İsmil karyeli Budakoğlu'ndan 140, Aşiranlı? Kara Ebubekir ve avenesinden 500, Kuşkondu mahallesi hususundan 600, Tagur? karyesinde olan maddeden 400, Konya zimmilerinin içki definden 250, İlistra karyesi ahalilerinden na-hemvar hareketlerinde koyun? hususundan 600, Hatunsaray nahiyesinin rüsumiyelerinden 600, Bayram Çelebi'den 200 kuruş olmak üzere, toplam 26.266 kuruştur. Süleyman Ağa topladığı bu parayı, Hasan Paşa'nın tahriratıyla; kapu kethüdası saadetlü ağanın çukadarı Hacı Ahmet Ağa'ya 120, cebelü bedeliyesi tahsiline memur çukadar Ali Ağa'ya 30, hazinedarı Ali Ağa'ya harçlık 250, Adana tarafına tatar ağaları Ali Ağa yediyle irsal eylediği 2.250, Ereğli tarafına irsal birle teslim-i hazine itdirdiği kürk 10 adet kıymeti 333, Ereğli tarafına irsal birle teslim-i hazine itdirdiği hilat kaput 10 adet kıymeti 367, canib-i mezkura irsal eylediği niş 10 adet kıymeti 360, Hasan Paşa'nın hazinesine teslim eylediği kürk üç adet kıymeti 90, Hasan Paşa'ya 'alâ-tarîki'l-istidâne bâ-temessük teslim eylediği 5.000, Hasan Paşa'ya 'alâ-tarîki'l-arz ağa-yı selam hazret-i sadâret penâhî İsmail Ağa'ya itâ olunan 650, kapu kethüdası saadetlü Ahmet Ağa'ya poliçe eylediği

haksız para talep ettiğine ve vergilere kanundışı zam yaptığına dair davalar açılmıştır[802]. Askeri olarak kendisinden istenen miktarda asker toplamış[803] ve onların başında savaşlara katılmıştır[804]. Ayrıca askeri ihtiyaçların karşılanmasını[805] ve bölgede çıkarılan güherçilenin salimen baruthaneye ulaştırılmasını sağlamıştır[806]. Hatta baruthaneye güherçile sağlama işi, Esbkeşan voyvodalarının daimi işleri arasında yer almıştır[807]. Süleyman Ağa yaptığı bu hizmetler karşılığında bir yandan kariyer basamaklarını çıkarken öte taraftan yönetim tarafından manevi öneme sahip hediyelerle de ödüllendirilmiştir. Örneğin, Rus muharebelerinden dönüşte, III. Mustafa tarafından taltif edilmiş ve kendisine bir Kur'an-ı Kerim ve savaşta kırılan kılıcı yerine bir kılıç hediye edilmiştir[808]. Adli olarak voyvoda, mütesellim ve maden emini gibi ehl-i örfün yerine getirdiği ilgili kişiyi mahkemeye çıkarma[809],

ba-emr-i meşar? 2.000, Hasan Paşa'ya teslim eylediği kağıt bahası 90, Hasan Paşa'nın hazinelerine ba-yed Hacı Halil teslim eylediği hilat kürk yedi adet, kaput bir adet, niş bir adet kıymetleri 276, hazinedarı Ali Ağa'ya 40 gün zarfında verdiği 160 kile arpa kıymeti 320, Hasan Paşa'nın 79 gün zarfında esnafa olan borcuna ba-hüccet-i şeriyye ecnas-ı zehayir-i mütenevvia bahası 9.297 kuruş olmak üzere, toplam 21.433 kuruşu, Vezir Çerkez Hasan Paşa'nın "… *umûr-ı lâzimesine ve tâ'ife-i esnâfa cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le itâ eylediği* …" işlerine harcamıştır. Süleyman Ağa'nın zimmetinde kalan toplam meblağ "*Sahhü'l-bâkî*" ise 4.833 kuruştur. Ayrıca 21/07/1815 tarihli *C.ML.* 7681'deki kayda göre de Süleyman Ağa'nın oğlu Memiş Paşa'nın ödediği mütesellim aylığı ise 12.000 kuruştu.

[802] 29/08/1791 tarihli *HAT* 10167'deki kayda göre, valide sultan haslarından Esbkeşan mukataası eski voyvodası Arapzade Süleyman Ağa'dan halk şikayetçi olmuştur. Atçekenler, Süleyman Ağa'nın haksız yere aldığı paraların miktarını da belirterek merkeze bildirmişlerdir. Konunun açıklığa kavuşturulması için valide sultan kethüdası yetkili kılınmıştır.

[803] 28/04/1788 tarihli *C.AS.* 33998'deki kayda göre, İstanbul'dan 1.000 nefer süvari ile orduya memur Esbkeşan mukataası voyvodası Seyyid Süleyman'ın bir an evvel askerlerin ismini yazarak orduya katılması gerektiğini bildiren yazı gönderilmiştir.

[804] 18/04/1789 tarihli *C.AS.* 34143.

[805] Şafakcı, *aynı tez,* s.161-162.

[806] Karaman eyaletinden çıkarılan güherçile hakkındaki geniş bilgi için bkz. İnce, *aynı tez*. Ancak Süleyman Ağa'nın güherçile üretimindeki yeri hakkında birkaç öörnek vermek yerinde olacaktır. Örneğin 15/07/1789 tarihli *C.AS.* 36453'deki kayda göre, İstanbul tarafından Esbkeşan voyvodası Arapzade Seyyid Süleyman Ağa, İstanbul Baruthanesi'ne ocaklık (Kenisa-hisar Kazası) ve satın alma (Akşehir, Ilgın, Konya, İsmil, Kilise-hisar, Aksaray, Eskiil) yoluyla güherçile sağlayan karhanelerden, güherçilenin toplanması ve İstanbul Baruthanesi'ne naklinden sorumlu tulmuştur. Ancak Süleyman Ağa sefere memur olduğundan, Esbkeşan Voyvodası vekilinin kontrolünde lazım olan mahallere re'sen ve müstakil olarak mübayaacı tayin edilmesi istenmiştir. Ardından da voyvoda vekilinden, geçen yıldan kalan bir miktar (8.500 kuruş) para ile yeni yıla ait 100.000 vukıyye güherçilenin birlikte toplanarak baruthaneye teslimi istenmiştir. Yine 29/09/1805 tarihli *C.AS.* 43059 numaralı başka bir kayıtta, İstanbul Baruthanesi'nde yapılacak barut için Eskiil kazasından toplanan 30.600 kıyye güherçile, kıyyesi 69 akçeden alınarak Kapucubaşı Halimzade Ahmed Ağa tarafından, Hotamış aşiretinin develeriyle (29/09/1805 tarihli *C.AS.* 43313) taşınıyordu. Ancak 1220 mali yılından sonra, bu işi Esbkeşan voyvodası Arapzade Süleyman Ağa'nın yüklendiğine dair hüküm gönderilmiştir.

[807] 15/02/1828 tarihli *KŞS* 074: s.093/2.

[808] Uz-Kaya, *aynı makale*, s. 436.

[809] 18/09/1796 tarihli *KŞS* 067: s.200/1'deki kayda göre, mütesellim ve ilgili voyvodalara, Konya ve çevresinde suç ve kabahat işlemeye cesaret edenlerin yakalanıp yargıya teslim edilmesi emredilmiştir.

cezaların infazı[810], teftiş[811], kanuna muhalif işyerlerini kapatma[812], malların müsadere edilmesi ve muhallefat ile ilgili görevleri[813], ifa ettiğine dair henüz herhangi bir belge tespit edilememiştir. Sosyal hizmet bağlamında ise daha önce zikredildiği üzere, Eskiil kazasına bağlı Bağluca, Eğin ve Gene'de üç adet cami yaptırmıştır[814].

Süleyman Ağa, gerek devlet gerekse çevresindeki hemen hemen bütün ehl-i örf ve iş ortaklarıyla iyi ilişkiler içinde olmaya çalışmıştır. Hatta bu ilişkilerini eşkıya denilen kişilerle de sürdürmüştür. Ancak Süleyman Ağa'nın, devlet, ehl-i örf ve malikânecilerle geliştirdiği ilişkilerin odağında her zaman halkla kurduğu diyalog olmuştur. Zira halkla kurulan olumlu veya olumsuz diyaloglar, Süleyman Ağa'nın diğerleriyle olan ilişkisinin çerçevesini belirleyerek onun kariyerinde etkili olmuştur. Nitekim Süleyman Ağa'nın halkın huzur içinde yaşamasını sağlaması[815], reayasını eşkıyaya karşı koruması[816], halktan belirlenen miktardan fazla vergi almaması[817] ve almaya çalışanları engellemesi[818], reayayı diğer reayaya karşı koruması[819], sosyal anlamda halka hizmette bulunması[820], reaya tarafından çok sevilmesini

---

[810] 04/02/1768 tarihli *KŞS* 059: s.088/1'deki kayda göre, Yeniil ve Tevabii mukataası voyvodası Veli Ağazade Seyyid Ali'nin özel sorusu üzerine, İstanbul'dan Anadolu, Karaman, Sivas, Halep, Rakka, Erzurum, Diyarbakır, Maraş eyalet merkezleri ile Aydın, İç-il, Kayseri, Ankara, Malatya sancaklarındaki kasabalar ve Nevşehri, Saruhan ve diğer kazaların kadılarına genel bir ferman gönderilmiştir. Voyvoda, kendi bölgesindeki has reaya hakkında, kadısı tarafından verilen kısas, tazir gibi cezaların uygulanmasına, Yeni-il kadılarının dışında diğer ehli örfün de müdahale edip etmeyeceğini sormuştur. Cevaben gönderilen fermanda; 1753 ve 1759 yıllarındaki fermanlar hatırlatılarak bütün has reayasının davalarına, ilgilli yerin kadısı dışında hiçbir ehl-i örfün müdahale edemeyeceği belirtilmiştir.

[811] 09/05/1797 tarihli *KŞS* 067: s.177/1'deki kayda göre, Harameyn ve Alaeddin Vakfı'na ait olan Sille ve Ulusaid köylerinden, başta mütesellimler olmak üzere bazı ehl-i örf, teftiş bahanesiyle, şeriata aykırı şekilde üç beş gün kalıp yiyecek ve aidat alarak ahaliye zulm etmişlerdir. Bu köyler muaf olduğu için ahaliye zulm edilmemesi hususunda emir çıkarılmıştır.

[812] 17/09/1797 tarihli *KŞS* 067: s.162/2'deki kayda göre, ilgili kadı, naip, voyvoda ve ayanlara, enfiyye imal edenlerin cezalandırılması ve imal yelerinin kapatılması emredilmiştir.

[813] 10/02/1796 tarihli *KŞS* 067: s.233/3'teki kayda göre, ilgililerden Hac'dan dönerken ölen Behzadzâde Mustafa'nın mal ve eşyalarının der-i aliyyeye irsali emredilmiştir. Ayrıca 11/09/1798 tarihli *KŞS* 067: s.125/1'de kayıtlı başka bir kayıtta, ilgililerden Konya'da bulunan esir edilen Fransızlara ait ticari malların alınıp sicill-i mahfuza kaydedilmesi emredilmiştir.

[814] Karakaya, *aynı eser*, s. 18-19.

[815] 20/04/1800 tarihli *C.ZB.* 2998.

[816] 10-19/04/1776 tarihli *A.DVNS.AHK.KR.* 13: s.217-218.

[817] 18/11/1777 tarihli *KŞS* 063: s.104/1.

[818] 25/03/1782 tarihli *C.ML.* 30060'daki kayda göre, Karaman eyaletinde Esbkeşan mukataası reayasının mal-ı miri ve raiyet rüsumlarını voyvodalarına vermelerine karşın, adet-i ağnam toplayan tahsildarlar, haksız olarak bu vergileri tekrar talep etmektedirler. Bu durumun yasaklanması hususunda, voyvoda kanalıyla bir arz yazılmıştır. Bu arza karşılık anılan hukuksuzluğun ortadan kaldırılması emredilmiştir.

[819] 10/12/1789 tarihli *KŞS* 101: s.148/1'deki kayda göre, Esbkeşan kadılarına, Esbkeşan voyvodası Seyyid Süleyman'a ve valide sultan kethüdası Mahmut'a gönderilen yazıda; turanlık, askerilik, imamlık, hatiplik, cihat ehli, kethüdazadelik gibi iddialarla mal-ı miri ve raiyyet rüsumlarını vermek istemeyen, valide sultan haslarından olan Esbkeşan ve Bozulus reayalarının söylediklerine itibar edilmemesi istenmektedir.

[820] Karakaya, *aynı eser*, s. 18-19. Süleyman Ağa, Eskiil kazasına bağlı Bağluca, Eğin ve Gene'de üç adet cami yaptırmıştır.

sağlamıştır. Zaten Atçekenlerin desteğini alan Süleyman Ağa, yaptıklarıyla, kalan reayanın da büyük çoğunluğunun desteğini almış olmalıdır.

Ancak halk, haksızlığa uğradığını düşündüğü durumlarda, Süleyman Ağa'yı bile şikâyet etmekten çekinmemiştir[821]. Devlet de gerekli soruşturmanın ardından[822], Süleyman Ağa'ya, uygun gördüğü cezaları vermiştir. Süleyman Ağa'nın aldığı cezalar, genelde sadece kariyeri için olumsuz sonuçlar doğurmuş, bunun ötesine pek geçmemiştir. Örneğin Süleyman Ağa, 1795'te ikinci Konya mütesellimliği sırasında, ahali ile "*hüsn-i mu'âşeret ve zindegânî hâlet-i mergûbesine muvaffak olamadığı*" iyi ilişkiler kuramadığı iddia edilerek bu görevden alınmış, onun yerine Çelikpaşazade İbrahim Bey getirilmiştir[823]. Yine Süleyman Ağa, 1799'da Niğde mütesellimi ve Bereketli Madeni emini iken gümüş ve kurşunu israf ettiği ve reayaya baskı uyguladığı gerekçesiyle bu görevlerden alınmıştır[824].

Yürüttüğü görevler sırasında, dönemin valileriyle iyi ilişkiler kurmuştur. Bu çerçevede geliştirdiği bu ilişkiler sayesinde oğlu Muhammed Memiş'i Karaman valisi Vezir Çarhacı Ali Paşa'nın kethüdası yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim oğlu da bu kanaldan devlet kapısına girerek ikbal basamaklarını bir bir tırmanmıştır. Konya'daki ehl-i örf ile de olumlu ilişkiler geliştirmiştir. Bu ilişkilerin ise genelde mali olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin 1785'te Süleyman Ağa'nın Karaman valisi Vezir Çerkez Hasan Paşa'dan 3.500, Çelikpaşazade İbrahim Bey'den 1.200, nakibüleşraf kaymakamı Yeğenzade Süleyman Efendi'den 1.900, Konya kadısından da 500 kuruş olmak üzere toplam 7.100 kuruş alacağı olduğu kayıtlıdır[825]. Görülen o ki, Süleyman Ağa, hemen hemen Konya'nın bütün ileri gelenlerine borç vermiştir. Bu da onun Konya'daki elitlerle ne tür bir ilişki kurduğu konusunda yeterince açıklayıcı olabilir.

---

[821] 05/02/1785 tarihli *AE.SABH.I.* 7708'deki kayda göre, Esbkeşan mukataası voyvodası olan Eskiil karyesi ahalisinden Arapzade Süleyman Ağa, reayanın malı ve mülkü üzerinde haksız tasarruflar yaparak kanusuzluklara sebebiyet vermiştir. Bu hukuksuzlukların ortadan kaldırılması için reaya dilekçe vermiştir. Merkezden gönderilen yazıda, bu konuda alınması gereken tedbirler belirtilmiştir.

[822] 14/08/1786 tarihli *C.DH.* 15379'daki kayda göre, reaya, Ilgın voyvodası Arapzade Süleyman'ı, kendilerine zulüm yaptığı gerekçesiyle şikâyet ederek konunun araştırılmasını talep etmiştir. 29/08/1791 tarihli *HAT* 10167 numaralı başka bir kayıtta, valide sultan haslarından olan Esbkeşan mukataasının voyvodası Süleyman, Süleyman Konya mütesellimi olduğu için bu görevi İmam Ali Ağa devr almıştır. Voyvodaların halka ne şekilde davrandığını araştırmak için Darphane emini tarafından yerinde bir tahkikat yaptırılmıştır. Buna göre reaya, yeni voyvodadan memnun olmasına rağmen eski voyvoda Süleyman'dan şikâyetçi olmuştur. Reaya, Arapzade Süleyman Ağa'nın haksız yere aldığı paraların miktarını da belirterek merkeze bildirmiştir. Konunun açıklığa kavuşturulması için valide sultan kethüdası yetkili kılınmıştır.

[823] 09/12/1795 tarihli *KŞS* 067: 240/3.

[824] 29/12/1798-07/01/1799 tarihli *KK.d.* 7510: 153/4.

[825] 25/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.137/1'deki kayda göre, Süleyman Ağa'nın ilgili kişilere verdiği borçların Esbkeşan mukataasından elde edilen gelirler olduğu anlaşılmaktadır. Zira anılan borçları, Esma Sultan'ın kethüdası eski divan tevkii Mehmet Çelebi, tayin ettiği mübaşir vasıtasıyla ilgililerden talep edilmiştir.

Süleyman Ağa, gerek voyvodalığını yaptığı, gerekse ortaklık kurduğu malikânecilerle de olumlu ilişkiler kurmuştur. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere, Süleyman Ağa, hem kırda, hem de şehirdeki nüfuzu ve kurduğu iş ağı sayesinde, Karaman eyaletini kapsayacak büyüklüğe sahip mukataaları, fazla bir sorunla karşılaşmadan hemen hemen eş zamanlı olarak idare etmiştir. Bu durum da onun İstanbullu malikânecilerin tercih ettiği bir idareci olmasını sağlamıştır. Örneğin Süleyman Ağa'nın hemen hemen ölünceye kadar Esbkeşan mukataasının voyvodalığını yapması bu kapsamda değerlendirilebilir.

Ancak Süleyman Ağa'nın Konya mütesellimlikleri ve bu hususta yaptığı mücadeleleri diğer ilişkilerinden ayrı bir yere koymak gerekir. Bu çerçevede bu konuyu genel anlamda değerlendirmek yerinde olacaktır. Ek 2'ye göre, Süleyman Ağa'nın 1784'te ilk olarak Konya mütesellimi olmasından 1813'e kadar geçen süre zarfında, Konyalı ayandan toplam sekiz kişinin 25 defa bu görevi üstlendiği görülmektedir. Buna göre doğrudan Konyalı ve sonradan Konya'ya yerleşen ayandan Çelikpaşazade İbrahim Bey 11, Arapağazade Süleyman Ağa yedi, Çelikpaşazade Ömer Bey iki ve Nakipzade Ahmet Tahir Efendi bir defa olmak üzere toplam dört kişi 21 defa Konya mütesellimi olmuştur. Bununla birlikte yakın çevreden de Beyşehir Mütesellimi Ahmet Ağa, Ürgüplü Hacımusazade Memiş Ağa, Anamurlu Sunullahpaşazade Mehmet Bey ve Abdurrahmanpaşazade Abdullah Paşa birer defa bu göreve getirilmişlerdir. Yakın çevrenin ayanlarının gerek tarih gerekse birer defa mütesellim oldukları düşünülürse onların Süleyman Ağa'nın rakibi olarak görülemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu durumda geriye Çelikpaşazadeler ile Nakipzade Ahmet Tahir Efendi kalmaktadır. Nitekim hatırlanacağı üzere, Süleyman Ağa, 1775'te ilk defa Esbkeşan voyvodası olduğu sırada, o zaman da mütesellim olan Çelikpaşazade İbrahim Bey ile ismi tam olarak zikredilmeyen Nakipoğlu lakaplı bir kişi, onu bu görevden edebilmek için türlü entrikalar çevirmişlerdi. Ancak o zaman bunda başarılı olamamışlardı. Öyle anlaşılıyor ki, Süleyman Ağa mütesellimliği sırasında da aynı kişilerle karşılaşmıştır. Bununla birlikte Süleyman Ağa'nın ne Çelikpaşazade Ömer Bey ne de Nakipzade Ahmet Tahir Efendi ile giriştiği mücadeleye dair bir kayıt vardır.

O halde Süleyman Ağa ile Çelikpaşazade İbrahim Bey mücadelesi nasıl gelişmiştir? Bu mücadelede babası paşa ve kendisi de yaptığı askeri yardımdan ötürü kapıcıbaşı[826] olan İbrahim Bey'in açık ara önde olduğu görülmektedir. Ancak Ek 2 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde 1784-1793 arasında, Ömer Bey'in iki kez yaptığı sayılmazsa İbrahim Bey'in sekiz, Süleyman

[826] 13/06/1777 tarihli *C.AS.* 50497'deki kayda göre, Karaman Valisi Yeğen Ali Paşa tarafından donatılıp Bağdat'a gönderilen 500 nefer süvari askerinin başbuğu Çelikpaşazade İbrahim Bey'e kapıcıbaşılık tevcih edilmiştir.

Ağa'nın ise bir defa mütesellim olduğu görülmektedir. Bu dumumda 1793'e kadar İbrahim Bey özelinde Çelikpaşazadeler açık bir üstünlük kurmuştur. Fakat bu tarihten sonra, Süleyman Ağa'nın 1787-1792 yılları arasında yapılan Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki katkısı da göz önünde bulundurulmuş olmalı ki[827], mütesellimlik İbrahim Bey ile onun arasında gidip gelmeye başlamıştır. Bu değişiklikler esnasında, ikilinin kayıtlara geçen, doğrudan bir sürtüşmesi yaşanmamıştır. Ancak Süleyman Ağa'nın, 1795'teki ikinci mütesellimliği sırasında, ahali ile iyi ilişkiler kuramadığı gerekçesiyle, görevi elinden alınarak İbrahim Bey'e verilmiştir[828] (bkz. Ek 2). İşte bu değişiklik de ikili arasında, geçmişten süregelen örtülü bir mücadelenin devam ettiği izlenimini vermektedir. İbrahim Bey'in önceki olayda olduğu gibi bunda da gizli hesaplar peşinde olduğu söylenebilir. Zira Süleyman Ağa'nın önceden Çelikpaşazadelerden daha alt bir statüdeyken birkaç seferde başarı gösterdi diye, kalkıp yeniden mütesellim yapılması, İbrahim Bey için muhtemelen kabul edilebilir bir şey olmamalıdır.

Ancak ne var ki bir süre bu şekilde gidip gelmeler devam ettikten sonra, 1800'lü yıllardan itibaren, doğal avantajları elinde bulunduran Süleyman Ağa'nın, İbrahim Bey'i saf dışı bırakarak Konya'nın yönetimine damga vurduğu anlaşılmaktadır. İbrahim Bey, son mütesellimliğini 1802'de yapmıştır (bkz. Ek 2). Zira aynı yıl, timar sahiplerinden ve halktan fuzuli para tahsil ettiği gerekçesiyle, Burdur'da ikamet ettirilmek istenmiş[829], fakat ayan ve halkın ileri gelenleri[830] ile Karaman valisinin[831] araya girmesi sayesinde, bu cezadan kurtulmuştur[832]. Ne var ki, Konya halkının bir kısmının tepkisini çekmesinden olsa gerek mütesellimlik yarışına bir daha katılamamıştır. Ancak bu hadiselerden sonra İbrahim Bey, Konya mütesellimi olamasa da kariyerinde yükselerek paşa olmuş ve başka yerlerde görev

[827] 28/04/1788 tarihli *C.AS.* 33998'deki kayda göre, İstanbul'dan 1.000 nefer süvari ile orduya memur Esbkeşan mukataası voyvodası Seyyid Süleyman'ın bir an evvel askerlerin ismini yazarak orduya katılması gerektiğini bildiren yazı gönderilmiştir. 18/04/1789 tarihli *C.AS.* 34143'teki kayda göre, daha sonraki sene de Esbkeşan voyvodası Arapzade Süleyman Ağa 1.000 nefer süvari ile orduya azimet etmek üzere olduğundan yollarda bedelleri karşılığında halktan tayinat verilmesi için yol emri çıkarılmıştır.
[828] 09/12/1795 tarihli *KŞS* 067: 240/3.
[829] 01/06/1802 tarihli *C.DH.* 13890.
[830] 01/06/1802 tarihli *C.DH.* 6720'deki kayda göre, Konya'nın kadim hanedan eşrafından olup dergah-ı mualla kapıcbaşılarından Çelikpaşazade İbrahim Bey; ahalinin işlerini görür, fukaranın devlete duasını alırken Burdur'a nefy emri verilmiştir. Bu durum karşısında Konya'nın bütün ayan ve eşrafı, bu emrin uygulanmamasını telep etmişlerdir.
[831] 02/06/1802 tarihli *C.DH.* 6705'teki kayda göre, Konya'da mukim Çelikpaşazade kapıcıbaşılardan İbrahim Bey'in hüsn-i haline dair Karaman valisi, merkeze bir tahrirat göndermiştir.
[832] 08-17/10/1773 tarihli *KŞS 061*: 091/1'deki kayda göre, aslında Ali Paşa'nın mütesellimi Ekmekçizade Mehmet olmasına rağmen, daha önce görev yapan Hüseyin Ağa'nın, halkın teveccühünü "*hüsn-i sülûk, etvâr-ı vücûhiyye ile*" kazandığı için görevinde kalması kararlaştırılmıştır.

almış[833], Konya'daki malikânelerini de işletmeye devam etmiştir[834]. Bu da gösteriyor ki devlet, kendi nazarında önemsiz bir olaydan dolayı, hem sadakatla bağlı birini harcamamış hem de halkın hassasiyetlerini göz önünde bulundurmuştur. Böylece her iki kesimi de dışlamayan, bilakis daha da bağımlı hale getiren bir yol izlemiştir. Şayet devlet, bu olay karşısında kayırmacı veya görmezden gelici bir tutum içerisinde olsaydı, kuvvetle muhtemel taraflardan birinin tepkisiyle karşılaşacaktı. Ama her iki tarafın da pozisyonunu iyi değerlendirerek karar verdiği için böyle bir tepkiyle karşılaşmamıştır.

1803-1813 arasında, özellikle Kadı Abdurrahman Paşa'nın Karaman'a vali olmasından sonra, Konya mütesellimlikleri, daha çok merkezden atanan kişiler veya valinin kendi adamları tarafından yapılmıştır. Ancak bunun iki istisnası olmuştur. Bunlardan ilki Arapzade Süleyman Ağa, diğeri de Nakipzade Ahmet Tahir Efendi'dir. Süleyman Ağa 1807-1813 arasında üç, Ahmet Tahir Efendi ise 1811'de bir defa Konya mütesellimi olmuştur (bkz. Ek 2). Bu çerçevede hemen hemen hepsi dışarıdan gelen mütesellimler olduğu için Süleyman Ağa'nın rekabet edeceği herhangi bir seyfiye kökenli yerel elit kalmamıştır. Ancak tam da geçiş döneminin bittiğini gösterircesine, o güne kadar hiç yaşanmayan ilginç bir durum olmuştur. Zira ilmiye kökenli Nakipzadelerden (bkz. Ek 2), Ahmet Tahir Efendi mütesellim olmuştur. Hatta bundan sonra da ilmiye kökenlilerin mütesellim olması rutin hale gelmiştir. Böylece o güne kadar zımni olarak titizlikle korunan, önemli bir teamül ortadan kalkmış, ilmiye kökenli birinin seyfiye ricaline dönüşebileceği görülmüştür. Ayrıca bu durumun sürekli hale gelmesi, yerel anlamda devletin politikasının değiştiğinin de bir işareti sayılabilir.

Süleyman Ağa'nın, halk nezdinde, "*eşkıya*" tabir edilen kişilerle de ilişkisi olmuştur. Bu konuyu da kapsamlı bir şekilde ele almakta fayda vardır. Zira Süleyman Ağa, sahip olduğu nüfuz ve askeri gücünü, kuvvetle muhtemel kapusuz levendat eşkıyası olarak bilinen bu eski askerlere borçlu olmalıdır. Örneğin Süleyman Ağa, 1785'te Esbkeşan voyvodası iken bir adamını göndererek Konya merkezde yaşayan Atçekenlerin vergisini toplamıştır. Ancak voyvoda vergileri, önceleri levent ve sekban olan Vanoğlu, Bayburdluoğlu ve Vanlı Çırağı Murtazaoğlu gibi eşkıyalar vasıtasıyla tahsil etmiştir. Ayrıca bu eşkıyaların şehir ve köylerde reayaya zulüm etmesine de göz yummuştur. Aslında Süleyman Ağa, bu tür ilişkiler kurmaması yönünde birçok defa uyarılmasına rağmen bunlara pek de aldırış etmemiştir. Halkın bu

[833] 15/02/1809 tarihli *HAT* 23144'teki kayda göre, Çelikpaşazade İbrahim Bey'e vezirlik rütbesi verilerek Alaiye sancağı tevcih edilmiştir.
[834] 27/02/1809 tarihli *C.DRB* 1457. Bozkır Madeni emini olan, vefat ettiği yönünde duyumların alındığı, Çelikpaşazade İbrahim Paşa'nın devlete olan borcunun muhallefatından tahsil edilmesi istenmiştir.

durumdan iyice rahatsız olmasından dolayı, Süleyman Ağa'ya Eskiil'de ikamet etme cezası verilmiştir. Bu işin takibi ile Karaman valisi Çerkez Hasan Paşa görevlendirilmiştir[835].

Bu olaydan daha ayrıntılı bahsetmek gerekmektedir. Buna göre, Süleyman Ağa'nın, halk nezdinde, levent ya da sekbanlarla kurduğu ilişkiler, devlet tarafından olumsuz olarak nitelendirilerek buna bir son vermesi istenmiştir. Ancak devlet, Süleyman Ağa'nın bu ilişkiler neticesinde, halka zarar verdiğini tespit edince ona sadece Eskiil'de ikamet etme cezası vermiştir. Bunun dışında eşkıyaların bu olaydan dolayı herhangi bir ceza aldığına dair bir kayıt yoktur. Burada devletin, eşkıya ile kurulan ilişkide, pek sakınca görmediği ortaya çıkmaktadır. Zira devlet, anılan eşkıyanın önceden levent ve sekban olmasından dolayı, onların yaptığı hukuksuzlukları onaylamasa da, bu talimli güçten Süleyman Ağa kanalıyla gerekli zamanlarda yararlanacağını biliyordu. Nitekim Süleyman Ağa, muhtemelen eşkıya diye anılan güçlerden teşkil ettiği, 1.000 kişilik süvari birliğinin başında, 1788'de[836] ve 1789'da[837] sefere katılmıştır.

Yine yukarıdaki duruma benzer başka bir olay da 1794'te Bereketli Madeni'nin Bozkır Madeni'ne bağlandığı sırada meydana gelmiştir. Bu olayda Süleyman Ağa, etrafına topladığı 500'den fazla eşkıya ile bölgede adam öldürme, ırza geçme ve gasp gibi suçlar işlemiştir. Halk bu durumdan oldukça rahatsız olmuştur. Durumu Darphane nazırına bildirmelerine rağmen, nazır rüşvet aldığı için üzerine düşen görevi yapmamıştır. Bundan dolayı nazır görevden alınmıştır. Bu nazırın yerine başka bir nazır atanmıştır. Neticede eşkıya elebaşlarının yakalanıp hâkim önüne çıkarılması kararlaştırılmıştır[838]. Bu kayıt, Süleyman Ağa'nın bir yandan eşkıya olarak anılan kişilerle ilişkisini sürdürdüğüne, diğer yandan da İstanbul ile kurduğu iyi ilişkilere işaret etmektedir. Devlet, her şeye rağmen, Süleyman Ağa'ya 1796'da Niğde mütesellimliği, 1798'de de yine Niğde mütesellimliği ve ona mülhak Bereketli Madeni eminliği görevlerini vermiştir. Diğer taraftan yukarıda değinildiği üzere, Süleyman Ağa, ya İstanbul'da bulundurduğu bir adamı ya da etkili bir malikâne firmasının elemanı olarak Darphane nazırına bile nüfuz etmeyi başardığı anlaşılmaktadır.

---

[835] 21-30/04/1785 tarihli *KŞS* 064: s.139/2.
[836] 28/04/1788 tarihli *C.AS*. 33998.
[837] 18/04/1789 tarihli *C.AS*. 34143.
[838] 28/07/1794 tarihli *HAT* 8312'deki kayda göre, göreve yeni atanan nazır Mustafa İffet Bey, yaptığı tahkikat neticesinde maden halkına zarar veren eşkıya elebaşlarının Fertekli Hacı Hüseyin, Fertekli Emir Ahmet ve Semendreli Halil olduğunu tespit etmiştir. Bu eşkıyanın faaliyetlerine son vermek için dört yoldan birinin tercih edilmesi istenmiştir. 1- Maden kapatılmalıdır. 2- Sergerdelerin hâkim önüne çıkarılması için yerlerine iade edilmelidir. 3- Bu işin içinde yer aldıkları için başka bir yere sürgün veya orada hapsedilmelidir. 4- Maden emini Süleyman görevden azledilerek başka biri o göreve getirilmelidir. Dairenin önerdiği şıklardan, eşkıyanın yakalanıp hâkim önüne çıkarılması seçeneğinin uygulanması emredilmiştir.

Öyle anlaşılıyor ki, devlet, Süleyman Ağa'nın cezalandırılması konusunda, kâr ve zarar dengesini gözeterek bir taraftan halkın adalete olan güven duygusunu sarsmadan öte yandan bölgede bir boşluk oluşturmadan ona ve eşkıya denilen adamlarına bir takım cezalar vermiştir. Bu cezalar genelde, Süleyman Ağa'nın kariyeri ile ilgili olmuştur. Adamlarına verilenler ise yalnızca elebaşlarıyla sınırlı kalmıştır. Zira devlet, Süleyman Ağa'ya ağır bir ceza vermiş olsaydı, çevresindeki "*eşkıya*" diye nitelenen adamlar, dağılıp giderlerdi. Bu kez de bu dağılan silahlı güç, kontrolsüz bir şekilde hareket eden, potansiyel bir tehlike haline gelirdi. Nitekim bu hususla ilgili olarak birçok olay meydana gelmiştir[839]. Bununla birlikte devlet, Süleyman Ağa'nın kontrolünde olan bu adamların tamamını cezalandırmış olsaydı, bu kez de ayanın çevredeki nüfuzu olumsuz etkilenir, örneğin Süleyman Ağa'dan asker istediğinde bu talep karşılanamazdı.

Kaldı ki ikinci bir yeniden yapılanmaya gidildiği için geçiş döneminde, devletin kapısız eşkıyası ile başı oldukça dertteydi. Bunlara zaten Süleyman Ağa gibi ayanların kontrolü altında olan, başkalarını eklemek istemiyordu[840]. Böylece devlet, kanun dışı işler yapma potansiyeli olan kişileri, Süleyman Ağa kanalıyla denetimi altında tutarak bir nevi sisteme dâhil etmiştir. Barkey'e göre, Osmanlının eşkıya ile kurduğu ilişkiler, Batı tipi merkezileşme modelinin "*çatışma*" temelli yaklaşımı yerine, Batı-dışı tarihleri açıklamak için "*pazarlık*" temelli yeni bir yaklaşım modeliyle açıklanması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre pazarlık, klasik tarih yaklaşımında belirtildiği gibi devletin güçsüzlüğünün göstergesi değil, aksine devletin karşısındaki güç odaklarını merkezle bütünleştirme aracı olmuştur. İşte eşkıya ve devlet arasındaki pazarlığın aracıları da genelde Süleyman Ağa gibi, bölgeyi idare eden mütesellim ve voyvodalar olmuştur. Öyle anlaşılıyor ki devlet, eşkıyaları ayanlar, ayanları da malikâne kanalıyla sisteme dâhil ederek idari ve mali yerelleşmeyi sağlamıştır. Böylece anılan bu iki grup birbirlerine muhtaç şekilde, varlıklarını sürdürmüşler ve bu sayede "*Osmanlı tarzı merkezileşme*" gerçekleşmiştir[841].

---

[839] 09/11/1817 tarihli *HAT* 32869.

[840] 25/12/1774-02/01/1775 tarihli *KŞS* 062: 141/1-2'deki kayda göre, Konya mütesellimi Etmekçizade Mehmet Paşa yaptığı eşkiyalıkları reddetmektedir. Bundan dolayı Beyşehir'den kaçarak Alaiye mutasarrıfı vezir Sadık Paşa'nın yanına sığınmıştır. Oradan da Adana, Halep, Şam ve Mısır taraflarına gittiği haber verilmiştir. Bulunduğu yerde tutuklanıp İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Diğer taraftan Mehmet Paşa'nın leventleri kapısız kaldığı için sefil halde dolaşmaya başlamışlardır. Bu kişilerin bir an önce kendilerine kapı bulmaları istenmiştir. Ayrıca çevrede hâlâ kapusuz levent eşkıyası bulunursa emir gereği, gerekli cezanın icra edileceği belirtilmiştir. Barkey, *aynı eser*, s. 181'de Barkey, leventlerin gerek devlet ordularında doğrudan, gerekse yerel güç sahiplerince dolaylı olarak istihdam edilerek paralı askerlere dönüştüklerini ve devletin askeri çerçevesi içinde örgütlendiklerini belirtmektedir. Barkey'e göre, bu koşullarda eşkıyayı kırsal kesimin bir ürünü olarak görmek zordur. Bu yeni toplumsal tipin üretilmesinde, devletin büyük rolü vardır.

[841] Barkey, *aynı eser*, s. 237-250.

4.6. HANE OLUŞTURMA SİYASETİ

Süleyman Ağa'nın hane oluşturma siyaseti, aslında XVIII. yüzyılın bir özeti gibidir. Bilindiği üzere devlet, XVII. yüzyıl boyunca hasların mukataaya, mukataaların da iltizama ve malikâneye dönüşmesi sürecinde, oluşan boşukları yerel elitlerle kapatmaya çalışmıştır. Bu bağlamda timar sisteminden tevarüs eden yetki ve sorumluluk da günün koşullarına uyarlanarak bu vasıftaki kişilere aktarılmıştır. Bu kişilerin yaptıkları hizmet karşılığında terakki yollarını daima açık tutmuştur. Buna göre, taşrada valiler kendileri olmadığı zamanlarda, genelde gelirlerini sorunsuz bir şekilde ve zamanında tahsil edebilecek yerliden kişileri tercih etmişlerdir. Merkez ise seferler esnasında bölgeden talep ettiği malzemeleri veya askeri daha kolay tedarik edebilecek, gerektiğinde kullanabileceği kalabalık kapıları olan ve sözü geçen bu kişileri onaylamıştır. İşte 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nın hemen akabinde, bölgenin özel ve genel şartları da göz önünde bulundurularak Atçeken boy beyi Süleyman Ağa Esbkeşan voyvodası seçilmiştir. Bu tarihten 1813'te ölümüne kadar, Esbkeşan voyvodası olarak Atçeken yurdundan başta Konya olmak üzere çevreye dağılan reaya üzerindeki nüfuzunu da kullanarak önce çevredeki hemen hemen bütün önemli mukataaları iltizamına almış, edindiği bu servet ve itibarla mültezimlikten malikâneciğe yükselmiş, ardından da çevredeki birçok yerin yönetiminde söz sahibi olmuştur.

Süleyman Ağa, bazı istenilmeyen hadiseler yaşansa da genel anlamda halkın gönlünde önemli bir yer edinmiştir. Süleyman Ağa'nın yaşadığı bu süreçler ve merkezle kurduğu iyi ilişkiler, onun Konya'da yeni bir hanedan oluşturmasına katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede ömrünün sonlarına doğru, oğlunun iyi bir yere gelmesi için çalışmıştır. Zira gücünün zirvesinde, yaşı hayli ilerlemiş muhtemelen 70-80 yaşlarında bulunuyordu. Dolayısıyla şehirdeki ehl-i örf ile hatta eşkıya denilen kişilerle bile özel olarak geliştirdiği siyasi, mali ve askeri bağlantıları devreye sokarak kendisi için bir görev istemek, hem uygun hem de çok şık olmazdı. O da bunu bildiğinden olsa gerek stratejisini hanesinin devamı için yani oğlu Muhammed Memiş'i bir devlet kapısına yerleştirmek üzerine kurduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Süleyman Ağa, oğlunun Vezir Çarhacı Ali Paşa'nın kethüdası, ardından da paşa olarak Akşehir'e atandığını görmüştür. Burada Muhammed Memiş'in bu görevlere getirilmesini, Süleyman Ağa'nın akıllıca takip ettiği stratejinin bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Süleyman Ağa'nın yükselttiği hane, Muhammed Memiş Paşa'dan sonra da devam etmiştir. Zira onun oğlu Süleyman Bey de Konya ve çevresinde nüfuzunu sürdürmüştür. Öyle anlaşılıyor ki Süleyman Ağa, Hathaway'in de işaret ettiği gibi, bir hane sahibi olarak öncelikle düzenli bir gelir kaynağı

sağlamıştır. Bunu da kırdan şehre uzanan süreçte, vergi toplama hakları elde ederek yapmıştır[842]. Böylece akıllıca yaptığı mali, siyasi ve askeri yatırımlar ve ister legal ister illegal olsun kurduğu ittifaklarla önemli bir zenginliğe ulaşmıştır. Hatta bu zenginlikten, bıraktığı hayır eserleriyle halkın da yararlanmasını sağlamıştır. Bu sayede, Süleyman Ağa kendinden sonra devam edecek, sağlam bir hanedan oluşturmayı başarmıştır. Ayrıca bu durum, kırdan gelen birinin önemli görevler üstlenebileceği, hatta birinci derecede devlet kadrolarına atanabileceğini de göstermiştir.

4.7. DEĞERLENDİRME

En problemli ve devlet için hemen hemen bütün levazımata şiddetle ihtiyaç duyulduğu 1768-1811 arasını kapsayan savaş ortamı, taşra kökenli, mümkünse güçlü aşiret bağları olan, bir ayan tipi oluşturmuştur. Konya özelinde bu özellikleri bünyesinde barındıran ve yaşanan sürecin en ilginç aktörü de hiç şüphesiz Atçeken boy beyi Esbkeşan voyvodası Eskiilli Arapağazade es-Seyyid Süleyman Ağa olmuştur. Zira Süleyman Ağa, Hz. Mevlana soyundan gelenler gibi ne tarikat, Nakipzadeler gibi ne ilmiye, Çavuşzadeler gibi ne bir hanedan, ne de Çelikpaşazadeler gibi paşa kökenli idi. Süleyman Ağa, Türkmen aşireti olan Atçeken boy beyliğinden başlayarak Esbkeşan voyvodalığı, Konya mütesellimliği, güherçile toplayıcılığı, Bozkır maden eminliği gibi daha birçok önemli görevler üstlenmiştir. Bu sayede o dönemin tarımda en kârlı malikânesi olan Ilgın mukataasında hisse bile satın alabilmişti. Bu durum mültezimlikten gelerek malikâneci veya voyvodalıktan yükselerek mütesellim olanlar için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Hatta Süleyman Ağa, bu zorlu dönemde, bir hanedan oluşturmayı başararak oğlunu paşa yapmasını bilmiştir.

Bu bölümde, Osmanlı-Rus Savaşı sonrası geçiş döneminde ayanlığın yapısındaki değişim ve bunun idari, mali, askeri olarak Konya yansımaları Arapzade Süleyman Ağa üzerinden ele alınmıştır. Bu bağlamda, Süleyman Ağa'nın, kim olduğu ve ailesi, Atçeken ağalığından Esbkeşan voyvodalığına getirilmesinin nedenleri, oradan da kariyer basamaklarında nasıl yükseldiği, iş hayatı sırasında çevreyle kurduğu ilişkiler incelenmiştir. Buna göre, genel anlamda en problemli ve devlet için para, asker, iaşe, levazımatın şiddetle ihtiyaç duyulduğu 1768-1811 arası dönemde, Atçeken Ağası es-Seyyid Süleyman Ağa, dağılan aşiretinin yeniden kendi vatanlarına dönmesi, vergi tahsili, asker toplanması, orduya iaşe temini, asayişin sağlanması gibi daha birçok problemin çözümünde merkezi otoritenin istediği

[842] Hathaway, *aynı eser*, s. 141.

doğrultuda davranmıştır. Bu çerçevede devletle ilişkilerinde, Çelikpaşazade İbrahim Bey gibi önemli rütbeler alamasa da, Esbkeşan voyvodası ardından Konya mütesellimi olmuş, dolayısıyla makbul bir kişi olarak öne çıkmıştır. Zira Atçeken boy beyi olarak çıktığı bu yolda, aşiret bağlatılarını ve bölgenin stratejik konumunu avantaja çevirerek parayla satın alınabilen hemen hemen bütün işleri, devletin istediği şekilde, başarıyla yerine getirmiştir. Devlet de kendi ihtiyaçlarını hiç itiraz etmeden zamanında karşılayan Süleyman Ağa'yı, bir çalışma ortağı gibi görerek idari, mali, askeri açıdan ödüllendirmiştir. Bu da kademe kademe ilerleyerek nüfuzunun ve zenginliğinin artmasına vesile olmuştur.

Bu işleri yaparken de hem yerel, hem de merkezdekilerle iyi ilişkiler kurmuştur. Bu çerçevede sahada, doğrudan merkezle irtibatlı bir iş ağı oluşturmuştur. İşleri yerine getirmede göstermiş olduğu bu istikrar ve başarı, onu, hep bir adım ileriye taşımıştır. Diğer taraftan bazı istenilmeyen hadiseler yaşansa da genel anlamda halkın gönlünde de önemli bir yer edinmiştir. Süleyman Ağa'nın genel anlamda kurduğu iyi ilişkiler, onun Konya'da yeni bir hanedan oluşturmasına katkıda bulunmuştur. Bu sayede kırdan şehre uzanan süreçte, oğlunun devlet kademesinde paşa olarak daha iyi bir yere gelmesini sağlamış ve ona önemli bir miras bırakmıştır[843].

[843] Süleyman Ağa'nın oluşturduğu hanedan hakkında geniş bilgi için bkz. Uz-Kaya, *aynı makale*.

SONUÇ

Genç'in kavramsal ve yöntembilimsel olarak XVIII. yüzyıl ekonomi politiği için oluşturduğu temeller üzerine kurulu olan bu çalışmada yeni bir yöntem ve metot uygulanmamış, Hathaway'in Mısır, Khoury'nin Musul ve Salzmann'ın da Diyarbakır için yaptığı çalışmanın bir benzerini Konya için yapılmaya çalışılmıştır. O halde anılan çalışmaların sonucu neydi? diye hatırlanacak olursa: "*Elit hane örgütlenmesini merkez alan bir Osmanlı siyasi kültür biçimi, taşra düzeyinde tekrarlanarak Osmanlı siyasi otoritesi bu şekilde yerelleşmiştir. Başka bir ifadeyle Osmanlı idari ve askeri uygulamaları şehirli gruplar tarafından yerelleştirilmiştir*". İşte bu noktadan hareketle çalışmaya başlanmıştır. Buna ilaveten ikincil bir amaç olarak da özellikle XVIII. yüzyılda idari, mali alanlarda herhangi bir değişim olup olmadığı tartışılmıştır.

Birinci bölümde, literatür değerlendirmesi kapsamında XVII.-XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı'nın yaşadığı idari, mali, askeri değişim, ana hatlarıyla ele alınmıştır. Böylece Konya özelinde elde edilen bulguların sınanacağı genel bir çerçeve oluşturulmuştur.

İkinci bölümde mali yapılanmadaki değişimin ve dönüşümün Konya'ya yansımaları incelenmiştir. Bu hususta ilk olarak o döneme ait kaydı hayat şartıyla satılan malikâne mukataa kayıtları ele alınmıştır. Bu kayıtlardan hareketle, merkez-taşra ve şehir-kır arasındaki bağlantıların izi sürülerek mukataaların hangileri ve bunlara rağbetin sebepleri ile buraları işletenlerin kimler olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede vergilendirme ve yeniden dağıtım politikaları gölgesinde biçimlenen o dönemin ayanları ve bunların profili ortaya çıkarılmıştır.

Buna göre, şu sonuçlara ulaşılmıştır: Birincisi devlet mali açıdan, mukataa sayısını ve gelirini arttırdığı için Konya özelinde beklentilerini karşılasa da gerek yıllık malların gerekse muaccele büyüklüklerinin miktarı bakımından, Konya mukataalarının bütçedeki payı yaklaşık binde 3-4 civarında kalmıştır. Bununla birlikte daha önce olduğu gibi Konya ekonomisi yaklaşık % 90 oranında kıra dayalı bir yapıya sahip olup ancak şehrin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde diğer alanlarda faaliyet göstermiştir. Ayrıca mukataalardaki el değiştirme sayısı göz önünde bulundurulduğunda en yoğun ilginin ve rağbetin, özellikle sulu tarımın yapıldığı ve şehir merkezindeki mukataalara gösterilmesi, söz konusu mukataaların daha fazla kâr getirdiği şeklinde yorumlanabilir.

İkincisi gerek merkezde gerekse yereldeki mukataa işletmecilerinin kimliğine bakıldığında, Konya malikânelerinin tamamı askerilerin elinde olmuştur. Buna göre devletin nakit, asker, levazımat gibi ihtiyaçlarını karşılama kapasitesine sahip işletmecileri seçtiği söylenebilir. Bu bağlamda Konya'da ikamet eden malikânecilerin % 92'sinin paşa, paşazade ve ayan ağa gibi seyfiye, kalan % 8'inin ise ayan efendi ve efendi gibi ilmiye kökenli

askerilerden oluşması, devletin her yerde olduğu gibi Konya'da da malikâne piyasasına askerilerin hâkim olmasını istediği şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan muaccele ödemelerinin; % 62'sini sadece İstanbul'da, % 32'sini büyük hisseler İstanbulluların olmak üzere, Konya, Bozok ve Nevşehir'de, % 6'sını da sadece Konya'da ikamet eden malikâneciler yapmıştır. Bu çerçevede Konya malikânelerinin % 94 oranında İstanbul'da oturan işletmecilerin hâkimiyetinde olduğu söylenebilir. Bu sebepten dolayı da hemen hemen bütün mukataalar Konya'da oturan Abdülgaffarzadeler, Çavuşzadeler, Çelikpaşazadeler, Arapağazadeler, Abdurrahmanpaşazadeler, Nakipzadeler, Hidayetzadeler ve Mesnevihanzadeler gibi yerel elitler tarafından genelde iltizamla işletilmiştir. Mevcut durum da Konya'da malikâne sahipliği açısından yerelleşmeyi gündeme getirmiştir. Ancak bunun asla merkezin denetimini ortadan kaldıracak seviyede olmadığı anlaşılmaktadır. Zira merkezdeki malikânecilerin, taşrada, hangi ortakla veya mültezimle çalışacaklarını kendilerinin belirliyor olmaları, muhtemelen yerel unsurların başına buyruk hareketini önlemiş olmalıdır. Dolayısıyla da merkez ile taşra arasında, karşılıklı menfaate ve iç denetime dayalı bağımlılıklar oluştuğu söylenebilir. Buna göre mali açıdan merkezin, Konya'da mali kontrolünü kaybetmediği gibi yerel unsurlarla yetki paylaşımına giderek bunu daha da artırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca Konya özelinde mukataaların işletmesinin farklı dönemlerde farklı ayanlar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Bunu devletin bilinçli olarak tekelleşmenin önüne geçtiği şeklinde yorumlamak mümkündür. Ancak bunun yapısal nedenlerden dolayı pek öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Zira her zaman için devletin önceliğin nakit, asker ve iaşe temini gibi ihtiyaçlarıydı. Devlet nazarında bir yerde bu gereksinimleri, tekel oluşturan bir hanedanın veya birden fazla ailenin karşılamasının önemi yoktu. Önemli olan bu ihtiyaçların yerinde ve zamanında gecikmeden temin edilmesiydi. Nitekim devlet, Anadolu'da Cabbarzadeler ve Karaosmanoğulları gibi Musul'da Celililer gibi idari, mali, askeri olarak bulundukları bölgede tekel oluşturan güçlü hanedanların varlığından rahatsız olmamıştır. Hatta onları her açıdan desteklemiştir. Bu çerçevede devlet açısından, mukataa ortaklarının sayısının azaltılmasında olduğu gibi, ihtiyaçların karşılanması konusunda tekel oluşturan yapıların daha avantajlı olduğunu bile söylemek mümkündür.

Üçüncü bölümde konu idari açıdan ele alınmıştır. Bu çerçevede Karaman eyaletine, 1639-1839 yılları arasında, toplam 223 vali ve 205 mütesellimin atandığını tespit edilmiştir. Karaman valiliği de yapan Cabbarzade Süleyman Bey ayrıca ele alınmıştır. Zira Süleyman Bey, o güne kadar hiç meydana gelmediği anlaşılan biçimde, aralarında Karaman'ın da olduğu birkaç eyaleti içine alacak şekilde, olağanüstü yetkilerle belirli bir süreliğine de olsa bölge valisi

yapılmıştır. Bu durum neden önemlidir? Daha önce böyle bir hadise meydana gelmemiş midir? diye de bir soru akla gelebilir. Elbette tarihte vezir rütbeli paşaların mirmiranlara gerekli durumlarda emir verdiği, hatta bu konuda Karaosmanoğulları'nın, Ziya Paşa'nın ve Tepedelenli Ali Paşa'nın zımni olarak bölgesel bir güç oldukları da biliniyordu[844]. Ancak bu hususun resmiyet kazanarak olağanüstü hal valiliği gibi bir uygulamanın yürürlüğe sokulması o güne kadar kaydedilen bir olay değildi. Bu minvalde Cabbarzade Süleyman Bey'in bu şekilde yetkilendirilmesini onun geniş alana yayılan Mamalu aşiretinin idarecisi konumunda olmasına bağlamak mümkündür.

Karaman'a yapılan idareci atamaları iki temel ölçüte göre değerlendirilmiştir. Birincisi görevde kalma süreleri ve bir yıla düşen atama sayısı, ikincisi de bu görevlere atananların yerli olup olmadığı. Buna göre, ilk olarak 1639-1839 yılları arası kendi içinde incelendiğinde genel eğilim olarak valilerin görevde kalma süresi artmış (10,63 ay), bir yıla düşen vali sayısı (1,11) ise azalmıştır. Diğer taraftan mütesellimlerin görevde kalma süreleri tespit edilemese de bir yıla düşen mütesellim sayısının (1,02) azaldığı gözlenmiştir. Kısaca 1700-1767 ile özellikle de 1812-1839 arasında bir valinin, fazla yer değiştirmeden daha uzun süre görevinde kaldığı sonucuna varılmıştır. Ancak valilerin görevde kalma süresi açısından bu çalışmada elde edilen 10,63 ay ile Kunt'un genel anlamda 1568-1641 yılları arası için tespit ettiği 15,5 ay karşılaştırıldığında ise önceki dönemin daha istikrarlı olduğu açıkça görülmektedir. İkinci olarak Karaman valilerinin hiçbirisinin Konyalı olmadığı, mütesellimlerinin ise % 73 oranında yerel unsurlardan oluştuğunu tespit edilmiştir. Bu çerçevede Konya'da yerelleşmeden söz edilecekse bunun mütesellimler üzerinden ele alınması gereken bir husus olduğu anlaşılmıştır. O halde bu yerel unsurlar kimlerdi? Konya'nın idaresinde tek mi yoksa birden fazla aile mi söz sahibiydi? sorularına cevap aranmıştır. Bu hususta, yukarıda verilen oranın içinden doğrudan Konyalı olan Larende voyvodası Çavuşzadeler, Ereğli voyvodası Abdülgaffarzadeler, Esbkeşan voyvodası Arapağazadeler ve yine Esbkeşan voyvodası Nakipzadelerin payının % 31, sonradan Konya'ya yerleşen Çelikpaşazadelerin % 22, yakın çevreden gelenlerin ise % 20 olduğunu görülmüştür. Bu bağlamda anılan yıllar arasında Konya idaresinde, dönem dönem farklı ailelerin söz sahibi olduğu anlaşılmıştır. Ancak görülen o ki, devlet, mukataa işletmecilerinin kimliği konusunda olduğu gibi gerek vali gerekse mütesellim atamalarında

[844] *MAD.d.* 3920: s. 70-80'deki kayda göre, 1793'te, timar ve zeametlerin topluca iltizama verildiği Cabbarzade Süleyman Bey dışında, altı kişi daha vardır. Doğuda Erzurum valisi Ziya Paşa, Karadeniz'de Canik muhassılı ve Karahisar-ı Şarkî voyvodası Süleyman Ağa, Hacegandan el-Hac Memiş Efendi, Batı Anadolu'da Manisa mütesellimi Karaosmanzade el-Hac Mehmet Ağa ve Karaosmanzade el-Hac Ömer Ağa ve Rumeli'de de Yanya mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşa'dır.

anılan idarecilerin yerelden olup olmadığına ve tekel oluşturup oluşturmadıklarına bakmamıştır. Yine Musul'daki Celililer özellikle de Cabbarzadeler örneğinden hareketle iddia edildiği gibi merkeze uzak veya yakın olmanın da devlet için pek bir anlam ifade etmediğini söylemek mümkündür. Zira devletin pragmatik bir yaklaşımla mevcut yerin şartlarına göre, işini en makul ve pratik şekilde görecek kişileri göreve getirdiği anlaşılmaktadır.

Buraya kadar elde edilen sonuçlardan hareketle, Konya'da ikamet edip de malikâne sahibi veya iltizamla mukataaları işletenlerle, şehrin yönetiminde söz sahibi olanlar arasında bir bağ var mıdır? Varsa bunun boyutları nelerdir? soruları sorulmuştur. Buna göre aşağıdaki ilişki ağı ortaya çıkmıştır.

Bundan hareketle de Hz. Mevlana soyundan gelen Hidayetzadeler ve Mesnevihanzadelerin, mukataa işletmecisi oldukları halde vilayet işleri denilen işlere pek yaklaştırılmadıkları, daha çok Hz. Mevlana Vakfı'nın ve buna mülhak bazı kurumların mütevelliliği ve Konya nakibüleşraf kaymakamlığı gibi ilmiye kökenlilerin yaptıkları işlere yönlendirildikleri, hatta devletin vakıf aracılığıyla bu ailelere doğrudan destek verdiği tespit edilmiştir. O halde bu tespitler hangi sonuca götürmüştür? Konya'daki idari, mali, askeri işler, XVIII. yüzyılda, malikâne üzerinden daha genel manada iltizam yoluyla yerel unsurlara devredilmiştir. Gerek kırda gerekse şehirdeki hemen hemen bütün gruplar, sisteme dâhil edilerek içselleştirilmiştir. Böylece devletin, kendi gözetiminde ve yönlendirmesiyle, yerel unsurların idari, mali, askeri, sosyal potansiyellerini göz önünde bulundurarak taraflar arası zımni bir uzlaşı ortamı oluşturmuştur. Bundan dolayı, bu gruplar arasında pek çatışmanın çıkmadığını her iki grubun da bir şekilde yönetime katıldığını söylemek mümkündür.

Ardından Konya'da ayanların, ister işletmeci isterse mütesellim olarak genel anlamda yönetime katılımı, hangi dönemde veya dönemlerde etkili olmaya başladı? sorusuna cevap aranmıştır. Bu hususta Konya yönetiminde mali ve idari olarak etkin olan ailelerin her bir dönemde değiştiği daha önce söylenmişti. Bundan hareketle, ayanların kendilerini hissettirmeye başladıkları zaman diliminin, birinci dönemin (1639-1699) sonları olduğu kanısına varılmıştır. Ayanların mukataa işletmeciliği belgelerle desteklense de mütesellimlikleri için aynı şeyleri ifade etmek mümkün değildir. Ancak ayanların mali, idari olarak yönetimde etkilerinin resmen ikinci dönemden (1700-1767) itibaren başladığı söylenebilir. Bu çerçevede Konya idaresinde ikinci dönemde Çavuşzadeler ve Abdülgaffarzadeler, üçüncü dönemin (1768-1811) başlarında Çavuşzadeler, ortasında Çelikpaşazadeler ve sonunda da Arapağazadeler ile Nakipzadeler, dördündüncü dönemde (1812-1839) ise Arapağazadeler ve Nakipzadeler etkin olmuşlardır. Buradan hareketle, Arapağazadeler ile Nakipzadelerin hanelerini üçüncü dönemden dördüncü döneme taşıdıklarından bahsedilebilir. Bununla birlikte genel anlamda Konya mütesellimliği % 99 oranında paşa, bey ve ağalardan oluşan seyfiye kökenlilere verilmiş, efendi unvanına sahip ilmiye mensuplarının oranı ise % 1'de kalmıştır. Ancak dördüncü döneme has olarak göreve gelen kişilerin, seyfiye veya ilmiye kökenli olup olmadığına pek bakılmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, devletin yerel yönetimi, seyfiye kökenlilere has olmaktan çıkarıp daha geniş tabanda ilmiye kökenlileri de içine alacak şekilde genişlettiği şeklinde yorumlanabilir. Neticede Konya'daki ayan yönetiminin, biçimsel açıdan, Celililerin Musul'daki tek aile yönetiminden ziyade, Mısır, Diyarbakır ve İçel'deki gibi çoklu yapıya daha yakın olduğu ifade edilebilir.

Fakirlerin korunması ve imar işinin yönetimin bir parçası olması hasebiyle Konya'daki gerek seyfiyeden gerekse ilmiyeden bütün grupların bu faaliyetleri ele alınarak vakıf bağlantıları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu hususun araştırılmasında daha önceki araştırmalarda pek kullanılmayan Hurufat Defterleri'nden faydalanılmıştır. Böylece farklı bir kaynak serisinin bu tür çalışmalarda yararlı olup olmayacağı test edilmiştir. Görülmüştür ki, bu belge serisi iki önemli hususta ufuk açıcı veri setleri sunmaktadır: Birincisi yukarıda ifade edilen seyfiye ve ilmiye grupları arasında vakıf kurma açısından ayrışma olup olmadığını ortaya koymaktadır. İkincisi de genel anlamda idareciler, edindikleri servetleri müsadereden korumak için vakıf kurmuşlardır, bu yüzden de XVIII. yüzyılda vakıf sayısında artış olmuştur, iddiasına cevap vermektedir. Buna göre, ilk olarak XVIII. yüzyılda vakıf sayısında artışın seyfiye kökenli paşa, paşazade, ayan ağa ve ağaların kurdukları vakıflardan kaynaklanmadığı tespit edilmiştir.

Bu vakıfları genelde ekonomik olarak vasatın biraz üzerindeki başını bazen nakibüleşraf kaymakamlığı da yapan Saraçzadeler, Yeğenzadeler ve "*zade*" unvanlı aileler ile yine ilmiye kökenli kişilerin çektiği bir grubun tesis ettiği görülmüştür. Bu da vakıf kurma açısından seyfiye ve ilmiye mensupları arasında gözle görülür bir ayrışmanın olduğu şeklinde yorumlanabilir. İkincisi vali, mütesellim ve voyvodaların, edindikleri servetleri, müsadereden korumak veya mal kaçırmak için değil de mevcut şartlar çerçevesinde devletin ve toplumun sosyal taleplerini karşılamak üzere, vakfettikleri kanaatine varılmıştır. Bu da vakfın, yönetime katılım konusunda aracı bir rol üstlendiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim XVII. yüzyıla göre XVIII. yüzyılda vakıf sayısındaki olağanüstü artışı da daha çok vasat ve bunun altındaki elitlerin yönetime katılım iştiyakının gün yüzüne çıkması şeklinde değerlendirmek mümkündür. Diğer taraftan klasik eğitim kurumları, önceki dönemden farklı olarak XVII. yüzyılın sonlarından itibaren karyelere kadar uzanmıştır. Ayrıca reaya başta olmak üzere, kadınlar da vakıf banisi olarak toplumda yerlerini almıştır. İşte bu noktadan hareketle, idari, mali, askeri alanda sürdürülen yeniden yapılanma sürecinin, eğitim alanında da bir karşılığının olduğu sonucuna varılabilir. Geriye kalıcı bir eser bırakma anlayışının ve fırsatının halk tabanına yayılmasının ardında da 1702'de Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin beş başlıkta kaleme aldığı taleplerin, ferman formatına sokularak Osmanlı genelindeki bütün kadı ve müftülere gönderilmesi olduğu söylenebilir[845].

Dördüncü bölümde ise Osmanlı-Rus Savaşı sonrası geçiş dönemi diye adlandırılan bütün dönemler arasında en kritik önemdeki bu zaman dilimi, Atçeken Ağası Arapağazade es-Seyyid Süleyman Ağa üzerinden ele alınmıştır. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere, anılan dönem her açıdan problemli ve devlet için hemen hemen bütün levazımata şiddetle ihtiyaç duyulduğu bir zamandı. Bu yüzden de olağanüstü şartlar, olağanüstü kişileri doğurmuştu. İşte Atçeken boy beyi Arapağazade Süleyman Ağa da bu koşulların doğurduğu bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Konya'da üçüncü dönemde güç kaybetmeden hatta güçlenerek varlığını dördüncü döneme aktaran tek hane olmuştur. Dolayısıyla Süleyman Ağa da Konya çevresinde hemen hemen 40 yıla yakın bir süre devletin isteği doğrultusunda hareket etmiştir. Bunun karşılığında devlet, Süleyman Ağa gibi, kırdan gelen birini belki kapıcıbaşı veya başka bir deyişle devletlü yapmasa da yükselebilecekleri en iyi görevlere getirmiştir. Dolayısıyla bütün

[845] Fermanın Latin harflerine çevrilmiş orijinal metni için bkz. Anonim, *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, (Haz. Abdülkadir Özcan), TTK, Ankara 2000, s. 165-167. Ayrıca bu fermanın değerlendirmesi için bkz. Abou-El-Haj, *Modern Devlet*, s. 142-145.

bu hadiselerin baş müsebbibi olan malikâne sistemi, bölünmüş hiyerarşiyi güçlendirerek devlet makamlarının belirli bir kısmını, yerel ayanın da istifadesine sunmuştur. Böylece bir yandan İstanbul seçkinlerinin hâkimiyetini sürekli hale getirmiş[846], bir taraftan Osmanlı hanedanına bağımlılığı artırmış, öte yandan da yerel ayanın hem kırsalda hem de şehirde önemli bir güç olmasının önünü açmıştır. Kısacası İstanbul, sahip olduğu zenginliğin bir kısmını, kendi denetiminde olmak kaydıyla, taşradaki yerel seçkinlerin hizmetine sunarak taşrayla, merkez eksenli organik bir bağ kurmuştur. Bütün bunlardan hareketle, devletin en azından Karaman eyaleti ve çevresinde, anılan olağanüstü koşulları, taşra kökenli, mümkünse güçlü aşiret bağları olan, bir ayan tipi sayesinde aşmaya çalıştığı söylenebilir. Merkez ve taşra arasında aracılık vazifesi gören bu tipteki bir ayan da muhtemelen idari, mali olarak merkezin denetimini artırıcı önemli bir rol üstlenmiş olmalıdır. Bu da merkezin, taşrada güç kaybetmek şöyle dursun, kontrolünün daha da kuvvetlenmesi şeklinde yorumlanabilir.

[846] Salzmann, *aynı eser*, s. 149.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

1.1. TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1.1.1. Ali Emiri Tasnifi (AE.)

1.1.1.1. Ali Emiri Sultan Abdülhamit I (AE.SABH.I.): 5410, 7708, 13909, 17963, 19365, 21449.

1.1.1.2. Ali Emiri Sultan Mahmut I (AE.SMHD.I.): 6874, 7525, 12225, 21007, 21080, 21084, 21161, 21332.

1.1.1.3. Ali Emiri Sultan Mahmut II (AE.SMHD.II.): 7569.

1.1.1.4. Ali Emiri Sultan Mustafa III (AE.SMST.III.): 13127, 21403.

1.1.1.5. Ali Emiri Sultan Mustafa IV (AE.SMST.IV.): 960.

1.1.1.6. Ali Emiri Sultan Selim III (AE.SSLM.III.): 11804, 15354, 20048.

1.1.2. Bab-ı Asafi (A.{)

1.1.2.1. Bab-ı Asafi Karaman Ahkam Defterleri (A.DVNS.AHK.KR.d.): 13.

1.1.2.2. Bab-ı Asafi Tahvil (Nişan) Defterleri (A.DVNS.NŞT.d.): 2, 16, 39, 53.

1.1.2.3. Bab-ı Asafi Ruus Kalemi Defterleri (A.RSK.d.): 1512, 1555, 1568, 1573, 1593, 1600.

1.1.3. Bab-ı Defteri (D.)

1.1.3.1. Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d.): 42205.

1.1.3.2. Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Muhallefat Defterleri (D.BŞM.MHF.d.): 12806.

1.1.3.3. Bab-ı Defteri Haslar Mukataası Defterleri (D.HSK.d.): 25739, 25808.

1.1.4. Cevdet Tasnifi (C.)

1.1.4.1. Cevdet Adliye (C.ADL.): 521, 3010.

1.1.4.2. Cevdet Askeriye (C.AS.): 4863, 6756, 7819, 16536, 21445, 25529, 28245, 32005, 33998, 34143, 36453, 36667, 39852, 41102, 41751, 42033, 43059, 43313, 46124, 49431, 50497, 51926, 52533.

1.1.4.3. Cevdet Belediye (C.BLD.): 4422, 4716.

1.1.4.4. Cevdet Dahiliye (C.DH.): 2898, 6633, 6705, 6720, 6908, 7420, 12411, 13890, 15379, 16477.

1.1.4.5. Cevdet Darphane (C.DRB.): 492, 1457, 2459, 2715, 3192.

1.1.4.6. Cevdet Evkaf (C.EV.): 13281, 28000.

1.1.4.7. Cevdet Maliye (C.ML.): 1731, 1780, 1874, 2100, 3126, 4379, 4647, 7412, 7668, 7681, 10645, 10897, 12389, 16677, 18550, 18774, 19577, 21092, 21683, 21793,

22881, 23903, 26753, 27175, 29369, 30003, 30060, 30165, 31671.

1.1.4.8. Cevdet Nafia (C.NF.): 93, 447, 904.

1.1.4.9. Cevdet Saray (C.SM.): 6667, 6998.

1.1.4.10. Cevdet Timar (C.TZ.): 8038.

1.1.4.11. Cevdet Zaptiye (C.ZB.): 191, 1614, 2089, 2571, 2998, 4126, 4238.

1.1.5. Evkaf (EV.)

1.1.5.1. Evkaf Defterleri (EV.d.): 38236

1.1.5.2. Evkaf Harameyn Muhasebesi Defterleri (EV.HMH.d.): 703.

1.1.6. Hatt-ı Hümayun (HAT)

1.1.6.1. Hatt-ı Hümayun (HAT): 1618/14, 8312, 10167, 13696, 22899, 23144, 25097, 31119, 32869, 35458, 39743, 48010, 48011, 48795, 50343, 56911.

1.1.7. İbnülemin Tasnifi (İE.)

1.1.7.1. İbnülemin Maliye (İE. ML.): 4375, 6732, 8067.

1.1.8. Kamil Kepeci Tasnifi (KK.)

1.1.8.1. Kamil Kepeci Defterleri (KK.d.): 266, 2449, 3157, 3188, 3191, 3196, 7510, 7512,

1.1.9. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.)

1.1.9.1. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.): 551, 3157, 3282, 3920, 5512, 8559, 9508, 9510, 10184, 10185, 10210, 10270, 10271, 17913, 18036, 19098.

1.1.10. Nüfus Defterleri (NFS.)

1.1.10.1. Nüfus Defterleri (NFS.d.): 3390.

1.1.11. Sadaret (A.})

1.1.11.1. Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.AMD.): 24/93,

1.1.11.1. Sadaret Divan Kalemi Evrakı (A.DVN.): 15/92.

1.1.12. Tapu Tahrir (TT.)

1.1.12.1. Tapu Tahrir Defterleri (TT.d.): 862.

1.1.13. Topkapı Sarayı (TS.)

1.1.13.1. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d.): 1678/44, 7569, 10527, 10552.

1.2. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ DEFTERLERİ

1.2.1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defterleri (VAD): 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 1091, 1106, 1107, 1108, 1109, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1119, 1125, 1128, 1139, 1140, 1142, 1160, 1216.

1.3. İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ MEŞİHAT DEFTERLERİ

1.3.1. İstanbul Müftülüğü Meşihat Defterleri (İMMD): 142, 169, 170.

1.4. ŞER'İYE SİCİLLERİ

1.4.1. Karaman Şeriye Sicili Defterleri (Karaman ŞS): 286, 293.

1.4.2. Konya Şeriye Sicili Defterleri (KŞS): 2, 5, 6, 12, 16, 25, 28, 27, 30, 33, 35, 36, 40, 43, 44, 48, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 86, 100, 101, 102.

1.5. YAYINLANMIŞ ARŞİV KAYNAKLARI VE ŞER'İYE SİCİLLERİ

Komisyon, *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) I*, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996.

Sak, İzzet, *Konya Kadı Sicili 47 (1128-1129/1716-1717) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.

_____, *37 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1102-1103/1691-1692) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2010.

_____, *Konya Kadı Sicili (1143-1144/1730-1731) Defter 52*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013.

_____, *Konya Kadı Sicili 10 (1070-1071/1659-1661) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.

_____, *Konya Kadı Sicili 41 (1115-1116/1703-1704) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.

Sak, İzzet-Cemal Çetin, *45 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1126-1127/1714-1715) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2008.

_____, *Konya Kadı Sicili 50 (1138-1139/1726-1727) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.

Sak, İzzet-Fatih Küçük, *Konya Kadı Sicili 14 (1080-1081/1669-1670) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.

Solak, İbrahim, *51 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (H.1140-1141/M.1727-1729) Özet ve Dizin*, Palet Yayınları Konya 2011.

Solak, İbrahim-İzzet Sak, *38 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1103-1104/1692-1693) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2014.

_____, *53 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1148-1149/1736-1737) (Transkripsiyon ve Dizin),* Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2014.

_____, *39 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1113-1113/1701-1702) (Transkripsiyon ve Dizin),* PaletYayınları, Konya 2015.

_____, *49 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1135-1136/1723-1724) (Transkripsiyon ve Dizin),* Palet Yayınları, Konya 2015.

Yörük, Doğan, *3 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (987-1330/1579-1912) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Palet Yayınları, Konya 2013.

2. KAYNAK ESERLER

Ahmed Rıf'at, *Devhatü'n-Nukabâ (Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm ve Nakibüleşrâflar),* (Haz. Hasan Yüksel ve M. Fatih Köksal), Dilek Matbaası, Sivas 1998.

Anonim, *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, (Haz. Abdülkadir Özcan), TTK, Ankara 2000.

Aynî Ali Efendi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eyâlet Taksimatı, Toprak Dağıtımı ve Bunların Malî Güçleri*, (Çev. Hâdiye Tuncer), Gürsoy Basımevi, Ankara 1964.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704),* (Haz. Abdülkadir Özcan), TTK, Ankara 1995.

Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, (Çev. Zuhuri Danışman), IV, Bahar Matbaası, İstanbul 1968.

_____, *Naîmâ Târihi*, (Çev. Zuhuri Danışman), V, Kardeş Matbaası, İstanbul 1969.

Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid (1115-1134/1703-1722),* (Haz. Abdülkadir Özcan ve diğerleri), II, İstanbul 2013.

Sofyalı Ali Çavuş, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi: Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Tasarruf Sistemi'nin Hukukî ve Mâlî Müeyyede ve Mükellefiyetleri*, (Haz. Midhat Sertoğlu), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992.

Şikârî, *Karamannâme (Zamanın Kahramanı Karamanîler'in Tarihi),* (Haz. Metin Sözen-Necdet Sakaoğlu), Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005.

Vak'anüvîs Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte 1730-1744 (İnceleme ve Karşılaştırılmalı Metin)*, (Haz. Mesut Aydıner), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

3. KİTAPLAR, TEZLER, ANSİKLOPEDİ MADDELERİ, MAKALELER ve BİLDİRİLER

Abou-El-Haj, Rıfa'at Ali, *Modern Devletin Doğası*, (Çev. Oktay Özel, Canay Şahin), İmge Kitabevi, Ankara 2000.

_____, *1703 İsyanı Osmanlı Siyasasının Yapısı*, (Çev. Çağdaş Sümer), Tan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011.

Acun, Fatma, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler*, XIII., İstanbul 2002, s. 899-908.

Afyoncu, Erhan, "Mîrâhur", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 141-143.

_____, "Sipahi", *DİA*, XXXVII, Ankara 2009, s. 256-258.

Ağaoğlu, Sami, "Musahip Mustafa Paşa Vakfı", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyet Araştırmaları Dergisi, S. 15, (Konya 2004), s. 377-399.

Ágoston, Gábor, "Savaş-Osmanlı Dönemi", *DİA*, XXXVI, Ankara 2009, s. 196-200.

Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi Cilt 1 1243-1453*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1979.

_____, "Timar Rejiminin Bozuluşu", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, III/4 (Ankara 1945), s. 419-431.

_____, "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/6-7, (Ankara 1966) , s. 201-247.

Akgün, Ayla, *63/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1063-1064/M. 1653-1654) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2009.

Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, Fey Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1990.

Akgündüz, Ahmet, "İrsâdî Vakıf", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 448-450.

Aköz, Alaattin, "Turgutoğulları", *Konya Ansiklopedisi*, VIII, Konya 2015, s. 350-353.

Aköz, Alaaddin-Bayram Ürekli, "Karamanoğullarından Osmanlıya Konya", *İpek Yolu Konya Kitabı IX. Özel Sayı*, (Konya 2006), s. 77-115.

Aköz, Alâaddin-Doğan Yörük, "XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı'ndaki Taşra Görevlileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14, (Konya 2002), s. 107-132.

Aksan, Virginia H., *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi*

(1700-1783), (Çev. Özden Arıkan), TVYY, İstanbul 1997.

_____, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870,* (Çev. Gül Çağalı Güven), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Apaydın, H. Yunus, "Kefalet", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 168-177.

Arabacı, Caner, *Osmanlı Döneminde Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya 1998.

Barkan, Ömer Lütfi, "Timar", *İslâm Ansiklopedisi*, XII/1., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s: 286-333.

Barkey, Karen, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Merkezileşme*, (Çev. Zeynep Altok), TVYY, İstanbul 2011.

Başar, Fahameddin, *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı 1717-1730*, TTK, Ankara 1997.

Başarır, Özlem, "Muhallefât Kayıtları Işığında XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Görevlilerinden Diyarbekir Voyvodalarının Terekeleri", *Belleten*, LXXX, S. 287, (Ankara 2016), s. 59-84.

Baykara, Tuncer, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

_____, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1990.

_____, "Konya", *DİA*, XXVI., Ankara 2002, s. 182-187.

Beldiceanu, Nicoara, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Teori Yayınları, Ankara 1985.

Beldiceanu Steinherr, İréne, "Atçeken", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 48-49.

Boydemir Temel, İsmet, *Osmanlı Döneminde Ereğli Kazası Vakıf Eserleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

Bölükbaşı, Ömerül Faruk, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhâne-i Âmire*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.

Buluş, Abdülkadir, "Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları", *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, VIII, S.16, (Ankara 2009), s. 21-36.

Canatar, Mehmet, "Kethüdâ", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 332-334.

Canbakal, Hülya, *17. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, (Çev. Zeynep Yelçe), İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Cengiz, Ahmet, *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2014.

Cezar, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları,

İstanbul 1965.

Cezar, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986.

Çakır, Baki, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

Çetin, Cemal, *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2013.

_____, "İşlevleri ve Özellikleri Bakımından Konya Menzilleri (XVII.-XVIII. Yüzyıllar)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.21, Konya 2007, s. 295-344.

_____, "Kamu Düzeninde Alternatif Bir Yöntem: Nezir", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII, S. 36, Şubat 2015, s. 287-310.

Çetin Durgun, Hatice, *197 No'lu Mühimme Defteri'nin Transkipsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-60)*, Akdeniz Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2009.

Çökük, Serpil, *57/3 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1058-1059 / M. 1648-1649) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2010.

Cin, Halil, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu düzenin Bozulması,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1985.

_____, *Mîri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1987.

Cin, Halil-S. Gül Akyılmaz, *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1995.

Çadırcı, Musa, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, I, (Yay. yön. Fahri Aral), İstanbul 1985, s. 210-230.

Çizakça, Murat, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi*, (Çev. Şehnaz Layıkel), TVYY, İstanbul 2011.

_____, "Osmanlı İmparatorluğunda İç Borçlanmanın Evrimi (XV. Yüzyıldan, XIX. Yüzyıla)", (Ed. Güler Eren), *Osmanlı*, III, Ankara 1999, s. 223-226.

Dânişmend, İsmâil Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972.

Darling, Linda T., "Kamu Mâliyesi: Osmanlı Merkezi Yönetiminin Rolü", *Türkiye Tarihi 1603-1839: Geç Osmanlı İmparatorluğu*, (Ed. Suraiya Faroqhi),

(Çev. Fethi Aytuna), III, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 153-168.

Emecen, Feridun, "Ağnam Resmi", *DİA*, I, Ankara 1988, s. 467-468.

_____, "Bedel", *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 301.

Erdoğru, M. Akif , "Osmanlı Kıbrısında Tuz Üretimi ve Sorunları (1580-1640)", *Tuz Kitabı*, (Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Mesut Şen), Kitabevi, İstanbul 2004, s. 223-240.

Ergenç, Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı yayınları, Ankara 1995.

Ertaş, Mehmet Yaşar, Sultanın ordusu: Mora Fethi Örneği 1714-1716, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

Faroqhi, Suraiya, "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, (Ed. Halil İnalcık-Donald Quataert), II, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 543-757.

_____, *Devletle Başa Çıkmak Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550-1720*, (Çev. Hamide K. Bejsovec), Alfa Yayıncılık, İstanbul 2016.

Gedikli, Fethi, *Osmanlı Şirket Kültürü XVI.-XVII. Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.

Gemici, Nurettin, "Âtıf Mustafa Efendi ve Sıvış Yılları Sorununun Halline Dair Telhisi", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 21, (İstanbul 2009), 51-74.

Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.

_____, "Esham", *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 376-380

_____, "İltizam" , *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 154-158.

_____, "Mâlikâne" , *DİA*, XXVII, Ankara 2003, s. 516-517.

_____, "Mukātaa", *DİA*, XXXI, Ankara 2006, s. 129-132.

_____, "Osmanlı Maliyesinde Mukataa Kavramı", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler I*, (Haz. Erol Özvar, Mehmet Genç), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 57-64.

Genç, Serdar, *Osmanlı-Safevi Savaşlarında Sefer Organizasyonu ve Lojistik 1722-1725*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

Griswold, William J., *Anadolu'da Büyük İsyan 1591-1611*, (Çev. Ülkün Tansel), TVYY, İstanbul 2000.

Gökpınar, Bekir, *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*, Atatürk Üniversitesi

SBE Basılmamış Doktara Tezi, Erzurum 2013.

Göyünç, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1969

Günay, Hacı Mehmet, "Vakıf", *DİA*, XLII, Ankara 2012, s. 475-479.

Gündüz, Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri "Bozulus Türkmenleri 1540-1640"*, Bilge Yayınları, Ankara 1997.

_____, "Konar Göçer", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 161-163.

Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, Ankara 1997.

_____, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, I, IV, TTK, Ankara 2009.

Hathaway, Jane, *Osmanlı Mısır'ında Hane Politikaları Kazdağlıların Yükselişi*, (Çev. Nalan Özsoy), TVYY, İstanbul 2002.

İlgürel, Mücteba, "Subaşı", *DİA*, XXXVII, Ankara 2009, s. 447-448.

Imber, Colin, *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, (Çev. Şiar Yalçın), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev.: Ruşen Sezer), İstanbul 2005.

_____, *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2008.

_____, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I: Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.

_____, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV: Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

_____, "Osmanlılar'da Cizye", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 45-48.

_____, "Eyâlet", *DİA,* XI, İstanbul 1995, s. 548-550.

_____, "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 31-65.

_____, "Timar", *DİA*, XLI, Ankara 2012, s. 168-173.

İnce, Yunus, *Karaman Eyaletinde Güherçile Üretimi ve Nizamı (18. ve 19. yüzyıllar)*, Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005.

İpşirli, Mehmet, "Avârız Vakfı", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s.109.

_____, "Beylerbeyi", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 69-74.

_____, "Ehl-i Örf", *DİA*, X, İstanbul 1995, s. 519-520.

_____, "İlmiye", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 141-145.

_____, "Medrese-Osmanlı Dönemi", *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 327-333.

_____, "Mektep-Osmanlılar'da Mektep", *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 6-7.

_____, "Osmanlı'larda Nâib", *DİA*, XXXII, Ankara 2006, s. 312-313.

İslamoğlu, Huricihan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

İşbilir, Ömer, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe İkmâl ve Lojistik Meseleleri*, İstanbul Üniversitesi SBE Basılmamış Doktara Tezi, İstanbul 1996.

Karaçay Türkal, Nazire, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, Marmara Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

Karademir, Zafer, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

Karadeniz, Hasan Basri, *Atçeken Oymakları (1500-1642)*, Erciyes Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995.

Karakaya, Derya, *Eskil/Karapınar Kazası Vakıf Eserleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2013.

Karaköse, Murat, *57/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1058-1059 / M. 1648-1649) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Erciyes Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2010.

Karaman, Kıvanç-Şevket Pamuk, "Avrupa Devletleriyle Bir Karşılaştırma Osmanlı Bütçeleri ve Mali Yapının Evrimi", *Toplumsal Tarih*, S. 191, (İstanbul 2009), s. 26-33.

Kaya, Kemal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Voyvodalık*, Ankara Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.

Kazıcı, Ziya, "Hisbe: Osmanlı Devleti", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 143-145.

Kenanoğlu, M. Macit, "Mîrî Arazi", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 157-160.

Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri: 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar*, (Çev. Birtane Karanakçı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.

Khoury, Dina Rizk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumu Musul 1540-1834*, (Çev. Ülkün Tansel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

_____, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Merkez ile Taşradaki Güç Sahipleri Arasındaki İlişkiler: Bir Tarihyazımı Çözümlemesi", *Türkiye Tarihi 1603-1839: Geç*

Osmanlı İmparatorluğu, (Ed. Suraiya Faroqhi), (Çev. Fethi Aytuna), III, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 171-191.

Kılıç, Orhan, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Ceren Matbaacılık, Elazığ 1997.

Kış, Salih, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Anadolu Harekâtı ve Konya Muharebesi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, (Konya 2010), s. 145-158.

_____, "Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı; Beylerbeylikler, Eyâletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler", *Türkler,* (Ed: Hasan Celal Güzel), YTY, Ankara 2002, s. 89-107.

_____, "18. Yüzyıl Osmanlı Eyalet ve Sancak Tevcihatının Sistematik Tetkiki", *XV. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Eylül 2006 Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 1025-1044.

Konyalı, İbrahim Hakkı, *Alanya (Alâiye)*, Ayaydın Basımevi, İstanbul 1946.

_____, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964.

Köse, Ensar, *Âyanlar Çağında İçel Sancağında Sosyal Hareketlilik*, İstanbul Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.

Kunt, İ. Metin, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı: Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.

Kuran, Timur, *Yollar Ayrılırken Ortadoğunun Geri Kalma Sürecinde İslam Hukukunun Rolü*, (Çev. Nurettin Elhüseyni), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

Küçükdağ, Yusuf, *Lâle Devri'nde Konya*, Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1989.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 1998.

Lindner, Rudi Paul, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çev. Müfit Güray), İmge Kitabevi, Ankara 2000.

Mardin, Şerif, "Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler I*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s.34-76.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), I, II, IV, TVYY, İstanbul 1996.

Mert, Özcan, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

_____, "Âyan", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 195-198.

_____, "Çapanoğulları", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 221-224.

Murphey, Rhoads, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, (Çev.: M. Tanju Akad), Homer Kitabevi, İstanbul 2007.

Muşmal, Hüseyin, "Modernleşme Sürecinde Anadolu'da Bir Ayan Konya Ayanı Süleyman Bey ve Onun Muhakemesi", *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 10, (Konya 2013), s. 171-194.

Nagata, Yuzo, *Tarihte Ayanlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*, TTK, Ankara 1997.

_____, *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*, (Kısaltma: *Muhsinzade*), Akademi Kitabevi, İzmir 1999.

Nalbantoğlu, Süleyman Can, *Kadı Abdurrahman Paşa'nın Siyasi Hayatı*, Ankara Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

Neumann, Christoph K., "Siyasi ve Diplomatik Gelişmeler", *Türkiye Tarihi 1603-1839: Geç Osmanlı İmparatorluğu*, (Ed. Suraiya Faroqhi), (Çev. Fethi Aytuna), III, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 65-85.

Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, İÜEF Basımevi, İstanbul 1963

_____, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilâtı*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1967.

Oral, M. Zeki, "Turgut Oğulları, Eserleri-Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, S.3, Ankara 1956, s. 31-65.

_____, *Turgutoğulları ve Konya'daki Eserleri*, (Haz. Eşref Temel ve diğerleri), Çizgi Kitabevi, Konya 2016.

Ortaylı, İlber, "Osmanlı Kadı'sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, IX/1, (Ankara 1976), s. 95-107.

_____, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* I, (Haz. Fahri Aral), İstanbul 1985, s. 231-244.

_____, "Osmanlı Devleti'nde Kadı", *DİA,* XXIV, İstanbul 2001, s. 69-73.

Öcal, Yaşar, "Çaparzade (Çapanoğlu) Süleyman Bey'in İdaresindeki Maden İşletmeleri", *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, I. 05-07 Mayıs 2016, s. 374-391.

Öğün, Tuncay, "Osmanlı'da Müsâdere", *DİA*, XXXII, Ankara 2006, s. 67-68.

Örenç, Ali Fuat, "Mutasarrıf", *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 377-379.

Öz, Mehmet, *Kanun-ı Kadîmin Peşinde: Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

_____, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Osmanlı*, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, IX, Ankara 1999, s. 711-729.

_____, "Merkez ve Taşra Teşkilatında Dönüşüm", *Osmanlı Merkez ve Taşra Teşkilatı*, (Ed. Ahmet Nezihi Turan-Mehmet Öz), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s. 189-195.

_____, "Kapıcı", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 345-347.

Özkaya, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, TTK, Ankara 1994.

_____, "XVIII. Yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi", *DTCF Dergisi*, XXVIII, S. 3-4, Ankara 1977, s. 369-386;

_____, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyânlıkları Ele Geçirişleri ve Büyük Hânedânlıkların Kuruluşu", *Belleten*, TTK, S.168, Ankara 1978, s. 667-723.

_____, "Mütesellim", *DİA*, XXXII, Ankara 2006, s. 203-204.

Özvar, Erol, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

_____, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler I*, (Haz. Erol Özvar, Mehmet Genç), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 197-238.

_____, "Malî Yapı", *DİA*, XXXIII, Ankara 2007, s. 521-525.

_____, "Voyvoda", *DİA*, XLIII, Ankara 2013, s. 129-131.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

_____, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

_____, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara Basım Yılı Yok.

_____, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Fiyat Devrimine Yeniden Bakış", *Osmanlı*, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, III, Ankara 1999, s. 193-201.

Reyhan, Cenk, *Osmanlı'da Kapitalizmin Kökenleri Kent-Kapitalizm İlişkisi Üzerine Tarihsel-Sosyolojik Bir Çözümleme*, TVYY, İstanbul 2008.

Sahillioğlu, Halil, "Sıvış Yılı Buhranları", (Kısaltma: *Sıvış Yılı*), *İÜİF Mecmuası*, XXVII,

S. 1-2, (İstanbul 1967-1968), s. 75-111.

_____, "Avârız", *DİA,* IV, İstanbul 1991, s. 108-109.

_____, "Darphâne", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 501-505.

_____, "Emin" , *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 111-112.

Sak, İzzet, *Şeriye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri (1650-1800),* Kömen Yayınları, Konya 2005.

Salzmann, Ariel, *Modern Devleti Yeniden Düşünmek Osmanlı Ancien Régime'i*, (Çev. Ayşe Özdemir), İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

_____, "İmparatorlugu Özelleştirmek: Osmanlı XVIII. Yüzyılında Paşalar ve Âyânlar", *Osmanlı*, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, III, Ankara 1999, s. 227-235.

Sevinç, Tahir, *1695 ve 1696 Avusturya Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010.

Sümer, Faruk, "Çukur-ova Tarihine Dâir Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, I, S. l,, (Ankara 1963), s. 1-98.

_____, "Karamanoğulları", *DİA*, XXIV. İstanbul 2001, s.454-460.

Şafakcı, Hamit, *Bozkırda Madencilik 1776-1839*, Selçuk Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2013.

Şahin, İlhan, "Sancak", *DİA*, XXXVI, Ankara 2009, s. 97-99.

Şahin, Ayşe, *74/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Erciyes Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2010.

Şimşek, Fatma, *Anadolu Sancaklarında Mütesellimlik Kurumu (XVIII. Yüzyıl)*, Akdeniz Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, Antalya 2010.

Tabak, Faruk, "Bereketli Hilal'in Batısında Tarımsal Dalgalanmalar ve Emeğin Kontrolü (Yak. 1700-1850)", *Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, (Ed. Çağlar Keyder ve Faruk Tabak), TVYY, İstanbul 1998, s. 139-159.

Tabakoğlu, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985.

_____, "İmdâdiyye", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 221-222.

_____, "Öşür", *DİA*, XXXIV, Ankara 2007, s. 100-103.

_____, "Resim", *DİA*, XXXIV, Ankara 2007, s. 582-584.

Telci, Cahit, "Bir Osmanlı Aydınının XVIII. (Yüzyıl) Devlet Düzeni Hakkındaki Görüşleri: Penah Süleyman Efendi", *Osmanlı*, (Ed. Güler Eren), YTY, VII,

Ankara 1999, s. 178-188.

Tomar, Cengiz, "Müsâdere", *DİA*, XXXII, Ankara 2006, s. 65-67.

Topal, Mehmet, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Marmara Üniversitesi SBE Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001.

Tuş, Muhittin, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya (1756-1856)*, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya 2001.

Türkmen, Mustafa Nuri, *Kamaniçe Seferinin Lojistik Hazırlıkları*, Ankara Üniversitesi SBE Basılmamış Doktara Tezi, Ankara 2002.

Uluçay, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK, Ankara 1980.

Uz, M. Ali-S. Melik Kaya, "Konya'da Köklü Bir Aile: Memiş Paşa ve Ailesi", *Akademik Sayfalar*, XIV, S. 28, (Konya 2014), s. 434-448.

Uzun, Ahmet, *İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü 1783-1857*, TTK, Ankara 2006.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, TTK, İstanbul 1942.

_____, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa I", *Belleten*, TTK, C. XXXV, S. 138, (Ankara 1971), s. 245-302.

_____, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa II", *Belleten*, TTK, C. XXXV, S. 139, (Ankara 1971), s. 409-451.

_____, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1984.

Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü,* Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011.

Ürekli, Bayram, "17. Yüzyılda Osmanlı Taşra Teşkilatında Görevliler: Konya Örneği", *Uluslar Arası Kuruluşu'nun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi*, (Yay. Haz. Alâaddin Aköz, Bayram Ürekli, Ruhi Özcan), Konya 2000, s.707-718.

Ürekli, Bayram-Alpay Bizbirlik, "Karaman Valisi Çelik Mehmet Paşanın Terekesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. I., (Konya 1994), s. 175-221.

Ürekli, Bayram-Doğan Yörük, " Kıvâmî'ye Göre Fâtih'in I. ve II. Karaman Seferi", *Yeni İpek Yolu Konya Kitabı*, (Ed. Yusuf Küçükdağ), V, Konya 2002, s. 207-218.

Üstüner, Kaplan, "Mecmuadan Biyografiye: Silahşor İbrahim Yâver'in Hayatı", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/9 Summer 2014, p. 121-139.

Yediyıldız, Bahaeddin, "Vakıf Tarih", *DİA*, XLII, Ankara 2012, s. 479-486.

Yörük, Doğan, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı*, Tablet Kitabevi, Konya 2005.

_____, *XVI. Yüzyılda Ereğli Kazası*, Ereğli Belediyesi Yayınları, Konya 2009.

_____, "Karaman Eyâletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi (1483)", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXV/40, (Ankara 2006), s.177-202.

_____, "Karaman Eyaletinde Timara Çevrilen Vakıf ve Mülkler (1476-1483)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.6, (Ankara 2007), s.61-74.

_____, "XVIII. Yüzyılda Konya Çevresinde Güvenlik Meselesi ve Derbentlerle İlgili Düzenlemeler", *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, (Ed. Hasan Bahar ve diğerleri), Konya 2013, 249-266.

_____, "XVI. Yüzyılda Sarayini Köyü'nün Sosyal ve Ekonomik Yapısı", *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu (24-26 Ekim 2014 Konya) Bildiri Kitabı*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2015, s. 105-121.

_____, "Selçuklu'dan Osmanlı'ya Konya'da Vakıf Kuran Kadınlar, *Geçmişten Günümüze Vakıf ve Kadın I*, (Ed. Osman Köse), Samsun 2016, s. 475-488.

White, Sam, *Osmanlı'da İsyan İklimi Erken Modern Dönemde Celâli İsyanları*, (Çev. Nurettin Elhüseyni), Alfa Basım, İstanbul 2013.

EKLER

Ek 1: Konya Mukataalarına Ait Veri Tablosu

Mukataanın									1. İşletmecinin				2. İşletmecinin				3. İşletmecinin				4. İşletmecinin				5. İşletmecinin			
Adı	Sırası	El Değiştirme Sayısı	El Değiştirme Yılı	Yıllık Malı (Kuruş)	Yıllık Malı (Akçe)	Yıllık Kalemiyesi (Kuruş)	Muaccele Toplamı (Kuruş)	Toplam Ortak Sayısı	Adı	Ödediği Muaccele (Kuruş)	Unvanı	İkameti	Adı	Ödediği Muaccele (Kuruş)	Unvanı	İkameti	Adı	Ödediği Muaccele (Kuruş)	Unvanı	İkameti	Adı	Ödediği Muaccele (Kuruş)	Unvanı	İkameti	Adı	Ödediği Muaccele (Kuruş)	Unvanı	İkameti
Esbkeşan	1	1	1720	8133		1600	8500	1	Hasan Ağa	8500	Ağa	İstanbul																
Esbkeşan	1	2	1728	8133		1600	8500	1	Mehmet Paşa	8500	Paşa	İstanbul																
Esbkeşan	1	3	1739	8133		1600	8500	2	Pir el-Hac Mustafa Ağa (1/2)	4250	Paşa	İstanbul	Osman Efendi (1/2)	4250	Efendi	İstanbul													
Esbkeşan	1	4	1739	8133		1600	9250	3	Pir el-Hac Mustafa Ağa (2/4)	4250	Paşa	İstanbul	Ahmet Ağa b. Osman Efendi (1/4)	2500	Efendizade	İstanbul	Mehmet Ağa b. Osman Efendi (1/4)	2500	Efendizade	İstanbul								
Esbkeşan	1	5	1748	8133		1600	9250	5	Pir el-Hac Mustafa Ağa (2/8)	2125	Paşa	İstanbul	Ahmet Ağa b. Osman Efendi (2/8)	2500	Efendizade	İstanbul	Mehmet Ağa b. Osman Efendi (2/8)	2500	Efendizade	İstanbul	el-Hac Rakim Mehmet Efendi (1/8)	1063	Efendi	İstanbul	Ahmet Ağa b. Pir Mustafa Paşa (1/8)	1062	Paşazade	İstanbul
Esbkeşan	1	6	1754	8133		1600	200	3	es-Seyyid Ahmet Ağa b. Es-Seyyid Ömer (1/3)	67	Ağa	İstanbul	es-Seyyid Mustafa Ağa b. Es-Seyyid Ömer (1/3)	67	Ağa	İstanbul	el-Hac Ahmet Efendi (1/3)	66	Efendi	İstanbul								

Esbkeşan	1	7	1755	8133		1600	384	2	es-Seyyid Ahmet Ağa b. Es-Seyyid Ömer (1/2)	192	Ağa	İstanbul	es-Seyyid Mustafa Ağa b. Es-Seyyid Ömer (1/2)	192	Ağa	İstanbul														
Esbkeşan	1	8	1758	6532		653	2000	2	es-Seyyid Mustafa Ağa b. Es-Seyyid Ömer (1/2)	1000	Ağa	İstanbul	es-Seyyid Ahmet Ağa b. Es-Seyyid Ömer (1/2)	1000	Ağa	İstanbul														
Esbkeşan	1	9	1763	8133		800	2000	2	es-Seyyid Mustafa Ağa b. Es-Seyyid Ömer (1/2)	1000	Ağa	İstanbul	es-Seyyid Ahmet Ağa b. Es-Seyyid Ömer (1/2)	1000	Ağa	İstanbul														
Esbkeşan	1	10	1767	8133		800	2000	1	Esma Sultan	2000	Hanedan Üye.	İstanbul																		
Eminlü	2	1	1717	640		64	900	2	Seyyid Abdurrahman Ağa veledi Çavuşzade (1/2)	500	Ayan Ağa	Konya	Halil Efendi b. El-Hac İbrahim (1/2)	400	Efendi	Konya														
Eminlü	2	2	1722	640		64	1000	2	Halil Efendi (1/2)	600	Efendi	Konya	Halil Efendi b. El-Hac İbrahim (1/2)	400	Efendi	Konya														
Eminlü	2	3	1724	640		64	1000	2	Halil Efendi (1/2)	600	Efendi	Konya	Süleyman Ağa (1/2)	400	Ağa	Konya														
Eminlü	2	4	1737	640		64	1040	2	el-Hac Hasan (1/2)	600	Ağa	Konya	Ahmet Ağa (1/2)	440	Ağa	Konya														

Eminlü	2	5	1742	640		64	1040	2	el-Hac Hasan (1/2)	600	Ağa	Konya	Bayburdi Mustafa Ağa (1/2)	440	Ağa	Konya														
Eminlü	2	6	1746	640		64	1040	1	Mustafa Sadık Ağa	1040	Ağa	Konya																		
Eminlü	2	7	1753	650		65	1040	1	Ahmet Efendi	1040	Efendi	İstanbul																		
Eminlü	2	8	1755	650		65	1040	2	Seyyid Ali (1/4)	260	Ağa	İstanbul	es-Seyyid Yakup (3/4)	780	Ağa	İstanbul														
Eminlü	2	9	1772	662		66	1040	2	Seyyid Abdullah b. Seyyid Ali (1/4)	260	Ağa	İstanbul	es-Seyyid Yakup (3/4)	780	Ağa	İstanbul														
Eminlü	2	10	1780	662		66	1040	1	Ömer Ağa	1040	Ağa	İstanbul																		
Eminlü	2	11	1786	662		66	2000	3	Seyyid Mustafa Efendi (1/3)	667	Efendi	İstanbul	Seyyid Mehmet Efendi (1/3)	667	Efendi	İstanbul	Seyyid Yusuf Efendi (1/3)	666	Efendi	İstanbul									
Eminlü	2	12	1791	662		66	2000	1	Ahmet Ağa veledi Ömer Ağa	2000	Ağa	İstanbul																		
Eminlü	2	13	1795	662		66	2500	1	el-Hac Ahmet Aziz Efendi (Paşa)	2500	Paşa	İstanbul																		
Hoca	3	1	1718		179160	197	1805	2	Ömer Ağa (1/2)	805	Ağa	İstanbul	Mustafa Ağa (1/2)	1000	Ağa	İstanbul														
Hoca	3	2	1740		179160	197	1805	1	Çerkes Mustafa Efendi	1805	Efendi	İstanbul																		
Bozulus	4	1	1719	7904		1581	13000	1	Hasan Ağa	13000	Ağa	İstanbul																		
Bozulus	4	2	1727	7904		1581	15000	2	Mehmet Efendi (1/2)	7500	Efendi	İstanbul	Mehmet Paşa (1/2)	7500	Paşa	İstanbul														

Bozulus	4	3	1739	7904		1581	15000	2	Osman Efendi (1/2)	5000	Efendi	İstanbul	Pir Mustafa Ağa (1/2)	10000	Paşa	İstanbul														
Bozulus	4	4	1740	7904		1581	20000	4	Hasan Ağa (3/12)	7500	Efendi	İstanbul	Pir el-Hac Mustafa Paşa (4/12)	5000	Paşa	İstanbul	Sadullah Efendi (4/12)	5000	Efendi	İstanbul	Mustafa Ağa b. Osman (1/12)	2500	Ağa	İstanbul				
Bozulus	4	5	1747	7904		1581	20000	5	Hasan Ağa (3/12)	7500	Efendi	İstanbul	Pir el-Hac Mustafa Paşa (4/12)	5000	Paşa	İstanbul	Yeğen Ali Paşa (Ağa) (2/12)	2500	Paşa	İstanbul	Mustafa Ağa b. Osman (1/12)	2500	Ağa	İstanbul	Hazinedar Süleyman Efendi (2/12)	2500	Efendi	İstanbul
Bozulus	4	6	1748	7904		1581	20000	5	Zeynep Sultan (3/12)	7500	Hanedan Üye.	İstanbul	Abdurrahman Ağa Sultan Derbendi (4/12)	5000	Ağa	Konya	Yeğen Ali Paşa (Ağa) (2/12)	2500	Paşa	İstanbul	Mustafa Ağa b. Osman (1/12)	2500	Ağa	İstanbul	Hazinedar Süleyman Efendi (2/12)	2500	Efendi	İstanbul
Bozulus	4	7	1752	7904		1581	150	1	Abdurrahman Ağa	150	Ağa	İstanbul																	
Bozulus	4	8	1758	5889		589	1400	1	es-Seyyid Mehmet Efendi	1400	Efendi	İstanbul																	
Bozulus	4	9	1763	7904		790	1400	1	es-Seyyid Mehmet Efendi	1400	Efendi	İstanbul																	
Bozulus	4	10	1767	7904		790	3000	1	Abdürrezzak Efendi	3000	Efendi	İstanbul																	
Bozulus	4	11	1775	7904		790	3000	1	es-Seyyid Mehmet Efendi	3000	Efendi	İstanbul																	
Bozulus	4	12	1785	7904		790	3000	2	Şerif Mehmet Efendi (1/2)	1500	Efendi	İstanbul	es-Seyyid Mehmet Efendi (1/2)	1500	Efendi	İstanbul														

Çataklu	5	1	1718	300		23	300	2	Seyyid Derviş Mehmet Ağa (1/2)	150	Efendi	İstanbul	Seyyid Ali Ağa (1/2)	150	Ağa	İstanbul															
Çataklu	5	2	1723	300		23	300	2	Seyyid Davut Ağa (1/2)	150	Ağa	İstanbul	Seyyid Ali Ağa (1/2)	150	Ağa	İstanbul															
Çataklu	5	3	1745	350		35	700	3	Salih Efendi (1/4)	275	Efendi	İstanbul	Seyyid Ali Ağa (2/4)	150	Ağa	İstanbul	Seyyid Yahya Ağa (1/4)	275	Ağa	İstanbul											
Suğla	6	1	1718	3186		319	850	1	Ahmet Ağa	850	Ağa	İstanbul																			
Suğla	6	2	1729	3186		319	1600	2	es-Seyyid Mehmet Ağa 1/2)	500	Ağa	İstanbul	Abdullah Ağa (1/2)	1100	Ağa	İstanbul															
Suğla	6	3	1735	3186		319	1600	2	Süleyman Efendi (1/2)	500	Efendi	İstanbul	Abdullah Ağa (1/2)	1100	Ağa	İstanbul															
Suğla	6	4	1735	3186		319	1600	2	Mühürdar Derviş Hacı Mustafa (1/2)	500	Ayan Ağa	Konya	Abdullah Ağa (1/2)	1100	Ağa	İstanbul															
Suğla	6	5	1736	3186		319	1600	1	el-Hac Ali Ağa	1600	Ağa	İstanbul																			
Suğla	6	6	1738	3186		319	1700	1	Mehmet Emin Efendi	1700	Efendi	İstanbul																			
Suğla	6	7	1745	3270		327	4600	1	Feyzullah Ağa	4600	Ağa	İstanbul																			
Suğla	6	8	1747	3270		327	4600	1	İbrahim Efendi	4600	Efendi	İstanbul																			
Suğla	6	9	1748	3270		327	4600	2	İbrahim Efendi (1/2)	2300	Efendi	İstanbul	Osman Ağa (1/2)	2300	Ağa	İstanbul															
Suğla	6	10	1749	3270		327	4600	2	Behram Bey (1/2)	2300	Ağa	İstanbul	Osman Ağa (1/2)	2300	Ağa	İstanbul															

Suğla	6	11	1753	3270		327	6300	2	Mehmet Ağa? (1/2)	4000	Ağa	İstanbul	Abdurrahman Ağa (1/2)	2300	Ağa	İstanbul												
Suğla	6	12	1762	3270		327	6300	4	Çelik Mehmet Paşa (4/8)	4300	Paşa	Konya	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (2/8)	1000	Paşazade	Konya	el-Hac İsmail Ağa (1/8)	500	Ağa	İstanbul	Ali Ağa (1/8)	500	Ağa	İstanbul				
Suğla	6	13	1764	3270		327	6300	3	Çelik Mehmet Paşa (4/8)	4300	Paşa	Konya	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (3/8)	1500	Paşazade	Konya	el-Hac İsmail Ağa (1/8)	500	Ağa	İstanbul								
Suğla	6	14	1765	3270		327	6300	5	Hasan Bey b. Çelik Mehmet Paşa (2/16)	1075	Paşazade	Konya	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (6/16)	3225	Paşazade	Konya	el-Hac İsmail Ağa (2/16)	500	Ağa	İstanbul	Ali Bey b. Çelik Mehmet Paşa (2/16)	500	Paşazade	Konya	İsmail Ağa tabi Halil Paşa(4/16)	1000	Ağa	İstanbul
Suğla	6	15	1773	3270		327	6300	6	Hasan Bey b. Çelik Mehmet Paşa (2/16)	1075	Paşazade	Konya	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (6/16)	3225	Paşazade	Konya	Derviş Abdullah ve Mehmet Mesnevihanzade (2/16)	500	Ayan Efendi	Konya	Ali Bey b. Çelik Mehmet Paşa (2/16)	500	Paşazade	Konya	İsmail Ağa tabi Halil Paşa(4/16)	1000	Ağa	İstanbul
Suğla	6	16	1793	3270		327	6300	4	Hasan Bey b. Çelik Mehmet Paşa (2/16)	1075	Paşazade	Konya	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (6/16)	3225	Paşazade	Konya	el-Hac İbrahim Reşit Efendi (7/16)	1750	Efendi	İstanbul	Derviş Mehmet Mesnevihanzade (1/16)	250	Ayan Efendi	Konya				
Suğla	6	17	1797	3360		336	6300	3	Derviş Mehmet Mesnevihanzade (1/16)	538	Ayan Efendi	Konya	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (6/16)	3225	Paşazade	Konya	el-Hac İbrahim Reşit Efendi (9/16)	2537	Efendi	İstanbul								

Suğla	6	18	1800	3360		336	8000	2	el-Hac İbrahim Reşit Efendi (5/8)	5000	Efendi	İstanbul	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (3/8)	3000	Paşazade	Konya																
Suğla	6	19	1808	3360		336	23000	2	Mustafa Nazif Efendi (5/8)	20000	Efendi	İstanbul	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (3/8)	3000	Paşazade	Konya																
Ilgın	7	1	1720	3000		300	2200	2	Hüseyin Ağa (Abdullah Ağa'nın Damadı) (1/2)	1100	Ağa	İstanbul	Abdullah Ağa b. El-Hac İsmail Ağa (1/2)	1100	Ağa	İstanbul																
Ilgın	7	2	1734	3000		300	2825	2	İbrahim Ağa (1/2)	1725	Ağa	İstanbul	Abdullah Ağa b. El-Hac İsmail Ağa (1/2)	1100	Ağa	İstanbul																
Ilgın	7	3	1743	3156		316	3225	2	İbrahim Ağa (1/2)	1725	Ağa	İstanbul	Ahmet b. Abdullah Ağa (1/2)	1500	Ağa	İstanbul																
Ilgın	7	4	1747	3156		316	3225	2	Ahmet Ağa (1/2)	1725	Ağa	İstanbul	Ahmet b. Abdullah Ağa (1/2)	1500	Ağa	İstanbul																
Ilgın	7	5	1763	3156		316	11925	3	Ahmet Ağa (2/4)	1725	Ağa	İstanbul	Mustafa Bey? (1/4)	5100	Paşazade	İstanbul	Seyyid Mehmet Ağa (1/4)	5100	Ağa	İstanbul											
Ilgın	7	6	1765	3156		316	11925	3	Ahmet Ağa (2/4)	1725	Ağa	İstanbul	Yusuf Ağa (1/4)	5100	Ağa	İstanbul	Seyyid Mehmet Ağa (1/4)	5100	Ağa	İstanbul											
Ilgın	7	7	1775	3156		316	17825	4	Mustafa Ağa (1/4)	4750	Ağa	İstanbul	Yusuf Ağa (1/4)	5100	Ağa	İstanbul	Seyyid Mehmet Ağa (1/4)	5100	Ağa	İstanbul	Mehmet b. Abdülkadir (1/4)	2875	Ağa	İstanbul							

Ilgın	7	8	1776	3156		316	17975	3	Mehmet b. Abdülkadir (1/4)	2875	Ağa	İstanbul	Yusuf Ağa (1/4)	5100	Ağa	İstanbul	Seyyid Mehmet Ağa (2/4)	10000	Ağa	İstanbul								
Ilgın	7	9	1779	3156		316	20200	3	Hüseyin Bey b. Yeğen Ali Paşa (1/4)	5100	Paşazade	İstanbul	Hasan Bey b. Yeğen Ali Paşa (1/4)	5100	Paşazade	İstanbul	Seyyid Mehmet Ağa (2/4)	10000	Ağa	İstanbul								
Ilgın	7	10	1784	3156		316	20200	3	Hüseyin Bey b. Yeğen Ali Paşa (1/4)	5100	Paşazade	İstanbul	Hasan Bey b. Yeğen Ali Paşa (1/4)	5100	Paşazade	İstanbul	Arapzade Süleyman Ağa (2/4)	10000	Ayan Ağa	Konya								
Ilgın	7	11	1790	3156		316	20200	3	Ali Efendi (1/4)	5100	Efendi	İstanbul	Hasan Bey b. Yeğen Ali Paşa (1/4)	5100	Paşazade	İstanbul	Arapzade Süleyman Ağa (2/4)	10000	Ayan Ağa	Konya								
Ilgın	7	12	1796	3156		316	20200	3	Ali Efendi (1/4)	5100	Efendi	İstanbul	İbrahim Efendi (1/4)	5100	Efendi	İstanbul	Arapzade Süleyman Ağa (2/4)	10000	Ayan Ağa	Konya								
Ilgın	7	13	1798	3156		316	20200	3	Ali Efendi (1/4)	5100	Efendi	İstanbul	Seyyid ? (1/4)	5100	Ağa	İstanbul	Arapzade Süleyman Ağa (2/4)	10000	Ayan Ağa	Konya								
Ilgın	7	14	1799	3156		316	30000	3	Mehmet İslam Ağa (1/4)	10000	Ağa	İstanbul	Mehmet Arif (1/4)	10000	Ağa	İstanbul	Arapzade Süleyman Ağa (2/4)	10000	Ayan Ağa	Konya								
Ilgın	7	15	1801	3156		316	30000	4	Mehmet İslam Ağa (1/4)	10000	Ağa	İstanbul	Mehmet Arif (1/4)	10000	Ağa	İstanbul	es-Seyyid Feyzullah Efendi (1/4)	5000	Efendi	İstanbul	Veli Ağa (1/4)	5000	Ağa	İstanbul				
Ilgın	7	16	1802	3156		316	35000	4	Mehmet İslam Ağa (1/4)	10000	Ağa	İstanbul	Mehmet Arif (1/4)	10000	Ağa	İstanbul	Ali Ağa (1/4)	5000	Ağa	İstanbul	Halil Ağa (1/4)	10000	Ağa	İstanbul				

Ilgın	7	17	1807	3906		391	35000	4	Mehmet İslam Ağa (1/4)	10000	Ağa	İstanbul	Mehmet Arif (1/4)	10000	Ağa	İstanbul	Mahmut Efendi (1/4)	5000	Efendi	İstanbul	Abdurrahman Paşa (1/4)	10000	Paşa	Konya				
Adet-i Ağnam	8	1	1723	12500		1250	10500	3	Mustafa Ağa (1/3)	3500	Ağa	İstanbul	Mehmet Bey b. İbrahim Paşa (1/3)	3500	Paşazade	İstanbul	Ali Ağa (1/3)	3500	Ağa	İstanbul								
Adet-i Ağnam	8	2	1727	12500		1250	17000	3	Mehmet Ağa (1/3)	10000	Ağa	İstanbul	Mehmet Bey b. İbrahim Paşa (1/3)	3500	Paşazade	İstanbul	Ali Ağa (1/3)	3500	Ağa	İstanbul								
Adet-i Ağnam	8	3	1729	12500		1250	19000	2	Mehmet Ağa (1/3)	10000	Ağa	İstanbul	Mehmet Bey b. İbrahim Paşa (2/3)	9000	Paşazade	İstanbul												
Adet-i Ağnam	8	4	1738	12500		1250	22500	4	el-Hac Halil Ağa (2/6)	10000	Ağa	İstanbul	Mehmet Bey b. İbrahim Paşa (2/6)	6250	Paşazade	İstanbul	Hasan Ağa (1/6)	3125	Ağa	İstanbul	Abdurrahman Ağa (1/6)	3125	Ağa	İstanbul					
Adet-i Ağnam	8	5	1745	12500		1250	17500	6	Mustafa Aşir Efendi (2/18)	1667	Efendi	İstanbul	Mehmet Bey b. İbrahim Paşa (6/18)	6250	Paşazade	İstanbul	Hasan Ağa (3/18)	3125	Ağa	İstanbul	Abdurrahman Ağa (3/18)	3125	Ağa	İstanbul	Abdürrezzak Efendi ve Reisülkütttap Mustafa Efendi (4/18)	3333	Efendi	İstanbul
Adet-i Ağnam	8	6	1750	12500		1250	17500	6	Mustafa Aşir Efendi (2/18)	1667	Efendi	İstanbul	Mehmet Bey b. İbrahim Paşa (6/18)	6250	Paşazade	İstanbul	Abdi Ağa (3/18)	3125	Ağa	İstanbul	Abdurrahman Ağa (3/18)	3125	Ağa	İstanbul	Abdürrezzak Efendi ve Reisülkütttap Mustafa Efendi (4/18)	3333	Efendi	İstanbul

Adet-i Ağnam	8	7	1750	12500		1250	18875	6	Mustafa Aşir Efendi (2/18)	1667	Efendi	İstanbul	Mehmet Bey b. İbrahim Paşa (6/18)	6250	Paşazade	İstanbul	Abdi Ağa (3/18)	3125	Ağa	İstanbul	Ali Bey b. Ali Paşa (3/18)	4500	Paşazade	İstanbul	Abdürrezzak Efendi ve Reisülküttap Mustafa Efendi (4/18)	3333	Efendi	İstanbul
Adet-i Ağnam	8	8	1756	12500		1250	18875	5	Mustafa Aşir Efendi (3/18)	2500	Efendi	İstanbul	Mehmet Bey b. İbrahim Paşa (6/18)	6250	Paşazade	İstanbul	Abdi Ağa (3/18)	3125	Ağa	İstanbul	Ali Bey b. Ali Paşa (3/18)	4500	Paşazade	İstanbul	Abdürrezzak Efendi (3/18)	2500	Efendi	İstanbul
Adet-i Ağnam	8	9	1756	12500		1250	14895	4	Seyyid el-Hac Mustafa Ağa (2/6)	1020	Ağa	İstanbul	Mehmet Bey b. İbrahim Paşa (2/6)	6250	Paşazade	İstanbul	Abdi Ağa (1/6)	3125	Ağa	İstanbul	Ali Bey b. Ali Paşa (1/6)	4500	Paşazade	İstanbul				
Adet-i Ağnam	8	10	1757	12500		1250	14895	4	Seyyid el-Hac Mustafa Ağa (2/6)	1020	Ağa	İstanbul	Pirizade Osman Ağa (2/6)	6250	Ayan Ağa	Nevşehir	Abdi Ağa (1/6)	3125	Ağa	İstanbul	Ali Bey b. Ali Paşa (1/6)	4500	Paşazade	İstanbul				
Adet-i Ağnam	8	11	1762	12500		1250	4445	3	Seyyid el-Hac Mustafa Ağa (1/3)	1020	Ağa	İstanbul	Pirizade Osman Ağa (1/3)	1140	Ayan Ağa	Nevşehir	Çavuşzade el-Hac Zeynelabidin Ağa (1/3)	2285	Ayan Ağa	Konya								
Adet-i Ağnam	8	12	1764	12500		1250	4445	3	İsmail Ağa b. Seyyid El-Hac Mustafa Ağa (1/3)	1020	Ağa	İstanbul	Pirizade Osman Ağa (1/3)	1140	Ayan Ağa	Nevşehir	Çavuşzade el-Hac Zeynelabidin Ağa (1/3)	2285	Ayan Ağa	Konya								

Adet-i Ağnam	8	13	1773	12500		1250	4620	3	İsmail Ağa b. Seyyid El-Hac Mustafa Ağa (1/3)	1020	Ağa	İstanbul	Pirizade Osman Ağa (1/3)	1140	Ayan Ağa	Nevşehir	Çavuşzade Abdurrahman b. Zeynelabidin Ağa (1/3)	2460	Ayan Ağa	Konya										
Adet-i Ağnam	8	14	1784	12500		1250	2660	3	es-Seyyid el-Hac Mehmet Emin (1/3)	100	Ağa	İstanbul	Şerif Mehmet Efendi (1/3)	100	Efendi	İstanbul	Çavuşzade Abdurrahman b. Zeynelabidin Ağa (1/3)	2460	Ayan Ağa	Konya										
Adet-i Ağnam	8	15	1786	12500		1250	2665	2	Şerif Mehmet Efendi (1/2)	1333	Efendi	İstanbul	es-Seyyid el-Hac Mehmet Emin (1/2)	1332	Ağa	İstanbul														
Adet-i Ağnam	8	16	1790	12500		1250	2665	4	Ahmet Muhtar Efendi (1/6)	445	Efendi	İstanbul	es-Seyyid Mehmet Emin (3/6)	1332	Ağa	İstanbul	Seyyid Ahmet Sait Efendi (1/6)	444	Efendi	İstanbul	İsmail Rasih Efendi (1/6)	444	Efendi	İstanbul						
Adet-i Ağnam	8	17	1799	12500		1250	9332	3	Ahmet Muhtar Efendi (1/3)	3111	Efendi	İstanbul	Seyyid Ahmet Sait Efendi (1/3)	3111	Efendi	İstanbul	İsmail Rasih Efendi (1/3)	3110	Efendi	İstanbul										
Adet-i Ağnam	8	18	1807	12500		1250	11221	4	es-Seyyid Mehmet Emin Bey b. Ahmet Muhtar (1/6)	2500	Efendizade	İstanbul	Seyyid Ahmet Sait Efendi (2/6)	3111	Efendi	İstanbul	el-Hac İsmail Rasih Efendi (2/6)	3110	Efendi	İstanbul	es-Seyyid Mehmet Avni Bey b. Ahmet Muhtar (1/6)	2500	Efendizade	İstanbul						
Bayramlu	9	1	1726	516		52	500	1	Abdurrahman Bey	500	Paşazade	İstanbul																	

Bayramlu	9	2	1735	516		52	500	1	Süleyman Ağa	500	Ağa	İstanbul																
Bayramlu	9	3	1747	516		52	500	1	Mehmet Ağa	500	Ağa	İstanbul																
Bayramlu	9	4	1769	516		52	13600	2	Ebubekir Ağa (1/2)	6800	Ağa	İstanbul	Seyyid Mehmet Ağa (1/2)	6800	Ağa	İstanbul												
Bayramlu	9	5	1777	516		52	14850	3	Seyyid Mehmet Ağa (2/4)	6800	Ağa	İstanbul	Mehmet Tahir Ağa b. Halil Ağa (1/4)	4025	Ağa	İstanbul	Mustafa Ağa (1/4)	4025	Ağa	İstanbul								
Bayramlu	9	6	1790	516		52	16913	2	Mustafa Ağa (1/3)	4025	Ağa	İstanbul	Aşır Efendizade Mehmet Hamid Efendi (2/3)	12888	Efendizade	İstanbul												
Bayramlu	9	7	1805	516		52	19888	1	Aşır Efendizade Mehmet Hamid Efendi	19888	Efendizade	İstanbul																
Resm-i Dönüm-i Haşhaş	10	1	1736	60		6	150	2	el-Hac Osman Ağa (1/2)	75	Ağa	İstanbul	Çavuş Ahmet Ağa (1/2)	75	Ağa	İstanbul												
Resm-i Dönüm-i Haşhaş	10	2	1745	60		6	295	2	Ahmet Ağa (1/2)	220	Ağa	İstanbul	Çavuş Ahmet Ağa (1/2)	75	Ağa	İstanbul												
Resm-i Dönüm-i Haşhaş	10	3	1753	60		6	395	2	Ali Efendi (1/2)	320	Efendi	İstanbul	Çavuş Ahmet Ağa (1/2)	75	Ağa	İstanbul												

Resm-i Dönüm-i Haşhaş	10	4	1771	60		6	620	2	Ali Efendi (1/2)	320	Efendi	İstanbul	İbrahim Efendi b. İmam Hasan Efendi (1/2)	300	Efendizade	İstanbul													
Resm-i Dönüm-i Haşhaş	10	5	1771	60		6	1000	2	Osman Ağa (1/2)	700	Ağa	İstanbul	İbrahim Efendi b. İmam Hasan Efendi (1/2)	300	Efendizade	İstanbul													
Resm-i Dönüm-i Haşhaş	10	6	1774	60		6	1000	1	İbrahim Efendi b. İmam Hasan Efendi	1000	Efendizade	İstanbul																	
Resm-i Dönüm-i Haşhaş	10	7	1781	60		6	1200	1	Abdullah Ağa	1200	Ağa	İstanbul																	
Resm-i Dönüm-i Haşhaş	10	8	1788	60		6	1200	1	es-Seyyid el-Hac Halil Ağa biraderi el-Hac İsmail Ağa	1200	Ağa	İstanbul																	
Resm-i Dönüm-i Haşhaş	10	9	1791	60		6	1200	1	el-Hac Mehmet Şakir Ağa	1200	Ağa	İstanbul																	
Esad Ahi	11	1	1744		8112	9	1020	4	Derviş Mehmet Efendi tabi Abdi Efendi (1/4)	255	Efendi	İstanbul	İbrahim Ağa tabi Abdi Efendi (1/4)	255	Efendi	İstanbul	el-Hac Yusuf Ağa (1/4)	255	Ağa	İstanbul	Mustafa Ağa (1/4)	255	Ağa	İstanbul					
Esad Ahi	11	2	1745		8112	9	1020	2	el-Hac Yusuf Ağa (1/2)	510	Ağa	İstanbul	Mustafa Ağa (1/2)	510	Ağa	İstanbul													

Esad Ahi	11	3	1774		8112	9	2335	3	Mehmet b. El-Hac Yusuf (1/4)	913	Ağa	İstanbul	Mustafa Ağa (2/4)	510	Ağa	İstanbul	Seyyid Yusuf b. El-Hac Yusuf (1/4)	912	Ağa	İstanbul									
Esad Ahi	11	4	1790		8112	9	3695	3	Mehmet b. El-Hac Yusuf (2/6)	1216	Ağa	İstanbul	Seyyid İbrahim Sarım? Efendi (3/6)	1870	Efendi	İstanbul	Seyyid Yusuf b. El-Hac Yusuf (1/6)	609	Ağa	İstanbul									
Esad Ahi	11	5	1799		8248	9	3736	2	Seyyid Mehmet Efendi (1/2)	1866	Efendi	İstanbul	Seyyid İbrahim Sarım? Efendi (1/2)	1870	Efendi	İstanbul													
Karacaöyük	12	1	1745		12000	13	150	1	el-Hac Ali Ağa	150	Ağa	İstanbul																
Hardallu	13	1	1777		3095	3	80	1	Halil tabii Ahmet Efendi	80	Efendi	İstanbul																
Hardallu	13	2	1784		3095	3	80	1	Ali Rıza Efendi	80	Efendi	İstanbul																
Hardallu	13	3	1785		3095	3	80	1	Seyyid Şeyh el-Hac Hasan Efendi	80	Efendi	İstanbul																
Hardallu	13	4	1800		3095	3	600	3	Seyyid Mehmet Emin Efendi (5/12)	250	Efendi	İstanbul	Seyyid el-Hac Mehmet b. Abdullah (5/12)	250	Ağa	İstanbul	Seyyid Hacı Mehmet b. Ahmet (2/12)	100	Ağa	İstanbul									
Hardallu	13	5	1802		3095	3	800	3	Seyyid Mehmet Emin Efendi b. Hasan (1/3)	267	Efendi	İstanbul	Hafız Seyyid Abdullah Efendi (1/3)	267	Efendi	İstanbul	Seyyid Mustafa Efendi b. Hasan (1/3)	266	Efendi	İstanbul									

Hardallu	13	6	1804		3095	3	1033	3	es-Seyyid Mehmet Emin Efendi (1/3)	500	Efendi	İstanbul	Hafız Seyyid Abdullah Efendi (1/3)	267	Efendi	İstanbul	Seyyid Mustafa Efendi b. Hasan (1/3)	266	Efendi	İstanbul									
Hardallu	13	7	1808		6095	7	1033	2	es-Seyyid Mehmet Emin Efendi (2/3)	766	Efendi	İstanbul	Hafız Seyyid Abdullah Efendi (1/3)	267	Efendi	İstanbul													
Ereğli	14	1	1795		44090	48	250	1	Mehmet Halim Ağa b. Mustafa	250	Ağa	Konya																
Ereğli	14	2	1808		44090	48	250	2	Mehmet Halim Ağa b. Mustafa (1/3)	88	Ağa	Konya	Hafız Mehmet Haşim Efendi b. Mehmet Derviş (2/3)	162	Efendi	İstanbul													
Larende İhtisap	15	1	1718		152100	168	1605	2	Seyyid Abdurrahman Ağa veledi Çavuşzade (1/2)	803	Ayan Ağa	Konya	Seyyid Hüseyin b. Hacı Bekir (1/2)	802	Ağa	Konya													
Larende İhtisap	15	2	1723		152100	168	1802	1	Seyyid Hüseyin b. Hacı Bekir	1802	Ağa	Konya																
Larende İhtisap	15	3	1727		152100	168	1850	1	Ebubekir b. Murat	1850	Ağa	İstanbul																
Larende İhtisap	15	4	1727		152100	168	1850	1	Hafız Mustafa	1850	Efendi	Konya																
Larende İhtisap	15	5	1729		152100	168	2000	2	el-Hac Hüseyin (1/2)	1000	Ağa	İstanbul	Seyyid Hüseyin b. Hacı Bekir (1/2)	1000	Ağa	İstanbul													

Larende İhtisap	15	6	1734		152100	168	2000	2	el-Hac Hüseyin (1/2)	1000	Ağa	İstanbul	el-Hac Ali Ağa (1/2)	1000	Ağa	İstanbul													
Larende İhtisap	15	7	1745		152100	168	7100	4	Hüseyin Ağa (1/6)	2034	Ağa	İstanbul	el-Hac Ali Ağa (3/6)	1000	Ağa	İstanbul	Salih Efendi(1/6)	2033	Efendi	İstanbul	Hacı Halil Ağa (1/6)	2033	Ağa	İstanbul				
Larende İhtisap	15	8	1751		152100	168	12100	4	Hüseyin Ağa (1/6)	2034	Ağa	İstanbul	İsmail Bey (3/6)	6000	Paşazade	İstanbul	Salih Efendi(1/6)	2033	Efendi	İstanbul	Hacı Halil Ağa (1/6)	2033	Ağa	İstanbul				
Larende İhtisap	15	9	1755		152100	168	12100	4	Hüseyin Ağa (1/6)	2034	Ağa	İstanbul	Mısri Mehmet Ağa (3/6)	6000	Ağa	İstanbul	Salih Efendi(1/6)	2033	Efendi	İstanbul	Hacı Halil Ağa (1/6)	2033	Ağa	İstanbul				
Larende İhtisap	15	10	1761		152100	168	13066	4	Çavuşzade Zeynelabidin Ağa (1/6)	3000	Ayan Ağa	Konya	Mısri Mehmet Ağa (3/6)	6000	Ağa	İstanbul	Salih Efendi(1/6)	2033	Efendi	İstanbul	Hacı Halil Ağa (1/6)	2033	Ağa	İstanbul				
Larende İhtisap	15	11	1765		152100	168	13908	5	Çavuşzade Zeynelabidin Ağa (2/12)	3000	Ayan Ağa	Konya	Mısri Mehmet Ağa (6/12)	6000	Ağa	İstanbul	Hacı Halil Ağa (2/12)	2033	Ağa	İstanbul	Mehmet Sadık b. Salih (1/12)	1437	Efendi	İstanbul	Selim Efendi (1/12)	1438	Efendi	İstanbul
Larende İhtisap	15	12	1771		152100	168	14758	4	Çavuşzade Zeynelabidin Ağa (5/12)	6425	Ayan Ağa	Konya	Hacı Halil Ağa (2/12)	2033	Ağa	İstanbul	Mehmet Sadık b. Salih (1/12)	1437	Efendi	İstanbul	Selim Efendi (4/12)	4863	Efendi	İstanbul				
Larende İhtisap	15	13	1772		152100	168	15925	4	Çavuşzade Abdurrahman Ağa b. Zeynelabidin Ağa (4/12)	4812	Ayan Ağa	Konya	Çavuşzade İnayetullah Ağa b. Zeynelabidin Ağa (3/12)	4813	Ayan Ağa	Konya	Mehmet Sadık b. Salih (1/12)	1437	Efendi	İstanbul	Selim Efendi (4/12)	4863	Efendi	İstanbul				

Larende İhtisap	15	14	1776		152100	168	16000	3	Çavuşzade Abdurrahman Ağa b. Zeynelabidin Ağa (5/12)	6325	Ayan Ağa	Konya	Çavuşzade İnayetullah Ağa b. Zeynelabidin Ağa (3/12)	4812	Ayan Ağa	Konya	Selim Efendi (4/12)	4863	Efendi	İstanbul								
Larende İhtisap	15	15	1781		152100	168	17188	3	Çavuşzade Abdurrahman Ağa b. Zeynelabidin Ağa (5/12)	6325	Ayan Ağa	Konya	Seyyid Mustafa Efendi (3/12)	6000	Efendi	İstanbul	Selim Efendi (4/12)	4863	Efendi	İstanbul								
Larende İhtisap	15	16	1783		152100	168	17188	2	Çavuşzade Abdurrahman Ağa b. Zeynelabidin Ağa (2/3)	12325	Ayan Ağa	Konya	Selim Efendi (1/3)	4863	Efendi	İstanbul												
Larende İhtisap	15	17	1785		152100	168	39863	1	Selim Efendi	39863	Efendi	İstanbul																
Larende İhtisap	15	18	1789		152100	168	37500	3	Mustafa Ağa (1/3)	12500	Ağa	İstanbul	Selim Efendi (1/3)	12500	Efendi	İstanbul	Ataullah Bey Efendi (1/3)	12500	Efendi	İstanbul								
Larende İhtisap	15	19	1791		166809	183	37500	2	Cabbarzade Süleyman Ağa (2/3)	25000	Paşa	Bozok	Selim Efendi (1/3)	12500	Efendi	İstanbul												
Larende İhtisap	15	20	1792		167928	185	37500	5	Cabbarzade Süleyman Ağa (3/9)	12500	Paşa	Bozok	Selim Efendi (3/9)	12500	Efendi	İstanbul	Cabbarzade Mehmet Bey (1/9)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Ömer Bey (1/9)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Abbas Bey (1/9)	4166	Paşazade	Bozok

Larende İhtisap	15	21	1793		167928	185	38250	6	Cabbarzade Süleyman Ağa (9/18)	12500	Paşa	Bozok	Mustafa Kamil Ağa ve Seyyid İbrahim Ağa (6/18)	13250	Ağa	İstanbul	Cabbarzade Mehmet Bey (2/18)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Ömer Bey (2/18)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Abbas Bey (2/18)	4166	Paşazade	Bozok
Larende İhtisap	15	22	1797		175793	194	38250	7	Cabbarzade Süleyman Ağa (12/36)	12500	Paşa	Bozok	Seyyid İbrahim Ağa (6/36), Seyyid Abdullah Reşit Ağa (3/36) ve Ahmet Tevfik Efendi (3/36)	13250	Ağa	İstanbul	Cabbarzade Mehmet Bey (4/36)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Ömer Bey (4/36)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Abbas Bey (4/36)	4166	Paşazade	Bozok
Larende İhtisap	15	23	1801		175793	194	38250	7	Cabbarzade Süleyman Ağa (12/36)	12500	Paşa	Bozok	Seyyid İbrahim Ağa (6/36), Seyyid Abdullah Reşit Ağa (3/36) ve Mustafa Ağa (3/36)	13250	Ağa	İstanbul	Cabbarzade Mehmet Bey (4/36)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Ömer Bey (4/36)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Abbas Bey (4/36)	4166	Paşazade	Bozok

Larende İhtisap	15	24	1802		175793	194	38250	8	Cabbarzade Süleyman Ağa (12/36)	12500	Paşa	Bozok	Seyyid İbrahim Ağa (3/36), Seyyid Abdullah Reşit Ağa (3/36), Mustafa Ağa (3/36) ve Hacı Feyzullah Ağa (3/36)	13250	Ağa	İstanbul	Cabbarzade Mehmet Bey (4/36)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Ömer Bey (4/36)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Abbas Bey (4/36)	4166	Paşazade	Bozok
Larende İhtisap	15	25	1805		175793	194	38250	8	İsmail Ferruh? Efendi (12/36)	12500	Efendi	İstanbul	Seyyid İbrahim Ağa (3/36), Seyyid Abdullah Reşit Ağa (3/36), Mustafa Ağa (3/36) ve Hacı Feyzullah Ağa (3/36)	13250	Ağa	İstanbul	Cabbarzade Mehmet Bey (4/36)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Ömer Bey (4/36)	4167	Paşazade	Bozok	Cabbarzade Abbas Bey (4/36)	4166	Paşazade	Bozok
Konya Mirabiye	16	1	1718		228150	251	1000	1	Derviş Mustafa Efendi b. Hidayetullah	1000	Ayan Efendi	Konya															

Konya Mirabiye	16	2	1722		228150	251	1000	2	Derviş Mustafa Efendi b. Hidayetullah (1/2)	500	Ayan Efendi	Konya	el-Hac Osman b. Abdülfettah (1/2)	500	Ağa	İstanbul														
Konya Mirabiye	16	3	1726		228150	251	1000	2	Derviş Mustafa Efendi b. Hidayetullah (1/2)	500	Ayan Efendi	Konya	el-Hac Ahmet Ağa (1/2)	500	Ağa	İstanbul														
Konya Mirabiye	16	4	1728		228150	251	1000	1	es-Seyyid Ali Efendi	1000	Efendi	İstanbul																		
Konya Mirabiye	16	5	1729		228150	251	1650	3	Hidayetzade Derviş Mustafa Efendi (2/4)	650	Ayan Efendi	Konya	Seyyid Mehmet Ağa (1/4)	500	Ağa	İstanbul	Abdullah Ağa (1/4)	500	Ağa	İstanbul										
Konya Mirabiye	16	6	1733		228150	251	1650	3	Hidayetzade Derviş Mustafa Efendi (2/4)	650	Ayan Efendi	Konya	Süleyman Efendi (1/4)	500	Efendi	İstanbul	Abdullah Ağa (1/4)	500	Ağa	İstanbul										
Konya Mirabiye	16	7	1735		228150	251	1650	3	Hidayetzade Derviş Mustafa Efendi (2/4)	650	Ayan Efendi	Konya	Mühürdar Derviş Hacı Mustafa (1/4)	500	Ayan Ağa	Konya	Abdullah Ağa (1/4)	500	Ağa	İstanbul										
Konya Mirabiye	16	8	1739		228150	251	1650	4	Hidayetzade Derviş Mustafa Efendi (1/4)	325	Ayan Efendi	Konya	Mühürdar Derviş Hacı Mustafa (1/4)	500	Ağa	Konya	Abdullah Ağa (1/4)	500	Ağa	İstanbul	Hacı Musa? Ağa (1/4)	325	Ağa	İstanbul						

Konya Mirabiye	16	9	1740		228150	251	1650	3	Hidayetzade Derviş Mustafa Efendi (2/4)	650	Ayan Efendi	Konya	Abdullah Ağa (1/4)	500	Ağa	İstanbul	Hacı Musa? Ağa (1/4)	500	Ağa	İstanbul									
Konya Mirabiye	16	10	1742		228150	251	1700	2	Hidayetzade Derviş Ahmet (1/2)	650	Ayan Efendi	Konya	Şahin el-Hac Ahmet Ağa (1/2)	1050	Ağa	İstanbul													
Konya Mirabiye	16	11	1765		247230	272	1700	2	Hidayetzade Derviş Ahmet (1/2)	650	Ayan Efendi	Konya	Hidayetzade Yakup Efendi (1/2)	1050	Ayan Efendi	Konya													
Konya Mirabiye	16	12	1773		247230	272	16000	1	es-Seyyid Ahmet Efendi	16000	Efendi	İstanbul																
Konya Mirabiye	16	13	1781		247230	272	16000	4	Hüseyin b. Süleyman Efendi (3/8)	6000	Efendi	İstanbul	Mollacıkzade Mehmet Ataullah Efendi (2/8)	4000	Efendi	İstanbul	Mehmet Sait b. Osman Efendi (2/8)	4000	Efendi	İstanbul	İbrahim Efendi b. İsmail (1/8)	2000	Efendi	İstanbul				
Konya Mirabiye	16	14	1782		247230	272	16000	3	Mollacıkzade Mehmet Ataullah Efendi (7/16)	7000	Efendi	İstanbul	Mehmet Sait b. Osman Efendi (7/16)	7000	Efendi	İstanbul	İbrahim Efendi b. İsmail (2/16)	2000	Efendi	İstanbul								
Konya Mirabiye	16	15	1793		254703	280	21500	3	Mehmet Sait b. Osman Efendi (21/32)	13250	Efendi	İstanbul	İbrahim Efendi b. İsmail (4/32)	2000	Efendi	İstanbul	Osman Efendi (7/32)	6250	Efendi	İstanbul								
Konya Mirabiye	16	16	1807		254703	280	21550	5	Mehmet Sait b. Osman Efendi (21/32)	13250	Efendi	İstanbul	Abdurrahman Paşa (2/32)	1000	Paşa	Konya	Osman Efendi (7/32)	6250	Efendi	İstanbul	Abdurrahman Paşazade Ahmet Rıfat Bey (1/32)	525	Paşazade	Konya	Abdurrahman Paşazade İzzet Ali Bey (1/32)	525	Paşazade	Konya

Konya Mirabiye	16	17	1807		254703	280	21550	3	Abdurrahman Paşa (1/3)	5350	Paşa	Konya	Abdurrahman Paşazade Ahmet Rıfat Bey (1/3)	5350	Paşazade	Konya	Abdurrahman Paşazade İzzet Ali Bey (1/3)	5350	Paşazade	Konya								
Konya Mirabiye	16	18	1807		254703	280	21550	3	Abdurrahman Paşa (1/3)	5350	Paşa	Konya	Abdurrahman Paşazade Hacı Mehmet Bey (1/3)	5350	Paşazade	Konya	Abdurrahman Paşazade İzzet Ali Bey (1/3)	5350	Paşazade	Konya								
Konya Mirabiye	16	19	1808		254703	280	21550	2	Abdurrahman Paşa (2/3)	10700	Paşa	Konya	Abdurrahman Paşazade Hacı Mehmet Bey (1/3)	5350	Paşazade	Konya												
Konya İhtisap	17	1	1718		675299	75	900	2	Yusuf Ağa (1/2)	450	Ağa	Konya	Ahmet Ağa (1/2)	450	Ağa	Konya												
Konya İhtisap	17	2	1724		675299	75	1240	2	Mehmet Ağa (1/2)	790	Ağa	İstanbul	Ahmet Ağa (1/2)	450	Ağa	Konya												
Konya İhtisap	17	3	1728		675299	75	1240	3	Mehmet Ağa (2/4)	790	Ağa	İstanbul	es-Seyyid Ali Efendi (1/4)	225	Efendi	İstanbul	Seyyid Mehmet Ağa (1/4)	225	Ağa	İstanbul								
Konya İhtisap	17	4	1733		675299	75	1465	3	Mehmet Ağa (2/4)	790	Ağa	İstanbul	Abdullah Ağa (1/4)	450	Ağa	İstanbul	Seyyid Mehmet Ağa (1/4)	225	Ağa	İstanbul								
Konya İhtisap	17	5	1734		675299	75	1640	3	Mehmet Ağa (2/4)	790	Ağa	İstanbul	Abdullah Ağa (1/4)	450	Ağa	İstanbul	Süleyman Efendi (1/4)	400	Efendi	İstanbul								

Konya İhtisap	17	6	1735		67529	75	1755	3	Mehmet Ağa (2/4)	790	Ağa	İstanbul	Abdullah Ağa (1/4)	450	Ağa	İstanbul	Mühürdar Derviş Hacı Mustafa (1/4)	515	Ayan Ağa	Konya									
Konya İhtisap	17	7	1742		73529	82	1800	2	Derviş Ahmet b. Hidayetullah (1/2)	830	Ayan Efendi	Konya	Mehmet Ağa (1/2)	970	Ağa	İstanbul													
Konya İhtisap	17	8	1743		73529	82	1800	1	Derviş Ahmet b. Hidayetullah	1800	Ayan Efendi	Konya																	
Konya İhtisap	17	9	1758		73529	82	1800	3	Derviş Ahmet b. Hidayetullah (1/3)	600	Ayan Efendi	Konya	Seyyid Halil Efendi (1/3)	600	Efendi	İstanbul	Mehmet Emin Ağa (1/3)	600	Ağa	İstanbul									
Konya İhtisap	17	10	1762		73529	82	1800	2	Derviş Ahmet b. Hidayetullah (1/3)	600	Ayan Efendi	Konya	Çelik Mehmet Paşa (2/3)	1200	Paşa	Konya													
Konya İhtisap	17	11	1765		73529	82	2095	2	Derviş Ahmet b. Hidayetullah (1/3)	600	Ayan Efendi	Konya	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (2/3)	1495	Paşazade	Konya													
Konya İhtisap	17	12	1773		73529	82	3145	2	Seyyid Ahmet Efendi (1/3)	1650	Efendi	İstanbul	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (2/3)	1495	Paşazade	Konya													
Konya İhtisap	17	13	1781		73529	82	5000	5	Hüseyin b. Süleyman Efendi (3/24)	619	Efendi	İstanbul	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (16/24)	3150	Paşazade	Konya	Mollacıkzade Mehmet Ataullah Efendi (2/24)	512.5	Efendi	İstanbul	Mehmet Sait b. Osman Efendi (2/24)	512.5	Efendi	İstanbul	İbrahim Efendi b. İsmail (1/24)	206	Efendi	İstanbul

Konya İhtisap	17	14	1782		73529	82	5000	4	İbrahim Efendi b. İsmail (1/24)	206	Efendi	İstanbul	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (16/24)	3150	Paşazade	Konya	Mollacıkzade Mehmet Ataullah Efendi (5/24)	1132	Efendi	İstanbul	Mehmet Sait b. Osman Efendi (2/24)	512.5	Efendi	İstanbul				
Konya İhtisap	17	15	1792		79529	87	5000	4	İbrahim Efendi b. İsmail (1/24)	206	Efendi	İstanbul	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (16/24)	3150	Paşazade	Konya	el-Hac Osman Efendi (3/24)	619	Efendi	İstanbul	Mehmet Sait b. Osman Efendi (4/24)	1025	Efendi	İstanbul				
Konya İhtisap	17	16	1807		78393	86	4825	4	Abdurrahman Paşa (1/9)	559	Paşa	Konya	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (6/9)	3150	Paşazade	Konya	Ahmet Rifat Bey b. Abdurrahman Paşazade (1/9)	558	Paşazade	Konya	İzzet Ali Bey b. Abdurrahman Paşazade (1/9)	558	Paşazade	Konya				
Konya İhtisap	17	17	1808		78393	86	4825	3	Abdurrahman Paşa (2/9)	1117	Paşa	Konya	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (6/9)	3150	Paşazade	Konya	Mehmet Bey b. Abdurrahman Paşazade (1/9)	558	Paşazade	Konya								
Resm-i Kantar	18	1	1739		6000	7	170	1	Derviş Ahmet b. Hidayetullah	170	Ayan Efendi	Konya															
Resm-i Kantar	18	2	1758		6000	7	170	2	Derviş Ahmet b. Hidayetullah (1/3)	56	Ayan Efendi	Konya	Seyyid Halil Efendi (2/3)	114	Efendi	İstanbul											
Resm-i Kantar	18	3	1763		6000	7	170	3	Derviş Ahmet b. Hidayetullah (1/3)	56	Ayan Efendi	Konya	Seyyid Halil Efendi (1/3)	57	Efendi	İstanbul	Çelik Mehmet Paşa (1/3)	57	Paşa	Konya								

Resm-i Kantar	18	4	1766		6000	7	376	2	Derviş Ahmet b. Hidayetullah (1/3)	56	Ayan Efendi	Konya	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (2/3)	320	Paşazade	Konya												
Resm-i Kantar	18	5	1774		6000	7	570	2	Seyyid Ahmet Efendi (1/3)	250	Efendi	İstanbul	İbrahim Bey b. Çelik Mehmet Paşa (2/3)	320	Paşazade	Konya												
Resm-i Kantar	18	6	1781		6000	7	350	5	Hüseyin b. Süleyman Efendi (3/24)	94	Efendi	İstanbul	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (16/24)	100	Paşazade	Konya	Mollacıkzade Mehmet Ataullah Efendi (2/24)	62	Efendi	İstanbul	Mehmet Sait b. Osman Efendi (2/24)	62	Efendi	İstanbul	İbrahim Efendi b. İsmail (1/24)	32	Efendi	İstanbul
Resm-i Kantar	18	7	1782		6000	7	350	4	İbrahim Efendi b. İsmail (1/24)	32	Efendi	İstanbul	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (16/24)	100	Paşazade	Konya	Mollacıkzade Mehmet Ataullah Efendi (5/24)	156	Efendi	İstanbul	Mehmet Sait b. Osman Efendi (2/24)	62	Efendi	İstanbul				
Resm-i Kantar	18	8	1792		6000	7	350	4	İbrahim Efendi b. İsmail (1/24)	32	Efendi	İstanbul	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (16/24)	100	Paşazade	Konya	el-Hac Osman Efendi (3/24)	93	Efendi	İstanbul	Mehmet Sait b. Osman Efendi (4/24)	125	Efendi	İstanbul				
Resm-i Kantar	18	9	1807		6000	7	186	4	Abdurrahman Paşa (1/9)	29	Paşa	Konya	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (6/9)	100	Paşazade	Konya	Ahmet Rifat Bey b. Abdurrahman Paşazade (1/9)	29	Paşazade	Konya	İzzet Ali Bey b. Abdurrahman Paşazade (1/9)	28	Paşazade	Konya				

Resm-i Kantar	18	10	1808		6000	7	258	3	Abdurrahman Paşa (2/9)	58	Paşa	Konya	Hüseyin Bey b. Çelik Mehmet Paşa (6/9)	100	Paşazade	Konya	Mehmet Bey b. Abdurrahman Paşazade (1/9)	100	Paşazade	Konya								
Bu tablo, *MAD.d.* 9510 ve 9508'e göre Temel tarafından hazırlanmıştır.																													

Ek 2: 1639-1839 Arası Konya Valileri ve Mütesellimleri Tablosu

Vali S.	Belgenin Künyesi	Belgenin Tarihi	Valinin Adı	Müteselli m S.	Müteselli min Adı	Müteselli min Menşe	Müteselli min Unvanı	Müteselli min Elkabı	Müteselli min Duası	Müteselli min Atama veya Ayrılış Sebebi
1	*KK.d.* 266: s. 54.	06/01/1639	Hasan Paşa							
2	*KK.d.* 266: s. 54.	24/01/1641	Hasan Paşa							
3	M. Süreyya, *aynı eser*, I, s. 196.	1640/1641	Ahmet Paşa							
4	*A.RSK.d.* 1512: s.52.	01/10/1643	Musa Paşa							
5	*A.RSK.d.* 1512: s.52.	06/10/1643	Cafer Paşa							
6	*A.RSK.d.* 1512: s.52.	22/01/1644	Mustafa Paşa							
7	*A.RSK.d.* 1512: s.52.	11/07/1644	Durak Mehmet Paşa							
	KŞS 007: s. 071/3.	02/05/1645	Durak Mehmet Paşa	1	Mehmet Ağa	Valinin Kethüdası				
	KŞS 009: s. 180/1.	28/06/1645	Durak Mehmet Paşa	2	Ali Ağa	Valinin Kethüdası				Genel İşler
	A.RSK.d. 1512: s.52.	01/07/1645	Durak Mehmet Paşa							
	A.RSK.d. 1512: s.52.	16/07/1645	Durak Mehmet Paşa							
8	*A.RSK.d.* 1512: s.52.	01/09/1645	Vezir İbşir Mustafa Paşa							
	KŞS 008: s. 270/1.	15/04/1646	Vezir İbşir Mustafa Paşa	3	Hasan Ağa	Valinin Kethüdası			Zîde mecdühû	Genel İşler
9	*A.RSK.d.* 1512: s.52.	05/06/1647	Ahmet Paşa							
10	*A.RSK.d.* 1512: s.52.	22/11/1647	Vezir İbşir Mustafa Paşa							
11	Karaköse, *aynı eser*, s. 183.	31/01/1648	Hasan Paşa							
12	M. Naîmâ, *aynı eser*, IV, s. 1811.	03-04/1648	Köprülü Mehmet Paşa							
13	Çöküк, *aynı eser*, s. 204.	15/10/1648	Mustafa Paşa							
14	M. Naîmâ, *aynı eser*, IV, s. 2127.	07-08/1651	Katırcıoğlu Mehmet Paşa							
15	M. Naîmâ, *aynı eser*, V, s. 2198.	09-10/1651	Topal Mehmet Paşa							
16	M. Süreyya, *aynı eser*, IV, s. 1324.	1651/1652	Ömer Paşa							
17	M. Naîmâ, *aynı eser*, V, s. 2247.	08/06/1652	Zurnazen Mustafa Paşa							
18	M. Naîmâ, *aynı eser*, V, s. 2283.	17/08/1652	Derviş Mehmet Paşa							
19	M. Süreyya, *aynı eser*, II, s. 637.	01-02/1653	Hasan Paşa (Çırakçı)							
20	Akgün, *aynı eser*, s. 44.	19-27/05/1653	Halil Paşa							

21	Akgün, *aynı eser*, s. 114.	10/01/1654	Kethüda Mahmut Paşa							
22	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 26.	10-11/1655	Seydi Ahmet Paşa							
23	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 27.	10-11/1655	Vezir Kör Hasan Paşa							
24	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 164.	31/10/1658	Vezir Çatalbaş Mustafa Paşa							
	Sak, *10 Nolu*, KN. 267/3.	17/07/1660	Vezir Çatalbaş Mustafa Paşa	4	Ramazan Ağa				Zîde mecdühû	Genel İşler
	Sak, *10 Nolu*, KN. 267/2.	29/07-07/08/1660	Vezir Çatalbaş Mustafa Paşa	5	Osman Ağa	Valinin Kethüdası (Valinin Kardeşi)			Zîde mecdühû	Genel İşler
25	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 268.	07/04/1663	Vezir Kaplan Mustafa Paşa							
26	*KŞS* 012: s.258/1.	09/01/1664	İbrahim Paşa							
	KŞS 012: s.258/1.	09/01/1664	İbrahim Paşa	6	Abdülbaki Ağa	Valinin Kethüdası			Zîde mecdühû	Genel İşler
27	*KŞS* 012: s.011/2.	01/03/1664	Küçük Mehmet Paşa							
	KŞS 012: s.011/2.	01/03/1664	Küçük Mehmet Paşa	7	İsmail Ağa	Valinin Kethüdası			Zîde mecdühû	Genel İşler
	KŞS 012: s.002/2.	30/08/1664	Küçük Mehmet Paşa	8	Mustafa Ağa				Zîde mecdühû	Valinin sefere çıkması
28	*A.RSK.d.* 1600: s.2.	12/10/1665	Mahmut Paşa							
29	A.Şahin, *aynı eser*, s. 176.	06-15/04/1667	Mehmet Paşa							
30	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 448.	12/06/1667	Vezir Katırcızade Mustafa Paşa							
31	*İE.TCT.* 434.	21/09/1667	Ali Paşa							
	KŞS 017: s.295/1.	22/04/1669	Ali Paşa	9	Mahmut Ağa					
	KŞS 017: s.004/3.	18/05/1669	Ali Paşa	10	Mehmet Ağa					Genel İşler
32	*KŞS* 015: s.150/3.	10/06/1671	İbrahim Paşa							
	KŞS 015: s.150/3.	10/06/1671	İbrahim Paşa	11	Halil Ağa					
33	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 600.	18/07/1671	Vezir Ali Paşa							
34	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 647.	18/01/1672	Doğancı Ali Paşa							
	KŞS 016: s.022/4.	04/08/1672	Doğancı Ali Paşa	12	Ebubekir Ağa		el-Hâc			
	KŞS 016: s.058/3.	01/10/1672	Doğancı Ali Paşa	13	Mahmut Ağa				Zîde kadrühû	
	KŞS 019: s.004/2.	01/05/1673	Doğancı Ali Paşa	14	Mustafa Ağa					Genel İşler
	KŞS 019: s.103/3.	27/06/1673	Doğancı Ali Paşa	15	Abdurrahman Ağa	Valinin Kethüdası				
	KŞS 019: s.132/1.	05/10/1673	Doğancı Ali Paşa	16	Salih Ağa	Valinin Kethüdası				
	KŞS 020: s.053/2.	28/11/1674	Doğancı Ali Paşa	17	Hüseyin Ağa		el-Hâc			

35	*KŞS* 020: s.261/1.	27/05/1675	Ahmet Paşa							
	KŞS 020: s.261/1.	27/05/1675	Ahmet Paşa	18	Mehmet Ağa	Valinin Kethüdası (Gedik)				Genel İşler
	KŞS 020: s.300/2.	14/06/1675	Ahmet Paşa	19	Malkoç Ağa					Genel İşler
	KŞS 021: s.013/3.	14/06/1676	Ahmet Paşa	20	Ali Ağa	Valinin Kethüdası				
36	*KŞS* 013: s. 294/1.	28/02/1676	Mustafa Paşa							
	KŞS 013: s. 294/1.	28/02/1676	Mustafa Paşa	21	Mustafa Ağa	İstanbul'dan Atanmış			Zîde kadrühû	Genel İşler
37	*KŞS* 013: s. 084/2.	01/03/1677	Mehmet Paşa							
	KŞS 013: s. 084/2.	01/03/1677	Mehmet Paşa	22	Musli Ağa					
	KŞS 013: s. 126/2.	05/04/1677	Mehmet Paşa	23	Mustafa Ağa	Köse				
	KŞS 013: s. 171/3.	19/05/1677	Mehmet Paşa	24	Ahmet Ağa					
	KŞS 013: s. 187/2.	16/06/1677	Mehmet Paşa	25	Mustafa Ağa					
38	*KŞS* 023: s. 073/3.	29/11/1677	Ali Paşa							
	KŞS 023: s. 073/3.	29/11/1677	Ali Paşa	26	Mahmut Ağa					
	KŞS 023: s. 092/1.	09/12/1677	Ali Paşa	27	Ebubekir Ağa		el-Hâc			
	KŞS 024: s. 236/2.	04/11/1678	Ali Paşa	28	Mehmet Ağa					
	KŞS 025: s. 012/2.	08/11/1680	Ali Paşa	29	İbrahim Ağa					
39	*KŞS* 025: s. 008/4.	12/05/1681	Ahmet Paşa							
	KŞS 025: s. 008/4.	12/05/1681	Ahmet Paşa	30	Mehmet Ağa					
	KŞS 026: s. 277/3.	30/08/1681	Ahmet Paşa	31	Hasan Ağa	Valinin Kethüdası (Valinin Kardeşi)				Genel İşler
	KŞS 027: s. 080/2.	08/07/1682	Ahmet Paşa	32	Osman Ağa					
40	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 787.	14/09/1682	Boşnak Şişman Mehmet Paşa							
	KŞS 027: s. 159/3.	25/11/1682	Boşnak Şişman Mehmet Paşa	33	İbrahim Ağa					Valinin sefere çıkması
41	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 898.	11/10/1683	es-Seyyid Abdülmuin Paşa							
	KŞS 028: s. 042/4.	05/05/1684	es-Seyyid Abdülmuin Paşa	34	Mehmet Ağa		es-Seyyid			
	KŞS 028: s. 117/3.	11/07/1684	es-Seyyid Abdülmuin Paşa	35	Osman Ağa					
42	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 951.	21/07/1684	Rüstem Paşa							
	KŞS 033: s. 016/1.	15/09/1684	Rüstem Paşa	36	Ahmet Ağa					
	KŞS 032: s. 010/2.	15/12/1684	Rüstem Paşa	37	Mustafa Ağa	Valinin Kethüdası				Genel İşler
	KŞS 029: s. 035/2.	03/11/1685	Rüstem Paşa	38	Ahmet Ağa					Genel İşler

	KŞS 029: s. 174/2.	07/03/1686	Rüstem Paşa	39	Abdülgaffar Ağa					
43	*KŞS* 031: s. 017/2.	03/08/1686	Yeğen Osman Paşa							
	KŞS 031: s. 017/2.	03/08/1686	Yeğen Osman Paşa	40	Yusuf Ağa					
	KŞS 031: s. 016/1.	02/11/1686	Yeğen Osman Paşa	41	Hasan Ağa	İstanbul'dan Atanmış				
	KŞS 031: s. 262/2.	05/01/1687	Yeğen Osman Paşa	42	Ali Ağa	Valinin Kethüdası				
44	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1060.	12/02/1687	Çiputoğlu Ahmet Paşa							
45	*KŞS* 034: s. 013/3.	21-30/07/1687	Ali Paşa							
	KŞS 034: s. 013/3.	21-30/07/1687	Ali Paşa	43	Mehmet Ağa	Valinin Kethüdası	Seyyid		Zîde kadrühû	Genel İşler
	KŞS 034: s. 082/1.	20/08/1687	Ali Paşa	44	Ahmet Ağa					
	KŞS 034: s. 057/1.	02/09/1687	Ali Paşa	45	Yusuf Ağa					
46	M. Süreyya, *aynı eser*, IV, s. 1197.	1687/1688	Kara Mustafa Paşa							
47	M. Süreyya, *aynı eser*, IV, s. 1208.	1687/1688	Somuncu Mustafa Paşa							
48	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1197.	13/11/1688	Bozoğlan Paşa							
49	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1206.	09/02/1689	Vezir Kemankeş Ahmet Paşa							
50	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1255.	06/09/1689	Vezir Abdullah Paşa							
51	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1279.	05/01/1690	Vezir Tursun Mehmet Paşa							
	KŞS 035: s. 132/3.	05/07/1690	Vezir Tursun Mehmet Paşa	46	Abdurrahman Ağa					Genel İşler
	KŞS 035: s. 199/1.	19/10/1690	Vezir Tursun Mehmet Paşa	47	Abdurrahman Ağa					
52	*KŞS* 035: s. 206/2.	31/10/1690	Ebubekir Paşa							
	KŞS 035: s. 206/2.	31/10/1690	Ebubekir Paşa	48	Süleyman Ağa					
53	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1342.	25/01/1691	Vezir Çelebi İbrahim Paşa							
54	A.NŞT.d. 1141: s. 26.	14/03/1691	Ali Paşa							
55	A.NŞT.d. 1141: s. 30.	14/04/1691	Ahmet Paşa							
56	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1376.	20-29/04/1691	Vezir Çelebi İsmail Paşa							
	KŞS 036: s. 166/3.	25/04/1691	Vezir Çelebi İsmail Paşa	49	Ahmet Ağa					
	KŞS 036: s. 261/3.	01/06/1691	Vezir Çelebi İsmail Paşa	50	Muharrem Ağa				Zîde kadrühû	Genel İşler
	KŞS 036: s. 260/3.	12/07/1691	Vezir Çelebi İsmail Paşa	51	Mehmet Ağa	Limonizade			Zîde kadrühû	Genel İşler
	KŞS 036: s. 243/1.	04/09/1691	Vezir Çelebi İsmail Paşa	52	Abdurrahman Ağa					

	Sak, *37 Nolu*, KN. 004/2.	22/12/1691	Vezir Çelebi İsmail Paşa	53	İslam Ağa				Zîde kadrühû	
57	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1435.	12/06/1692	Vezir Voyvoda Halil Paşa							
	Solak-Sak, *38 Nolu*, KN. 032/1.	23/06/1692	Vezir Voyvoda Halil Paşa	54	Mehmet Ağa		es-Seyyid			
	Solak-Sak, *38 Nolu*, KN. 153/2.	25/10/1692	Vezir Voyvoda Halil Paşa	55	Mehmet Ağa		es-Seyyid			Genel İşler
58	Solak-Sak, *38 Nolu*, KN. 004/2.	24/11/1692	Ahmet Paşa							
	Solak-Sak, *38 Nolu*, KN. 004/2.	24/11/1692	Ahmet Paşa	56	Hüseyin Ağa		el-Hâc		Zîde kadrühû	
59	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1476.	22/01/1693	Vezir Mugrulzade Gürcü Mehmet Paşa							
	Solak-Sak, *38 Nolu*, KN. 001/2.	30/01/1693	Vezir Mugrulzade Gürcü Mehmet Paşa	57	İbrahim Ağa		el-Hâc		Zîde kadrühû	
60	*A.RSK.d.* 1555: s. 52.	31/07/1693	Şeyhzade el-Hac Ahmet Paşa							
	AE.SAMD.II. 2018.	14/12/1693	Şeyhzade el-Hac Ahmet Paşa							
61	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1536.	18/07/1694	Fındık Mustafa Paşa							
62	Karaçay Türkal, *aynı tez*, s. 1586.	18/12/1694	Vezir Hısım Mehmet Paşa							
63	*İE.TCT.* 1178.	02/10/1695	Vezir Genç Mehmet Paşa							
64	Topal, *aynı tez*, s. 161.	04/08/1696	Vezir Amcazade Hüseyin Paşa							
65	Topal, *aynı tez*, s. 213.	07/10/1696	Vezir Tırnakçı (Çerkez) İbrahim Paşa							
66	Topal, *aynı tez*, s. 277.	23/04/1697	Vezir Mısırlı Mehmet Paşa							
67	Topal, *aynı tez*, s. 333.	28/10/1697	Vezir Eyyüblü Hasan Paşa							
	KŞS 032: s. 038/3.	12/11/1698	Vezir Eyyüblü Hasan Paşa	58	Mustafa Ağa					
	KŞS 032: s. 080/1.	10/12/1698	Vezir Eyyüblü Hasan Paşa	59	Süleyman Ağa					
68	Topal, *aynı tez*, s. 417.	21/12/1698	Vezir Çelebi İbrahim Paşa							
	KŞS 032: s. 113/2.	13/02/1699	Vezir Çelebi İbrahim Paşa	60	Salih Ağa					
69	Topal, *aynı tez*, s. 428.	14/03/1699	Vezir Osman Paşa							
	KŞS 032: s. 179/2.	20/03/1699	Vezir Osman Paşa	61	Osman Ağa					
70	Topal, *aynı tez*, s. 441.	16/11/1699	İznikmidli Mustafa Paşa							
71	Topal, *aynı tez*, s. 453.	16/08/1700	Eyyüb Paşa							
72	Topal, *aynı tez*, s. 566.	01/04/1701	Halepli Çavuş Ali Paşa							
	Solak-Sak, *39 Nolu*, KN. 019/2.	25/08/1701	Halepli Çavuş Ali Paşa	62	Hüseyin Ağa					

	KŞS 040: s. 012/2.	22/12/1702	Halepli Çavuş Ali Paşa	63	Hasan Ağa					
	KŞS 040: s. 164/1.	02/05/1703	Halepli Çavuş Ali Paşa	64	Ömer Ağa					
73	Topal, *aynı tez*, s. 566.	20/03/1703	Kırşehirli Arap Ömer Paşa							
	KŞS 040: s. 203/3.	14/06/1703	Kırşehirli Arap Ömer Paşa	65	Habib Ağa					
74	Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *aynı eser*, s. 839.	21/03/1704	Mustafa Paşa							
75	M. Râşid Efendi, *aynı eser*, s. 722.	21/03/1704	Vezir Genç Ali Paşa							
	Sak, *41 Nolu*, KN. 028/1.	03/05/1704	Vezir Genç Ali Paşa	66	Hüseyin Ağa					
76	Topal, *aynı tez*, s. 675.	18/05/1705	Vezir Beyzade Ali Paşa							
77	Kılıç, *aynı eser*, s. 120.	27/05/1706	el-Hac Hasan Paşa (Hacıkıran)							
	KŞS 042: s. 028/2.	31/10/1706	el-Hac Hasan Paşa	67	Mehmet bin Osman Ağa					
	KŞS 043: s. 142/2.	21/10/1707	el-Hac Hasan Paşa	68	Hüseyin Ağa					
78	M. Râşid Efendi, *aynı eser*, s. 781.	09/08/1707	Vezir Genç Ali Paşa							
79	M. Râşid Efendi, *aynı eser*, s. 795.	01/08/1708	Vezir Sirke Osman Paşa							
	AE.SAMD.III. 9141.	17/08/1709	Vezir Sirke Osman Paşa							
	AE.SAMD.III. 6871.	12/01/1711	Vezir Sirke Osman Paşa							
	İE.HLT. 407.	26/04/1712	Vezir Sirke Osman Paşa							
	KŞS 046: s. 262/1.	14/07/1713	Vezir Sirke Osman Paşa	69	Ahmet Ağa					
	KŞS 046: s. 262/1.	14/07/1713	Vezir Sirke Osman Paşa	70	Ömer Ağa					
80	Topal, *aynı tez*, s. 801.	21/10/1713	Canarslanpaşaza de Hüseyin Paşa							
81	Topal, *aynı tez*, s. 805.	16/12/1713	Vezir Çerkez Mehmet Paşa							
82	Topal, *aynı tez*, s. 809.	02/03/1714	Tatar Salih Paşa							
83	Topal, *aynı tez*, s. 810.	06/04/1714	Koca Hasan Paşa							
84	Sak-Çetin, *45 Nolu*, KN. 273/1.	11/02/1715	Vezir Kıpti Ali Paşa							
	Sak-Çetin, *45 Nolu*, KN. 273/1.	11/02/1715	Vezir Kıpti Ali Paşa	71	İsmail Ağa					
	Sak-Çetin, *45 Nolu*, KN. 002/4.	06/04/1715	Vezir Kıpti Ali Paşa	72	Ahmet Ağa b. Mehmet Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid el-Hâc			
85	*AE.SAMD.III.* 7989.	09/09/1715	Yusuf Paşa							
86	Topal, *aynı tez*, s. 844.	16/01/1716	Benli Mustafa Paşa							

87	Sak, *47 Nolu*, KN. 296/1.	13-22/05/1716	Seyyid Ahmet Paşa							
	Sak, *47 Nolu*, KN. 296/1.	13-22/05/1716	Seyyid Ahmet Paşa	73	Mehmet Ağa	Valinin Kethüdası				
	Sak, *47 Nolu*, KN. 022/1.	02-11/06/1716	Seyyid Ahmet Paşa	74	Ali Ağa	Valinin Kethüdası	es-Seyyid		Zîde kadrühû	Valinin sefere çıkması
	Sak, *47 Nolu*, KN. 275/1.	28/09/1716	Seyyid Ahmet Paşa	75	Mehmet Ağa	Valinin Kethüdası			Zîde mecdühû	Genel İşler
88	Topal, *aynı tez*, s. 860.	04/09/1716	Vezir Genç Ali Paşa							
89	*A.RSK.d.* 1573: s. 3.	20/09/1716	Şehsüvarzade Seyyid Mehmet Paşa							
	Sak, *47 Nolu*, KN. 025/1.	20/09/1716	Şehsüvarzade Seyyid Mehmet Paşa	76	Mirza Ağa	Valinin Kethüdası	el-Hâc			Genel İşler
	KŞS 048: s. 004/1.	16/05/1718	Şehsüvarzade Seyyid Mehmet Paşa	77	Ali Ağa	Valinin Kethüdası	es-Seyyid		Zîde mecdühû	Valinin sefere çıkması
90	*A.RSK.d.* 1568: s. 16.	05/09/1718	Vezir Kethüda Osman Paşa							
91	Topal, *aynı tez*, s. 901.	21/02/1719	Şehsüvarzade Seyyid Mehmet Paşa							
92	Topal, *aynı tez*, s. 910.	11/02/1720	Vezir Arifi Ahmet Paşa							
93	Topal, *aynı tez*, s. 914.	20/08/1720	Vezir Hasanpaşazade Genç Ahmet Paşa							
94	Topal, *aynı tez*, s. 932.	04/03/1721	Vezir Ermeni Osman Paşa							
95	Başar, *aynı eser*, s. 76.	22/04/1722	Vezir Mustafa Paşa							
96	Başar, *aynı eser*, s. 76.	27/10/1722	Vezir Şehsüvarzade Seyyid Mehmet Paşa							
97	Başar, *aynı eser*, s. 76.	10/12/1722	Karayılanzade Mehmet Paşa							
	Başar, *aynı eser*, s. 77.	14/12/1723	Karayılanzade Mehmet Paşa							
	Solak-Sak, *49 Nolu*, KN. 003/1.	10/03/1724	Karayılanzade Mehmet Paşa	78	Ömer Ağa	İstanbul'dan Atanmış	Seyyid		Zîde kadrühû	Başka bir işin icrası
	Solak-Sak, *49 Nolu*, KN. 262/1.	02/04/1724	Karayılanzade Mehmet Paşa	79	Mustafa Ağa b. Mehmet Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid		Zîde mecdühû	
	Solak-Sak, *49 Nolu*, KN. 006/1.	20/04/1724	Karayılanzade Mehmet Paşa	80	Ahmet Ağa	Valinin Vekiliharcı (Konyalı)			Zîde kadrühû	Valinin sefere çıkması
	Solak-Sak, *49 Nolu*, KN. 225/3.	02/05/1724	Karayılanzade Mehmet Paşa	81	Ahmet Ağa	Valinin Vekiliharcı (Konyalı)			Zîde kadrühû	Genel İşler
98	Başar, *aynı eser*, s. 77.	14/06/1725	Vezir Ermeni Osman Paşa							
99	Başar, *aynı eser*, s. 77.	12/01/1726	Vezir Kürt es-Seyyid el-Hac İbrahim Paşa							
	Sak-Çetin, *50 Nolu*, KN. 291/1.	05-14/01/1726	Vezir Kürt es-Seyyid el-Hac İbrahim Paşa	82	Ali Ağa				Zîde kadrühû	
	Sak-Çetin, *50 Nolu*, KN. 012/2.	12/03/1726	Vezir Kürt es-Seyyid el-Hac İbrahim Paşa	83	Abdurrahman b.	Larende voyvodası	es-Seyyid			

					Mehmet Ağa	Çavuşzade				
	Başar, *aynı eser*, s. 77.	28/06/1726	Vezir Kürt es-Seyyid el-Hac İbrahim Paşa							
	Başar, *aynı eser*, s. 77.	18/03/1727	Vezir Kürt es-Seyyid el-Hac İbrahim Paşa							
100	Başar, *aynı eser*, s. 77.	19/04/1727	Vezir Silahtar Mehmet Paşa							
101	Başar, *aynı eser*, s. 77.	31/10/1727	Vezir Kürt es-Seyyid el-Hac İbrahim Paşa							
	Başar, *aynı eser*, s. 77.	28/08/1728	Vezir Kürt es-Seyyid el-Hac İbrahim Paşa							
	Solak, *51 Nolu*, KN. 260/2.	31/01-09/02/1729	Vezir Kürt es-Seyyid el-Hac İbrahim Paşa	84	Abdurrahman b. Mehmet Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade				
102	Başar, *aynı eser*, s. 77.	30/03/1729	Vezir Benli Mustafa Paşa							
103	*İE.TCT.* 1855.	30/04/1730	Vezir Arifi Ahmet Paşa							
104	A.DVNS.NŞT. d. 2: s. 32.	28/10/1730	Vezir Rüstem Paşa							
	Sak, *52 Nolu*, KN. 016/2.	12/11/1730	Vezir Rüstem Paşa	85	Veli Ağa		el-Hâc			
	Sak, *52 Nolu*, KN. 119/3.	19/04/1731	Vezir Rüstem Paşa	86	Mustafa Bey				Zîde mecdühû	
	Sak, *52 Nolu*, KN. 264/3.	31/05/1731	Vezir Rüstem Paşa	87	Musa Ağa		es-Seyyid		Zîde mecdühû	Genel İşler
	Sak, *52 Nolu*, KN. 253/1.	10/09/1731	Vezir Rüstem Paşa	88	Musa Ağa		es-Seyyid		Zîde mecdühû	
105	*A.DVNS.NŞT.d*. 2: s. 36.	13/07/1732	Vezir İbrahim Paşa							
106	M. Süreyya, *aynı eser*, I, s. 81.	03-04/1733	Vezir Köprülüzade Abdullah Paşa							
107	M. Süreyya, *aynı eser*, IV, s. 1085.	08-09/1733	Memiş Paşa							
108	Kılıç, *aynı eser*, s. 121.	08/12/1735	Küçük Mustafa Paşa							
	Solak-Sak, *53 Nolu*, KN. 016/1.	27/02/1736	Küçük Mustafa Paşa	89	İbrahim Ağa		el-Hâc			
109	Subhî Mehmed Efendi, *aynı eser*, s. 298.	04-05/1736	Vezir Genç Ali Paşa							
	Solak-Sak, *53 Nolu*, KN. 060/4.	17/04/1736	Vezir Genç Ali Paşa	90	İsmail Ağa	Valinin Kethüdası				
110	Kılıç, *aynı eser*, s. 121.	31/07/1736	Vezir Muhammed (Memiş) Paşa							
	Solak-Sak, *53 Nolu*, KN. 150/1.	23/08/1736	Vezir Muhammed (Memiş) Paşa	91	Süleyman Ağa	Ereğli Voyvodası Abdülgaffarzade	es-Seyyid		Zîde mecdühû	
	Solak-Sak, *53 Nolu*, KN. 278/3.	30/07-08/08/1736	Vezir Muhammed (Memiş) Paşa	92	İbrahim Ağa				Zîde mecdühû	Valinin sefere çıkması
	Kılıç, *aynı eser*, s. 121.	10/02/1737	Vezir Muhammed (Memiş) Paşa							

	KŞS 054: s. 044/3.	31/05/1738	Vezir Muhammed (Memiş) Paşa	93	Süleyman Ağa	Ereğli Voyvodası Abdülgaffarzade	es-Seyyid		Zîde mecdühû	
	KŞS 054: s. 124/1.	05/11/1738	Vezir Muhammed (Memiş) Paşa	94	Mustafa Ağa	Mühürdar			Zîde mecdühû	
	KŞS 054: s. 158/1.	16/01/1739	Vezir Muhammed (Memiş) Paşa	95	Hüseyin Efendi					Genel işler
111	Kılıç, *aynı eser*, s. 121.	10/02/1739	Ali Paşa							
	KŞS 054: s. 349/2.	20/02/-01/03/1739	Ali Paşa	96	Osman Ağa	Ereğli Voyvodası Abdülgaffarzade	es-Seyyid		Zîde mecdühû	
	KŞS 054: s. 231/3.	08/05/1739	Ali Paşa	97	Mustafa Ağa	Mühürdar				
	KŞS 054: s. 256/1.	10/06/1739	Ali Paşa	98	Osman Ağa	Ereğli Voyvodası Abdülgaffarzade	es-Seyyid		Zîde mecdühû	
	KŞS 054: s. 335/1.	18-27/06/1739	Ali Paşa	99	Mustafa Ağa	Mühürdar			Zîde mecdühû	
112	Kılıç, *aynı eser*, s. 121.	02/09/1739	Vezir Hüseyin Paşa							
113	Subhî Mehmed Efendi, *aynı eser*, s. 637.	06-07/1740	Vezir Ebubekir Paşa							
114	*KŞS* 055: s. 296/2.	07-16/02/1742	Vezir Mustafa Paşa							
	KŞS 055: s. 296/2.	07-16/02/1742	Vezir Mustafa Paşa	100	Mehmet Emin Ağa	Sipahi Ağası	el-Hâc		Dâme mecdühû	
	KŞS 055: s. 278/1.	27/04-05/05/1742	Vezir Mustafa Paşa	101	Ali Ağa	Yörük Zabiti			Zîde mecdühû	
115	*KŞS* 056: s. 003/1.	25/02/1743	Çeteci Abdullah Paşa							
	KŞS 056: s. 003/1.	25/02-06/03/1743	Çeteci Abdullah Paşa	102	Mehmet Ağa	Valinin Kethüdası (Niksarlı Burunsuzzade)			Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
	Karaman ŞS 283: 032/1.	26/01-04/02/1744	Çeteci Abdullah Paşa	103	Mehmet Ağa	Valinin Kethüdası (Niksarlı Burunsuzzade)				
116	Karaman ŞS 285: 207/1.	10/06/1745	Sürücü Mehmet Paşa							
117	Karaman ŞS 284: 005/3.	25/10/1746	Vezir el-Hac Mustafa Paşa							
118	*KŞS* 057: s.149/2.	09/06/1749	Vezir Ebubekir Paşa							
	KŞS 057: s. 155/2.	08-16/06/1749	Vezir Ebubekir Paşa	104	Mehmet Emin Ağa	Sipahi Ağası			Zîde mecdühû	
	KŞS 057: s. 115/2.	30/07/1749	Vezir Ebubekir Paşa	105	Ahmet Ağa		el-Hâc			
119	M. Süreyya, *aynı eser*, II, s. 422.	11-12/1749	Vezir Durak Mehmet Paşa							
120	Karaman ŞS 285: 252/1.	05-06/1751	Vezir Boynueğri Abdullah Paşa							
	Karaman ŞS 285: 252/1.	08-17/05/1750	Vezir Boynueğri Abdullah Paşa	106	Genç Mehmet Ağa	Dergah-ı Ali				

						Gedikliler inden				
121	AE.SMHD.I. 21084.	16/01/1751	Vezir Küçük Mustafa Paşa							
	AE.SMHD.I. 21080.	20/11/1751	Vezir Küçük Mustafa Paşa							
	AE.SMHD.I. 21161.	26/05/1752	Vezir Küçük Mustafa Paşa							
122	Karaman ŞS 286: 038/2.	21/08/1752	Vezir Şehsuvarzade es-Seyyid Mustafa Paşa							
	Karaman ŞS 286: 038/2.	22-31/08/1752	Vezir Şehsuvarzade es-Seyyid Mustafa Paşa	107	Hasan Ağa					
123	AE.SMHD.I. 21332.	25/04/1753	Vezir Mustafa Paşa							
	AE.SMHD.I. 21007.	03/05/1753	Vezir Mustafa Paşa	108	Genç Mehmet Ağa	Dergah-ı Ali Gedikliler inden				
124	M. Süreyya, *aynı eser*, IV, s. 1210.	07-08/1755	Yeğen Mustafa Paşa							
125	AE.SMHD.I. 6874.	20/11/1755	Vezir Çelik Mehmet Paşa							
126	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	10/07/1756	Dibacızade İbrahim Paşa							
127	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	07/03/1757	Vezir Şehsuvarzade es-Seyyid Mustafa Paşa							
128	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	17/07/1757	Tosun Mehmet Paşa							
	Karaman ŞS 287: 112/1.	15/09/1757	Tosun Mehmet Paşa	109	Gaffar Ağa	Ereğli Voyvodası Abdülgaffarzade				
129	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	10/11/1757	Vezir Çelik Mehmet Paşa							
130	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	27/02/1758	Vezir Numan Paşa							
131	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	06/08/1758	Vezir Çelik Mehmet Paşa							
132	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	23/01/1759	Vezir Darendeli Abdurrahman Paşa							
	Karaman ŞS 287: 067/1.	04/09/1758	Vezir Darendeli Abdurrahman Paşa	110	Hüseyin Ağa					
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 65.	02/12/1759	Vezir Darendeli Abdurrahman Paşa							
133	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	22/05/1760	Vezir Sait Mehmet Paşa							
134	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	23/11/1760	Vezir Sadeddin Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 65.	15/05/1761	Vezir Sadeddin Paşa							
	KŞS 100: s. 153/2.	16-25/05/1761	Vezir Sadeddin Paşa	111	Süleyman Ağa	Ereğli Voyvodası Abdülgaffarzade	es-Seyyid		Zîde mecdühû	
135	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	16/09/1761	Vezir Çelik Mehmet Paşa							

	KŞS 100: s. 149/2.	11-20/09/1761	Vezir Çelik Mehmet Paşa	112	Musa Ağa		Seyyid el-Hâc		Dâme mecdühû	
	Karaman ŞS 288: 029/2.	21/10/1761	Vezir Çelik Mehmet Paşa	113	Zeynelabidin b. Abdurrahman Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid			
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 65.	29/04/1762	Vezir Çelik Mehmet Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 65.	30/10/1762	Vezir Çelik Mehmet Paşa							
	KŞS 100: s. 095/1.	29/04/1763	Vezir Çelik Mehmet Paşa	114	Mahmut Ağa		el-Hâc			
136	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	12/12/1763	Vezir Abdi Paşa							
	KŞS 058: s. 205/2.	14-23/02/1764	Vezir Abdi Paşa	115	Behram Ağa		el-Hâc		Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
137	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	21/07/1764	Vezir Çelik Mehmet Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 65.	25/12/1764	Vezir Çelik Mehmet Paşa							
	KŞS 058: s. 171/2.	30/06-09/07/1765	Vezir Çelik Mehmet Paşa	116	Ali Ağa	Valinin Kethüdası			Zîde mecdühû	Genel İşler
138	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	06/07/1765	Vezir Kethüda Mehmet Paşa							
	KŞS 058: s. 171/2.	30/06-09/07/1765	Vezir Kethüda Mehmet Paşa	117	Mustafa Ağa	Valinin Kethüdası			Zîde mecdühû	Genel İşler
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 65.	18/03/1766	Vezir Kethüda Mehmet Paşa							
139	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	06/09/1766	Vezir Ahmet Paşa							
	KŞS 059: s. 128/2.	19/09/1766	Vezir Ahmet Paşa	118	Mehmet Ağa	Çavuşlar Kethüdası			Zîde mecdühû	Genel İşler
	KŞS 059: s. 121/2.	12/12/1766	Vezir Ahmet Paşa	119	Zeynelabidin b. Abdurrahman Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid el-Hâc			Vali gelinceye kadar
140	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	06/03/1767	Vezir Abdi Paşa							
141	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	23/08/1767	Vezir Zarelizade Feyzullah Paşa							
	KŞS 059: s. 112/2.	21/06/1767	Vezir Zarelizade Feyzullah Paşa	120	Mustafa Ağa		es-Seyyid	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	Genel İşler
	KŞS 059: s. 104/1.	17-26/08/1767	Vezir Zarelizade Feyzullah Paşa	121	Zeynelabidin b. Abdurrahman Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid el-Hâc		Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
	KŞS 059: s. 104/1.	17-26/08/1767	Vezir Zarelizade Feyzullah Paşa	122	İbrahim Ağa	Valinin Kethüdası				
142	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	21/03/1768	Vezir el-Hac Hüseyin Paşa							
143	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	27/03/1768	Vezir Ali Paşa (Mevlüdancı?)							
144	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	27/09/1768	Çelikpaşazade Ahmet Paşa							
145	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 65.	22/11/1768	Hazinedar Ali Paşa							
146	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	19/12/1769	Vezir Süleyman Paşa							
	KŞS 060: s. 125/2.	29/03/1770	Vezir Süleyman Paşa	123	Mustafa Ağa	Valinin Kethüdası	el-Hâc		Zîde mecdühû	Valinin sefere çıkması
	KŞS 060: s. 122/2.	10/07/1770	Vezir Süleyman Paşa	124	Mehmet Ağa	Çavuşlar Kethüdası	el-Hâc	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar

	KŞS 060: s. 125/1.	04-13/08/1770	Vezir Süleyman Paşa	125	Hüseyin Paşa				Dâme ikbâlühû	Valinin sefere çıkması
147	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	19/10/1770	Vezir Abaza Mehmet Paşa							
	KŞS 060: s. 118/2.	29/12/1770 - 07/01/1771	Vezir Abaza Mehmet Paşa	126	Mehmet Ağa	İnce			Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
148	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	06/12/1770	Vezir Hazinedar Ali Paşa							
	KŞS 060: s. 118/1.	07-15/02/1771	Vezir Hazinedar Ali Paşa	127	Ali Ağa	Valinin Kethüdası (Yeğen)			Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
149	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	05/01/1771	Vezir Mehmet Paşa							
150	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	05/09/1771	Vezir Azimzade el-Hac Mehmet Paşa							
151	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	03/10/1771	Vezir el-Hac Osman Paşa							
	KŞS 060: s. 100/3.	18/08/1771	Vezir el-Hac Osman Paşa	128	Murtaza Ağa				Zîde kadrühû	Başka bir işin icrası
	KŞS 060: s. 091/2.	30/10-08/11/1771	Vezir el-Hac Osman Paşa	129	Zeynelabidin b. Abdurrahman Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid el-Hâc		Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
152	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	24/02/1772	Vezir Seyyid Numan Paşa							
	KŞS 061: s. 138/2.	26/03-03/04/1772	Vezir Seyyid Numan Paşa	130	Ali Ağa	Valinin Kethüdası (Yeğen)			Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
153	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	14/12/1772	Vezir Azimzade el-Hac Mehmet Paşa							
	KŞS 061: s. 105/1.	07/04/1773	Vezir Azimzade el-Hac Mehmet Paşa	131	Mehmet Ağa	Vanlı			Zîde kadrühû	Vali gelinceye kadar
154	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	08/08/1773	Vezir İsakçızade el-Hac Hafız Mustafa Paşa							
	KŞS 062: s. 187/1.	10-19/08/1773	Vezir İsakçızade el-Hac Hafız Mustafa Paşa	132	Mehmet Paşa	Beyşehir müteselli mi Ekmekçizade			Dâme ikbâlühû	
155	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	25/09/1773	Vezir Ali Paşa							
	KŞS 061: s. 092/2.	28/09-07/10/1773	Vezir Ali Paşa	133	Mehmet Paşa	Beyşehir müteselli mi Ekmekçizade			Dâme ikbâlühû	Başka bir işin icrası
	KŞS 061: s. 091/1.	08-17/10/1773	Vezir Ali Paşa	134	Hüseyin Ağa	Valinin Kethüdası			Zîde mecdühû	Genel işler
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 64.	22/01/1774	Vezir Ali Paşa							
	KŞS 062: s. 156/1.	01-10/06/1774	Vezir Ali Paşa	135	Mehmet Paşa	Beyşehir müteselli mi Ekmekçizade			Dâme ikbâlühû	
156	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	14/09/1774	Vezir Çatalcalı el-Hac Ali Paşa							
	KŞS 062: s. 151/3.	07-16/09/1774	Vezir Çatalcalı el-Hac Ali Paşa	136	Mehmet Paşa	Beyşehir müteselli mi Ekmekçizade			Dâme ikbâlühû	

	KŞS 062: s. 145/1.	31/10/1774	Vezir Çatalcalı el-Hac Ali Paşa	137	Süleyman Ağa	Kazan Ağası			Zîde mecdühû	
	KŞS 062: s. 128/1.	10/01/1775	Vezir Çatalcalı el-Hac Ali Paşa	138	Zeynelabidin b. Abdurrahman Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid el-Hâc			
157	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	17/06/1775	Vezir Kuyucu Süleyman Paşa							
	KŞS 062: s. 118/2.	25/06/1775	Vezir Kuyucu Süleyman Paşa	139	İbrahim Bey	Çelikpaşazade			Dâme mecdühû	Vali gelinceye kadar
158	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	14/11/1775	Vezir Çerkez Hasan Paşa							
	KŞS 062: s. 104/1.	05-14/11/1775	Vezir Çerkez Hasan Paşa	140	İbrahim Bey	Çelikpaşazade			Dâme mecdühû	Vali gelinceye kadar
159	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	18/09/1776	Vezir Abdullah Paşa							
	KŞS 100: s. 208/1.	15-24/09/1776	Vezir Abdullah Paşa	141	Abdurrahman b. Zeynelabidin Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid el-Hâc		Zîde mecdühû	Genel işler
160	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	28/09/1776	Vezir Kethüda Mustafa Paşa							
	KŞS 100: s. 207/1.	25/09-04/10/1776	Vezir Kethüda Mustafa Paşa	142	Abdurrahman b. Zeynelabidin Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid el-Hâc		Zîde mecdühû	
161	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	14/03/1777	Vezir Yeğen Ali Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 64.	08/11/1777	Vezir Yeğen Ali Paşa							
	KŞS 100: s. 187/1.	11-20/03/1777	Vezir Yeğen Ali Paşa	143	Abdurrahman b. Zeynelabidin Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid el-Hâc		Zîde mecdühû	
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 64.	27/10/1778	Vezir Yeğen Ali Paşa							
	KŞS 063: s. 072/1.	26/02/1779	Vezir Yeğen Ali Paşa	144	Abdurrahman b. Zeynelabidin Ağa	Larende voyvodası Çavuşzade	es-Seyyid el-Hâc		Zîde mecdühû	
162	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	24/04/1779	Vezir Dağıstanlı Ali Paşa							
	KŞS 063: s. 070/1.	28/04-07/05/1779	Vezir Dağıstanlı Ali Paşa	145	Mustafa Ağa	Silifkeli Gölgelizade	Seyyid		Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
163	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	04/10/1779	Vezir es-Seyyid Hasan Paşa							
164	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	21/04/1780	Vezir Hazinedar Ali Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 64.	03/10/1780	Vezir Hazinedar Ali Paşa							
165	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	23/09/1781	Vezir Silahtar Mustafa Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 64.	12/09/1782	Vezir Silahtar Mustafa Paşa							
166	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	15/03/1783	Vezir Mikdat Ahmet Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 16: s. 64.	05/09/1783	Vezir Mikdat Ahmet Paşa							
167	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	09/08/1784	Vezir Çerkez Hasan Paşa							
	KŞS 064: s. 018/1.	15/09/1784	Vezir Çerkez Hasan Paşa	146	Süleyman Ağa	Esbkeşan Voyvodası	es-Seyyid	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar

						Arapağazade				
	KK.d. 7510: s. 011/3.	26/04/1785	Vezir Çerkez Hasan Paşa	147	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme mecdühû	Vali gelinceye kadar
168	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	16/05/1785	Vezir es-Seyyid el-Hac Mustafa Paşa							
169	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	28/07/1785	Vezir Timur Paşa							
	KK.d. 7510: s. 018/3.	28/07/1785	Vezir Timur Paşa	148	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme mecdühû	Vali gelinceye kadar
	KŞS 064: s. 111/1.	30/05/1786	Vezir Timur Paşa	149	Mehmet Ağa	Eski Yeniçeri Serdarı			Zîde kadrühû	Vali gelinceye kadar
170	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	31/07/1786	Vezir Mikdat Ahmet Paşa							
	KK.d. 7510: s. 037/3.	31/07/1786	Vezir Mikdat Ahmet Paşa	150	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme mecdühû	Vali gelinceye kadar
171	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	04/02/1787	Vezir Seyyid Ahmet Paşa							
	KŞS 065: s. 141/1.	09/03/1787	Vezir es-Seyyid Ahmet Paşa	151	Ahmet Efendi	Valinin Divan Katibi			Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
172	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	20/07/1787	Vezir Silahtar Mustafa Paşa							
	KK.d. 7510: s. 055/4.	20/07/1787	Vezir Silahtar Mustafa Paşa	152	Ömer Bey	Çelikpaşa zade			Dâme ikbâlühû	Vali gelinceye kadar
173	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	16/10/1787	Vezir Curazade Ahmet Paşa							
	KK.d. 7510: s. 062/2.	16/10/1787	Vezir Curazade Ahmet Paşa	153	Mehmet Ağa	Konya Serdarı (Kocaili Sancağı Müteselli mi)			Zîde mecdühû	Valinin sefere çıkması
174	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	07/07/1788	Vezir Tayfur Paşa							
	KŞS 065: s. 084/1.	15-24/07/1788	Vezir Tayfur Paşa	154	Hüseyin Ağa	Valinin Hazinedarı			Zîde mecdühû	Valinin sefere çıkması
	KŞS 065: s. 080/2.	22-31/10/1788	Vezir Tayfur Paşa	155	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme ikbâlühû	
175	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	21/10/1788	Vezir Hasan Paşa							
	KŞS 065: s. 073/1.	30/12/1788 - 08/01/1789	Vezir Hasan Paşa	156	Hasan Ağa		Seyyid		Zîde mecdühû	
176	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	13/03/1789	Vezir el-Hac Abdi Paşa							
	KŞS 101: s. 028/1.	09-18/03/1789	Vezir el-Hac Abdi Paşa	157	Abdullah b. Abdullah Ağa	Valinin Kethüdası (İnce)				
	KŞS 101: s. 147/3.	19-27/03/1789	Vezir el-Hac Abdi Paşa	158	Ahmet Ağa	Beyşehir Müteselli mi			Zîde mecdühû	
177	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	24/06/1790	Vezir Abdi Paşa							
178	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	01/07/1790	Vezir Muhtarpaşazade Abdullah Paşa							
	KŞS 101: s. 135/1.	20/08/1790	Vezir Muhtarpaşazade Abdullah Paşa	159	Memiş Ağa	Ürgüplü Hacımusa zade			Zîde mecdühû	Valinin sefere çıkması

	KŞS 101: s. 002/2.	20/09/1790	Vezir Muhtarpaşazade Abdullah Paşa	160	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme mecdühû	Genel işler
179	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	23/09/1790	Vezir Yusuf Paşa							
180	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	15/10/1790	Vezir Mehmet Paşa							
	KŞS 101: s. 126/1.	08/11/1790	Vezir Mehmet Paşa	161	Salih Ağa	Valinin Kethüdası		‘İzzetlû		Vali gelinceye kadar
	KŞS 101: s. 129/1.	18-27/11/1790	Vezir Mehmet Paşa	162	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme mecdühû	Vali gelinceye kadar
181	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	26/01/1791	Vezir Halil Paşa							
	KŞS 101: s. 122/2.	24/02/1791	Vezir Halil Paşa	163	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme mecdühû	Vali gelinceye kadar
182	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	04/06/1791	Vezir Seyyid Ali Paşa							
	KŞS 101: s. 107/2.	23/06-01/07/1791	Vezir Seyyid Ali Paşa	164	Mehmet Ağa	İstanbul'dan Atanmış			Zîde mecdühû	
	KŞS 101: s. 091/1.	03-12/05/1792	Vezir Seyyid Ali Paşa	165	Ömer Bey	Çelikpaşa zade			Dâme ikbâlühû	
183	*A.DVNS.NŞT.d*. 16: s. 64.	25/05/1792	Vezir Muhtarpaşazade Abdullah Paşa							
184	A.NŞT.d. 1451/21: s.8.	27/05/1792	Vezir es-Seyyid Ali Paşa							
	KK.d. 7510: s. 092/2.	30/12/1793	Vezir es-Seyyid Ali Paşa	166	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme mecdühû	Vali gelinceye kadar
	KŞS 066: s. 110/3.	13/04/1794	Vezir es-Seyyid Ali Paşa	167	Osman Bey	Melekahmetpaşazade			Dâme ikbâlühû	
	KŞS 066: s. 116/2.	22/04-01/05/1794	Vezir es-Seyyid Ali Paşa	168	Hasan Ağa	Valinin Kethüdası			Zîde mecdühû	
185	*KK.d.* 7510: s. 104/3.	03/12/1794	Vezir es-Seyyid el-Hac Abdi Paşa							
	KK.d. 7510: s. 104/3.	03/12/1794	Vezir es-Seyyid el-Hac Abdi Paşa	169	Hasan Ağa	Valinin Kethüdası			Zîde mecdühû	
186	*KK.d.* 7510: s. 116/1.	06/09/1795	Vezir Ebubekir Paşa							
	KK.d. 7510: s. 116/1.	06/09/1795	Vezir Ebubekir Paşa	170	Süleyman Ağa	Esbkeşan Voyvodası Arapağazade	es-Seyyid	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
	KŞS 067: s. 240/3.	09/12/1795	Vezir Ebubekir Paşa	171	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme mecdühû	
187	*A.RSK.d.* 1593: s. 3.	11/04/1796	Vezir Turunçzade Süleyman Paşa							
188	A.NŞT.d. 1451/19: s.2.	02/04/1797	Vezir Pekmezci Mehmet Paşa							
	A.RSK.d. 1593: s. 3.	22/03/1798	Vezir Pekmezci Mehmet Paşa							
	KK.d. 7510: s. 150/4.	04-12/08/1798	Vezir Pekmezci Mehmet Paşa	172	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme mecdühû	
189	*A.RSK.d.* 1593: s. 3.	22/11/1798	Vezir Derviş Abdullah Paşa							
	A.RSK.d. 1593: s. 3.	11/03/1798	Vezir Derviş Abdullah Paşa							
190	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	18/02/1801	Vezir Seyyid Ahmetpaşazade							

			Seyyid Alaaddin Paşa							
	KK.d. 7510: s. 175/3.	12-21/08/1800	Vezir Seyyid Ahmetpaşazade Seyyid Alaaddin Paşa	173	Süleyman Ağa	Esbkeşan Voyvodası Arapağazade	es-Seyyid	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
191	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	02/08/1801	Vezir İsmail Zühtü Paşa							
	KK.d. 7510: s. 184/4.	02/08/1801	Vezir İsmail Zühtü Paşa	174	Mehmet Bey	Anamurlu Sunullahpaşazade	Seyyid		Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	06/02/1802	Vezir İsmail Zühtü Paşa							
192	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	26/03/1802	Vezir Seyyid Alaaddin Paşa							
193	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	05/06/1802	Vezir Azimzade el-Hac Abdullah Paşa							
194	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	20/09/1802	Vezir Seyyid Alaaddin Paşa							
195	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	10/10/1802	Vezir Osman Paşa							
	KK.d. 7510: s. 197/4.	10/10/1802	Vezir Osman Paşa	175	İbrahim Bey	Çelikpaşa zade			Dâme mecdühû	Vali gelinceye kadar
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	28/01/1803	Vezir Osman Paşa							
196	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	26/03/1803	Vezir Seyyid (Kadı) Abdurrahman Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	25/08/1803	Vezir Seyyid (Kadı) Abdurrahman Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	18/01/1804	Vezir Seyyid (Kadı) Abdurrahman Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	06/01/1805	Vezir Seyyid (Kadı) Abdurrahman Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	26/12/1805	Vezir Seyyid (Kadı) Abdurrahman Paşa							
	KK.d. 7510: s. 227/1.	26/12/1805	Vezir Seyyid (Kadı) Abdurrahman Paşa	176	Abdullah Paşa	Abdurrahmanpaşazade				Vali gelinceye kadar
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	15/12/1806	Vezir Seyyid (Kadı) Abdurrahman Paşa							
197	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	18/03/1807	Vezir es-Seyyid Ahmet Paşa							
198	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	24/04/1807	Vezir Muhammed Ragıp Paşa							
199	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	16/09/1807	Vezir es-Seyyid Hafız İsmail Paşa							
	KŞS 068: s. 085/2.	24/09-03/10/1807	es-Seyyid Hafız İsmail Paşa	177	Mustafa Ağa	Hassa Silahşörü			Zîde mecdühû	
200	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	21/10/1807	Vezir Çarhacı el-Hac Ali Paşa							

	KK.d. 7510: s. 241/1.	21/10/1807	Vezir Çarhacı el-Hac Ali Paşa	178	Süleyman Ağa	Esbkeşan Voyvodası Arapağazade	es-Seyyid	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	Vali gelinceye kadar
201	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	30/11/1807	Vezir el-Hac Mehmet Hakkı Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	05/12/1807	Vezir el-Hac Mehmet Hakkı Paşa							
202	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	28/12/1807	Vezir Gazi el-Hac Yusuf Ziya Paşa							
	KŞS 069: s. 014/2.	30/12/1807	Vezir Gazi el-Hac Yusuf Ziya Paşa	179	Ebubekir Ağa	Ser-Turnai Dergah-ı Ali	Seyyid		Zîde mecdühû	
203	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	11/03/1808	Vezir Abdi Paşa							
	KŞS 069: s. 189/1.	27/05/1808	Vezir Abdi Paşa	180	Ebubekir Ağa	Ser-Turnai Dergah-ı Ali	Seyyid		Zîde mecdühû	
204	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	23/08/1808	Vezir Behram Paşa							
205	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	02-11/10/1808	Cabbarzade Süleyman Bey							
206	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	27/11/1808	Vezir el-Hac Mehmet Hakkı Paşa							
	KK.d. 7510: s. 247/2.	27/11/1808	Vezir el-Hac Mehmet Hakkı Paşa	181	Süleyman Ağa	Esbkeşan Voyvodası Arapağazade	es-Seyyid	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	
	KŞS 069: s. 168/1-2.	08-17/01/1809	Vezir el-Hac Mehmet Hakkı Paşa	182	Süleyman Ağa	Esbkeşan Voyvodası Arapağazade	es-Seyyid	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	
	KŞS 069: s. 167/1.	16/02/1809	Vezir el-Hac Mehmet Hakkı Paşa	183	Ebubekir Ağa	Ser-Turnai Dergah-ı Ali	Seyyid		Zîde mecdühû	
207	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	15/05/1809	Vezir Alaaddin Paşa							
208	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	02/12/1809	Vezir Sürücü Mehmet Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	29/11/1810	Vezir Sürücü Mehmet Paşa							
	KK.d. 7510: s. 256/3.	28/11-07/12/1810	Vezir Sürücü Mehmet Paşa	184	Hüseyin Ağa	Valinin Kethüdası (Müftizade)			Dâme mecdühû	
	KŞS 102: s. 003/5.	30/05/1811	Vezir Sürücü Mehmet Paşa	185	Ahmet Tahir Efendi	Esbkeşan Voyvodası Nakipzade	es-Seyyid el-Hâc	Sa‘âdetlû	Zîde mecdühû	
209	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	06/06/1811	Vezir Çarhacı el-Hac Ali Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	27/12/1811	Vezir Çarhacı el-Hac Ali Paşa							
	KŞS 102: s. 125/2.	10-19/08/1812	Vezir Çarhacı el-Hac Ali Paşa	186	Bekir Ağa	Çandarlıoğlu				
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	10/10/1812	Vezir Çarhacı el-Hac Ali Paşa							
	KŞS 102: s. 113/2.	16/03/1813	Vezir Çarhacı el-Hac Ali Paşa	187	Süleyman Ağa	Esbkeşan Voyvodas	es-Seyyid	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	

						ı Arapağazade				
	A.DVNS.NŞT.d. 53: s. 6.	01/10/1813	Vezir Çarhacı el-Hac Ali Paşa							
	KŞS 102: s. 091/2.	22/01/1815	Vezir Çarhacı el-Hac Ali Paşa	188	Memiş Paşa	Arapağazade	es-Seyyid		Dâme ikbâlühû	
210	*A.DVNS.NŞT.d*. 53: s. 6.	04/02/1814	Vezir Melekahmetpaşazade Abdullah Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	10/09/1815	Vezir Melekahmetpaşazade Abdullah Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	03/09/1816	Vezir Melekahmetpaşazade Abdullah Paşa							
	KŞS 070: s. 022/5.	08/02/1816	Vezir Melekahmetpaşazade Abdullah Paşa	189	Ebubekir Ağa					
211	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	25/01/1817	Vezir el-Hac Mustafa Paşa							
	KŞS 070: s. 117/1.	29/01-07/02/1817	Vezir el-Hac Mustafa Paşa	190	Ahmet Ağa	Valinin Kethüdası	es-Seyyid		Dâme mecdühû	Genel işler
	KK.d. 7510: s. 277/1.	29/01-07/02/1817	Vezir el-Hac Mustafa Paşa	191	Ahmet Tahir Efendi	Esbkeşan Voyvodası Nakipzade	es-Seyyid el-Hâc	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	17/08/1817	Vezir el-Hac Mustafa Paşa							
212	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	12/03/1818	Vezir Mehmet Celaleddin Paşa							
	KK.d. 7510: s. 282/2.	12/03/1818	Vezir Mehmet Celaleddin Paşa	192	Ahmet Tahir Efendi	Esbkeşan Voyvodası Nakipzade	es-Seyyid el-Hâc	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	07/08/1818	Vezir Mehmet Celaleddin Paşa							
213	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	14/02/1819	Vezir es-Seyyid Hüseyin Paşa							
	KK.d. 7510: s. 285/4.	14/02/1819	Vezir es-Seyyid Hüseyin Paşa	193	Hüseyin Ağa	Valinin Kethüdası	es-Seyyid el-Hâc	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	27/07/1819	Vezir es-Seyyid Hüseyin Paşa							
214	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	29/02/1820	Vezir el-Hac Ebubekir Paşa							
	KK.d. 7510: s. 294/2.	29/02/1820	Vezir el-Hac Ebubekir Paşa	194	İbrahim Ağa	Akşehir Müteselli mi	el-Hâc	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	16/07/1820	Vezir el-Hac Ebubekir Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	04/07/1821	Vezir el-Hac Ebubekir Paşa							
215	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	04/09/1821	Vezir Mehmet Reşit Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	04/06/1822	Vezir Mehmet Reşit Paşa							
	KK.d. 7510: s. 317/1.	02/03/1823	Vezir Mehmet Reşit Paşa	195	İbrahim Ağa	Akşehir Müteselli mi	el-Hâc			
216	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	29/05/1823	Vezir Hasan Rıza Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	14/06/1823	Vezir Hasan Rıza Paşa							

	KŞS 071: s. 021/1.	04-05/1824	Vezir Hasan Rıza Paşa	196	Ahmet Tahir Efendi	Esbkeşan Voyvodası Nakipzade	es-Seyyid el-Hâc	‘İzzetlû	Zîde mecdühû	
217	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	02/06/1824	Vezir Seyyid Ali Paşa							
	KK.d. 7510: s. 328/1.	02/06/1824	Vezir Seyyid Ali Paşa	197	Mehmet Ali Bey	Valinin Mühürdarı			Zîde mecdühû	Genel işler
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	22/05/1825	Vezir Seyyid Ali Paşa (eski sadrazam)							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	12/05/1826	Vezir Seyyid Ali Paşa (eski sadrazam)							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	01/05/1827	Vezir Seyyid Ali Paşa (eski sadrazam)							
	KŞS 071: s. 094/3.	24/09/1827	Vezir Seyyid Ali Paşa	198	Cemaleddin Efendi	Konya Ayanı		Fazîletlû	Zîde mecdühû	
218	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	24/12/1827	Vezir Mehmet Emin Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	19/04/1828	Vezir Mehmet Emin Paşa							
	KK.d. 7510: s. 345/2.	15/01/1829	Vezir Mehmet Emin Paşa	199	Haşim Ağa	Kapıcıbaşı			Dâme mecdühû	
	KK.d. 7510: s. 349/1.	07-16/03/1829	Vezir Mehmet Emin Paşa	200	Nazif Ağa	Hassa Silahşörü			Dâme mecdühû	
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	09/04/1829	Vezir Mehmet Emin Paşa							
219	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	18/11/1829	Vezir Mehmet Esat Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	29/03/1830	Vezir Mehmet Esat Paşa							
220	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	14/11/1830	Vezir el-Hac Ali Paşa							
	C.DH. 2898.	21/11/1830	Vezir el-Hac Ali Paşa	201	Süleyman Bey	Memişpaşazade	es-Seyyid	Sa‘âdetlû	Dâme ikbâlühû	
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	17/03/1831	Vezir el-Hac Ali Paşa							
221	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	13/10/1831	Vezir Aliş Paşa							
	KŞS 074: s. 078/2.	17/11/1831	Vezir Aliş Paşa	202	Süleyman Bey	Memişpaşazade	es-Seyyid	Sa‘âdetlû	Dâme mecdühû	
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	07/03/1832	Vezir Aliş Paşa							
222	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	03/11/1832	Vezir Şehla İbrahim Paşa							
	KŞS 072: s. 066/2.	01/04/1831	Vezir Şehla İbrahim Paşa	203	Mahmut Efendi	Konya Ayanı	es-Seyyid Hâcı		Zîde kadrühû	
223	*A.DVNS.NŞT.d*. 39: s. 7.	14/04/1833	Vezir Hacı Ali Paşa							
	KŞS 072: s. 066/3.	25/05/1833	Vezir Hacı Ali Paşa	204	Mahmut Efendi	Konya Ayanı	es-Seyyid Hâcı		Zîde kadrühû	
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	16/02/1834	Vezir Hacı Ali Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	04/02/1835	Vezir Hacı Ali Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	24/01/1836	Vezir Hacı Ali Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	13/01/1837	Vezir Hacı Ali Paşa							
	A.DVNS.NŞT.d. 39: s. 7.	04/01/1838	Vezir Hacı Ali Paşa							

	KŞS 076: s. 137-140.	22/08/1838	Vezir Hacı Ali Paşa							
	KŞS 083: s. 087/2.	16/06/1839	Vezir Hacı Ali Paşa	205	Mehmet İzzet Bey	Valinin Kardeşi (Konya Ayanı)		Necâbetlû	Dâme mecdühû	Genel İşler
Bu tablo, Temel tarafından hazırlanmıştır.										

Ek 3: XVII.-XIX. Yüzyıllar Arası Konya'da Faaliyet Gösteren Avarız Vakıfları

Kurum Sırası	Avarız Vakfının Bulunduğu Mahalle	Vakfın Finans Sağladığı Diğer Kurumlar	Vakıfla İlgili İlk Kaydın Tarihi	Vakıfla İlgili Son Kaydın Tarihi	Kurum Sırası	Avarız Vakfının Bulunduğu Mahalle	Vakfın Finans Sağladığı Diğer Kurumlar	Vakıfla İlgili İlk Kaydın Tarihi	Vakıfla İlgili Son Kaydın Tarihi
1	Abdülaziz	Mescit	1706	1782	**31**	Karaarslan		1719	
2	Abid		1726		**32**	Karakurd (Sungur)		1707	1821
3	Ahmed Dede		1703	1732	**33**	Kaymak Ahmed	Mescit	1705	
4	Ahmed Fakih	Mescit	1704	1833	**34**	Kazasker		1722	1745
5	Akıncı		1724	1779	**35**	Kerim Dede		1746	1790
6	Ali Şerbeti	Mescit	1714	1789	**36**	Kurb-ı Cedid (Borda)	Mescit	1713	1795
7	Börekçiler		1742		**37**	Müfti		1722	1828
8	Cami-i Atik		1776		**38**	Muin	Mescit	1720	1729
9	Civar (Türbe-i Celaliye)		1713	1752	**39**	Mücellid		1698	
10	Debbağhane		1738	1739	**40**	Nehrikafur	Mescit	1698	1780
11	Dedemoğlu (Çiniçukuru) (Türbe-i Celaliye)		1723	1747	**41**	Öylebanladı		1726	1747
12	Eflatun (Eflak)		1706	1730	**42**	Pınari		1726	1747
13	Esenlü	Mescit	1726	1828	**43**	Polatlar		1785	1804
14	Fakih Dede ve Şeyh Alaman	İki Mescit ve Cami	1717	1755	**44**	Pürçekli		1704	1807
15	Ferhûniye		1728		**45**	Sarı Yakub	Mescit	1752	1755
16	Galle Cerb (Türbe-i Celaliye)		1726	1788	**46**	Sebhavan		1726	1790
17	Hacı Cemal		1731	1746	**47**	Sedirler	Mescit	1723	1725
18	Hacı Emir	Mescit	1711	1813	**48**	Sinan Perakendesi		1779	
19	Hazret-i Mevlana (Türbe-i Celaliye)		1718		**49**	Sudirhemi Nahiyesi Kayacık Araplar		1742	1809
20	Hoca Habib		1723	1726	**50**	Sudirhemi Nahiyesi Penbeci Karyesi		1710	
21	Hoşhan		1784	1801	**51**	Südcü		1746	
22	Huda	Mescit	1716	1759	**52**	Şems-i Tebrizi		1743	1789
23	İbn Salih	Mescit	1712		**53**	Şeref Şirin		1732	1821
24	İhtiyareddin	Mescit	1752	1813	**54**	Şeyh Ahmed Efendi		1717	1825
25	İmaret		1723		**55**	Topraklık		1724	1750
26	İne Kadı		1724		**56**	Turşucu	Mescit	1705	1808
27	İnedar	Mescit	1711	1800	**57**	Türk Ali	Mescit	1708	1731
28	Kadı Alemşah	Mescit ve Medrese	1694	1786	**58**	Vadi-yi Meram		1726	1730
29	Kalecik		1699	1775	**59**	Yediler		1746	1758
30	Kalenderhane	Mescit ve Çeşme	1696	1816	**60**	Yenice		1727	

Bu tablo, Temel tarafından *VAD* 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 1091, 1106, 1107, 1108, 1109, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1119, 1125, 1128, 1139, 1140, 1216 numaralı defterlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 4: XIII.-XIX. Yüzyıllar Arası Konya'da Faaliyet Gösteren Medreseler

Kurum Sırası	Vâk. Cinsiyeti	Medresenin Bulunduğu Mahalle/Nahiye/Karye	Medresenin Adı	Yapılış Tarihi	Hurufat İlk Kayıt	Hurufat Son Kayıt	Faal Olduğu Yıl
1	E	Akıncı	Köhnetaş (Atik)	1232	1694	1704	1839
2	E	Alaaddin Tepesinin Batısı	Sahip Ata Darülhadis (İnce Minare)	1258-1279	1694	1827	1839
3	E	Alacalı Çeşme	Hacı	1715	1715	1725	1750
4	E	At Pazarı	Hüseyin Efendi (Hz. Mevlana Soyundan)	1769	1769		1839
5	E	At Pazarı Kapısı dışında	Şeyh Ahmet Efendi Darülhadis	1696	1696	1827	1839
6	E	Bağ Evliya	Hacı Hüseyin	1825	1825		1839
7	E	Beyhekim (Huda)	Muiniye	1450?	1696	1732	1839
8	E	Çadırçeşme (Buğday Pazarı)	Hacı Kara Ali	1800			1839
9	E	Çifte Merdiven	Ata Bey	1256	1697	1799	1839
10	E	Çifte Merdiven	Seyfiye	1250	1719		1839
11	E	Debbağhane	İbrahim Efendi	1771	1771	1828	1839
12	E	Devle (Şems-i Tebrizi)	İrfaniye (Furkani)	1810			1839
13	E	Eftal (Aknal/Aklan/Eflak/Eflatun/İkbal)	Osman Ağa Mescidi Zemininde	1738	1738	1781	1839
14	E	Fakih Dede	Cıvıloğlu Hacı Hasan Efendi	1739			1839
15	E	Fakih Dede	Saraçzade Abdülkerim Efendi Darülhadisi	1703	1710	1823	1839
16	E	Fakih Dede	Saraçzade Seyyid Ahmet Efendi	1769	1769	1824	1839
17	E	Ferhuniye	Karatay-ı Kebir	1251	1696	1833	1839
18	E	Hacıveyiszade Cami Civarı	Tacülvezir	1239	1703	1776	1839
19	E	Hasan Efendi Hanı yakınında	Piralı	1714	1714		1750
20	E	Hoca (Hacı) Hasan	Hacı Hasan	1739	1740	1755	1839
21	E	Hoca Ahmet (Fakih)	Nakipzade Seyyid İbrahim Efendi	1760	1760	1839	1839
22	E	Hoca Ahmet (Fakih)	Hoca Fakih Ahmet	1751	1751		1839
23	E	Hoşhan	Hacı Abdülfettah Çavuş	1712	1712	1742	1839
24	E	Huda (Beyhekim)	Hacı Abdullah	1738	1738	1774	1800
25	E	İplikçi Cami	İplikçi (Altun Pa)	1202	1696	1834	1839
26	E	Kadı Alemşah	Sırçalı (Muslihiye)	1242	1694	1786	1839
27	E	Kadı Alemşah	Taceddin (Kadı Kalemşah)	1250?	1696		1839
28	E	Kalecik	Şeyh Mehmet Efendi	1774	1774	1833	1839
29	E	Kalecik	Yağmurzade Mehmet Efendi	1756	1762	1833	1839
30	E	Karakurt (Barut Fabrikası)	Musahip Mustafa Paşa (Taşkapu)	1681	1695	1705	1839
31	E	Karakurt (Piroğlu Camii Sokağı)	Yeğen Seyyid Hacı Mehmet Ağa (Kadı Mürsel)	1724	1787	1789	1839
32	E	Keçeciler	Şaban Halife	1696	1696	1703	1750
33	E	Kuyumcular içinde (Ertaş K. haricinde)	Hacı İsa Efendi	1791	1791	1817	1839
34	E	Kürkçü	İplikçizade Şeyh Abdullah Efendi (Hasbiye)	1737	1737	1826	1839
35	E	Kürkçü	Kadı Mürsel Camii Bitişiğinde	1409	1789	1816	1839
36	E	Kürkçü	Nalinci (Nizamiye/Nizameddin)	1237	1703	1834	1839
37	E	Kürkçü	Saidiye Medreseleri	1836			1839
38	E	Kürkçü (Sipahi Pazarı Sokağı)	Muhaddis Hacı Ahmet Efendi	1832			1839
39	K	Mihmandar	Hatuniye (Devlet Hatun)	1229			1839
40	E	Nehrikafur	Hacı Süleyman	1756	1756		1800
41	E	Nehrikafur	İspirzade	1782	1782	1822	1839
42	E	Öylebanladı	İbrahim Efendi	1710	1710	1719	1750
43	E	Sahip Ata	Hacı Abdülcelil	1783	1783		1800
44	E	Sahip Ata	Nasuh Bey	1315	1760	1800	1839
45	E	Sahip Ata	Sahip Ata Hankah Camii Yakınında	1765	1765	1815	1839
46	E	Saidili Nah. Ladik Kar.	Hacı Abdülkadir	1743	1743	1755	1800
47	E	Saidili Nah. Ladik Kar.	Hüseyin Efendi	1756	1756	1770	1800
48	E	Sipahi (At) Pazarı yakınında	Hacı Abdurrahman (Abdürrahim)	1714	1714	1760	1839
49	E	Sipahi Pazarı (Çifte Merdiven)	Karamanoğlu İbrahim Bey	1464	1729		1839
50	E	Sultan Alaaddin Camii yakınında	Ak Mehmetoğlu Mehmet	1821	1821		1839
51	E	Sultan Selim Cami Bitişiğinde	Valide Sultan Kethüdası Yusuf Ağa (Kütüphâne)	1797			1839
52	E	Şekerfüruş (Şükran)	Hacı Abdullah	1739	1739		1750
53	E	Şems-i Tebrizi	Ataiye (Abdullah oğlu Mehmet Efendi)	1768			1839
54	E	Şems-i Tebrizi	Hacı Mehmet	1756	1786		1839
55	E	Şems-i Tebrizi (Külhan Çıkmazı)	Kadızade (Hacı Ahmet Efendi)	1766			1839
56	E	Şerafeddin Camii yakınında	Esenlerlizade Seyyid Abdurrahman Ef. (Ziyaeddin)	1813	1814	1832	1839
57	E	Şerefşirin (Mahkeme yakınında)	Hacı Şaban	1709	1709	1723	1750
58	E	Şükran (Şekerfüruş)	Konevi Hafız İsmail Efendi	1773			1839
59	E	Şükran (Şekerfüruş)	Seyyid Abdülfettah Efendi	1817			1839
60	E	Zincirlikuyu	Çelik Hacı Mehmet Paşa	1763	1763	1820	1839
61	E	Zincirlikuyu	Vekiliharç Ahmet Ağa	1723	1784	1822	1839
62	E		Dursunoğlu	1696	1696	1726	1750
63	E		Dursunoğlu Medresesi İçinde Hacı Mustafa Efendi	1724	1724	1727	1750
64	E		Emeklizade Ahmet Efendi	1756	1756		1800
65	E		Hacı Ali Han-ı Cedit	1714	1714	1747	1800
66	E		Kara İlyas	1712	1712		1750
67	E		Şeref Mesut	1705	1705	1712	1750
68	E		Zuvarıklı Çolak el-Hac Ali	1726	1726	1820	1839

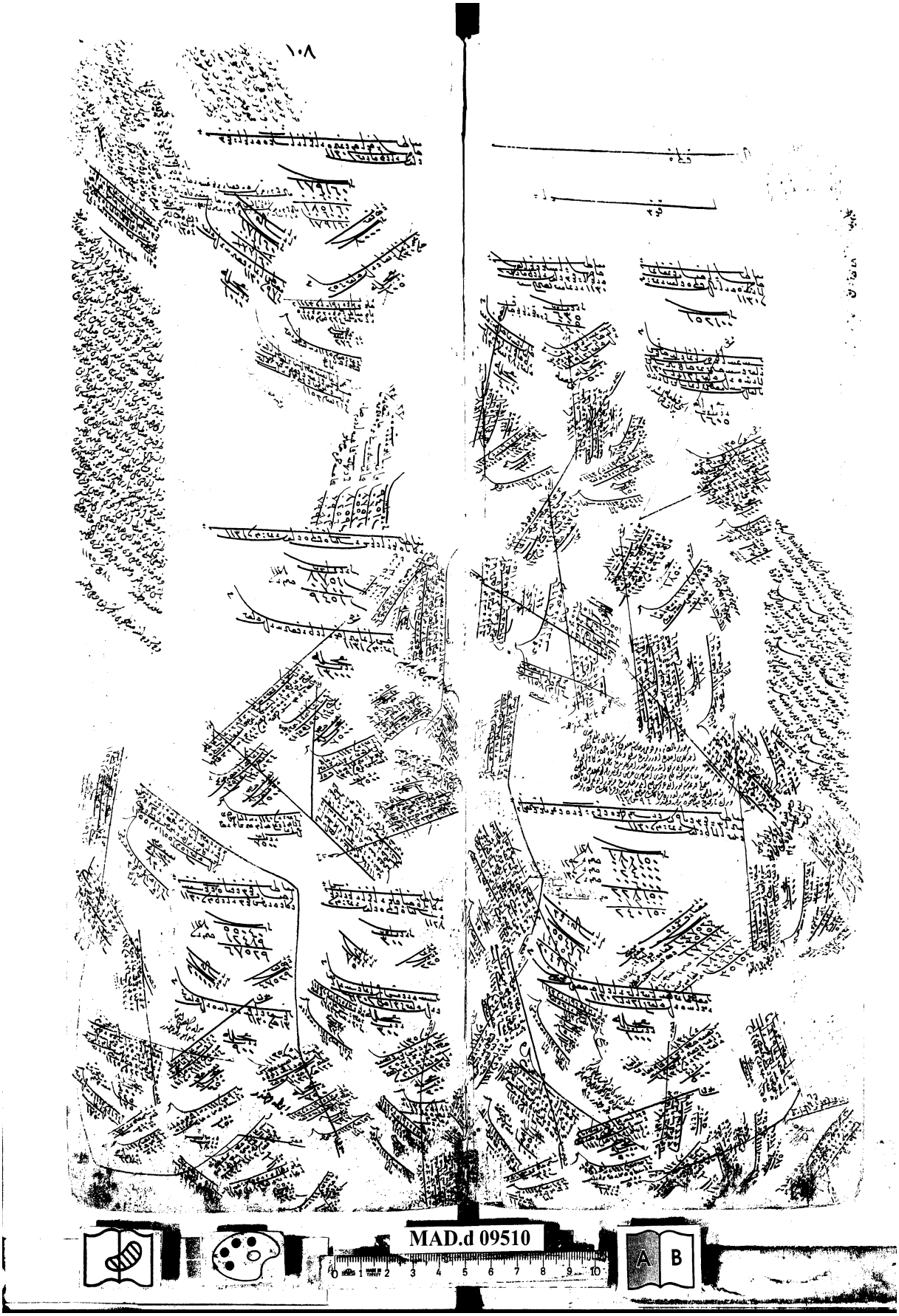
Bu tablo, Temel tarafından *VAD* 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 1091, 1106, 1107, 1108, 1109, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1119, 1125, 1128, 1139, 1140, 1160, 1216 numaralı defterler ve Arabacı, *aynı eser* , s.127-445'ten yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek 5: XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası Konya'da Faaliyet Gösteren Muallimhaneler

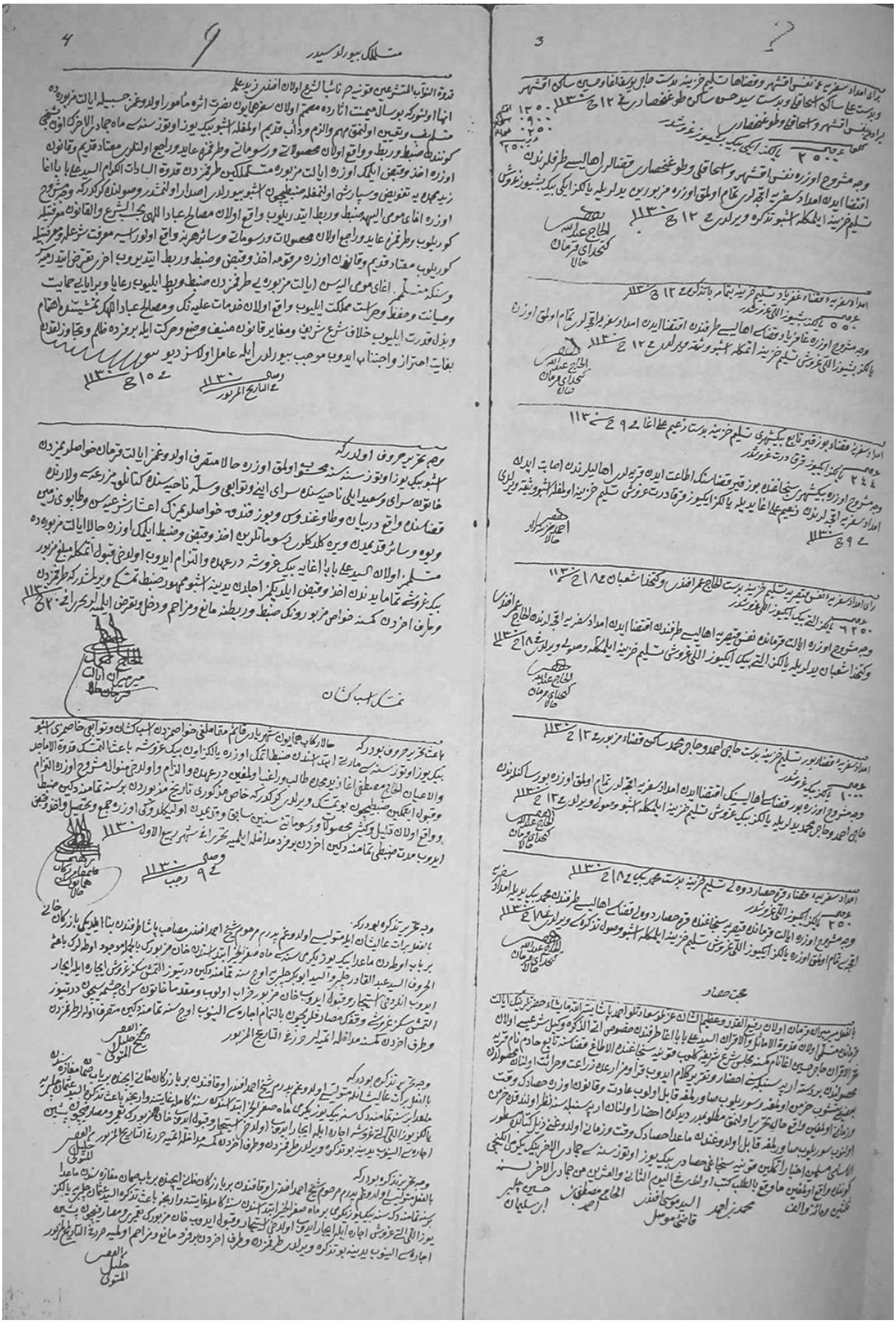
Kurum Sırası	Vâkıfın Cinsiyeti	Muallimhanenin/Mektebin Bulunduğu Mahalle/Nahiye/Karye	Muallimhanenin/Mektebin Adı	İlk Kayıt Tarihi	Son Kayıt Tarihi	Kurum Sırası	Vâkıfın Cinsiyeti	Kurumun Bulunduğu Mahalle	Kurumun Adı	İlk Kayıt Tarihi	Son Kayıt Tarihi
1	Erkek	Aksinle	Hacı Mustafa Mua.	1714	1802	**42**	Halk	Sahra Nah.-İsm(a)il Kar.	İsm(a)il Kar. Mua.	1816	
2	Kadın-Erkek	Aksinle	Rabia ve Seyyid Mehmet Efendi Mua.	1719		**43**	Erkek	Saidili Nah.-Kadınhanı Kar.	Çavundur Hacı İbrahim Mek.	1764	
3	Kadın	Ali Gav	Mihriban Hatun Mua.	1777	1831	**44**	Erkek	Saidili Nah.-Kadınhanı Kar.	Karamani Hacı İbrahim Mescidi ve Mua.	1756	
4	Erkek	Bab-ı Aksaray	Penti Hamid Mescidi ve Mek.	1706	1828	**45**	Erkek	Saidili Nah.-Kadınhanı Kar.	Karasarlı Kar. Hacı Hüseyin Mua.	1756	1762
5	Kadın	Bab-ı Ertaş Haricinde	Behramşah Hatun Mua.	1717	1718	**46**	Halk	Saidili Nah.-Saraydibi Kar.	Saraydibi Camii Yanındaki Muallimhane	1752	
6	Erkek	Bağrı	İmam Bağvi Zaviyesi ve Mua.	1723		**47**	Erkek	Sebahan	Kalaycı Hacı Hasan Mescidi ve Mua.	1713	1789
7	Erkek	Çiftenerdüban	Hacı Mehmet Mua.	1705		**48**	Kadın	Sedirler	İsmihan Hatun Mua.	1726	1835
8	Erkek	Dolabucu	Abdülhalim Efendi Mek.	1707		**49**	Erkek	Sedirler	Kenan Dede Mescidi ve (Hacı Nurullah) Mua.	1697	1819
9	Halk	Durak Fakih	Durak Fakih Mahallesi Mua.	1707		**50**	Erkek	Sedirler	Hacı Mehmet Camii ve Mua.	1728	1822
10	Erkek	Fakih Dede	Seyyid Abdülkadir Efendi Camii ve Mua.	1720	1755	**51**	Erkek	Sinan Perakendesi	Hacı Sefer Mua.	1728	1792
11	Erkek	Fakih Dede	Abdülfettah Paşa Mua.	1713	1805	**52**	Erkek	Sinan Perakendesi	Şabanoğlu Hüseyin Mua.	1718	1764
12	Erkek	Fakih Dede	Emrullah Efendi Mescidi ve Mua.	1711	1819	**53**	Halk	Sudirhemi Nah.-Kızılviran Kar.	Kızılviran Kar. Mua.	1713	
13	Erkek	Hacı Cemal	Hacı Halil Mua.	1713		**54**	Halk	Sudirhemi Nah.-Kızviran Kar.	Kızviran Kar. Camii ve Mua.	1721	
14	Erkek	Hatunsaray Nah.-Botsa Kar.	İshak Hoca Mua.	1706	1739	**55**	Halk	Sudirhemi Nah.-Sille Kar.-Güni	Hondi (Döndü) Hatun Mek.	1751	1758
15	Erkek	Hatunsaray Nah.-Detse Kar.	Hacı Abdülbaki Mua.	1713		**56**	Erkek	Sudirhemi Nah.-Sille Kar.-Güni	Hacı Hasan Efendi Mua.	1791	1828
16	Halk	Hatunsaray Nah.-Gilisra Kar.	Karahisarlı Mua.	1721		**57**	Halk	Sudirhemi Nah.-Sille Kar.-Güni	Kanberoğlu Mua.	1770	
17	Erkek	Hatunsaray Nah.-Gilisra Kar.	Yusuf Ağa Mua.	1721		**58**	Halk	Sudirhemi Nah.-Sille Kar.-Koz	Koz Mahallesi Mua.	1769	
18	Halk	Hatunsaray Nah.-Gödene Kar.	Yukarı Mescit Mua.	1725		**59**	Erkek	Şahidler	İmran Efendi Mua.	1751	1755
19	Halk	Hatunsaray Nah.-Kavak Kar.	Kavak Cami Mua.	1722	1755	**60**	Erkek	Şekerfüruş	Şeyh Ahmet Efendi Mescidi ve Mua.	1738	1807
20	Halk	Hatunsaray Nah.-Merkez	Hatunsaray Cami Mua.	1711		**61**	Erkek	Şemş Türbesi Civarı	İshak Bey Mua.	1704	1834
21	Erkek	Hoca Habip	Hacı İbrahim Mua.	1712	1775	**62**	Erkek	Şemş Türbesi Civarı	Nasuh Bey Mua.	1704	1740
22	Erkek	Hz. Mevlana Asitanesi Yakınında	Şeyh Hüseyin Efendi (Hz. Mevlana soyundan) Mua.	1707	1804	**63**	Erkek	Şeyh Ahmet	Şeyh Ahmet Efendi Mua.	1774	1825
23	Erkek	İmaret	Mustafa Ağa Mua.	1743		**64**	Erkek	Şeyh Ahmet	Hacı Adil Darülkurrası Mescidi ve Mua.	1709	1841
24	Halk	Kalenderhane	Kalenderhane Mescidi ve Mua.	1728	1735	**65**	Erkek	Şeyh Alaman	Seyyid İbrahim Mek.	1715	1786
25	Erkek	Karaarslan	Hacı Şabanoğlu Hacı Ali Mua.	1767		**66**	Halk	Şeyh Alaman	Şeyh Alaman Mahallesi Mek.	1776	1797
26	Erkek	Karaciğan	Hacı Süleyman (Hacı Ali) Mescidi ve Mua.	1718	1757	**67**	Erkek	Şeyh Alaman	Şeyh Hüseyin Efendi (Hz. Mevlana soyundan) Mua.	1706	1795
27	Erkek	Karakayış	Ezelizade Mek.	1720	1756	**68**	Erkek	Topraklık	Topraklık Mescidi Molla Ahmet Mek.	1728	
28	Halk	Kemal Garip	Tahtalı Mescidi (Şehzâde/Şah) ve Mek.	1724	1807	**69**	Kadın	Ulurmak	Selime Hatun Mek.	1720	
29	Kadın	Kerim Dede	Gazişah Hatun Mescidi ve Mua.	1697	1740	**70**	Erkek	Vadi-yi Meram	Adıvari Ali Ağa Mescidi ve Mua.	1727	1731
30	Halk	Kızlar Çarşısı (Bedesten Yakını)	Takyeciler Mescidi ve Mua.	1707	1733	**71**	Erkek	Vadi-yi Meram	Hoca Ali Mescidi ve Mua.	1724	1796
31	Erkek	Kuzgunkavak	İsmail Ağa Mua.	1752	1789	**72**	Halk	Vadi-yi Meram	Bağlar Arası Turud Cemel Ali Mescidi ve Mua.	1694	1813
32	Erkek	Nehrikafur	Hacı Piri Mehmet Mua.	1728	1788	**73**	Erkek	Yenice (Bordabaşı)	Hacı Hüseyin Efendi Mua.	1722	
33	Erkek	Nehrikafur	Arapoğlu Arif Ağa Camii ve Mua.	1720	1831	**74**	Erkek	Zevle	Seyyid Hacı Musa Mek.	1736	1774
34	Erkek	Nehrikafur	Hacı Ahmet Mua.	1723		**75**	Erkek	Zincirlikuyu	Hacı Hüseyin Mescidi ve Mua.	1720	1749
35	Halk	Öylebanladı	Hacı İshak Mescidi ve Mua.	1697	1774	**76**	Erkek	Zincirlikuyu	Hacı Mustafa Camii ve Mua.	1705	1816
36	Erkek	Pir Esed	Pir Esed Tekyesi Mescidi ve Mua.	1727	1758	**77**	Erkek		El-Cerbi? Eczası Mua.	1705	
37	Erkek	Piri Mehmet Paşa	Bedel-i Sufi Mescidi ve Mek.	1776		**78**	Erkek		Hacı Ali Efendi Mua.	1698	1834
38	Erkek	Polatlar	Hacı Abdurrahman Camii ve Mua.	1724	1813	**79**	Erkek		Hacı Ali Kadı Mua.	1693	1808
39	Erkek	Pürçekli	Hacı Üveys Mescidi ve Mua.	1726	1816	**80**	Erkek		Hacı Davut Mescidi ve Mua.	1708	
40	Kadın	Püsküllü (Pürçekli)	Sehyaz? Hatun Mek.	1724		**81**	Erkek		Hüseyin Efendi Mek.	1714	1746
41	Erkek	Sahra Nah.-Çumra Kar.	Karamanoğlu İbrahim Bey Cami Hacı İbrahim Mua.	1696	1749	**82**	Erkek		Murahaoğlu? Mek.	1704	

Bu tablo, Temel tarafından *VAD* 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 1091, 1106, 1107, 1108, 1109, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1119, 1125, 1128, 1139, 1140, 1160, 1216 numaralı defterlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

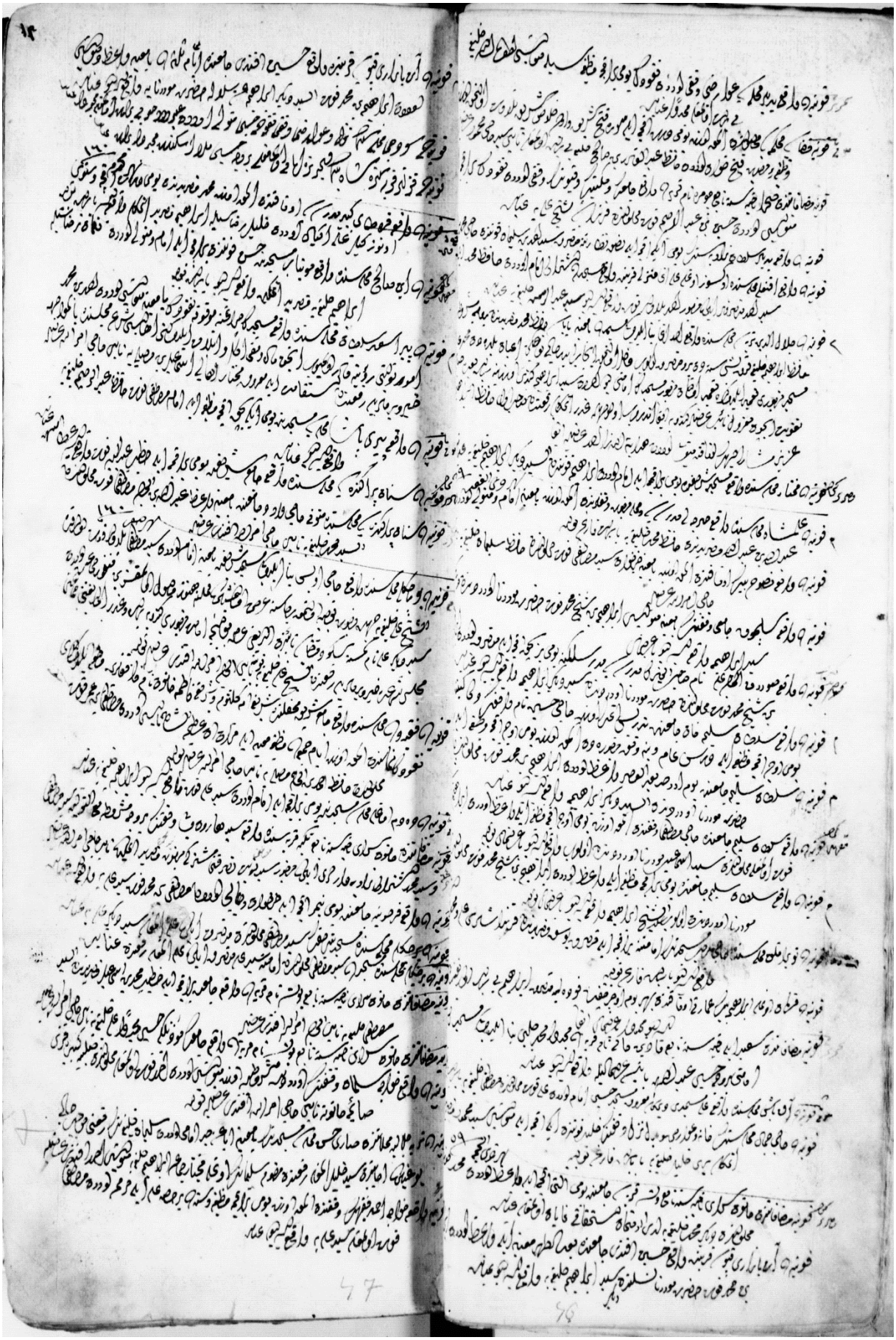
Ek 6: MAD.d. 9510 Nolu Defterin 107.-108. Sayfası

Ek-7: KŞS 048 Nolu Defterin 3.-4. Sayfası

Ek 8: VAD 1112 Nolu Defterden Bir Varak

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Eşref Temel	
Doğum Yeri:	Altınekin	
Doğum Tarihi:	15/09/1975	
Medeni Durumu:	Evliyim. Eşim çalışmıyor. Hatice Gülgun ve Zeyneb Reyyan adında iki kızım var.	

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Şehit Sadık İlkokulu		Konya / Karatay	1986
Ortaöğretim	İmam Hatip Lisesi		Konya / Karatay	1990
Lise	İmam Hatip Lisesi		Konya / Karatay	1994
Lisans	Selçuk Üni. Eğitim Fak.	Tarih Öğretmenliği	Konya	2000
Yüksek Lisans	Selçuk Üni.	Sosyal Bilimler Ens.	Konya	2008

İş Deneyimi:

Kurum	Şehir	Unvan	Başlama Yılı	Ayrılış Yılı
Konya-Selçuklu-Kazım Özenç Seçen Ortaokulu	Konya	Sosyal Bilgiler Öğretmeni	2013	----
Konya-Kadınhanı-İmam Hatip Ortaokulu	Konya	Sosyal Bilgiler Öğretmeni	2012	2013
Aksaray-Merkez-Yeşiltömek Ortaokulu	Aksaray	Sosyal Bilgiler Öğretmeni	2005	2012
Konya-Seydişehir-Dikilitaş Ortaokulu	Konya	Sosyal Bilgiler Öğretmeni	2000	2005

Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Doktora tez danışmanım **Prof. Dr. Doğan Yörük**'tür. 2008 yılında tamamladığım Yüksek Lisans tez danışmanım ise **Prof. Dr. Yusuf Küçükdağ** idi. Zikredilen öğretim üyelerinden hakkımda bilgi almak mümkündür.
Telefon/e-posta	5303237779 / srftml@hotmail.com
Adres:	Dumlupınar Mah. Manavgat Cad. Teknik Lise Lojmanı No: 41/1 Selçuklu / KONYA